

L 1368

7810A
781

K. BŪGA.

84010

KALBA ir SENOVĖ

I dalis

Kaunas 1922.

Švietimo Ministerijos leidinys.

185
C 7973

Lietuvos Valstybės Spaustuvė

Lietuvos TSR
VALSTYBINĖ
BIBLIOTEKA

608312

Pratarmė.

Šių knygų pamatą sudaro mano straipsnių atspaudas iš 1920 (Nr. 11, 12), 1921 (Nr. 1—12) ir 1922 (Nr. 1—6) metų „Švietimo darbo“. Kadangi atspaudas atliktas stereotipais, tai straipsnių nebuvo galima nei papildyti, nei pataisyti. Kur stereotipo neišėjo pilnas puslapis, tenai teko parašyti nauji straipsneliai puslapiui prikimšti. Kamšaliniai straipsniai mano knygose eina šiais numeriais: 1, 2, 13, 14, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 35, 59, 60, 66, 67, 72, 77, 78, 85, 86, 91, 95, 96 ir 99. Be šitų 29 straipsnelių, nėra perėjęs per „Švietimo darbą“ ir Nr. 100 (Priedėlis etimologijos žodynui 268—302 p.). Kad skaitytoju būtų lengviau naudotis surinktąja medžiaga, knygų gale pridėjau rodykles, kurios betgi nėra visai pilnos, nes daug kur teko trumpinti dėl vietos stokos.

Savo knygoms daviau „Kalbos ir senovės“ vardą, nes man jis pasirodė esąs tinkamiausias.

Kalba, būdama ne šios dienos žmonių kartos padaras, turi savo praeitį. Kalba be žmogaus viena pati negyvuoja. Kalbos praeitį tirdami tuo patim jau tiriamo ir tąja kalba kalbančio žmogaus gyvenimo istoriją. Kalba prityrusiam kalbiniūkui — tikras istorijos šaltinis, nes šių dienų kalboje atspindi praeitąsias žmogaus gyvenimas, visa jo senovė. Ir mes, aisčių vaikai, vadinasi, lietūviai, lātviai ir prūsai, norėdami pažinti savąją senovę, turime šauktis liudytojų kalbės, kuri viena tegali šiaūdie savo šviesa pratikti mūsų senovę uždengiančių miglą.

Kalbą galime pavadinti archyvu, senovės dokumentų rinkiniu. Kiekvienas kalbos žodis, kaipo pirma gyvenusių žmonių kartų padaras, yra mums istorijos dokumentas, šį tą pasākąs apie žmogų, to žodžio darytoją, ir jo gyvenimą. Kalbėsime pavyzdžiais.

Visuose Lietuvos kraštuose šiandie pažįsta žodžius *arti*, *ekėti* ir *sėti*. Visų tų trijų žodžių esama ne šios kartos lietuvų padaro, nes juos jau pažįsta pirmieji mūsų kalbos rāštai. Iš to sužinome, kad ir XVI amžiuje lietuvų jau ārtā, ekētā ir sētā. To dar negana. Visus tris žodžius vartoja ir latvių bei prūsų kalba: la. *ārt*, *ecēt* ir *sēt*. Prūsus turėjus kalbamuosius veiksmāžodžius rodo jų išvestiniai: *artōys* „artōjas“, *aketes* „ekēcios“ ir *semen* „grūdas“. Taigi,

kalba (jos žodynas) parodo, kad aisčių jau āriama, ekėjama ir sėjama nuo nebeatmenamų laikų. Dar nebuvo buvę nei lietuvių, nei lāuvių, nei prūsų, kaipo atskirų tautų su atskiromis kalbomis, o jau jų visa tai mokėta. Kalba rodo dar daugiau. Žemė dirbti pirmųjų pradėta ne aisčių. Žemdirbių jau būta pačių indoeuropiečių, kurių vieną iš šakų sudaro ir aisčiai. Indoeuropiečius jau mokėjus žemę dirbti rodo irgi kalba: 1) lot. *aro*, gr. *arōō*, got. *arja*, slav. *orjō*, airiškai *airim* „ariu“, 2) lot. *occa*, sen. vok. *egida* „Egge“, kimr. *ocet* „ekėčios“, 3) lot. *sēmen* „grūdas“, vok. *Same*, rus. сѣмя.

Kalbiniškai, tyrinėdami lyginamuoju metodu indoeuropiečių giminės kalbas, rado, kad nėsama pasaulyje tokios kalbos, kurios žodyne nebūtų svetimos kilmės žodžių. Ir mūsų kalbos žodyne sukrauti ne vieni tik savieji žodžiai: jame esama didoko nuošimčio ir svetimos kilmės žodžių, atėjusių iš kaimynų kalbos. Kuris žodis yra savas, kuris — svetimas, parodo žodžio garsai.

Iš mūsų trijų žodžių — *skiētas* (pl. *skiētai*) „1. Eggenbalken, 2. Ortscheit, 3. Weberkamm“, *skýdas* „Schild“ ir *čýtas* „Giebel eines Daches“ (R, SN, *czytai* wissū trobū pakrypo M. 1,40) arba (dusetiškių) *šēitas* „plytinio žaidžio (pečiaus) augšta siena“ — tėra kilimo savas tiktai pirmasis, o antruoju du yra svetimu: *skýdas* — germaniškas, o *čýtas* || *šēitas* — slaviškas; plg. sen. isl. *skíð* „Scheit“, rus. щить. Kad pastaruoju du žodžiu nėra kilimo lietuvišku, rodo jų garsai. Vokiečių žodis *Scheit* (s. isl. *skíð*), rusų щить ir lietuvių *skiētas* yra kilęs iš senesnės prolytės **sqeito-* (toks žodžio kamienas). Indoeuropiečių prokalbės žodis **sqe:ito-* (dvitaškis reiškia kirtį) „skila, skala, Scheit“ lietuvių kalboje turėjo pavirsti lytim *skiētas*, o latvių kalboje — *šk'lets*. Čýtas (č- iš šč-: čýras < шириый, čīēpas < l. szczep) lietuvių kalbos garsų atatikimo dėsniais nieku gyvu negalėjo išriedėti iš indoeuropiečių prokalbės lyties **sqeito-*. Jis turi būti slavėnų žodžio щить vaikas, nes tik slavėnų kalboje iš *sq* prieš *e, ē, i, ī* atsiranda šč, o iš *ei* — *i*. Vokiečių kalbos dėsniais iš ieur. lyties *sqeito:m* turėjo išriedėti šių dienų žodis *Scheit*.

Žodžių grūtėse slūžyti || *slaugyti*, *kūla* (arba dusetiškių *kýla*) || *kūla*, *sylā* || *siela* pirmieji nariai kilimo yra slaviški, o antrieji — savi, vadinasi, lietuviški. Žodžio savumą ar svetimumą ir šitime atvejuje rodo garsai, jų atatikimo, atliepimo dėsniai. Kuriam mūsų kalbos garsui kuris garsas atliepia kitose indoeuropiečių giminės kalbose, gali kiekvienas lengvai surasti bet kuriame lyginamosios gramatikos vadovėlyje.

Mūsų žodžiai *kūnigas*, *gāivē* ir *pinigas* kilimo yra germaniškai (vidur. amžių vok. *kunig*, got. *gātō* „Gasse“, vok. *pfennig*) dėl garsų, nes germanų kalbos garsams *k*, *t* (vok. *z*, *ss*), *p* (vok. *pf*) niekuomet lietuvių kalboje neatliepia *k*, *t*, *p*. Savuosiuose neskolytiniuose žodžiuose šitiems germanų kalbos garsams lietuvių kalboje visuomet atliepia *g* arba *ž*, *d*, *b*.

Ne tik savieji, bet ir skolytiniai žodžiai kalbiniškui istorininkui lygiai yra brangūs kaip senovės dokumentai. Skolytiniai žodžiai jam atskleidžia senovės gadinės tautų santykių ne vieną lakštą. Mūsų kalbos skolytiniai žodžiai, sujungti su rašytinės istorijos ir archeologijos liudijimu, daug ką pasako apie lietuvių tautos santykius, turėtus žilojoje senovėje su suomiais bei mardviais, gotais, skandinavėnais ir vokiečiais, gudais ir lėnkais.

Iš skolytinių žodžių sužinome, kad visupirma lietuvių (tikriau bus pasakius aiščių) susidurta su suomiais ir mardviais — dar prieš Kristaus gimimo gadinę, kiek vėlėliau su gotais, bet vis delto dar prieš III amžių po Kr., dar vėliau su slavėnais (rusų bei lenkų protėviais) — VI amžiuje po Kr., paskui su skandinavėnais — VII — IX amžiuose. Visi tie santykiai plačiau ir aiškiau teks nušviesti antrojoje „Kalbos ir senovės“ dalyje.

Dar daugiau kaip skoliniai duos mūsų senovei šviesos tikrinių vietų vardų, o labiausiai upių ir ežerų vardų. Iyginamosios studijos, kitaip sakant — Iyginamoji potamologija. Ką gali kalbininkas istorininkas išpešti iš vietų vardų mūsų senovei, galima šiek tiek numanyti ir iš vieno kito mano mažmožio, šiosna knygosa jau patekusio.

Upių vardai rodo, kad lietuvių ir latvių tautės ateita dabartinėsa sodybosna iš rytų nuo šių dienų Lietuvos ne anksčiau kaip VI—VII amžiuje po Kr. Iš upių vardų matyti, kad iki VI amžiui lietuvių ir latvių tautos protėvių gyventa šių dienų Gudo žemėje — šiaurinėje Minsko, Mogiliavo ir Smolensko gubernijos dalyje, kurioje teka upės aistiškais vardais *Лычца* „Laukesa“ ir *Нача* „Nočia“. Iš Gudo žemės lietuviūs su latviais VI amžiaus pradžioje bus išstūmę, iš anapus Pripeties pasipylę pagal Dniepro, Berežinos, Dauguvės ir Nemuno augštupį, slavėnai. Bet visa tai gausiu aprašyti antrojoje mano knygų dalyje, iš kurios skaitytojas patirs, kad iš senosios tėvynės visupirma išsikraustyta prūsų tautos. Jau pirmojo (Tacitus) ir antrojo (Ptolomaeus) amžiaus rašytojai randa prūsus prie Baltijos jūros ir Vyslos žiočių begyvenančius ir aiščius (*Aestiorum gentes*), galindų ir sūdų, arba sūdavių (graik. *galindai kai sudinai*), vardais besivadinančius. Pavyslyje ir Sėmboje

(Samland, Sambia), toje latvių dainų „Gintāro žemėje“ (*Dziņtara zeme*), o romėnų — „insula glesaria“ (Plinius), prūsai atėję randa įsikūrusius rytiečius germanus (gotus), ką rodo seniausiasis gintāro vardas *gl̥sis*, *gl̥se*, išlikusis latvių kalboje. „Gudo“ vardas, kuriuo senovėje vadinta gotai, rodo, kad prūsų turėta susidurti su Gintāro žemės ir Pavyslio gotais dar bent už trijų, mažų mažiausia, ar keturių amžių prieš Kr.

Paskutinių iš senosios tėvynės išsidanginta lietuvių su latviais. Jie, rusų (krievų) tautos protėvių stumiami, gavo iš rytų pasitraukti į vakarų kraštą, kuriame gyveno lietuvių ir latvių artimiausieji giminaičiai sėliai, žiemgaliai ir kuršiai. Rusų įsibrovimas lietuvių bei latvių sodybosna priverstė visų pirma lietuvius užimti sėlių žemę, o vėliau ir dalį Žiemgalos ir Kuršo. Lātviai buvo priversti kur norints tarp Vitebsko ir Polocko pereiti Daūguvą ir per tenai įsibrauti sómų — lýbių ir ėstų (igáunių) protėvių — žėmėn.

Iš rašytinės istorijos šaltinių žinome, kad iš lietuvių ir latvių tautos narių vėliausiai yra priėję Baltijos jūrą lietuviai ir latviai. Skandinavijos rašytojai iš lietuvių latvių tautos narių IX—X amžiuje prie jūros teranda tikėtai kuršiūs ir žiemgaliūs. XII—XIII amžiuje, kai vokiečiai įsikūrė Rygoje ir jos apylinkėje, rado jie čia visu pajūriu gyvenant ne latvius, bet lýbius, žiemgalius ir kuršius. Vokiečių atėvių dokumentai rodo, kad XIII amžiuje (apie 1250 m.) Klaipėdos žemės ir beveik visą Žemaičių krašto dar priderėta kuršių tautai. Tam šaltinių liudijimui pritaria upių ir gyvenamųjų vietų vardai. Be to, pats *žemaičių* vardas rodo, kad jų išgyta sau pavadinimas dar tebegyvenant *žemumoje*. Jei jie būtų gavę vardą jau gyvendami Telšių augštumoje, tai šandie mes juos vadintumėm augštaičiais, bet nieku būdu ne žemaičiais.

Žemaičio (rus. Жемойть) vardas teatsiranda vos tik XIII amžiuje. Tuomet žemaičiai vokiečių šaltinių liudijimu dar nėra viešpataujanti tauta senojo pietinio Kuršo žemėje. Tuomet pati žemaičių tirstuma dar tebegyvena žemumoje, t. y. į vakarus nuo Telšių augštumės.

Iš aisčių giminės tautų pasirodė esą gajausi ir pličiausi rytiečiai aisčiai — lietuviai ir latviai. Lietuviai su latviais ne tik atlaikė rusų (krievų) tolimesnį brovimos į jų naujai įsigytąsias žemes, bet ir sulietuvino ir sulatvino kitas savės ir svetimos giminės tautėles.

Šių dienų lietuvių tauta yra susidariusi iš senovės tikrųjų lietuvių ir iš sulietuvėjusių sėlių (Zarasų, Dusetų, Obelių, Rokiškio... apyl.), žiemgalių (Linkuva, Joniškis),

kuŗšiu (Žemaičiu ir Klaipėdos kraštas), skaļviu (Tilžē, Ragaīnē) ir jotvingu, arba sūdū (Suvalkų zemē).

Latvians teko asimiluoti daļi sēliu, ziemgāliu, kuŗšiu ir beveik visā lūbiu tautā.

Senoji lietuviu ir latviu kalba daugiausia apkito ir nutolo nuo aistiŗskojo prototipo tose srityse, kuriose visu-mažiausia nuoŗimti naujajame kalbos maiŗale sudaro se-nieji lietuviai arba latviai ir kuriose pagrindas nėra aistiŗkas. Visudaugiausia nuo prototipo yra nutolusi latviu kalba, nes jos tauta susidarē ne iš vienu aisčiu. Jon įėjo žymus nuoŗimtis sōmų tautos. Labai māŗa liko nuo se-nosiu aisčiu kalbos prototipo latviu tōmininkū (la. *tāmi, tām-nieki*) ŗnektose, kurios susidējo iš sulatvėjusiu lūbiu su ne-dideliu tikruju latviu nuoŗimčiu.

Jau iš to, kā čia esmi pasakę, akýlas skaitytojas gali įsiti-kinti, kad kalba iš tikruju yra senovės kultūrinio gyvenimo ro-dytojas.

Mūsu skaitančiajai visuomenei, kuri nėra ne tiktai mačiusi lyginamosios indoeuropiŗkujų kalbų gramatikos, bet nėra net ir girdėjusi apie jos buvimā, gali pasirodyti keista, kodē aŗ čia nieko nesakę apie trakus, frigus (brugus) ir kitas Balkanu bei Maŗosios Azijos tautos ir kalbas? Trakų su frigais ir pratarmėje būčiau visai ne-lietę, kad jų giminumo klausymas su lietuviais nebūtų buvęs iŗkeltas visunaujausiam dr. J. Basanavičiaus¹⁾ vei-kalē ir P. Klimo²⁾ to veikalō recenzijoje.

Basanavičiaus veikalas, ir turėdamas „sistemingai dēstomojo tyrinėjimo išvaizdā“, Klimui, nors jis ir nekalbi-ninkas, sukelia abejojimū savotiŗku glosiu aiŗkinimu: mat, jose B-s daugiausia ieŗkās „skambėjimo panaŗumū be ypatingos dabartiniū filologų metodės nei technikos“.

Basanavičius ŗitime savo raŗte skelbia mums, kad „visas žemės plotas, pradėjus nuo Medijos rytuose, beveik visa pietų Europa iki Atlanto vandenynō vakaruose, bu-vęs trakų tautų apgyventas“ (15 p.). Viso ŗito Europos ir Azijos ploto gyventojai, būdami Basanavičiui kilimo tra-kai, vienu jau tuo turį būti ir aisčiu giminės nariai. ŗtai tujų tautų vardai, kurios Basanavičiui yra trakiŗkos, mū-siŗkai sakant—aistiŗkos: ābantės (vardus raŗau ŗaltiniū kalba), agāthyrsoi, agriānes, akhaioi (achivi), albokēnsioi, amazōnes, ānartoi, anartophrāktōi, arsiētai, āstai, athamā-

¹⁾ Apie trakų prygū tautystę ir jų atiskēlimā Lietuvon. Lietuvių tauta. Kn. III, dalis I. Vilnius 1921, 1—168 p.

²⁾ Mūsu senovė. I tomas, 430—5 p. Tilžėje 1922.

nes, avarėnai, bėbrykes, besoi, biėphoi, biessoi, bisáštai, bistėnes, blithynoi, bottiaıoi, burgiėnes, buridėnsioi, dakoı (daci), danaoi, dárdanoı, denthėlėtai, doliones, drıopes, ėdėnoi, gėtai, halizėnes, henetoi (veneti), illyrioi, istrioi, kabalıoi, kappádokes, kăres, kaukoėnsioi, kaúkėnes, kėteioi (Hethiter), kiaginsioi, kikones, kilikes, kimmėrioi, koi-stobėkai, korpıloi, kotėnsioi, krėstėnaıoi, krėtes, króbyzoi, kyprioi, léleges, lydoi, lýkioi, maidoi, maidobithynoi, maiones (maeones), makedėnes, mariandynoi, messápioi, milýai, mopsópioi, mýgdones, mysoi (moısoi, Moesi), nipsaıoi, obulėnsioi, odómantoi, odrýsai (odrusae), oitėnsioi, ómbrėnes, paıones (paeones), pamphýlioi, pannónioi, paphlagėnes, pelasgoi, phrýges, piengıtai, piėphigoı, píeres, pikėnsioi, pisidai, póntioi, potylatėnsioi, predanėnsioi, rhatakėnsioi, rhódioi, sabėkoi, saldėnsioi, salentınoi, sapaıoi, sarapárai, sátrai, sėnsioi (sinsioi), serdoi, sikeloı, síntoi, skordiskoı, skyrmıadai, skýthai, teukroi, teurıskoı, tilataıoi, Timako gyventojai, thrăikes (thrėikes) „trakai“, thynoi, trálloi, trausoi, tremılai (termılai), trėres (trăres), triballoi, trėes, tyregėtai, tyrıtai, tyrsėnoi (-ėnoi)!

Taigi, daugiau negu šimtas senosios pietinės Europos ir Azijos tautų kilimo esąs aištiškas! Maža dar to. Ir šiaurinėje senosios Europos pusėje Basanavičiui (139—144 ir Etnologiškos smulkmenos. Tilžėje 1893) irgi gyvenę aisčiai, prie kurių priderėjusios šios senovės tautos: agáthyrsoi (rašau šaltinių kalba), aórsoi, arimphaei, gelėnoi, gýthėnes, hirri, igylliėnes, kărbėnes, kaređtai, kriėvai (кривичи), lidwicingum, massagetae, neuroi, óssioi, őstiaıoi, pagyrıtai, peucini, sáloi, sciri, stauānoi, vėltai, veneti (venėdai).

Ir Europoje (tiek pietinėje, tiek šiaurinėje) ir Azijoje (Mažajoje) mūsų Basanavičiui visur vaidinasi trakai frigai, kurių giminės tautelių skaičius, šykštai skaitant, sudaro skaitmenį 135! Iš tikrųjų tų tautelių skaičius gali lengvai pašokti net iki 150, pridėjus čia dar ir Vėkios slavėnų tautos (Lietuvizškai—trakiskos studijos I 45-7)!

Taigi, senovės lietuviai, arba trakai, gyvena Basanavičiui visur: pietinėje ir šiaurinėje Europoje ir Mažajoje Azijoje! Tų Basanavičiaus lietuvių veikalus apgiedąs Homėras savo giesmėse! Paláima—tikintiesiems, o vargas (vėe!) mums netikėliams, kurie nepatrijotiškai elgdamiės išdrįstame ieškoti Lietuvos čia pat jos pašonėje, visai nedausiódami po Trakiją, Frigiją, Indiją ar Iraną!

Kasgi tokie bus tiejei Basanavičiaus trakai ir frigai? Tam klausymui duoda atsakymą kalbiniškai, nes tautystės klausymas tegali būti išspręstas tiktai kalbės duomenimis.

Trakų kalbos glosės, o frigų kalbos be jų dar ir ant-rašai, duoda kalbininkams¹⁾ šiek tiek mēdžiagos, kuria remdamies jie ir sprēdžia trakų frigų tautystės klausymą. Tie kalbiniškai, kuriems tekę yra išnagrinėti ben keletą glosių ir antrašų, sutinka, kad trakai ir frigai, būdami tarp savės artimi giminačiai, pridera prie indoeuropėnų rytiečių grupės, šandie vadinamos *satəm'ine*. Satəm'inėn, arba rytinēn, indoeuropiškųjų kalbų giminės grupėn įeina šios kalbos: 1) arijų (sanskrito, avestos, persų...), 2) armenų, 3) albanų, 4) slavėnų ir 5) āisčių kalba. Rytinė indoeuropiškųjų kalbų grupė, prie kurios pridera ir trakai frigai, turi tarp savės tai beįdra, kad prokalbės „palatalius“ sprogstamuosius garsus *k'*, *g'(h)* verčia pučiamaisiais (spirantes) *š||s, ž||z*. Vakariečių grupės žodžiams **de:k'm* (lot. *decem*, gr. *déka*), **g'nōto:s* (lot. *i-gnōtus*, gr. *á-gnōtos* „unbekannt“), **g'hijem-*||*g'heim-*||*g'him-* (lot. *hiems*, gr. *kheima* „Winter“) rytiečių grupės kalbose atliepia: *dešimtis*||sl. *desęty*||skr. *dāṣa*||avest. *dasa*||arm. *tasn, žénklas pažinti*||sl. *znati*||skr. *jānāmi* „žinau“||avest. *zānanti* „žino“, *žiemā*||sl. *zima*||skr. *hēman* „žiemą“||avest. *zima-*.

Trakų ir frigų kalboje palatalius *k'* ir *g'(h)* atstoja pučiamieji *s* ir *z*, kas matyti iš šių žodžių: 1) trak.: -*dizos* „pilis“ greta su gr. *teikhos*, -*zenės* = gr. -*génēs* KZ XXXIV 36, 70, 2) frig.: *semū* „šitam“ (sl. *semu*), *zélkia* „žālesos, daržovės“ (rus. *зелье, злакъ*), *ézis* „ežys“, *zeúmā* „šaltinis“ greta su gr. *khéō* „lieju“. Senovės rašytojų (Herodotas VII 73, Eudoksas pas Steponą Biz. s. v. Armenia) liudijimu frigų giminės esą ir armenai, kam pritaria ir kalbės ypatybės (Hirt Indog. 2, 600, Ed. Hermann KZ 50, 308).

Kad frigų kalba nėra lietuvių kalbos nei motyna nei duktė, gali kiekvienas pamatyti perskaitęs šiuodu āntrašų:

1. *materan arezastin bonok akenanolavos sos esalt materez evetekseliz ovevin onoman gapset lakegokez venavtun avtaz materes;*

2. *jos ni semun knumanei kakup addaket, etitetikmenos itu.*

Ne tiktai glosės, bet ir nešėnai rastasis Bulgarijoje āntrašas (ant aukso žiedo) rodo, kad trakų kalba nėra lietuvių kalbos motyna. Štai tasai āntrašas:

¹⁾ Tomaschek Die alten Thraken. SB. d. k. Ak. d. W. Wien 128, 130, 131 Bde, Kretschmer Einfelt. 171—243, Hirt Indog. 128—136, 591—9, Hirt Handb. d. griech. Laut- und Formenlehre² 30, 31, Hoffmann Gesch. der griech. Spr. I² 50 ir k. Tomašeko ir Krečmerio veikalais negalėjau pasinaudoti, nes jų nėra Kaune.

²⁾ Sanskrito kalboje *ž* vietoje randame *dž* (rašo *j*) ir *h* (iš **džh*).

ROLISTENEAS NERENEATIL TEANĒSKOA RAZE-
ADOMEANTILEZYPTAMIĒE RAZĒLTA, kurj Dečev'as
(Glotta VII, 1916, 86 p.) skaito:

*Rolisteneas Nerenea, Tiltean Ēskoā ra zea, domean
Tilczypta, miē erazēlta* „Nereneo (sūnus) Rolisteneas, tilata-
jietis iš Ēskoos upēs srities, Tilezyptos gyventojas, mane
pasidirbo“. Tq patj antrašq Krečmeris (Glotta VII 92) skaito
heksametriškai šitaip:

*Rolisteneas nerenea tiltean ēsko
Arazea domean Tilczypta miē erazēlta.*

Ir iš šitų trumpųčių kalbos tekstų matyti, kad nei fri-
gai, nei trakai nėra áisčių giminės nariai. Kad trakų
frigų kalba būtų aistiška, tai jos skirtumas būtų nedides-
nis už latvių arba prūsų kalbos skirtumą. Latvių arba
prūsų kalbos tekstą šiaip netaip gali suprasti lietūvis inte-
ligentas, o trakų ir frigų kalbos antrašų net ir patys di-
dieji kalbininkai kaip reikiant dar nesupranta.

Žemiau dedamieji latvių ir prūsų kalbos tekstai, man
rodos, bus lengvesni suprasti lietuviui intelligentui nekaip
Dečevui arba Krečmeriui trakų kalbos antrašas.

Štai tie mūsų tekstai:

1. *Padziēdam mēs, māsiņas, | vēs viēnā vietinā! | Dievs
tūo zina, citu gadu | kur mēs kur'a dziēdāsim: | cita tālu tāu-
tinās, | cita smilšu kašniņā* BW. 269;

2. *Viēna saūle, viēna zeme, | neviēnāda valuōdiņa: |
jau citā maliņā | lūocīt lūoka valuōdiņu* BW. 21129;

3. *Neduōd manis, māmuliņa, | liēla sīla maliņā: | sīla
smiltis kājas graūza, | skujas bira vaiņagā* BW. 10408;

4. *Stat Dessimton Pallaipsai kāigi stans ains Butti
Tāws swaiāsmu seiminan preigērbt turri. | Stas Pirmois Pal-
laips. Tou niturri kittans Deiwanš pagār mien turritwei. | Stas
Antars Pallaips. Tou turri stan Emnan twaisei Deiwas ni
enbāndan westwei. | Stas Tirts Pallaips. Tou turri stan
Lānkinan Deinan Swintint. | Stas Kettwirts Pallaips. Tou
turri twatan Tāwan bhe Mūtien smūnint kai tebbe labban
ēit bhe ilgi giwassi nošemien. | Stas Piēncis Pallaips. Tou
niturri gallintwei. | Stas Ušchts Pallaips. Tou niturri
Sallūban limtwei. | Stas Septmas Pallaips. Tou niturri
Rānctwei. | Stas Asmus Pallaips. Tou niturri reddewjdi kau-
snan dātwei priķi twaian tawischān. | Stas Newints Pallaips.
Tou ni turri Pallaipsitwei twaisei tawischas buttan. | Stas
Dessimts Pallaips. Tou niturri pallapsitwei twaise Tawischas
Gannan, Waikan, Mērgan, Peckan, adder ka tennēison ast.
1561 m. Kat.*

Kiekvienas lietuvis inteligentas, paėmęs raĩkosna prũsũ ar latviũ kalbos ŗodynũ, visai nebũdamas kalbininkas, tuoiau pamato, kad ėia turima reikalo su giminaitĩmis kalbomis. Kam yra tekę perskaityti kad ir ŗie ŗodŗiai, kuriuos randame suraŗytus 172 puslapyje elbingiŗskio prũsũ kalbos ŗodyno: *towis* „tėvas“, *mothe* „motyna“, *thetis* „senolis“, *ane* „senolė“, *brote* „brolis“, *swestro* „sesuo“, *sunaybis* „sũnėnas“, *thewis* „tėvo brolis“, *awis* „motynos brolis=avėnas“, *moazo* „teta“ (móŗa, la. mĩsa), *patowelis* „patėvis“, *pomatre* „pamotė“, *passons* „posũnis“, *poducure* „podukrė“, tas bus pastebėjęs, kad prũsũ kalbos ŗodyno turima labai daug beĩdra su lietuviũ kalbos ŗodynu. Tĩ pat iŗsvystũ skaitytojas iŗnagrinėjęs ben kelius puslapius ir latviũ kalbos ŗodyno. Visai kitũ iŗspũdĩ palieka trakũ ar frigũ kalbos ŗodynas. Skaitydami trakũ kalbos ŗodŗius *brĩā* „miestas“, *brilōn* „barzdaskutys“, *brũtos* „alus“, *gėnton* „mėsa“, *zalmōs* „kailis“, *zeĩrā* „toks drabuŗis“, *zetrĩā* „puodas“, *zeĩlā* (zĩlā) „vynas“, *skālmē* „tũtinas, kalavijas“, arba frigũ kalbos ŗodŗius *azēn* „barzda“, *valēn* „karalius“ (tochar. *wāl* „Kōnig“ KZ 50, 307), *vėdũ* „vanduo“, *gėlaros* „brolio ŗmona“, *glũrōs* „auksas“, *dāos* „vilkas“, *zėlkia* „darŗovė“, *zeũmā* „ŗaltinis“, *kĩklēn* „rataĩ“, *kĩmeros* „protas“, *nōrikos* „odos maiŗas“, *pikėrion* „sviestas“, *pũr* „ugnis“, nejauėiams nė jokio bendrumo ir giminumo su lietuviũ kalbos ŗodynu. Tas pat reikia pasakyti ir del trakũ frigũ asmens vardũ, pav.: *Abro-zėlmēs*, *Abrũ-polis*; *Aulũ-poris* || *Raĩsku-poris* *Dindi-poris*, *Aulũ-zelmis*, *Aulu-zėnēs*, *Aulō-zanos*; *Ebrũ-telmis*, *Dizā-telmis*; *Aulu-centus*, *Epta-centus* || *Eptai-tralis*, *Bithi-centus*, *Dini-kenthos*; *Mĩlto-kuthēs*, *Dios-cuthes*; *Trai-bithus*, *Sua-vithus*; *Bur-kėntios*, *Bur-vista* (*Boirebistās*), kurie savo sudėtiniais kamienais nė trũpuėio nėra panaŗsũ į lietuviũ asmens vardus; pĩg.: *But-ginas*, *But-vilas*, *Rad-vilas*, *Taut-ginas* || *Gin-tautas*, *Taut-vydas*, *Taut-gaila*, *Taut-girdas*, *Taut-vaiŗas*, *Taut-vilas*, *Rim-vydas*, *Rim-gaila*, *Rim-tautas*, *Dau(g)-kantas*, *Kan(t)-tautas*, *Vis-kantas*, *Bu(t)-kantas*, *Skirgāila*, *Min-gāila*, *Dau(g)-gaila*, *Sun-gāila*, *Nor-gāila*, *Kant-rimas*, *But-rimas*, *Ged-rimas*, *Min-daugas*, *Min-tautas*, *Min-kantas* || *Kant-minas*, *Mant-minas*, *Vyd-minas* || *Min-vydas*, *Nor-vydas*, *Mant-vydas* || *Vydmantas*. Kad prũsai yra lietuviũ giminaiėiai, matyti ir iŗ asmens vardũ, pav.: *Girde-mante* || *Mante-girde* AM 15, 579 „*Man(t)-girdas*“, *Kanti-girde* PU 2, 302 || liet. *Gir(d)-kantas*, *Narwais* „*Norvaiŗas*“ || *Waynsnore* „*Vaiŗsnoras*“, *Wisse-gaude*, *Wisse-kint*, *Wisse-wille*, *Wil-taute* „*Vĩltautas*“.

Taigi, ir bendriniai ir tikriniai trakų frigų kalbos vardai rodo, kad trakai frigai nėra aisčių giminės nariai.

Mokytojas Jonas Kučas savo paskaitose, skaitomose Kaune, Šiauliuose ir kituose Lietuvos miestuose tema „lietuvių kalba labai sena ir artima hebrajų kalbos giminė“, stengiasi klausytojams įrodyti, remdamos svaičiojimais ir gyvais sapnais, kad senovės žydų kalba esanti artimesnė už visas kitas pasaulio kalbas lietuvių kalbai. Nors vienos tųjų paskaitų (19^v₂₅22 m.) atsidėjęs išklausiau iki pat galo, bet ji iš manęs dar nevaliojo padaryti prozelito.

Vargšai tie mūsų kalbininkai semitologai, kurie tiek metų veltui darbavosi, lygindami hebrajų kalbą, kaiposemitų kalbą, su kitų semitų—akkadų (assyro-babiloniečių), aramajų, syrų, arabų, aitijopų—kalbomis!

Iki šiolei aš vis dar tikėjau, kad žydai yra semitai, o lietuviai—indoeuropiečiai. Kučo svaičiojimais įtikėjus išėitų, kad lietuviai yra semitų giminės tauta! Prie tokių nesąmonių prieina tik tai tie žmonės, kurie negirdomis nuleidžia visus lyginamojo kalbų mokslo dūomenis.

Šiandie, sukakus jau šimtui metų nuo lyginamosios indoeuropiškųjų kalbų gramatikos atsiradimo (1816 m.), rodos, nebepadorū būtų viešai skelbtis su tokiomis, kaip kad Kučo, nesąmonėmis.

Sutrumpinimai

literatūrai, šaltiniams ir kalboms (tarmėms, šnektoms) žymėti.

Daliai mano knygų tinka tie sutrumpinimai, kuriuos ras skaitytojas 15 ir 16 puslapuose.

A.	= Ausra, laikraštis išleistas Lietuvos mišetoju. Tilžėje 1883—1886 m.	B.	= Dr. A. Biefenstein Die lettische Sprache. 2 Bde. Berlin 1863/4
air.	= airių (Irish) kalba	Bals.	= Balsogala
AIŠt.	= K. Būgos Aistiski studijai. 1 dalis. Peterburgas 1908	Bas.	= Dr. J. Basanavičiaus iš gyvenimo veltų bei velnių
Als.	= Alsėdžiai	BB.	= Beiträge zur Kunde der Indogermanischen Sprachen, herausg. von Dr. A. Bezzenger, Göttingen
AM.	= Apie popieszischkaie Mische D. Aegidius Hunnus 1600 m.	Bd.	= Lexicon Lithuanico - Germanicum et Germanico-Lithuanicum, darinnen... von Jacobo Brodowski, Prae-centore Trempensi. — Karaliaučiaus archyvo XVIII amžiaus pradžios (1713—1744) rankraštis
An.	= Anykščiai		
AnŠ.	= A. Baranausko Anykščių šilėlis		
Arch.	= Archiv für slavische Philologie		
aug.	= augštalčiai		
av.	=, avestos (awestisch) kalba		

- BF.** = A. Bezzenberger Litauische Forschungen. Göttingen 1882
- BG.** = A. Bezzenberger Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache. Göttingen 1877
- Bir.** = Biržai
- Br.** = Bretkūnas
- Bra.** = G. Brasche Deutsch-litauisches Wörterbuch. Riga u. Leipzig 1880
- bret.** = bretonų kalba
- BrP.** = Postilla... Per Jana Bretkūną... Karaliaučius 1591 m.
- BW.** = K. Barons un H. Wissen-dorffs Latwju dainas. 6 tomai
- ChB.** = 1663 m. Chylinskio Biblija
- DA.** = Dauk.: Apiniū auginimas... išzgolde i Žiamajtiū kalbą Jonas Ragaunis. Petropilė 1847
- DAb.** = Dauk.: Abeciefa Lijtuviū—Kalnienū ir Žiamajtiū kalbos... Petropilė 1842
- Dauk.** = Daukantas (I. Dowkont)
- DB.** = Dauk.: Budą Senowės—Lėtuviū Kalnienū ir Žiamajtiū išzrasę... Jokub's Łaukys. Petropilė. 1845
- DD.** = Dauk.: Dajnes Žiamajtiū... Pirmasis Pėdelis. Petropilė 1846
- DG.** = Dauk.: Giwatas Didijū Karwaidū senowės surasę lotiniszkaį Kornelius Nepos... Petropilė 1846
- DI.** = S. Daukanto Lietuvos istorija. Kninga 1, 2. Plymouth, Pa. 1893
- DK.** = Dauk.: Kningėle medinių stekū... pargolde... Jonas Purwys. Petropilė 1849
- DP.** = „Postilla Catholica“ Jakuba Wujka v litovskom perevodie Nikolaja Dauksi perepečatannom pod nabludeniem F. Th. Fortunatova E. A. Volterom. S.-Peterburg. 2 sq. siuviniiu
- DPa.** = Pasakojimas apie Wejkaius Lietuvū tautos senowie kurl trumpaj apraszia Simonas Daukantas Rasztinikas Pilozipios Magistras Metuse 1850. Pirmoji dalis. — Rankraštis
- DPh.** = Dauk.: Pasakas Phedro-izguldė iš lotiniszkos kalbos i žiamajtiską Motiejū Szauklys. Petropilė 1846
- DPo.** = Postilla Catholica. Tati est Izguldimas Ewangeliiu... Per Kuningą Mikaloju Dauksą... Wilnlui 1599
- DPr.** = Dauk.: Prasma Lotinū kalbės, parasę K. W. Myle. Petropilė 1837
- DS.** = Dauk.: Pamokslą apie sod-nus arba dajginus wajsingū mediiū... išzgolde... Anton's Žeimys. Petropilė 1849
- DT.** = Dauk.: Tabokū Auginimas... išzgolde Jonas Girdenis. Petropilė 1847
- DU.** = Dauk.: Ugnės—Kningėlė... apskėlbė Antonas Wajnejkis. Petropilė 1849
- Dus.** = Dusetos
- DŽ.** = Dauk.: Žodrodys. Priedas prie rašto „Epitome Historiae Sae-rae. Auctore C. F. Lho-mond. Petropoli 1838“
- DŽo.** = Daukanto Lenkiškas lietu-vių kalbos žodynas. — Rank-raštis
- E.** = Prof. dr. Jonas Endzelins—atsėjų giminės kalbų žinovas
- Erž.** = Eržvilkas
- FM.** = Litovskija narodnyja piesni, sobrannyja F. Fortunatovym i V. Millerom. Moskva 1872
- frig.** = frigių (phrygisch) kalba
- G.** = L. Geittler Litauische Studien. Prag 1875
- Gar.** = Garliava (I. Godlewo)
- GGA.** = Göttingische gelehrte An-zeigen
- gr.** = graikų (griechisch) kalba
- gud.** = gudų (weissrussisch) kalba
- H.** = Vocabularium Lithuanico-Germanicum et Germanico-Lithuunicum... ausgefertigt von F. W. Haack. Halle 1730
- ieur.** = indoeuropiečių prokalbė
- IF.** = Indogermanische Forschun-gen. Strassburg
- IG.** = Genawejte pasaka... par Ł. Iwinski. Wilnluje 1863
- IK.** = L. Ivinskio Kalendorius. Keleri metai
- Yl.** = Ylakai
- isl.** = islandiečių kalba

- Iz(v)* = Izvlestija otdielenija ruskago jazyka i slovesnosti I. Akad. Nauk. Petrapilis
- J.* = Litovskij slovar' A. Juškevičia. Tom I. S.-Peterburg 1904 (A -- J. raidės)
- Jd.* = A. Juškevičiaus Lietuviškos dainos. Kazantus 1880-2. 3 tomai.
- Jon.* = Joniškis (netoli nuo Šiaulių)
- Jp.* = I. A. Juškevič Litovskija narodnyja piesni. St.-Peterburg 1867
- Jsd.* = A. Juškevičiaus Lietuviškos svotbinės dainos. Petrapilis 1883
- Jsl.* = A. Juškevičiaus Słownik języka litewskiego Mokslo Draugijos rankraštis
- Jsr.* = A. Juškevičiaus Svotbinė rėda. Kazantus 1880
- Jur.* = Jurbarkas
- Jūž.* = Jūžintai
- K.* = Fr. Kurschat Littauisch-deutsches Wörterbuch. Halle a. S. 1883
- KalD.* = V. Kalvaitėlio Prūsų Lietuvos dainos. Tilžėje 1905
- 1547 Kat.* = Catechismusa prasty szadei... Karaliaucziui. MDXLVII — išleisti rinkinyje „Litauische und lettische Drucke der 16. Jahrh.“, 1 sqs.
- KGr.* = Fr. Kurschat Grammatik der Littauischen Sprache. Halle 1876
- klmr.* = klmrų (kymirisch) kalba
- Klein Comp.* = M. Danielis Kleinii Compendium Litvano-Germanicum... Königsberg MDCLIV
- Klein Gr.* = Grammatica Litvanica... in lucem edita à M. Daniele Klein Pastore Tils. Litv... Regtomonti 1653
- KM.* = Maldos Krikščioniszkos, Wisokiam meatuy ir reykalams... Kiedayntise 1653
- KN.* = Kniga Nobažntistes... Kiedayntise 1653
- KosL.* = Litvánica czyli Wiadomości o Litwie zebrane przez ś.p.ks. Ambrożego Kossarzewskiego. — Rankraštis
- KS* = Summa Aba Trumpas iszguldimas Ewangeliu... Kiedayntise 1653
- KSn.* = K. Būgos Kalba ir senovė. 1 dalis Kaunas 1922
- Kup.* = Kupiškis
- Kurm.* = Słownik polsko faciński lotewski ułożony i napisany przez xieźda Jana Kurmina. Wilno 1858
- Kv.* = Kvėdarna (Kvėdaina)
- KV.* = Fr. Kurschat Deutsch-Litauisches Wörterbuch. Halle a. S. 1870
- KZ.* = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Göttingen
- L.* = Laukžemės šnektos žodynėlis. XIX amžiaus pradžios rankraštis (Mokslo Draugija)
- l.* = lenkų (polsisch) kalba
- la.* = latvių kalba
- LB.* = A. Leskien u. K. Brugmann Litauische Volkslieder und Märchen. Strassburg 1882
- Leip.* = Leipalingis (Setnų apskr.)
- lie.* = lietuvų kalba
- Lin.* = Linkuva
- Link(m).* = Linkmenas (Švenčionių ap.)
- lot.* = lotynų (lateinisch) kalba
- Lp.* = J. Basanavičiaus Lietuviškos pasakos įvairios. 4 tomai
- Lpm.* = J. Basanavičiaus Lietuviškos pasakos. Medega mitologijai. 2 tomu
- M.* = Chr. Gottl. Mielcke Littauisch - deutsches und Deutsch - litauisches Wörterbuch. Königsberg 1800
- Mar.* = Marijampolė
- Marc.* = Marcinkonys
- Merk.* = Merkinė
- Miež.* = Lietuvišzkai-latvišzkai-fenkiskai-rusiszkas žodynas kun. M. Miežinio. Tilžėje 1894
- Migl.* = Jozapa Miglovaras Rasztai. Ivalres Eilas. Pirmas plausztas. Tilžė 1884
- Mit.* = Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft. Heidelberg 1883...
- Mos.* = Mosėdis
- MT.* = Margarita Theologica... per Simona Waischnora warniszkai, Plebona Ragaines... Karaliaucziui 1600
- N.* = G. H. F. Nesselmann Wörterbuch der Littauischen Sprache. Königsberg 1851

- NI.** = Naujas *Istaitmas... Isgulditas par Jozapa Arnalpa Kunigaykszi Giedrayti Wiskupa Zemaycziu. Wilniuje 1816
- NS.** = Dr. A. R. Niemio ir kun. A. Sabaliausko Lietuvių dainos ir giesmės. Annales Academiæ scientiarum Fennicæ. Ser. B. Tom. VI
- OE.** = Elementarius... Par kunigu K. Olechnowiczium. Wilniui 1858
- OP.** = Pasakos pritikimaj weseles ir giesmes. Par kunigu K. Olechnowiczium Plebonu Mierkinies. Wilniui 1861
- Ož.** = Ožkabaliat, Bartinkų valsčiaus sodžius, J. Basanavičiaus gimtinė
- OžD.** = J. Basanavičiaus Ožkabalių dainos. 2 tomu
- P.** = D. Poškos žodynas. XIX amžiaus pradžios rankraštis
- Pal.** = Palėvenė
- Pj.** = Palangos Juze. Wilniuje 1863
- pr.** = prūsų (altpreussisch) kalba
- PS.** = K. Širvydo 1629 (I) ir 1644 (II) metų „Punktay Sakimu“
- Pum.** = Pumpėnai
- Qu.** = Bevardis vokiškas lietuvių kalbos žodynas. 2 tomu. in 4°. XVIII amžiaus rankraštis. Plg. N. VI p.
- R.** = Ph. R u h i g Littauisch - Deutsches und Deutsch - Litauisches Lexicon. Königsberg 1747
- r.** = rytiečiai
- Ram.** = Ramygala
- RFV.** = Russkij filologičeskij žurnal. Varšava
- Riet.** = Rietavas
- RKr. (Rkr.)** = Rakstu krājums... Zinību Komitējas izduots. Rīgā
- RS.** = Rocznik slawistyczny. Kraków
- r(us.)** = rusų kalba
- RŽ.** = Rytiečių augštaičių tarmės žodynelis. Mokslo Draugijos rankraštis
- s.** = senas; pav.: s. isl. = senoji islandiečių kalba
- Sch.** = A. Schleicher Litauisches Lesebuch und Glossar. Prag 1857
- Schultze Comp.** = Compendium græmaticæ Lithvanicæ Theophili Schultzen Past. Cat. tenov. Regiomonti 1673
- Sint.** = Sintautai
- srb.** = sirbų (serbokroatisch) kalba
- skr.** = sanskrito kalba
- sl(av.)** = slavėnų prokalbė
- Smt.** = Šalantai
- SN.** = Suv(alkų) Naumiestis (Šalkų ap.)
- St.** = S. Stanewicze. Historia szwenta. Wylniuje 1823
- Sub.** = Subačius
- Sv.** = Svėdasai
- sva. (s.v.a.)** = senovės vokiečių augštaičių (ahd.) kalba
- Sz.** = C. Szyrwid Dictionarium trium linguarum. Quinta editio. Vilnae 1713
- Šak.** = Šakyna
- Šiaul.** = Šiauliai
- Šm.** = Prof. Petras Šmidts, latvių kalbininkas. Naudojuosi jo raštu „Trojakaja dolgota v latyšskom jazykie. S. Peterburg 1899“
- T.** = Naujas Testamentas... Karalauciu' mētu MDCCI
- TP.** = (Kun. Tataré) Pamokslaj iszminties ir tejsibes... Ispausti Suwałkuose 1851 Mehuse
- trak.** = trakų (thrakisch) kalba
- TT.** = (Kun. Tataré) Tieslauses Kieleš ing Dangaus Karaliste... Suwałkuose 1853
- Tv.** = Tverai
- Tver.** = Tverečius
- U.** = Dr. C. Chr. U l m a n n Lettisch - deutsches Wörterbuch. Riga 1872
- ukr.** = ukrainiečių (kleinrussisch) kalba
- Ušp.** = Ušpaltai
- Vab.** = Vabalninkas
- Vad.** = Vadokliai
- Vaf.** = Valančiauskas
- Vald.** = Chr. Valdemar Russko-latyšskij slovar'
- VChr.** = E. Volterio Lietuviška chrestomatija. S. Peterburg 1904
- Velv.** = Velviržėnai(-žinai)
- Vel.** = Veluona
- VEP.** = A. Volter Ob etnografičeskoj pojezdkie po Litvie i Žmudi lietom 1887 goda. St. Peterburg 1887

<i>Viek.</i> = Viekšniai	<i>VŽ.</i> = Val.: Žiwtas Jezaus Christaus. Wilniuje 1853
<i>VP.</i> = Val.: Prade ir iszišpletimas Kataliku tikielma. Wilniuje 1864	<i>vž.</i> = vokiečių žemaičių (niederdeutsch) kalba
<i>VPK.</i> = Paaugusių žmonių knygelė. Parašė vyskupas M. Valančius. Tilžėje 1902	<i>W.</i> = 1579 m. „Enchiridion Catechismus maszas“ ir „Ewangelias bei Epistolas... per Baitramiejū Willentha... Karalaucziū. Metu Diewa MDLXXIX“. Naudojasi Fr. Bechtesio leidimu (Litauische und Lettische Drucke. Heft III)
<i>VT.</i> = Val.: Tamosziaus isz Kempis apej sekima Jezaus Kristaus kningas kietures. Wilniuje 1852	<i>ŽCh.</i> = Žiwtas Pona yr Diewa musu Jezusa Christusa... Supraslqw... Metusy Pona 1787
<i>VV.</i> = Val.: Žemajtiu Wiskupiste. Wilniuje 1848. 2 dali	<i>žem.</i> = žemaičių tarmė
<i>vva. (v.v.a.)</i> = vidurinių amžių vokiečių augštalčių (mhd.) kalba	
<i>VVK.</i> = Val.: Wajku Kningiele. Su Abrozdelejs. 100 psl.	

Arklys ir keturiomis apsibrinda. Žmogui apsibristi—dar lengviau. Po „aistiškų studijų“ nelaimės (KSn. 58, 59) aš jau nebetariuosi esąs neklaidingas. Žinausi ir šiose knygose vienur kitur suklydęs. Būčiau skaitytojui labai dėkingas, jei jis, radęs mano veikale kokią klaidą, teiktųsi dėl jos man parašyti. Gyvenimo aplinkybės taip buvo susidėję, kad neleido man pažinti ne tikrai visų lietuvių kalbos šnektų, bet net ir pusės jų. Taigi, dėl to nereikėtų skaitytojui nustepti radus mano rašte ne visai teisingai pasakyta dėl vieno ar kito žodyno arba sintaksės mažmožio. Pataisų aš esmi labiau reikalingas nei kas kitas, kuris nerengia spaudai didelio lietuvių kalbos žodyno. Kam rūpi, kad gimosios kalbos turto patektų žodynui kuodaugiausia ir kad jis būtų žodyne teisingai aprašytas, tas turėtų padėti žodyno rengėjui. Padėjėju gali lengvai patapti kiekvienas skaitytojas, pataisydamas arba papildydamas mano straipsniuose paliestuosius žodyno ir sintaksės mažmožius.

Šios mano knygos buvo pradėtos spausdinti liepos mėnesio pradžioje, o pabaigtos korektūroje rugpjūčio 29 dienoje. Už greitą darbo atlikimą tariau širdingą ačiū Valstybės Spaustuvės administracijai ir darbininkams.

Kazys Būga.

Kaune, 1922 m. rugpjūčio 30 d.

1. Kaip sena latvių kalba?

Latvių kalba prasikiša pro lietuvių labiausiai tuo, kad joje garsams *k' g', š, ž* ir dvibalsiams *an, en, in, un* šiaudie atliepia *c, dz* (cept, cits, dzert, dziedāt), *s, z* (sirds, zīnāt) ir *uo, ie, ī, ū* (lūoks, lēkt, līkt, lūks).

Istorijos šaltiniuose randamieji vietų ir asmenų vardai rodo, kad apie 1200 metus latvių kalbos savo garsais (fonetika) niekuo nesiskirta nuo šių dienų kalbos.

Dabartiniai Palatvijo vietų vardai rodo, kad kadai kitkart senovėje ir latvių bei jų sulatvėjusių pirmatakių sėlių, žiemgalių ir kuščių kalbos paminėtųjų garsų atžvilgiu niekuo nesiskirta nuo lietuvių.

Rucavos ir Islicio vardai lietuvių susidūrimo gadynėje su kuščiais ir žiemgaliais pastarųjų kalboje dar tebetarata *Rūkiava* ir *Islikis* (kirtis ant *Is-*).

Vietovardžiai *Ežērē, Ilžē* (vok. Ilsenberg netoli nuo Aknystos), *Ožputē* (Q tvirtapradis), *Apšerdē* (netoli nuo Ilžės), *Kušas, Mūšā, Šaūkas, Šešuva* (netoli nuo Pašvitinio upė) bus patekę lietuvių kalbon dar tuomet, kai latviai arba jų pirmataakai garsus *z* ir *s* savo varduose *Ezere, Ilze, Azpute* (*A* ilgas, t. y. *ā*), *Apsērde, Kursā, Mūsa, Sauka, Sesava* dar tebetarē kaipo *ž* ir *š*.

Riņga (žem.) ir *Mintauja* lietuvių pažįsta dar nuo to laiko, kada patys latviai (resp. žiemgaliai) užuot *Rīga* ir *Mitava* (Mytowe Reimchronik 7405) dar tebesakē *Riņga* ir *Mintava*.

Rusiškosios kilmės žodis *žērbīns „желебиū“* rodo, kad su *Ilže* ir *Sauku* lietuvių turėjo susipažinti dar prieš *X a m ž i ū*. Netolimoje ateityje tikiu galėsiqs tiksliau nustatyti latviškosios garsų kaitės kronologiją.

2. Veliažolė ir lėgersa.

Narkūnuose (Gelgaudiškio val.) A. Giedraičio pranešimu saką: *vėliažolė*—tokia žolė nuo kaulų gėlimo; *lėgersa*—girios žolė, kiaulių labai ēdama. Skirsnemunėje (Jurbarko val.) vėliažolių vietoje saką *vėlažolės*. Jos augą prie smilties ant kapų, esą pūkuotos.

3. Zarasai (Ežerėnai) ir jų įkūrėjai sėliai.

Lietuvos vietų vardai — nelaimingiausias viso pasaulio «suvėrimas». Kas jų nėra taisęs! Taisė juos lenkų, taisė juos rusų ir vokiečių vyriausybė, šiaudie tebetaiso ir mūsų pačių — lietuvininkų — vyriausybė. Lenkui nepatiko mūsų Plóksčiai, Nau-

miestis ir Virbalius, jis šmaukšt — ėmęs ir perdirbo juos į *Blągostawieństwo*, *Władysławów* ir *Wierzbolów*. Rusas nepamėgęs mūsų Vaškais, Kvėdaina (Kvėdarna) ir Zarasais ištaisė juos į *Konstantinovo* (tuo patim vardu pirmuoju du miesteliu) ir *Novo-aleksandrovsk*. Mažosios Lietuvos Klaipėda, Katyčiai ir Pakalnė vokiečio dėka tapo *Memel*, *Coadjuthen* ir *Niederung*.

Mūsų vyriausybė rusų išvirtėliui Novoaleksandrovskui įsigėdė gražinti senąjį jo vardą. *Zarasų* vardas, savo garsais primėnas lenkiškąjį to miesto vardą *Jeziorosy*, taisytojams, matyti, bus pasirodęs ne visai lietuviškas, o todėl ir atitaisytinas į *Ežerėnus*. Mat, lenkų Jeziorosuose bėkysas *jezioro*, kas mūsiškai reiškia *ežerą*. Iš ežero nebetoli ir į Ežerėnus. Kai kas, pavyzdžiui Jaunius apie 1902 m., *Zarasus* buvo bandęs vadinti net ir *Ežerūnais*. Tiek šių dienų vyriausybės kišamiesiems Ežerėnams, tiek Jauniaus Ežeriūnams, nėra pamato vietos žmonių kalboje. *Zarasų* apylinkės lietuvininkai, gyveną *Zarasų*, *Antazavės*, *Salako* ir kituose valsčiuose, mūsų vyriausybės ir kitų kalbos pūristų peršamuoju vardu *Zarasų* nevadina. Vadinti *Zarasus* Ežerėnais nėra ir reikalo, nes jiems vardą minė ne lenkai ir ne kiti kurie slavėnų padermės žmonės.

Zarasams arba, tariant senoviškai, *Ezerasamus* (iš čia lenkų *Jeziorosy*), vardas mintą, pasirodo nė ne lietuvininkų, o tos lietuvininkų padermės tautės, kurios kalboje mūsų žodis *ežeras* buvo tariamas *ezeras*.

Zarasų apylinkėje, jei tikėsime Mindaugo 1261 metų aktu ¹⁾ kitkart gyventa *sėlių* ²⁾. Šito vardo tautelė drauge su žiemgaliais (latviškai žiemgaļi) ir kuršiais amžių bėgyje pasisavina *latvio* vardą, dalinai, ir latvių tarmę. Dalis *sėlių*, gyvenusi Laukesos, *Zarasų*, *Antazavės*, *Dusetų*, *Salako* ir kitose apylinkėse, įsibrovus lietuvininkams į šią šalį, išvirsta lietuvininkais. Vienas kitas *sėlių* pramintasis vardas patenka lietuvininkų kalbon ir čia, tarsi archyve, išlieka iki mūsų gadynės.

Sėlių Ezerasai *Zarasų* apylinkės lietuvininkų tarmėje turėjo pavirsti *Azarasais*: mat, šios tarmės žodžio pradžios balsis *e* pavirsta balsiu *a* ³⁾, o *ze*, kaip ir jo draugas *se* ⁴⁾, *Zarasų* apylinkėje tariamas yra *za* (*sa*). Kolei *Zarasų* apylinkėje tebebuvo dar nesulietuvėjusių *sėlių*, tolei *Zarasai* tebedėvėjo *Azarasų* vardą, nes jis *sėlių* kalboje tebebuvo dar rišamas su bendriniu vardu *azars* (*ezers*), reiškiančiu ežerą. Nutrūkus lietuvininkų galvoje ryšiui tarp *ežero* ir *Azarasų*, pastarasis vardas nebeteko žodžio pradžios balsio *a* ir pavirto šių dienų lytim *Zarasai*. Kad žodžio pradžios balsis kartais gali būti išmestas, rodo kad ir šie žodžiai: *bezdžionkà* arba *bezdžiankà*, kilusi iš gudų žodžio *obezjankà*; *lomentorius* iš lenkų *elementarz*; *švókšlės* „serbentos, Johannisbeeren“ (R. II 216, M. I 285, II 288 ⁵⁾) iš senesnės lyties *ašvókšlės* ⁶⁾.

Zarasų miestas dėvi ežero vardą, kurį vietos žmonės vadina *Zárasas*. Tą ežerą gerai pažino mano senelis velionis, kurs atsimindamas jo žvejojimą kartais sakydavo: mano žūtas (=žvejotas) ne tiktai Alaušas, bet ir *Zarasas*; kai aš *Zarasė* žuvau (=žvejojau), buvau da jaunas. Netolimoje senovėje *Zarasas* turėjo būti aplinkinių lietuvininkų tariamas *Azarasas* (Zarasai, Antazavė), *Ėzarasas* (Dusetų Pažiegė) ir *Ėzerasas* (Jūžintai).

Ezaraso ežero vardas padarytas ta pačia galūne, kaip ir nuo ežerų pramintieji miestelių vardai *Čedasai* ir *Svėdasai*. Aukštaičių rytiečių galūnė *-asa-* rytiečių tarmės dėsniais kilusi yra iš *-esa-*: mat, rytiečių tarmėje *e*, kurs niekuomet negauna kirčio, ne po *k g* ir ne po *š ž*, pavirto balsiu *a*, kas matyti, kad ir iš žodžių *ménasio ménasiena*, *Dusatos* «Dusetos», *valēt* «vėlēti». Ta pačia galūnė kaip *Zarasas* padarytas ir jo kaimyno ežero vardas *Laukesas* ⁷⁾, iš kurio išteka *Laukesos* upė, įtekanti Dauguvon ties Gryvės miestu.

Rusų generalio štabo žemėlapis (XI 5) abiejų *Zarasų* ežerų vardai *Ossa* ir *Oseida* yra ne kas kita, kaip tiktai ežerų *Ėzeraso* ir *Ezerasaičio* vardų galūnės: *-asas* ir *-asaitis* (vietos žmonės taria — *aseitis*). Lenkui ir rusui *Ezerasas* pasirodė esąs *jezioro Ossa*, *ożepo Occa*. Toji *Ossa* priminė jiems graikų žemės kalną *Ossa* (Odys. XI 315), kas prisidėjo prie *Oseičio* sugraikinimo į *Oseida* arba *Ossida*; plg. graikų asmens vardus *Atreidės*, *Kronidės*.

Kad *Zarasams* vardą būtų minę lietuvininkai, o ne senieji šios vietos gyventojai *sėliai*, tai jį šiandie zarasiškiai tartų *Ažerasai*, kaip kad jie taria žodį *ažeras*.

Iš *Zarasų* vardo patiriame, kad senovės sėlių tarmėje atstota mūsų *ž* garsu *z*, t. y. sėlių užuot *ežeras* tarta drauge su latviais ir žiemgaliais *ezers* (*azars*). Taip pasirodo tarta kuršių ⁸⁾, prūsų ⁹⁾ ir jotvingų ¹⁰⁾.

Zarasų, *Dusetų*, *Čedasų* apylinkėje Mindaugo liudijimu kitą kartą gyvenę sėliai. Šitoje apylinkėje gyvenus nelietuviškai kalbėjusią tautą rodo ne vienas šiuo kartu mums parūpęs vietos vardas, bet ir kiti keli su tokiuo pat *z*, kaip ir *Zaraso* bei *Zarasų* varde. Į šiaurę nuo *Dusetų*, o į šiaurės vakarus nuo *Zarasų* bus sėlių palaikai šie vardai iš *z* prasidedą: ežerai — *Zaduojas* (iš kur sodžių vardai — *Zaduojà* ir *Pāzaduojē*), *Zālvas* (iš kur miestelio ir dvaro vardas *Antā-zavė*) ir *Zirnejas* (iš kur sodžiaus vardas *Zirnejai*). Lietuvininkų minti šie vardai *z* vietoje turėtų *ž*; plg. lietuvininkų pramintuosius vardus: *Žādikė* — Šušvies intakas iš dešinės ties Pašušviu; *Žalva* — Šešuvos intakas iš dešinės arba *Želva* — upė ties Želvos miesteliu (Ukm. ap.); *Žirnajai* — Pabaisko parapijos sodžius (prie ežero).

Čedasai (prie ežero) ir ežero vardas *Čičrys* ir *Čičraitis* (į šiaurę nuo *Avilių*, o į vakarus nuo *Antazavės*) garsu *č* rodo savo nelietuviškąją kilmę. Šitie vardai, kad jie būtų lietuvininkų

praminti, vietos žmonės šiandie ištartų * *Kedasai* (plg. miestelio vardą *Kėdainiai*) ir * *Kikirys* bei * *Kikiraitis* ¹¹⁾. Iš Čedasų ir Čičirio vardų patiriame sėlių kalboje minkštąjį *k* (kepu, kitas, kiaunė) virtus garsu *č* arba ir *c* (irgi minkštu), kaip ir latvių kalboje. Iš minkštojo *c* lietuvininkų kalboje turėjo rasti irgi *č*, kas matyti iš lietuvininkų pasisavintų gudo žodžių: *kupiec*—*kupčius*, *kopiec*—*kapčius*, *cēl*—*čielas* ir k.

Zarasų apskrities vietų vardai rodo, kad šiame krašte lietuvininkų įsikurta gyventinai neperseniausia ir kad jų šio krašto senieji gyventojai *sėliai* daugumoje nustumta prie Dauguvos upės į šių dienų Alūkštės ir Naujarygio (latvių Jauna Jelgava, vok. Friedrichsstadt) apskritis, o mažumoje jų sulietuvėta ir perduota lietuvininkams tūlas senasis vietos vardas. Sėlių pėdsakų Zarasų apskrityje, reikia tikėtis, bus rasta daugiau, kai bus šio krašto vietų vardai surinkti ir kalbų mokslo nušviesti.

Sėlių tautos vardas iki mūsų gadynės išliko latvių miesto varde *Sēl-pils*, vokiečių vadinamame *Selburgu*, ir Tauragnų parapijos sodžiaus varde *Sėlē* (skiemėns *Sē* balsis *ē*—tvirtapradis).

Mano surinktieji sėliškosios kilmės vietų vardai turi tuos pačius garsus, kaip ir latvių kalba: lietuvininkų garsus *ž* ir minkštąjį *k* čia atstoja *z* ir *c* (*č*). Šiuo tarpu, neturėdamas sėlių gyvenamojo ir gyventojų ploto vietų vardų sąrašo, dar negaliu galutinai nustatyti giminumo laipsnio tarp latvių ir sėlių, t. y. negaliu dar pasakyti, ar sėliai bus buvę atskira tauta su ypatinga kalba, ar tik latvių tautos šaka su savotiška latvių kalbos tarne. Alūkštos apskrities vardai *Grendze* (dvaras, muižė) ir *Svents* (ėžeras, o dvaras—Sventmuiža, kurią Gryvos lietuviai vadina Šventmuižė) su išlikusiu *n*, tarytum, rodo sėlius buvus kalbos ypatybėmis artimesnius kuršiams, o ne latviams. Plg. kuršių dvaro vardą Tukumo parapijoje *Grendze*, bendrinį vardą *dzintars* greta latviško (*d*) *zintars*, *lanka* «pieva» greta latv. *luoks* «lankas», *aplenkt* «žem. užlenkti, apeiti, aptikti, rasti» greta latv. *liekt* «lenkti», *rantīt* «rantyti, kirsti» greta latv. *ruofīt*.

Apie sėlius yra rašę M. Skruzytis (Sėli, Kurzemes augšgala senči. Rīga 1889) ir A. Bielensteinas (Die Grenzen des Lettischen Volksstammes und der Lettischen Sprache in den Gegenwart und im 13 Jahrhundert. St. Petersburg 1892 p. 168—174).

4. Gonys gonė.

«Zoologijos sistematikos terminų žodynyje» (p. 56, 125) J. Elisonas greta *gonys* rašo ir *guonė*, duodamas tiemdviem žodžiam reiškimą «salamandra maculosa». Tą patį jis atkartoja ir «Kosme» (Gamtos mokslo ir geografijos laikraštis. 1 šas... 1920 Kaunas, p. 91,93), pridėjęs prie to dar lytį *guonys*. Iš žodynlio patiriame, kad *guonė* šaką Naujamiesčio (Panev. ap.) parapijos

žmonės. Mano šaltinis kun. J. Tumas Naujamiesčio apylinkėje esąs girdėjęs tariant *gonė* (su *o*). Į mane rašytame iš Vadaktėlių laiške J. Tumas paaiškino *gonės* vardą šiais rusiškais žodžiais: ядовитая ящерица — зубоядъ. Kiti mano šaltiniai, kaip antai: Ruigio (141) ir Mylčio (184)¹² žodynai, kun. K. Jaunius («juodasis vandens driežas») ir L. Ivinskas (Kalendorius XV 15) tepažįsta tikrai *gónį* (*o* — tvirtapradis). *Gonys* Antano Vireliūno liudijimu saką Kupiškio ir Troškūnų apylinkėje. Marampolės apylinkės keikiamasis žodis *gón-galvis* irgi rodo pamatinį garsą buvus *o*. J. Elisono dvibalsiui *uo* mano šaltiniai nepritaria.

J. Bs. 1885 metų «Auszroje» (p. 225) iš *gongalvio*, negerai jo padalyto į sudėtinės dalis (*gong[ia]* - galvis užuot *gon[ia]* - galvis), ištraukė nėsamą ir mūsų kalboje net nė negalimą **gongį*¹³) gonio vietoje.

Ką (ar salamandrą ar molgę) Lietuvos žmonės vadina *goniu*, geriausia gali sužinoti mūsų zoologai. Iš troškūniečių pasakojimo galima manyti, jų krašte góniu vadinant salamandrą maculosą. Kas būtų buvęs Kupiškėnų gonys, iš jų pasakojimų nelengva suvaikyti. Kupiškėnų *gonys* gyvenęs sausoje vietoje (akmenų krūsnys), spalvės buvęs raudonos, labai piktas ir greitas, vos raitas tegalėdavęs nuo jo pabėgti, vydavęs žmogų bėgdamas stachias kaip varpstė, žmogus ar gyvulys jo įkirstas tuoju gaisdavęs.

Gonys gali būti giminaitis alsėdiškių, kvėdainiškių, mosėdiškių ir kitų žemaičių žodžiui *góniju gónyti* «terlioti, bjaurioti гадить», latvių *gānīt* «terlioti; derkti (cacare)», *gāņa* «excrementum», lenkų *ganić* «peikti». Tuo būdu *gonys* būtų «gonijamsis» gyvis, vardo reikšmė lygus rusų bjauriojo gyvio vardams гад и гадина.

5. Biaurus ar bjaurus?

P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono „Lietuvių kalbos gramatika“ (p. 9, § 8 c) liepia rašyti: *biaurus, piauti, spiauti, biurti, piūvis, piaulai, spiūvis, spiaudalai...*, o skaityti: *bjaurus, pjauti...* Žodžiai *upių, paupių, šlapių...* reikia skaityti kaip esą parašyta. Ir atmink dabar tu, žmogeli, kada raidžių sąmplaika *piau* (piauti = šlapiau) reikia tarti *pjau*, o kada *piau*!

Ar ne geriau būtų buvę pasakius: rašyk *po b ir p* visur priebalsį *j*, kame jis yra ištariamas rašomojoje mūsų kalbos tarmėje (Panemunėse), o kame tėra tariamas vienas minkštasis *b* arba *p* be tojo priebalsio, ten rašyk *bi ir pi*. Kitaip sakant, rašyk: *bjaurus, pjauti, spjauti...*, bet šlapias, šlapiau, verpia, drebia, riebiau..., nes tokio rašymo reikalauja rašomoji mūsų kalbos tarmė.

P. Kriaušaitis—Rygiškių Jonas teikia mums rašyti žodžius *biaurus, piauti...* be *j*. Tokiuo rašymu, girdi, būsiąs pažymėtas priebalsių *b ir p* minkštumas, kurį mes lenkų papročiu žymime

raide *i*. Mat, priebalsiai esą minkšti ne tikrai žodžiuose: *kiautas, šiaudas, šia, šio, šių, siuti, siuvo, siusti, peiliai, žodžiai...*, bet ir žodžiuose: *biaurus, piauti, spiauti, biurti, piūvis, piaulai, spiūvis, spiaudalai...* Žodžiuose: *biaurus, piauti...* ne tiek turi svarbos lūpinių priebalsių minkštumas, kiek tas faktas, kad be tojo minkštumo čia dar girdėti atskiras garsas *j*. Čia mums svarbu pažymėti ne tiek tasai minkštumas, kiek po jo girdimasis priebalsis *j*, tas pats priebalsis, kurį girdime žodžiuose *joja atjoja parjoja, jauja, sauja, sraujas...* Kas rašo *joja, jauja...*, tas turi rašyti ir *bjaurus, pjauti...*, nes šituose žodžiuose visi lietuvininkai taria priebalsį *j* priebalsiškai.

Žodžiuose *bjaurus, pjauti...* lūpinių priebalsių *b* ir *p* minkštumą paliekame nepažymėję, kaip ir kituose rašomosios mūsų kalbos tarmės atvejuose tojo minkštumo nežymime. Rašomosios tarmės skiemens *pe be* (peša beria), *te de* (tėpa deda), *se ze* (seka zerkolas), *še že* (šeria žeria), *ve* (veda) kad ir minkšti, bet mūsų rašyba tojo jų minkštumo nežymi raide *i*, vadinasi, nerašo: *pieša bieria...* Skiemenis *ke ge* (kepa kepurė geria gegužė) visi lietuvininkai taria su minkštuoju *k g*, bet tojo minkštumo šiandien mūsų rašyba nebežymi, vadinasi, nerašo: *kiepa, kepurė, gieria, gegužė*. Ir Kriaušaitis su Rygiškių Jonu, būdami nuosakūs, greta su *kepa, geria, šeria, žeria* turėtų rašyti *bjaurus, pjauti...*, palikę priebalsių minkštumą nežymėta.

Kad Kriaušaičio—Rygiškių Jono (tikriau pasakius, Šleikerio—Kuršaičio) *biaurus, piauti...* turi būti pakeisti visos Lietuvos lytimis *bjaurus, pjauti...*, buvo mano rašyta 1913 m. „Rašybos mažmožiuose“ (p. 14) ir 1918 m. patiektuose „Keliuose mažmožiuose del „Ateities Spindulių“ rašybos ir kalbos“, išspausdintuose 1920 m. rugpiučio ir rugsėjo mėnesies „Ateities“ knygoje (Nr. 4—5, p. 140, 141).

6. Autoris, sekretoris ir gaspadoris.

Mūsų žodynai (*R., M., N., K., Miež. ir J.*)¹⁴ ir rašomoji mūsų kalbos tarmė (panemuniečiai) drauge su kitomis tarmėmis, atmetus panevėžiečius, taria *altorius, aptiekorius, gaspadorius, kalendorius, sekretorius, šveicorius, šventorius*. Ta pačia galūne iki šiolei buvome ir mes įpratę tarti ir rašyti: *autorius, direktorius, inspektorius instruktorius, lektorius, profesorius, redaktorius...* O dabar nei, iš šio nei iš to Kauno „Lietuva“ beimanti rašyti *autoris, direktoris...*

„Lietuvos“ vardininko lytį *autoris* panevėžietis galėtų dar ginti, nes jo tarmės žmogus taria *gaspadoris, liktoris*, bet kilmininko lyties *autorio* nieku būdu ir jis nesiims ginti, nes jo tarmė šitame atvejuje turi lytį *gaspadorios, liktorios*. Panevėžiečių kilmininko lytis *gaspadorios, liktorios* savo garsais visai at-

stoja paprastąją mūsų lytį *gaspadoriaus*, *liktoriaus*: jų tarmėje žodžio galo dvibalsis *au* virsta vienabalsiu *o*, kas matyti kad ir iš šių kelių pavyzdžių: *aš buvo* „buvau“, *aš rašio* „rašiau“, *sunos* „sūnaus“.

Panevėžiečių žodžių *gaspadoris*, *liktoris* vardininko galūnė —*is* atstoja kitų tarmių (ir rašomosios) ne galūnė—*is* (brolis, žodis, žygis), bet—*us* (vaisius, pavojus, pečius, kupčius). Panevėžiečių *u* po minkštųjų priebalsių pavirto balsiu *i*. Pavyzdžiui tesie šios žodžių lytys: *plaksi* „plaksiu“, *degsi* „degsiu“ (Vabalninkas,) *verči* „verčiu“ (Pasvalys, Pumpėnai), *Balčikonis* (Ramygalos parapijos Ėriškiai) „Balčiukonis (Balčiuko sūnus)“, *Berčinėliai* (Vabalninko par. sodžius) greta su *Berčiūnais*, *Dumblinėliai* (Pumpėnų par. sodžius) greta su *Dumblūnais*.

Taigi, visos mūsų tarmės sutartinai rodo, kad rašyti reikia *gaspadorius*, *šinkorius*, *šventorius*..., *aktorius*, *autorius*, *direktorius*...

Kalbininko („Švietimo darbo“ Nr. 8—9, p. 31) iš Kuršaičio žodyno paimtieji *staliorius*, *stiklorius* turi būti rašomi ir tariami *staliorius*, *stiklorius*, nes to reikalauja šnekamoji kalba ir žodžio kilmė (gud. *stoliār*, *sciekiār*).

„Lietuvos“ (Nr. 227) kilmininko lytis *pavojo*, kurios lietuvininkai nepažįsta, neturi teisės išstumti laukan paprastojo mūsų *pavojaus*. Kam čia tas kalbos faktų kraipymas?!

7. Alkerius, poperius ir popežius.

„Žemaitės raštų“ redaktorius jos raštuose rašo *alkerius*, *poporius*. „Lietuva“ (Nr. 229, 237) ir „Švietimo darbas“ (Nr. 8—9, p. 37) berašas jau naujoviskai, būtent: *poporius*, *inžineris* (Nr. 236 : 8—9, p. 70). Kai kas rašo dar ir *popeži(u)s*. Kuo remdamies Žemaitės raštų redaktorius ir „Lietuva“ čia rašo *-erį(u)s* ir *-ežį(u)s*, iki šiolei niekas dar nesiteikė mūsų visuomenei paaiškinti.

Šnekamoji kalba čia turi lytis: *alkierius*, *inžinierius*, *popierius* (arba *popiera* Suv. Naumiesčio apylinkėje) ir *popežius*. Visi šitie žodžiai kilimo yra lenkiški: *alkierz* (iš vokiečių kalbos žodžio *Erker*), *papier(z)* iš vok. *Papier*, *papiež* iš sen. vok. *Papes* „Pabst“.

Kas gerbia savąją kalbą ir jos faktų nekraipo („netaiso“), tas neturi rašyti ir tarti *e ten*, kur gyvoji kalba reikalauja *ie*.

Susimildami, vyručiai, nekraipykime kalbos faktų, perdirbdami juos mūsų pačių *prasimanytomis* taisyklėmis. Imkime kalbos faktus iš liaudies burnos tokiuos, kokiuos juos mums jina duoda. Niekuomet neišmoksime dorai kalbėti ir rašyti, jei taip ir toliau darkysime kalbos faktus. Liaukimės pagaliau darke!

8. Visiem vyram ir visom mergom.

Iki šiolei mes buvome įpratę daugiskaitos naudininkui rašyti galūnę *-ams* (arklams arkliams), *-iems* (tiems visiems), *-oms* (rasoms dvasioms, visoms kelioms). Daugiskaitos įnagininkas irgi būdavo rašomas *-oms* arba *-omis* (rasoms dvasioms arba rasomis dvasiomis). Bet dabar nei iš šio nei iš to „Lietuva“ visoms toms galūnėms ėmusi nukando *-s*. Kam čia tasai prasimanynias, kam ta naujovė? Kuo nebegeera senoji galūnė, kad ją „Lietuva“ uja iš rašomosios kalbos, kurioje ji išgyveno daugiau ne tris šimtus metų?

Rytiečių aukštaičių tarmės galūnės *-am*, *-iem*, *-om*, *-ėm*, *-im*, *-um* (kilimo iš dviskaitos) tiktai tuomet teturėtų teisę išstumti senąsias galūnes *-ams*, *-iems*..., kad rašomosios kalbos tarmė kiau-rai būtų rytiečių aukštaičių tarmė. Kolei rašomosios kalbos tarmė dar tebėra *vakariečių* aukštaičių tarmė, tolei rytietybės *-am*, *-iem*... neturi teisės brautis į ne jų sritį. Kai imsime rašyti rytiečių tar-me, tai tuomet galėsime drąsiai rašyti ir *visiem vyram*, *visom mergom*. Dabar tos teisės dar neturime.

Daugiskaitos naudininko ir įnagininko galūnė neteko savojo *-s* mūsų atminime: XVI ir XVII amžiaus Rytų Lietuvos rašytojai, pavyzdžiui — Daukša, 1605 metų bevardis ir Širvydas, dar tebeturėjo *-s*, tai yra jie dar tebetarė ir teberašė: *wisiem(u)s wiram(u)s*, *tom(u)s moterim(u)s* ir *tomis akimis*. Ukmergiečiuose senoji galūnės lytis dar tebebuvusi girdima XIX amžiaus pradžioje. Lėno apylinkėje prieš 30 metų iš senių dažnai dar galima buvę išgirsti sakant: *tiemus arkliāmus*, *visomus moterimus*, *taurimus žmonēmus* ir k.

Rašykime kaip ir rašę *visiems vyrams*, *visoms mergoms*. Lai-kykimės įprastosios kalbos. Nekaitaliokime kasmet arba net ir dažniau rašybos. Sudrauskime rašomosios kalbos ir rašybos naujovinėms. Metas būtų stipriau laikytis tradicijų.

9. Darbuotė, manifestuotė, okupuotė ir kitos — uotės.

P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono (Lietuvių kalbos gramatika) darbo *linksniuotė* (19), *asmenuotė* (57—59) ir *vaizduotė* (204) taip patiko «Lietuvai», kad ji jų — *uočių* prisidirbo devynias galybes. «Lietuvoje» rasime ne tiktai *darbuotę*, *rikiuotę* (Nr. 236), bet ir *manifestuotę*, *okupuotę* (233), *ratifikuotę*, *organizuotę*, *mobilizuotę*, *registruotę* ir *ratifikuotę* (236). Niemio mokyklų reformos kny-gose esanti net *rašytė!*

Gyvoji liaudies kalba tos rūšies žodžių tiek daug neturi pasidariusi, kaip kad turi mūsų «Lietuva». Šiuo tarpu man pažįstami su priesaga — *tė* šie žodžiai: 1) *važiuotė* «važiavimas, Fahren,

Fahrt, *ѣзда* (R, M, K.) ir *ragès, rogès* (Salantai). Kokia žydo *važiuotė* (Dusetos, Alunta)! = *važiōvė* (Tverėčius). *Važiuotės* rykai *«Fahrwerk»* (R. II 151, M. II 200). Pradėjo visokias *važiuotes* dirbti (*Valanč.* Paaug. žmonių knyg. 3) *«važiuojamas prietaisas, rages, ratus»*; 2) *kapôtė* *«bulvėms, lapams ir kitiems galams kapoti įnagė»* (Pažėrai) = *kaponė* (Kupiškis, Dusetos); 3) *pa-klotė* *«lovoje pasikloti drobulė»* (Kvėdaina, Linkmens) ir *«gerinimos, meilšinimos, adulatio»* (Daukanto žodrodys 3); 4) *mazgotė* *«indams mazgoti skarulys»* (R., M., K., Plokščiai) = *mazgolis* (Panemunėlis), *mazgótuvis* (Kvėdaina): davė jam *mazgote* per snukį (Liet. pasakos. Med. mitol. I 79); 5) *nešiotė* *«vaikų nešiotoją, áuklė»* (Žagariškiai netoli Kauno); 6) *niekotė* *«gelda»* (*Kr. ir Ryg. Jono* Gramatika, p. 204). Man tėra pažįstama tiktai lytis *niekóčia* *«grūdų niekojamoji gelda»* (Dusetos, Kvėdaina, Rietavas), *«skalbiamoji gelda»* (Salakas) ir *«(kiekviena) gelda»* (Linkmenes, Tverėčius); 7) *žvejotė* *«žvejojimas, žveja, Fischerei»* R. II 141, M. II 185, K.; 8) *šienautė* *«šienaujamas metas, сѣнокосъ»* (Kvėdaina); 9) *pagaūtė* arba *pagaūtis*, kilmin. *pagaūtis* (Kupiškis). Kad ir nekoks dirvagaly, delto kokiai *pagaūtei* labai gali būt' geras. Daug darbo su linais, ale už tat labai gera *pagaūtis* gospadoriui; 10) *bėgtė* *«bėgimas, Lauf»* R. I 14, II 239, M. I 23, II 319; 11) (linų) *grįžtė* (*į*—tvirtagalis) *«ryšys, Bund»* (Kupiškis); plg. prūsų žodį *greanste* *«vytūlas, įgrąžtis»*, kilusį iš veiksmazodžio *gręžiu*.

Rygiškių Jono *asmenuotei, vaizduotei, linksniuotei* ir *«Lietuvos» darbuotei, rikiuotei, skaičiuotei, ratifikuotei, mobilizuotei...* pateisinti vienós *važiuotės* neužtenka, o *rašytei* šnekamoji kalba neturi nė vieno pavyzdžio.

Priesargos—*tė* naujiems žodžiams daryti liaudies kalba šiandie nebevartoja. Visa ta vienuolika žodžių paveldėta iš senovės gadyinės. Dabar tam reikalui mūsų liaudis pasigauna kitomis priesagomis, būtent:—*imas* (bėgimas važiavimas : *važiuotė*),—*tojas, toja* (nešiotojas nešiotoją : *nešiotė*),—*tuvas, tuvis* (leistuvas mazgotuvis : *mazgotė*). Priesaga—*tė* (*-o-tė, -uo-tė, -au-tė*), būdama velionis, nebetinka naujiems žodžiams daryti.

Asmenuotė su *linksniuote* ir *darbuote* turėtų užleisti savo vietą *asmenavimui* su *linksniavimu* ir *darbavimuis*, su kuriais jau buvome supratę.

10. Bačka, bosas ir verpelė.

Vaižganto *«Pragiedrulių»* kritikas *«Švietimo darbe»* (Nr. 8—9, p. 66) pataria gudiškos kilmės žodį *bačka* (бочка) pakeisti žodžiais *bosas, verpė, verpelė*, tardamos tuo pakeitimu ne tik išvengsiąs vienos svetimybės, bet dar ir rašomąją kalbą praturtinsiąs dviem saviem žodžiam. Taip manydamas mūsų kritikas apsigaudina. Prūsų lietuvininkų *bōsas* (R. II 134, M. I 30, II

176, K., *Schleicher* Lit Lesebuch 136) ir žemaičių *vėrpelė* (=latv *vērpele*; Alsėdžiai, Mosėdis, Daukanto ir Valančiausko raštai) nekuo geresni už ujamąją bačką, nes abudu mūsų žodžiu gautu yra iš vokiečių kalbos: *Fass* ¹⁵⁾ ir *wörfel* (würfel).

Kritiko *verpės*, kurią jis bus pasidaręs iš tariamojo mažybinio žodžio *vėrpelė*, šnekamoji kalba nepažįsta.

Jauniaus liudijimu Kvėdainiškiai žemaičiai bačkos vietoje kadaisia vartoję žodį *šulė* (kirtį turi *u*), kurios kilmė mums yra visai aiški: rėčkos, kubilo, bačkos, kibiro arba viedro *šulai* «lenk. klepki, vok. Fassstäbe»).

II. Pragumas, proguma ir proga.

Vaižganto kritikui turėjo laimės nepatikti jo pavartotasis žemaičių krašto žodis *prágumas*. Del to žodžio jis taip apžodo «Pragiedrulių» autorių: *Argi yra kur žmonių kalboje «pragus», kad iš jo darytumės «pragumų»?! (p. 68).*

Kad ir nėra žmonių kalboje «pragaus», bet nelemtasis *pragumas* jai gerai pažįstamas žemaičių krašte. Taip saką tiek raseiniškiai (Kvėdaina), tiek telšiškiai (Alsėdžiai, Mosėdis) žemaičiai. *Pragumo* esama paprasčiausio žodžio žemaičių rašytojų — Daukanto ir Valančiausko — kalboje. *Daukantas* rašo: *pragum's*, *spasab's* — modus (Žodrodis 25); stebuklingų *pragumų* — mirum in modum l. c. 25; kokių *pragumų* — quomodo l. c. 33; žodió, darbó ir wissokió *pragómó* gódok ir gėrbk tięwá (Abeciela 27); žino kókeis *pragumais* doró tapti l. c. 19; tokių *pragumų* nukropę (Pasakas Phedro 18); iwajrį yra *pragumaj* rinkimo sieklų nu medių (Kningeles med. sieklų 23); iwajrejs *pragumajs* gajsztá (Pasakojimas apei Wejkalus Letuwiu tautos senowie... Metuse 1850. I 3; rankraštis); giriese jisitrauki tykoja *praguma* Lanku pulti l. c. 143. *Valančiauskas* rašo: dawe *pragumą*... pažinti (Žem. wiskupiste II 14); duod tau *pragumą* uždietį... gražesnę karuną už diwiejemai (Prade ir iszsipliетimas... 256); *praguma* sulaukie (Palangos Juze 118).

Ne visus žodžius, kuriuose randame priesagą -umas, liaudies kalba darosi iš būdvardžių. Kai kada toji kalba vieną kitą žodelį pasidaro ir tiesiog iš šaknies arba net iš daiktavardžio.

Šitiems žodžiams su priesaga -umas nėra atitinkamų būdvardžių: 1) *augumas* «wzrost, рост, stogas» (J., Miež, Kvėdaina, Joniškis, Daukantas, Valančiauskas); nedidelio *augumo* žmogelis (Lpm. I 191)¹⁶⁾: *augu*; 2) nakties *gūdumas* (ū — tvirtapradis) «vidurnaktis, pats įmygis» (R., M., K., Suv. Naumiestis): *gūsras* (ū — tvirtapradis) «tas pat» (Kvėdaina); 3) *gelumà* «speigas, streiže Kálte» (R. II 219, M. II 291): *pa-geluó* «žvarbus oras» (Dusetos, Viln. Kaltanėnai, Raudondvaris), *pagelús* óras «žvarbus, žiaudus» (Dusetos): *geliu gelti*; 4) *šilumà* «šalima, Wärme als Stoff»:

šilti; 5) *šakumas* «tarpvietis, tarpūkiškis» (Kvėdaina, Mosėdis, Daukanto rankr. žodynas «miėdzynože»); iszdiga jo *szakumi* juodas puzskas (Valanč. Prade 189); Kupiškėnai sako *šakumà*; latvių *sakums sekums* «išsišakojimas» ir *sakumi sekumi* «šakės (mėžiarnos), Mistgabel»: *šaka*; 5) *plankumas* (n—tvirtagalis) «miško aikštė, proguma» (Prūsų Kretinga) ir «įtapas, Fleck» (Priekulė) = kurš. *plankums* «laukymė, Fleck, пятно, забѣлина» ir *plankainis* «пелесоватый, пѣгій»; 6) *prógumas* «otwór» (D. Poškos žod.) arba *progumà*, -òs, *prógumà* «miško laukymė, retuma, lenk. biel» (Kvėdaina); miški *proguma* iškirsta — toki drūžė (Tverail); sakoma dar ir *prógymė* (Kvėdaina): *próga* «Gelegenheit, bequeme Zeit, Anlass, Fügen, Frist» (R. II 114, II 62, 151, M. I 210, II 32, 82, 199, K.) Zalnieriai miel pabėgdavo, kad tikt kaip nōrįs *progà* rasdavo (*Schleicher* Lit. Lesebuch 171) Senei jau czia bebudama gavo *prógos*... vyrą pamatyt l. c. 195: *paproga* «Zubereitung» N. 316.

«Du dobilai, penki lapai»¹⁷⁾ norėdami būtų radę *pragumà* ne tiktai Kuršaičio ir Miežinio žodynuose, bet ir *L. Geitlerio* rašte «Litauische Studien» (Prag 1875, p. 104).

Pragumas veikiausia bus kilęs iš žodžio *praga* «spraga, eine Lücke im Zaune, die mit losen Planken zugesteckt ist» (N. 311, Butrimónys) arba bent iš tos pat šaknies, iš kurios kilę yra taipja ir *próga*, *prógumas*, *progumà* ir *prógymė*.

12. Skriauda ir skriausti.

Tas pats Vaižganto kritikas (p. 69) liepia sakinio «Kas mūs(ų) *neskriaudė*» paskutinį žodį pakeisti žodžiu *neskaudė*, nes, girdi, skriauda šu skriaudimu esanti kaž kieno prasimanymas.

Štai kritiko žodžiai: *Kas tą «skriaudą» su «skriaudimu» prasimanė!?* Nelemtieji kritiko žodžiai verčia mane jam atsakyti: *skriaudą su skriaudimu «prasimanė» mūsų liaudis, mūsų žmonės.* Toji liaudis turi «prasimanysius» ir *aklybę, beržyną, ažuolytę, krestį, laimę, meilę, darbą, sargą* ir daugybę kitų žodžių.

Skriaudà esanti pažįstama Ilguvos, Sintautų, Suv. Nau miesčio apylinkės žmonėms. «Lietuv. pasakos» (Med. mit. I 101: jums bus didelė *skriauda*) rodo tą žodį vartojant ir Ožkabaliuose (Bartininkų par.). Veiksmažodį *skriaudžiu skriaudžiau skriausti* «krzywdzić, обижать» vartoja ne tiktai Suvalkų žemės aukštaičiai, bet ir Luokės parapijos žemaičiai (Jauniaus liudijimu). «Prasimanytąjį» skriaudimą randame jau 1853 metuose kun. Totoriaus Suvalkuose išleistose knygoose vardu «Tiesiausės Kieles ing Dangaus Karaliste»: pawargieli žmogieli *nuskriaude* (p. 186). Be kun. Totoriaus skriaudimą randame dar šiuose raštuose: 1) E. Volterio «Litovskij Katechizis N. Daukši. St. Peterburg 1886»: *skriaustie* 135 p; 2) P. A. Trupinėlio «Vytautas, didis Lietuvos Kun-

gaiksztis. Tilžē 1885»: *nuskriaustas*; 3) Auszra: *nuskriaudęs* (1883 m., 251), *nuskriaudė* (1884 m., 107), *skriausnis* «обидя, Misshandlung» l. c. 107 ir *skrausmė* (krivida) 1883 m., 218.

Be *skriausti*, savo reikšme lygaus žodžiui *skauti* «krzywdzić» (Kame jis Lietuvoje pažįstamas?), turime dar kitą *skriausti*: *skriausta skriaudo* «lysta, menkėja» (Linkmenes); paršelis *mskriaudęs*.

Skriaudōs giminės esama Lietuvoje gana plačios. Štai jos giminaičiai: 1) *skriaudūs* «traškus, veikiai palūžtas, graudus, хрынкий» (Kupiškis, Skapiškis): *skriaudus* medžias. Kietai užgrūdytas peilis bus labai *skriaudus*. *Skriaudus* «graudus, graudingas, žalosny»: Sukukuočiau *skriaudžiu* balsu (Kupiškio daina). *Skriaudus* upelis «sraunus, sraujas, t. y. toks, kurs savo srovės sraujumu griauja krantus» (Lygumai). *Skriaudus* «skardus, staigus, обрывистый»: *Skriaudūs* ūpės kriaušiai. Vaikščiojau *skriaudžiais* kalnais (Rokiškis). *Skriaudus*, rupus, kraupus «chropawy». *Skriaudu*, rupu, kraupu «chropawo». *Skraudu*, rupu tumpu «chropawaciej» (K. Širvydo 1713 m. žod. 26). *skraudāus* nerimascziawimo (Daukšos 1599 m. Postilė 612²⁴); 2) *skriauznas* (au-tvirtagalis) «liesas ir laibas, nuskurdęs, sumenkėjęs» (Linkmenes), kurs yra kilęs iš senėlesnės lyties **skriauzd-na-s*. Pastaroji lytis vestina yra iš išnykusio veiksmazodžio **skriauzdėti*, giminaičio latvių žodžiui *skrāustēt* = rusų *хрывать* «kremzdėti, skrupsėti»¹⁸); 3) *skrundu skrudau skrusti* «grūzdu grusti, przypalać się» (Biržai, Dusetos, Kupiškis): *Paskrudo* bandelė; 4) *skruda skrudėti* «gruzdėti» (Dusetos, Jūzintai); 5) *skrūdinu* «gruzdinu» (Kupiškis, Dusetos): Saulė *skrudina* lapus.

Skriaudos giminių turime ir vietų bei upių varduose. Pavyzdžiui tesie: *Skraud-upiai* — Gižų valsčiaus kaimas; *Skraudutis* — Kvietišio valsčiaus upelė; lenk. *Skraudz-upie* — Širvintos intakas iš dešinės (Słownik geograficzny XI 617. Kaip lietuviai taria tą vardą?) ir *Skriaudžiai* — Veiverių valsčiaus kaimas.

Reikšmės išsirutuliavimui *skriauda* «krzywda» — *skriaudus* «graudus, veikiai palūžtas» paralelę randame žodžiuose *skaudžiu* «krzywdzę» (*nuoskauda* «krzywda») — *skaudus* (medžias) «graudus, veikiai palūžtas» (Dusetos) ir *skauduolis* «tas pat» (Dusetos, Linkmenes): Čia būta (kiaušinio) *skauduolio*, nemint trūko; koks čia miškas? — aliksniai — *skauduoliai* (Dusetos). Plg. Priekulės apylinkės žodį *skudainus* «skurdus, kežas, schlecht bewachsen, schlecht bestanden, von einem Walde» N. 479, kurs savo reikšme primena *nuskriaudusį* arba *skriauzną* paršelį.

Lietuvos žmonių «prasimanytoji» *skriauda* su visa savo drauge turi giminačių ir užsieniuose, būtent senovės Vokioje: sen. islandiečių *skriódhr* «skarmalas, skudurlis, laskana» ir sen. vok. aukštaičių (ahd.) *skrōtan skreot* «rėžti, kirpti» (O. Hoffmann Oéras 48, Fick Vergleich. Wörterbuch der indogerman. Sprachen

II⁴ 475). Tarp senovės islandiečių «skurlis» vardo *skriódhr* ir mūsų žodžio *skriaudžiu* «darau neteisybę, krzywdzę» reikšmės išsirutuliavimo žvilgsniu yra toksai pat santykis, kaip ir tarp žodžių «*skuduras skudurtis*» «skarmalas, skurlis, skarulys» ir *skaudžiu* «darau neteisybę, krzywdzę».

Skriaudos vengėjai, sako, biją šlo žodžio del jo panašumo į slavėnų žodį *krivda* (rus. кривда, lenk. krzywda) ir del įtarimo, kad jis galis būti kilęs iš gudų žodžio *kryuda* arba lenkų *krzywda*. Iš slavėnų žodžio mūsų kalboje yra dvi lyti: *krívda* (: krividyti) ir *krydva* (: krydvyti). Suprasliškis 1787 metų «Žiwatas Pona yr Diewa musu Jezusa Christusa» p. 74, 132, 253, 314).

Nelemtoji *skriauda* neturi nieko bendra su slavėnų *krivda*, kurios giminaitis yra mūsų būdvardis *kreivas* = slavėnų *krivъ* ir to būdvardžio išvestinis *kriau-nosà* «kreivanosis» (Alsėdžiai, Pikeliai, Salantai, Tverai).

3—12. Prierasai.

¹⁾ Atspauzdintas A. Bielensteino veikale „Die Grenzen des Lettischen Volksstammes. St. Petersburg 1892“ p. 434.

²⁾ Tautos vardas *sėlis*, *sėliai* reikia tarti su tvirtapradžiu *ė*, kaip ir žodžiuose: *sėti*, *dėti*. Sėliai bus vokiškai Sėlen, lotyniškai Selones.

³⁾ Zarasų, Antazavės ir Salako apylinkėse erelio, erškečio, ežero ir eglės vietoje žmonės taria *arelis*, *aršketis*, *ažeras*, *aglē*. Dusetiškiai žodžio pradžios *e* teverčia balsiu *a* tikrai tuomet, kai tasai *e* niekuomet negauna kircio: *aršketis*, *arelis*, *akėti*, *bat ežià* turi *e* del *ėžios*.

⁴⁾ Zarasų, Antazavės, Salako ir dalis Dusetų parapijos žmonių žodžius senas, sekminės, zerletoju ir zerkolas taria *sanas*, *sakminės*, *zarliatoju* ir *zarkolas*.

⁵⁾ *R* = Ruigio (Ruhig'o) 1747 m. žodynas, *M* = Mylchio (Mielcke) 1800 m. žodynas.

⁶⁾ „Ribes rubrum“ — Kuršaičio *ašvòklė*, mosėdiškių žemaičių — *ašòklis*, kurs yra kilęs iš senėlesnės lyties *ašvòklis*. Del priebalsio *v* nykimo prieš *o*, plg. mosėdiškių žodžius: *torà* „tvora“, *dòlekis*, „dvolikis“, *nakòti* „nakvoti“. — *Ašvok(s)lė* yra giminaitė mūsų senelių žodžiui *ašvai* „kumelei“ ir žemaičių *ašvieniui* „arkliui“. Uogos vardas *avietė* yra *avies* giminaitė. Plg. vokiečių *Bocksheere* „serbenta (juodoji)“.

⁷⁾ Laukeso ežeras (vok. Lautensee) už 4 varstų nuo Zarasų į šiaurės rytus, ties Smėlyne ir Vilkāmiesčiu.

⁸⁾ Plg. kuršio pavardę *Zentelis* „žentelis“ (:žentas). Žr. J. Endzelins Finnisch-Ugrische Forschungen XII (1912) p. 64.

⁹⁾ Plg. prūsų žodžius *azaran* „ežeras“, *zansy* „žasis“. Žr. R. Trautmann Die altpreussischen Sprachdenkmäler. Göttingen 1910.

¹⁰⁾ Kad jotvingai mūsų ž. vietoje tarę yra *z*, matyti iš šių tikrinių vardų: *Zilina* (Зилна 1273 m., lot. *Silia* 1326 arba *Syllonis* 1259); *zebras* „žėbras“, iš kur yra kilęs 1227 metų tėvavardis (*Cmerymb*) *Знобр-овуб*.

¹¹⁾ *Cicirio* (iš * Kikirio) vardas yra giminaitis latvių upės vardui *Cicere* (iš * Kiekerė) — dešinajam Ventos intakui. Abudu vardu padarytu yra iš dvi-lingos (rėduplikotos) šaknies *ker-*: *kir-*, reiškusios „tekėjimą, bėgimą“. Del šaknies balsiu laipsniavimu galima palyginti žem. *derū* „dirti“, *gerti* : *girtas*. Iš tos šaknies turime Uėpalių parapijos Kaniūkų laukuose upelį vardu *Kerės-upis* (e—tvirtapradis), latvių žemėje *Ceraukstē* — Mušos intaką iš dešinės

(Bauskės apskr.), Kuršių (Kuršininkų) žemėje Piltinės parapijoje upelį vardu *Cerende* (*Bielenstein Grenzen* 445, 205) ir Joniškio (Šiaulių ap.) parapijoje *Kirienos* upelį. Lytys Čičirys (**Kikirys*) ir Ciecere (**Kiekere*) taip santykiuoja tarpu savęs, kaip kad santykiuoja Kvėdainiškių žemaičių *vivirsys* su aukštaičių lytimi *vieversys* „vytursys, alauda arvensis“. Del Ciecerės, Cerauktės ir Kerėsupio upių vardo esmi jau rašęs 1912 metais žurnale „Russkij Filologičeskij Viestnik“ (t. LXVII p. 249).

¹²⁾ *Gonys* eine Wassereydechse. *Tu gongalwi!* du Eydechsenkopf (Ein Schimpfwort, halb im Scherz).

¹³⁾ „O kas tai *gongis*?“ — „Driežas, kurs po pakriauoszes landžiodamas nieko nemato“ 1885 m. „Auszra“, p. 225. J. Bo* *gongis* turi būti atitaisytas į *gonį*, nes jo tėviškėje be abejo buvo sakoma *gonys*. Žodį *gonys* Tadas Ivanauškas esąs girdėjęs Zapyškio apylinkėje.

¹⁴⁾ *K.* = Kuršaičio žodynas. *N.* = Neselmano žodynas, *Miež.* = Miežinio žodynas ir *J.* = Juškevičiaus žodynas.

¹⁵⁾ Latviškasis boso vardas *vātē* paimtas yra irgi iš vokiečių kalbos, tiktai iš kitos tarmės, kurioje *Fass* gauna lytį *Faf*.

¹⁶⁾ *Lpm.* = Lietuviškos pasakos. Medega mitologijai. Surinko J. Basanavičius.

¹⁷⁾ Kam tie slapyvardžiai (ir da tokie keisti!) mokslo laikraštyje? Ar nedrįsta čia kritikas pasirašyti tikrosios savo pavardės? Užsienių mokslo raštuose rašytojai neslepia savo pavardės, jie dažnai prie pavardės prideda dar ir savo gyvenamąją vietą.

¹⁸⁾ *Skriaudz* —, iš kur turime *skriauzną*, taip santykiuoja su latvių žodžiu *skraustēt* „chrustet“, kaip kad *kuzdētī* „drebėti nuo šalčio“, *plazdētī*, *klezdētī* „sprogti (lapams, žiedams)“ santykiuoja su *kuštētī*, *plastētī*, *klestētī*.

13. Romuva.

Nadruvos srities prūsų tikiybinių centrą kronikos vadina vardu *Rōmowę* (Nikolaus von Jeroschin) arba *Romow* (Dusburgas). Šį vardą Jaunius ir aš (Aist. st. I 181, Liet. tauta I 339) anuomet vedėme iš latviško žodžio *ruome* „Kamin in einer Rigentenne“. Šiandie to daryti aš jau nebegačiu, del to kad *ruome* yra suomiškos kilmės žodis: est. **room* || *roow* „židiny su stogeliu“ (iš vok. žem. *rō*, „Schutzdach, Decke“), kur *m* priesagoje eina pakaitomis su *v*.

Romuvōs vardą šiandie drauge su A. Mežinskiu (Ромове. Археологическое исследование. Москва 1899, 11 p.) aš vedu iš žodžio *rōmus* (Daukša) = la. *rāms* „ramus“. Prūsai tą vardą turėjo tarti **Rōmavō*. Vardas reiškia — „rāmumq“, „ramumo, ramybės“ vieta.

Iš *ramaus* latviai turi pasidarę žodį *ramava* „Ruhe, Beruhigung“ : Džiesminās, saulītē, bārēnīša *ramavīte* : džiesminās remdējās, saulītē kaltējās BW. 4379,1 „dainelēse, saulytėje, našlaičio nusiramīnīmas : dālnelēmīis nusi-ramino, saulytėje džiovinosi“; Sauleit syltō, maizeit jaukō, tu bōriņu *ramaverīa* „saulyte šiltoji, duonele malonioji, tu esi našlaičių *ramumq*“ I. c. 3.

14. Žinčius.

XIV amžiaus Vilniaus šventovės kunigo *zincz* vardą (Liet. tauta I 349) šandie aš skaitau *žinčius*. Del vardo sudėties plg. žodžius *sūkčius*, *iñčius*, *būkčius* „Stammlier“ M I 35, *draikčius* „vólketa“ (kas draikiojasi), *karšiñčius* „tėvų káršintojas, Erbe“, *išmiñčius* „išmintingas žmogus“, *žibiñčius* „lichtarz“ DŽo., J 305. *Zincz*ius galima būtų skaityti ir kaip *ziniz* „žynys“, bet tam nepritaria nė vienas šaltinio rankraštis.

Iš *žinčiaus* vardo vestini yra latvių (kuršių) kalbos žodžiai: *zintēt* „zaubern, wahrsagen“ Vald., *apzintēt* „apburt“ Bra. 55 s. v. anthun, *zintenicks* „Zauberer“ BW.

Dažniau vartojami sutrumpinimai.

<i>Als.</i> = Alsėdžiai	<i>niki</i> , iš Iėkiszko perguldi-
<i>BF.</i> = Ad. Bezenberger Lit-	ta. Su walā ir dalaidimu
taische Forschungen. Göt-	wireusiuų. Wilniui Dru-
tingen 1882.	karnioi Akadėmijos Societa-
<i>BG.</i> = Ad. Bezenberger Bei-	tis Iesu. A. D. 1599.
träge zur Geschichte der Lit-	<i>Dus.</i> = Dusetos
taischen Sprache. Göttingen. 1877.	<i>G.</i> = L. Geitler Litauische Studien. Prag. 1875.
<i>Br.</i> = Bretkūnas.	<i>J.</i> = Litowskij słowar' A. Juszkiewiczza s tolkowanijem słow na russkom i polskom jazykach Tom I Sanktpeterburg 1904 (A—J raidės). Naudojasi ir žodyno rankraščiu (raidės K ir L).
<i>BrP.</i> = Postilla Tatai esti Trum-	<i>Jd.</i> = A. Juškevičiaus Lietuviškos dainos. Kazanius. 3 tom.
pas ir Prastas Ischguldimas Euangeliiu, sakamuiu Basznicoie Krikschczionischkoie, nūg Aduento ik Waeliku. Per Jana Bretkūna Lietuwos Plebona Karaliaucziuiė Prusūsu. Ispaude Karalaucziuiė Jurgis Osterbergeras. Maeta Pono 1591. ir antrosios knygos:.... nūg Waeliku ik Aduento.	<i>Jsd.</i> = A. Juškevičiaus Lietuviškos svotbinės dainos. Petrapilis 1883.
<i>BW.</i> = K. Barons un H. Wissendorffs Latwju dainas. Sešėrius knygos.	<i>Jsr.</i> = A. Juškevičiaus Svodbinė rėda. Kazanius 1881.
<i>Dauk.</i> = Daukantas.	<i>K.</i> = Fr. Kurschat Littauisch-deutsches Wörterbuch. Halle a. S. 1883.
<i>DP.</i> = „Postilla Catholica“ Jakuba Wujka w litowskom perewodie Nikołaja Daukszi perepeczatonnom pod nabliudienijem F. Th. Fortunatowa E. A. Wolterom. S.-Peterburg. Du sąsiuviniiu.	<i>KalD.</i> = V. Kálvaičio Prūsijos lietuvių dainos.
<i>DPo.</i> = Postilla Catholica. Tai est: Ižguldimas Ewan geliiu kiekvienos Nedelos ir szwė- tes per wissūs metūs. Per Kūnigą Mikaloiv Davkszą Kanoniką Méd-	<i>KGr.</i> = Fr. Kurschat Grammatik der Littauischen Sprache. Halle 1876.
	<i>KnN.</i> = Kniha Nobažnistes Kriksčioniszkos Ant gárbos Diewuy Traycey Szwentoy Wienatijam: Ant wartoimā Bāžničiom dides Kunigistes Lietuwos iszduotā. O dabar antra karta perdrukawota... Kiedaynise... Meatu Ponā, 1653.

- KosL.* = Litvanica czyli Wiadomości o Litwie zebrane przez S. p. ks. Ambrożego Koszarzewskiego. Rankraštis. Mit. = Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft Heidelberg. 1883 ir t.
- Kup* = Kupiškis. Mos. = Mōsėdis.
- Kv.* = Kvėdaina (Kvėdarna). N. = G. H. F. Nesselmann Wörterbuch der Littauischen Sprache. Königsberg. 1851.
- KV.* = Fr. Kurschat Deutsch-litauisches Wörterbuch. Halle a. S. 1870. 1874 NS. = Dr. A. R. Niemio ir kun. A. Sabaliausko Lietuvių dainos ir giesmės. Annales Academiae scientiarum Fennicae. Ser. B. Tom. VI.
- LB.* = A. Leskien und K. Brugmann Litauische Volkslieder und Märchen. Strassburg 1882. PS. = K. Širvydo 1629 (I) ir 1644 (II) metų „Punkta Sakimu. Littauisch - Deutsches und Deutsch - Litauisches Lexicon... von Philipp Ruhig, Pfarrern und Seniore zu Walterkehmen, Insterburgischen Hauptamtes. Königsberg. 1747.
- Lp.* = J. Basanavičiaus Lietuviškos pasakos įvairios. R. =
- Lpm.* = J. Basanavičiaus Lietuviškos pasakos. Medega mitologijai. Dvejos knygos.
- M.* = Littauisch - deutsches und Deutsch-litauisches Wörterbuch, worinn das vom Pfarrer Ruhig zu Walterkehmen ehemals heraus gegebene zwar zum Grunde gelegt, aber mit sehr vielen Wörtern, Redens - Arten und Sprüchwörtern zur Hälfte vermehrt und verbessert worden von Christian Gottlieb Mielcke, Cantor in Pillkullen. Königsberg, 1800. Riet. = Rietavas.
- Miež.* = Lietuviszkai-latviszkai-lenkiskai-rusiszkas žodynas Kun. M. Miežinio. Tilžėje 1894. Sch. = A. Schleicher Litauisches Lesebuch und Glossar. Prag 1857.
- Sint.* = Salantai.
- SN.* = Suv(alku) Naumiestis.
- Sv.* = Svėdasai.
- SzD.* = C. Szyrwid Dictionarium trium linguarum. Quinta editio. Vilnae 1713.
- Val.* = Valančauskas.
- VChr.* = E. Volterio Lietuviška chrestomatija. Sanktpeterburg. 1904.

15. Viesulas ir vėsulas.

Debeikių, Dusetų, Kupiškio, Utenos, Tverečiaus, Seinų, Alytaus apylinkėse žmonės sako *viesulas*, Suv. Naumiesčio ir Bartininkų (Ožkabaliai) apylinkėje — *viesula*. XVII šimtmetyje Rytų Lietuvoje mūsų žodis tarta irgi su *ie*: Juš Wetros *wiesulu* enčios KnN 119; *Wiesutas* „Wicher. Turbo, procella“ SzD. 395. Latvių *viesuls* *viesulis* ir *veisuols* „Wirbelwind, вихрь“ drauge su slavėnų žodžiu *вихрь* (sen. bulg. *вихрь*, lenk. *wicher*) arba *вихрь* (rus. *вихорь*, *вихрь*) rodo, kad mūsų *viesulas* yra senesnis ir taisyklingesnis nekaip gretiminė jo lytis *vėsulas*. Lietuvininkų ir latvių dvibalsiui *ie* (ir *ei*) slavėnų padermės kalbose atsako balsis *i*, kas matyti iš šių kelių pavyzdžių: *liepa* = rus. *липа*, *sėla* = сила, *žiemà* = зима, *mielas* = милъ, *sėlas* = сито, *piešiu* = пишу, *veidas* = видъ.

Vėsulas sako žemaičiai (Kv., Riet., Tryškiai) ir kai kurie aukštaičiai (Joniškis). *Viesulą* padėjo perdirtbti *vėsulu* būdvardis

vėsus—latv. *vēss*, kuris yra vienós giminės su žodžiais *vētra*, *vējas*, *pavēnis* «pavėsis, paūksnė».

Žodžiai *viesulas* ir slav. *vixbrō* (**viesuras* būtų lietuviškai) turi tokias pat galūnes kaip ir žodžiai: *gumulas* ir *gumuras* «rutulas, комъ, жемокъ», lotynų *cumulus* «būrys, krūva, kažmas» (plg. liet. *kumuliotis* «otulac się») ir latvių *kumurs*, liet. *bumbulas* ir latvių *bumburs* «burbuolė, lenk. galka».

Rašomajai kalbai teiktinesnis yra *viesulas* nekaip *vėsulas*.

16. Pakurti ar įkurti?

„Švietimo darbo“ (Nr. 8—9, p. 27) sakinį „Vilniaus katedra buvo... Daukerso *pakurta*“ mes suprasime ne taip, kaip čia norėta autoriaus. Jo čia, matyti, norėta pasakyti, kad katedros būta Daukerso *įkurtos* *), tikriau sakant, *pastatytos*, bet pasakė, kad Daukertas Vilniaus katedrą *pa degęs*, *už degęs*. Taip bent supras mūsų naujovininkų dar neišgudrinti skaitytojai.

Mes buvome papratę iki šiolei sakyti ir rašyti *įkurti* (gyvatą, gyvenimą, trobą). Iš šito veiksmažodžio mūsų kalba turi net pasidariusi *įkures* ir *įkurtuves* „įsikūrimo šventę, puotą, gėrynę“. Šitam reikalui **pakurių* ir **pakurtuvių* šnekamoji kalba nevartoia.

Ruigio (I 71, II 33, 53) ir Mylčio (I 137, II 44, 71) liudijimu Prūsų Lietuvoje buvę sakoma *pākuriu* „ich baue auf (ein Haus)“ mūsų *įkuriu* vietoje. Bet Prūsų Lietuvos lytimi *pākuriu* neturime teisės pakeisti rašomosios tarmės lytį *įkuriu* dėl to, kad rašomojoje tarmėje, kaip ir kitose Didžiosios Lietuvos tarmėse, *pākuriu* turi kitą reikšmę, būtent: „padegu, sukuriu ugnį“.

Ir kam čia reikėjo įkūrimas keisti pakūrimu? Ar tik tam, kad čia būtų, anot to priežodžio betariant, pasakyta „kad ir nežmoniškai, bet tik kitoniškai“? Tasai „kitoniškumas“ prives mus prie to, kad naujovininkų rašomosios kalbos gudrybių nebesupras mūsų žmonės. Ką mūsų žmogelis gali suprasti, pavyzdžiui, kad ir iš šitokio žodžių rezginio: „Skautybės pagrindas vokenos tikslai“ (P. Jurgelevičiaus Piliėčių auklėjimo mokykla — skautybė 77)?

17. Brėžti ar briežti?

Juškevičiaus ir Miežinio žodynai rašo *briežti*. Jais patikėję kai kas dar ir šandien taip teberašo; plg. *pabrieždamas* („Lietuvos“ Nr. 242). Reikia rašyti ir tarti *ė*, nes to reikalauja šnekamoji kalba: *įsibrėžiau* (*ė* — tvirtapradis) ranką Sv.; katė į sieną *brėžia* Sch. 199; čia jau, pona, *pabrėžei* „pamelavai“ Als., Kv.

Balsius Juškevičius ne visuomet gerai skyrė. Jis, pavyzdžiui, rašė: *akietas* „akėtas (žem.)“, *akytas* (aukšt.), *kieravoti* „kėravoti“, *lėžti* „liežti“, *ansūčius* „ąsočius“, *borė* „burė“ ir k.

*) Vilniaus katedra buvo *įkurta* kur kas seniau, dar prie Jogailos.

Tas pat dėl balsių skyrimo reikia pasakyti ir apie Miezinių, rašiusių: *kieksztas* „kėkostas“, *kieravoti* „kėravoti“, *lekarsta* „liekarsta“, *lėkna* „liekna“, *reszkuczios* „rieškučios“, *sėklyčia* „sekyčia“, *dėja* „deja“, *sietiniai* „sėtiniai“ ir k.

Taigi, Juškevičium ir Mieziniu remtis rašant žodis *brėžti* negalima, nes juodu šiuo atveju nėra ištikimu. Šnekamoji kalba liepia rašyti *brėžti* su *ė*.

18. Kėsausį kėsinuosį.

«Lietuva» rašo kesintis (Nr. 241) ir kesinimasis (241 242). Kartais šitaip parašo ir kiti, pav. Klimas «Lietuvos senobės bruozuose» (p. 104). Šnekamoji kalba šitame žodyje turi ilgąjį *ė*: jis *kėsos* (*ė*—tvirtagalis) mušti (Eržvilkas, Tilžė) arba *kėsinas* (Griškabūdis). Tos pat šaknies kiti žodžiai irgi rodo ilgąjį *ė*: 1) Jis su pagaliu užsikėsėjo (kirtis ant *sė*—) ant manęs (Eržvilkas); 2) *Kėslas* (*ė*—tvirtapradis; daugiskaitos kirtis ant *kė*—) «ketinimas, zamiar» Mos., Slnt., iš kur veiksmazodis—*kėslauti* (*ė*—tvirtapradis) «taisyti, rengti, bausti» *Kėslavo* važiuoti į Skuodą I. c.; 3) guli *išsikėsnōjės* «išsiskėtės, išsikėtojės» (Alunta, Linkmenes); 4) *Kėsōja* «eina išžirgas» Sv.; 5) *užsikėsė* muštie «užsimoj» (Sintautai).

Kuršaitis raše kiėsaus kiėsiaus kiėsytiš, nes jis nemokėjo atskirti dvibalsio *ie* nuo vienabalsio *ė*. Jis rašė ir: *liėlė* greta su lėlė, *lēmū* su liemū, *mėlės* greta su miėlės, *rėbus* greta su riėbus, ir t. t.

«Lietuva» kartais deda ant *e* taškelį net ir tenai, kur jo šnekamoji kalba neturi, pav.: *gėdulingos* mišios (243), *domės* I. c., *atvėjais* (228 ir «Švietimo darbo» Nr. 8—9, p. 2). Reikia rašyti *gedulingas*, *domesys* ir *atvejais* (*atveju*).

19. Kamienas ar kamėnas?

Aukštaičių žodį *kamienas* Jakštas pataria rašyti *kamėnas* (*ė*—tvirtapradis). «Kai kurių mūsų kalbos dalykų» («Šviet. darbo» Nr. 10, p. 26) autorius visai teisingai pataria mums rašyti *kamienas*, kaip kad esą sakoma panemuniečių tarmėje, mūsų rašomosios kalbės pagrinde. Taria *kamienas* ne tik tai panemuniečiai, bet ir kiti aukštaičiai, pavyzdžiui, Vilkaviškiečiai ir Naumiestiečiai. Juškevičiaus ir Miežinio žodynai, rašo irgi *ie*; taip pat ir Lpm. I 71 (arškečio *kamienas*). Dusetiškiečiai turi irgi *ie*: būlvų da tebēr žali *kamiēnai* «stiebai, bulvienojai» (Didžiadvaris); būlvų *kamiēnos* (Pūteikiai); *kamiēnai* nēr pardiēdēli (Pažiegė). Kašaraucko (KosL. 45 B) liudijimu Biržų apylinkėje esą sakoma *kamienis* «nač, lodyga kartofli».

Žemaičiai (Als., Kv., Slnt.) mūsų žodyje taria *ė*, vadinasi, jie sako *kamėns*. Žemaičiai taria ir žodžius balžiēna, blakstiēna, jāutiēna kiaulienā, brōliēnē karaliēnē su *ė*, tai yra: *balžēns*, *blaks-*

tēns, jāutēna kiaulēna brólēnē karalēnē. Vadīnāsī, žemaičiai tam pačiam kalbos reikalui naudojasī kitomis priesagomis. Žemaičių balžēns ir blakstēns turi tą pat priesagą, kaip ir aukštaičių žodžiai *brólēnas* «pusbrolis», *tetēnas* (ė—tvirtapradis) «tetos vyras», *bīržēnas* «Bīržių apylinkės, parapijos, žmogus», *ušpalēnas* (ė—tvirtapradis) «Ušpalių parapijos žmogus», *Ragēnas* (Dusetų par. pavardė) ir k.. Žemaičių *jautēna kiaulēna* padaryta yra ta pačia galūne, kaip ir aukštaičių bei žemaičių *velēna*.

Priesagos — *enē*, kurią turime žemaičių žodžiuose *brólēnē karalēnē* (Jaūniuvēnē, Ruigēnē ir k.), aukštaičių *tarmē*, rodosi, nepažįsta. Latvių šnektose prie paprastosios priesagos — *iene* (Pēteriene «Petrienė») išteklėjusioms moterims vadinti randame dar trečią lytį, būtent—*ene*: *Lācene* «Lācio (=Lokio) žmona».

Tam pačiam reikalui kalba ne visuomet savo šnektose naudojasī viena ir ta pačia priesaga. Kilmei reikšti aukštaičiai vartoja priesagą — *ietis* (šiaulietis vokiečiai «Vokios gyventojas»), žemaičiai — *ytis* (šiaulytis vokytis). Žemaičiai savuosius šiaulytį ir vokyti pasidarė, nusižiūrėję į *vištytį, žąsyti, mažyti*.

Latvių *kamans* «sienojo drūčgalys, kamblys» skiriasi priesaga nuo lietuvių aukštaičių kamieno ir žemaičių kamėno. Mat, jam daryti bus latviai pasigavę trečios priesagos, būtent — *anas*: latv. *gabans* «kūgis», *spīgans* «žaltvykšlė, Irrlicht».

Lietuvių ir latvių «medžio drūčgalio» vardas yra giminaitis šiems žodžiams: 1) la. *kamanas*, -*nu* «šlajos, rogės». Senovėje kamanos latviams bus buvę du kreivo medžio *kamienu*, t. y. dvi pavaži; 2) rusų *комель*, kilm. *комля* «medžio drūčgalys», *комоль* «šmulas, baužas, buolas, duolas, ohne Hörner», t. y. «kieno ragu vietoje stūkso kamuoliai, rusiškai sakant—*комлю*»; 3) rusų *комъ*, liet. *kamuolys* ir latvių *kamuols*.

Taigi, *kamienas* yra ta medžio dalis, kuri turi *kom'ą* arba *комел'į*.

Tos pat rūšies priesagą, kaip žodžio *kamienas*, turi ir bendras visiems lietuvininkams (aukštaičiams bei žemaičiams) žodis *mėnesiena* «mėnėsėta naktis» ir žemaičių *žārdiena* «užtvėta pieva aplink žardą, netoli nuo jaujos».

20. Del Vaižganto „Pragiedrulių“ kalbos kritikos.

Keistavardis kritikas «Du dobilai, penki lapai», po visą mėnesį trukusių Vaižganto «Pragiedrulių» kalbės studijų, paskelbė jųjų rezultatus Lietuvos visuomenės žiniai «Švietimo Darbe» (Nr. 8—9, p. 62—76). Kritikui šiuo kartu terūpėta vieny kalbos klaidų, kurių «Pragiedruliuose» ir primeškeriota devynios galybės. Klaidoms (drauge su kritiko teikiamais pataisymais) surašyti prisireikė net *keturiolikos* puslapių! Kalbos klaidų skaičium pakliūta, pasirodo, ir neklaidų. Su dviem tariamosiom klaidom teko jau

mums susidurti praeitajame «Švietimo Darbo» numeryje (p. 42-45), būtent su *pragumu* ir *skriauda*. Šiuo tarpu gausime paliesti ke-
liolika kitų, prāgumo ir skriaudōs rūšies, klaidų.

1. Kritikui nepatinka, kad Vaižgantas greta savo krašto žodžio *sūpuoklės* (sūpoklės gali būti ir spaudos, arba ir rašybos klaida) vartoja ir žemaičių *sūpynes*. Dzūkai saką *sūplauklės*, bet jų delto V. savo veikalui neikišęs! Man rodosi, Vaižganto už tai barti nereikėtų, nes jis taip elgdamos daro mūsų rašomąją kalbą žodingesnę ir įvairesnę. Viena sąvoka gali turėti ben kelis vardus. Rašomosios kalbos grožis ir tobulumas, rodosi, nereikalauja iš kelių vienos sąvokos vardų tikrai vieną tepalikti. Rašomosios kalbės žodingumo susinimas nepridės jai grožio ir tobulumo!

2. *Svietas*, be abeja, yra svetimas žodis, bet tai dar nereikia, kad jo tam tikrais atsitikimais neturėtų teisės vartoti liaudies gyvenimo piešėjai rašytojai. Tokiuose liaudies pasakymuose stereotipuose, kaip antai šitie: jūra *svieto* plaukia; *svieto* pereiva «valketa», rašytojas, kursai tariasi esąs gyvenimo tikrenybės kopijuotojas, neturi teisės pakeisti *svietą žmonėmis* ir *pasauliu*. Taigi, tam tikrais atsitikimais ne tiktai galime, bet ir turime vartoti aiškią žodyno svetimybę.

Senujų rašytojų raštuose, kurių gausime dabar ši tą iš nauja išleisti mokyklos reikalui, neturime teisės naujovinių jų kalbą. Tųjų rašytojų kalba, ar bus tai Mažvydas, Daukša, Širvydas, ar Donelaitis, Daukantas, Valančiauskas ir Baranauskas, turi likti nepaliesia, t. y. tokia, kokią jie mums yra palikę savo veikaluose. Donelaitis turi likti su savo «sopagais» ir «glūpu», o Baranauskas—su savo «išškomis», «iščinto» ir «kapčiumi».

3. *Ribà*,-òs «die Stelltätte im Walde, die Wildbahn» K., «eine gelichtete Linie im Walde» KGr. 178, «dukt, przesiecz» D. Poškos žod., «miedza graniczna» Miež., „die Grenze, oder vielmehr ein Steig auf der Grenze“ BF. 164. *Ribą* užvilkti «(in den Waldwiesen) die Grenze austreten, durch Fahren abgrenzen» G. 106. *Ribà*,-òs «per pievas kojomis išmintą liniją, daranti siena tarp dviejų ūkininkų pievų» Joniškis, Kv.: užvesti *ribą* l. c. ir Dauk. Liet. istor. II 265 (163). *Riba* «Grenze» A. Leskien Die Bildung der Nomina im Litauischen 219 (iš Val. ir Dauk. raštų). Atėjo pas *ribą* smilčių, susisėmė jas į sterblę ir eina per laukus Lpm. I 33.

Iš šitos mēdziagos mums paaiškėja ribos vartojimo sienos ir reikšmė. «Pragiedrulių» kritikas (p. 64) išranda ribą esant svetimybė (iš kurios kalbos?) ir pataria ją Vaižgantui pakeisti žodžiais galas, ežia, siena, slenkstis. Iš niekur nematyti, kad *riba* būtų paimtinis iš kurios kitos kalbos žodis. *Ribos* surišti su gudiškosios kilmės *rubežiumi* neleidžia nelemtieji garsų kaitaliojimosi dėsniai.

Pagrindinė ribos reikšmė yra ta pati, kaip ir *spindžiaus* „eine gelichtete Linie im Walde“ (: *spindėti*), tai yra („parejós skersai mišką) *šviečianti* (linija)“. Vadinasi, *riba* kilusi yra iš veiksmazodžio *riba* *ribėjo* *ribėti* «mirga mirgėti»: Akys *rib* veizant į smulkiai margą audiklą. Kurapka bėg kad kojos *rib*. Tekinis *rib* greitai važiuojant Kv. O *ribėti* yra giminaitis žodžiams: *raibsta* *raibo* *raibti* (akys raibsta, apraibo) ir *raibas*. Plg. dar irių žodį *riabach* «raibas, gesprenkelt», kilusį iš senesnės lyties **reibākos*, ir švedų paukštelio raibuonėlio vardą *ripa* «Schneehuhn».

Taigi, *riba* yra savas žodis, o todėl ir neuitinas laukan iš rašomosios kalbos.

4. Kad būtų kritikas skaitęs mano 1912 metų „Litvaniką“ (p. 3), tai nebūtų buvęs toks greitas pasmerkti rytiečių aukštaičių *sarmatą* su visa jos drauge.

Dusetiškių *sarmójuos sarmóties* «gėdžiuos gėdėlis» ne taip jau lengva išvesti iš gudo kalbos. *Sarmójuos* rodo kadai kitkart buvus daiktavardį **sarmā*, vienós reikšmės su gudų žodžiu *sóram* „спамъ“. Kaip iš *dienos*, *šakos*, *vagos* turime pasidarę *dienója*, *šakója*, *vagója*, taip lygiai iš pražuvusios **sarmós* turime jos vaiką *sarmójas*.

Sarmójimosi ir *sarmátos* išeinamoji reikšmė buvusi yra «raūdonójimas» ir «raudonumas»: mat, mūsų žodžio esama to paties kilimo, kaip ir *sartas* «raūdas» = latv. *sārts* «rausvas», *sarkans* «raudonas», lotynų *sorbus* «šermukšnis, t. y. raudonuogis (medis)», *serbentai* arba *serbentos* «красная (paskui ir juodoji) смородина» ir *sirbsta* *sirbo* *sirbti* «nokdamos uogos tampa raudonos» (Baisogala, Kup., Linkuva) arba *sirpsta* *sirpo* *sirpti* (Dus., Kv.).

Šiandie rytiečių tarmėje *sarmatā* atstoja «gėdą», bet kitą kartą jos reikšta ne gėda: buvo pilna tuo metu *sarmatos* ir *giedos* PS. II 33; Brola *sarmatit* tykra *negiedies* KnN. 52. Širvydžio žodynas *sarmatiju* verčia žodžiais „Lžę kogo, laję sromotnie, szkaluįę“.

5. Kritikui nepamėgusi *virdis* (ir—tvirtapradis) nežinia del ko turi būti pakeista žodžiais kartis ir šatra. Dusetiškiškai, svėdasiškai ir biržėnai *virdimi* (*virdžia*) vadina ne laibą kartį, žalgą, bet gana drūtą daržinės ir klijimo (kluono, jaujos) skersinę siją (balkį). Kašarauckas (KosL 58 C) virdį verčia lenkiškai žodžiais «belka, tram». Aikštėn iškėliau virdį pirmasis aš «Aistiškuose studijuose» (I 139), kame ir sugretinau su žemaičių žodžiu *apyvardė* (y—tvirtapradis) «apyvarpstė, apynių smaigas, Hoofenstange» (Laukuva, Tverai) ir latvių *vārde* «skersinė sija, Querbalken», *vārdes* ir *vārdi* «rieklės BW. 20892.

Žemaičių (Slnt., Dauk. ir Val.) veiksmazodis *virdau* *virdžiau* *virdyti* «nešu, gabenu» gali ir nebūti *virdies* giminaitis, nes *virdies* pagrindinė reikšmė gali būti ne «nešėja», bet kuri kita.

6. Kad *priepuolis* būtų lenkiško žodžio «przypadek» vaikas tuo aš ne labai norėčiau tikėti, tuo labiau kad mes turime *pri-pôtką*. Mūsų priepuolis galėjo atsirasti ir savaimė, be lenkų nagų

Priepuoliu žmonės vadina «nelaimingą atsitikimą» ir «ligos pripuolimą» (N. 296), paprastai—«nuomara» arba «puolamąją» ligą; mergina nuo *priepuolio* pasitaisė Lpm. I 29. Suv. Naumiesčio apylinkėje *priepuola* vadina «priemėčio»¹⁾, «išgąščio» ligą. Žinia apie gidimą ligu kuno ir duszės. Wilniuje 1857²⁾ *priepuola* vadina kitą, ne priemėčio, ligą: ligas bluda wadin *priepuotomis* (p. 4).

Kaip turime ligos *âtpuolį* (N., J.), taip lygiai galime turėti ir net turime ligos *priepuolį*. Pirmuoju atsitikimu žmogus *atpuola* ligon, o antruoju—liga žmogų *pripuola*. Senovėje, sako, ir velnias žmogų *pripuldavęs*, t. y. pristodavęs: žmogus *pripuoltas* puale ant žemės (kun. Totoriaus «Tiesiausės Kieles» 236).

Atpuolio ir priepuolio draugėn įeina dar: *ipuolis*, *nuopuolis*, *prapuolis* N., *užpuolis* K. arba rytiečių (Dus., Kup.) *ūžpuolis* (ū —tvirtapradis).

7. Sakinio «ūkininkas buvo ne ponas, *greičiau* jo tarnas» žodį *greičiau* mūsų kritikas liepia pakeisti žodžiu *veikiau*, nes, girdi, «*greičiau*» būsiąs rusų žodžio *ckopne* vertimas. Kuo kritikas lieps pakeisti *veikiau*, kai aš jam pasakysiu, kad ir jo persamasis «*veikiau*» reiškia tai pat, ką ir rusų žodis *ckopne* ir ujamasis vargšas *greičiau*?

Žemaičių (Kv., Slnt., Dauk., Val.) ir aukštaičių (DPo. 582, 4; 358,3) *vėikūs* (Kuršaitis rašo: *veikus*) ir *vėikiai* turi tą pačią reikšmę, kaip ir *greitas* «schnell, flink», *greitai* ir *ckopuū* *ckopne*. Pavyzdžiui tesie: *Wejkó* pagadinti, bet *newejkó* pataisyti (Dauk. Apiniū aug. 44); *wejkej* išzgarou ar gėnd (Dauk. Kning. med. sieklū 25), *ne wejku* rasti (Val. Wajku kn. 47); Tu Pofu *weykus* pamiteti KnN. 73; *wėikei* ateis gātas DPo. 583,34; *weikei* Christų iszwido 403, 44.

Jei *greičiau* yra rusų žodžio *ckopne* vaikas, tai tas pats bus ir su *veikiau*, nes ir pastarasis žodis irgi reiškia *ckopne*.

8. *Bobelę* (p. 65) reikia pakeisti „moterėle“, nes *bóba* esanti slaviškos kilmės žodis. Kad ir būtų *bóba* (= latv. *bāba*) svetimos kilmės (rus. баба, lenk. baba), vis tik mes jos negalėtume pakeisti *móterim*. Bobos *móteris* neatstoja ir priversti jos mes negalėsime bobos reikšmę atstoti. Tegu sau lieka boba, kaip ir buvusi boba, o moteris — moterim. Kam čia tyčia, be rimto pagrindo, įsigeidė kritikas rašomąją kalbą susinti?

Bóba drauge su latvių *bāba* yra savas žodis. Slavėnų (slāvų) *baba* (r. баба, l. baba) niekiek neklūva lietuvininkų bei latvių

¹⁾ Dusetiškių ir Kupiškėnų *priemėtis* «perepolochi, išgąščio liga».

bóbai būti savu, ne paimtiniu žodžiu. Žodžio *stoti* (la. stāt), rodosi, nė mūsų kritikas neveda iš slavėnų kalbų tiktai dėl to, kad slavėnai sako *stāti* (r. стaть, l. stać). Mūsų *móteries* dėl rusų žodžio *мáтери*, rodosi, irgi dar niekas nediršo laikyti slaviškos kilmės žodžiu. Kad ir sako rusai *лáю*, o lenkai *taje*, vis delto lietuvininkų žodis *lóju*, latvių *lāju* yra savas, ne paimtinis.

Ujamoji *bóba*, būdama savas žodis, pridera tan žodžių skaičiūn, kurie yra mums ir slavėnams bendri. Bendri mums ir slavėnams yra šitie žodžiai: *rankà* — r. рука, l. rēka, *galvà* — r. голова, l. głowa, *šarka* — r. сoрóка, l. sroka, *varna* — r. вoрóна, l. wrona, *nėšti* — r. нестú, l. nieść, *slaugyti* — r. служить, l. służyć, *šventas* — r. святой, l. święty, *aulys* — r. улей, l. ul, *žardas* — r. зорóдъ, latv. *dzilna* (liet. būty * gilna) „žaliasis gėnys“ — r. желна, l. żółna, *dailyti* (dailaũ «daliju» Zietela) — r. дѣлить, l. dzielić, ir daug kitų.

9. Žodį *užmušė* kritikas pakeičia žodžiais nukovė, nudėjo, nudóbė, nugalábijo, nes «užmušė» pasirodė jam ne visai lietuviškos kilmės beesas: girdi, lenkai irgi saką *zabić* «убить», o lenkų žodelytis *za*— esas mūsų *už*—. Ką reiškia lenkų *bić* (r. бить), tą pat reiškia ir mūsų *mušti*. Jei lenkų žodį *zabić* atstoja *nukáuti*, *nudėti*, *nudóbtį*, *nugalábyti* ir (aš dar pridėsiu) *nudáigoti*, *nuzurdoti*, tai kodėl nediršo kritikas Vaižgantui patarti žodį *užmušė* pakeisti žodžiu *numušė*? Didžiosios Lietuvos šnektose *numušti* negali atstoti žodžio *užmušti*, nes jis čia reiškia ne „negyvai“ mušti (erschlagen, todtschlagen), bet „žemyn, žemėn“ mušti (herab-, herunterschlagen, herunterschliessen= erschliessen): *numušė* kepurė nuo galvos, *numušti* obuolį, *numušiau* lekiantį paukštį «nušoviau».

«Ich schlage todt, erschlage», «zabijam», «убиваю» Ruigio (I 91, II 127, 352), Mylquio (I 175, II 167, 472), Neselmano (413), Kuršaičio ir Širvydo (82, 425) žodynai verčia žodžiu *užmušu*, *ažumušu*. Šnekamojoje kalboje irgi sakoma *užmušti* (*ažmušti*). Taip rašo ir senovės rašytojai. Prūsų lietuvininkas keikias: Kad tave Perkūns, Deivaitis *užmuštų*, užtrenktų Sch. 108. Bet kai kas Prūsuoje sakydavęs ir: Dievaitis jį *numušė* «der Blitz hat ihn erschlagen» N. 412.

Kad ir būtume *užmušti* pasidarę lenkų žodžio *zabić* pavyzdžiu, kuo aš labai abejoju, tai dar ir tuomet vargu be galėtume jį išmesti, neturėdami tinkamo jam įkaito.

Dėl priešdėlio *už*-, *až*-, *mušti* galima palyginti su kupiškėnų veiksmažodžiu *až-piépėti* «užmušti, nukauti».

10. *Užginti*, *ginti* nereikėtų varyti iš rašomosios kalbos laukan dėl jo reikšmės išsirutuliavimo vienodumo su lenkų žodžiu *bronіć* «ginti, защищать, wehren» — *zabronіć* «uždrausti, запрещать, verwehren, verbieten». Jei *ginti* (žvirblius nuo javų *ginti*) yra «wehren», tai *užginti* (tėvs vaikui *užgynė* ant ledo

eiti) bus «verwehren». Bet ir *gindamas* žmogus ne visuomet gali kitam *užginti*. Vokiečiui ir toksai *gynimas* bus irgi *Verweh-rung* «заперть, запрежение».

Žodis ginti (užginti) reiškia «drausti» ne tik tai Rytų (Dus, Sv.), bet ir Vakarų Lietuvoje (K., N., Miež. — užgintas, J. prie žodžio «drausti»).

Kritiko keliu eidamas kitas kalbos valytojas (pūrista) *gynimą*, reiškiantį «draudimą», ims joti iš rašomosios kalbos dėl jo tariamosios «vokiškos» kilmės (wehren-verwehren).

21. Patrampus su giminaičiais.

Dievų vardo *Potrympus* (Aist. st. I 157), *Natrimpe* ir *Autrympus* (I. c. 159) sudėtis yra aiški kiekvienam, kas nors apgrabomis yra susipažinęs su prūsų kalba. Visuose trijuose varduose kyšo šaknis *trimp-*, kuriai iš pradžios pridurta po priešdėlį *po-*, *na-* ir *au-*; pav.: *po-wirps* „laisvas“ (lie. pāvīrpas), *na-druwīsnan* „viltį“ (druwīt „tikėti, viltisi“), *au-mūsnan* „nuprausimą“.

Po-, *Nā-* ir *Au-trimps* gali būti giminaičiai lietuvių žodžiui *Trimpa*, išlikusiam keiksme „eik sau po *Trimpu!*“ DAb. 55, DB. 94, 95. Trimpos keiksmas niekuo nesiskiria nuo: „eik sau po *velnių!*“, „eik sau po *giltinių!*“. Gal ir Daukanto *Trimpa* yra buvęs dievaitis? *Trimpos* dievaičio buvimui pritaria Prūsų žemės XIV amžiaus vietovardis *Trimpow* (Trympauwe); žr. Gerulio Altpreuss. Ortsnamen 186.

Visų šitų dievų vardas galėtų būti vienos kilmės su veiksmazodžiu *treĩpti*: koja į žemę *treĩpti* „aufstampfen“ KV. I 120, *treĩpė* su koja į žemę Sch 235, aplink mane bernužėliai penki šeši *treĩpia* Jd 511, 5, arkliai kojomis pievas *treĩpia* SN.; *Treĩpai* „Ožkabalių (Bartniukų par.) kaimo pievų vardas“; Яшко Тримъпавичъ 1528 m. (Kauno gyventojas) Рус. ист. библи. XXXIII 66 (iš asmens vardo **Trimpa*s).

Taigi, dievų vardai *Po-trimps*, *Nā-trimps* (šnektose ir *Nōtrimps*; plg. Elbingo miesto žodynėlio žodį *no-maytis* „meitėlis“) ir *Au-trimps* kalbininkui nėra įtartini.

22. Priesaga -eil- ir -il-.

Rus. žodžių муж-ил-ка (sen. Добр-ило) ir муж-ло (slav. muž-blo) priesagos yra tos pačios, kaip ir žodžiuose: prūs. *crup-eyle* „varlė“ (žem. *krūpis* „Kröte“), lie. *įsi-steb-eil-iju* „etwas anstarrend sich merken“ ir *Viřš-ilas* (žem. pavardė), *dag-ilis* „szczygieł“, *vagilis* „złodziejaszek“.

23. Dievai Pikulas ir Patulas.

Skirti reikia du dievu (Aist. st. I 159, 160): a) *Pecols* „Furiae“ 1530 m. = *pickūls* 1561 m. „Teufel“ ir b) *Potols*, *Patollus* „Pluto“. Pirmąją dievystą pažinę ir XVI amžiaus Prūsų lietuviai (1573 m. postilė Mit. V 150), kurį vadinę jie vardu *pikūlas*. Senovės lenkų velnio vardas *pkief* (kilm. *piekfa*) rodo buvus praslavišką žodį *pykыъ*, kuris visais savo garsais sutinka su prūsų ir lietuvių vardu.

Prie *pikūlo* giminės pridera ir s. isl. *feigr* „dem Tode nahe, verfallen“, s. šved. *faiktan* „dem Tode anheimgefallen, tot“, iš kur esą pasiskolyti ir suomių žodžiai *peikko* (is pragerm. **paikjo*- Karsten Germ.-finn. Lehnwortstudien 119, 183) „böser Geist, Gespenst (veliūoka); boshafter Mensch, Raubtier; abtrünniger Mensch, Ueberläufer“, oлон. *peigone* „(boshafft) arm, elend“, suom. *peijainen*, *peijahainen* „böser Geist“ *peijas*, pl. *peijaat*, *peijaiset* „inferiae, Leichenmahl“, lyb. *peijed* „Begräbnisschmaus“.

Šaknies *peik-* || *poik-* || *pik-* žodžiais, pasirodo, indoeuropiečių vadinta numirėlis žmogus (*velionis*) ir jo dvasia (*vėlė*), kuri gyviesiems gali pasivaidinti (*veliūoka*, *vėlnias*). Iš tos šaknies, be *pikūlo*, lietuviai dar turi šiuos žodžius: *peikti* || *piktas* || *pỹkti* || *paikas*.

Patulas (prūs. ir *Pōtols*, bei *Patols*), kaip rodo etimologija, yra „póžemio“ dievas (ein Gott des unterirdischen Reiches): prūs. *pa* || *pō* „pō“ + prūs. *tula-* „žemė“ greta *talus* (prūs.) „asla“ : la. *nuo-taf* U. arba (B. II 282) *nuo-tuf* „gänzlich“, t. y. „funditus“ (|| fundus), „до тла“ (sl. *tylo* arba *tylo* „fundus, тло“).

20. Del Vaižganto „Pragiedrulių“ kalbos kritikos.

(Pradžia „Švietimo darbo“ 1920 m. Nr. 12, p. 43—48).

11. *Užtekančią* aušrelę (p. 66) kritikas drąsiai galėjo palikti netaisęs, nes čia *už* — atstoja rusų ir lenkų priešdėlį *vz* — (взои-ти wzejść), o ne *za-*. Mat, mūsų kritiko tebijoma tikrai to *už*—, kuriam slavėnų kalbose atliepia *za-*.

Žodyje *užtekėti* turime tos rūšies *už-*, kuriam rytiečių aukštaičių šnektose, turinčiose *až(u)* - ir *už-*, atsako, irgi *už-*: Saulė *užteka* „wschodzi słońce“ SzD. 405. Širvydiškai sako ir dusetiškiai, kupiškėnai, tverėciniai ir kiti rytiečiai.

„Zatoka“, „заливъ“ tebeskiriančių *už* - nuo *až(u)* - rytiečių tarmėje vadinasi *ažutėkis* (*ū* — tvirtapradis), nes tenai vando *ažutėka*, *ažbėga*, *ažeina*.

Kuršaitis sako: *pateka* ir *užteka* saulė. Patarlėje sakoma dvejai: Iki saulė *patekės* (*užtekės*), rasa akis išės.

12. Vietoje liga *užsikrėsti* (p. 69) reikia sakyti *apsikrėsti*. Bet taip Didžiojoje Lietuvoje, kalbant apie ligas, nėra sakoma. Vokiškus žodžius «anstecken mit Krankheit» Ruigys (II 28) ir Mylkis (II 37) verčia lietuviškai: *Užkrečiu*, Užneszu Ligga. Suv. Naumiesčio ir Sintautų apylinkės žmonės sako *užkrečiama liga* «eine ansteckende Krankheit, заразная болѣзнь».

Aukštaičių žodį *užsikrėsti* Žemaičiuose, rodosi, atstoja žodis *antsikrėsti*. Plg. žemaičių žodžius: *ančkrytis* «ančmotis, зараза», *ankrytis* arba *antkrytis* «ligos, nelaimės užkrytimas, užpuolimas».

Rytiečiai aukštaičiai, dar tebeskiria *až(u)* - nuo *už*-, šituo atveju saką *užkrėstie* ligą, *užsikrėstie* liga (Dus., Kup.).

13. *Užsidegė* (p. 69 N 74) kaktą galėtų likti netaisyta, nes *įsidegė* vargu be atstos taisomąjį žodį. Plg.: Perkūnija *uždegė* iroba; troba *užsidegė*; piktėiva (pikčiūrna) *užsidegė* pykčiu, bet: tavo veidai jau gerokai saule *idegė*, ir šlapios malkos per ilgą *įsidega*.

14. Žodis *užsigeisti* (p. 70 N 109) nėra būtino reikalo pakeisti žodžiu *įsigeisti*. *Užsigeidžiu* sako Kuršaitis, Neselmanas, Miežinis ir senasis Ruigys (I. 38. II 167) bei Mylkis (I 76. II 221).

Užgaidas (p. 71 N 116), kurį norėtų kritikas pakeisti žodžiais *įgeidis*, *įnoris*, *potroskis*, irgi galėtų likti kas esąs. Greta su *įgaidu* Juškevičius savo žodyne rašo ir *užgaidas* bei *ūžgaidas* (*ū* — tvirtapradis). Sako *užgaida* „užsigeidimas, Brunst, Geilheit“ švėkšniškiai žemaičiai ir Ruigys (II 86) su Mylkiu (II 113). Kvėdainiškių žemaičių *užgaidas* lygus esąs lenkų žodžiui „kaprys“ (Jaunius). Nežinomo man žodynininko žemaičio Jumskio žodyne (KosL. 39 A) buvęs *užgaidas* „cheč“.

Kuršajčio *ūžgaida* (*ū* — tvirtapradis) „ein begehrlcher, gennussüchtiger Mensch“ su visais kitais savo draugais (*užgaida*, *užgaidas* ir *ūžgaidas*) savo lytim rodo žilą senovę. Naujojoje gadynėje vargu be darėsi lietuvininkai šito laipsnio naujų žodžių.

Taigi, dar tebėra neišrodyta, kad *užsigeisti* ir *užgaida(s)* būtų lenkų „zachciankos“ vaikas.

15. Ne kiekvienas *užkeikimas* (p. 70 N 110) privalo virsti *prakeikimu*. Tėvai senovėje galėję *prakeikti* savo vaikus. Sakoma irgi: Tunk ožys *prakeikiamas* N 199. Bet senovės žmonės, užkasę žemėn, pinigų *užkeikdavę*. Pinigų senovėje niekas *neprakeikdavęs*. Šamano keikimą mūsų žmonės irgi vadintų *užkeikimu*.

Ne vieni slavėnai skiria проклинать (przeklinać) nuo заклинять (zaklinać), mūsų šnekamoji kalba irgi griežtai skiria *prakeikti* nuo *užkeikti*.

16. *Kūdikis* (p. 65 N 34) esąs paimtas iš rusų žodžio *худенькіи* ir dėl to turįs būti pakeistas *vaikeliu*. Šių dienų rusų

kalbos žodis būtų mums davęs * *kudenką*, o senovės (X — XII šimtmečių) žodį šiandie ištartume * *kūdenikas*. Kiek geriau *kūdikio* kilmę aiškino Augustas Leskynas (Die Bildung der Nomina im Litauischen 511). Jis *kūdikį* laikė paimtinio būdvardžio *kūdas* (iš gud. *худ*) vaiku, kurio vardui daryti pavartota ta pati priesaga, kaip ir žodžiuose: *baltikis* „tokia budis (grybas)“, *jaunikis*, *juodikiai* „Blaukohl“ ir *raudonikis* „tokia budis“. Leskyniškė kūdikio etimologija palieka neišaiškintą kirtį (kūdikio *ū* tvirtagalis).

Kūdikio kilmė gali būti ir kita, nieko bendra neturinti su *kūdu*, slavėnų *худъ* (r. *худоу*, l. *chudy*). *Kūdikį* galima būtų norint sugretinti su latvių veiksmžodžiu *kūdīt* „jāudrinti, raginti“. Tuomet kūdikio pagrindinė reikšmė būtų „judrus, vikrus“ padarėlis, tai yra kūdikis būtų reikšmė tolygus *vaikai*, kurs yra vienos giminės su mūsų žodžiais *vėikus* „greitas, schnell, flink“ ir *vikrus* „munter, rührig“ (: vykti — veikti).

Šiandie dar neturime gyvo reikalo vartyti *kūdikį* iš rašomosios kalbos laukan, nes iki šiolei niekam dar nėra pasisekę pirštu prikišamai išrodyti esant jį „pavainikiu“, arba „išmanginiu“.

17. *Terba*, arba (Kv., R. I 156, II 348, M. I 287, II 466) *tarbas*, be abeja, yra paimtinis iš gudų arba lenkų kalbos žodis. Gudai ir lenkai savąją *torbą*, sako, gavę iš turkų arba totorių kalbos. Terbós įkaitas *krepšys* (p. 65 N 41) irgi gali būti svetimės kilmės žodis. Taip bent spėti verčia kiti krepšio vardai, kurie irgi pasirodo esą nelietuviškos kilmės: 1) *dėlmōnas dalmōnas*, arba *telmōnas*¹⁾, gautas iš turkų kalbos per gudus arba lenkus; 2) *karmōnas*, gautas iš turkų kalbos (*karman*) per gudus arba lenkus; 3) *kolyta*, atėjusi iš Arabijos per turkus pas gudus ir lenkus, o nuo pastarųjų pas lietuvinius; 4) *mašnà*, žem, *makšna*, iš gud. *mošna*; 5) *čerėslas* iš gud. *čereslo*; 6) *sōkač* „пепеметная цымка“ (Panemunėlis) iš gud. *saki*, paimto iš graik. *sakkos*; 7) *žakas* iš vok. *Sack*, paimto iš lot. *saccus* (iš gr. *sakkos*); 8) *sunkos* „terba, цыма, котомка“ (Dauk.) iš gud. *šumka*; 9) *kešenius* arba *kišenius* iš gud. arba lenk. *kieszeń kieszę*; 10) *keska keskelė* iš lenk. *kieska*; 11) *kapšiukas* iš gud. arba lenk. *kapšuk*; 12) *blióžė* „makis, kapšiukas“ iš vok. *Blase*; 13) *tūzė* „кисеть, kapszuk“ iš vok. *Tōse* „Dose“.

Jei visa keturiolika krepšio reikšmės žodžių kilimo yra svetimi, tai sunku tikėtis, kad ir penkioliktasis *krepšys*²⁾ būtų savas, lietuviškas žodis. Tuo tarpu krepšio kilmė tebeliekti man dar neaiški. Senoji krepšio etimologija, kurią aš teikiau anuomet „Aistiškuose studijuose“ (I 164) ir žurnale „Русский Филологи-

¹⁾ Plg. Lietuvos metrikos 1516 m. žodį *doloman zelenyj* rašte „Ruskaja Istorič. Biblioteka“, t. XX. p. 263, 275.

²⁾ Krepšys kitur yra tariamas: *krapšas*, *krapšė*, *krapšis* ir *krepšas*, *krepšė*.

ческий вѣстникъ“ (t. LXV 308, LXVII 241), šiandie man atrodo gana abejotina.

18. *Liūika* (Dus., Sv.) turinti būti pakeista *pipke* (p. 65 Nr. 43), nes pirmasis žodis esąs ne visai lietuviškos kilmės. Bet ir kvėdainiškių žemaičių *pypkė* (y—tvirtagalis) ir Kuršaičio bei Naujamiščių (Suv.) *pypkis, -kio* (y—tvirtapradis) kalbininkų nuomone irgi esąs svetimos kilmės. Mes savōjo *pypkio* negalime skirti nuo vokiečių žodžio *Pfeife* ir *Pfeifchen* (ei iš senėlesnio i) ir gudu *nunka*.

Gudo *liūika*, nors ji būtų ben kiek ir menkesnė už vokiečio *pypkį*, galėtų sau ramiai sveika betūnoti rytiečio Vaižganto raštuose.

19. Rytiečių (Dus., Sv.) *bieliju* (ie—tvirtagalis), žinoma, nieko bendra neturi su vokiečių veiksmažodžiu *barbieren* (p. 65 Nr. 46). *Bielyti* kilęs yra iš senovės gudų žodžio *бълуми* „kailį durti, ėngti, mauti“: Стау сучкинъ сынъ... волоу рѣзаць, блялицъ ихъ и кроиць скуры на паски (Шейнъ Матер. II 106; Barysavo apskrities pasaka).

20. Sakinio „*visgi* ji geresnė“ (p. 65 Nr. 48) žodis *visgi* (все же) turįs būti pakeistas žodžiais *vis delto*. Rusų *все же*, man ding, visai nerodo, kad mūsų *visgi* būtų „ne visai lietuviškos kilmės“.

Sakinys „*kur gi* dabar eisi?“ (Kr. ir Ryg. Jonō „Gramatika“ p. 157), gal, ir Vaižganto kritikui bus visai „lietuviškos kilmės“, nors čia rusai irgi deda savąjį же (куда же). Mūsų *ogi, ėg(i), nuog(i), prieg(i), išgi* (kur tu žinai?), kuriuos dažnai vartojame greta su o, ė, nuo, prie, iš, bus atsiradę ne per slavėnų žodelyčio *že* (je) kalte Sakinys „*ką gi* tu padarei?“ mūsų kalboje susidarė iš tokios pat mēdžiagos, kaip ir rusų sakinys „что же ты сдѣлалъ?“

Jei pasigiziūrėjau, pasigidėjau (Panemunėlis), pragiziūrėjau šviesias akeles (Dusetos), pragišoksta, užgimiršta „es ist verredet worden, wir sind von der Materie abgekommen“ M. I 280 atsirado be slavėnų, tai be slavėnų bus atsiradę ir gretiminės jų lytys *pasiziūrėjau gi, pasidėjau gi, pražiūrėjau gi, prašoksta gi, užmiršta gi*.

Lytys pasigiziūrėjau—pasiziūrėjaugi taip sántykiuoja tarpu savęs, kaip kad sántykiuoja lytys praišpūtęs žmogau DP. 226,10 (=DPo 169,21), žaįsta paioprasta 1598 m. Kat. (VChr. 54, 26), Praiosszkokusios Nedėlios DP. 20,20 giwātos praiosszokusios DP. 46,23, Nuiampuolusiamuy KnN. 241, Praiaszókusioi ne'dėloi DP. 32, nedėloi praiaszokusioie 105, 17 (=DPo. 76,41) praiaszokusioi DPo. 346,37, priiēliesti žmōnes DP. 364,22, suiespausti KnN 57,21, Nughiewargie 186, praiaszókusių nūdemių DP. 242,30 (=DPo. 182,43), paiūsdučius DPo. 454, praiesszókuses nūdemes DP. 148,5 su lytimis prapúoles-is, paprasto-jo, prašókusios-ios, nupúolusia-

m(u)-jam, prašókusio(je)-joje, priliestie-jì, suspaustie-jì, *nuvargę-jì (dabar besakoma nuvargusie-jì), prašókusių-jų, padúotuos-ius, prašókusiųs-ias.

Man rodos, kad *aš gi, tu gi, taip gi taipag, kaip gi taipag, taipogi, kaipogi, koleig(i), bet gi¹⁾* ir k. yra „visai lietuviškos kilmės“. Čia turimė tokį pat žodžio pabrėžimą (Verstärkung) tam tikra dalelyte (particula), kaip ir graikų žodžiuose: *égoge* „aš gi“, *sy ge* „tu gi“, *hóge hēge tóge* „der ja, der da“ arba *hóde hēde tóde* „der da“, arba lotynų žodžiuose: *egomet* „aš gi“, *mihimet* „man gi, manienai“, *tibimet* „tau gi, tavienai“.

Sakinio „jis už tave bus *vis* ben kiek geresnis“ žodelio *vis* vietoje gali stovėti ne tik *vis delto*, bet ir *visgi, delto, visgi delto* ir *tačiau*.

21. Sakiniuose „*tik ką* iš šalčio įėjęs“ ir „*tik ką* išsimau-džiusi“ (p. 65 Nr. 49) žodis *tik ką* turįs būti pakeistas žodžiu *tuojau*. Čia mūsų kritiko, matyti, nusigąsta rusų posakio *только что*. Rytiečių posakis *tik ką*, kūrį visu kuo lygus yra latvių *tik kuo* „kaum, sobald at“, savąja reikšme neatitinka prieveiks-miui *tuojau* „сейчасъ, тотчасъ, sogleich, sofort“ = latvių tómi-ninkų (šiaurės vakarų Kuršas) *tuoju* „alsobald“.

Rytiečių *tik ką* žemaičių ir vakariečių aukštaičių tarmėse atstoja *vos, vos tik*.

22. *Primenu* ką „erinnern etwas“, *primink* man tai „напомни мнѣ о томъ“, *priminimas* „Erinnerung eines andern“, bet *atsimenu* (atsikurstu, atsikvoštu) „erinnern sich“, *atsiminė* numiręs purkšterti, *atsiminimas* „Erinnerung sein selbst“, *atminsi* gimtąją dieną. Su Vairžganto lytim *nepamena* „не помнить“ (p. 66 Nr. 54) šnekamojoje kalboje nėra dar tekę man susidurti.

23. Ne visais atsitikimais mūsų *apsieiti* (p. 66 Nr. 56) bus vertimas iš rusų arba lenkų kalbos (*oboŭmucŭ obejść się*), Sakiniuose „be šeimynos negali *apsieiti* (ohne Gesinde kann man sich nicht behelfen M. I 65)“, „*apsieiti* su kūdikiu (ein Kind warten N. 21)“ arba „nežinau, kaip su lentomis, su grabu *apsieisim* (ich wusste nicht, wie wir zu Brettern, zu einem Sarge gelangen sollten N. 22)“ priešdėlio *apsi-* atsiradimas suprantamas yra ir be slavėnų.

Mano šeimyna namų ruošą, žygius *eina, apėjo* (*kanka, apkanka* sakydavę senieji kupiškėnai), o *aš* be šeimynos tosios ruošos, tųjų žygių *neapsieinu* (*neapsikanku*). Kūdikis reikalingas motynos *ėjimo, apėjimo*. Kita motyna, nespėdama ruošos darbais, su kūdikiu viena *neapsieina, neapsidirba*.

Apsieinu „elgiuosi, веду себя, ich führe sich auf, beträge sich“ ir *apsiejimas* „elgimos, pasiėlgimas, поведение, Aufführung,

¹⁾ Iš tikrųjų gi mes čia tariame *ašgi, tugi, tug, taipgi, kaipgi, betgi*.

Betragen¹⁾ galėjo atsirasti ir saváime, be slavėnų įtakos (обхо-жусь, обхождение). Elgimasi iš *ėjimo* turi sau pasidarę ne tik- tai slavėnai, bet ir vokiečiai: *umgehen, Umgang* (mit Menschen).

Latviui elgimos, apsiėjimas pasirodė esąs *turėjimos*: *iztu- rēšanās* «Betragen, Aufführung» ir *izturēties, turēties* „sich auf- führen, sich betragen“.

Rašomojoje kalboje, žinoma, vartosime labiau Lietuvoje pa- žįstamus *elgtis* ir *elgimos, elgimasis*.

24. Vargu *liudijimo* (p. 66 Nr. 59), nors jis kilimo ir sve- timas (sen. gud. людити „sviečyti“) yra, be išvengsime. *Maty- tojas* su *reiškėju* atstoti mums *liudytojo* negalės. Tinkamą įkaito liudytojui neturime.

25. *Pragyventi* (p. 66 Nr. 60) yra tiek pat lietuviškos kil- mės žodis, kaip ir kritiko peršamasis jo įkaitas *išgyventi*. Mie- ste brangiai atsieina *pragyvenimas*. Duok jam *pragyvenimui* ben kelias kapeikas. *Pragyvena* „pragyvenimas, praežycie“ Miež. Su juo aš ir metų *neišgyvenčiau*. Pas tėvą *išgyvenau* visą gyvenimą. Nebeatverksi *pragyventų* dienelių. Plg. praleisti, prabūti ir išlei- sti, išbūti.

26. Rytiečių *va* (p. 66 Nr. 62) nėra reikalo keisti žode- liais *antai, štai*. Rusų *вотъ* (senovėje ir dabar kai kur tarmėse *вото*) visai neklūva mūsų šiam *va* būti savam žodžiui.

Abudu, mūsų ir rusų, žodžiu kilusiu yra iš žuvusio paro- domojo (demonstrativum) įvardžio **vas* „anàs“. Įvardis **vas* taip pat padarytas, kaip ir įvardžiai *kas, tas*, sanskrit. *a* - «ši- tas» (iš kur *a-sya* «šito»), *sa* (=gr. *ho*) arba *sas* (=gr. *hós*) «tas, šis», lot *is, id* ir k. Šitas įvardis beišliko parodomosiose dalelytėse: 1) sanskrit. *va* ir *i-va* (su įvardžiu *i* - «tas, šis») «wie, gleichsam»; 2) *va*, čion ženklas Lpm. I 59; taip šit *va* «w te slowa, albo tak naprzykład» KosL. 152 B; *vākur* „вотъ гдѣ!“ Dus.; *va rēkui*; «vakur, rikur» Tverėčius; 3) *vāge!* ką tu čia da- rai? SN.: čia—*ge* yra pasturdėlio *gi* draugas; 4) *vajė*, koks gra- žus paukštelis Lpm. I 80; *vajė*, tik tu, Jokūbuti, susimildamas nestatyk bažnyčios I. c. II 70: —*je* toksai pat pasturdėlis, kaip ir žodelyje *bejė*; 5) žem *ve* «вотъ!» Kv., Slnt.; o ir išaušo *ve* to- kia aušrelė Jd. 942,2; šitą *ve* laišką gavome prieš šliubą (Laz- dynų Peledos „Klaida“ 5); 6) *wei* «en!» Schultze Compendium 66; *vēi* «sieh da!» K., R., M., KalD. 210, Sch. 220, 224, VChr. 79,10; Ale *wei* kas cze? Mit. I 65; 7) šiteip *vôs!* «вотъ такъ!» Dus.

Iš slavėnų kalbų be *вотъ* ir *вонъ* «aure» prie *và* giminės dar pridera rusų *э-ва* «ei, sieh da!» (iš *évo*) ir serbų *e-vo* «da, da schau!» (Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch

¹⁾ *Apsieimi* «umgehen mit Menschen», *Apsiejimas* „Umgang mit Men- schen“ R. II 377, M II 506. Gieray *apsieimi* «betragen sich gut, einig sein» R. II 69, M. II 91.

I 259, 260), kurių *э-, e-* yra tos pat kilmės, kaip ir žodyje *э-момъ*, graikų *e-keinos* (greta su *keinos*) «anas».

Apie *và* giminę buvo mano rašyta 1912 metais žurnale „Русский Филологический Вѣстникъ“ (t. LXVII 237, 238).

27. «Saulė užsėdo» (p. 66 Nr. 65) esąs ne visai lietuviškas posakis. Visai lietuviškai būsią mūsų išsireikšta, kai mes pasakysią «saulė nusileido, nupuolė», nes tik iš pastarųjų veiksmažodžių tėsą padaryti daiktavardžiai *saulėlydis* ir *saulėpuolis*.

Šakynos saulėlydžiui ir Juškevičiaus saulėpuoliui atsako Dusetų, Kupiškio ir Svėdasų apylinkės *saulėsėdžiai* «nusileidžiančios saulės spinduliai».

Rytiečių aukštaičių «saulės sėdimas» yra tokio pat gerumo ir lietuviškumo posakis, kaip ir kitų lietuvininkų «saulės leidimos, leidimasis».

«Saulė nupuolė» sakant man dar nėra tekę girdėti.

28. «Norėtuši ir joms balsu šūkteleiti» ir *norėjosi* rankelėm pamojuoti (p. 66 Nr. 66). Šitos rūšies sakiniai sángrąžos žodėlyčio *s(i)* neprivalo. Reikia sakyti: «*norėtu* ir jos balsu šūkteleiti» ir «*norėjo* rankelėm pamojuoti».

Man *nogis*, *nogėjos* (kirtis ant *e*) «aš noriu, мнѣ хочется» esą sakoma Daukšių, Leipalingio ir Šeinų apylinkėje. *Maga, magėti* tepažįstu tiksliai iš Kr. Ryg. Jono «Gramatikos» (p. 93): Jiems dabar ir tas durų varis *maga*; Jo kumelė visam kaimui *magėjo* (malonu buvo, visi jam pavydėjo); plg.: Tu valgei ir aš *pasimaginau* (l. c.).

29. «Plovėti¹⁾ veideliai kaž kokiais rundais²⁾ susidaro aplink *zūbelius* (p. 66 Nr. 68)». Šito sakinio *zūbeliai* nėra «danteliai», kaip to nori Vaižganto kritikas. Žmonės *zūbais* (*ū* — tvirtagalys)³⁾ vadina «lūpas». Jie sako: Koki rūbai, toki ir *zūbai* Miež.; ko tu *zūbūs* pastatai K.; *zūbus* pastatau, patempiau «ich setze das Maul auf, zürne», pastatė *zūbus*, kai kiaulė šerius M. I 348, Sch. 103; nosiu traukie, kraype *zūbays* (Olechn. Pasakos 16), patini Baltraus *zūbay* l. c. 88; Ancas *zūbus* įtempęs birbina vamzdį M. I 28. Šiaurės vakarų žemaičiai sako *zūbos*: gausi par *zūbàs* Slnt.

Senovėje gudų rodyta lietuvininkams *zūbai*, o lietuvininkų gudams — *lūpos*. Del to gudaĩ sako: u wietra *lupy*, jak koũbasy toũstyje (M. Federowski Lud białoruski na Rusi Litewskiej. Kraków. t. I 157); Ach, jak ty sioni dujesz, kab tabiè *lupy* papuchli l. c. 158; *Lupy* l. c. 162; *Lupy* «grube, duže, brzydkie wargi (Karłowicz słownik gwar polskich III 83); Куда ты идешъ, ноздрата, лупата? (Шейнъ Матер. II 411 iš Мо-

¹⁾ *Plovėtas, plovėtas* «szczierbatyj, narbig».

²⁾ Vaižganto tarmės (Svėdasų par.) *rundas* yra *rãndas* «Narbe, rubec».

³⁾ *Zūbai* «eine aufgesetzte Wurstlippe» M. I. 347.

hiliavo gub.); кривалупы чортъ (Сборникъ отдѣленія русскаго яз. и слов. Имп. Акад. наукъ, t LXXXII, Nr. 8, p. 57 iš Vilniaus gub. Ylijos miesto).

Šiuodu žodžiu (liet. *zūbai* ir gud. *лупу лупы*) dar ir šiandie, it istorinis dokumentas, mums teberodo, kokių senovėje būta santykių tarpu gudų ir lietuvininkų tautės.

30. *Ivardiju* (p. 66 Nr. 76) „nazywam po imieniu“ be Juškevičiaus žodyno esama pažįstamo Ragainės apylinkėje: *įvardyti* „mit Namen nennen“ Mit. II 128. Prūsiose esą sakoma ir *privardiju* „etwas bestimmt und namentlich bezeichnen“: Jūs *neprivardijot*, kur jis nueitų „ihr habt den Ort nicht bezeichnet, wo er hingehen soll“ N. 52.

Vardiju vardyti (ir *ap*—) paprastai reiškia „burti“, „žavėti“, „varduoti“, „behexen, besprechen“ K., Slnt.

31. Liáudies gyvenimo piešėjai rašytojai gali vartoti vieną kitą, kur charakteringesnį, ir svetimos kilmės žodį. *Seklyčia* (tarmiškai: *saklyčia*) kad ir gudiškos kilmės žodis (*šviatlīca*, senovėje свѣтълица), galėtų likti Vaižganto raštuose nepakeista *priešine*.

Žemaičių *priešinė* esanti tas pat, kas ir aukštaičių *gryčia* ir pirkia KosL. 91 B. Ką *priešinė* vadina palėveniečiai, mano žodyno iš J. Elisono surašytoje kortelėje nepaaiškinta.

Šiaurės vakariečių žemaičių *pryšinykė* (Dauk. Budas 23, Skuodas) irgi neatstoja mūsų seklyčios. Plg.: tamstas *priszinikie* iratuzte Val. (Mit. III 111); Mana titis jau lejda *priszinikię* iszkurinti Val. Wajku Kn. 25.

Priešiniai dantes (Valkininkas) rodo, kad *priešinė* bus greičiau „передняя“, nekaip seklyčia.

32. *Paspėsi* (p. 66 Nr. 115) esąs ne visai lietuviškos kilmės pósakis: rusai, mat, irgi sako *успѣшь, ночнѣшь*. Reikią pakeisti žodžiais: parosi, rosi, surosi, suskubsi.

Atspėti „Musse, Zeit haben“ F. W. Haack (Vocabularium Lithuanico—Germanicum et Germanico—Lithuanicum Halle 1730, p. 14), K., N. Aš *neatspėju* prie tavęs apsilankyti K. — *Paspėti* „einer anderer Geschwindigkeit gegenüber geschwind genug sein“. Rišėja *nepaspeja* plovėjui paskui rišti. *Nepaspejau* jam prakaitą šluostyti. *Nepaspejo* nieko sugriebti. Jis *nepaspeja* čyžę mokėti. *Nepaspedavo* laukan bėgti (der Ruhr wegen) Nr. 493. Darbais *nepaspeja* Dus. „del darbų, per darbus nespėja, nepaspėja“. — *Prispėti* „zur rechten Zeit ankommen, es günstig antreffen“ N. — *Suspėju* „schnell genug fertig werden“. — *Užspėju* „Jmd überraschen wobei“ K. *Užspėjau* bevalgant N.

Spėju spėti „Musse haben; schnell genug sein“ K. „Musse, Zeit, Gelegenheit zu etwas haben, abkommen können“ N. *Nespėju* „ich habe nicht Zeit“. *Spėtas* čėsas „gelegene Zeit“ N. 492. *Speiu*, nuliekmi „lacono mi, vacuus sum ad aliquid, vaco“ SzD. 127.

Spėjimo lietuviškumą rodo ir „nuolaikumo“ arba „nulieta-mojo laiko“ vardas *spėtas* (ė—tvirtagalis, geschleift) „Musse, ge-legene Zeit“ R., M., N., K.: aš *spėto* neturiu „neatspėju“ K.; *spėto* (atspėjimo—ė tvirtapradis) adynà „Freistunde“ KV. I. 145; *spėto* diena „Freitag = ein von Arbeit freier Tag“ I. c.

Spėtas „atspėjamas laikas, Musse“ pridera prie tós rūšies daiktavardžių, kaip ir: *apsiaūstas* „Mantel“ (greta su dalyviu *apsiaustas*), *žibintas* (n—tvirtagalis) „žibinamas įnagis, свѣтецъ“ (dalyvis *žibintas*), *apklotas* (o—tvirtagalis, geschleift) „drobulė ap-sikloti“ (dalyvis *apklotas*: o—tvirtapradis, gestossen), *pasėstas* (ė—tvirtagalis) „vežimo sėdynė“ (dalyvis *pasėstas*: ė—tvirta-pradis) ir k.

Latvių *paspēt* *paspēju*¹⁾, kurs reiškia ką ir rusų успѣтъ (успѣвать), irgi rodo mūsų žodžio *paspėti* *paspēju* lietuviškumą. Latvių *spēt* *spēju* (e su tęstine, lygiaja priegaide, gedehnt) reiškia „galėti, valioti“, „vermögen, können“, „мочь, быть въ состояніи“. Plg. dar la. *nespējnieks* „bejėgis žmogus, kraftloser Mensch“ (būtų lietuviškai **nespėjninikas*).

Iš *spēju* „galiu, valioju, pajėgiu“ turi latviai ir lietuvininkai pasidarę daiktavardį *spėks* (ė su krintamąja —fallend—priegaide) ir *spėkas* (ė—tvirtagalis) „jėga, vėnios, сила, Kraft“.

Spėjimo giminėn, be *spėko*, įeina dar šie nariai: 1) *Spēmė* (galinis ė su kirčiu) „skūba, pošpiech“ KosL. 59B, apie ką jau buvo mano rašyta 1912 m. „Litvanikoje“, p. 39; 2) žem. *spėrus* (ė—tvirtapradis) darbas „greitas, ūmas, skubus; opus, quod ci-to conficitur (Jauniaus aiškinimu)“: miszka *spieru* gauti Val. žem. wiskup. I 293 *nespiere* ira priwersti I. c. 33 *spierej* gėnd Dauk. Kning. med. sieklū 27 darbas neit (=neeina) *spėriai* K.

Spėjimas su visa savo drauge turi giminaičių užsieniuo-se: 1) slavėnų *spěja* *spěti* (r. спѣть, по-у-, l. *špiac*—sen. bulg. спѣяти), *spěxъ* (r. спѣхъ, l. *špiech*); 2) sen. indų (sanskrit.) *sphā-yate* „turi pasisekimo, успѣваетъ, имѣетъ успѣхъ; tunka, er wird fett, nimmt zu“, *sphāti-* „riebėjimas, tukimas“, *gaya-sphāna-* „piesą (s. ind. *gaya-*), namų gerovė didinąs, den Hausstand mehrend“, *sphārā-* „erdvas“, *pīva-sphākā-* „nuo taukų (*pīvas*) pabrinkęs, pariebėjęs“; 3) sen. auk vok. (ahd.) *spuot* „sekimos, успѣхъ; sku-binimas, raginimas, поспѣшеніе“, *spuon* „turėti pasisekimo, sektis, vykti, имѣть успѣхъ, успѣвать“.

Mūsų *spėjimo* giminaičių sąrašą galime rasti knygo-se: A. W a l d e Lateinisches etymologisches Wörterbuch. 2 Auflage. Heidelberg 1910 p. 729 (prie žodžio *spatium*) ir A. Преобра-женскій Этимологическій словарь рускаго языка. II томъ. Москва 1916 p. 368 (prie žodžio *спѣтъ*).

¹⁾ Plg. la. *spēji* „staiga, ūmai, rasch, plötzlich, unvorbereitet“.

Nėra reikalo rašomosios kalbės žodis *spėju, paspėju* keisti mąža kam tepažįstamu žodžiu *roju, paroju, suroju*. Spėjimo atstovą (įkaitą), kurį Vaižgantui prisispyrę perša „Du dobilai, penki lapai“, teko man pirmą kartą išvysti Kr. ir Rygiškių Jono „Grammatikoje“ (p. 70; 95: Aš tau *neroju*—nesuskumbu, tu greitesnis). Gramatikon *roju*, sako, patekęs iš Léipalingio parapijos dzūko St. Dabušio.

Leipalingio apylinkės rašytojai gali savo raštuose vartoti drauge su kitais ano krašto žodžiais, rašomojoje kalboje negirdėtais, ir *roju*.

33. *Vėliju* (p. 66 Nr. 116) „linkiu, leidžiu“ gali būti ir gudiškos kilmės žodis. Lietuviškai yra sakoma: aš *vėly* slūžyt trejus metelius Jsd. 9,9 apsirtu *welig wargtie* ne kaip numirtie (Tatarės Pamokslaj 9) eyme i ežera ir pasiskandikime: *welik* wienu sikiu bedas pabayktie I. c. 28 *vėlyk* Kv., Sintautei *bevėlyk* Kv. *vėly* (y- tvirtagalys) Dus. *vėlyt* čion jau galą gausim Lpm. I 171 *welik* wys trotiti... neg žut (Kantyczkas 603) *welij* prisygatawokiem I. c. 635 *weliuk* aik tu su mano tėvu Lpm. II 70.

Gudų sakoma: *Вялѣй* ты не ходи къ намъ „лучше“. *Вѣлїй* я умру, чѣмъся пайдѣ на работу. Хадї скарѣй, мышѣ — *вѣлїй* другымъ разымъ сходимъ. *Вялѣй* бы я, свѣтъичка, на твоємъ бы мѣстички умѣрла! *Вялѣй* бы ты змоучїй! Добро-вольскїй Смоленскїй областной словарь 57, 114. Ach ci mnie *wialika* bieda, Dali mnie staróha dzieda! *Walij* mnie s katóm žyci, niczym s starym dziadóm žyci: nia umieju sztanou szyci (Zbiór wiadomości do antropologii krajowej t. XVIII 201) = *вѣлѣй* Носовичъ Словарь бѣлорусскаго нарѣчїя.

Iš sakinių matyti, kad mūsų prievieksmis *vėly velij* (vėlyk vėlyg vėlyt) tolygus yra gudų prievieksmiui *вѣлїй вялѣй*, kilusiam iš veiksmažodžio *вѣлю велити* (ukrain. *велити*, t. y. *vėlyty*): Бярэ Васілюку ды жаницца ахвота, А яго матачка у варабѣтах стаіць—ни *вялїць* (Сборникъ Отдѣленія русск. языка и словесн. Имп. Акад. Наукъ t. LXXVII Nr. 3, 57).

Mūsų *vėliju vėlyti*, kaip matyti iš duodamųjų pavyzdžių, reikšme ne kuo skiriasi nuo gudų *вѣлю велити*:

1) *veliju vėlyti* „einen Vorschlag tun, anraten, Jemand zu etwas veranlassen; anwünschen, Jemandem etwas wünschen (*meiliju* für sich etwas wünschen); erlauben, Erlaubniss erteilen, zulassen“. *Neveliju* „abraten, widerraten, nicht erlauben“. Ger *vėlyti* „Glück wünschen“. Tėvs linksmai *welij* „der Vater giebt mit Freuden seine Zustimmung (zu einer Heirat). *Nevelytas* tai negaliu daryti „ohne Erlaubniss kann ich das nicht tun“ N. 62. *Wėlyju* „ich rate an; ich will lieber“ R. „ich rate an, wünsche, will lieber, ordne“ M. Aš jam *veliju* jo gerybas „ich gönne ihm seine Güter“ K. liežuviu daug giaro *welija* KnN 29 *welyju* numyrty 1787 m. Suprasliaus „Žiwatas... Jezusa Christusa“ 320 Kas

tau pačiam nepatink, *nevelyk* nei kitam Sch 91 Visi žmonės tave garbavó ir už tave meldžia ir tau visa gera *velija* l. c. 214;

2) *velijuos velytis* „lieber wollen, vorziehen“. *Velijas* pirmiaus mirti nekaip į griekus sugrįžti N (=Dauk Abecėla 25). Aš *vėlyčiaus* tavęs nematęs K. *Welijūs* perkas nè kaip prasžas. Malo emere quàm rogare 1673 m. Schultze Compendium 84: Ar tu atsimeni, kad aš tau liebiau da vieną daiktą *velytis*, būtent dangų, ale tu nenorėjai Sch 217;

3) *vėlytinās, -na* „ratsam, wünschenswert“ M., N., K.;

4) *Beweliju* „wolę malo, magis volo“ SzD 402 *be wėliia* šapumūsia ir geriūsia kūno... giwėnt' DPo 487,46 *beweliia* badu kist... nēgi iz swetimu runku penukszo tikot „wolą glód cierpieć ...aniž...“ PS II 103. *Beveliju* pirkti negu prašyti Miež. 278;

5) *įveliju* „einwilligen“ K.;

6) *nuveliju* „hinwünschen“ K.;

7) *paveliju* „einwilligen, erlauben; befehlen, anbefehlen“ Kas man *pavelyta* „mein Beruf“. *Pavelytas* urėdas „ein übertragenes Amt“ Ar tu man turi ką *pavelyti* „habe ich nötig, dich zu fragen?“ N. *Pawėliju* „ich erlaube, gebe frei“ R. M. *paweliti* „pozwolić“ 1579 m. Viento Enchir. 2520. Teip ilgai... tur stovėt kai prikabints, kol aš jam *pavelysiu* atsiot Sch 214;

8) Aš *vėlyčiau* *parvėlyčiau* po žeme begulint, ne kad tave, bernužėli, po akių beturint Jd 614,8;

9) *priveliju* „zurekommandiren“ K. „einem durch bevermündende Fürsorge etwas verschaffen“ *Privelijo* man mergytę „sie haben mir (ohne mich zu fragen) ein Mädchen angefreit“ N.;

10) *suveliju* „zusammenwünschen“ K. ir

11) *užveliju* „hinaufwünschen“ K. „anwünschen“ N.

Veiksmažodžio *vėlyti* esamasis laikas turi galūnę *-ija* (*velija*, *velijame* *velijate*, *veliava* *velijata*) kaip ir kiti tos rūšies, kilimo — slaviški, veiksmažodžiai, pavyzdžiui: *bāžijasi*, *biėlija*, *bliuznija*, *bōvijasi* (ir *bovijās* Salake), *čėdijsi*, *čiepijsi*, *čystijsi*, *davādijā*, *dyvijasi*, *dōvija*, *gadija*, *gatavija*, *griešijā*, *gvōltijā*, *iškādijā*, *klapātijā*, *kōznijā*, *kriktšijā*, *krividijā*, *kūrijā*, *liūbijā*, *liudijā*, *mīerijā* (*ie*—*tvirtapradis*) „taiko, цѣлится“, *mislija*, *monija*, *mōstijā*, *mūčijā*, *muilijā*, *musijā*, *nevālija*, *prōvija*, *pūstijā*, *ročijā*, *rodijā*, *ručijasi*, *siūlija* (*ū*—*tvirtapradis*), *slūžijā*, *sūdijsi*, *šūtijā*, *tačijā*, *tēmijasi*, *tiešijā*, *tropijā*, *trotijā*, *trūbijā*, *tūžijasi*, *ūdijsi*, *varāžijā*, *vierijā*, *zvalijā*, *zvānijā*, *žyčijā*, *žyvija*.

Lietuviškosios kilmės veiksmažodžiai su galūne *-ija* visi yra išvestiniai iš daiktavardžių ir būdvardžių. Pavyzdžiui *tesie: dienija* *įdienija* J. — *diena*, *dūmija* *bitis* J. — *dūmai*, *dvaīlija* (*su-* *sīdvailiję* *išvažiavo* Dus.) — *dvaīlai*, *gaidrijasi* K. — *gaidrus*, *ginčijasi* — *ginčas*, *keršija* — * *keršas* (*kerš-ingas*), *krūmijasi* — *krūmas*, *krūvija* — *krūva*, *lykija* — *lykiūs*, *meilija* — *meilė* *meilus*, *mulvija* — *mulvė* *priešijasi* — *priešas*, *rōmija* — *rōmus*, *skolija* — *skola*, *vaidijasi* — *va'dai*, *vardija* — *vardas*, *vielija* — *viela*, *vienija* —

vienas, *valija* Kv. = valo Žvingiai—valus (ne)vala, *zaunija*—zauna, *žardija* Kv. = žardo arba (Dus.) žardžia—žardas. Visi šito sarašo veiksmazodžiai turi kirtį padedamajame skiemenyje (diēnija vālija.).

Išvestiniai veiksmazodžiai *akija* (akis, ies), *daļija* (dalis), *dantija* (dantis), *kirmija* (kirmis, ies), *korija* (korys korio), *pelija* (pelė), *plūšija* „plūšomis eina, skaroja“ Kup. (plūšos), *rūdijs* (rūdis), *šaknija* (šaknis) ir *šerkšnija* „šarmoja“ Dus., Kup. (šerkšnas „šarma, иней“) skiriasi nuo ano sarašo kirčiu.

Visa ta mēdziaga, kurią čia iškėliau aikštėn, veiksmazodžio *veliju* lietuviškumo neįstengs apginti. Jis galėtų būti savas žodis, kad greta savęs turėtų daiktavardį **veliā* (= vok. *Wille*) arba būdvardį **velus* arba **velas*.

XVI amžiuje Prūsų Lietuvoje, kaip rodo Bretkūno raštai, atajuoniės *veliju* dar neturėta pilietybės teisės, nes jos tuomet dar priderėta seneliui *vēlmi* „*veliju*“, *vēlti* „*velyti*“.

Bretkūnas sako: vienaskaitos 1 asmuo: *welmies* ne kalta szmonių rankosna įkliuti Sus. et Dan. v. 23 *welmies* numirens nei giwas Tob. 3.6 *Welmies* priweizdjs wartus Ps. 84. 11. Esch taw Karwes mieschluss... imti *pawelmi* Ezech. 4. 15; 3 asmuo: Diewas kartais *pawelt* Welinui szmogu apsesti BrP. I 296 *Pawelt* Diewas welinui l.c. 297; daugiskaitos 1 asmuo: *Welmies* rankosna Pono inkluti Sirach 2. 22 BG 198; tariamosios nuosakos 3 asmuo: ieib iem czesą *paweltų* Dan. 2. 16. BG 200¹; liepiamosios nuosakos vienaskaitos 2 asmuo: *pawelkem*, idant ant Lauko passislepczia I Sam. 20. 5 BG 213; tariamosios nuosakos vienaskaitos 1 asmuo: Ach *welcziaus* nu karda turrins Rankoie Mos. IV 22. 29 BG 338; tar. nuos. daugisk. 1 asmuo: *weltumbimes* Egipte numirre Mos. II 16. 3 BG 338.

Mūsų *vēlmi* yra giminaitis su: 1) lot. *volo velle* „norėti“, *vult* „jis nori“ = lie. *vēlti* „*velija*“, *pavēlti* „*pavelija*“ arba *velt*, *pawelt* (su nudilusiu galūnės balsiu i);

2) sanskrit. *vrñite vrñāti vrñōti vrñute* „wählt, zieht vor, wünscht, liebt, wirbt“, *vāranam* „das Wählen, Wünschen“; 3) got. *wiljan*, sen. auk. vok. (ahd.) *wellan* „wollen“, got. *waljan* „wählen“, *wilja*, vok. *wille* „*valia*“ (būtų lie. **veliā*);

4) Slav. *volia* „*valia*“, *volij* *voliti* arba *velij* *viliti* „wollen“. Slavėnų *vollā* (r. воля, l. wola) niekiek neklūva mūsų *valiai* būti drauge su latvių *vala* savais, ne paimtiniais žodžiais.

Iš *valios* turime mes ir latviai pasidarę veiksmazodį *valiōju* — *valāju*: 1) Kad mažas buva kiaturius *pawaloje*, kaip dydis paauga kañnus werte, o kajp numyre po bažniczes po dwarus wajkszcioje (Jautis) KosL. 84A neprietelius *apvalioti* „die Feinde bändigen“ KV. I 170. Aš tau septynis metus tiek pinigų duosiu, kiek tu tik *valiōsi* sučėraut Sch. 213 visus keturis *nevaliojo* anuodu ištraukt Sch. 239 galiedam's Parionys *pawa-*

lioti nieka nenuweikęs... nu muszôs pasiszalino Dauk. Gi-watas 12 kur žmoniu pagejdimaj dauviel *walio*, ten ir wisoks steigims nieka nepadaris giera Val. Žem. wiskup. II 11 *Wallôju* „walten“ R. II 392 M. II 527 vaiks vyrą *nevaliôs* „der Knabe wird den Mann nicht zwingen“ jau kojos toliaus *nevaliôj* „die Füße zwingen nicht weiter“ aš tą taurielių *nišvaliôsiu*. Aš į Tilžę *nenuvaliosiu* K. Su rankomis *nevalioja* „er kann mit Hän-den nichts tun, ist schwach“. Tą *nevalios*, jis drûts vyrs „den wirst du nicht bezwingen, er ist ein starker Mann“. Nei rankas nei kojas *valioja* „er ist an Händen und Füßen gelähmt“. Aš su juomi *nevaliosiu* „mit dem werde ich es nicht aushalten“. *Nevaliôtinai* „so dass es nicht auszuhalten, nicht zu bezwingen ist“. Savo pilvą *išvaliojau* ir kūdikius „ich bestritt meinen und meiner Kinder Unterhalt“. Čia *neišvaliôtinai* „hier ist es unaus-stehlich“ N. 46 žem. *valiôti* „im Stande sein“ (Jaunius) *neva-liôju* darbų dirbti Kv.;

2) latv. *valāt* „beherrschen, zügeln, bändigen, bezwingen“ Es brālīņa *valātāja* „ich beherrsche, leite den Bruder“ Viņš nau *valājams* „jis nėra suvaldomas“ *ievaťāt* „nuoturēt = suvaldyti“ BW. 19956,1 *uzvaťāt* „uzvarēt = nuveikti, nugalėti“ BW. 886; 16088,3.

Be paprastosios reikšmės „Wille“ *valia* yra dar turėjusi „gálios“ reikšmę, ką patvirtina ne tik tai išvestinis veiksmazodis *valiôju* „galiu“, bet ir Bradausko ir Hako žodynai (N. 46), ku-riuose *valia* (Wala) išversta žodžiais „Gewalt, Macht“.

Vėlmi „veliju“ ir *valiā* turi giminaičių ne tik tai svetur, bet ir čia pat Lietuvoje. Štai tie giminaičiai:

1) *vėltui* arba žem. (Als., Kv., Klaipėda, Slnt.) *vėltuo* „dy-kai, даромъ, напрасно, umsonst, vergeblich“: *weltaujis* „nada-daremny“ Dauk. žodynas (rankr.): *weltinieti* Val. Tamosziaus išz Kempis 248: *velt-kleidys* „расточитель, prodigus“ Kv.: *velt-ėdys* „тунеядецъ“ Kv.: la. *velts* „vergeblich“ *velti* „vėltui, vergeblich, umsonst, unentgeltlich“;

2) *viliū* *vyliau* *vilti* = la. *vilu* *vilt* „betrügen, обманывать“: *vilti* „zdradzić, oszukiwać“ KosL 58 B *apvilti* Kv. „обмануть“ *nawilū* „decipio“ Dauk. Žodrodys 11 (Diewo) girius nieku budu negal but *priwiliamas* „pochwała żadną miarą nie może być omylna“ PS I 49,4 Adomas ne buvo *priwittas* 1701 NT Pov. 1 Grom. Timoth. 2. 14 buvo *priwittas* nūg I szmintingujū Mat. 2. 16 *priwilimas* „kluczka“ SzD 94;

3) *Viliuos* „spodziewam się, lūdžę się, mamie się“ Ryt(ie-čių) tarmės žodynėlis, Mokslo Draugijos archyvo rankraštis) *wi-lous* „spero“ Dauk. Žodr. 37 *Wilous* stiprej, iog man atlejsi manō kaltēs Dauk. Abecėla 31 *aživylė* mūmim Dus.;

4) *viltas* „zdrada, oszukaństwo“ KosL 58 B;

5) *wiltawyls* „ein Heuchler“ R I 180 M I 330 *Wiltawilis* „pochlebca“ SzD 257 „zdradliwy“ 446 „chytry“ 28 *kayp... wiltawilis... apseyt „iako figlarz... postępuie“* PS II 14 *weaydamayniay, wiltawiliay* 1653 m. Summa 38;

6) *viltis, ies* „nadzieja“ Mos., SInt. *viltis* „fiducia“ Dauk. Žodr. 17 „spes“ 37 *ižgayszta wiltis „znika nadzieja“* PS II 99, 6 *drutosp wiltiesp* 95;

7) *viltis, ies* „užuda, mamienie“ Ryt. „zdrada, oszukaństwo, pochlebstwo“ KosL 58 C (Biržų apylinkė);

8) *viltinykas* „zdrąja, ošrust“ KosL 58 B (Biržų apylinkė) = la. *viltinięks* „Betrüger“ BW. 15713, 1 16112 Nasruose test nežadziomis Žmones ne teysinikay, Pyktieghi *wiltinykay* KnN 34: la. *viltus* „Betrug, List“ BW. 802; 30549;

9) *vilioti* = *vilāt* „betrügerisch locken, verführen“;

10) *vylius* „Betrug, List“.

Vėlmi, kad jis būtų gyvas išlikęs, šiandie būtų tariamas **velių vėliau* (ė— tvirtapradis) *vėlti*. Lyčių *velti* — *vilti* santykis nieku neprasikiša pro lyčių *gelia—gilis* (bitis) ir *skelia* — *skilia* (ugni) santykį.

Veiksmažodį *velių „vėlmi“* atajuoniui *veliju* padėjo išstumti iš mūsų kalbos antrasis *velių* (plaukus, milą).

34. *Iduotas* (p. 66 Nr. 117) esąs ne visai lietuviškas pokakis, geriau būsią sakyti *įskūstas*.

Rusų *вѣдѣть* niekiek nekliūva ir mums sakyti: Baltarągis *davė* sodiškį, kad jie pjauny kirtę krūmus J. tik *neįduokit* ponui J.

35. Vaižgantas „Pragiedruliuose“ (III 63, 102) rašo *liesvos*, o ne **liesos*, kaip tvirtina jo kritikas (p. 66 Nr. 119).

Liėsvos (kilm. *liėsvų; ie* — tvirtagalys)¹⁾ „kópěčios“ (Dus., Sv., Br. BG 298, Garliava žr. 1897 m. „Varpas“ 85) arba *liėstvos* (Žasliai) nieko bendra neturi su rusų žodžiu *лѣса*, nes jos kilusios yra iš senovės gudų kalbos žodžio *лѣса* arba *лѣмба*²⁾.

Gudų *лѣс(м)ба* reikia gretinti su veiksmažodžiu *лѣзы лѣзмѣ* (būtų lietuviškai **lēžu lēžti*) Žodyje *лѣмба* priesagą sudaro -*tva: жамба, бумба, молумба*, l. *klātwa, warstwa, gonitwa*, lie. *brastva* (brad+*tva*), *lāstva*.

36. Šieninką melai sutikčiau pakeisti *čiuziniu* (p. 66 № 120), jei būčiau tikras, kad jis yra žmonių žodis, o ne nukaltas kieno (plg. *čiūža čiūžėti*).

Žmonių žodis turi mums būti visada geresnis, nekaip kaltinis, kad ir gero kalvio ir vykusiai būtų nukaltas.

¹⁾ *Liesva* „deszczulka przy ozdrowni“ *liesvoti* „owemi deszczulkami nakrywac“ KosL 47 B (Biržų apylinkė).

²⁾ Plg. Magiliavo gub. *liesvica* Šein Materijaly III 503; sen. rusų *liesvica*.

Šieninka reikâlėje galėtų atstoti dusetiškių ir kupiškėnų lekînė „iš lėkių¹⁾ supiltas šiėnykas“.

37. Be nereikėtų saguočiaus (p. 66 № 121) vietoje rašyti *sagočius*? Guziką arba knypkį rašomojoje kalboje, rodosi, vadiname *saga*. Iš *sagós* reikia laukti *sagóto* ir *sagóčiaus*.

Senovinį susėgimą (lenk. haftka) Lėno apylinkės gyventojai (Vadoklių par.) vadina *sagâtė*. Lėniečiai *vaziuôtės* („Šviet. darbo“ № 11, p. 40, 41) vietoje saką *vaziâtė*.

38. Vaižganto *pečîninkai* (p. 66 № 124) gali būti ir ne pakopos. Be neteiktųsi V. paaiškinti?

Drevėn kopti reikalingas *geinys* „лазиво“.

39. *Liāudis* (p. 66 № 127) esąs lenkiškos kilmės žodis (*lud*) del to jisai turįs būti pakeistas *žmonėmis*.

Liāudis yra vienas seniausiųjų mūsų kalbos žodžių. Jo senumu džiaugiasi viso pasaulio kalbininkai.

Be slavėnų (sen. bulg. людъ, людие) liaudį pažįsta dar latviai (*taudis* „žmonės“) ir vokiečiai (*Leute*, sen. auk. vok. *liut* „tauta, Volk“). Visus *liāudies* žodžio išgalius skaitytojas ras mano 1912 m. „Litvanikoje“ p. 47, 48.

Lenku kalbos žodį *lud* lietuvininkai dabar ištaria *liudas*: ten svieto *liudas* buvo „labai daug“ SN. Žasų, žmonių *liudas* „daug, didelis pulkas“. Kup. peržiurejo *ludas* wagilu (Tatarės Pamokslaj 154).

Iš mano „Litvanikos“ pūristų ujamoji *liaudis* jau pateko etimologiniuosna Bernekerio ir Preobraženskio²⁾ žodynuosna.

40. Gudiškosios kilmės žodžiai *muilas*—мыло, *muitas*—мыто, *tuinas*—тынъ ir, aš dar pridėsiu, *kūila*—кыла (dabar кила), *smuikas*—смыкъ „скрипка“ (Срезневский Матер. для словаря древнерусскаго языка т. III 447), *smuikas*—смыкъ „родъ бороны изъ еловыхъ плахъ съ сучьями“ (Даль толк. словарь) dar nebūtinai rodo, kad mūsų *buitis* (p. 67 № 130) „жительство“ būtų irgi gudiškos kilmės. Gudai daitktavardžio *быть „būvis, būseną“ neturi, o iš *бытѣ* mūsų kalboje būtų atsiradęs **buičius*.

Jei *buiklas*³⁾ J., *buiša*⁴⁾ J., *buišena*⁵⁾ „быть, бытѣ, житье, быт“ J. ir *buik*⁶⁾ „būk“ atsirado savāime, be slavėnų, kuo aš nė

¹⁾ *Lekės* Dus., Kup. arba žem. *ap-lėkiai* «zapplewki, ulotki ziarna owsa» Kv...

²⁾ Dr. Er. Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch. I 758. A. Preobraženskij Etimologičeskij slovar russkago jazyka. Moskva 1914, t. I 494.

³⁾ Tu nežinai mano tėvo *buiklo* „kaip jie būva, gyvena“ J: *būklas* «byt» KosL 41 B.

⁴⁾ Kokia jo *buiša* yra—sunku būti. Gera *buiša* jai čia buvo J. Kokia čia *buiša*l «buitis» Lekėčių (ė—tvirtapradis) valsčiaus Šėtijai (ė—tvirtapradis).

⁵⁾ Kokia mano *buišena* prasta (kad nēr kur būti) J.

⁶⁾ *Buik* sakė Bretkūnas (BG 221) ir D. Kleinas (Gramm. 125).

trupučio neabejoju, tai ir *buitį* lietuvininkams darantis nereikėjo slavėnų siekti.

Situose žodžiuose *ui* bus atsiradęs ilgojo *ū* vietoje iš dabar nebevarojamo būtojo laiko **bujau* „buvau“. išlikusio latvių daiktavardyje *bujums* „Hab und Gut“, t. y. *buvimas*.

Senų senovėje veiksmazodžio (esmi) *būti* turėta būtasis laikas dvejopas, būtent:

1) **bijau* = la. *biju*, kurio liekana yra mūsų *biti* „buvo“ Zietela (Gardino gub.), Br. (BG 181, 183) *bit* KGr. 287 *bit* KnN 14, 65, 68, 258 Das Wort *bitti* er ist gewesen, ist, nach seligen Morlini Observation, nur auf sieben Meilen, von Iszdaggen bis Przerosl gebräuchlich, sonst heisset es *buwa* R IV 45 (62);

2) *buvau*: lot. *fui fuat* (coniunct.), slav. *za-bōvenō* „užmirštas“.

Surizgus lyčiai *buvau* su **bijau* atsirado nauja lytis **bujau*. Iš būtojo laiko **bujau* priebalsis *j* turėjo patekti ir bendratin, t. y. iš *būti* turėjo atsirasti **buiti*. Iš bendraties *j* nukeliavo ir į kitas lytis. Tuo būdu *būklas* (*ū*—tvirtagalis. Skapiškis), **būša*, **būšena*, *būk* ir **būtis* tapo perdirtbti lytimis *būiklas*, *būiša*, *būišena*, *būik* ir *buitis*.

Buities dvibalsio *ui* lietuvišką kilmę aš jau gniau 1911 m. „Baltikoje“ p. 27.

Buitis: *būities* DP 352,15; 354,17 *būitimi* DPo 357,6 Žinau Pone juog rankoy tawo Ir mano sveykata *Buytis* yr giwata KnN 34 dienas *buyties* sprindziu pamieraway 45 *buytis* „obecność“ SzD 197 „żywot“ 464 „bytność rzeczy“ 22 „jestestwo“ 77 *buytis* OP 8,40 Pārsisakē savo *buitį* (Lėnas) Tokiā mano *būitis* (kilm. *būities*) Dus.

Mano šaltiniai *būities* visai nepažįsta. Be neteiktųsi kas ir man pranešti, kur Lietuvoje tebesakoma *būitis*?

41. Priesaga *-ystē* (p. 67) „Pragiedrulių“ kritikui rodoši esanti „ne mūsų kalbos padaras“.

Kad *-ystēs*, *-ystos* kilmė yra be reikalo įtariama, buvo mano jau rašyta 1914 m. „Vaire“. Tenai buvo parodyta, kaip ta priesaga susidarė iš priesagos *-sta*, — tos priesagos, kurią turime žodžiuose *gyva-sta* (gyva-s), *tekē-stos* (Linkmenes) „tekėjimas“ (tekē-ti), *ženy-stos* „ženatvė“ (ženy-tis. Linkmenes).

Priesagos *-ysta* (žmonysta, kunigysta „baudžiava, *бapуцнa*“...) Lietuvoje esama pažįstamos nuo senovės. Ji vartojama net ir tikriniams upių vardams daryti. Upių gi vardai gali pasigirti savo senumu. Žemaičiuose esanti upė vardu *Lokystā* (lokys la. lācis „meška“), o Aukštaičiuose upė ir miestelis vardu *Aknystā*.

Kaimynystę dusetiškiečiai vadina *susiedija*. Kaimynybės vietoje, dusetiškaisi pasekus, galima būtų sakyti ir *kaimynija*.

42. Vaižgantas turėjo teisę rašyti *subirėjo* (p. 67 III Nr. 2), nes jo tarmėje nėra sakoma *subyrėjo* (K. SN.).

Dusetiškliai, kupiškėnai ir svėdasiškiai sako *bira birėti*.

43. Girinio lūšio (vard. *lūšys* p. 67 III Nr. 3) vietoje reikią rašyti girinė *lūšis*.

Šito žvėries (r. рысь, vok. Luchs) pagrindine lytim buvęs yra vyriškosios gimties kamienas *lūši*— (*ū*— tvirtapradis). Vyriškosios gimties *i*-galūnis kamienas *lūši*— per vienaskaitos vardininko lyties *lūšis* dviprasumą perėjo aukštaičių vakariečių tarmėje iš *i*-kamienių žodžių linksniavimo į *ja*—kamienį linksniavimą, tai yra *lūšis, lūšies* (KV II 229 s. v. Tiger) vietoje atsirado *lūšis lūšio* R I 80 II 247 M I 154 II 330, K, N 376 Akis lyg kócio *lūšio* KV II 37 s. v. Luchs.

Vakarų Lietuvos tarmėje tai pereigai lengva buvo įvykti dėl to, kad abiejų kamienų (*i*- ir *-ja*-) vienaskaitos vardininko galūnė *-is* vienoda: ir iš *karties, vilties, kryties* ir *veršio, brolio, peilio* vardininkai *kartis, viltis, krytis* ir *veršis, brolis, peilis* balsiu *i* kiek tiek nuo vienas kito nesiskiria. Tokia pereiga negalima buvo Žemaičiuose ir kai kur Rytų Lietuvoje, pavyzdžiui, senosiose Panevėžio, Zarasų, Ukmergės ir Švenčionių apskrityse: mat čia sakoma *veršys* (*er*— tvirtagalis), bet *kártis*. Tose šnektose, kuriose žodžio galo ilgieji nekirčiuotieji balsiai sutrumpėjo, žodžiai *veršys* ir daugiskaitos vardininkas *kártys* skiriasi nuo vienaskaitos vardininko lyties *kartis, viltis, krytis* balsio *i* kokybe: žodžiuose *veršys, kartys, krytis* *i* kad ir trumpas, bet už tat ankštas, siauras, tuo tarpu kad žodžiuose *kartis, viltis, krytis* *i* tariamas plačiai, atvirai: čia *i* panašus maža daug *i* balsį *e*.

24. Prūsų dievas Kurka.

Nuo Aist. studijų I 167 etimologijos atsisakau. Kita etimologiją esmi paskelbęs žurnale RFV. LXXV 53 (sl. *кѣрчь*, r. корч, l. *karcz*, „krūmas, keltas“). Briukneris dabar žurnale KZ. prūsų dievą kaip pasaulio „leidėją“, „Schöpfer“, „Creator“ stato vienon draugėn su sl. žodžiu *кѣрчь* „kalvis“ (lietuviškai būtų *kurkys), kilusiu iš tos pat šaknies kaip ir *kurti* „bauen“.

25. Piktas.

Kur šitandie rašomojoje kalboje sakome *blōgas* (< gud. Слаги—дурной, жалкій ничтожный, малосильный, худосочный: блаженъки съ твару Сборн. отд. р. яз LXXXII 5, p. 167, Благая пуга лычаная, а безъ ные горэй. Шейнъ Mat. II 472, Чымъ наша сястра блага I. c. I 2, 125), tenai dar nesenai sakyta *piktas*: Pikt's sapnas bewēik įvyksta „ein bö-

ses Traum trift leicht an“ M I 93, 334, II 571, Piktas, negiėras ūras ūbeles Wetter II 538, Piktgrybjei giftige Pilzen I 88, 199, Piktis kirvis nevėik prapuol Sch 85, piktas kwapas iz nasru „cuchnienie z ust“ Sz D 32.

20. Del Vaižganto „Pragiedrulių“ kalbos kritikos.

(Žiūr. „Švietimo darbo“ 1921 m. Nr. 1—2, p. 72—88).

Rytiečių aukštaičių tarmei pažįstamo būta vienaskaitos var-dininko *lūšis*: *lūšis* PS. I. 121, 27 (R. Garbės leidinys) *Łuśis* „lampart“ SzD 128 „ryś“ 329. Rytiečių tarmės vienaskaitos kil-mininkas ir kitos *lūšies* lytys liekti mums nežinomos.

Žemaičių tarmėje *lūšies* liksniavimas, kad ir išliko neperdirb-tas, bet už tai pats *lūšis* iš vyriškosios gimties žodžio patapo moteriškosios gimties žodžiu: vienaskaitos kilmininkas —tos *lūšys* (Žvingiai; čia sako *dynā* „diena“) arba tos *lūšis* (Mos. Slnt.); *lūszis* „ostrowidz, ryś“ Dauk. žodyn. (rankr.) nebukli *lūszis* Dauk. Pasakas Phedro 24 *lūszis* jautį sóplieszusi Dauk. Bud. 12, 24 medioje... brįjdius, *lūszys* 43, 26 *lūszų* Dauk. Liet. ist. II. 132, 16 t. y. *lūš-ų* gen. pl. *lūszis*, jautius Val. Prade 71 *lūszis* f. „ryś, pardus“ P. (=D. Poškos žodynas, rankr.) *lūszys* „ryś“ L. (=Lau-kžemės par. žodynėlis; Mokslo Draugijos rankraštis).

Kvėdainos ir Rietavo apylinkės žemaičiai *lūšies* vietoje ištaria *lūnšis* ir *lūnši* (— i iš — e). Tasai faktas, tarytum, rodo *lūšį* kilus iš senėlesnės lyties **lūšis*, kaip kad rašo, mano nurodymu, H. Pedersenas (Vergleichende Grammatik der Keltischen Sprachen II. 815).

Lyties **lūšis* senumui prieštarauja kiti Kvėdainos ir Rietavo šnektų faktai. Kvėdainiškiai ir Rietaviškiai sako: *gryžtis*, *ies* arba (dažniau) *gryžtė* (tikriau sakant: *gryšti*; y—tvirtapradis) greta su *grįnžti*, *grānžts*, *grēnžu* „grežniu“; daugiskaitos vard. *akis* „akys“ greta su *trįns* „trys=3“, *didis* greta su *didįnsis*.

Tokie kalbos faktai, kaip antai — *gryžtis* ir *didįnsis*, rodo, kad esant tan tikroms sąlygoms, šandie mūsų dar nesusektoms *i* ir *u* gali žemaičių šnektose prarasti nosinumą, o *y* ir *ū* pavirsti nosiniais balsiais.

Kalbininkų¹⁾ *lūšys* (y—tvirtagalis) ištrauktas yra iš Miežinio ir Lelio žodynų, kurie rašo *lūszys*. Lytis *lūšys* sako seniau buvusi pažįstama Suv. Naumiesčio apylinkėje. Kilmininko lyties *lūšio* balsis *ū* buvęs tvirtagalis (geschleift). Naumištiškių kirtis ir prie-gaidė yra visai naujoviški, nes senovėje buvo sakoma *lūšis*, *lūšies* su nekilnojamu kirčiu ir tvirtaprade (gestossen) prieгаide (Intonation).

¹⁾ É. Boisacq Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Hei-delberg 1916 p. 590. R. Trautmann Die altpreussischen Sprachdenkmäler Göttingen 1910. A. Preobraženskij Etimol. slovar russkago jazyka. Moskva 1916 t. II. 231.

Lūšis iš senų senovės eina paroksitonu, ką rodo ne tik tai Kuršaitis su žemaičiais, bet ir mūsų giminaičiai latviai. Jų žvėries varde *lūsis* (Bielenstein Lett. Sprache I. 96. Rakstu kr. XV. 84) arba *lūsa* (prof. P. Šmito tarmė) balsis *ū* turi tęsiamąją (длительная, gedehnt) priegaidę, kuriai lietuvininkų kalboje atsakone kilnojamoji tvirtapradė (нисходящая, сильноначальная, gestossen) priegaidė. Mūsų tvirtapradės priegaidės žodžiams (nekilnojamuoju kirčiu) *dūmai, dūona, vyrai, tėvai* (ė—tvirtapradis; kirtis nekilnojamas Dusetų, Linkmenų, Tverečiaus, Donelaičio ir Daukšos šnektose), *kilpa, kurpė* atsako latvių tęsiamosios priegaidės žodžiai (prof. J. Endzelynas BB. XXV. 268) *dūmi, duona, vīri, tėvi, cilpa, kurpe*.

Taigi, reikia rašyti *lūšis, lūšies*, o tarti su kirčiu ant *ū*. Balsio *ū* priegaidė yra tvirtapradė, t. y. tokia, kaip ir žodžiuose: *būti, pūti, žūti, trūkti, grūsti, lūpa, pūliai, šūkauti, lūžti*.

44. Žemaičiai (Als. Kv. Mos.) ir vakariečiai aukštaičiai (K. SN.) sako *vilioti*. Trumpąjį *i* rodo ir latvių *vilāt* «betrügerisch locken, verführen».

Vaižganto tarmėje (Svėdasų par.) be nebus tik sakoma *vylioti* (p. 67 III. N 5)?

45. «Pragiedrulių» kritiko (p. 67 III. N. 8) *vyžpynys* mano šaltiniams nepažįstamas. Žemaičiai (Kv.) ir aukštaičiai vakariečiai (K. SN.) sako *vyžpinys*. Kuršaičio greta *vyžpinys* sakytą ir *vyžpinis* (y—tvirtagalis). Sakytą *vyžpinis* ir senojo žodyninko Mylksio: *Wyžpinnis* «Parreskenmacher» II 367. Būblelių valsčiaus (Suv. Naumiečio apskritys) kaimo vardas *Vyžpiniai* (Kr. ir Ryg. Jono «Gramatika» 225, 2 rašo Vyšpiniai!) irgi rodo trumpąjį *i*.

46. Paginos vietoje reikia rašyti *pagyna* (p. 67 III. N. 10). Valkininko apylinkės žmonės sako: dartinės (*ar*—tvirtagalis) bus jam *pāgyna* „galas“.

Pagyna kilusi yra iš veiksmazodžio *gyni* (y—tvirtagalis) *gynėti* (ė—tvirtapradis) „baigti“ Valkin: kojas *pagynė* (ė—tvirtapradis) „pakirto rugius pjaujant“ Mani visą *pagynėjo* Alytūs *pagynėc* „pabaigti“ Seinai *pagineju* «finio» 1653 m. D. Kleino Gram. 98 *pagineti* 1573 m. Postilė (Mit. V. 159) *paginetaite* Visitatiai 1578 m. Vchr. 97, 1 *Paginėies* wārgą DP 265, 36 idant... *paginētų* wārgą 361, 2 iki *paginēiimo* 134, 35 ik' *paginēiimu* pasāulo 340, 16 tatāi wissa patis pradēio ir patis *paginēio* DPo 577, 43 idant tū grēiczeus *paginētų* wārgą 271, 27 *pagineio* 1600 m. Post. BG 129.

Krókalaukyje nuobaigas vadiną *pagynētuvėmis* (nė—tvirtapradis).

Pāgynos ir *gynėjimo*, kad ir norėtų kas, negalima išvesti iš gudų kalbos, nes ji neturi mūsų žodžiams atstovų **pohina* ir **hinieć*. Iš gudų veiksmazodžio *hinuć* (a *zhiń* ty!) „погибать“ nieku būdu negalėjo atsirasti mūsų *gyni gynėti, pagyni pagynėti*.

Lūšis iš senų senovės eina paroksitonu, ką rodo ne tiktaĩ Kuršaitis su žemaičiais, bet ir mūsų giminaičiai latviai. Jų žvėries varde *lūsis* (Bielenstein Lett. Sprache I. 96. Rakstu kr. XV. 84) arba *lūsa* (prof. P. Šmito tarmė) balsis *ū* turi tęsiamąją (длительная, gedehnt) priegaidę, kuriai lietuvininkų kalboje atsako nekilnojamoji tvirtaprade (нисходящая, сильноначальная, gestossen) priegaidė. Mūsų tvirtapradės priegaidės žodžiams (nekilnojamuoju kirčiu) *dūmai, dūona, vyrai, tėvai* (ė—tvirtapradis; kirtis nekilnojamas Dusetų, Linkmenų, Tverėčiaus, Donelaičio ir Daukšos šnektose), *kilpa, kurbė* atsako latvių tęsiamosios priegaidės žodžiai (prof. J. Endzelynas BB. XXV. 268) *dūmi, duona, vīri, tėvi, cilpa, kurpe*.

Taigi, reikia rašyti *lūšis, lūšies*, o tarti su kirčiu ant *ū*. Balsio *ū* priegaidė yra tvirtapradė, t. y. tokia, kaip ir žodžiuose: *būti, pūti, žūti, trūkti, grūsti, lūpa, pūliai, šūkauti, lūžti*.

44. Žemaičiai (Als. Kv. Mos.) ir vakariečiai aukštaičiai (K. SN.) sako *vilioti*. Trumpąjį *i* rodo ir latvių *vilāt* «betrügerisch locken, verführen».

Vaižganto tarmėje (Svėdasų par.) be nebus tik sakoma *vylioti* (p. 67 III. N 5)?

45. «Pragiedrulių» kritiko (p. 67 III. N. 8) *vyžpynys* mano šaltiniams nepažįstamas. Žemaičiai (Kv.) ir aukštaičiai vakariečiai (K. SN.) sako *vyžpinys*. Kuršaičio greta *vyžpinys* sakytą ir *vyžpinis* (y—tvirtagalis). Sakytą *vyžpinis* ir senojo žodyninko Mylčio: *Wyžpinnis* «Parreskenmacher» II 367. Būblelių valsčiaus (Suv. Naumiečio apskritys) kaimo vardas *Vyžpiniai* (Kr. ir Ryg. Jono «Gramatika» 225, 2 rašo Vyšpiniai!) irgi rodo trumpąjį *i*.

46. Paginos vietoje reikia rašyti *pagyna* (p. 67 III. N. 10). Valkininko apylinkės žmonės sako: dartės (ar—tvirtagalis) bus jam *pāgyna* „galas“.

Pāgyna kilusi yra iš veiksmazodžio *gyni* (y—tvirtagalis) *gynėti* (ė—tvirtapradis) „baigti“ Valkin: kojas *pagynė* (ė—tvirtapradis) „pakirto rugius pjaujant“ Mani visą *pagynėjo* Alytūs *pagynėc* „pabaigti“ Seinai *pagineju* «finio» 1653 m. D. Kleino Gram. 98 *pagineti* 1573 m. Postilė (Mit. V. 159) *paginetaie* Visitatiai 1578 m. Vchr. 97, 1 *Paginėies* wārgą DP 265, 36 idant... *paginētų* wārgą 361, 2 iki *paginēūmo* 134, 35 ik' *paginēūmu* pasāulo 340, 16 tatāi wissa patis pradėio ir patis *paginėio* DPo 577, 43 idant tū grēiczeus *paginētų* wārgą 271, 21 *pagineio* 1600 m. Post. BG 129. Krókalaukyje nuobaigas vadiną *pagynētuvėmis* (nė—tvirtapradis).

Pāgynos ir *gynėjimo*, kad ir norėtų kas, negalima išvesti iš gudų kalbos, nes ji neturi mūsų žodžiams atstovų **pohina* ir **hinieć*. Iš gudų veiksmazodžio *hinuć* (a *zhin* ty!) „погибать“ nieku būdu negalėjo atsirasti mūsų *gyni gynėti, pagynė pagynėti*.

Tenai pat ir ištiktukai turi dvejopą balsio ilgį: *pešt'* ir *pěšt'* (*ě*—tvirtapradis), *kepšt'* ir *kěpšt'*, *žibt'* ir *žybt'* (*y*—tvirtapradis), *šmakšt'* ir *šmākšt'* (*ū*—tvirtapradis) ir k.

Šukteleiti reiškia nesmarkiai, silpnai sušukti, o *šukteleiti*—smarkiai. Sakoma *pěšt'* (*t*—minkštas), kada norima pažymėti vos teįaučiamas pešimas. Smarkus, skaudus pešimas išreiškiamas, ilgabalsiu jaustuku *pešt'*.

51. Iš kur V-o krifikas žino, kad reikia rašyti *sūkioti* (p. 68 № 31)? Kupiškėnai ir dusetiškiei sako *sukioja sukiojas*. S. Mečiasius Trumpame žemės aprašyme (Vilnius 1906 p. 3) irgi rašomas trumpasis *u*: *sukiojasi* plieno plunksnelė.

Šitos rūšies veiksmazodžiai (frequentativa, dažniniai) išlaiko pagrindinio veiksmazodžio balsio kiekybę (*sukti*—*sakioti*); pavyzdžiui tesie: *vilioti*—*viliu*, *nešioti*—*nešu*, *išsikričioti*—*kritau*, *vedžioti* (ir *vadžioti*)—*vedu*, *sekioti* (ir *sakioti*)—*seku* ir k.

Mečioti (*ě*—tvirtapradis) pavyzdžiu kai kur Lietuvoje galėjo pasekti ir *sukioti*. Be neteiktųsi kas pranešti, kur Lietuvoje žmonės sako *sūkioti* (su kirčiuotu *ū*)?

52. Dusetiškiei ir kupiškėnai irgi sako *gėrioti* (p. 68 № 32) „girkšnoti, po kiek išgerti“.

53. Mūsų kritikas sako: „V. nemoka parašyti *drevės* „uokso“ — jis rašo tarmiškai „dravė“ ir visai netaisyklingai „drėvė“ (p. 68 № 33)“.

„Uokso“ ir „barties“ vardo turima Lietuvoje šios lytys:

1) *dravė* (*ě*—tvirtagalis) „борть“ Marcinkūnys *dravė* — iškalts mēdziagoj avilys spieciu (dat. s.) sugauč (Valkininkas) lokys... kelles *drawes* rado (Rhesa. Aisopas 31) wissą *drawi* supūstijo 31 „борть“. Rėzos vienaskaitos galininkas rodo, jo tarmėje buvus lyčiai *dravis, iēs* f. Daugiskaitos galininkas (accus. pl.) *draves* būtų toksai naujadaras, kaip ir Rėzos bei Kuršaičio *móteres* „moteris“, *dūkteres* „dukteris“. Kuršaičio liudijimu Žemaičiuose buvę sakoma *dravė* (*ě*—tvirtagalis) „ein Loch in Baum zum Nisten der Vögel“;

2) *Drawis, iēs* f. „ein Waldbienenstock“ R I 27 *Drawis, iēs* f. auch jo m. „ein Waldbienenstock“ M I 54 *Drawis, iēs* f. „Bienenkorb, oder Stock, im Baum“ M II 97 *Drawis, wjo* m. „Beute, Bienenstock im Walde“ M II 93 „Biete, Bienenstock im Walde“ 97. Kuršaičio liudijimu Bradausko (1713, 1744 m.) žodyne esanti *dravis, iēs* f. „ein Waldbienenstock“. *Drawis, wēs* f., *wjo* m. „ein wilder Bienenstock auf Bäumen im Walde“ N. 153;

3) „Biete, Bienenstock im Walde, s. Būte, *Drėwas, wo*. m Bietner *Drawininkas, ko*, m.“ R II 73. Su mažu priedu (*Drawis*) tą pat atkartoja ir M II 97: „Biete, Bienenstock im Walde, s. Būte, *Drewas, wo*, m. *Drawis, wjo*, m. Bietner, *Drawininkas, ko*, m.“. *Drėwas*, kaip rodo jo kaimynas *Drawininkas*, turi būti spaudosklaida. *Drewą* reikia skaityti, kaip rodo visos kitos vietos, *Drawis*;

4) *drêvė* „uoksas, duoba“ Kv., Riet. *drewe*, bartis „barc“ Dauk. Žodyn. (rankr.) Bitys... neszę medų ir waszką i *drewės* Dauk. Bud. 16,4 bitys paprastaj *drewiesi* po girrės wejsas 73,20 pri aulę ar *drewės* 181,10 meszka iszpliesze kietures *drewes* ir numete žiamen asztuonis ikilus Val. Vchr. 243,5 (=Mit. III 109, *drewiesi* ir ikilusi medaus kopti 238,17 (= 105);

5) *drėvė* (*ė* — tvirtagalis) „дупло“ J. 346, 619 s. v. išpūti, Joniškis; įlindo į *drėvę* Jon(iškis) medije buvus *drėvė* Lpm I 27;

6) *drėvė* (*vė* — tvirtagalis, vienaskaitos galininko *drė* — tvirtagalis) „uoksas, дупло“ Dus., Kup.¹⁾ inlindau *drėvėn* Dus. *drėvės* (jei *ė* ne rašybos klaida; Juškevičius žodyne rašo *e*) kopinėjo Jd. 410, 2; 965, 2. 1885 m. „Auszra“ p. 232 irgi rašo *drėvė*;

7) *drėwis, wjo* m. = drawis N. 155;

8) *drovė* (*ė* — tvirtagalis, vienaskaitos galininko *o* — tvirtagalis) „uoksas“ Skapiškis.

Latvių kalboje mūsų žodis turi šias lytis:

1) *drava* „ein Bienenstock im Walde“ BW. 18360, 2 var.; 15729; 30329, 2; 30356;

2) *drava* kuoks BW. 30252 rodo buvus vardininką *dravs*, kas būtų lietuviškai * *dravas*;

3) *drave* B W. 18360, 2 var.; 30329, 1, 3;

4) *dreve* „ein Bienenstock im Walde; der Baum, in welchem ein Bienenstock ist“ Ulmann Lett.—deutsches Wrб.;

5) *drāva* „die innere Höhlung des aulis, des auf einem Baum befestigten Fangstockes“ in Schlehk Magaz. XX 3 (1905 m.) p. 113, kas būtų lietuviškai * *drova*.

Marcinkonių ir Valkininko apylinkės dzūkų *dravė* gali būti kilusi ir iš senėlesnės lyties *drėvė*: mat, tos apylinkės šnektoje *re* yra tariamas *ra*: *tracias* „trečias“, *krasterėc* „kresterėti“, *krasna* liepa „kresna“, *krakė* „krėkė (= karosas)“.

Ir neskaitydami dzūkų *dravės*, turėsime viso labo šešis „uokso“ ir „barties“ (gudiškas žodis) vardus, būtent: *dravis, iēs, drėvė* ir *drėvė* (*ė* — tvirtagalis), *drėvė* (*vė* — tvirtagalis), *drėvis, iēs* (Neselmano — *wjo* klaida) ir *drovė* (*ė* — tvirtagalis).

Iš *draviēs* „борть, barc, Waldbienenstock“ turime gražų „bartininko“ (бортникъ) vardą *dravininkas* (kirtis ant — *inkas*) = la. *dravinieks* BW. 1549; 1990: *Drawininkas* „Bietner“ R I 27 „Bienenwarter“ II 74 „Bütner“ 89 M I 54 II 93, 97, 117 *drawininkas* „bartnik“ P.

Draviēs ir jos draugų pagrindinė reikšmė yra buvusi ne «uoksas», «duoba», «kiauruma», «дупло», bet *medis, pušis*. Taip bent rodo buvus *dravies* giminaičiai: sanskrit. *dāru* «medis», graik. *dóry*, kilm. *dorós* (iš **dorvės*) «medis, žalga, durtuvas», *drys* «medis, ąžuolas», got. *triu* (iš **drevo-*) «medis», sen. vok. (mhd.) *zirwe*

¹⁾ Kupiškėnai ištaria *drāvā*; jų *ā* iš *ė*.

«Pinus Cembra», lie. *derva* «smalingo medžio skąla, smala», slav. *dervo* (r. дерево, l. drzewo, sen. bulg. дрѣво) «medis», kimriškai *derwen* «ąžuolas», slav. *drōva* (r. дрова, gud. dryva, l. drwa) «malkos».

Taigi, Vaižganto, pasirodo, visai taisyklingai rašoma *drėvė*, nes jo gimtinėje (Svėdasiškiuose), be abeja, tariama yra *drėvė*, kaip ir artimųjų jo kaimynų — kupiškėnų ir dusetiškių.

Apie *drėvę* ir visą jos draugę jau buvo mano rašyta 1912 m. žurnale „Русский Филологический вѣстникъ“ t. LXVII 236, 237.

54. «Bičių gėlonimis» (p. 68 Nr. 33) V-o kritikas liepia ištaisyti «bičių *geluonimis*».

Vaižganto tarmėje mūsų žodis gali turėti ir *ė*. Tam pritaria dusetiškių, kupiškėnų ir biržėnų (KosL 43 B) *gėluo*, *gėluoniės* (vienskaitos galininko — accus. s. — *ė* tvirtapradis).

Kitur *geluō* turi trumpą *e*. Bitės *geluo*, lino liemuo, aukso žiedu žydi (Vaškinė žvakė) Mit. 10 Heft, S 27 (Ožkabaliai) *Gel-fū, ens* «Hühnerauge, Leichdorn» M I 76 II 281 *geluonis* «žadlo; žywica» Linkmenes. Kuršaitis ir Daukša (*gėlūnies* ne turėjo DPo 454,42) *geluonį* tarė su trumpuoju *e*.

55. *Prietėmos* (p. 68 Nr. 34) vietoje kritikas liepia Vaižgantui rašyti prietema. Dusetiškiai ir jūzintiškiai sako *prietėmā, ōs* «prieblinda, сумерки»: atvažiavo *prietėmōj*. Be to, sakoma dar yra: 1) *prietėmīs* Ariogalos par.; 2) *prietėmvs* arba *prietēmē* (kirtis ant -mē) Kup.¹⁾; 3) *prietēmėlytėj* atvažiavo (Salos).

Be neteiktųsi kas visuomenės žiniai pranešti, kur Lietuvoje sakoma yra prietema ir *prieteminys*?

Kuršaičio žodyne yra *prytemis*.

56. *Riemuō, riemenį* (p. 68 Nr. 36) esą sakoma Griškabūdžio, Mariampolės, Pilviškių, Prienų, Suv. Naumiesčio ir Šventazerio (čia sakoma *riemuvā*, kaip ir *akmuvā*, *sesuvā*) apylinkėje.

Rėmuo (*ė* — tvirtapradis) saką Eržvilko, Kvėdainos, Mosėdžio, Salantų, Laukžemės, Šiaulių, Smilgių, Ramygalos, Kupiškio (*rāmo*) parapijų žmonės. Daukanto (Bud. 68,13) *riemou* «kartėlis, zgaga, изжора» irgi rodo jo šnektoje buvus *rėmenį*.

Latvių *rēmens* (Bielenstein Lett. Spr. I 60; BW. 22754) «Sod-brennen» rodo, kad mūsų *rėmuo* (*ė* — tvirtapradis) yra senesnis už *riemenį*.

Rašomojoje kalboje reikėtų vartoti *rėmuo*.

57. *Triūba* (p. 68 Nr. 40) pakeitę *trimitū* ne ką telaimėsimė, nes abu tuodu žodžiu — vieno galo. *Trūbā* (triūba) Lietuvon atkeliavo iš Gudo šalies, o *trimitas* — iš Vokios žemės.

Trimitas drauge su latvių *trimatele* BW. 271 ir *trumete* „Trompete“ kilę yra iš vokiečių kalbos tarminių lyčių *trōmmete *trom-mete «Trompete».

¹⁾ Kupiškėnai ištaria *prētāmā* = prietēmė.

58. *Atėjūnas* ir *perėjūnas* (p. 68 Nr. 43) galėtų likti ir neperdirbti ateivių ir pėreivių.

Priesagą *-ūna-* (vardin. *-ūnas*) kai kas įtaria esant slaviškos kilmės (A. Leskien Die Bildung der Nomina im Litauischen 395). Bet tasai įtarimas nėra pamatuotas, kas bus matyti iš mano straipsnio apie priesagas *-ūna-* kilmę.

59. *Turtuoliui* (p. 68 Nr. 45), kurį kritikas liepia pakeisti kaltiniu *turtininku*, man rodos, galima būtų suteikti rašomosios kalbės piliečio teisę. Turtuolio teisę gina jo draugai:

1) *drauguōlis* draguolėlis drauguolužis «Genosse» *drauguōlė* drauguolėlė -lužė «Genossin»: *dragas*;

2) *varguōlis* «biedak, nędzarz» KosL 58 *varguolėlis* Jd. 1218,7 tu tokia *varguolė* Lpm. I 125 tas *varguoliūs* 116 *varguolis* 1598 m. Kat. 145 gialbek *warguoli* KnN 23 regimia. terpu *warguoliu* kionioniu PS II 175 *wargūlis* 1701 NT Apocal. 3. 17 : *vargas*;

3) *vieduōlis* medžias ilgiau tesa kąp žalias «išdžiūyusių viduriu, bet dar kiek žaliuojas» Linkmenes: **viedus* «vidus, vidury», iš kur la. *saus-viedis* «sasmedis, lonicera xylosteum».

lie. *Saus-Wēdys* Médis «ein Holz oder Baum, so inwendig vertrocknet ist, und auswendig eine schäbige Rinde hat, wächset nicht hoch, doch breit» *Saus-Widdurris* Médis «ein inwendig durrer Baum» R I 129 *Sauswēdis* Medis *Sauswiddurys* Médis M I 234 = *sausviedys* ir *sausvidūris*;

4) *raguōlis* «pieróg» J (słownik; rankr.) «блинъ» Taurāgnai, Ušpāliai *raguōlė* «Schränk ohne Türen, mit Brettern, Fächern» KV. II 168 (K. rašo -ōlė) : *ragas*;

5) Parvažiuodamas... gebėjo parvežti... *meduolį* pačiai Val. Paug. žmonių kn. 59 : *medus*;

Galūnė *-uolis* gana dažnai vartojama daryti išvestiniams žodžiams iš būdvardžių ; pavyzdžiui tesie: *šykštuolis* — šykštas, *šventuolis* — šventas, *ruduolėlis* (paukštis) — rudas, *drąsuolis* — drąsus, *mažuolėlis -lė* — mažas ir k.

Galūnę — *uolis* gauna kartais ir veiksmazodžiai: *spinduōlis* — spindėti, *žyduōlis* (svogūnas) — žydėti, rugiai *biruōliai* (Tverčius) — bira birėti. *pavyduōlis* — pavydėti ir k.

Ar mums, turint *turtuolį* su *didžiaturčiu*, reikės dar ir kaltinio *turtininko*, palieku tai spręsti patiems rašytojams.

60. Vaižgantui kritikas draudžia vartoti žodelytį *lai* (p. 68 Nr. 51), nes, girdi, jis esąs latviškas.

Žemaičių *lai* (Als., Kv., Mos., Riet., Skuodas, Šakyna, KGr. § 1160) gali būti ir nelatviškos kilmės, nes tą *lai*, be latvių ir senovės kuršių, pažinę dar ir prūsai: *boūlai* „lai būna, tebūva“, *ēilai* „lai eit, teeina“ (sen. lie. te *ei*), auskiēndlai „lai nuskesta“.

Del žodelyčio *lai* kilmės teko man rašyti žurnale RFV. LXXI 57,58.

61. Žmonių žodis *keliauninkas* (kirtis skiemenyje -*nin*-) reikiąs pakeisti kaltiniu *keliūn(i)ninku* (p. 68 Nr. 55): mat, *keliauninko* esama „šiaip žodžio klaidos“ (p. 67 III)! Kas do klaida tūno žodyje *keliauninkas*, mūsų kritikas nesiteikia skaitytojams paaiškinti.

Peiklamojo žodžio, anot „Pragiedrulių“ kritiko betariant, tosios žodžio klaidos, esama pažįstamos tiek Lietuvos Vakarams, tiek jos Rytams: *Keliauninkas* (kirtis ant -*nin*- tvirtagalis) „keleivis, Reisender“ KV II 128 „Wanderer“ II 337 *Kielāuninkas* kiē „ein Reisender“ R I 58 *Kellāunininkas* M I 113 — spaudos klaida *Kellāuninko* vietoje — *Kielauninkas* „Fussgänger“ R II 156 M II 206 *Kelauninkas* „Wanderer“ R II 392 M II 528 (kirčio nepadėjimas ant *au* reiškia jį turėjus skiemenį -*nin*-) = *keliauninkas* (kirtis ant -*nin*- tvirtagalis) Plėkščiai Mano žirgas *keliauninkas* Jd 156,9: *keliaunykas* (y—tvirtagalis) Panevėžys, Subačius, Vabalninkas Žaunierėlis ne darbinukas, jo žirgelis tai *keliaunykas* (Seinų apylinkės dainos žodžiai).

Be *keliauninko* ir *keleivio* Lietuvoje pažįstamas yra dar ir *keliāutojas*: *kielautoias* PS II 239 *Kielautoias* „pielgrzym“ SzD 247 „wędrowny szłowiek“ 393.

**Keliūnininko* šnekamoji ir senoji rašomoji kalba, jei tikėsime manųjų šaltinių rodymu, nepažįsta.

62. Sakyti *ūmaĩ* (kirtis ant *ai*) ir *ūmus* (ū—tvirtapradis) esą negalima. Prieveiksmis *ūmaĩ* turįs būti pakeistas žodžiais *staiga* ir *netikėtai* (p. 68 Nr. 56.)

Vaižgantui visai nepriderėtų savosios tarmės žodis *ūmaĩ* kritiko įgeidžiu keisti negirdėta jo tarmėje *staiga*. Be to, tam keitimui nėra nė reikalo, nes ir *ūmaĩ* reiškia tą patį, ką ir *staiga*, t. y. „внезапно“, „неожиданно“, „скоропостижно“, „raptem“, „nagle“, „plötzlich“. Štai keletas pavyzdžių: 1) kas taip *umai* tiktuš DPo. 335,16 *umai* iszwido aną nąszlą 335,50 *umai* 440,40; 567,32 *umay* iszware PS II 61 *Umay* „nagle“ SzD 163 „porywco“ 278; *umay* „plötzlich“ R I 167 *Umay* R II 280 „plötzlich“ *ūmaĩ* mirė Dus., Kup., Sv.;

2) linkėjo, kad *ūmais* namon važiuotų Val. Paaug. žmon. kn. 64;

3) *ūmas*, -a (ū—tvirtapradis, gestossen) „schnell, plötzlich“ N 34 *umas* BrP II 36 *umas* smertis „ein plötzlicher Tod“ N. *Umas* „nagly“ SzD 163 *Umas* tikieimas, grayta tikibe „lekkowierność“ *Umatikis* „lekkowierny“ 131;

4) *ūmus*, -i (ū—tvirtapradis) „staigus, greitas, karštas“ Užpaliai, KosL 57 B (Biržų apyl.) *ūmi* smertis Dus.

Rytiečių aukštaičių *ūmas* „staigus, nagly, porywco, plötzlich“ yra tas patį žodis, kaip ir žemaičių *ūmas* „žalias, nedžiovinas, сырой“: *ūmus* (ū—tvirtapradis) javus kulti „nedžiovinus“ Kv., Riet. javus *umay* kulu „kločę, zboże syromlotem mločę“ P.

Iš *ūmo* turime pasidare rusiškai vadinamos сыро-ѣжка būdies vardą *ūmėdė* (-dė tvirtagalis; vienaskaitos galininko *ū*—tvirtapradis) „syroježka“ Dus. (Vozgėliai), Salos, Seinai arba *umėdė* Dus. (Pažiegė), Prienai, Jd. 95,6, KosL 57 B, 133 B, 135 B *Umėdė* „ein Süßling, Art von Pilzen“ R I 168 II 347 M I 307 II 464.

Umėdė rodo greta *ūmo* buvus ir * *umą* „сырой; внезапный“. Mūsų *ūmas* ir *urėdė* „ūma (*uma) ėdama būdis“ turi gimnaisčių Lietuvoje ir Latvijoje:

1) *ūmaras* „Sturm, sehr starker Wind“ *ūmaras* nutyko KV II 217 *Ummaras* „ein Windwirbel, Eilung, 2. Ungestüm“ *Ummaru* eina „er gehet mit Eifer, Ungestüm, darauf“ R I 168 M I 307 Wēsuls, Wėjo *Ummaras* „ein Wirbelwind“ R I 175 M I 320 *Ummaras* Actor. 27.14 „Windbraut“ R II 403 M II 543 jiems ant jurū ėsant, didis *ummaras* kėlės' ir wilnys akрутą sudauže (Rhesa Aisópas 20) didis *ummars* pakillo 27 *Ummaru* adv. „einsiglich“ R II 118 M II 154“ mit Ungestüm „Job. 9. 17 R II 380 M II 511. Jie visi ant manęs su *ūmaru* virste atvirto „sie stürmten alle auf mich gewaltig an“ KV I 85;

2) *umarnas* (ar — tvirtagalis; tarm.: *umārnc*, f. *ūmarna*) „усердный, падкий до чего“ Arkliai *umarniai* (ar — tvirtagalis) patráukė „энергично“ Kurtuvėnai (Dr. J. Spūdulyš) *umarnus* „lapczyw“ Baisógala, Pašvitinys;

3) *Ummarus,ri* „begierig gar zu sehr“ R II 57 M II 75, 255 „ungestüm, gar zu begierig“ M I 307 *Ummarus,ri* „hastig, vom Menschen“ R II 192 = *umarūs*;

4) la. *umaka* „ein sich mit Gewalt Aufdrängender“;

5) la. *aumakām* „ūmaru, rasch, eilig“.

Umo (*ūmaus*) pagrindinė reikšmė yra buvusi greičia „спѣхъ“, *skubà*, tai yra ta pati, kaip ir būdvardžio *staigūs* „plötzlich, nagly, porwoczy“ ir prieveiksmio *staiga*: *steigiūosi* *steigtis* „спѣшить“ 1547 Kat. 36,¹⁰; 1579 Vilentas 32,²⁰ veik-ei *pásteiges* DПо 478,³⁵ la. *steidzu* *steigt* „skubėti. eilen“.

63. Sakinio „ūmai *atsigrėžė* į sodžiaus bernus“ (p. 68 Nr. 56) žodis *atsigrėžė* turįs būti pakeistas žodžiu *atsigrįžo*. Žodynai ir kiti mano šaltiniai čia vartoja *atsigrėžė*. Sakoma yra: Ko nusigrėžei?—*atsigrėžk* į mus! Su vežimu *atsigrėžęs* važiuok atgal *Nebeatgrįš* gerieji metai.

Atsigrįžtū atsigrįžau „оборачиваюсь“ esą sakoma, Léipalingio parapijoje (St. Dabušis).

64. Ar negalėtų mums „Pragiedrulių“ kritikas paaiškinti, kodėl *passyvus* (p. 69 Nr. 63) ir *aktyvus* netinka rašomajai kalbai ir kaip galėjo susidaryti *aktingas* ir *pasingas* be lotyniškų žodžių *actio* ir *passio*, kurių rašomoji kalba dar neturi?

Greta su daiktavardžiais *aktyvas* ir *passyvas* galima būtų vartoti ir būdvardžiai *aktyvūs* ir *passyvūs*. Prie daiktavardžio *pá-*

nydas žmonės vartoja ir būdvardį *pavydūs* (vienaskaitos galininko y—tvirtagalis).

65. Kuriam galui *pirmenybė* (p. 70 Nr. 82) prisireikė keisti neaiškia kaltine *pirmena*? Argi mūsų rašomoji kalba būtinai turi būti dirbtinė, kaltinė, o ne gyva kalba? Kam čia mums kaltis naujas senojo žodžio pavaduotojas, kad pats senasis žodis nėra nei koks nusikaltėlis, nei kalbės pавainikis? *Pirmenybė* yra tėvo motynos vaikas. Tųjų vaikų, pirmenybės seserų, turime aibę. Pavyzdžiui tesie nors ir šios sėsers: *bjaurenybė*—bjaurus, *brangenybė*—brangus, *kaltėnybė*—kalta, *pikėnybė*—piktas, *sunkėnybė*—sunkus, *šventėnybė*—šventas.

Kaltinei *pirmenai* aš nerandu draugų. *Pirmenos* draugais šie žodžiai nebus: *gyvena* (Jsr. 42, 1883 Auszra 13) *pragyvena* (Jsd. 695*) „(pra) gyvenimas“—gyventi, *griuvenos* „Ruinen“ 1883 Auszra 77—griūti, *kaišena* „kaišiamas įnagis“ *kaišenos* „kaišimo druožlės“—kaišti, *krekenà* „Biestmilch, молозиво“—krekėti, *lėtena*, *ričtenos* „toks augmuo“—riesti, *sėlenos* „Schlauben“, *vyžena*—vyža, *lūpenos* „nuolupos“—lupti, *skūtenos*—skusti, *versena katenà* *zuikena vilkena* „veršio, katės, zuikio, vilko kailis“, *žem. dovenà*—daviau duoti, *sniėgena* Dus. „снигирь“—sniegas, *rankenà* „рукоятка“—ranka, *dvėsena* „maita; liesas žmogus“—dvėsti, *stipena* „kas stimpa, šala“—stipti, *puolenà, ōs, púolena* „striktas, maita, падаль“ Plóksčiai, Raudondvaris—puolu pulti, *puvenos* „puvėklis“—pūti, *ižena* „шелуха“—ižau ižyti „шелушить“, *spalgena* (al—tvirtagalis) „spanguolė, клюква“, *galvena* ir *galvana* „lino galva“, *pjuvenos* „šėrmenos, žiogspiros“—piauti, *purenos* „išpurusi žemė žolynams“, *siūvena* Sėduva arba *siūvana* Baisogala „galvijų utėlė“—siuvu siūti „*durti“.

Galūnės — *ena*, kaip rodo mūsų sąrašas, būdvardžiai (*pirmas*, *senas*, *jaunas*...) paprastai negauna.

66. Man neaišku, dėl ko *taikus* (p. 70 Nr. 87) turėtų būti pakeistas žodžiais *ramūs* arba *rómus*.

Ką žmonėse reiškia *taikus*, bus matyti iš šių pavyzdžių: 1) *taikūs* „innixus“ Dauk. Žodrodys 21 *taikūs*, patogūs „benignus“ 6 *taikūs*, patogūs, malonūs, tįksnūs „acceptus“ 1 *taikūs*, ligūs, teisūs, tįjsūs. „aequus“ 3 *taikėi*, malonei „clementer“ 7 *taikėi*, palengvai „leniter“ 23 *taikey* „geschicklich“ M I 286 *taikus* „łaskawy“ KosL 55 A (Biržų ap.) labai *netaikūs* žmogus „kas nesuteikia, nesutinka“ Šventazėris *taikus* žmogus „spakainas“ Batakiai, Kaltinėnai *taikus*—spakainus, lėts, nuvykūsis minas žmogus (Tverai) Gija, siūlas *taikūs*, vadinasi, lygūs, be jokių bruzguliukų (Eržvilkas) *taikūs* rudū Dauk. Ape sódnus 60 tó essi *tajkós* Dauk. Dajnes 23 gal atmonyti *tajkiū* gūwūmū Dauk. Pasakas Phedro 16 *tajkūs* „glatt und ebenmässig gefügt, geordnet, zusamenpassend“ K.; 2) *taikumas* „lad“ Kosz 36 B. (žem. Jumsio žodynėlis) ne kožnas pasieimas gal wiktī diel *netajkumo* ōro

Dauk. Tab. aug. 34; 3) *netaika*: glemž jūs nu wissokiū atentiū. *netajkū* grunto, klimo-, ōro Dauk. Ape sodnus 143

67. Be nesiteiktų kritikas pranešti žodyno redakcijai, kur Lietuvoje priemenės yietoje žmonės sako *priemė*?

Iki šiolei teko man girdėti: *priemenė* Vel(iuonā), *priemnė* Kaltanėnai (Viln), *prienė* (-nė tvirtagalis) Gervėčiai (Vchr. 384,¹³) ir žem. *preimenė* (nė—tvirtagalis) Kv., K. Būgos Aist. stud. I. 91, Извѣстія отд. рус. яз. и слов. Акад. наукъ XV 2, 207 2).

Priemenės ir *preimenės* balsių santykis (ie: ei) atsikartoja žodžiuose *priekālas* Dus. ir *preikālas* K. „наковальня, Amboss“ (prie + kalū).

68. *Prieveiksmj potam* (p. 70 Nr. 92) „Pragiedrulių“ kritikas liepia pakeisti lytim *po to*. Bepiga būtų keisti, kad Lietuvoje kame nors būtų pažįstamas *prieveiksmis po to*.

Senovės rašytojai (1547, 1559, 1573, 1578, 1579, 1591, 1598, 1599, 1600, 1653, 1668, 1724), žodynai (SzD., R., M., N., K., Miež.) ir šių dienų šnekamoji kalba (Anykščiai, Balkūnai, Dus., Jd. 181, 7, 9; 219, 27, Garliava, Galbraščiai, Jūzintai, Klaipėda, Kuliai, Kup., Laukuva, Liudvinavas, Liubartai, Merkinė, Svėdasai, Šiauliai, Telšiai, Sintautai, SN., Seinai ir k.) *prieveiksmiui* vartoja lytį *potām* (*po tām*)¹⁾. *Prieveiksmio* reikalui *po to* lietuvininkai nevartoja. Latviai *prieveiksmio* lyčiai, kaip ir mes, vartoja *naudininką: patam* „darauf, darnach, alsdann“.

Prielinksnis po reikalauja *naudininko* ir kituose *prieveiksmiuose* pav.: 1) visi išsiskaidė *po savām* „во свояси, по домам“ Kv. sveiks linksmas keliaunu *po savam* „für mich dahin“ Mit I 72; 2) *povisām* K. „gänzlich, ganz und gar“ *po visām* parejo namo (numie Kv.) Dus. aš tave *povisām* nepažįstu Sch. 246: la. *pa visam* „gänzlich, völlig; durchaus, ganz und gar; zu dem Allen, insonderheit noch“; 3) *po senām* Kv., SzD 256; 4) *po kām* parduodat silkes? Dus. Kv.—*pakapeikū* Dus. *padvylėk* Kv.

Slavėnų *po tomb* (r. потомъ „послѣ, со временемъ“) niekiek neklūva mūsų *prieveiksmiui po tām* (*potām*, senov. *po tāmui*) ir latvių *patam* būti saviems, nepaimtiniams žodžiams. Įvardžio lytis *tomb* (plg. dar *po komb*, *po čemb*) Slavėnuose eina vietininku. Lietuvininkų ir latvių *tam* yra *naudininkas*, su kuriuo ir slavėnų kalbose kai kada jungiamas yra *prielinksnis po: po tomu, po etomu, po semu*.

Prūsų kalboje *po* irgi jungiama su įvardžio *naudininku*, pav.: kai as... *po tenesmu* giwīt «kad aš po juo gyvenčiau», mes... *po stesmu* giwammai «mes po juo (šituo) gyvename».

Latvių kalboje *pa* grela su *galininku* (accus.) gali turėti ir *naudininką* (dat): *pa guodam* «der Ehre gemäss, anständig» *pa manam prātam* «mano nuomone, nach meiner Meinung» *pa*

¹⁾ Dukneles užrakinau skrynioj: *po tam* da, sakau, kas klopjės Sv.

vėjam skriet «su vėju (pavėjui) lėkti» *pa vienam* «po viena» *pa gabalam* «po gabalą» *pa tam tarpam* «tuo tarpu, in der Zwischenzeit».

Po prielinksnio *po* deda naudininką ne tiktai senoji, bet ir naujoji Rytų Lietuvos kalba. Pavyzdžiui tesie: 1) *Padešiney* suiunktas arklis «narėczny koń» SzD 168: la. *pa labai ruokai* «zur rechten Hand»; 2) *po sauley* essus «podśłoneczny» SzD 264; 3) Pawienam mušimasis «pojedynek» 268 = la. *pa vienam*; 4) *Parunkay* ira „zrėczno co jest» SzD 458 5) *Pateysiey* «prawdziwie» SzD 289 *Pateysey* «zaiste» 429 *poteysey* «bez wãtpienia» 11 *Poteysey* «iście» 79 = *po tėisei*; 6) *po kairei* (rankai) Dus., Kup., Sv., Tverėčius; 7) *Po šventam Petru* ir mūsų pjaus rugius Dus.; 8) *Diena po dienai*, ir išejo metai ir k.

Taigi, prieveiksmiams reikia rašyti, kaip to reikalauja ir senoji rašomoji ir naujoji šnekamoji kalba, *po tām, po visām*.

Šiukštu kalbos «taisytojams» pramanioti prieveiksmiui šnekamojoje kalboje dar negirdėtas lytis *po to, po visa*, arba net ir *po visa ko!* Liaukimės pagaliaus taisę negadinąją žmonių kalbą! Bevengdami *tariamųjų* svetimybų tik kalbą nuplėšiamo, padarome ją nebegyva. Darytiniai žodžiai, *tariamųjų* svetimybų atstovai, šnekamojoje kalboje dar neįleidę šaknų, kalbės nedaro gyvos, sklandžios.

Būkime, kalbą taisydami, atšargesni! Ne *visa* taisykime, kas mums kartais, kaip reikiant dalyko neištyrus, pasirodo taisytina.

69. Prieveiksmais *dažniausia* (p. 70 N. 96) galėtų likti ir neperdirbtas lytim *dažniausiai*. Kai kur Rytų Lietuvoje (Dus. Kup. Sv.) lyties *dažniausiai* visiškai nepažįsta, nes čia tesako *dažniausia* (ateina, girdi), *geriausia*, *baisiausia*... Vairganto tarmėje irgi sakoma *dažniausia*, ir jam nėra reikalo rašyti nepaprastąjį *dažniausiai*.

70. Kalant (plakant, tinant) dalgi *prieklėty* (p. 70 N. 97) ¹⁾ man dar nėra tekę nei regėti nei girdėti. Kritiko, matyti, būta laimingesnio.

71. Kad „lietuvių kultūra augtų *mielėmis, su mielėmis*“ (p. 70 N. 99), irgi iki šiolei nebuvau dar girdėjęs. Kur čia man buvo girdėti, kad vos tik dabar teparsiradau iš Tarybų Rusijos, kurioje man bebūnant mūsų kalbos vaidiloms tektų daug kas nauja ir keista išgirsti ir pamatyti.

Mūsų kalbos vaidilų girdėta paprastąjį posakį «*po visam* išėjo žmonės iš bažnyčios» sakant Lietuvoje «*po visa ko* išėjo žmonės iš bažnyčios». Jų net sužinota, kad mūsų *buities, paklaidūno, palaidūno, želūno, pasalūno* ir jų draugų esama ne tėvo motynos vaikų, bet pāvainikių, išmanginių. Tųjų vaidilų

1) Marti... *unt* prieklačio (=prieklėčio) šokti šoko Niemio ir Sabadiuško, Lietuvių dainos ir giesmės. Nr. 709

* aptikta, kad *skriaudós* esama slaviškos kilmės žodžio: *skriauda*, mat, būsianti susidariusi iš *krivida*, **křivda* „кривда“. Be to, jie dar surado kad užuot sakius „*ikurti* katedrą, pilį, trobą“ ir „*užsikrėsti* liga“ reikią sakyti katedrą „*pakurti*“ ir „*apsikrėsti* liga“!

72. Turime žodį *savalià*, kilm. *savàlios*=la. *savala* „angemasste Freiheit“ (Stender I. 46): *Sawwalè* „Eigenwille, Eigensinn; Uebermut, Mutwille“ N. 48 *Sawwale* „Eigensinn“ R nuo *savàlios* J. 432 s. v. drausti *diènas savàlios* J. 404 s. v. galabylas „svavàlios dienos“, *sawwàlq* DP 45, 17 Tai má padaré mano *savalià* Jsd. 891, 8 iš savo *savàlios* Jd. 648, 9 dėl tavo *savvalios* Ožkablių dainos 39 už tą savo *savale* Silvestraičio Patarlės 11.

Be to yra dar: 1) *savàltiju*,—lyti „swawolić“ J. s. v. aldavoti ir įziti; 2) *savalnas* „swawolny“: uliczinikaj *sawalni* Val. Daw. Kn. 543 minia *sawalnu* 587 drusus ir *sawalni* Tatarės Pamokslaj 106 kurie ira *sawalni* 27; 3) *savàlninkas* „swawolnik“ K, KGr. § 558=la. *savalnicks* Rakstu kr. XV. 134 (plg. BW. 3773, 4; 30189 2): *savàlninkè* Jd. 983, 1 Jsd. 387, 12, KalD 83 (40) *Sawalninkas*, *kè* „ein Eigenwilliger, Übermütiger“ M I 235=*Sawawàlninkas* R I 128.

Visi šitie žodžiai sulietuvėję yra iš lenkiškų *swawola*, *swawolić*, *swawolny*, *swawolnik*.

Neapkitusi lenkiška lytis tebetūno žodžiuose: 1) *svavalià*, J. s. v. atjaukinti, Garliavos dain. Nr. 8, 18, Sen. auksa alt. 122, 565, Kantyczkas 74 pagal *swawales* 565; 2) sargas *swawalnas* Kantyczkas 110, 3) *svavàlnykè* Garliavos dain. Nr. 79, 8.

Savalià, *savàlnas*, *savàlninkas* kilę yra iš senėlesnių lyčių *sa(va)valià* (sawawàlei DP 21, 14) *sa(va)vàlnas* (sawawalnai 1573 m. Mit V. 119) ir *sa(va)vàlninkas* (Sawawàlninkas R I. 128 M I. 235). Čia iš dviejų vienodų skiemenų *va-va* ištarme vienas bepaliko.

Savàlios ir savàlninko vietoje pramanioti *savivalià* ir *savivalninkà* (p. 70 N. 103) nėra reikalo, nes ir tuo būdu nenutrauksime sieto, susiejusio mūsų žodžius su lenkiškaisiais *swawola* ir *swawolnik*.

Vaižgantiškės *sauvalios* nėra dar niekur užkrėpęs.

73. *Padėjimas* (ė — tvirtapradis) yra „vieta kam padėti“ arba „pagalba, Hilfe“. *Padėjimas* buities, buišos, būsenos, gyvenimo neatstoja.

74. Posakis „kol kas“ (p. 70 N. 106) galėjo atsirasti ir be slavėnų *пока чмо* (rus.), *póki co* (lenk.). Jei sakiny „Kol(ei) kas ateis bileišėnų (Bileišių sodžiaus ūkininkų) ir tave pasiims, galėsi tu palūkėti pas mus“ yra lietuviškas, nenusidedąs kalbos dvasiai, tai kodel sakiny „kol(ei) kas tu namie pabūk“ turi būti nebelietuviškas? Antrojo sakinio posakyje *kol kas* išleistas yra žodis *bus*, *atsitiks*, *pasidarys* ir k.

75. Juškevičiaus žodynas (II 7) „nobažnam“, „pabažnam“ žmogui vadinti turi net du būdvardžiu, būtent: 1) *maldingas* „nabožny“: Tu *maldingóji* esi; 2) *maldūs*: sesuo *nemaldi*.

Kaip sakome *pamalži* karvė, taip lygiai galime sakyti ir *pa-maldi* žmona.

76. Kad iš daiktavardžio *mintis* gali būti padarytas veiksmažodis *mintijū mintyti* (p. 70 № 114), rodo *dalių* (dalis), *šaknių* (šaknis), *kirmių* (kirmis,—iės), *dantių* (dantis), *akijų* (akis), *rūdių* (rūdis). Tik, gali būti, *mintijū* mums, turint *galvoti* ir *manyti*, nebėra jau toks reikalingas.

Mintijū yra Jauniaus darbo žodis, kuriuo jis manė pakeisias svetimajį *misliju*.

77. Rytiečių aukštaičių (Dus., Kup., Sv.) *siekdinti* (p. 71 № 120), bent jų pačių rašytuose, raštuose, galėtų likti neperdirbtas į *saiķinti* K, Kv.

78. Kodel iš lotynų kalbos būdvardžio *brūtālis* (p. 71 № 121) mūsų kalboje turi pasidaryti *brūtalinis*? Argi lietuvininkui jo kalbos dvasia iš tikrųjų draudžia sakyti „*brūtalė*, galvijinė galybė“?

79. Nei *aro* nei *ero* šandie nepažįsta mūsų šnekamoji kalba. Senovės rašomosios kalbos paminkluose irgi nepasitaikė man užklumpti *aro*. Pirmas iškėlė *arą* su *eru* aikštėn A. Juškevičius, įtraukęs jį žodynan (I 106, 396) ir dainų rinkinį: *aras*... kirto lapei par uodegą Jd. 193, 20.

Aras (*eras*) bus veikiausia Juškevičiaus darbo žodis. *Erelis* (tarm. *arelis*), mat, pasirodė jam esąs mažybinis žodis (brolelis, tėvelis, šunelis, vaikelis).

Erelis galūnė—*elis* nėra mažybinė. Tą pačią galūnę *erelio* varde išlaikė ir prūsų kalba: *arelis* „Adler“.

Slavėnai *erelį* vadina *orbl* = sen bulg. *орбл*, rus. *орел*, lenk. *orzel*, kas lietuviškai būtų **arilas*. Keltai mūsų paukštį vadinę vardu **erios*, iš kur radosi irių kalboje *ilar*, kimrų *eryr* ir bretonų *erer* (Pedersen Vergleich. Gramm. der Keltischen Sprachen I 491).

Mūsų *ereliui* sako buvęs giminė dakų karaliaus vardas *Oroles* ir trakų kunigaikščio *O'rolas* (O'loros) Kretschmer Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache 214, 221.

80. Kam reikėjo *grōžė* (p. 79 № 125) versti *grožiu*? Rytų Lietuvoje (Dus., Sv., Anykščių šilelis 2: Kas jūsų *grōžei*. . . tiki), iš kur kilęs yra ir Vaižgantas, žmonės sako *grōžė*.

81. Rytų Lietuvoje (Dus., Kup., Lėnas, Sv.) grindis vadina *grindomis* (p. 71 № 137). Vaižgantui nebuvo reikalo savojo žodžio (*grindos*) vietoje rašyti svetimą (*grindys*).

82. „Kalbėk *balsu* (говори *рпо.uko*)“ sakoma esą Kvėdainos apylinkėje.

Būdvardi *balsūs* turi įrašę savo žodynuosna Miežinis ir Juškevičius (*balsūs būbnas*). Mano žodžių rinkinyje būdvardžiui *balsūs* nėra pavyzdžių nei iš senosios rašomosios nei iš šių dienų šnekamosios kalbos.

Daug gėra padarytų mūsų kalbos žodynui tas, kas parankiotų mėdžiagos iš šnekamosios kalbos būdvardžio *balsūs* vartojimui, jei, žinoma, jį žmonės kur dar vartoja.

83. *Stebėtinas* (p. 71 Nr. 141), man rodos, galėtų likti ir nekeistas *nuostabum* ir *keistu*.

Stebėtinas daiktas bus toks, kurį reikia stebėti, kuriuo reikia žmogui stebėtis. *Regėtinas* daiktas, *minėtini* žodžiai gina ir *stebėtiną* daikto teisę.

84. Sakinio «jam *negaili* kraujo» (p. 73 Nr. 40) veiksmazodis *negaili* gali likti nepakeistas žodžiu *negaila*, nes taip iš tikrųjų yra sakoma Rytų Lietuvoje (Dus., Kup., Sv.). «Man tavęs *gaili*». «Tau jo *negaili*».

85. «Nė galvos *nekriptelėjo*» (p. 74 V Nr. 1) gali būti ir ne rašybos klaida.

Kai kurie rytiečiai aukštaičiai (Kup., Sv.) skiria *kriptelėti* nuo *kryptelėti* (y—tvirtapradis). Pirmąja lytimi išreiškiamas silpnas, vos tepastebimas pakrypimas, o antrąja—stipras, žymus pakrypimas. Ten skiria taipą ir dvejopą ištiktuką: *tupt* ir *tūpt*, *kript* ir *krypt*, *svist* ir *svyst*, *trukt* ir *trūkt*, *vept* ir *vėpt* (e—tvirtapradis) ir k.

Iš ištiktukų turi ano krašto žmonės pasidarę ir dvejopų veiksmazodžių — trumpu ir ilgu šaknies balsiu, pav.: *tuptelėti*, ir *tūptelėti*, *svistelėti* ir *svystelėti*, *truktelėti* ir *trūktelėti*, *veptelėti* ir *vėptelėti* (ē—e tvirtapradis).

86. «Be ne *metās* bus ir snustertį» (p. 74 V N 3) rašyti «*bene metas*» Dusetų ir Svėdasų krašto žmogui negalima, nes čia aiškiai sako *bė ne metas*. Plg. dar to krašto posakius: ar jau metas, ar ne metas eitie namó? — do ne metas, ne metas. Greičiau galima sutikti rašyti *be nemetas*, kaip *bene metas*. *Be nemetas* turėtų sau analogiją posakyje *be nesiraito*, *be nesipeša*.

87. Kodėl paprastasis *visuomet* (p. 75 Nr. 24) turi virsti rašte *visumet*? Be nesiteiktų pastarosios lyties gynėjai pasisakyti, kas juos verčia rašomajai kalbai piršti *visumet*?

Kuršaitis¹⁾, Miežinis ir Neselmanas žodynuose rašo *visuomet*. Žemaičių *visūmet* turi ū iš dvibalsio *uo*.

88. Aš *rūgštaus* vietoje naujoviškai *rūkštus* (p. 75 Nr. 29) nerašyčiau, nes sunku bus nupratinti žmonės nebesieti *rūgšties*, susietós giminumo sielū, su *ráugu* ir *rūgima*. Rašė mūsų seneliai ir tėvai *rūgštis* (*rugsztimi* DPo 558,ss. Jiji, tós pačios *rugsztis* M. I. 229. Kitas tos pačios *rugszties* rasztas 1885 m. Auszia 78) ir *rūgštus* (*Rugsztus* «kwašny» *Rugsztis* «kwas» *Rugsztokuls* «kwaskowaty» SzD 126), rašykime ir mes jų laikai. Rašydami čia *k*, nieko mes nelaimėsime. Rašyba tuo nepalengvės.

Mūsų *rūgštus* (ir *rūgštas*) kilęs yra iš šaknies *rūg-* ir priesagos *-stu-* (smal-stūs «lasy» — smilti smaliūgas, *skai[d]-*

¹⁾ Greta su *visuomet* Kuršaitis rašo ir *visumet* (be kirčio ženklų).

stus — skáidau skáidrus) arba *sta-* (*skai[d]-stas* — skaidrus). Priebalsis *s* mūsų kalbos garsų dėsniais po *k* ir *g* virsta priebalsiu *š*. Tam viršimui duota daug pavyzdžių mano 1911 m. «Baltikoje» (p. 2—6).

Kaip ir *rūgštus* turi *š* iš *s* šie rūgštaus padermės būdvardžiai: 1) *augštas* — aušesnis; 2) *minkštas* — minkau mánkau slav. *мѣккѣ* «мягкий»; 3) *bėgštus* «raczy, prędkie» J — bėgu; 4) *bugštus* «scheu, furchtsam» Kv. — pabūgstu bauginū; 5) *baigštus* «пугливый, боязливый» Dus. jos *nebáigščios* Dus. (Vozgėliai), Salos Kogidel este teip *báiksztus*? 1701 NT. Marc. 4.40; Nuog musiu *baykštis* «oganka od much» SzD. 219: *baigus* «furchtbar, schrecklich» Dauk. Bud. 96,²⁴ «schüchtern, scheu, furchtsam» N 329 *baiginu* «scheuchen, einschüchtern» N la. *baigi* «pamėnai, Schreckenszeichen» *baiglis* «baidyklė, vaidulas»: irišk. *báigul* «Gefahr»; 6) *rángštus* «schleunig» — rángiuos «skubu, stėngiuos pralėnti».

Iš *rūgštaus*, *baigštaus*, *bėgštaus*, *bugštaus*, *rangštaus* priesagą - *štu-* gavo net ir tos šaknys, kurių gale nėra *k* ir *g*. Taip atsirado *darbštus* Dus. „pracowity“, *gobštus* „алчный“ Jūžintai, grabštus „chwytki“, *lipštus* „zuvorkommend“.

Atā-tūpstas „wstecz, nawstecz“ KosL 57 (Biržų ap.) ir *kėlia-klupstas* (Dus., Kup., Ramygala) išlaikė *s* nepėrdirbtą, del to kad nedaug teturėjo draugų (*augštas*).

89. *Tašla* (p. 75 VI Nr. 1) nėra korektūros klaida. Sako *tašla* rytiečiai (Dus., Kup., Miež., Sv., SzD 28 „ciasto“) ir vakariečiai (K., R., M) aukštaičiai. Daukša 1599 metų Postilėje rašo: ne ir: u r j: *tasztós* 558 53.

Tėšla saką Vėluonós. Kvėdainos ir, reikia spėti, paties kritiko gimtineje (Lėipalingio par.).

90. 35-asis mano „Kalbos mažmožių“ skyrius turi parodyti „Pragiedrulių“ kritikui, kad kalba taisant reikia būti labai atsargiam. Ne visa reikia taisyti, kas kartais pasirodo mums taisytina. Dalyką ištyrę dažnai pamatome, kad mūsų būta visai be reikalo įtarta vienas kitas posakis. Abejojamasis arba itariamasis kalbos posakis arba žodis, iki neištyrus jo šnekamosios kalbos tarmėse ir senovės raštuose, nereikia tuojau smerkti.

Mūsų kritiko ne visiems kritikuojamiesiems kalbos dalykėliams imta mėdžiaga iš gyvosios kalbos ir senovės raštų. Jo paprastai tenkintasi vadinamuoju kalbos jausmu. Bet vieno kalbos jausmo (uoslės) mažoka kalbininkui. Jam reikia dar tam tikro kalbos moksló. Tobūlam kalbos mokslui nepakanka mokiniui vieno kalbos mokytojo net ir tuomet, kada mokinyš yra gabus ir suima savin visas mokytojo žinias. Iš tokio mokinio bus menkas kalbininkas, neturįs savos nuomonės, visur ir visuomet tesiremiąs vien tik mokytojo autoritu. Kalbininkas pasidaro tikras ir rimtas mokslo vyras ne tiek sekdamas mokytojo žodžius,

kiek kad savarankiškai studijuodamas kalbos faktus ir sueidamas į platesnės pažinės su kitais kalbų mokslo atstovais ir jų raštais.

Mūsų kritikas, jei nori pasidaryti rimtas ir tikras kalbininkas, turi dar pasimokyti aukštosios mokyklos suole ir savarankiškai patyrinti ne tik tai šių dienų tarmių, bet ir senųjų raštų. Aukštojoje mokykloje pasižins jis su kalbos tyrimo metodu ir kalbos mokslo atstovais, kurie neduos jam išklysti iš vieškelio į šunkelius.

Mūsų gyvenimo aplinkybėse būsimajam kalbininkui lengva išklysti, nes jis neturi tėviškėje savos aukštosios mokyklos ir profesorių lingvistų, kurie kalbininką vestų viešuoju keliu. Kalbininko profesionalo iki šiolei Lietuva nėra neturėjusi. A. Baranauskas ir jo mokinys K. Jaunius buvo ne kalbininkai profesionalai, bet tikrai nepaprasti kalbos dalykų mėgėjai, diletantai. Profesionalais tapti juodu nė negalėjo, nes trūko jiedviem tam tikro kalbos mokslo.

Neturėdamas tam tikro kalbos mokslo pagrindo Jaunius lengvai iškrypo iš mokslo pravažinėtų vėžių. Pastaruosius keletą savo gyvenimo metus, bent tuos, kuriais teko man būti Jauniaus mokiniu, garsusis mūsų kalbos žinovas išklaidžiojo lyginamojo kalbų mokslo šunkeliais. Tais šunkeliais, išklydus mokytojui, teko klaidžioti ir man, jo ištikimam mokiniui.

Su kun. Kazimieru Jauniumi teko man pasižinti 1902 metais, o tapti jo mokiniu 1903 m. sausio mėn. Jaunius mokytojas buvo gabus. Dėstė jis aiškiai, suprantamai ir įkalbamai. Nė juste nepasijutau, kaip jis savo asmenim patraukė mane savęs ir ilgam (net iki 1911 m.) apkerėjo. Per penkerius metus gerokai Jaunius mane pramankė. Per tą laiką aš iš jo suėmiau savin beveik visas jo žinias apie lietuvių, latvių ir prūsų kalbą ir visas jo kalbų mokslo teorijas. Visą Jauniaus „mokslo“ sistemą turėjau pasauliui paskelbti „Aistiškuose studijuose“. Tuo paskelbimu tariausi nustebinsias viso pasaulio kalbininkus ir kalbų mokslą iš tariamųjų „šunkelių“ įstatysias į tikrąsias vėžes!

„Aistiškų studijų“ pirmoji dalis su visomis savo nesąmonėmis, su Jauniaus ir mano sapnais, pasirodė 1908 m. pavasarį. Da mano laimė, kad nespėjau išspauzdinti antrosios studijų dalies, kuri duoda didesnę nei pirmoji dalis visokeriopų nesąmonių ir sapnų rinkinį.

Devyniolikai mėnesių sukakus nuo „Aistiškų studijų“ pirmosios dalies pasirodymo, 1909 m. lapkričio mėnesyje, išleidžiau hektografuotą studijų autokritiką, kurioje, nusikratęs visomis nesąmonėmis ir sapnais, dėl antrosios studijų dalies parašiau šiuos žodžius: Вторая часть „Айстійскихъ этюдовъ“ (Aistiški studijai) напечатана не будетъ, потому что въ то учение, которое тамъ исповѣдуется, болѣе я не вѣрю (psl. 16).

Jauniui, kad ir buvo jis geriausias lietuvių kalbos žinovas ir mokėjo gerai lotyniškai, graikiškai, pusėtinai—sanskritiškai ir

nebuvo jam sveltimos kai kurios semitų giminės kalbos, nepasisekė sudaryti naujos kalbų mokslui sistėmos, kuri galėjusi būtų atsilaikyti prieš mokslo kritiką. Ta sistėma, kurią pasiryžęs buvau išdėstyti „Aistiškuose studijuose“ ir savo laimei išdėstęs nespėjau išspausdinti antrosios jų dalies, nežinovui atrodo moksliška, nes visur operuoja vadinamais garsų kitimo dėsniais. Žinovui Jauniaus sistėma neturi jokios mokslinės verčios, nes jai prieštarauja kalbos faktai ir visi tikrieji kalbų mokslo atstovai.

Iki 1909 metų pabaigos aš buvau nesavarankis kalbininkas. Iki tolei vis dar tebekartojuau Jaunių, beveik be jokios kritikos, tvirtai laikydamos mokytojo žodžio. Pasidariau nuo Jauniaus visai nebeprisilaikantis tikrai nuo 1911 metų pradžios, kai galutinai išsiemancipavau iš po buvusiojo savo mokytojo slogos. Emancipacijai pradžia padaryta 1908 metų rudenį. Ji truko daugiau ne dvejus metus. Man padėjo išsiemancipuoti savarankiškai, be mokytojo nurodymų, kalbos tyrimas ir platesnė pažintis su kalbų mokslo atstovų raštais ir su jų pačių asmenimis.

Aš būčiau iš po Jauniaus seniau ir greičiau išsiemancipavęs, kad kas būtų kaip reikiant, su visais mokslo išgaliais, su kritikavęs pirmuosius mano rašinius. Bet, mano nelaimei, Lietuvoje nebuvo kam mane sukritikuoti.

„Du dobilai, penki lapai“, reikia tikėtis, už mane bus laimingesni ir anksčiau nei aš nusikratys klaidingomis nuomonėmis.

Kas nedarba, tas ir neklysta. Suklydus reikia visuomet prisipažinti, nes klaidos prisipažinimas gėdos niekam nedaro.

Kaune, 1920 m. lapkričio ir gruodžio mėn.

26. Krivė.

Romuvos kunigo vardui neabejojamos etimologijos šlandie nebeturiu. Jauniškai (Liet. t. I 340, Aist. st. I 181) aiškinti *krivės* vardo neleidžia lyginamoji gramatika.

A. Šleicherio „Litauisches Lesebuch und Glossar“ (Prag 1857, p. 10⁸) rodo, kad ir lietuvių pažinta kažki koks *krivaitis*: „Kur tu jį nuleisi? Mamuž, mamuž, garbužėle, pas patį *krivaitį*“. Kūtime dainos varijante pasakyta: „pas patį *karalių*“.

Prūsų *krivė* ir lietuvių dainos *krivaitis* „valdovas“, jei pastarasis nėra tik *falsifikatas*, būtų gretintini su žodžiu *krivis*, *krivė* „kreivas žmogus“; plg. *šlīvis* „šleivas žmogus“ K.

27. Paniabudė.

Jotvingų žemės gyventojai, Leipalingio ir Seirijų parapijos dzūkai miško drėgnų vietų (prūs. *pannean* „Moosbruch“) grybą (ilgu kotu su kiaušinėliais) vadina *paniabudė*.

28.

Visų senieji lietuvių santykiai su germanais.

Šį straipsnį autorius skiria Prof. Dr. A. Becenbergeriui, 1921 m. balandžio mėn. 14 d. sukakusiam 70 metų amžiaus.

Lietuvos rašytinė istorija nedaug ką gali pasakyti apie lietuvių tautos santykius su kaimynais. Ir tai, ką ji gali pasakyti, toliau kaip XI amžiaus pradžios nesiekia, nes, mat, tuo tikslu metu teima rasti kaimynuose rašytu kronikų. Tosios kronikos, aprašydamos rusų, lenkų, vokiečių, danų... tautos politinio gyvenimo atsitikimus, nepraeina negirdomis ir pro minėtųjų tautų kaimynus — lietuvius, latvius, prūsus ir jotvingus. Bet tos jų žinios, būdamos trumpos ir retos, mažą teduoda šviesos mūsų tautos santykiams su kaimynais nušviesti. Šviesuolis lietuvis negali pasitenkinti šykštomis istorijos žiniomis, vos tik XI amžiaus tesiekiančiomis. Jis stengsis XI amžiaus uždangą praskleisti ir žvilgtelėti į miglose tebeglūdinčią lietuvių tautos gadynę, kuriai nėra rašytinių šaltinių. Mūsų laimei, šių dienų lyginamasis kalbų mokslas turi du ištikimu šaltinių nerašytajai tautų istorijai tirti. Vieną tų dviejų šaltinių sudaro žmonių kalba, antrą — vadinamoji žemės kalba. Šiame straipsnyje aš tekalbėsiu apie pirmąjį šaltinį.

Žmonių kalba yra tai įvairių įvairiausių žinių aruodas. Ji atstoja geriausią senovės dokumentų rinkinį. Kalba — tai mūsų archyvas. Kalboje, it stebuklingajame veidrodyje, atšviečia tautų gyvenimas, jų kultūra, jų ramieji ir kruvinieji santykiai su kaimynais.

Kalbininkai aptiko nemažą dalį suomių, estų (igaunių) ir lapių kalbos žodžių esant germaniškos kilmės. Pirmasis tatai iškėlė aikštėn danų mokslo vyras Vilius Tomsenas (Wilh. Thomsen) 1869 metais savo disertacijoje „Den gotiske sprogklassens indflydelse på^o den finske. København 1869“, kurią 1870 metais E. Sievers'as išvertė vokiškai (Einfluss der germanischen Sprachen auf die finnisch-lappischen. Halle 1870). Tomseno veikale buvo surinkta 450 germaniškos kilmės žodžių. Per penkias dešimtis metų, kurie sukako nuo Tomseno rašto pasirodymo, suomių kalboje susirado daugiau nei 1000 germaniškos kilmės žodžių.

Germaniškosios kilmės žodžiai, patekusieji suomių, estų ir lapių kalbon, ne visi vienodo senumo. Koks 100 žodžių (T. E. Karsten Germanisch - finnische Lehnwortstudien. Helsingfors 1915, p. 1) pridera prie visų senųjų skolytinių žodžių būrio, patekusio suomių kalbon dar tuomet, kai germanų kalboje tebebu-

vo dar neapkitę priebalsiai, t. y. prieš atsiradimą vadinamojo „Lautverschiebung'o, vadinasi, apie 500 metus prieš Kristaus gimimą, jei tikėsime Karsteno (l. c. 233) žodžiais.

Visųsenųjų germanų santykių su suomiais ir lapiais prasi-dėta geležies gady-nėje, ką rodo geležies vardo pasisko-lijimas iš senovės šiaurės germanų kalbos: *rauDi* „Sumpfeisen-erz; Erz im Algem“. (sen. islandiškai) iš senesnės lyties **raudhā* (= slav. *ruda*)=suom. *rauta*, lap. *ruovdde* (norv.), *ruōuddi* (Ena-re), *ruōuetē* (Lule), *ruōuttē* (Malo), *ruōutē ruōdē* (piet.) „Eisen, geležis“. Bet to žodžio esama pasiskolyto dar tuomet, kai šiaurės germanų žodyje **raudhā* priebalsis *dh* tebebuvo sprogstamas (ex-plosiva, Verschlusslaut), t. y. *d+h*, o ne pučiamas (spirans), t. y. *D*, kaip kad buvo tariama vėliau. Pučiamasis (spirans) *D*, lapių kalboje būtu kai kuriose šnektose irgi pučiamas, bet žodyje *ruovdde* „geležis“ priebalsis *d* yra sprogstamas (Verschlusslaut, взрывной). Kituose atvejuose šiaurės germanų pučiamasis *D* lieka ir lapių kalboje pučiamas (spirantisch), pav.: *laiDDiD* (Enare), *lāiDDet* (Mala) „leiten“ iš pragerman. (urnordisch) **laiDian*=sen. isl. **laiDa*; lap. *pāiDDi* (Enare) „Hemd, marškiniai“ iš pragerman. **paiDā*=got *paida* „Rock, švarkas“ (K. B. Wiklund I F. XXXVIII 81).

Suomiai ir lapiai su geležim, archeologų nuomone, turėję sueiti į pažines po 550 metų prieš Kristaus gimimą (Karsten 199, Wiklund 82). Geležies vardas *rauta* (suomiškai) ir *ruovdde* (la-piškai) tuo yra mums svarbus, kad jo dėka mes galime susekti visųseniausiųjų germanų ir suomių giminės santykių gady-nės senumą. Tųjų santykiu prasidėta pirmosiomis senojo geležies gady-nės tarpo dienomis. Seniausias geležies gady-nės tarpas Suomių žemėje (Finnland) buvęs tarp 550 ir 300 metų prieš Kristų.

Taigi, suomių bei lapių giminės santykių su šiaurės ger-manais prasidėta geležies gady-nėje, vadinasi, tarp 500 ir 300 metų prieš Kristų. Tuomet šiaurės germanų kalboje, kurios vai-kas dabar yra švedų kalba, dar tebebūta neapkitusių senųjų prie-balsių *k*, *p*, *t*, *g*, *b*, *d*, *gh*, *bh* ir *dh*, iš kuriu paskesnėje gady-nėje (apie Kristaus gimimo metą) atsirado *x* (*h*), *f*, *T* (spirans *t*) arba *G*, *B*, *D* (spirantes *g*, *b*, *d*), *k*, *p*, *t*, *G*, *B* ir *D* (spiran-tes *g*, *b*, *d*).

Suomių pasiskolyta žodžiai *etana* „schlechter Mensch, Bet-tel, Schlingel; Schnecke, Regenwurm“, *muoto* „lytis, išvaizda, veidas, būdas“, *nauta* „galvijai“, *mallas* (kilm. *maltaan*) „salyklas, Malz“, *juko* (kilm. *juon juvon*) „jungas“, *kuokka* „kaponė, Erd-hacke“ dar tuomet, kai šiaurės germanai tebetarė **edana* (vėliau *etana*, iš kur sen. šved. *iaette*, sen. isl. *jötunn*), **mōdo*—(vėliau *mōta*=sen. isl. *mōt*), **naudā* (vėliau **nautā*: sen. isl. *naut* „Hornvieh“), **maldas* (vėliau *maltaz*: sen. isl. *malt* „Malz“), **jugó* (vėliau *juka*=sen. isl. *ok*, got. *juk*), **kōkā* (vėliau *hōhā*=

got. *hōha* „žagrė, arklas“). Šiaurės germanų kalba pirmosiose savo santykių dienose su lapiais dar nebuvo turėjusi pučiamojo garso *h*, nes jo vietoje dar tebetarla sprogstamasis *k*; plg. lapiškus blusus ir avies kailio vardus *lavkes* „Floh“, iš senesnės lyties **laukas*=pragerman. **plaukas* (vėliau *flauhaz*=sen. isl. *fló*, sen. vok. auk. *flôh*), ir lap. *ravke* (iš pragerm. *rauqua*) ir *roavgo* (norv.), *roauvu* (Enare) „Schaffell“ iš pragerm. **rouGvó*. Blusus ir kailio antru kartu patekta lapių kalbon jau pavirtus sprogstamajam *k* pučiamuoju *h*: *laffës* „blusa“ iš **lauhas*=germ. *flauhaz* „Floh“; *raffe* „avies kailis“ iš **rauha*=germ. *rauhva* (Wiklund IF 38, 92).

Tas pats Vilius Tomsenas, kurs pirmas iškėlė aikštėn suomių bei lapių kalbos germaniškosios kilmės žodžius, aptiko suomių giminės kalbose esant ir lietuviškos kilmės žodžių. Surinkęs apie 250 žodžių jis paskelbė juos savo rašte „Berö-ringer mellem de finske og de baltiske (litauisk—lettiske) sprog. En sproghistorisk undersøgelse af Vilh. Thomsen. Köbenhavn 1890. 308 psl.“. Tomsenas rado, kad lietuviškos kilmės žodžių suomių giminės kalbose esama garsų istorijos atžvilgiu daug senesnių už germaniškuosius. Tiktai lietuviškosios kilmės žodžiuose suomių kalboje skiemuo *ti* tepavirto *si*: *tilta*=suom. *silta*, veps., est. *silda*, lyb. *silda* „tiltas“. *nyti*=suom. *niisi* (kamienas *niite*-, *niide*-), est. *niz* (kilm. *nie*, kamienas *nide*) „nytis“, *marti*=suom. *morsian*, est. *mör's* (kilm. *mör'si*) „marti“. Germaniškas *ti* suomių kalboje pavirto *tti* (*kattila*=pragerm. *katila* accus. s. „katilas“). Kad lietuviškos kilmės žodžiai suomių kalboje yra senesni už germaniškuosius, su Tomsenu sutinka visi šių dienų suomių giminės kalbų žinovai (E. N. Setälä, K. B. Wiklund, J. J. Mikkola).

Seniausieji germaniškos kilmės žodžiai suomių kalbon pateko tarp 500 ir 300 metų prieš Kr. Lietuviškieji žodžiai turėjo patekti dar anksčiau, vadinasi, prieš 1000—500 metų prieš Kr. Lietuvių kalbos įtakoje suomių (finno-ugrisch) giminės tautų (suomių, karielių, aunuksėnų - Olonetzisch, vepsių, lidžių-Lüdisch, lybių, estų, ingerių - Ingrisch, vačių - vatjalaiset, lapių, mardvėnų ir čeremisų) gyventa dar prieš geležies kultūros atsiradimą. Vario, aukso ir sidabro tuomet būta dar reto naugio ir dėl to jų nepatekta suomių kalbon. Su geležim, variu ir auksu suomių susipažinta per germanus, kaip tai rodo šitų naugijų vardai: *rauta* „geležis“ (sen. isl. *rauði*), *kupari* „varias“ (sen. šved. *kopar* „Kupfer“), *kulta* „auksas“ (sen. isl. *gull*, got. *gull* „Gold“). Taigi, ir kultūros laipsnis, kurį rodo lietuviškosios kilmės suomiški žodžiai, labiau pritinka tūkstantiesiems (1000) metams, kaip penktašimtiesiems (500) prieš Kristų.

Tų šiaurės germanų, iš kurių suomiai ir lapiai, jų žemėje prasiidėjus geležies kultūros gadynei, t. y. tarp 500 ir 300 metų

prieš Kr., pasiskolijo ne vieną žodį, gyventa šiaurės vakarinėje Estijoje (Estland) ir pietų vakarinėje Suomijoje (Finnland), kame dar ir šandie tebegyvena nemáža švedų (Karsten Germanisch-finnische Lehnwortstudien, p. 233).

Be suomių ir lapių, senovės germanų itakoje gyventa ir slavėnų. Jų irgi nemáža turjma germaniškos kilmės žodžių, iš kurių daugiau nei 30*) pažįstami visoms slavėnų giminės kalboms, vadinasi, jie pridera prie visųseniausiųjų skolytinių žodžių. Germaniškosios kilmės slavėnų žodžiai, kaip rodo jų garsai, yra jaunesni už suomių germaniškuosius žodžius. Suomių ir lapių kalboje yra germaniškų žodžių, paskolytų dar prieš priebalsių pakitimo (Lautverschiebung) atsiradimą. Slavėnų žodžiai paskolyti jau priebalsių pakitimui (Lautverschiebung) perdirbus germanų konsonantizmą. Slavėnai galvijo vardą *nuta* pasiskolijo iš germanų kalbos lyties *naudā*, palikusios savo pėdsakus suomių ir lapių kalbose: s *nauta***) (kilm. *naudan*) „Vieh“ = lap. *navdde* „wildes Tier, bes. Pelztier“. Priebalsių pakitimas (Lautverschiebung) turėjęs atsirasti tarp 400—250 metų prieš Kristų (v. Streitberg Urgerman. Gramm. § 126). IV ar III amžiuje prieš Kr. (O. Schrader Sprachvergl. und Urgeschichte II³ 503) germanų prokalbė turėjusi paskesniųjų laikų pavidalą, t. y. jau ji buvusi su *f*, *x* iš senesnių *p*, *k*.

Visųseniausieji germaniškosios kilmės slavėnų žodžiai giliau nesiekia kaip III amžiaus prieš Kr.

Visųseniausiųjų germaniškosios kilmės žodžių skaičių, tarp kitų, pridera šie žodžiai: 1. *pokupati*, *kupiti* „pirkti“: got. *kaupōn* (suom. *kauppa* „Kauf“ iš germ. *kaupa* = sen. isl. *kaup*), 2. *lukš* „svogūnas“ = germ. *laukaz* „Lauch“ (suom. *laukka* = s. isl. *laukr*), 3. *kūnėdz* „kunigaikštis“ (*kūnėgyni* „kunigaikštienė“) = germ. *kuningaz* (suom. *kuningas*), 4. *pēnėdz* „pinigas“ = sen. vok. auk. (ahd.) *pfenning*, sen. isl. *penningr*, 5. *nuta* „galvijas“ = ger. *naudā* (suom. *nauta*) „Vieh“, 6. *gąšb* „žąsis“ = ger. *gans*, 7. *xlēbš* „duona“ = ger. *xlaiBaz* (suom. *leipä*), 8. *pila* „pjūklas“ = germ. *filā* „Feile“, 9. *šėlmš šolmš* „šalmas“ (l. *szlem szlom*, r. *шело.мъ*, sen. bulg. *шѣло.мъ*) = germ. *xelmaz* „Helm“, 10. *xəlmš* „kalva“ = germ. *xulmaz* „Holm“, 11. *myto* „мыто“ = germ. *mūta* (mhd. *mūte* „Zoll“), 12. *četa* „juodikis“ (r. *чѣта* l. *čętkā*) = germ. *kintā*: got. *kintus* „kodrantės“, 13. *cesarš* „valdovas, cieco-

*) Senųjų skolytinių žodžių skaičius gali būti ben kiek ir didesnis. Šiuo tarpu, neturėdamas Kaune tuo klausimu literatūros (Mladenovo ir kitų raštų), savo atmintyje tepriskaiciau tik tai iki 30.

**) Suomiai veiksmažodį *nauttia* „gėrėtis, naudotis, geniessen“ bus pasiskoliję iš šiaurės germanų kalbos tuomet, kai skardusis *d* jau pavirtęs buvo dusliu *t*. Vadinasi, suomių *nauttia* kilusi yra iš germ. *nautian* = sen. isl. *neyta* „geniessen“.

rius» = got. *kaisar*, 14. *bordy* «kirvis, kaplys» (sen. bulg. *брады*) = germ. *bardō*: sen. vok. auk. *barta*, sen. saks. *barda*, 15. *kusiti* = got. *kausjan*, vok. *kiesen*, 16. *kotbō* «katilas» = got. *katilus*, 17. *osbō* «asilas» = got. *asilus*, 18. *userēdzō* «ausikaras, Ohring» = germ. **ause(h)ringaz*: got. *ausō* «ausis», sen. isl. *hringr* «žiedas, grandis, Ring», 19. *vōrto-gordō* (sen. bulg. *вѣроморда*) „sodas, daržas»: got. *aurtigards* (au = o iš u) «t, p.», 20. *mōrky*, kilm. *mōrkōve* «морковь» = pragerm. *murkō*: sen. vok. auk. *morha* «gelbe Rübe, Möhre»; lenkų *marzech* paskolyta vėliau, kai germanai ėmė jau tarti **murxō*, 21. *korpō* «karpis (žuvis)» (ukrain. *korōp*, serb. *krap*) = germ. **karpaz*: sen. vok. auk. *karpo*, 22. *trāba* «trūba, vamzdis» = germ. *trumbā*, iš kur sen. vok. auk. *tramba* «Trompete, Posaune»; ir k.

Suomių senovėje būta didesnėje (intensyvesnėje) germanų įtakoje, kaip slavėnų. Del to suomių kalboje visųseniausių germaniškosios kilmės žodžių skaičius siekia 100, tuo tarpu kad slavėnų kalbose senų germaniškų žodžių nelengva atmintinai, be literatūros, priskaityti ir 30.

Dar mažiau nei slavėnų kalbose rasime senovinių germaniškosios kilmės žodžių baltų giminės kalbose. Štai visųseniausių germaniškos kilmės baltiškųjų žodžių sąrašas:

I. Visiems baltams tėra bendras vos tik tai vienas: *alus*, la *alus* «Bier» ir pr. *alu* «Met». Iš germanų kalbos (*alu*, *aluT*) alaus vardą turi pasiskoliję, be baltų, dar suomiai (*olut*, veps. *olus*) ir slavėnai (sen. bažn. *ола*).

II. Lietuvių ir latvių kalbai bendri tėra vos tik trys žodžiai: 1. *gātvē*, la. *gatve* greta su *gatva*, *gatuve* «varykla, genesys»: got. *gatwō* «Gasse»; sen. isl. *gata*, 2. *kvietyš*, la. *kvieši* (**kviet-jai*) «Weizen»: got. *hwaiteis*, 3. *kliēpas* ir la. *klaips* «kepalas»: got. *hlaifs*.

III. Lietuvių ir prūsų kalbai bendri tėra vos tik du žodžiai: 1. *pekus* (e tvirtagalis) pr. *pecku* «galvijai» = got. *faihu* «Vieh» (ai = ē), 2. *šārvas*, daug. *šarvai*, pr. *sarwis* «Harnisch» = got. *sarwa* «Waffen».

IV. Vieniems prūsams tėra pažįstami vos tik keturi žodžiai: 1. *rikijs* (= *rikīs*) «Herr» = got. **reikeis* (ei = ī) «Herrscher, Herr» = sen. vok. auk. *rihhi* «mächtig»; pr. *rijs*, *riks* arba *riki* «Reich» = got. *reiki* «Reich»¹⁾, 2. *kelmis* «Hut» = germ. *xelmaz*

¹⁾ Prūsų *rikijs* ir *riiks*, *riiki* veikiausia bus naujosios gadinės paskola iš vokiečių kalbos: vok. žem. (mnd.) *rike* «Reich, Kaiser» ir vok. auk. (mhd.) *riche* «Reich, Herrschaft, Herrscher» (W. Prellwitz Die deutschen Bestandteile in den Lettischen Sprachen I 5). Kad Daukantas savo raštuose vartoja žodžius *rykys* «valdovas, karalius» ir *rykē* «valstybė, karalystė», vienas tas faktas dar nerodo, kad tuodu žodžiu būtų lietuvių šnekamosios kalbos turtas. Daukanto kaimynas Valančiauskas *rykio* su *ryke* visai nepažįsta. Tuodu žodžiu Daukantas bus įtraukęs savo raštuosna iš prūsų kalbos žodyno, rasto G. H. F.

«Helm»: 3. *ilmis* «Bark» = germ. **hilmaz* «Helm» (vėlybesnė lytis užuot lyties **xelmaz*), 4. *lapinis* «Löffel» = got. **lapins*.

V. Vieniems lietuviams tėra pažįstamas tiktai vienas žodis: *mīdus* «Met» = got. **midu*: sen. vok. *metu*, *meto*.

Viso labo baltų kalbose iki šiol pasisėkė sumedžioti vos tik 11 visųseniausių germaniškos kilmės žodžių. Iš tų žodžių tiktai vienas tėra bendras visiems baltams. Šių baltų žodžių esama dviejų šaltinių. Vieni žodžiai gauta iš rytiečių germanų (gotų) kalbos, kiti — iš šiauriečių germanų (švedų) kalbos. Iš gotų kalbos baltai turi šituos žodžius: 1. *alus*, 2. la. *klaips* «kepalas», 3. *pekus*, 4. *šārvas*, 5 pr. *rikijs* ir *rijs* *riki*, 6. pr. *kelmis* „kepurė“, 7. pr. *ilmis*, „stoginė, daržinė“, 8. pr. *lapinis* „šaukštas“ ir 9. *mīdus*.

Iš šiauriečių germanų kalbos gauti yra: 1. *kliepas*, 2. *kviety* ir 3. *gatvė*.

Nesselmann'o veikale „Die Sprache der alten Preussen an ihren überresten erläutert. Berlin 1845“. *Rykio* ir *rykės* įvedimui paspartį davė veiksmažodis *rykauiti*, kuris iš senovės buvo lietuviams pažįstamas: *rykauju* schalten, herrschen, regieren (Brad. ir Qu. žodynai) N 440—*rykauiti* przywodzić Dauk. lenk.—liet. žod.; doud jam... *rikauti* DG 8 idoud jems kariauną *rikauti* 9; Niera žinios koksaj karwedis *rykawa* Lietuvius Dauk. Pasakoj. I 149 tur pakelti didiūju kunegajksztui... toki... wirą, kursaj galietu su garbi Lietuwos ukę *rikauti* ir riedyti 623—wiresnieghi kurie gierai *rikaw*, dweipas czesties wertu turi buti 1579 m. Vil. 22, 16 *rikaukite* ant szuwu 30, 4.

Štai keletas išrašų iš Daukanto raštų žodžiams *rykė* ir *rykys*: *rikie*, walstibe Žodrodys 38 s. v. Syria; *rikie* regnum Prasma 27; *rykė* Liet istor. II 130, 165 *rikė* I 20, 177; *rykė* arba walstybę Pasakoj. I 327—*rykys* przywódcą Lenk.—liet. žod.; *rikys* rex Žodrodys 35; Tij... ponaj.. wadinos *rykys* arba karalejs DB 166, 14 jis didesniū buo óz patį *rykį* arba kajp szenden saka Karalu 122,8 wadeno jį... didionjō kōnégō arba *rykiō* beje: Karalō nu žodio Łotiniszko *rex regis*, karalōs 159,24 waldimierā sau arba *rykį* pakelti 160,23 kožnos sau pats sawo bair waldimierō arba *rykiō* norieji buti 165,31; lipę *rikis* i Pidna jį su padori sargti palidieti DG 27,17. Akelaitis (Akielewicz Głosownia litewska 64) Daukanto žodį rašo *rykis* „pan“ ir ant balsio y deda tvirtagalę prieгаidę (geschleift).

Mūsų žodžio *rykauiti* „valdyti, tvarkyti, rėdyti“ nereikia skirti nuo latvių žodžio *rikuot(ies)* «anordnen, schalten und walten» (la. *i* lygus yra lietuvių tvirtagaliam *geschleift*—y), kurį J. Endzelynas (Archiv für slavische Philologie XXXII 292), rodosi, laiko gotiškos kilmės žodžiu. Bet latvių *rikuot* „zu irgend einem Behufe anwenden, aufbieten, z. B. Menschen zu einer Arbeit, viñš tuos laudis rikuoja pie sūdu vešanas er stellte die Leute beim Mistfahren an; exerciren, mustern, saldatus rikuot; in Zucht halten, züchtigen, Oppek. voi man nav briv savu sievu rikuot?“ U. ir lietuvių *rykauiti* „valdyti, rėdyti“ veikiausia bus savas žodis, nieko bendra neturįs su prūsų žodžiais *rikis* „viešpats“ ir *rijs* „valstybė“.

Rykauti ir la. *rikuot* sunku atskirti nuo žodžio *rykas* (y tvirtagalis, *geschleift*) „indas, frankis“: *Rykas* Gefäss R I 125, II 162 Zeug (Genes. XXVII,3) II 412 ein Gefäss, Werkzeug. *Rykas* pasigaminu ich schaffe mir Gefässe, Werkzeuge an M. I 230—*rykai* (kirtis ant ai) das Geräth. *rykas* ein einzelnes Stück davon KV I 521 darbo *rykai* Arbeitszeug I 91 gyvenimo *rykai* Ackergeräth I 40—Pirštas be nago. Vyrškas *rykas* Sch 64 Šventi *rykai*, nešventi daiktai 95 Čiūtis... jiems vyrškuosius *rykus* nukirpo 192 rado daug... šlovny *rykų* (kirtis ant u) 287—*rykai* (kirtis ant y tvirtagalis) „indai“ SN—Išsidangino iš mūsų krašto su visais *rykais* (y tvirtagalis) ir dalykais Kv.—*Rykas*

Alus galėtų būti kilimo iš šiaurės Germanijos, kad prieš tai neliudytų slavėnų *olb*, kursai rodo skoliavimo šaltinį buvus ne šiaurėje, bet kame norint pietuose, Aismarių (das frische Haff) ir Vyslos pakrantėse.

Gotiškiosios kilmės žodžiai (*alus*, *midus*, *pekus*, *šarvas*) lietuvių kalbon turėjo patekti per prūsus. Latvių kalbon *alus* ir *klaips* iš prūsų kalbos turėjo ateiti per lietuvių arba kuršius. Nei latviai, nei kuršiai, nei lietuviai senų senovėje su gotais niekur nesusisieki. Iš baltų vieni tiktai prūsai tebuvo kaimynais su gotais iki III-ajam amžiui po Kristaus. Gotai tuomet su prūsais susidūrė Aismarių (Frishes Haff) pakrantėje ir Vyslės žiotyse. Gotai su prūsais pirmą kartą turėję susitikti dar prieš Kristaus gimimo laiką (R. Much pas J. Hoopsą Reallexikon der Germanischen Altertumskunde III 305), t. y. dar tuomet, kai gotai tarė ne *hilmis* (iš čia pr. *ilmis*), bet dar **xelmaz* (iš čia pr. *kelmis*).

ein Gefäss, ein Geräte, ein Werkzeug. Plur. *Ryka* das Haus- und Stubengeräte, die Werkzeuge eines Handwerkers (Vielleicht verwandt mit *Reikia*). Sawo *ryka* (=ryka=ryko, gen. s. K.B.) netur die Menstrua sind ihr ausgeblieben (s. *Reikalas*) N 440 — la. *riks* (=lietuvių tvirtagiam—geschleift—y) „das Geschirr, Gefäss; *riki* Pferdeggeschirr und zwar das Russische; Hausgerät; Handwerkzeug; Instrumente. Saujams *riks* ein Schiessgewehr; laivas *riki* was zum Bedarf des Botes gehört, um es segelfertig zu machen; vira *riki* die Zeugungsteile; *riku* lakats, dvielis ein Scheuertuch“ U., BW. 34658, 35256, 35391.

Reikšmės išrutulos atžvilgiu tarp *ryko* „Werkzeug“ ir *rykauti* „regieren, walten“ yra toksai pat santykis, kaip ir tarp slaviškų žodžių *o-radije* „Werkzeug“ (r. orudije, orudovat', l. oredzie, oredować) ir *rediti* (r. riadit', l. rzadzic) „regieren, walten“; plg.: *rinda* „eilė, rzad“, la. (skolytinis žodis iš kuršių kalbos; savas būtų **rida*) *rinda* „Reihe, Zeile“, *rindat* „ordnen“.

Rykas „Werkzeug, rus. orudije“ reikia statyti vienon eilėn su žodžiais: 1. *rikė* (kirtis ant *i*) „tvarka, porządek“: suvesti į *rikę* Kv. (K. Jaunius); 2. *taje rikia* arba eilė DPo 246,17 nūg' tos *rikios* atstoio 302,8; 3. *rikuoti* „tvarkyti, rengti, in ordinem redigere“: *Rikiuojas* į viešes važiuoti, Vaikius į bažnyčią *rikuoti*. *Rikiuokitės*, mergos, į kelią Kv. — *rikiuti* „sporządzać, do ładu doprowadzać“ KosL 127a; 4. *rikta*, eilė eine Reihe KVI 352; 5. Pagal diktybės ir *rikties* stiebas yra: diktas... gležus... liaunas... Pabrėžos Botanika 46. Visi šitie žodžiai sunku atskirti nuo bendrareikšmių germaniškų žodžių (Fick Vergl. Wrb. III'343, Kluge Etym. Wrb. der deutschen Sprache 368): 1. *riho*, iš kur vok. auk. (mhd.) *rihe* „Linie, Reihe, schmaler Gang, Rinne“, 2. *raiho*, iš kur norv. *raa* „Markscheide“—sanskrit. *rekha* „Riss, Strich, Linie“, 3. *rigo*—vok. žem. (mnd) *rige* „Reihe, Ordnung“, sen. vok. auk. (ahd.) *riga* „Linie, Reihe“.

Taigi, mūsų žodžio *rykauti* „valdyti, tvarkyti“ (la. *rikuoti*) nieko bendra neturima su gotų žodžiais *reiks* (ei = i) „Herrscher, Oberster“ ir *reiki* „Reich, Herrschaft, Gewalt, Obrigkeit“, kurie kilimo yra keltiški: airiškai *rig*—„rex“ (Dumno-rix) ir *rige* „regnum“.

Mūsų žodžio *rikia* „tvarka, eilė“ ir germaniškojo *riho* (iš senėlesnės lyties **rikā* arba **reikā*) „linija, eilė“ pagrindinės reikšmės būta „rėžio“, „brėžio“, „ruožo“, „bruožo“, kitaip sakant, visos tų žodžių šeimós esama kilusios iš veiksmažodžio *rieku* „Brot schneiden, zum erstenmal pflügen“, kurio daug giminaičių turime užsienioose: 1. gr. *ereiko* „zerreisse, reisse auf“, 2. sanskrit. *rikhati* „ritzt“, 3. kimriškai *rhwygo* „aufreissen“, *rhwyg* „Riss, Spalte“ (A. Walde Lateinisches etymol. Wrb.² 654 s. v. rima).

Korektūrinis priedas.

Su gotų vardu *gudas* baltų turėta susipažinti dar tuomet, kai patys gotai savo vardą **gutaz* „Gote“ tebetarė dar **ghudas* (*ghudos*), t. y. dar prieš priebalsių pakitimo (Lautverschiebung) atsiradimą, vadinasi, maždaug už 400 ar 300 metų prieš Kristų. Pavyslio slavėnų tuomet būta *gudų* „gotų“ valdžioje. Po *gudų* „gotų“ valdžios gyvenę slavėnai tuomet prūsų vadinta irgi *gudais* ¹⁾. Su *gudo* vardu bus taip atsitikę, kaip ir su *ruso* vardu. Senovėje (IX—XI amž.), mat, *ruso* (suom *ruotsi*, *ruossi*, graik. *rhôs*) vardu tebuvo vadinami tie *švedai*, kurie įsikūrė tarp Naugardo slavėnų, Palacko krievių (krivičių) ir tarp Kievo polianų. Bet nuo XI amžiaus *ruso* „švedo“ vardas tenka ir visoms slavėnų giminės tautelėms, gyvenusioms po Švedijos rusų valdžia.

Gotų kalbos įtakos baltų kalboms būta labai silpnos. Per visas tris baltų giminės kalbas gotiškos kilmės žodžių tesumedžiojome vos tik devynis. Įtakos silpnumas reikėtų aiškinti tuo, kad baltams (per prūsus) neilgam bus tekę būti gotų kaimynais. Prieš Vyslôs žiotyse gyvenančių slavėnų pavergimą ir įsibrovimą jų žemėn apie I—II amžių po Kr., gotų dar neturėta bendrų ribų su prūsais. Mat, prieš I—II amžių po Kr. gotus nuo prūsų dar tebeskyrė slavėnai. Ir tųdviejų amžių gotų įtakon tegalėjo patekti tiktai siaurutytė prūsų žemės juosta pagal Aismares. Kad Paaismaryje būtų gotų įsikurta, rodo gotiškosios kilmės upės vardas *Elbingas* (Vulfstano IX amžiaus kelionės aprašyme ta upė vadinama *Ilfing*) ²⁾. Buvus gotus įsibrovus ir į Pavyslio slavėnų žemę ir tenai įsikūrus rodo *Grudziądz'o* (vok. Graudenz) miesto vardas, kilęs iš germ. (got.) lyties **Ghraudingas* ³⁾. Gotų tautelės

¹⁾ *Guddas* ein Gudde, Gothe, 2 ein Pole, der von Südosten an Littauen grenzet R I 44 der Pohl (Lepner 100). Pohle, Lenkas, verächtlich *Guddas* M II 375. Reusse, Russe, ein weisser, *Guddas* M II 390. Dewyni *Guddai* wieną Awyna pjauija neun Polen schlachten einen Schöps. Viel Menschen, wenig Arbeit M I 51. *Guddai* kinko Arklius pratėguy die Polen spannen ein Pferd hinter dem andern M I 208, *Gudas* der Pole, besonders der polnische Holzflösser Mit. I 134 (Jacoby). *Gudai* werden in der Schadowschen (=Seduva) Gegend die den Litauern benachbarten Weissrussen genannt, aber das Zeitwort *gudūti* heisst auch halb litauisch, halb polnisch sprechen Mit. II 16¹⁾ (J. Koncewicz). Išjojo Jasiulis į *Gudas* Jd. 1210 1. — *Gudai* ir Grėkai daro DPo 139, 37 *Gudamus* bei Padalionimus tikos 509, 46.

²⁾ Elbingo giminaitis galėtų būti Valuinės vietovardis *Ilbiaž*, jei jis nebūtų kilimo iš lyties slav. *Ljbedzj* (Olbiaž. 1418 m. Russk. istor. biblijoteka XXVII 392). Plg: uv *Ylbiaz'skuju* granicu, a tam sia počinajet povet Pińskij, ves *Ilbiaž* iz sely do Pińska až do Čerńcegorodka. Pov. Luck. 1566 m. „Litovskaja metrika“ (Ruskaja istoričeskaja biblijoteka XXX 889). *Ilbiaž* Pin. pov. l. c. 891. *Ilbiaž* bus kilęs iš slaviškos lyties *Jilbedzj*, atsiradusios iš got. *Ilbingaz*. *Ilbingo* vardą bus gotai atsinešę Valuinės (Volyń) gubernijon, traukdami per ją į pietų Rusiją.

³⁾ Plg. rytinių gotų (Ostgoten) vardą *Greothingi* *Graotingi* *Grautungi* *Greutungi*, graik. *Gróthingoi* M. Schönfeld Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen 113, R. Much pas J. Hoops'a Reallexikon der german. Altertumskunde III 389.

vardu *Grattingai* įsikurta ant dešinojo Vyslôs kranto dar tuomet, kai jie savo vardą tebetarė **Ghraudingas*, t. y. dar prieš priebalsių pakaitos. (Lautverschiebung) atsiradimą, vadinasi, už 400—300 metų prieš Kr.

Taigi, I—III amžiuje po Kr. gotai su prūsais tesusiekė tik-tai siaura juosta prie Aismarių. Prūsų tautos stôrumą ir ilgumą tuomet nuo gotų skyrė po jų valdžia gyveną slavėnai, gavusieji *gudo* vardą.

Didžioji dalis senųjų germaniškosios (gotiškosios) kilmės žodžių atkeliauja baltų kalbosna ne tiesioginiu keliu, bet per slavėnus.

Per slavėnus esam gavę šituos germaniškosios kilmės žodžius: 1. *asilas*, pr. *asilis* (la. *ėzelis* iš vok. *Esel*) = sl. *osblō* iš got. *asilus*; 2. *katilas*, pr. *catils*, la. *kattlis* (iš **katils*; plg. la. *auns*, *auza* = lie, avinas, aviža) „Kessel“ = sl. *kotblō* iš got. *katilus*; 3. *istuba* (Klaipėda), la. *istuba* BW. 11417,4 (Nica) „pirkia, Stube“ = sl. *jbstōba* (sen. r. истѣба, r. изба, l. izba) iš germ. **istubā* (prancūz. *étuve*) greta su *stubā* „Stube“ (ital. *stufa* „Badestube“); 4. *stiklas*, la. *stiklis* (*stikla* luogi BW. 31090 „stiklo langai“, *stikla* durvis BW. 29642; 30784,3 „stiklo dures“), pr. *sticlo* „Glas, Trinkglas“ = sl. *stbklo* (r. стекло, скло, l. szkło, škło) iš germ. *stikla*: got. *stikls*, sen. vok. auk. *stechal* „geriamas stiklo indas“; 5. *šalmas*, pr. *salmis* „Helm“ = sl. *šolmъ* (iš čia l. *šlom*) iš germ. **xelmaz* = got. *hilmis*; 6. *lūkas*, la. *luoks* „svogūnas“ = sl. *lūkъ* (iš senesnės lyties *lōkъ*) iš germ. *laukaz* „Lauch“ (suom. *laukka*); 7. *piela* „Feile; Säge“ = sl. *pila* (r. пила l. pila) iš senesnės lyties **pēlā*, kilusios iš germ. lyties **fēlā*, kuri vėliau pavirto lytim *fīlā*¹⁾; 8. *muittas* la. *muitta* „Zoll“ BW. 30790,1 = sl. *myto* iš germ. *mūta*; 9. *tuinas* = sl. *tyñъ* iš germ. **tūnaz* „Zaun“; 10. *kārbija* „Korb, Kober“, pr. *carbīo* „Mühlenkasten“ = sl. *korbbja* (r. коробья l. krobja) iš germ. **korbiā*, iš kur sen. vok. auk. *churpa*, bavariečių vok. *Kürben* „Korb“.

Asilas su *katilu* negali būti gotiškos kilmės dėl galūnės (got. *-lus*). Be to, su *asilu* lietuviai ir prūsai suėjo į pažinės gana vėlai, tai yra tuomet, kai ėmė jiems kunigai bažnyčiose pasakoti apie Kristaus *asilyčią*.

Del ko *gatvė* reikia priskirti prie skolytinių žodžių iš senovės šiauriečių germanų (švedų) kalbos, jau teko man paaiškinti „Kalbos mažmožiuose“ (§ 58). *Kliepas* ir *kvietyš* negali būti gotiškos kilmės (got. *hlaiψs*, *hwaiteis*) dėl dvibalsio *ie*. Lietuvių ir latvių kalbos dvibalsis *ie* visuomet yra kilimo iš senesnio *ei*, kaip tatai parodę yra prof. J. Endzelyno tyrinėjimai. Endzelyno rezultatus patvirtina ir manosios studijos. Senų senovėje *ei* te-

¹⁾ Indoeuropiškasis dvibalsis *ei* slavėnų ir germanų kalbose pavirto vienabalsiu ilguoju *i* per pereiginį laipsnį *ē* (ilga, ankštą *e*). Tokiuo pat keliu atsirado iš senesniojo *ei* ilgasis *i* ir lotynų kalboje: *ire* iš **eze* = *eisi* „eiti“.

virto dvibalsiu *ie* tikrai po kirčiu, nekirčiuotasis liko kuo ir buvęs. Senovėje buvo sakoma: *niè-kas*, bet *nei vienas*; *prie* taras, bet *prei-kálas*; *Dievas*, bet *deivé* (kirtis ant *é*), *deivótas*, *deivysté* (kirtis ant *y*). Senovėje greta su lytimi *Dievas* turėjo būti ir *deivai*; greta su *veidaĩ* turėjo būti **viedas*; greta su *šviečia* turėjo būti *šviečiũ*. Kalba nemėgia to paties žodžio linksniavime (declinatio) ir asmenavime (coniugatio) lyčių įvairumo. Tą įvairumą kalba paprastai išlygina, suvienodina. Tokiuo būdu iš dvejų senovės lyčių apibendrinama yra viena katra. Greta su lytim *Dievas* šandie išigalėjo ir *dievai*, *dievystė*. Greta *veidų* pasidarėme ir vienaskaitos vardininką *veidas*. Prie *šviečia* ėmė sakyti ir *šviečiũ*. Apibendrinę *šviečiũ* pasidarėme ir *šviečia*. Šituo apibendrinimo keliu pasidarę kalboje dvejų žodžių, vadinasi, su *ie* ir *ei*, kurie kiauurai per visą linksniavimą ir asmenavimą išvedė vieną katrą dvibalsį. Taip atsirado: *šviečiũ* ir *šviečiũ*, *tiesiũ* ir *teisĩũ*, *tiekiũ* ir *teikiũ*, *griebiũ* ir (žem.) *greibiũ* (grėbu), la. *iet* „gehen“ ir lie. *eiti*, *priekalas* ir *preikalas*, *priemenė* ir (žem.) *preimenė*, la. *iela* „gatvė“ ir žem. *eilā* „eilė“, *plieksti* ir *pleiksti* J. 613, la. *viesties* ir lie. *veisti(e)s*, *kiesti* (Dauk., Val.) ir *keisti* K., Kv. *spiesti* ir *speisti* (ažūspeitė šunį sąspara; prispeitė prie sienos „prispyrė“ Salos), ir k..

Kliepas ir *kviety* senovėje buvo ūriami: **kleipas* ir **kveity*. Pastarosios lytys atsirado iš šiauriečių germanų žodžių **xleifz* (sen. isl. *hleifr* — sen. vok. auk. *leib*) ir **xveitiz* (sen. isl. *hueite* — sen. vok. auk. *weizzi*).

Skandinaviskos kilmės tris žodžius teturime. Jų dar neužtenka spėjimui, kad šiauriečių germanų būta kadai kitkart artimais lietuvių bei latvių kaimynais Baltijos pajūryje (Kurše) arba Padauguvyje (Vidžemėje). Kad lietuvių ir latvių savo žemės ribomis būtų susisiekę su šiauriniais germanais, tai jie trimis skolytiniais žodžiais nebūtų pasitenkinę. *Kliepo* (duonos) ir *kviečių* pirkti mūsų protėviai galėjo gauti ir nebūdami šiaurės germanų kaimynais. Tuodu žodžiu gauta dar tuomet, kai patys germanai žodžius *hueite* (sen. island.) ir *hleifr* (sen. isl.) dar tebetarė **xleifz* ir **xveitiz*. Germanų kalbos garsas *h* lietuvių kalboje būtų išnykęs, t. y. *kliepo* ir *kviečio* vietoje šandie betarytumėm **liepas* ir **vietys*; plg. prūsų žodį *ilmis* „Bark, Scheune“, kilusį iš got. **hilms* = norv. *hjelrn*, sen. isl. *hialmr* „Bark“ (Lidén PBB XXXI, 600).

Lietuvių žodis *kunigas* ir latvių *kungs* „ponas“ (iš senesnės lyties **kunigs*¹⁾) pateko mūsų kalbon tuomet, kai vokiečiai žodį *kuning* (sen. vok. auk.) ėmė jau tarti *kunig*. Die *kunige* von

¹⁾ *Kungo* būta pažįstamo ir lietuviams. 1605 m. Kat. turi: nuog io milistos *kungo* Mikaloiaus Daukszos 30, 6 *kungas* unt wisu *kungu* 32, 22 *kungay* 86, 7. Lyties *kunigās* ir tebebūta dar gyvos: *kūnigas* 77, 11 *kunigas* 78, 18 *kunigo* 61, 7 *kuniguy* 72, 7.

Sameiten (Ditleb's von Ainpeke Livländische Reimchronik, vers. 4653). Šaltinių liudijimu lyties *kunig* atsirasta apie 1200 metus po Kr. Iš senovinės germaniškos lyties *kuningaz*, iš kurios kilę yra suom. *kuningas* ir slavėnų *кнѣзь* (r. князь, l. ksiądz), lietuviai šiandie beturėtų **kuningą*, o latviai **kunigą*. Senoji rašomoji ir šios dienos šnekamoji kalba kalbininkų (Hirt PBB XXIII 350, Schrader Reallexikon¹ 453, Berneker Slav. etym. Wrk. I 663, Walde Lat. etym. Wrk.² 338 s. v. genius) garbina-mojo **kuningo* visai nepažįsta. Lietuvių kalboje tėra tik-tai *kunigas*.

Mūsų *pinigas* irgi yra jaunesnis už slavėnų žodį *pěnedzb* (sen. r. пѣнязь, l. pieniadz), kilusį iš germ. **penningaz* (sen. vok auk. *pfenning*, sen. isl. *penningr*, slavėnų *ѣн* iš *enn*). *Pinigas* bus patekęs mūsų kalbon irgi apie 1200 metus po Kr. (mnd. *pennig*). Žemaičių *pinigas* (and. *penning*) ben kiek senesnis už aukštaičių *pinigą*, bet už tat kokiais 6 ar 8 šimtais metų jaunesnis už sla-vėnų žodį *pěnedzb*.

H. Hirt'as savo straipsnyje «Die altgermanischen Lehnwörter im Baltischen» (PBB XXIII 344—349) tiki prūsų kalboje su-radęs visųseniausių germaniškos (gotiškos) kilmės žodžių net 34, būtent: 1. *ackons* „akuotas, Granne“, 2. *alu* „midus“, 3. *dragios* „mielės“, lie. *dragė* BG 281, 4. *anctan* „sviestas“, 5. *assanis* „ruduo“, 6. *asilis* „asilas“, 7. *brunjos*, la. *bruņas* „Panzer“, 8. *sarwis*, lie. *šarvas*, 9. *salmis*, lie. *šalmas* „Helm“, 10. *kelmis* „kepurė“, 11. *kalabian*, lie. *kalavijas*, 12. *bucus* „Buche“, *bucca-reisis* „būko riešutas“, 13. *gattawint*, lie. *gataviju*, 14. *instran* „Schmer“, 15. *kailüstiskan* „sveikata“, 16. *caymis* „kaimas, kiemas“, 17. *catils* „katilas“, 18. *kaupiskan* „prekybą“, 19. *kērdan* „laiką“, 20. *klausiton* „klausyti“, 21. *auklipts* „paslėptas“, 22. *knapios* „kanapės“, 23. *cuylis* „kuilys“, la. *kuilis*, 24. *-maltan* „salyklas“, 25. *nautin* „vargą, Not“, 26. *panno* „ugnis“, 27. *-staclan*, kurį turime sudurtiniame žodyje *panustaclan* „Feuereisen, t. y. ugnies staklės“. 28. *pecku* „pekus“, 29. *rikijs* „viešpatis“, *riks* „valstybė, Reich“, 30. *konagis* „König“, 31. *saltan* „lašiniai“, 32. *sticlo* „geriamas stiklas“, 33. *tuldīsnan* „džiaugsmą“, 34. *wangus* „lydi-mas“, lie. *vanga* „dirva“.

Lietuvių ir latvių kalboje Hirtas (l. c. 349—351) tariasi su-radęs šituos 23 gotiškos kilmės žodžius: 1. *alus*, 2. *asilas*, 3. *gana*, 4. *gardas*, 5. *ieškoti*, 6. *katilas*, 7. *kaugurė*, 8. la. *kauns* „gėda“, 9. *kaupas*, 10. *kiemas*, 11. *kerdžius*, 12. *kirmyti* „mie-goti = drychać“, 13. la. *klaips* „duona“, 14. *klausyti*, 15. *kunigas* (Hirtas, žinoma, rašo: **kuningas*!), 16. *kupra*, 17. *kvietys*, 18. *midus*, 19. *mundras* „munter“, 20. *protas*, 21. *pulkas*, 22. *stodas* „arklių pulkas, стадо“, 23. *šarvai*.

Hirto germaniškosios kilmės žodžių sąrašas pakliuvo visų-daugiausia (25 iš 50) savų, baltiškų, neskolytinių žodžių, bendrų

baltams ir germanams: 1. pr. *ackons* «akuotas», 2. pr. *dragios*, lie. *dragės* «mielės»: r. *дрожжи*, 3. pr. *antān* «sviestas»: lot. *unguo* «tepu», 4. pr. *assanis* «ruduo» = l. *jesień*, r. *осень*, 5. pr. *kalabian*, lie. *kalavijas*: *kalu*, 6. pr. *kailūstiskan*: sl. *чръль* iš **koilos*, 7. *kāimas*, pr. *caymis*, lie. *kiemas*, la. *ciems*: slav. *po-čiti*, *pokojb*, 8. pr. *kērdan* «laiką»: r. *череда*, 9. *klausyti*: *klausti*, *klusas*, 10. pr. *au-klipts* «paslėptas»: la. *klēpis*, žem. *klēbys* „glėbys“, 11. pr. *nautin*, 12. pr. *panu* = suom. *panu* «ugnis», 13. pr. *-staclan*: lie. *staklės*, 14. pr. *saltan* «lašiniai», 15. pr. *tuldīsnan* «džiaugsma»: pr. *tulissones* «kunigai, numirėlio garbstytojai» — sen. isl. *Tulr* (*T* = spirans *t*) «poėta» iš senesnės lyties **tulis*, 16. pr. *wangus* „lydimas“, 17. *gana*, 18. *gardas*, 19. *ieškoti*, 20. *kaugurē*: *kaugė* *kiaugė*, *kūgis*, 21. la. *kauns* «gėda»: lie. *kūvētis* «gėdėtis», 22. *kaupas*: *kupeta*, 23. *kerdžius*: slav. *čerda* (būtų lie. **kerda*) «banda, galvijai» (l. *trzoda*), 24. *kirmyti*: *kirmis*, 25. *kupra*: *kaupas*, *kūpsoti*, 26. *protas*: su-pratau, 27. *mundras* (gali būti ir skolytinis): la. *mudris-ra* «munter» BW. 343,4 var; 31425, *mudit* «antreiben, anpurren».

Kiti Hirto sąrašo žodžiai, būdami germaniškos kilmės, baltų kalbosna pateko ne tiesioginiu keliu, bet per slavėnus. Stai tie žodžiai: 1. *asilas*, pr. *asilis* = sl. *osblō*, 2. pr. *brunyoš*, la. *bruñas* „Panzer“ = sl. *brōňa* (r. *броня*) iš sen. vok. auk. *brunia*, 3. *šalmas*, pr. *salmis* = sl. *šolmō* (l. *szłom*) iš germ. *xelmaz*, 4. pr. *bucus*, *bucca*-reis is lenk. *buk* (su trumpu *u*, ką rodo prūsų *bucca*), 5. *gatāviju*, pr. *gattawint* = l. *gotowić*, 6. *katilas*, pr. *caṭils*, la. *kattis* = sl. *koṭblō*, 7. *kuilys*, la. *kuilis*. pr. *cuylis* iš sl. *кыль* „su kuila“ (r. *кулыкъ* - *kuilys*), 8. pr. *piwa-maltan* „salyklas alui“ = sl. *molto* (l. *mloto*) iš germ. **malta* „Malz“, 9. *pulkas* = sl. *pōlkō* iš germ. **fulkaz* „Volk“, 10. *stodas* (gali būti ir savas žodis) = sl. *stado*.

Dar kiti Hirto sąrašo tariamieji senovės gotų žodžiai prūsų kalbon bus patekę tarp 1250 — 1500 metų iš vokiečių kalbos. Naujosios gadinės vokiški žodžiai bus šie: 1. pr. *instran* „Schmer“ (gali būti ir savas žodis; plg. Thomsen Berör. 174, Fick Vergl. Wrb. III⁴ 25)¹⁾ = vok. žem. (mnd.) *inster* „taukinė,

¹⁾ Pr. *instran* „taukai, užkulas, užtrinas, prametalas“ gali būti kilimo iš senesnės lyties **ins-ra-n*, kurios pirmoji dalis *ins-* kyšo mūsų žodžiuose: 1. *iščios* (j tvirtapradis, gestossen) „wnetrzności, lono; Eingeweide Būga, Izviestija otd. rus. jaz. i slov. Akad. N. XVII, 1, p. 38 iš **ins-tjās*: la. *iekšas* „Eingeweide, viduriai“ iš **ens-tjās*: gr. *ens* (krēt, arg.) = att. *eis* „į, ing.“; 2. *įsnauja* (j tvirtapradis, gestossen) „taukai išrūkyti vėdare; rus. salnik, gr. epíploon“ Dus, Joniškis, Linkmenes, Tvereciūs, Alunta—*įsnauja*, jōs (galininko—accus. s. — j tvirtagalys, geschleift) Kv.—*įsnauje* sadło w czepek zawinięte, kądziątek sadłowy. Adeps, arvina P. — *Isnauia* DP 180,30 iš **ins-n*: la. *iešnavas* „Flaumenfett, Schmer, ungesalzen Schmalz“ iš **ens-nāvas*. Germaniškasis žodis *instra* n. kilęs yra iš indoeuropiškios lyties **ens-ro-m* (germaniškosiose kalbose „en + priebalsis“ pavirsta „in + priebalsiu), kurios *ens-* lygus yra la. *ies-* iš *ens-* (*iekšas*, *iešnavas*).

įsnauja“, sen. isl. *istr* n. „Fett“, 2 pr. *kaupiskan*: *kaufen*, 3 pr. *konagis*, lie. *kunigas* (*kungas* 1605 m. Kat.): vok. žem. (mnd). *kunig*.

Taigi, Hirto senųjų germaniškosios kilmės žodžių sąrašo (50 žodžių) būta baisiai nevykusio.

R. Trautmann'as (Die altpreussischen Sprachdenkmäler. Göttingen 1910, p. XV) prūsų kalboje išranda šiuos žodžius esant gotiškos kilmės: 1. *arrien* „Tenne“: got. **arin*, 2. *asilis* „Esel“: *asilus*, 3. *ilmis* „Bark“: **hilms*, 4. *catils* „Kessel“: *katils*, 5. *kaupiskan* „Handel“: *kaupon*, 6. *lapinis* „Löffel“: **lapins*, 7. *rikijis* „Herr“, lie. *rykys*: **reikeis*, 8. *wangus* „Damerau“, lie. *vanga*: *waggs* (gg = ng).

Pr. *arrien*¹⁾ negali būti gotiškas vienaskaitos galininkas **arin*. Iš germaniško žodžio *arinaz* (iš kur suom. *arina* „židiny“ = sen. isl. *arinn* „Feuerstätte, Herd“, sen. vok. auk. *arin*, *erin* „Fussboden, Tenne“ Fick Vergl. Wrb. III⁴ 18) prūsų kalboje turėtumėm vienask. vardininką **arins*, galininką **arinan*. Prie vienaskaitos galininko (accus. s.) *arrien* (plg. *semmien* „žemė“, *warrien* = la. *vari* „galia“) vardininkas turėjo būti **ari*, kas būtų lietuviškai **arė* (la. **are*). Jei žodis *arrien* prūsų kalboje reiškia „javus“, „labybą“ (Als.), tai jis tuomet bus giminė su mūsų žodžiu *arūo-das*²⁾ „iškultos labybos padėdama (= -das) vieta“ = žem. miegà“ = la. *aruods* BW. 3876, 10594, 21060, 21294, 25990.

Del *asilo*, *katilo*, **kaupiskos* (or) negotiškos kilmės jau esam anksčiau kalbėję. *Vanga* „dirva“³⁾, pr. *wangus* „lydimas, silva paene exstirpata“ ir kuršių *-vanga* „laukas“⁴⁾ yra baltiškos kilmės

¹⁾ bilte stai peisālei tu turei stesmu kurwan kas *arrien* tlāku ni stan āustin perrēist bhe ains dilants ast swaisei ālgas werts 55,34 = sako rasztas: Ne užriszi nasrū jāuczių kulancziām. Ir wertas ira darbinikas ālgos sawo 1816 m. NI. Pow. Grom. pas Timotensza I 5, 18. Posakis „kas *arrien* tlāku“ reikia versti lietuviškai žodžiais: „kurs *javus* arba kūlė (kluoną) kulia“.

²⁾ *Aruodo* dalėlytė - *das* yra ta pati, kaip ir žodžiuose: *priedas*, *uždas*, *išdas*, *indas*, *nuodas*, *apdas* „drabužis“: *wissos* perėdnios ir *abdas*, ir įrinkimai DPo 382, 36. Kamieną *aruo* — „javai, labyba“ del dvibalsio *uo* galime palyginti su la. (Aucėje vartojamu) žodžiu *peluo-de*, greta su kuria yra sakoma ir: *pelūde* BW. 5205; 12594, 2, 4; 14434 ir *pelude* BW. 824, 12677, 35134 var. „*peludė*“. *Aruo* — rodo buvus daugiskaitos vardininką **arūs* „javai“ (plg. *pelūs*). Baltų kamienas *aru* — (plg. *pelu-mis* = sen. rus. sn *pelumi* Novgorod. 1 lietopiš 6636 m.) arba *arū* — (plg. la. daugiskaitos naudininką *pelū-m* „*pelums*“ BB. 25,276) yra draugas kamienui **arvā* = lot. *arva*, ae „dirva, Ackerfeld, Saatland“, umbr. *arvam-en* „in arvum, dirvo-na“ — gr. *arou-ra* „Ackerland“; plg. la. *pelvas* „pelūs“ Endzelin KZ 42, 378, Arch. für slav. Phil. 32, 286, Būga Russkij filol. viestn. 73,385 ir pr. *pelwo* = sl. *pelva*, iš kur ukrain. *połova*, serb. *pljeva* „pelūs“. Tokiuo būdu išeitų, kad prūsiško „javų“ vardo **ari* ir lietuviško bei latviško *aru*-(*arū*). turėta pagrindinė reikšmė „dirviniai“, „dirvoje (augę)“.

³⁾ *wangos* stow wargei Br. Joel 1,10 BG 337.

⁴⁾ Kuršių kalbos žodis *vanga* išliko vietų varduose: *Alšvanga*, *Ievanga* „alksnių vanga“, „ievy vanga“. Šambijoje būta vietovės vardu *Alex-wange* = „alksnių vanga“ (Dusetiškiuose sako *aliksniis* „alksnis“).

žodžiai, su kuriais giminiuojasi germanų kalbos žodžiai: got. *waggs* (t. y. *vangs*), „ojus, Paradies“, sen. isl. *vangr* „lanka, pieva, laukas, klajumas, Aue, Gefild“, sen. saks., sen. angl. *wang* „lanka, lyguma“, sen. vok. auk. *holz-wangâ* „campi nemorei“—sen. isl. *vangi*, sen. saks., sen. vok. auk. *wanga* „sruostas, Wange“. Visų šitų žodžių pagrindinė reikšmė bus buvusi „šlaitas“ (*šlieti, šlyti*), „lenkė“ (*lenkti, lanka*); plg. pr. *wangan* „galą“, *wingriskan* „apgaulė, klasta“, lie. *vėngiū* „lenkiuosi, bijau“, *vingis* „linkis, lankstas“, *vangūs* „tingus“, la. (skolytinis žodis iš kuršių kalbos) *vingris-ra*, *vigrus*, оборотливый, frisch hurtig, geschick“. Greta su *veng-* ta pačia reikšme turėta ir šaknis *veig-* (plg. žem. *bengti* : auk. *beigti* „baigti“ Prienai, Seinai, 1600 m. Marg. Theol.), iš kurios kilę yra: la. *vaigs* (būtų lie **váigas*) „sruostas, šeka, Wange“, lie. *viglas* Dus, arba *vigrūs* „быстрый, живой, верткий, ловкий, kurs veikiai susimeta, vikrus¹⁾“, la. *viegliš* (būtų lie. **viēglas* Būga Rus. fil. viestn. 65,325) „len, vas, leicht, wenig wiegend“, lie. *Vaiguvà* (gal. *Váiguvą; ai* tvirtapradis) „1. Plóškčių par. upė, 2. Žemaičių žemės miestelis“ — Бирштань (= Birštonas), *Boukryva* 1387 m. (A. Соболевский и С. Пташицкий. Снимки грамот XIV в. Издание Археологического Института. СПб. 1903, № 14)—у *Boukryve* за милю отъ Велены (= Veluona) 1493 m. (Русская историч. библиотека XXVII 138). Tarp vokiško žodžio *Wange*³⁾ „sruostas“ ir latviško *vaigs* „sruostas“ yra toks pat santykis, kaip ir tarp žemaitiškos *pabangôs* ir aukštaitiškos *pabaigôs*.

Kalbos faktai rodo, kad prūsų tautos jau V—III amžiuje prieš Kr. gyventa ties Vyslôs upės žiotimis ir Paaismaryje. Atėjame amžiuje († 178 m.) po Kristaus prūsų tenai randa garšiusis geografą Ptolomėjas (Ptolomaeus, ed. C. Müller III 5, 9).

¹⁾ *Vigrus* vaikas „vikrus, lovkij, viortkij“ Ramygala; *vigrus* „bystry“ J (słownik); aš vaikas *vigrus* Jd 67,5 *vigrus* žirgužėlis 331,16 žirgas *vigrus* 383,17.

²⁾ Šaknies *veng-* (indoeuropiškai *vengh-*) turėta gretiminė lytis *venk-*, kurios pėdsakų randame ir germanų ir baltų giminės kalbose; pav.: 1. germ. *vanhō* f. „linkis, Winkel“, *vanha* n. „netiesa, piktybė“ (Fick Vergl. Wrb. III⁴ 389) = sanskrit. *vankā-* „kreivuma, įžulnuma“; 2. lie. *vinklūs* „vikrus, viglas, zwinny“—Mos., Slnt. — *vinklus* kaip išnarstyts (Skuodas) — woraj.. tinktus óstato musiemis didelej *winklus* Dauk. Dajnes 144; 3. *vinkrus* „chytry“ J (słownik), *winkrus* „chytry“ Dauk. Lenk.-liet. žod., *winkrus*, guwus callidus Dauk. žod. 6, *vinkrus* „vikrus“ Dauk. Liet. istor. I 276, *winkrus* uried's DG 53 Lacedemonys *winkrej* apgawęs, stiprej grauden 15 Nesus giltiniop pasmerkts, *winkrej* sawj ir sawsius iszlousou 162 surj... *winkri* łape... pagrobę Dauk. Pasakas Phedro 9 — nebo ant kiejsta ir *winkre* elgimos žmonij Val. Tam. isz Kemp. 81 Nepasiklauk... *winkrumu* 22 — Mitridatio *winkrumu* sugautas DG 112 Toksay *winkrumas* Rimionems pawiko 206; 4. la. (kuršių kalbos liekana) *vinkalat* „vengti darbo, vangiam, tingiam būti“, *vinkluoties* „sąumen, zaudern, nachlässig sein“.

Šaknies *venk-* turėta ir gretiminė lytis *veik-*: *veikus* (ei tvirtagalis, gestossen) „schnell, flink, bereitwillig“, *vikrus* „viglas, vigrus“, la. *veiktis*, -la „greitas, vikrus“ (lietuviškai būtų **veiklas* su tvirtapradžiu—gestossen — ei).

Iš jo mes sužinome du tosios giminės tautinių vardų: *galindus* ir *sudus* (sūdinus) Tiedvi prūsų giminės tauteli gyvenanti greta slavėnų (venedų): hypō mēn toūs Ouenēdas *Galindai* kai *Soudinoi*. Šių tautelių vardai tebegyvuoja Prūsų žemės srčių pavadinimuose *Galindia* ir *Sudowia* (1326 m. Scr. rer. Pruss. I 51) arba *Galindo* ir *Zudua* (1231 m. I, c. I 737). Gotų, kai dar jų gyventa Pavyslyje, pasižinta ir su *galindais*. Iš Pavyslio *Galindo* vardas nusinešta gotų net Ispanijon. Tenai tuo vardu buvęs vienas vestgotas (J. Hoops Reallexikon der Germanischen Altertumskunde II 304).

Vyslės žemupį prūsai turėjo pasiekti dar tuomet, kai Pavyslio gyventojai slavėnai upės vardą tebetarė *Vistlā*¹⁾, nes tik iš pastarosios lyties tegalėjo atsirasti pietinių prūsų šnektose (plg. pamezaniečių prūsų žodžius: *-tinklo* „tinklas“, *-piucan* „pjautuvas“; čia priesaga *-kla-* kilusi yra iš *-tla-*) *Vikslā* (*Wixla* 1243 m. šaltinyje pas Pierson'ą Altpreuss. Namencodex). Prūsiškoji Vyslos vardo lytis iki šiai baltai dienelei išgyveno vokiškame upės varde *Weichsel* (sen. * *Vihslā* → pr. *Vikslā*).

Pietinių prūsų šnektose slaviškoji Vyslos upės vardo lytis *Vistlā* iš pat pradžią turėjo pavirsti lytim *Visklā*, nes *-tl-* pietiniuose Prūsuoje virto *-kl-*. Lyties *Visklōs* būta patekusios ir gotų kalbon. Mūsų upę vadina *Visla* gotų istoriografas (350 m. po Kr) Jordanas (De reb. Get. 5). Jis tą varda, be abejo, bus paėmęs iš gyvosios gotų kalbos. Vėliau *Visklā* baltiškųjų kalbų įstatymais turėjo išvirsti lytim *Vikslā*, nes priebalsių junginys „*sk*+priebalsis“ virsta junginiu „*ks*+priebalsis“: *Maksvā*=rus. *Mockba*, „šuns uodega *vikst*“ greta su „šuo udegą *viskina*“.

Vyslos (*Wisle* 890 Vulfstano kelionės aprašyme, Scr. rer. Pruss. I 732, KZ 19,372) upės vardas kilimo yra slaviškas. Šito vardo anapus slavėnų žemės ribų niekur nerandame. Slavėnuose *Vyslos* vardo (su jos išvestiniais) esama labai populiaraus; plg.: 1. *Visla* — Bobriko Vislicos dešinasis intakas (Pinsk. apskr., Minsk. g.); 2. *Vislica* — Bobriko dešinasis intakas (Bobrikas įteka Pripetin iš kairės; Pinsk. ap.); 3. *Vislok* — a) Sano kairysis įtakas, b) Lisenkos kairysis įtakas (Lisenka įteka Vorsklicon; Graivor. ap., Kursko gub.); 4. *Wisłoka* — Vyslos dešinasis įtakas; 5. *Vislov rov* — Ochovkos kair. įtakas (Babruisk. ap., Minsk. g.); 6. *Vislovka* — Desnos kair. įtakas Šmalensko gub.; 7. *Wiślanka* — Vyslos įtakas Vloclavo apskr.; 8. *Svisloč* — a) Dniepro Berezinios deš. įtakas ir b) Nemuno kair. įtakas (iš Sb + visloč „zlew potoków, rzeczek“); 9. *Świślina* (iš Sb + vislina) Kamenos deš. įtakas (Kamienna teka Vyslon iš kairės; Kelčių gub.).

¹⁾ *Vistla* Plinius Hist. nat. IV 81,97, iš kur *Vistula* Pomponius Mela III 4, 1.

Vyslos etimologiją galima rasti mano straipsnyje „Kann man Keltenspuren auf baltischem Gebiet nachweisen?“ (Rocznik Slawistyczny, t. VI, p. 29).

Mano straipsnis duoda šitokias išvadas:

1°. Iš baltų (áisčių) giminės tautų žilojoje senovėje (pradedant nuo V—IV amžiaus prieš Kristu ir baigiant III amžium po Kr.) susisiekti su rytiečiais germanais (gotais) vienu tikrai prūsų.

2° Prūsų su gotais susisiekti Pavyslyje ties žiotimis ir Paaismaryje.

3°. Gotų tautos kultūrinių santykių su prūsais būta silpnėsių nei su slavėnais.

4°. Aukštesnį kultūros laipsnį rodančių žodžių iš gotų kalbos patekta slavėnų kalbon daugiau ne 30 žodžių. Tuo tarpu baltai iš gotų tėra gavę vos tik devynis žodžius.

5°. Gotiškiosios kultūros Prūsosna eita ne tiek tiesioginiu keliu, kiek per slavėnus. Iš senų senovės, mat, slavėnų (venetų, venedų) būta kaimynais su gotais.

6°. Prieš gotų atsibrovimą į Vyslos žiotis ir Paaismarį prūsų su gotais nebūta kaimynais. Tuomet prūsus nuo gotų skyrusi slavėnų teritorija.

7°. Suomų ir lapių nuo geležies gadynės pirmųjų dienų (550—300 m. prieš Kristų) gyventa šiauriečių germanų (švedų) įtakoje ir gauta daugiau nei 100 žilosios senovės germaniškų žodžių.

8°. Visų seniausiųjų germaniškiosios kilmės žodžių patekta suomių ir lapių kalbon dar tuomet, kai germanų prokalbės konsonantizmas dar tebebuvo neapkitęs, t.y. prieš vadinamojo „Lautverschiebung'o“ atsiradimą (400—250 m. prieš Kr.).

9°. Baltų giminės kalbose gotiškiosios kilmės žodžiai turi Lautverschiebung'o (priebalsių pakaitos) žymių. Tas pat reikia pasakyti ir apie slavėnų gotiškiosios kilmės žodžius.

10°. Iš tikrinių vardų (nomina propria) matyti, kad gotų su prūsais ir slavėnais susidurta dar prieš priebalsių pakaitos (400—250 m. prieš Kr.) atsiradimą. Iš tos gadynės eina lietuviškasis *gudo* vardas ir lenkiškasis Pavyslio miesto vardas *Gudziądz*¹⁾.

11°. *Gudo* vardu iš pat pradžių vadinta gotai. Paskui, gotų valdžion patekus Pavyslio slavėnams, *gudais* imta vadinti ir gotų pavaldiniai slavėnai.

12°. Tų šiauriečių germanų, iš kurių suomiai ir estai (igaučiai) turi pasiskoliję žodžių, nuo neatmenamų laikų gyventa šiaurės vakarinėje Estijoje (Estland) ir pietų vakarinėje Suomijoje (Finnland).

¹⁾ Iš bendrinių vardų (nomina appellativa) slavėnai bus gavę iš gotų kalbos prieš Lautverschiebung'o atsiradimą tikrai vieną žodį *mnrký* «morkas» (sen. vok. auk. *morha*).

130. Šiaurės germanų (skandinavų) įtakoje kadai kitkart, be suomių, būta ir latvių su lietuviais. Įtakos pėdsakus galime įžiūrėti žodžiuose *kliepas*, *kvietyt* ir *gatvė*.

140. Skandinavų įtakoje lietuvių ir latvių gyventa dar tuomet, kai patys skandinavai priebalsio *h* vietoje (*hleifr*, *hueite*) dar tebetarė *x*.

150. Skandinavų nebūta kaimynais nei latviams, nei lietuviams. Skandinaviškos kilmės žodžiai bus gauti prekybos keliu.

160. Prūsų prieita prie Vyslos upės žiočių dar tuomet, kai Pavyslio gyventojai slavėnai upės vardą tebetarė *Vistlā*.

170. Vokiškasis Vyslos vardas *Weichsel* kilimo yra prūsiškas. Prūsų kalbos įstatymais *Vistlā* turėjo pavirsti lytim *Vikslā*, iš kurios germanų lūpuose pasidarė *Vihslā* (dabar *Weichsel*).

Kaune, 1921 m. gegužės mėn. 6 d.

29. Prūsų dievas Aušautas.

1530 m. šaltinio dievas *Ausschauts* „Aesculapius“ galėtų būti vienos kilmės su 1561 m. katekizmo žodžiu *auschautins* „skolas, Schulde“ (acc. pl.), kilusiu iš veiksmažodžio **auschaut* „skolyti = vorschiessen (Geld)“. Kaip *vorschiessen* „skolyti“ nėra atskirtinas nuo *schliessen* „šauti“, taip lygiai ir prūsų **au-šaut* negali būti skiriamas nuo **šaut* = *ja. šaut* „schliessen“, kuriam lietuvių kalboje atlieptų **šidauti*; plg. žem. žodį *šiautuvus*, „Weberschiffchen“, *šiaulys* „strzelec“, iš kur miesto vardas *Šiauliai*. Del prasmės išrutos plg. dar vok. *Schoss* „Abgabe, Zoll, rinkliava, mokesys“ greta su *schliessen* „šauti“.

Aušauts būtų tai toks dievas, kuris „duoda“ (*schiesst vor*) žmonėms sveikatą, arba dievas, kuris „nustuma“ (*nušauja*; plg. : duris *užšauti* „užstumti“; duoną į pečių *šauja* „stuma“) nuo žmonių ligas.

Au-šauts (lietuviškai būtų **Nuo-šiaūtas*) „(žmonių ligų) nušovėjas (nustūmėjas)“ savo sudarymu niekuo nesiskiria nuo žodžių: *žibiū-tas* „senovės padargas žiburiui iškšti, Leuchter“ || *žibinu*, *pelė-kautai* „slāstai“ || *kauti*, *apsiaūstas* „Mantel, t. y. žmogaus apsiautėjas“ || *āpsiaustas* (part.).

Gyvus niekus del *Aušauto* rašo A. Mežinskis (POMOB 76, 77).

30. Neikom.

Juškevičiaus žodyno *neikom* „labai, sehr“ 204 b, 277 b, 337 a, 405 a, 454 b, 566 a gali būti kilimo rytietiška lytis iš *neiko-mis*, kuri nėra atskirtina nuo latvių kalbosrieveiksmio *nāiki* „labai, sehr“ Rkr. 15, 69.

31. Prūsų dievas Gardaitas.

Bardoayts „Pollux“ sako atsiradęs per spaudos klaidą iš *Gardoayts* (Gardoætēs) „Schiffgot“ Aist. st. I 8. Jei Akelaičio žodis *gárdas* „Schiff, laivas“ (Aist. st. I 9) nėra pramanytas, tai jis bus prūsų dievaičio tėvas. *Gardoayts* galėtų būti kilęs iš lyties *Gardaitas*: Garda-aitas, kur *garda-* „laivas“ ir *aitas* „kas eina, eįėjas“ = lie. *aitas* „kas vis eina ir eina = padáuža, Herumtreiber“ Kup.

32. Juodeikis ir juodikis.

Linkmeniškų *júod-eikis* „kraujinė sruba rūgštimė virta“ ir XVI amžiaus rašytojų (W 103, 23, BrP II 284) *júod-ikis* „skatikas, pinigėlis, Heller, Scherfflein“ dėl priesagos * balsių kaitės (*ie* || *i*) niekuo nesiskiria nuo šių slaviškų žodžių: s. bulg. агн-иць || агн-ыць „ėras“ arba lenk. dial. *pal-ic* || *paliec* (kilm. *palca*) „pirštas“. Plg. dar: *jauneika* OP 61, 3, 21; 109, 14; 116 „der Jüngste“, *Jauneikis* (pavardė): *jaunikis* „ein (heiratsfähiger) junger Mann“.

33.

Festschrift Adalbert Bezzenberger zum 14 April 1921 dargebracht von seinen Freunden und Schülern. Mit 41 Abbildungen im Text und 10 Tafeln. Göttingen Vandenhoeck & Ruprecht 1921 pls. 172. 80.

Becenbergerio vardas nėra svetimas mūsų šviesuomenei. Visiems mums, vadinamiesiems šviesuoliams, tekę ypač minkantis gimtosios kalbos naudotis ir Becenbergerio veikalais. Dar ir dabar dažno šviesuolio knygyne užtiksimė ne vieną jo veikalą; pav.: 1) Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache, 2) Litauische Forschungen, 3) Litauische und Lettische Drucke der 16 und 17 Jahrh. Šių metų balandžio 14 d. Karaliaučiaus universitetas ir Becenbergerio draugai bei mokiniai šventė jo 70 metų amžiaus sukaktuves. Sukaktuvėms buvo paruoštas tam tikras šventinis spaudinys, kuriam patiekė straipsnių 27 mokslo vyrai iš lyginamojo kalbų mokslo, archeologijos ir istorijos srities. Mūsų šviesuomenei įsidėmėtini šie straipsniai: 1) M. Ebert: Ein Spät-La Tène-Depotfund von Sprindt (netoli nuo Įsruties), p. 24 — 30, 2) B. Ehrlich: Der Schlossberg in Rajgrad (senovės jotvingių žemėje), p. 31 — 38, 3) Georg Gerullis: Zur Sprache der Sudauer-Jatwinger, p. 44 — 51, 4) A. Hackman: Baltische Sprossenfibeln aus Finnland, p. 68—76, 5) Chr. Krollmann: Lübecks Bedeutung für die Eroberung Preussens, p. 97 — 102, 6) O. Montelius: Schweden und Weichselländer zur Steinzeit, p. 110 — 113, 7) F. E. Peiser: Die Trinkhornränder der Prussiamuseums, p. 114 — 120, 8) K. Stadie: Die Steinzeitdörfer der Zedmar (Darkiemio apskr.), p. 148 — 160, 9) R. Trautmann: Baltisch-Slavisches, p. 167 — 168.

Neiškenčiu kelių žodžių nepasakęs apie mūsų tautiečio *Jurgio Gerulio* ¹⁾ straipsnį „Zur Sprache der Sudauer-Jatwinger“. Sudų (sudinių, sudavių) arba jotvingų kalba ir man senai rūpi. Tai kalbai tirti aš jau nebe nuo vakar dienos (nuo 1908 m.) renku medžiagos, kurios susikrovė per 12 metų ben triskart daugiau, kaip kad padavęs yra savo straipsnyje Gerulis. Manoji nuomonė dėl jotvingų kalbos visai sutinka su Gerulio nuomone.

Jotvingai balsių ir priebalsių atžvilgiu reikia priskirti ne prie lietuvių, bet prie prūsų giminės. Dvibalsio *ei* jotvingai, kaip ir prūsai, neverčia dvibalsiu *ie*, vadinasi, jie priešingo vietoje sako *Preisinges* (asmens vardas). Žodžio *liepa* jotvingiškai būta tariamo **leipā*, kuri išliko gyva iki šios dienos vietos varde *Lēipal-ingis* (Seinų apskrities miestelis); plg. vietos vardą *Liepal-otai* SN.

Priebalsių *š* ir *ž* jotvingų kalboje, kaip ir prūsų, būta tariamų kaip *s* ir *z*. Tai matyti iš asmens ir vietų vardų: 1) *Preisinges* = lie. priešingas, 2) *Стегоутови Збровичю* 1227 m. Ipat. (= Ипатъевская лѣтопись. Изданіе второе. СПб. 1908) 751, t. y. *Stegutis Zebro* sūnus = lie. *žebbras*, pavardė — *Žebrys*, 3) *Azāgis* — Leipalingio par. ežeras — iš senesnės lyties *ežēgis* „ežeginis, pūgžlinis“: lie *ežegys* = pr. *assegis* „Barsch“, 4) *Bérznykas* — Seinų apskrities miestelis „Bérzininkas“ = pr. *Bersnicken* — *berse* „beržas“.

Taigi, fonetika jotvingų kalbos visai neskiria nuo prūsų kalbos.

Jotvingų kalbos žodynas irgi rodo juos buvus artimesnius prūsams nei lietuviams. „Juodo“ ir „balto“ vietoje jotvingų drauge su prūsais sakyta *kirsnas* ir *gailas*, iš kur kilę yra: 1) *Kirsnā* — Šešupės intakas iš dešinės (Seinų, Kalvar. apskr.)²⁾: pr. *kirsnan* „juodas“, 2) *Gaila* — kaimas ties Olecka XV amž. (Pierson Altpreuss. Namencodex), kurį dabar lenkai vadina *Biala*, t. y. Balta: pr. *gaylis* „baltas“; plg. dar Seirijų valsčiaus (Seinų ap.) ežero vardą *Gāiliekas* (jotvingiškai). „Giria“, kaip ir prūsų, jotvingų vadinta žodžiu *median*, ką rodo girios tikrinis vardas *Solomedye* 1390 m. Scr. rer. Pruss. II 684.

Dar viena fonetikos ypatybė riša jotvingus su prūsais, būtent balsių junginio *ām* (= lie. *om*) išvirtimas junginiu *ōm*: *Скомондъ* 1248 m. Ipat 799 = *Scumandus* Dusb. III 164. Balsio *ō* prieš *m* būta ankšto, panašaus į *u*, todėl vokiečiai *o* vietoje rašo *u*. Su jotvingų asmens vardu *Skomandas* (plg. pr. *Po-manda* de castro Balga Dusb. III 26—*Mandio* 1280 m. Scr. rer. Pruss. I 256) bus giminė žemaičių sodžiaus vardas *Skomantai* (Švėk-

¹⁾ Dr. fil. J. Gerulis dabar docento teise skaito лекcijas iš lyginamojo kalbų mokslo srities Karaliaučiaus universite.

²⁾ Kad *Kirsnos* vardas būtų lietuviškas, tai jis šiandien būtų ištariamasis **Kiršna*.

šnos par.). Prūsų kalboje irgi am tarta kaipo om: *tickrômai* „teisūs“¹⁾. Kitais atsitikimais rusų šaltiniai ilgojo *a* neverčia ing o: Анкадъ 1256 m. Ipat. 832,7 (del šaknies plg. kurš. 1230 m. „Anzes villa in Curonia“ Bielenstein Grenzen 179, *Ancinieki* BW 12878,1 *Ancenieki* 20957,3; del priesagos plg. lie. vien-ôdas Dus. = la. vien-âds „vienokias“), Коматови dat. s. 1255 m. Ipat. 828,13.

Gerulio paliestiesiems jotvingiškiems vardams pridedu keletą pastabų:

Galms—asmens vardas—nuo Galmino (seniau: *Gaili-minas*) ir Galmanto (sen. *Gaili-mantas*) geriau būtų atskirti. Be nebus jis giminė su la. žodžiu *pa-galms* „atšleimas, kiemas, Hofraum“?

Юндилъ 1256 m. Ipat. 835,1 turėjęs yra priesagoje *i* trumpą. Lietuviai sako *Jundilas* (un tvirtagalys) Kv. arba *Jundalas* (un tvirtagalys) Kantaučių par.

Моудѣуко 1273 m. Ipat. 870 yra surusinta lytis Монѣуко = lie. *Mandėika*; plg. kaimo vardą *Mandėikiai* (Šakynos par.). Kaip iš Монѣуко's Ipatijaus kronika pasidarė Моудѣука, taip lygiai ir Сондомиръ (lenk. Sandomierz, Sędomierz) pasidarė Соудомиръ, t. y. *Sudomir*.

Шюрна 1273 m. Ipat. 870,25 = lie. *šiūrpa* „pasišiaušėlis“—la. ryt. *paszuorpis, szuorpuots* „nasierzaly, naježony“ (Kurmin'o žod. 90) = lie. *pašiūrpės, šiūrpotas: Szurpity* (lenk.)—Jeleniavo valsčiaus sodžius, t. y. *Šiūr(pa)-pilė* „kunigaikščio Šiūrpos pilis.

Стѣкинтъ 1255 m. Ipat. 827 yra rašybos klaida vieton Стѣкинтъ: Стекынтъ gen. s. Ipat. 827 в домоу Стѣкинтовъ, Стѣкинтовъ 828 (2 kartu), домъ Стѣкинтовъ 1256 m. 834. Asmens vardas *Stekintas* bus kilimo iš lyties *Steg(i)-kintas*: *Стегоумъ, Стегоумови* Зѣбровичю 1227 m. Ipat. 751, t. y. *Stegutas* (*Stegūtis*): *Steg-vilas* Kv., *Stegėliškės*—vietos vardas Kv.

Zwiniennen (dat. s.) gali būti giminė su prūsų kalbos žodžiu *swintian* „kiaulė“ (vok. *Schwein*, r. свинья) arba lie. *žvynai*, la. *zvinas* BW. 9546, 10377 „sriegai“, lie. pavardė *Žvynys* Kup.

Dernen, kaip rodo lenkiškasis vietos vardas (ties Lukū „Lyck“) *Dziarnowo*, būta jotvingiškai tariamo **Dērna*-ilgasis ē lenkų kalboje turėjo pavirsti ing *ia* prieš *r* (miara, wiara). Plg. pr. vietos vardą „Quene vel *Dernen*“ Scr. rer. Pruss. I 289 (Sambia) Germanų kalboje žodžio **ternō* (indoeurop. **dernā*) reiškiamas «ežerėlis»: sen. isl. *tjörn* f. „kleiner See“ Fick, Vergl. Wrb. III⁴ 157.

¹⁾ To am prūsai neperdirbo ing om, kurio *m* po a kaitaliojasi su kitais priebalsiais, pav.: *gennāmans*—sl. *ženamū* „žmonómus“. Čia a apibendrintas iš kitų linksnių. Prūsiškasis žodis *rāms* «ramus» turi ne o del to, kad jis kilimo yra ne iš *rāmas* (=la. *rāms*), bet iš *ramas* (plg. lie. *ramus*).

Dora 1256 m. Ipat. 834,20—kaimas=lenk *Dora*—Štebros Olšan(k)os valsčiaus kaimas (Augustavo ap., Suv. g.)¹⁾: Новое Доры, сѣножать надъ рѣкою Кеною, Вилен. пов. (Акты изд. Виленск. Археогр. Комиссией. Томъ XIV, 449). Jotvingų žemės vietovardis *Darâ* galėtų būti giminė su rus. *доръ* „роспашь, росчисть, plėšimas, naujiena“ ir lie. *laukâ* (dirvâ) dirti „proscindere humum“ (Būga, Russk. filol. viestn. LXX 104).

Drohyczyn, kurį rusų šaltiniai vadina *Дорогичинъ*, veikiausia yra slaviškas vardas: r. *дорогой*, l. *drogi*, sen. bulg. *драго*=la, *dārgs* „brangus“. Šito miesto pagrindinė (praslaviška) lytis yra buvusi **Dargūkinas* arba **Dargūkeinas*.

Kymenow ir *Pokima*. *Pokimas* srities gyventojus Ipatijaus kronika (1256 m. psl. 833) vadina *Покѣнцѣ*, kas yra daugiskaitos vardininkas, kilęs iš senėlesnės lyties **Покѣм-ьци*. Priebalsiai -mc- paprastai pavirsta ing -nc-; plg. lenk. *jeńca* (gen. s.), iš kur ir vienaskaitos vardininkas (nom. s.) *jeniec* užuot *jemiec* „karo imtinys“. Mūsų vietovardžius jotvingai bus tarę: *Kīmeno(u)vâ* ir *Pōkīmâ* arba (kai kuriose šnektose) *Pōkēmâ*. Iš šito vardo pasirodo, kad ilgasis ē (=lie. *e*) kai kurių jotvingų kalbos šnektu tarta kaip i. Upės vardą *Mete* (Scr. rer. Pruss. II 692) XVI amžiaus šaltinis (Ревизія пущь и переходовъ звѣриныхъ... составленная... Воловичемъ въ 1559 г. Вильна 1867, psl. 49) vadina *Muma*, kas irgi rodo ē buvus tariamą ir kaipo i.

na selbъ *Корковичихъ* 1256 m. Ipat. 834,22 iš jotv. *Kark-* pr. *Karke*, Bartų žemės ežeras 1361 m. (Pierson Altpr. Namencodex); *Karkarnis*, 1261 m. Sambijos prūsas Scr. rer. Pruss. I 262; lie. *Kark-až-iškės* (ar tvirtagalys), Ušpaliu par. sodžius; kuršio vardas *Karkele* 1310 m. (Bielenstein Grenzen 444).

rѣкою *Олеѣ* 1251 m. Ipat. 812 до rѣки *Олга* l.c. yra slaviškos kilmės vardas *Olbogъ*, nuo kurio negalima atskirti Smalensko gub. upės vardo *Ольга* (Vopies kairysis intakas; Vopis teka Dniepran) ir Silezijos upės vardo lenk. *Ol(d)za*. Del šitų upių vardų kilmės yra rašęs prof. J. Rozvadauskas. Miesto vardas lenk. *Olecko* senovėje slaviškai buvo vadinamas *Olbž-bsko*.

Meruniska Scr. rer. Pruss. I 139 = отъ Превишокъ (= *Prey-wiski* = во вси рекомѣи *Привища*; конецъ вси рекомѣи *Привища* 1256 m. Ipat. 832) двѣ мили до вочиска Конопного. А отъ Конопного двѣ мили до селисча *Мирунишокъ* (Ревизія пущь... 50). *Mērūniskâ* būta tariamos ir *Mirūniskâ*, su kuo sutinka šių dienų vokiškasis vardas *Mierunskén*. Mērūniškių vardas duoda mums trečią pavyzdį, kuriame ilgasis ē kaitaliojasi su ilguoju i(i). Vadinasi, ilgojo ē jotvingų kalbos šnektose pavirsta ilguoju i(i).

¹⁾ Pirmasis tą vardą radęs yra prof. E. Volteris.

Pau Ipat. (seniau šiuo vardu vadinta tiktai ežeras), *Pauro-родъ* Полн. соб. русск. лѣт. XVII 307,17. Jotvingų tas miestas vadinta vardu *Rô(ja)gardas*, iš kur XIV amžiaus vokiečių vardas czu *Rogarden* Scr. rer. Pruss. II 692. Aš tą vardą (Russk. fil. viestn. LXXIII 339) gretinau su latvišku upės vardu *Ruoja* (Bielenstein Grenzen 450, 263, 264) ir la. rāja „netekas, supuves, rūdynô vanduo“ = kašub. *raja* „bloto, bagno“ Prace filol. III 606.

Iš Gerulio ir manosios medžiagos matyti, kad jotvingų būta kalbiškai artimesnių prūsams nekaip lietuviams. Esamoji mēdžiaga neduoda nė vieno kalbos fakto, kuris rodytų jotvingus kalbėjus ne prūsų kalbos tarme.

P. Krečmeris straipsnyje „Der Götterbeiname Grabovius auf den Tafeln von Iguvium“ iškelia aikštėn slavėnų žodžio *grabъ* „skroblas, carpinus betulus“ giminaičius, kurie Bernekeriui (Slaviches etymologisches Wörterbuch I 343) paliko nežinomi: ilirių *grābion* (grāphion) „skala, žiburys, Fackel; ažuolinė malka“, kuris yra išvestinis žodis (su priesaga -ijo-) iš „ažuolo“ vardo **grābos* (iš čia ilirių tautos asmens vardai: *Grābos*, *Grābôn*), umbr. *Grabovius* „zur Eiche gehörig, Eichergott“. Iš medžio vardo *grābos* (ilir) „ažuolas“ = sl. *grabъ* „skroblas“ galys būti kilęs ir lovos vardas gr. *krābātos* ir lot. *grabātus*. Lovo vardas esąs patekęs graikų ir lotynų kalboms iš tokios ilirių arba makedonėnų šnektos, kurioje tarp skardžių ir duslių priebalsių būta mažo skirtumo; plg. lot. *Burrus* = gr. *Pyrros* maked. *kánadoi* = gr. *gnáthoi* „žandai“.

Ilirių kalbos žodžio *grābion* balsis *a* esąs ilgas, o lotynų žodžio *grabātus* pirmasis *a* esąs trumpas. Trumpąjį *a* rodo ir prūsiškasis medžio vardas — *grabis* (iš senenės lyties **graba-s*), išlikęs sudurtiniame žodyje *wosi-grabis* „Spindelbaum, Evonymus europaeus, ožekšnis, at-už-kakšnis“, t. y. „ožio *grabas* = Ziegenbuche“.

Graikų žodis *krābātos* „lovos rūšis“ (rus. *коровы* — skolytinis žodis iš naujagr. *kravāti* = senov. *krābātion*) gali turėti ir senovišką, indoeuropišką *k*. Vadinasi, greta su medžio vardu ilir. *grābos* = sl. *grabъ* galėjo būti ir lytis **krābos*. Pastarajai lyčiai pritaria lietuviškasis būko vardas *skroblā* Mos., Slnt., *skrōblas* Kv. „grab“, *skroblūs* arba ūsis yrą augstų DPo 558,38. Lytys *krāb*: *skrāb*- (skroblas) taip santykiuoja tarp savęs, kaip ir *kečiū* Dus.: *skečiū* K., SN, *ketera*: *sketera*, sl. *čisti* (**kīstos*): la. *škīsts* lie. *skystas*, sl. *čtā čisti*, *čītati*: lie. *skaityti* ir k. Žodžio pradžioje *k* ir *g* irgi kartais eina pakaitomis, pav.: 1. *keipti*: *geibti* „gvošti, ohnmächtig werden“, 2. *kaukaras*: *gaugaras* J „kalno viršūnė“, 3. *klėbys* Als., Kv., Slnt.: *glėbys*, 4. *kembė* „vašas, kablys“ J 21: *gėmbė* „vagis“; be ne čia pridera ir (maked?) *kōmbous* = odóntas, gomphíous (Hirt Handb. der gr. 30) „dantis“?; 5. sl. *kēlpъ* (kašub. *ketp*): lie. *gulbė*, 6. la. siena *kapana* BW. 34259

„šieno gabana“: siena *gabana* BW. 24130, 25784, 7. la. *kuza kuzna* „gūžys, зобъ“ BW. 2504 var.: *guza, guzna* „зобъ“ (Valdemaro žod.), *guza* BW. 2504,2, 8. la. *kārnis* „Fischreih“ U: la. ryt. *gornis* „czapla, ardea“ (Kurmino žod. 19), lie. *garnys* „цапля“ Dus., 9. la. *ceruokslis* „Eckzahn“ Bielenstein Lett. spr. I 62: *dzeruokslis* U, *dzeruoksnis* „Backenzahn“ Rakstu kr. III 128, lie. *geruokštas* „krūminis dantis“ Joniškis, 10. *kirkšnys* la. *cirkšnys*: *džirkšnys* „Leistengegend zwischen Unterleib und Schenkel“ lie. *girkšnys* „пах“ Dus., 11. *kūmpa* „gūnkla, наростъ, желвакъ“ Lėnas, sl. *kapa* (l. *kepa* „kešas“): la. *gumba* lie. *gumbas* „gunkla“, sl. *gaba* (l. *geba*, r. рыба) „budis, грибъ, lūpa“.

Šitie kalbos faktai rodo, kad greta su lytimis *grabos* – *grābos* galėta būti ir paralelės lyties **krabos* – *krābos*. Šitokios rūšies žodžius (grābos: krābos, glėbys: klėbys) vokiečiai kalbininkai vadina „Reimwörter“.

Ne visi slavėnai skroblo medį vadina *grabō*. Čekai, bulgarai, slovenai šitam medžiui turi vardą *gabrō*. Pastarasis vardas, Bernekerio ir Krečmerio nuomone, esąs kilęs disimilacijos keliu iš **grab-rō*. Slaviškasis medžio vardas *gab-rō* suprantamas ir be disimilacijos. *Gab-ro* negalime atskirti nuo lenkų kalbos žodžio *gab* „wiąz, grab“, kuriame ir labai norėdami negalėsime įžiūrėti disimilacijos pėdsakų. Lenkiškasis „vinkšnos“ ir „skroblo“ vardas *gab* nieku būdu nėra atskirtinas nuo lietuvių ir latvių kalbos žodžio *guoba* „ulmus campestris“.

Kaip drauge su lytim *grābos* turime vadinamąjį „Reimwort“ą **skrābos* (skrāb-los arba skrōblos = lie. *skruōblas*, daug. *skruōblai* SN., Seinai, Jeznas), taip lygiai greta su *gābos* (gōbos: guobā) – *gābrōs* esame turėję „Reimwort“ą **skābos* – *skābrōs*. Iš pastarosios lyties kilę yra la. *skābarde* „Buche, fagus silvatica“ (greta su *skarbe*, be ne iš **skabrēs*?) ir pr. *scoberwis* „Hainbuche, carpinus betulus“, iš kur prūsiškas vietos vardas *Scobrow* (Vėluvos ap.) = *Skābravā* „Grabowa“.

Taigi, senovėje medžiui „carpinus betulus“, „ulmus campestris“, „fagus silvatica“ vadinti turėta šie „Reimwort“ai: *grābos* (grabos): *krābos*: *skrābos* (skrōblos): *gābos* (gōbos) – *gābrōs*: *skābos* – *skābrōs* (skabros).

Neselmano žodyno 288 *atpetoti* „erwidern, vergelten, abgeben, ersetzen“, kurį V. Prelvičas gretina su lot. *petere* (p. 123), reikia rašyti, kaip tai rodo Biržų mokyklos mokytojo (prieš 1862 m.) Kaz. Daukšos žodynėlis (KosL 41a), *atpėtuojū, -uotie* „odwdzieczyć, odnagrodzić, odplacać“. Kad Juškevičius (J 193) rašo atpetūti „odwetować, oddawać wet za wet“, tai dar nerodo buvus *e* trumpą. Juškevičius trumpųjų balsių skirti nuo ilgųjų nemokėjo.

Mūsų pasturdėlį – *pi* (Dievó-*pi* „кѣ Бору“, Dievė-*pi* „у Бора,“) Prelvičas tikisi radęs ir graikų kalboje: *thes-pi-daēs* pyr „iš Dievo, per Dievą deganti ugnis“ (p. 124).

Rytiečių aukštaičių žodį *lentas* (en tvirtagalis=*lintas* Kup.) „lėtas“ R. Trautmanas gretina su danų kalbos žodžiu *lind* „lankstus, minkštas, malonus“, kuriam lygaus esama lot. žodžio *lentus* „zähe, langsam“. Šitam Trautmano sugretinimui prieštarauja Dusetiškių žodis *lėntas* „lėtas“, kurio *l* minkštas ir, be to, *ē* ilgas. *Lėntas* (ē tvirtagalis) rodo, kad ir jo draugas *lentas* „still, ruhig“ bus nelietuviškos kilmės žodis; plg. lenk. *lenty* „lėtas, opieszaly“, kurs kilimo yra iš lot. *lentus*.

Žodžiui *stuburas* (p. 167) „stulpas, Pfosten“ reikia rašyti ū, o ne ū, nes to žodžio balsis *u* kilimo yra trumpas. Trautmanas savąja rašyba, kuri pritiktų rytiečių tarimei, bet netinka rašoma jai kalbai, be reikalo tiktai klaidina lietuvių kalbos gudrybių nepažįstančius kalbininkus. Trautmanui ir kitiems kalbininkams *stūburo* vietoje priderėtų rašyti *stūburas*. Serbų kalbos žodis *stabar* „stuobrys“ gali ir neatliepti *stuburai*, nes serbų *a* gali būti kilęs ir iš *b* (Vondrák Vergl. Gram. 1434: *stobrō*)=lie, *i*: *stihy*-kaulis „tibia, goleń“ Dus.: *stiebas* „stagaras; stulpas“, *stáibis* „goleń“ Als., Kv., Slnt.

Slav. *morv* „skruzdīs“ (serb., sloven *mrav*, lenk. *mrów*-ka) gali būti giminė su lie. *marva* „Bremse“ KV I 259 (iš Bradausko žodyno)=*Marwà* „eine Art Bremsen“ MI 159 „sparvā“. *Marvos* „sparvos“ vadinamasis „Reimwort'as“ bus *varmas* (ar tvirtagalis, geschleift) „gylys, sparva, oestrus“ (Dievėniškis) arba „uodas“ Kv., *varmai* (kirtis ant *ar*) Kv. „lakiojančios skruzdys“. Mūsų *varmo* negalima skirti nuo graikų kalbos žodžio *vórmāks* „skruzdīs“ ir sanskrit *vamrās*, *vamrī* „skruzdynas“.

34.

Filologu biedrības raksti. I sējums. Rīgā, 1921. Veltīts profesoram Dr. A. Beccenbergerim viņa 70 dzimundienai 14 aprīlī 1921 gadā. Didžiosios oktavos 48 psl.

Latvių kalbininkų draugija, kuri darbuojasi prie Rygos Aukštosios Mokyklos, Becenbergerio sukaktuvėms išleido gana gražų savo narių darbų pirmąjį sąsiuvinį. Tuo sąsiuvinium pasigėrės ne tiktai sukaktuvininkas, bet ir visi mokslo vyrai, kuriems rūpi baltiškoji (āistiškoji) filologija. Čia turime keturis straipsnius: 1) J. Apsyčio Apie Lizumiečių šnektą (Par lizumniešu izluoksni. Nuo Apsišu Jākupa, p. 3—38), 2) A. Abelės Apie skiemeninius garsus latvių kalbos dvibalsiuose (Par zilbiskām skaņām latviešu divskaņuos, p. 39-44), 3) J. Endzelyno Kuopš „kuomet“, p. 44 ir 4) P. Šmito Apie žiemgāliu ir sēliu tautybę (Par zemgāliešu un sēlu tautību, p. 45-48).

J. Apsyčiui už Lizumo šnektos aprašymą pasakys dėkui visi kalbininkai, kuriems rūpi latvių kalba. Jo straipsnis gali būti pavyzdžiu ir mūsiškiams mokytojams, kaip reikia sava gimtoji šnektą tirti ir tyrimo rezultatai surašyti. Kuo skiriasi Lizumo

šnektą nuo latvių rašomosios kalbos, parodo šnektos žodynėlis. Žodynėlis duoda nemąža žodžių, kurių, be Lizumo, esama pažįstamų kai kur ir Lietuvoje.

Latviškas žodis *kuopš* „kuomet“ Endzelyno nuomone esąs kilęs iš *kuomš*. Pastaroji lytis esanti sutrumpėjusi iš *kuomēs* „kuomet“. Spėjama, kad iš junginio *-mš(-ms-)* po ilgųjų balsių ir dvibalsių fonetiškai galėjęs atsirasti *-pš(-ps-)*, kam duodas pavyzdžių V. Šulce KZ. XLII 302.

Nestoro (1056+1116 m.) kronikos tautos vardą *Зимигола* (plg. лавр. лѣт. 6614=1106 m.: побѣдиша Зѣмгола Всеславича), kitų šaltinių *Semigalli* (Heinr. I 6), *Semegallen* (D. Alnpeke Reimchr) arba (senovės skandinavėnų, prieš 1200 m.) *Seimgala* (gen pl.), prof. P. Šmitas drauge su kitais verčia latviškai žodžiu *zemgalieši*, tartumi jie būtų *zemā gala* dzīvuotāji, *žemojo* galo gyventojai. Skandinavėnų *ei* ir rusų kalbos *i* rodo šitą tautą gavus vardą ne nuo žemumo, bet nuo *žiemos*: la *ziema*, pr *zeimo* (parašyta *semo*), r. *зума*, iš kur lie. *Žeimys* Kv. (pavardė) „aquilonaris, Сѣверянинъ“, *žiemys* „šiaurės=žiemos vėjas, Nordwind“, la. *ziemelis* „Nordwind“, *ziemale* BW. 21347, 7 var.

Tas *galas* (senovės pliskuvėnai ir naugardėnai žodžiu *конѣць* =конецъ vadinę „область“, „sritį“), ta žemė, kurioje gyveno dabar mums parūpusi tautelė, turėjo vadintis vardu *Ziemi-gala* (latviškai), *Žiemi-gala* (lietuviškai) ir *Zēmigala* (kuršiškai), t. y. „žieminių (la žiemėlu) galu (kampu)“ Iš latviškosios lyties kilęs bus rusų vardas *Зимигола*, o iš kuršiškosios—skandinavėnų *Seimgala*.

Žiemi-galos šalies gyventojus galime vadinti *žiem(i)gāliais*, kaip kad vadiname *Baisogalos* ir *Betygalos* parapijos gyventojus *baisogāliais* ir *betygāliais*.

Vokiečių vardas *Semgallen* rodo, kad balsio *i* po *m* būta trumpo, nes ilgasis būtų neiškritęs. Lietuvos vietų varduose, kurių antruoju kamieniu eina *gala*, pirmasis kamienas galūnėje turi *ilgąjį y*, pavyzdžiui tesie: *Bety-gala*, *Ramy-gala*. XVI amžiaus šaltinių (И. Я. Спрогисъ Географ. словарь древней жемойтской земли 114) *Жемигола*, *Жумигола*, *Жеймигола*, gali būti, skaitytina yra kaipo *Žiemy-gala*. Santykis tarp žiemgalių šalies vardo *Žiemi-gala* „Semigallia“ ir žemaičių krašto vietovardžio *Žiemygala* būtų toksai, kaip ir tarp žodžių *stībī-kaulis* „blauzdos, stąibio kaulas, бедерная кость“ S N, Šakyna ir *stiby-kaulis* (y tvirtapradis, gestossen) Dus., Kv., Eržvilkas.

Taigi, *žiemgāliai*, *žiemgaliečiai* = la. *ziemgalieši* yra *Žiemi-galos*, la. *Ziengalas* gyventojai. *Žiemi-gala*, la. *Ziengala* (sen. *Ziemi-gala*) lietuviai ir latviai bus vadinę šalį, kuri su lietuvių (ir latvių?) sodybomis susisieki *žiemiuose* „šiaurėje“, latviškai sakant, *ziemetuos*.

Kad žiemgalių kalboje minkštieji *g* ir *k* būtų nepavirtę garsais *dz* ir *c*, aš šandie dar nėsu tikras. Alnpekės vietovardis *Racken* (vers. 10125) nėra latvių *Rag'ene*, nes tas pats Alnpekė tą vardą rašo ir *Ratten* (vers. 8053), *Racketen* (vers. 11041, 11069, 11409), kas rodo tą vardą žiemgališkai buvus tariamą *Rakte(ne)*. Žagarės parapijos lietuviai šandie tą vietą vadina *Raktuvė*¹⁾. Vietovardis la. *Aīgi* galėtų būti lietuviškas (*angis*: la *uodzc*). Vokiškasis *Iecavos* upės vardas *Ekau* (aquam *Ecowe* 1272 m. Bielenstein Grenzen 437) gali turėti ir kietąjį *k*, t. y. būti kilimo iš indoeurop. lyties * *Eikuvā* (1272 m. *Ecowe* reikia skaityti *Iek'ava*: o lygus plačiam, atviram *u*), kas būtų silpnoji lytis iš *Iecavos* = indoeurop. * *Eikevā*. Lytį *Iek'ava* (Bielenstein l. c. 476) arba *Iek'eve* (Rakstu Kr. IV 110), jei ji būtų ne lietuviška, galima būtų laikyti žiemgaliečių kalbos liekana.

Galutinam sprendimui, ar žemgaliečių kalboje minkštieji *k* ir *g* buvo tariamai latviškai (*c*, *dz*) ar lietuviškai (*k'*, *g'*), reikėtų turėti mėdžiagos iš Ziemgalos latviškų šnektų. Iš senojo Kuršo latviškų šnektų paaiškėjo kuršių kalbos ypatybės. Reikia tikėtis, kad šių dienų latviškosios Ziemgalos šnektos gali duoti mėdžiagos žiemgalių kalbai nušviesti.

Jei upės vardas *Iek'ava* (lie. Iekiava) arba *Iek'eve* (lie. Iekėvė) „Iecava“, *K'erklīņu* ezers (Saldaus „Frauenburg'o“ par. ežeras) ir *Aīgi* (sodybos vardas į pietus nuo senosios Aucės) yra ne lietuviški vardai, tai jie rodytų žemgalius tarius minkštuošius *k* ir *g* lietuviškai.

XIII amžiaus Ziemgalos vietų varduose su *k* (=la. *c*) terandame vos tik vieną, būtent: *Ecowe* „Ekaufloss“ Bielenstein l. c. 143. Visi kiti vardai, kaip ir latvių kalboje, turi *c* ir *dz*; pavyzdžiui tėsie: *Batsenen* 137,437, *Satcigalen* l. c. Zervinas 138,437—la. *dzêrve* „gervė“, *Zetzedua* 139—la. *dzedzieda* BW. 3033, 4261, 35707 „ungebauer Acker“, *Zedreveos* 140—la. *dzedris-ra* „barsch“, *stagnum Autzis* 140 (šandie *Auce*), *Mertzpole* 142. Senovės vietų vardai rodo žemgalių kalboje buvus *c* ir *dz*. 1272 m. šaltinio „aqua *Ecowe*“ (Bielenstein Grenzen 437) dėl anų vardų su *c* ir *dz* (iš minkštųjų *k* ir *g*) reikia skaityti su kietuoju *k*, t. y. *Iekuva* (žr. aukščiau).

Taigi, žemgalių kalbos klausimas dar reikia laikyti neišspręstu.

Sėlių (ė tvirtapradis, gestossen) tautybės klausimą esmi sprendęs „Kalbos mažmožiuose“ (§ 20. „Švietimo Darbas“, 1920, № 11, p. 33—36). Iš vietų vardų paaiškėjo, kad sėlių kalboje minkštasis *k* ir *g* tarta, kaip ir latvių, *c* ir *dz*. Lietuvių kalbos garsams *š* ir *ž* sėlių kalboje atliepia, kaip ir latvių kalboje, *s* ir *z*.

¹⁾ *Raktuvė*, kapai, yra puikus pilkalmis, gulys netoli upės Szvėtės pakrasstyje miestelio naujosios Žagarės „Auszra“ 1885, p. 355.

Senovės sėlių žemėje gyvenę lietuviai senąjį sėlių kalbos garsą *č* pavertę garsu *č*, ką rodo Čiario ežero ir Čedasų miesto vardai. Pavyzdžio sėlių žemės vietovardžiams su *s* iš senesniojo *š* šiuo tarpu dar neturiu. Zadujo ežero, Zirneų sodžiaus, Zalvo ežero ir Zarasų miesto vardai rodo sėlių kalboje iš *ž* atsiradus *z*.

Sėlių žemės vietų vardai turi sau bendravardžių Latvijoje. Pav. 1) *Alūkštā,ōs* (galininko—accus. s. — *ū* tvirtapradis, gestossen) „vok. Illuxt“ = la. **Alūksta* „Marienburg“, iš kur paskolytas rusiškas šio miesto vardas *Олыста* (уь Олысты Псков. 2 лѣт. 6792 r.); dabar, sako šitą miestą latviai vadina *Alūksne* (J. Endzelins, Dzimentenes Vēstnesis 1914, № 151, P. Šmits, l. c. 1912, № 95); kurš. *Aluokste* (up der *Alouste* 1338 m. Bielenstein Grenzen 446)—Durbės upės intakas l. c. 226 arba *Aluoksne* Słownik geograf. II 228; 2) *Lúodis* ir *Lúodykštis* — du ežeru netoli nuo Sálako; iš *Lúodžio* ežero tekanti upelė 1259 m. šaltinyje (Biel. l. c. 434) pavadinta vokišku vardu *Lodenbeke*: la. *Luodi* (Rakstu kr. IV 109), *Luode* (Kirchspiel Salgaln. Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst. Mitau 1907 S. VI), Bielenstein Grenzen 61³), 274, 340. *Luodeniete* BW. 895 var., *Luodenieši* BW. 11890, 1; 35116 var.

Sėlių žemės pilys (Bielenstein Grenzen 431, 433) *Calve*, *Selen*, *Medene*, *Malesine* (*Mallaysen*), *Theuraxe* (*Thowraggen*) randasi šiandie lietuvių gyvenamojoje Sėlonijos srityje: *Kálviai* — Taurągnų parapijos sodžius, *Sėlė* (skiemuo *sė* tvirtapradis, gestossen) — Taurągnų par. sodžius, *Medėnai* (*ė* tvirtapradis) — Utenos par. sodžius, *Malaišiai* (*ai* tvirtagalys) — Svėdasų par. sodžius (nepertoliausia nuo Utenos). *Taurągnai* — Zarasų apskrities miestelis. Vietų vardai *Allecten* (Bielenstein 431), *Pelone* (433), *Alze*¹⁾ ir *Allciten* (435) dar nepasisėkė man surasti.

1259 m. Mindaugo gromata Sėlių žemėn įtraukė ne tik tai *Taurągnų* (*Thowraggen*), bet ir *Utenōs* (*Utten*) bei Ušpalių (*Uspal*) miestelius.

Sėlių kalbos ypatybės galima bus nustatyti, kai bus surinkti Zarasų. Rokiškio ir Utenos apskričių vietų (upių, ežerų, sodžių, miestelių, kalnų, laukų, pievų, balų...) vardai. Latviai sėlių klausimui spręsti turėtų surinkti Alūkštōs apskrities vietovardžius.

Sėlių žemės plotui nustatyti turi reikšmės vienas XIV amžiaus dokumentas, su kuriuo, manau, bus ne pro šalį susipažinti mūsų šviesuomenei. Štai tasai dokumentas:

Haec est limitatio sive distinctio terrae *Zeloniae*. Primo recipit originem ab amne *Kusba* apud quercum, crucibus signatum, transeundo in *Sessyten*. A *Sessyten* per directum ad aggerem *Lensen*, ultra a *Lensen* in dat eikenbrok; ab eikenbroke in *Gandennen*, a *Gandennen* in amnem molendinorum; ab amne molendinorum ulterius in *Vesytē*; extunc a flumine *Vesytē*.

¹⁾ Ži *Alsen* in *daz lant* (L. Meyer Livländische Reimchronik. Paderborn 1876, p. 42, vers. 1805).

superius usque in lacum *Vesytē*; ab illo lacu sive stagno usque in lacum situm in *Lelenheide*, extunc ab illo stagno usque ad aliud stagnum, nomine *Nertze*; a *Nertze* superius usque in *Gabayen*; a *Gabaga* usque *Latzedzen*; a *Latzedzen* usque in originem *Eglonae* superius per directum; ab *Eglona* usque in *Waresen-Tracken*; a *Waresen-Tracken* usque in originem *Sattaxen*; a *Sattaxen* seorsum usque in *Gerre*; ex tunc amnem *Gerren* descendendo usque in *Hilgebeke*; a *Hilgebeke* seorsum usque ad borchwal, nomine *Lettow*; ab illo loco usque in stagnum *Vesytē*; a *Vesytē* amnem descendendo usque in flumen *Leuene*; ab illo per directum usque in *Pywessen*, extunc a *Pywessen* descendendo usque in *Zemegaller-A.* — Terra, quae *Zelonia* nuncupatur, continet in se ferrulas sequentes, videlicet: *Meddene*, *Polone*, *Maleyzine*, *Touwraxe*, cum suis attinentiis (*Bielenstein* Grenzen 451).

Vertimas: Tokia yra Sėlių žemės (Sėlonijos) siena: Visupirma ji prasideda nuo *Kusbu* upės ties ažuolu, kryžiais paženklinu, ir pereina į *Sesytē*. Nuo *Sesytē* eina tiesiai į *Lensen* pylimą, nuo *Lensen* iki ažuolyną; nuo ažuolyno į *Gandennen*, nuo *Gandennen* iki malūno upelės; nuo malūno upelės toliau į *Vesytē*, nuo *Vesytē* upės tolyn net iki *Vesytē* ežero; nuo šio ežero iki ežero, kurs randasi šile *Lelenheide*, nuo tenai iki kito ežero vardu *Nertze*; nuo *Nertzės* tolyn į *Gabayen*, nuo *Gabagu* os iki *Latzedzen*; nuo *Latzedzen* tiesiog tolyn iki *Eglonos* versmų; nuo *Eglonos* iki *Waresen-Tracken*; nuo *Waresen-Tracken* iki *Sattaxen* versmų; nuo *Sattaxen* tolyn iki *Gerres*; iš čia *Gerren* upe žemyn į *Hilgebeke*; nuo *Hilgebekės* tolyn iki pilies kalno, vardu *Lettow*; nuo šios vietos iki *Vesytės* ežerui; nuo *Vesytės* upe žemyn iki *Leuene* upės; nuo tenai tiesiog į *Pywessen*, nuo *Pywessen* os žemyn iki *Zemgaler-A.* — Žemė, kurią vadina *Zelonia*, sudaro šitos sritys, būtent: *Meddene*, *Polone*, *Maleyzine*, *Touwraxe* ir kas prie jų pridera.

XIV amžiaus dokumento man aiškūs yra šie vietų vardai: *Eglona*, *Sattaxen*, *Gerre(n)*, *Hilgebeke*, *Lettow*, *Vesytēs*, *Leuene*, *Pywessen*, *Zemgaler-A.*, kuriems atliepia šiandien: 1) *Agluonà*, -òs, -uonà (*A*-tarmiškai iš *e*) — *Dauguvòs* intakas iš kairės; *Dauguvòn* įteka ties *Dūnavos* (*ū*-tvirtagalis; lenk. *Podunaj*) miesteliu (*Alūkštòs* ap.) = la. *Aglyuna* (*Rubinaĩ*. Subâčius, *Dūnava*) iš senesnės lyties *Eglūna*; 2) *Šetekšnà*, -òs, *Šetekšna* — upė; šituo vardu iki *Vaitkūnų* ežero, toliau iki *Šventajai* vadinasi *Jera Sv.*; *Šetekšnà* pradedanti tekėti iš balų, kuriòs esančios į pietus nuo *Kamajų*; teka per *Kamajų*, *Salų*, *Skapiškio*, *Svėdasų* parapijas: зъ шетечны въ повѣте Вилкомир. 1567 м. (*Русская историч. библиотека* XXXIII 500): мѣстечко... и торгъ Суботу (= *Subâčius*) подле озера *Шомекшна* (*S. Daukanto Jura*, *immunitates* et *privilegia* *Samogetarum* in unum collecta, p. 188 a; rankraštis); 3) *Jerà*, -òs — *Šventòsios* intakas iš dešinės (iš kur sodžiaus vardas *Antà-jeriai*, *Svėdasų* par.); 4) *Šventòja* — *Neries* (*r. Вьяля* „*Велья*“, iš kur *Vilija*) intakas iš dešinės; 5) *Latuvà*, -òs, *Lātuva* — a) malūnas ant *Latuvòs* upės kranto, 5 varstai nuo *Anykščių* miesto (kun. *Matulis*) — b) vienasėdis už 2 varstų nuo *Indrioniškio* „*Androniszki*“ miestelio; *Latuvà* (kiti iš lenkiškos kalbos taria *Latavà* = *Łotowa*) — *Šventosios* intakas iš dešinės, *Troškūnų* ir *Anykščių* par. = *Лотова*, upė *Акты* изд. Вилен. Археограф. Комм. XXXII 391 = ripa *Lettowiae* 1259 m.

(Bielenstein Grenzen 434); 5) *Viešintas* — ežeras ties Viešintų miesteliu; *Viešintà, òs, Viešintą* — Lėvenies intakas iš kairės, Subačiaus ir Viešintų par. (— Viešintos n. pl. — miestelis); 6) *Lėvuð, Lėvenį* (galininko—accus. s.—ė tvirtapradis, gesstosen) — Mūšos intakas iš kairės; 7) *Pyvesà, òs* (galininko—accus. s.—y tvirtapradis) — Mūšos intakas iš dešinės; 8) Mūšà.

35. Mūsų žodžių giminaičiai.

1. *Prāstas* „gewöhnlich, gering“ drauge su sl. *prostъ* „простой, prosty“ (Preobr. II 134) nėra kilęs iš ieur. prolytės **pro-sthos* „tiesiai stovįs, прямой“. Mūsų *prāstas* ir sl. *prostъ* nieku būdu nėra atskirtinas nuo dalyvių *paprastas, įprastas, priprastas* (pa-, į-, pri-prantù, -prataũ). *Prāstas* daiktas bus kiekvienas, su kuriuo žmonės yra jau perdaug gerai apsi-, su-pratę.

2. *Purškiù purškiaũ puškšti* „vandenim iš burnos šlėkti“ Kv., katė *pūrkštauja* Erž. : sl. *pърskati* „порскать, parskac“ Preobr. II 109, Petersson Zwei Aufs. 10.

3. *Pušta pušto pušti* „butwiec“ Kosl. 50 b, medis *išpuštęs* „faules Holz“ R II 135, veids *papuštęs*, vis pašiūręs Jd 294,4, *išpuštęs* kaip ridikas Dus. : sl. *пъртити* „gadinti“, т. портить, запортокъ, I. *parciec, zaparstek*.

4. *Rambūs* „trāge, t. y. kuriam reikia botagu sukirsti (рубнуть)“, *rėmbėti* Jon. arba *rūmbėti* Mos. „gauti rumbū, покрываться рубцами, заживать“, *rimbas* „botago pynė, kuria sukerta (рубить) arkliui“ : la. *ruimba* „stebulė, t. y. medžio nuokarta (обрубок)“ BW. 15613, 34779, „gūbrys, kalva“ U. arba „guzik, пуговица“ BW. 20556 var., I. c. 3, *rumba* „Wasserfall“ U., BW. 896 (V 458, iš čia Nemuno miestas *Rūmbonys, nių*), *rumbulis* „apvalinė medžio trinka“, *rimba* „skriemulys“ = lie. *rimba* „apsirėmbėjęs žmogus, t. y. suker-tamas (рубимый)“. Iš slavėnų kalbos čia pridera: *rqbiti* „рубить, rabač“, *rqbežь* „зарубка, граница“ ir, gal būti, *rqbъ* „рябой, рауплѣтас, мargas“ (t. y. turįs duobelį, juostų nuo kirtimo, *pqrqbany*). La. *rūobs* „rumbas“ drauge su *rūobeža* „rubežium“ — rusiški žodžiai, nes latvių kalboje fiktai tasai *amb* tepavirsta *uob*, kurio *m* yra kilęs iš senėsnio *n*; plg. la. *zūobs* (suom. *hammas*, kilm. *hampaan*) „dantis“ = lie. *žambas* iš ieur. **g'onbhos* (Hirt Abl. § 643) greta su rus. зноб-ить (|| зяб-нуть, про-зябать. lie. *žėmbėti* „kiefkować“). Ieur. žodis **romb(h)os* ir latviškai būtų **rāmbš*. Del senojo *m* (ne iš *n*) išlikimo prieš *b* ir *p* plg. Endzelyno straipsnį Izv. XV (1910), 2, p. 204.

5. *Palà, òs* „полотнище“, *palūtė* „пелена, vystyklas“ SN : sl. *pola* „пола, skvečnas“ Preobr. II 90, *полъно* „по-

лотно, plótno* : sl. *pel-ena* „palutė“, s. isl. *faldr*, pr. *pelkis*, Tot. *paliūm* „Mantel, apsiaūstas“.

6. *Pirtis* man nėra suomiškas žodis, kaip kad, manęs gerai nusupratęs, pasakoja A. Preobraženskis, Этим. словарь русского языка II 47.

7. *Pajai* „Bienenbrot“, *pajūoti* „pajais laistyti“ (Bitys žiėmai aūlį *užsipajūoja*) Kv. : sl. *съ-пожити* „spajač, spoič, sulieti, sujungti“ Preobr. II 32, Petersson B. u. Sl. 88.

36. Niekū būdu.

1914 m. „Vairo“ Nr. 10, p. 17 anuo metu lesiojamą ir net logikos nesąmone vadinamą posakį „niekū būdu“ ginčdamas turėjau jam mēdziagos iš šių šaltinių: J, K, M, DP ir PSI²⁾. Dabar posakio „niekū būdu“ vartojimui turiu kėlis syklus daugiau prisirinkęs pavyzdžių, kurių dalį manau būsiant ne pro šalį paskelbti visuomenei:

Niekū budu mit nichten, keinesweges H 71 *keinesweges* 188 mit nichten 194,325—*Nėkū būdū* mit nichten R I 94 *Niekū budū* mit nichten Asz ne gallū *niekū budū* su jūmi apsieitis ich kann mit ihm auf keine Weise zurecht kommen R III 120 M III 151 — aš tai *niekū būdū* nedarysiu KGr § 1414 jis tai *niekū būdū* netūr žinoti er darf es auf keinen Fall wissen KV I 418 aš sakaū, kād aš tai *niekū būdū* nedāręs I 22 s. v. Abrede—ans *nėku būdu* nēr vargings žmogus Mit I 68 (Klaipėda)—*nėku budu* A(uszra) 1885, p. 292, 362 —*nieku budu* 1701 NT. Mat. 2, 6; 5, 34; 16, 22; 18, 3; 24, 35; 25, 9; Luc. 13, 5, 11 Ap. darb. 10, 14 Pov. Grom. Rym. 3, 9 Pov. Grom. Korint. 16, 12 Pov. 2 grom. Thessal. 2, 3 *niekū budu* Ap. darb. 11, 8 — *nieku budu*, niekaip, nullo modo, nequaquam Schultze Comp. 66 — *nieku budu* nenori apfayst 1663 m. Chil. bibl. Ruth 1, 1 — Dabokis idant nuo tos galvos... atsiskirti niekam *niekuo budu*... nesiduotumey KS 101 Jay ne bus skačsiasnia teysibe iusu neg Mokitu raszte ir Weydamayniu *niekuo budu* ne ieysit ing dangaus karalistę 163 ano bayšio suda... *nieku budu* iszwengt negafesime 4 — *Niekuo budu* ne žusiu KnN 272 — *nieku budu* M(argarita) T(eologica. 1600 m.) 17 b, 23 b ir d. (41 kartas) PM 2a, 3a, 8a, 38a BrP I 177, 259, 275, 321, II

¹⁾ Visats „Kalbos mažmožiuse“ paliestats klausimais gelstina būtų gauti iš skaitytojų kuo daugiausia kalbos faktų iš įvairių įvairiausių Lietuvos kampų. Kalbos faktai (žodžiai, sakiniai) bus sunaudoti tolimesniems „Kalbos mažmožiams“ ir rengiamajam mūsų kalbos žodynui (žr. „Lietuvos“ Nr. 91. 1921 m. balandžio 27 d.). Visokia medžiaga, kuri tinka žodyno reikalui (žodžių ir sakinių rinkiniai, dainos, pasakos, priežodžiai arba patarlės, mįslės, vietų ir asmens tikriniai vardai), reikia siųsti į Švietimo Ministeriją žodyno redaktoriaus (Kaz. Būgos) vardu.

²⁾ Šaltinių vardų sutrumpinimus paaiškinau 1920 m. „Švietimo Darbo“ Nr. 12, p. 39.

27, 231, 344 Ir tu Bethlehem... *nieku budu* ne essi masziausis tarp Kunigaikschciu Juda BrP I 149.

Iš posakio *nieku būdu* pasirodo, kad žodžio *niekas* kadai kitkart būta būdvardžio. Tokio pat būdvardžio būta ir įvardžio *kas*. Tai matyti iš šių sakinių: *Kū budu* wie? welcher Gestalt? R III 119 M III 150 H 325 — O Farizeuszai iszėje susiródijo priesz jį, *kū budu* užmusztu jį 1701 NT. Mat. 12,14 *kū budu* tai pažįsu? Luc. 1,18 — žinoti reykia tayıpo ir tat *kuo budu* męs toš meyles nuodalnikays buti galime KS 129 — *kuō* (*kuōj* Šveñtažeris, Lėipalingis) vārdū tāvo sūnus?

37. Bartinas.

Reikiamybės, arba privalomybės, dalyvis (participium necessitatis; plg. KGr § 1546,1547) nėra mūsų kalbos retenybė. Jám pavyzdžių duoda tiek senoji rašomoji, tiek šių dienų šnekamoji kalba. Šiandie rašomojoje kalboje tasai dalyvis yra gana retas svečias. Mūsų rašytojai, išėję rusų mokyklą, per tuos mokslo metus taip atbukino gimtosios kalbos jausmą (vadinamąją kalbos „uoslę“), kad ima rašyti rusų kalbos dvasia. Svetimoji kalbos dvasia daugio inteligentų smageninėje nustelbė ne tik tai tą dalyvį, bet ir ištisą savaiminių veiksmazodžių (neutra, media) rūšį. Vietoje sakyti *kįla* pakilo, *viřsta* išvirto, *vįsta* (vińsa) įviso, *kińta* apkito, *krýpsta* pakrypo, *geńda* pagedo, *mažėja*, *didėja*, *drińka* išdriko, *plińta* paplito, *riėda* (*riėta*) riedėti (rietėti) daug kas dabar ima sakyti ir rašyti: *keliasi* pasikėlė, *vėrčiasi* išsivertė, *veįsiasi* įsiveisė, *keičiasi* apsikeitė, *kreipiasi*, *gadinasi* pasigadino, *mažinasi*, *didinasi*, *driekiasi*, *plečiasi*, *ritasi* nusirito. Imame taip sakyti rusų (lenkų) kalbos dvasios liepiami, nes rušiskai kėlti bus поднимать, o kilti — подниматься, lenkiškai išveřsti — wywrócić, o išvįrsti — wywrócić się, rusiškai veįsti — плодить, o vįsti — плодиться; keįsti — мѣнять, o kisti — мѣняться; kreipti — наклонить, o krýpti — наклониться; gadinti — портить, o gęsti — портиться; mažinti — уменьшать, o mažėti — уменьшаться; didinti — увеличивать, o didėti — увеличиваться; driėkti — растягивать, стлать, o drikti — растягиваться; plėsti — расширять, o plisti — расширяться; risti — катить, o rietėti (riedėti) — катиться. — Rusų ir lenkų pavyzdžiu, kurie savaiminę rūšį pasidaro iš veikiamosios (activum), pridėdami prie jos sangražinį įvardį *ся*, *się* (поднять „pakelti“ || подняться „pakilti“, wywrócić „išversti“ wywrócić się „išvirsti“), ima ir mūsų gudiškojo raugo lietuviai sakyti „káinos *keliasi*“ (= *kįla*), „Petras nu-

sirito (= nurietėjo) nuo kalno“, „mėsa *pasigadino* (= pagedo)“ ir k.

Prie „Kriaušaičio ir Ryg. Jono Liet. kalbos gram.“ (§ 162 b, § 172) pavyzdžių galima dar pridėti:

Wissas swietas *bartins* ira delei grieko BrP II 89 wi-
sus kurie *bartini*, isz wiena bara KS 109 *Bártinas, ina* Schel-
tens werth R II 305 M II 409 Ir bėrasai — arkl̃ys *nebártinas*
Kam(ajaĩ) — Antras *atmintins* szodis... ira BrP II 270 —
Kurie klaiojimai apie Diewa jra *atmestini* ir *wengtini*? MT
10 b — *dūtina* merga eine mannbare Magd M 160 — jau man *eiti-
na*, „iam mihi eundum est“ Kv., Riet. = la. *ietin* man BW 3735,2
— *Minnetinus* žodžius ne kalbeck (Th. Lepner Der Preu-
sche Litauer. Danzig 1744, p. 117) Sch 104 Nuo tos labai
minėtinos vietos jis su savo žvėrimis į tolimą miestą nuke-
liavo Sch 166 — *Asz esmi garbintinas* Val. T (amosziaus isz
Kempis...) 263 — Tuok man Wieszpatie: *mokietina* mokieti,
milietina milieti Val. T 239.

38. Tekinas ir vedinas.

Sakinio „eĩt (eĩna) mótyna *vaikais* *vedinà*“ žodis
vedinà rodo, kad *tėkino* padermės žodžių priderama prie
dalyvių draugės. Posakio „mótyna *vaikais* *vedinà*“ suda-
rymas niekuo nesiskiria nuo posakio „pūdymas *jaučiais*
āriamas“, arba „pūdymas *jaučiais* *ārtas*“ sudarymo.
Jei lytims *āriamas* ir *ārtas* pritinka dalyvio vardas, tai ir
lyčių *vėdinas, nėšinas, vėlkinas, vārtinas, gėninas, pālikinas,*
pāmetinas... nereikėtų kitu vardu pravardžiuoti.

Šitos rūšies dalyviai (Kr. ir Ryg. Jono Liet. kalbos
gram § 165) sakinyje gali reikalauti net ir galininko
(accusativus) papildiniui. Pavyzdžiui tesie šie sakiniai: iš-
beginėie pati *wieną* *palikini* DP 331,37 *palikini namūs*
DPo 288,31; Petras... daržia *ghi* *palikinas* pabega KS 91;
nuweiktije *palikinis* neprietelems... *nómus*... išidangino...
i tyrus DB 7,3 (Pratarne) likusije kólwertinejs tēnkino be
isprukūsis nu gūltinęs, *palikinis pilę* 198,18 tas... tōrieie
pilį *palikens* qnt žiamės krumszlelį grīžti 243,15; tuszē
wietowę *palikinis* išzeję DG 18 *łaiwus* *palikinis* łaukusī
paskidusis neprietelems kluwo i nagą 50; bōtos *qngą* p a-
līkēns adarą DU 48; mīrszta *palikinas* *valdystę* sunui
A 1885, p. 76; szimts neprietelū wījną Žiamąjį pamatēs
móko szalen *gałwą* trukēns DB 190, 27; jis welijos gałą
gaufi, nekajp *ginklą* pametens¹⁾ nu łaiwo atstofi DG
105; *wingj* metens traukę DG 154.

¹⁾ Wissas tautas gywenqntes pajuriusi p ametinas *arfi* ir sieti,
eję tinaį aukso sīdabro rinkti DB 236,21.

Greta su:

ęio szalin' *niekū* neszini DPo 366, 20; ansai ųelms te-
kins *su* kelnikęms nešins K; *kelnikęms* nešins Kv.; *avim*
nešinas nuęęs ilgai nebgrįžo Val. Paaug. žm. kn. 65;
Brūkliu nešins atęjo jis J 239 b *subine* nešinas... eina
614 b; Męita dęris *skyli* nešins pabęga (Kantaūčiai); *toumi*
neszins trys kartus apeię ape staęą DB 130, 3 szejmina...
eię nómij neszina grudų pripitó *rakandó* 143, 13

sakoma yra ir:

Ejo ųiaučius par miestelį nešins kurpalių *maišelj* Jd
356, 1 Ruibis tekins, *paukštelius* nešins, puolę į kuknikę
Jd 1512, 13.

Taigi, darybinių veiksmazodžių (genų, nešų, ritų¹⁾, vedų,
velkų, vežų, varaų, paliekų, pąmetu) dalyviai su galūne *-inas*
sakinyje yra jungiami ne tik tai su įnagininku, bet ir su ga-
lininku. Šitos rūšies saváiminių veiksmazodžių (tekų,
skubų, sklindų, teikių) dalyviai sakinyje jokio linksnio ne-
privalo, kaip tatai matyti iš šių pavyzdžių:

ii kęfusis tękiná tękėjo DPo 475, 43; Bęga tękins ei
láuft in vollem Lauf R 114; tekini bęgo, Sch 173; vąks
išbiega tekins (Skuodas); Bęgk par lauką tekina Jd
525, 10; Daug saka szmoniu sussieia ir isch miestu iopi
steigesi, tatai est tekini iopi attekeia szodzio io klausitu
BrP 1249 Tųiaus taekina atatek Kristausp 283 — Bęga
skubinas Dus. — Skliddinas vóll R II 386 M II 361,
519 sklydynas pęny P.; ięę' sklidino zbóno DPo
615, 19; sklydiną palmiską kiaurų rijszutų DDX; Numai
gęrybės sklidini Mit. 175 (Klaipėda) — Žmogus, kurs
teikinas (съ охотою дающий; ochotny) duoda, tas doslus
J 336.

Vietoje „bęga skubinas“, „bęga tękinas“ seniau būta
sakoma ir: *skubinomis* brauktių „biežę wskok“ SzD 13, par
dvaręlį vis ręplóms, vieškelėlių *tekinóms* Jd 394, 12.

Išveiksmazodiniai būdvardžiai, arba dalyviai, *vedinas*,
nešinas..., *tekinas*, *skubinas...* turi sau draugų ir užsieniuose.
Tos pat kilmės priesagą turi graikų kalbos būdvardžiai:
pithanós „lengvas perkalbėti, sukalbamas; lengvai kitą per-
kalbas“, *edanós* „valgomas“, *steganós* „dengias, apdengtas“
ir k. (Hirt Handbuch der griech Laut-und, Formenlehre 2
Aufl. 355, Brugman Grundr. der vergl. Gram. II² 1, 260).

Reikiamybės dalyvių (suktinas, bąrtinas, būtinis, kár-
tinas...) priesagai *-tinas* graikų kalboje atliepia *-tanos*: *thep-
tanós* „haptómenos“ = lie *degtinas*; plg. dar gr. *plektánē*
„pynę“.

¹⁾ Vaikis pareit nū jauje *tekiniu* ritins Kv.

39. Mirtinai sirgti.

P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono „Liet. kalbos gramatikos“ (§ 208) būdiniiais vadinami prievėksmiai (*gultinai, lygtinai...*) nėra retenybė mūsų kalbos šnektose, ką gali patvirtinti šie pavyzdžiai:

Apartinay sėju zum überpflugen sden N. 10 *apartinai* sėjau J28 — atliijptinaj dajniawo DB 69,7 — atmintinai ischmokti 1579 m. Vil. 3,19 išmókti *atmintinai* J137 — *atsikalbėtinai* kalbėsiva J149 — karalius... *atsikartótinai* dėl savo nėbylio verginio smūtnijos Sch 195 — *atsikastinai* kanda J149 — *atsiskustinai* baždą skūsiva J155 — *atspėtinai* dedū J161 — bėgtinai išbėgau J200 — bengtinai pabengiau dārbą J202 — *bereiktinai* išdāžė J203 — dūrk *durtinai* J369 — šuō eina *įkastinai* J515 — Esch tiek gero nūg Die-wo gawens, kaltas esmi iam *intiktinai* giwenti BrP 168 Kai-po pareitisi Diewui *intiktinai* giwenti 312 Nūg grieku lowe Diewui *intiktinai* giwenkem II 15 iem *intiktinai* gal tarnauti MT XXII — žentas pājėmė pūsininką *išdirbtinai* J569 — Tas po akim kiek tukstancziu *ischmanitina* kalba BrP 118 Tatai io *ischmanitina* ischgulda Pons Kristus Mattieip 25 paguldime 215 — *įvilktinai* sėti miežiūs J672 — Eija su Apaschtalais in Jerusalem a *nesugrischtinai*, net *liktinai* BrP 1256 — Hiskia apsirga *mirtinai* BrP 11462 sirgo *mirtinay* 1816 m. N1289 B, 27 nučvinijo *mirtinai* J473 — iszeje... *nebgrysztinaj* DB 31,19 pabėgo bėrnas... *negrįžtinai* J473 — peklon *neiszeytinay* stumia KS 206 — dirbo *nuweiktinaj* DB 35,10 — *pardūtinay* laikyti zum Verkauf halten N146 — *sórtartinaj* kariawo DB 207, 29 — *werptinay* atdūti eine Schuld durch Spinnen abtragen, abspinnen N 68 — Girtū (=girtą) *vežtinai* parvežė Sv.

Plg. Ia.: manį *dztin* dzina BW 22656 „mane gintinai (=ginte) ginė“.

40. Noriuos, laukiuos prašomas.

Žemaičiai šandie sako: 1. Katė šlaistos—*nór paglóstoma* Kv.; 2. Aš *nóriu įpilamas* (noriu, kad kiti man įpiltų); 3. Jis *norėjo pavežamas, pavėžinamas* (Kr. ir Ryg. Jono L. k. gram. § 170 A 61, B 40, C 41); 4. Svėts nēt numỹ (numēt Riet.) — *nor pavaišinamas* Kv.; 5. Kas *nenores* (=nesinori) nej *giram*as nej *pejkamas*, tas didi tur szirdies pakaju Val. T 89; 6. Prigimimas *nores* godojemas ir *garbinamas* Val. T 247.

Senovės raštai rodo, kad šitos rūšies posakių kadai kitkart būta pažįstamų ne tiktai Žemaičiuose ir Prūsų Lietuvoje (BrP ir MT), bet ir Rytų Lietuvoje (KS). Pavyzdžiui tesie šie sakiniai:

Diewas... *nenoris apiūkems* BrP II 51 — Nesitikiek tulen toy bedoy sawa Diewa *iszklausomas* KS 60 Norisi szmogus *ischklausams* maldoie BrP II 101 — Ponas norieiosi Jano *krikschtjams* BrP I 143,17 Kristus noreiosi nūg Jano *apkrikschtijams* 143,11 Noreios Ponas Kristus *krikschttams* nūg Jano ir wandenije *pamaudams* 144 — Tu Kriste nories didziu *laikoms* BrP II 205 — Diewas noris *meldczemas* MT 10 b Darosi Diewu ir noris (kaip kada Diewas butu) *meldzams* BrP II 436 Diewas norissi *meldczemas* MT 187b — Tu taries Diewo Sunumi esans, tu taries Diewo *milims* BrP I 273 Kas pareitisi bei Wirui bei Moterei dariti, iei anis norissi Diewo *milimi* ir wisosus daiktos *pristoiami* 182 — Sergasis ir norinsis *pagelbams* Kristaus tur teipo detisi kaip schū du BrP I 192 — norieios Diewas *paszistamas* ir sawes *klausomas* MT XXVIII — Ne faukis *praszomas* meldžiamas, bet regiedamas reykaŭ ubagistę jo pasigaylek KS 168 — Kaczei Diewas musu reikala pats szinna, o tacziau ghis nor tha *primenama* BrP I 193 — Kaczei Ponas Kristus labai gerrai szinna koszno szmogaus beda, tacziau ghis noris *skundziems* ko taw reik BrP I 203.

41. Esamojo laiko neveikiamieji dalyviai.

(*Participia praesentis passivi et medii*).

Esamojo laiko neveikiamųjų dalyvių vartojimui sakiniuose P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono 1918 metų „Lietuvių kalbos gramatika“ (§ 170 A, B, C ir D) duoda net 249 pavyzdžius. Prieš penkerius metus (1913) kai kas abejojo, o kitas net ir tvirtino, kad *rāšomoji* kalbā, *kuliamoji* mašina, mokslo *kėikiamas* straipsnis, *vālgomas* šaukštas, *nėdegamas* stogas, *neplyštamas* drabūžis... esą ne kalbos faktai, bet vieno kito kalbiniško prasimanymas. 1913 metuose buvo net pradėtas karo žygis prieš nelaiminguosius dalyvius. Karo žygis nepavyko. Jį sustabdė mano 1914 m. gegužės mėn. 3 (16) dienos straipsnis „Rašomoji bei šnekamoji kalba“ (1914 m. „Vairo“ Nr. 9, p. 17–19) ir „Mokslo keikiamas straipsnis“ (1914 m. „Vairo“ Nr. 13, p. 13).

Karo žygininkai sakėsi prisipažinsią esą nuveikti, kai jiems kas išrodysiąs *rašomosios* kalbos ir *vālgomojo* bei *geriamojo* šaukšto rūšies pōsakius buvus Lietuvoje pažįstamus prieš 20–30 metų, t. y. prieš vadinamuosius „suvalkietizmo“ maro metus. Anų metų straipsnis išmušė iš karo žygininkų rankų kalavijus parodęs, kad Ieltojamųjų dalyvių būta vartojamų ne tiktai Suvalkų žemėje ir ne tiktai prieš 20–30 metų, bet ir visur Lietuvoje nuo

triju šimtu metu, t. y. no 1579 m. O kadangi šitos rūšies dalyvius pažįsta ir latvių kalba, tai jie turi būti senesni nei 300 metų. Šitie dalyviai jau vartota tuomet, kai latviai su lietuviais tebekalbėjo viena kalba, t. y. prieš 1500—2000 metų. Kad šitie mūsų dalyviai siekia dar senesnės gadynės kaip lietuvių ir latvių prkalbės gadyne, rodo toksai pat dalyvių su galūne — *mas* (gālimas, tiūkamas, sēdimas ļaukas) vartojimas slavėnų kalbose. Pavyzdžiui tesie rusų: 1. непромокаемое пальто „neperšlamamas apsiaūstas“, 2. негораемый ящикъ „nedegama skrynia, įdētuvė“, 3. вытерпимый человекъ „žmogus, kurs pakencčia kitos tikybos žmones“, 4. проходим-ецъ.

Prie XVI amžiaus pavyzdžių šiandie galiu pridėti dar kelis sakinius iš Bretkūno 1591 m. Postilės (=BrP) ir iš 1600 m. MT ir PM:

Ateis wel *dirbana* (=dirbama; *n*—spaudos klaida) diena BrP I 97,14 — Miestas... bus *giwenams* szmoniu II 425 — Jau buwa be *mirschtams* (sc. io Sunus) II 473 — Esch ateiau, idant anis sziwata ir *pakankama* pilnista turetu II 160 — Toksai lobis kuris mumus neteip nūdemais iau *prīwalams*, bet kaip ir *atliēkams* ira II 326 — Gunda Welinas Kristu, kadda regeia ana ischalkusi, tatai esti pristokusi daiktu *reikiamuiū* I 271 Isch schu szodziu paties Kristaus girdim io dangaus szengima didei *reikema* II 84 Kristus Diewo Tiewo isch dangaus... siunstas, idāt... szmones mokitu wisso pamokslo *reikiamaghio* II 354 Jei szmogus ko reikems nor ischpraschiti, tada *ghis...* tur... *nobaszna* schirdze Diewa praschiti II 354 Tiegi *reikiamiegi* daiktai tawe teragin II 360 *Reikiamieghi* daiktai ira nūg Diewo gaunami II 401.

iu be Deiwischikasis ir Diewa *blusznijemasis* gjrius PM 27b — *ijeduoimoghi* alba sumilima affiera PM 68 — Ape kitus *nereikemūsius* pridotkus ir paikūsius kumschtus bei Ceremonias nestow nieka įstatime PM 26b — melsti nūg Diewa geribiu *prīwalomuiū* MT 187b — naturai *prītinkama* daikta sant saka MT 227b — Wissi mes turime buti apreikschti pokimis *sudiemoia* sosta Christaus MT 247 b

Iš 1701 m. Naujojo Testamento pavyzdžiui išrašau šiuos sakinius: *Nereikiami* waidai Pov. I Grom. Timot. 6,5 — Sėjamas ira kunas *pagendamas*, o bus prikeftas *ne pagendamas* Pov. Grom. Korint. 15,42 — pefus sudėgis *ne užgesama* (=neužgesama) ugnimi Mat. 3,12 eit pėkdon ing anq ugnį *neužgesamq* Mark. 9,43 pėfus sudėgis ugnimi *neužgesama* Luk. 3,17 (plg.: ugnis *ne užgesa* Mark. 9,48 = neužgesa „neužgesta“).

42. Būtojo laiko neveikiamieji dalyviai.

(*Participia praeteriti passivi et medii*).

„*Prausiamu vandenim*“ žmonės *prausiasi*. Tą vandenį, kuriuo kas *prausėsi*, vadiname nebe *prausiamu*, bet *prautu vandenim*. „*Mirštama liga*“ sirgdamas žmogus paprastai *miršta*. Bet tą dieną, kurioje kas *mirė*, arba kurioje darome atminimus už *mirusio* žmogaus vėlę, vadiname nebe *mirštamąja*, bet *mirūjąja* diena.

Taigi, greta su posakiais, *ariamas* jautis, *važiuojamas* arklys gali būti ir *artas* jautis, *važiuotas* arklys. Štai pavyzdžiui keletas sakinių:

Būtą daiktą greitai užmišta J 604 Wis tas, kou cze iszrasziau yra ina pasaka ne kajp *būtį* dajktaj DB 165,19— rañda pėdas *eitās* Jd 965,2 — Aš nesileidau no *gimtos* dienos vyro int savo akis (Garl. LB. 253) la. *dzimtā* diena „gimtoji diena, Geburtstag“ *gymtoie* žiamie... pajajdoti DB 202,29 — *griaustinis* debesys (Dus., Panemunėlis)¹⁾ Vieną kartą labai liję, *griaustinis* griovęs, žaibai pliekę Lpm I 27 — *Mirtoji* diena (toji diena, kada tėvas... mirė) neišeina jai iš galvos KR — girtas važiuots, o pagirioms nei pėsčias KGr § 1545 — Džiaūgas kāp žirga *dovinėts* Kv. Pons galieje sawo walstiouje žamęs barą kam norint *dovinėti*, bet *dovinėtas*is tórieie pats mešauti, idant tą jo *dovinę* didesys kónegajksztys patwirtintum DB 167,4 — Avina *dūts* gaidžegrėb Kv. Gaidžio *duotas* avino graibo Sch 80 MI 68 šuniōkas šiñdiei tebēr niēko *neduotas* (Salos) bēga kaip galvōn *dūotas* Dus. (plg.: *šape* ir *neduodama* atras wisztas Val. Mit. III 109) — asz padorej *užmokietas*... iszejau in Plungiē PJ27, 16 — Bēga kaip akiū *išimtas* (Slavikai) — *káltiniai*, *siútiniai* bātai (Žemaitė) — *rašytinis* sūnūs „kuriam ūkis aprašytas“ SN—*skaitytinės, giedotinės*²⁾ mišios „msza czytana, śpiewana“.

Plg. latvių sakinius: nuosvīduši, piekusuši *lik'a vesti* kumeliņi BW 27495 „išprakaitavę, pailšę *lavono vežti* arkliukai, (= arkliai, kuriais buvo vežtas lavonas, velionis)— daudz dieniņu mūžiņā:... cita *ēsta*, cita *dzerla*, cita gauži *nuoraudāta* BW 9173 „daug dienelių amžiuje: kita *ēsta* (valgyta), kita *gerta*, kita *graudžiai apraudota*“.

43. Popiežininkas.

Šiandie mes rašomojoje kalboje popiežiaus šalininką vadiname iš kaimynų kalbos (r. nanucm, vok. Papist) pasi-

¹⁾ *Griaustinis*: *griaustas* = *saldinis*: *saldus* = *bendrinis*: *bendras*.

²⁾ Lygiai sakome „*skaltytinės* mišios“, kaip ir „*griaustinis* debesys“. Griaudžiamojo debesies ir skaitomųjų mišių nėra dar tekę man išgirsti žmonėse.

skofytu papisto, arba papistos vardu. Prūsų lietūvīninkai, kaip rodo žodynai (R, M, N, K), turi savą, lietuviškai sudarytą, žodį, būtent — *pópiež(i)ninkas*. Tojo žodžio esama jau nebejauno. Jo būta vartojamo jau XVI amžiaus rašytojų:

Popiesznikai, kaczei ne meldesi szwaisdziu, menesio, tacziau anis meldziasi numiruses schwentas szmones... Schwenta Petra, Powila BrP II 100 *Popiesznikai* pilwo delei ussigin Schwentos Euangelios, tikroio pamokslo 212.

Kartais ir rašomojoje kalboje svetimojo žodžio su priesaga — *ista(s)* vietoje vartojame savą žodį su priesaga — *ininkas*. Lingvisto(s) vietoje dabar papratę esme sakyti *kalbiniñkas* (kirtis ant -nin-).

44. Darbų darbai ir vienu vienas.

Nesuskaitomą daugybę (KGr § 1498) reiškiamo prieš daugybės daiktavardį statydami to paties daiktavardžio daugiskaitos kilminišką; pav.:

darbu dar b a j prispaud Val. T 227 — *Atweju atwejejs* girdiejej... tan be wafgant nuspringus 64 *atweju atwejejs* uždirbaj sau pragara 150 — *vargū vargai* žmōgų kamuoja Dus. — tō pakàks iř *vaikū vaikám* Dus.

Niēkū niēkai bus ne nesuskaitoma niekų daugybė, bet visų niekų *niekiausi*: be Tawės wiskas ira *nieku niekai* Val. T 177.

Būdvardžio ypatingumo išskyros laipsnio esama daromo ne tam tikra galūne (plg. KR §§ 46, 47), bet būdvardžio aikartojimu daugiskaitos kilmininko lytyje; pav.:

apmusze grinum¹⁾ grinu auksu Val. T 272 — wisu wisa Biblije 7 po keletos dienų visų visi dantys išbiro Val. Paaug. žm. kn. 46 — wienu wiens nor turieti szirdi Val. T 91.

Plg. Ia. *lielu lielā* ienaidniece BW 9098 „didžiū didėji priešininkė“.

45. Į.

Prielinksnio *į* vietoje dažnai mes imame sakyti ir rašyti *añt*. Ir žemiau duodamuosiuose sakiniuose kai kam bus pagaulesnis irgi *ant*.

Jis atvangūs *į* darbą J 293 Brólis veřpias *į* darbą J Senūs mažūs *darbañ* vārē Jd 210,5 Ia. *darbuos* gāju BW 17713 „*į* darbą ėjau“ — Ne wejz i downas Val. T 129 — Ař má eiti i gėrimėlj? Jd 56, 13 — Kō aš eisiu i

¹⁾ Valančiausio šnekoje (Salantų par.), kun. P. Sragio liudijimu, daugiskaitos kilmininkas po kirčiu turi galūnę — *um*: iš *tum šiaudum* nebūs *grūdum*.

Jaunimūžēļ? Jd 524,5 — Lydi Marē ī kapus Jd 834,10 nabasztkā i kapus nulejdo DB147,3 eļē paskou i kapus 141,2 eļē wief i kapus 153,9 pastatē jē i kapus 147,30 (plg.: *kapusī* jī apraudotī DB 153,13¹) — Jos brolis ī karuži Jd 564,16 i karā išjojo 439,1 Reiks broleliui karan joti 1145,1; 1147,1 — wirus i kōpā kēlti DB 172,28 swietā i wissoumenī sōejmā kēlti 172,25 — Sēsk, mergyte, i laivā Jd 97,7 i sausā medī pakarti DB 59,22 i swirtī pakorē 59,31 Kad pagaučiau, gyvā pakarčiau i žaliājī beržēļ Jd 17,7 — Dar aš nesēdau i tavo suolā KalD 191 — Kvietē visus... i šermenis Jd 96,40 (plg.: buvau *šermenisē* Virbalius) — Aš nuvēžiau gaigalā i turgū Jd 20,6 Kur tu važiuoji? i turgū Jd 906,1 turgun važiuoti 1391,1 Savo bernēļ i jomarkēļi vēščiau 175,4 — i swetimus namus i wieszes niekumet neje Val. T 9.

46. Pro.

Rusū ir lenkū kalbos pavyzdžiais sekdamas daug kas vietoje *pro* šiandie sako jau *peř* šiuose sakiniuose:

jeit suolsēdis *pro* aņgā Jd 1488,9 Jai reikējo *pro* ankštā angā... i tā malkū krūvā iļist Sch 196—*pro* wījnā ausī ieļē, *pro* qntrā išzeļē DB 165 N 316—Kurs ne ineit *pro* Duris gardana awiu bet ineit kitur, tas ira wagis ir Rasbainikas BrP II 159 ne eina *pro* duris awinijcion 1701 NT. Joh. 10,1 *Pro* durrys iszmesti N 316 *pro* duris J 418a, 558a, 583a, 661a, 676b arkliū kute tōriejē nu saulietekio durys, *pro* kōrēs arklius ir bandā warē girdyti jaukem orou essant DB 20,14 Svečias... tyloms *pro* duris ištyvlins Jd 136,8 *pro* durales iszszoka Val. Wajku kn. 18 *pro* duris iszeidama... tu... sakei Mit I 74 (Klaipēda)—Tatai ischtiesos butu piktas darbas, kada kas... šipinnes turedams *pro* langa nūg riekliu schoktu BrP I 273 Wagis... *pro* langa... inkop ing garda II 163 *pro* langā wirwē pintinēje per murā buwau nuļēistas 1701 NT. Pov. 2 grom. Korint. 11,33 *pro* langā J 219a Prūsai pradējo *pro* langus šaudyti Val. Paaug. žm. kn. 37 Aš tave *pro* langā išdrēbsiu kaip š... Sch 234 paty wira... yszleyda *pro* langa S(tanew.) H(ist. szw.) 41 *pro* langēļi wejzieļ DD 40 Twoskoj' ugnis *pro* langā N 123 *Pro* langā žurēti, iļeisti N 316 žiūriu *pro* langā Jd 479,1 *Pro* stiklo langā žiūrējau Jd 597,7—*pro* miegus klejojo (L. Pelēdos Klauda 491)—paplawas... tekiejē *pro* nōmo

¹) Daukantas sakē jau ir: Atwezōs nabasztkā *qnt* kapus DB 147,3 (plg. 148,32; 151,33) minawonē *qnt* kapajs tebdaro 141,12 garbie Dījwuj dar *qnt* kapajs ōzlenklau nabasztkā 148,33 (plg.: paejdamis *nu* kapū tajpat sō Dījwu sakē numirteliems 151,34).

pamata i griowj DB 19,23—kyszerieje galwa pro skylę Dauk. Abec. 44 Pro skylę žėpsoti N 316 Nefandiook pro skilės, sprandą nufauszi Dauk. Apiniū aug. 45—wos pro twora jra iszwide MT XLIII—Pra wienus tiktai wartėjus kiek tukstancziu lawonu ischneschti buwa BrP II 343 pro wartus... iwaziouti DB 242,26 Wōs arklei pratiſpo pro wartus N 95 Lydi tėvelis pro vartus, sena močiutė pro antrus Jd. 1024,2 Perkūns pro vartus ijojo Sch 4 Po kairės šale buto pro tuos vartus kasdien gali i sodą eiti 176 iszlejšda pro wartus kad szunis neapniktu Val. Wajku kn. 25.

47. Nesakyti mes nieko nedarom.

Šitos rūšies sakinių būta pažįstamų ir XVI amžiaus rašytojams, kaip tatau matyti iš šių dviejų išrašų:

Nu Angelas Diewo isakitas kosani saka BrP I 83 —Szmogus Diewo pagalbetas kaltas ira Ponui Diewui dowana dūti 194.

48. Būtinās.

Žemaičių tarmėje būtinās reiškia tą pat, ką ir rusų žodis „совершенный“ (vollkommen, perfectus):

butinos fajmes... niera szio pasaulie Val. T 30 ž anij sawo kasboje butinaj netór DB 7,21 „visai, совершенно“ giwensiu butinaj wienas Val. Mit III 112 Ludwi... buwa butinaj swejka, rijbi ir mafoni Val. Wajku kn. 84 ryto metą vaikas, kėlės būtinai sveikas, padarė tėvams didį džiaugsmą (Val. Paaug. žm. kn. 93) pasijemė jo butiną klausyti DG 50,19 galibe... butiną iszīro 145,1 Asz... nemoku butinaj nej lankiszkaļ nej maskoliszkaj PJ 29,22 butinai plene (Dauk. žodrodys 30) Mums būtinai nepryeit ydos ieškot Mit I 62 (Klaipėda).

Aukštaičių tarmėje būtinās savo réikšme skiriasi nuo žemaičių būtino. Aukštaičių būtinās daiktas (KR § 163 b) yra toks daiktas, „kurs bus, turi būti, kuriam reikia būti“. Pavyzdžiui tesie:

tas niera butina dafis weczeres (Žinia 113) Butinay wŕrklich, gānzlich R I 19 Būtinay M 136 būtinai DPo 598,14 aš čion būtinai isitaisysiu „bleibend“ KGr § 1547 tas būtinai kitoks der ist wesentlich anders I. c. būtinai (oder: pasiliktinai) isitaisyti sich bleibend festsetzen KV 1350 Būtinai atvažiava jinai čionajos su sava daiktais, t. y. kaip būti, gyventi čia J 258 mus... szwibesie... apžiebi ir Dwasia... butinay atgimday 1653 m. VChr 83,6.

49. Tariuosi pražuves.

Šitos rūšies posakių, kurių šių dienų rašomoji kalba beveik nebepažįsta, senovės raštuose ir šių dienų žemaičių tarmėje esama paprastų, ką rodo ir šie pavyzdžiai:

Anis welias pamete ir neturi Diewo szodzio BrP 1 247 — Nusimanau nieka giera ne padares Val. T 242 — Taremos kartajs kitims patiksensis Val. T 24 Rita meta tarkies nebsufauksis wakara 61 Wiskan padaritina padares, fajtares dar nieka ne padares 106 Netarkies jau prazuwes, noris tankiej jautis warginamas 260 — mažaj pagundaj apnikus, nebžinaus kan bedarisis 164.

50. Kiek galis, ką galis, kol(ei) galis.

Šitos rūšies posakiams pavyzdžių duoda Val. T: Kiek galis tolinkies nu dide susirinkima 26 Dirbk kan galis 22 — Kan darus(=dārqs) darik 225 — (križiu) pidisiu ir nesziu ji kol numirsztus(=numirštqs) 258.

51. Nėr kas padedqs.

Valančiauskas savo vertime „Tamosziaus isz Kempis apej sekima Jezaus Kristaus kningas kietures“ (Wilniuje 1852) rašo:

nier kas padedans, nier kas gielbieis ir iszuosuois, negut Tu Wieszpatie 288 nier kas rejkausi gieresnej padedans už Tawi 267 — Tu kiektumis prisz mani, ir nebut kas gienqs(=ginqs) 242.

52. Tiekti.

Veiksmazodžiui *tiekiù tiekią tiēkti* „приготовлять, parare“ tuo tarpu galiu duoti šiuos vartojimo išrašus:

tiekti „gatavyti“ J 417 jovałq tiktī J 119 (i=y iš ie) =tįjkū apparō D(auk.) Ž(odrodys) 4 tįjkū, rengū, taisau apto 4 i karē tįjkteis, rengteis se ad bellum comparare 8 pasitįjkim's apparatus 4 — Kajp tįjktįjs pri gėros spawiednės? D(auk.) Ab(ecieła) 24 — Isz... tunkų... wije... wīrwēs ir numū padargq tįjkę DB 16.23 Isz berzū... derwq ir degutq žibōriou tįjkę 16,28 motriszkoses... pates nómij pridiewinij ir iszejginij drabuzij sau tįjkę 47,29 swilksnys, ragotinės tįjkę 169,5 naujus daktus dirpti ir tįjkti 235,9 dounq ir mitałq tįjkti 235,25 prasimanę faukus pri sawo dward tįjkti 237,10 — sō ugnimi sau walgi tįjkam Dauk. Ugnēs kn. 3 — ar negalieczio ko gauti pa-

walgiti?... Kas cze tįjks Pj 31,30 — tsakie ju (=mede tauriu) wietoj patįjkties stįkda taures Val. Prade 141 = patįjkie rejkalingas... pabukles Val. Žem. wisk. II 56 iszsi mane dar mura bažnicę jems patįjkti 107 — isitiįke sau szaudiklę Val. Wajku kn. 31 — elgdamos žmonių pa-pročiu nę kurpių waikui tiekę, nę naginių raukę Val. Paaug. žm. kn. 68 — pietus... patiekiau 1816 m. NI Mat. 22,4 Ką sutiekiey, kieno bus? Łuk. 12,20 — Ateina ir kunigs ant maro (=smerties)¹⁾ patįjkti Jd 1095,3 = patiekti — Daugybę pasižadęjo tokias lapines kepares įsitiiekti A 1885, p. 236 tiekęsi wesęs 78 tiekti ir taisiti kelius A 1883, p. 219 (J. Szl.) — tikty tikiu gotować, sporzqdać SH 81 patikty, patikiu wygotować 78 patikiau wayszes del tawes 10 lipy... walgius del ju patikty 21 patiky... walgy VChr. 169,18 — pietus patiektę liepia Ł. Iwińskio Genaw. 144 — tą pamokęs pasitiiekti sau stakles Lpm II 15 — kur tyikiema (=tiekęme) welikas Mokitojuy ŽChr. 254.

Mūsų *teikiu* turi giminaičių prūsų kalboje: 1) *teickut* „schaffen, tverti, kurti“ *teikūuns taykowuns* „gemacht, geschaffen“, 2) *tickint* „machen, daryti“. Del prūsų ir mūsų žodžių jau man teko rašyti „Aistiškuose studijose“ (I 83) ir žurnale „Русский Филологический Вѣстникъ“ (=RFV.), t, LXVI, p. 250.

Gerai (nusiteikęs) *nusitiiekęs* „gut gelaunt“ KV I 109 (s. v. aufkrätzen), *nenusitiiekęs* alūs „nicht geratenes Bier“ 239, alūs *nenusitiiekę* (nenusitikio) „der Alus geriet schlecht“ 521. Šitų pōsakių žodis *nusitiiekę* (nusitiiekęs), kad ir skiriasi reikšme, kilimo gali būti to paties su *patiekę* (valgi). Jei *nenusitiiekęs* (alūs) yra to paties kilimo kaip ir *pasitiiekęs* (valgi), tai mūsų veiksmazodis bus giminaitis su *tinku* *tikti* *tikras* *tikėti*, *teikiu* *teikti*, *táikau*²⁾ ir *táikinu*³⁾. Šituos mūsų žodžius kalbiniškai (Fick Vergl. Wrb. III⁴ 184 ir k.) gretina su germānų veiksmazodžiu *þíhan* „gedeihen, zunehmen = užtikti“, iš kur yra kilę got. *þethan* *þaith*, sen. saks. *þíhan*, sen. angl. *þeōn*, sen. vok. auk. (ahd.) *díhan*, vok. *gedeihen*.

¹⁾ Čia *maras* bus Juškevičiaus perdirbtas iš rankraštyje buvusios lyties *smertis*.

²⁾ Jau *talkosi* mirtie Lp IV 292 (Ožkabaltai) kita pati *pasitaikę* ragana Lpm I 114 — *táikstosi* šokti (Virbalius, Slavikai) lekia toli ir *talkstosi* susimesti augsztai | medžius A 1885, p. 128 — *taikmę* mus' gadina A 1885, p. 2. *Taikmės* nedasiekęs, staigai Vilniuj mirę 298.

³⁾ *patáikina* „prygotowaleś, tu patiekel, pataisei“ DPo 427,5 *patáikinta* yra „prygotowano jest“ 482,23 *patáikintas* 490,19 yra tikrai *patáikinta* 510,23 *patáikintos* „patiektōs, paratae“ gen. s. 448 — *pataikina* „tu patiekei“ 1595 m. Daukšos Kat. 49,9.

Téikiu téikiau téikti „sakyti“ (Mos., Słnt.) drauge su latvių *teicu teikt* „sagen, erzählen, berichten, rühmen“ dėl savo kilmės man dar nėra aiškus. Vietoje *téikiu* esą sakoma ir *téigiu*: *qns ytéig* „gerai įsako“ Kv., *ištéigiu ištéigti* „изрѣчь, сказать съ важностью“ J 649. Plg. *iš-taigóti* „stengtis įtikti, teiktis“ J.

53. Leisti.

Daukantas savo „Būde“ (Petropilie 1845, p. 135) rašo: szenden dar senó iprotiú yra sakoma „tou žmogū yra Dijos *lejdes* ant swieto“, ne sako yra *sótwierės*, kórs žódys szenden tebesós rodos senowęs noumonę twirtinti, óz wís, iog patiosi pīrmosiesi Lėtuwiú kristionú kningosí isspaustosí 1540 ape sótwierimą swieto pagal raszto szwento, wissór wijoie *sótwierę* sako *lejdo*, ir tajp *lejdo* saulę, *lejdo* žwajsdės, *lejdo* žwierys ir pauksztius &, it but kajp koks tiowós perq iszgužijs *palejdes* i pasauli.

Daukanto žodžius, kad kitą kartą vietoje (*su*)*tvėrti* būta sakoma *léisti*, patvirtina šie išrašai iš manosios žodyno mēdžiagos:

Leidù, perù, sùtwerù creo DŽ 10; Sutweru, Léidžiu. Diēws Léido Swiētą RII 127 MII 167 s. v. erschaffen Diēwo Léistas von Gott geschaffen MI 51 erschaffener II 167 Diēws mus wissus léides Gott hat uns alle geschaffen I 145 Diēws Léidė Swiētą RII 301 MII 403 s. v. schaffen Sutwērimas, Diēwo Léistas Dáiktas Geschöpf RII 172 MII 221; Mýnio-kít žēmę... Diēwo Léistą, ne rūtų vainiką Jd 1006,7 ant to yra Dievo leista—girelėj kukuoti Jp 14,5; tám jaū žmogùs Diēwo Léistas Dus.

Daug szmoniu... neszinnoia Diewa... santi, kursai Szeme, Dangu ir wissus daiktus leida BrPII 176 Diēwas isch pradžios szmogu buwa leide ns 199 ghis wiens leida... dangu su szeme Vchr. 27,17 Diēwas leida Dangu, szeme ir wissus daiktus BrPI 420 Diēwas isch pradžio swieto wissus daiktus leisdams, leida ir Angelus II 434 — Kuriop gallop estí Diēwas wissus daiktus leides? MT 44 a kursai mane leida be manes, tas nu jra *sutweremas* per mane PM 28 a.

Latvių kalboje *laist* „leisti“ irgi gali atstoti lenkų žodį „tworzyć“, vokiečių „schaffen“, kas matyti, kad ir iš šių sakinių:

būt Dieviņš mani laidis labāk puisi, ne meitiņu BW 3801 „geriau būtų Dievulis mane *leidēs* bernaičiu, ne mergele“. Kādu Laimiņ i laiduse, tādu māte auklējuse BW 8746 „kokį Laimužē *leidusi*, tokį motyna auklējusi“. Nē-nicin, nepaľuo sveľas mātes auklējum: kādu Dievs Laimē

Iaida, tādū māmiņ i auklēja BW 8741 „neniekink, nepeik svetimos motynos auklējimo; kokį Dievas Laimē *leido*, tokį močiutē ir auklējo“. Laidus ir man Laimiņa šai baltā saulītē, daļas vien nelaidusi ni vienā vietinā BW 9212 „*leidusi* yra mane Laimužē šin baltan pasaulin, vien tik dalies *neleidusi* nē vienoje vietelėje“. Viņš jau tāds Dieva laists U. „toks jau jis Dievo *leistas*“. Dieva laists ezars U. „Dievo *leistas* (ne žmonių kastas) ežeras“.

Mūsų *lēisti* ir latvių *laist* su abiem savo reikšmēm — lassen, пускать ir schaffen, творить — yra vienas ir tas pats veiksmazodis. „Tvērīmo“ reikšmē išriedējo iš pagrindinēs „leidimo“ (das Lassen, пускание) reikšmēs. Pagrindinē „leidimo“ (Lassen) reikšmē dar tebekyši šīame posakyje: Tam jau žmogus Dievo *leistas*.

Senovėje veiksmazodžio *leisti* turēta ir „kūrīmo (das Anzünden, зажигание)“ reikšmē. Tai matyti iš šitų pōsakių: bažnīcia..., turi ugni sawimp..., kurios atais suns Diewo feyst arba sukurt PS I 124,33 Sakies atais ugnies feyst arba sukurt 128,19 — Atējau ugnj lēist ant zēmēs 1701 NT. Luc, 12,49.

Veiksmazodis *leisti* be „tvērīmo (das Schaffen)“, „kūrīmo (das Anzünden)“ ir „leidimo (das Lassen)“ gali dar reikšti ir kq kita. Kq reiškia *leisti*, bus matyti iš šitų išrašų, padarytų iš manosios žodyno medžiagos:

aš jī rods lēiste nepērleidau, ale aš jī nešte pernešiau Sch 206 reiks mā leisti sūnelj i vaiskq Jd. 26,10 Gana klonjojais, mano dukružēle, i kapelius leisdama 587,16 Žada žvirblelis dukrytē leisti Sch 17 leisti dēlēmīs J 309 leisti taurēmīs 252 Motyn, kq dabar mudu pradēsīm? Ryto Knākavas vėl krivūlē palēs (= palēis) „das Krummholz herumschicken (wörtlich: loslassen)“ IF XXXI 4 31. Aš jam nusišēidžiau Dus. utēmīs apšēisti mit Lāusen beschütten Mit. 117 (Ragainē) Aš jau leidžiuosi „иду на уступки“ Punia Lēidžiu, Aplēidžiu setzen eine Gans auf Eyer R II 326, M II 437 Aplēidžiu Henne setzen zu brüthen R II 199, M II 264 Wāndenu lēidžiu flōssen R II 144 M II 190 Mālkq nulēisti Holz flōssen M II 278 užleisti šelmenin (:laidyti „sūpoti“) Sv. — Lēidžiu Giērinq zapfen R II 409 M II 551 ējo merga vyno leisti Jd 915,11 — išleido bobelē karčiq arielkq Jd 381,23 — vaškq leisti „tirpyti“ Kv.—Jis smala susileido Lpm. II 57 (V. Kalvaitis) — Prie kitt's kitto Grōmatq nulēidžiu zuschreiben an einander M II 569 gromatēlē... lēidau Jd 982,6 — palēidē upē, išmetē ledq Sv. — išleisk mañ marškinius „wyprasować“ Dus.—Akrutu lēidžiūs ausfahren mit dem Schiff M II 57 Iejdos juomis pagaf i tolinus krasztus Val. Prade 218

Milciades, trūkti laiko neturiedam's, lejdos kūr kietieję DG 7 leidos i kelonę 124 Jonas su samdytais vaikiukais leidos i jūrą menkių meškerioti (Val. Paaug. žm. kn. 93) leidos i šventas vietas 73 thūiaus leidos eiti BrP 1 96 anis isch sawa szemes leidosi eiti 151 faydos kėlu DP 82,38 kiekwiėnas laideš būwo sawū kelū DPo 282,7—šaltis leidos Aist. I 125 — parlejsiti karać KosL 37 b (žemaičio Junsckio žodynėlis) — lšvažiava pry mótynas pārsilėsti „zrodzić“ Als.

Kitus veiksmazodžio *leisti* pavyzdžius palieku rengiamajam mūsų kalbos žodynui, kuriame vietos ras ir kiti, šiandien mano dar neturimi, leidimo vartojimo sakiniai. Tų sakinių tikiuosi susilauksiqs iš visų Lietuvos kampų.

Mūsų *leisti* ir latvių *laist* sako esqs giminė su skandinavų (altnord.) žodžiu *leit* „ich liess“ ir sen. vok. auk. fir-leiz „ich verlies“. (Numirėli) *laidoti* „bestatten“ yra išvestinė lytis iš (numirėli) *lėisti* (i kapus), arba iš *lydėti*.

54. Kurti.

Vietoje *leisti* „творить, schaffen, creare“ šiandie rašomojoje kalboje inama rašyti *kurti*. Senojoje rašomojoje ir dabartinėje šnekamojoje kalboje *kurti* mūsų veiksmazodžio *leisti* neatstoja. Senieji žodynai (R I 71 M I 137) *Kurrū*, t. y. *kuriū*, vokiškai verčia žodžiais „ich baue“, tuo tarpu kad *Lėidziu* jie (M I 145) verčia žodžiais „ich schaffe (von Gott gesagt)“. Kad veiksmazodis *kurti* reiškia „budavoti (lenk.)“, statyti „bauen“, taisyti, o ne „tvirti“, bus matyti iš šių mano išrašų:

Kurrū 1. ich baue, 2. ich heitze an Pakurru ich baue auf R I 71 M I 137 bauen ein Haus R II 53 M II 71 Pakuru aufbauen R II 33 M II 44 Kurrėjas Bauherr R II 53 M II 71 — Kurrū bauen, z B. laiwq einen Kahn, trobq ein Haus Apkurru verbauen, einen Platz bebauen Iszkurru ausbauen Pakurru bauen, aufbauen, bes richten, die Sparren aufsetzen Pasikurru für sich erbauen, butta ein Haus Prakurru anfangen zu bauen, das Fundament legen Prakurrėjis der Ahnherr Prasikurru seinen Ursprung herleiten, herkommen, entspringen Prikurru anbauen, daneben bauen Gretay prikurti nahe an einander bauen Sukurru zusammenbauen Gretay sukurti nahe an einander bauen Sukurę gywėnam wir wohnen neben einander, oder, in einem Hause Užkurru hinaufbauen N. 212—kuriū kurti 1. heizen; den Ofen, das Zimmer, anmachen das Feuer, 2. seltener, meistens in der Schriftsprache:

bauen (ein Haus, einen Tempel), statt des gewöhnl. budavóju K.

ar taip ischardai basznice ir ik triu dienu ana wel pakuri? BrP I 389 — Miestą... prakursim¹⁾ iš brangių akmenų, iš Saulužės langų Sch 13 — butą pasikurti Basan. Iš gyv. vėlių 122 — ar girdi, motin, tas židas nor išikurti musu prizinikiej, ar galau ji priimti? Val. Mit. III 111 — ikuria Wilnių žinicę... Perkunų Dauk. Pasakoj. I 644 Wokytėj... tinąj pilys... sau ikuria 666.

Prūsų kalboje mūsų *léisti* „schaffen, creare, творить“ atstoja veiksmazodis *teickut* „schaffen“, mūsų *tiēkti* „приготовлять, parare“ giminaitis. Vokiečių žodį (er) baute“ prūsai, kaip ir lietuviai, verčia žodžiu *kūra* „kūrė, padarė“.

Abudu mūsų *kūrti*, tai yra *tróba* ir *ūgnj kūrti*, kilimo yra vienas ir tas pats žodis. Senovėje *kūrimo* reikšta tas pat, ką ir „darymas“, „taisymas“. Mūsų žodį *kūrti* ir latvių *kuft* vokiečiai verčia posakiu „Feuer *anmachen*“: Ugnį prakurru *anmachen* Feuer R II 25, la. *kuft* Feuer *anmachen*, heizen U.

Kad *kūrimo* pagrindinės reikšmės būta „darymo“, „taisymo“, „das Bauen“, „das Machen“, gali rodyti ir jo giminaičiai, užsieniuose gyvenę: 1) sanskrit. *karōti*, *kṛṇōti* „daro, er macht“, *kṛtyā* „veikimas, darymas; kerėjimas, būrimas, r. чары“; *karman-* „darbas, daiktas, padaras“, *kar-tar-* „darytojas, veikėjas“, *kṛtā-* = avest. *karōta-* „padarytas“, sanskrit. *tuvi-kūrmī-* „galingai veikias“, *kurū* „daryk, veik“; 2) airių (irisch) *creth* „poėzija“, kimr. *prydydd* „poėta“ *peri* „daryti, veikti“ (Pedersen Vergl. Gram. der keltischen Spr. I 128); 3) lie. *keriū kerėti* „zaubern = padaryti“ (plg.: Nuo *padarų* ir ligų gėdžia visą svietą): lenk. *czar* „incantatio“, slav. *čara* „Zauber“ (Berneker Slav. etym. Wrb. I 137) iš senesnės lyties **kērā* (būtų lie. **kēra*); lie. *keras* „Zauber“ Slavikai (Būgos Aist. st. I 180); la. *dziēsmu sa-cerēt* BW 36 „dainą sudėti = padaryti“, daūdž darbiūnus *sacērēju* BW 6725 „daug darbėlių padariau“.

Taigi, pasirodo mūsų žodžio *kuriū* esama giminės su *keriū*. Ir vieno ir antro pagrindinė reikšmė yra ta pati, t. y. darymas „das Machen“. Sėmantika (žodžių reikšmės kitimo mokslas) tuodu žodžiu leidžia su vienas antru gretinti. Fonėtika (garsų kitimo mokslas) irgi nieko negali prikišti tųdviejų žodžių sugretinimui, nes garsai *ur* eina pakaitomis su *ar* (sanskrit. *kar-* „daryti“ iš **k*or-*, nes senasis

¹⁾ Aušrinė ugnį *prakūrė* Sch 4 Aš anksti ryt Saulelei turiu *prakurt* ugnelę 4.

*k*er- būtu davęs *car-, t.y. čar-¹⁾, er, ir. Pavyzdžiui tesie:
1) *gurbstū guřbti* Kv. „eiti didyn, stipryn, riebyn“ J „tarpti, taukti“ — slav. *гърбъ* (r. горбъ I. garb) „kupra“: pr. *garbis* „kalnas“ lie. *gārbana* „кудря, krause Locke“: *gerbēnis* „garbanōčas“ Dus. *gerbenētas* „кудрявый“ Dus., Salos; airiškai *gerbach* „rukšlotas, runžlėtas, runzelig“ (sen.), *gearb* „augmuo, gūnklas, Auswuchs“ (nauj.);

2) *gurklỹs* la. *gurklis* pr. *gurcle*—slav. *гърдло* (r. горло I. gardlo): *prā-garas* „прожора“ Linkmenes, skr.-*gara-s* „rijqs“, *girāti* „rija, verschlingt“: lie. *gerklė* la. *ie-dzėrkliis* „bučiaus, vāržos ingėrkliis (Dus.), Trichter an Fischreusen“—slav. *žerdlo* (r. жерело I. žródlo), *žerti* (sen. bulg. жръти, ukrain. *žerety*, I. *žreč*) „ryti, verschlingen“ = lie. *gėrti* la. *dzeřt* „trinken“: la. *iedzirkliis* „ingerkliis“ lie. *girā girtas*—slav. *žьrdlo* (r. жерло, sen. rus. жьрло, sem. bulg. жрьло);

3) *gūrguolė* Riet. „krūva, būrys“, *gūrgulas* „pumpūtys, mazgas, garánkštis“ Vel.: *gargólas* „veřpatės pumpūtys, bygorokъ на пряжъ“: *gėrguolė* Raudėnai „žmonių, bičių būrys“;

4) pr. *kurwis* „jautis“—slav. *кървъ*, iš kur lenk. *karw* „senas jautis“: lie. *kārvė*—slav. *korva* (r. корова I. krowa sen. bulg. крава);

5) *muřkso* kaip *kātinās* užpelenėje: *mān ākys ap-māřko* „es wurde mir grün und gelb vor den Augen“ KV I 127 *susimarkstaū* bewilligen, mit Winken R II 71 M II 94—slav. *morkъ* (r. морокъ I. mrok sen. bulg. мракъ): *mirksóti*: *mėrkiu* akis;

6) la. *skuřbt* „svaigti, хмѣлѣтъ“ lie. *skurbti* Miež. „martwić się bardzo“ *skurbė* „zmartwienie, zgryzota“ Miež. *nuskuřbusi* pušėlė „nuskurdusi“ Kv. *alūs skuřbsta*, *nuskuřbęs* *alūs* „nustelbęs“ Kv.—slav. *скърбъ* (sen. ruš. скърбъ sen. bulg. скръбъ „печаль, тоска, скорбъ“), *скърбнqti* „džiūti, trauktis, skursti“ (r. скорбнуть, скорблый): la. *skārbt* „svaigti“;

7) la. *snurgulas* „snargliai“: lie. *snārglos* Kv. ir *snėrglės* Dus. „Nüstern“: la. *snirguot* „weinend schluchzen“;

8) *spūrgas* la. *spurdze* „Pflanzenauge; Hopfenkopf“ = la. *spruoga* (: sprógti) *Cīrava* lie. *ap-spūrgėlis* J „oszarpaniec“ *at-spurguóti* J „odedrzić się“: *sparginū* Kv. = *spirginu* Dus. „duodu, leidžiu spraginėti, sprogti“, *spargintuvė* „сковородка“ Kv.: *spirgas* „skwarka“ žiemó-*spirgis* Kv., J 346 „žiemą pasidares medžio išprogimas, spróklė Kv.“, la. *spirguilis* „šeberkštis, Splitter“: pr. *spergla-wanag(is)* „žvirblinis

¹⁾ Iš lyties *k*erā (ē=lie. ē) iraniečių kalboje atsirado čārā- (avestiškai) „Mittel, Hilfsmittel“, čār „Mittel“ ir čāra (persiškai) „Mittel, Hilfe, List“. Iraniečių žodžiui čārā raidė raidei atliepia slavėnų čara „burtai, kerėjimas“, nes iraniečių čā ir slavėnų ča kilę yra iš senesnės gadinės skiemens kē=lie. kė.

vanagas" (**spergla-s* „žvirblis“ bus gavęs vardą nuo šoki-
nėjimo: *sperg-* „šokti, sprogti, spraginėti“) — pr. *spurglis*
„žvirblis“ = la. *spurguls* „kleines munteres Kind“;

9) *turiù tuftas: tvártas, tvárslės* „Fahrleine“, *āp-, ūž-,*
prie-tvaras: tvirtas: tveriù;

10) *tursiوتي, tušinti: tvarsýtis* „kėtotis“ Kō jūs čià *tvaĩ-*
sotės SN — *tvarstáus tvarstýtis* Kv. „se incaute movendo, ves-
tem attolere ita, ut pudenda appareant“ (Jaunius): *tviřslinti*
„chodźić wystawiwszy tył“ J 213 — jis pats sau *tviřso* Lp.
IV 290: *atsitversti* „obnożyć się nieprzystojnie, usiąść nie-
przystojnie“ KosL 243 a (Vaiguva).

55. Tverti.

Mūsų žodis *trivóti* kilimo yra gudiškas: *tryvać* = lenk.
trwać. To paties kilimo ir *trivagà* (viensk. kilm. *trivāgos*) =
gud. *tryvoha* l. *trwoga* r. *mpebora*.

Gudiškos kilmės žodį „trivoti“ gali atstoti savas žodis
tveriù tvérti „выдержать, wytrwać, dauern, aushalten“. Pa-
vyzdžiui tesie šie sakiniai;

Žmones wiens po kita praejn, bet tejsibe... *twer* am-
zinaj Val. T 20 Mejle... *ne* ilgaj te *twer* 91 — Kas galietu
be ugnės išstverti žiemos spejgus Dauk. Ugnės kn. 3
ilgajniui meszka nebtwerdamos móko laukan išz sódno
Dauk. Abec. 46 — *nė*kaip negalėjau *tvertės* Mit. I 74
pagada regis pasitvers „wird sich halten“ 73 (Klaipėda).

Dr. J. Spudulio tvirtinimu *tvermė* Kùrtuvėnų apylinkėje
reiškianti „выдержка, wytrwałość; прочность“).

Tvérti „trwać“ yra tas pats žodis kaip ir *tvérti* „chwytać;
grodzić; (dalgį, žaizdą) rišti“:

Tweriù ich fasse, 2. ich zäune R I 166 Baczka Ian-
kais aptwert eine Tonne mit Bändern beschlagen. Ronq
aptvert eine Wunde verbinden M I 303 — kuomi *tvertis*
sich an Jmdn anhalten KV I 65 — Nebuvo kadu arklys
ažu snukio *tvertia* Dus. — klausytojai negal jokais *nė*kaip
tvertės Mit I 96 (Klaipėda) — *Tverti* (iterat. *tvarstyti*,
auch *itverti*, *itvarstyti*) *dalgę* die Sense an den Stiel
bringen und daran befestigen. *Ištverti* *dalgę* die Sense
von dem Stiele losbinden Mit I 236 (Šeduva) — Skara pirš-
tui *tverti* „rišti“ Kv. — *Liepė* virinti, sriubą gerti, o iš
viršaus tuo pačiu (= šuns mėšlu) *tverti* Val. Paaug. žm.
kn. 47 *patepė* taukų ant lakatėlio ir aptvėrė 44 — ausij
skaustant swogouną ant anglimis išskęptą pritwierę DB68,2
kaklą óžjemós... awižās sókajintās pri kaklo twiere

¹⁾ Dainiui skurdu, kad Lydōs pilės wieni murai beliko ir pragaiszo-
ju *tvermé* A. 1883 p. 77 (Kuoksztis).

68,12 — Plg. dar išvestinį žodį *tvėrė* (galininkas *tvėrę*) Kv. „virvelė dalgiui prie koto pritvirtinti; funiculus, quo falx ad manubrium (capulam) affigatur“ (Jaunius) J. 668

Greta su tverti esama lyties ir *tvirti*, *tvirsti*:

tviru (*tviru*) *tvirti*: Apsitviro sirgti ir mirti nustojo J 78 — idant medej tejp aptwirstu, iog mažiausių užgawimū neissirautu Dauk. Ape sodnus 37.

Iš veiksmazodžio *tvirti* turime pasidare būdvardį (seniau: dalyvį) *tvirtas* „stačy, wytrwały, potężny, mężny, mocny, gruntowny“ KosL 57 a: *twirtai* DPo 297,36; 545,9 (adv.) *virtai* daļģis ītvērtas Kv. Iš tvirto yra kilusi *tvirtė* „tvirtumas, tvirtybė“: Pone kad tawęsp dusawau, Tawimp ligoj *twirtę* gawau KnN 31.

Be *tvirto*, iš to paties *tvirti* bus kilęs ir *tviróti* su *tvirlóti* „trwac“:

Leinos mano kojelės, begu *twirosiu* Jd 623, 5 — Aš čia negaliu ištvirti (ištverti) J 655 Aš ten ištvirėjau būti J.

maniej *twyrioje* (y čia = i) erszkietey (Sen. aukš. 143).

Slavėnų *trьvati* (gud. tryvać l. trwac) galėjo kilti iš senėlesnės lyties **tvьrati* priebalsių metatezės (vietų sukeitimo) keliu. Kaip lenkų kalboje *drzwi* „dūres“ atsirado iš senėlesnės lyties **dwrzi* (r. двери, senov. двьри), taip lygiai ir *trwac* turėjo atsirasti iš **twrac* (slav. **tvьrati*) ¹⁾

Greta su *tveriu* sakome ir *turiu*. *Turėti* vadinasi *nu-(si)tvėrus* (įsitvėrus) ką laikyti. Žmogaus *tuftą* sudaro visa tai, ką jis turi *nulvėres*, *patvėres*.

Tvėrimo (tveriu || aptvaras || tvora: *tviru*: *turiu*) giminaičių randame ne tik Latvijoje (*tveft* „greifen, fassen, halten“: *tvirts* „stark, fest“: *turēt* „halten, haben, hegen“) ir Prūsiose (*turīt* „turėti, haben, sollen“, *turrimai* „turime“), bet ir Slavėnuose: *tvoriti* „daryti“, *tvorь* „lytis“, ček *pr'itvor* „priemenė = *prietvaras“, lenk. *twarz* „veidas“, rus. sen. bulg. *тварь* „creatura“. Tolimesnių šalių *tvėrimo* giminaičiai abejojami. Tikrai viena graikų *seirā* (iš **tverjā*) „virvė, saitas“ savo reikšme ir lytim nėra toluma nuo *tveriu* ir dalgio tveriamosios virvelės *tvėrės*.

Slavėnų lyčiai *tvoriti* „machen, schaffen“ atstovo mūsų ir latvių kalba neturi. Kad turėtumėm, tą žodį šiandie tartumėm: **tvaraū* *tvariaū* *tvarýti* „tvārstau = la. tvarstu“. Slavėnų veiksmazodžio šių dienų reikšmė (daryti: pasaulį,

¹⁾ Lenkų kalboje kadaį kitkart buvus lytį **twrac* rodo skolytinis (per gudus) žodis *twrałnastis* „trwalość“ (J. s. v. gležti) = gud. **twraunaśc* iš lenk. **twrawnosc*.

žmogų leisti „create“) yra išsirūtulusi iš senesnės „rišimo“ arba „pynimo“ reikšmės. Iš pat pradžių, žilojoje senovėje, slavėnai *творили*, *tworzyli* tvoras ir pinfinius trėbesius, nes čia iš tikrųjų reikėjo *tverti* „вѣзати, rišti“. Paskui ir statomiems bei taisomiems (plg.: *tiesiu*) darbams, kur nebereikalingas buvo tvėrimas (rišimas), slavėnai senu papratimu ir toliau nebenustoją vartoję tą patį veiksmąžodį, kuris dabar, apkitus gyvenimo sąlygoms, nelabai betinka.

Mūsų *tverti* „tworzyć, schaffen“ kilimo yra savas žodis. Skolytinis būtų * *tvārijū tvāryti*. Ir mūsų veiksmąžodis *tverti* būtų galėjęs išrutulos keliu įgauti „darymo“, „kūrimo“ ir „leidimo (Schaffen)“ reikšmę. Bet tosios išrutulos pėdsakų mūsų kalboje nematyti. Reikia manyti, kad „leidimo (Schaffen)“ reikšmę lietuviai bus gavę iš savo kaimynų slavėnų kalbos.

Vien dėl to, kad reikšmės kilmė gali būti ir ne visai lietuviška, nereikėtų dar joti iš rašomosios kalbos žodžio *tverti*. Išjoti lengva, bet nelengva rasti tinkamas jam pakeitėjas. Vargu be galima bus „tvėrimas“ pakeisti *kūrimu*, nes senosios rašomosios ir šių dienų šnekamosios kalbos liudijumu Dievas žmogų ir pasaulį ne *kūrė*, bet *leido*. *Kuriami* paprastai tėra tiktai trobesys (troba), laivas ir miestas (pilis). Kitaip sakant, *kurti* teatstoja tiktai lenkiškos kilmės žodį *budavóti* „bauen“.

Jei kas *tverti* vartotų lenkiško žodžio „tworzyć“ reikšmę, tas turėtų sutvėrtojo vietoje sakyti *sutvėrėjas* (1595 m. Daukšos Kat. 11,5) arba *tvėrėjas* (SzD 375 „twórcą“): *Twereias* nužiaminosi, Dievas žmogumi stoiosi KnN 136.

Pirmasis *tverti* abejodamas (su ?) paskėlbė esant sudarytą lenkiško žodžio *tworzyć* pavyzdžiu Al. Briukneris (Brückner) savo rašte „Litu-slavische Studien. I Theil. Weimar 1877, p. 148“. Tam griežtai pasipriešino Vėberis (H. Weber, Archiv für slav. Philologie III 198) tvirtindamas, kad *tverti* „formen, schaffen“ *ist echt litauisch*.

56. Atkrikštyinės, atsekminės...

Didžiųjų švenčių, arba iškilmų paskutinei dienai, vadinamosiems aktėvoms* (die Octave), lietuviškai pasidaro vardą, prie šventės ar iškilmės vardo pridėdami priešdėlį *at(a)-*. Tuo priešdėliu išreiškiamas yra kaip ir šventės, arba iškilmės atsikartojimas. Štai tų atsikartotinių šventės (iškilmės) pabaigės dienų vardai:

1. *atšventis* SN (seniau vartodavę tą žodį), *atšventė* Miež. = Ia. *atsvēte* „das Nachfest, die Octave, der Sonntag (achte Tag) nach den hohen Festen“. Vasaras:

svėtku atsvėte „der Trinitatis Tag, atsekminės“. Ziemas svėtku atsvėte „Neujahr, atkalėdės“; 2. *ājtomarkis* „rytojaus diena po jomarko“ J. Atjomarkio dieną nuėjau į Klausgalvų sodą Val. Paaug. žm. kn. 17; 3. *Atkalėdės* die Woche nach Weihnachten N 173, *ātkalėdės* SN, *ātkalėdis* „pirmasis sekmadienis po kalėdų“ J.; 4. *lwedyba*, *Atkriksztynės* Kirchgang R 11223 M 11297 der Kirchgang der Wöchnerin nach ihrer Genesung N 228; 5. *ātmugis* „rytojaus diena po mūgės J.¹⁾“; 6. *ātsekminės* Kv. Atsekminės Sonntag nach Pfingsten M 1236 11371 *ātsekminis* J „pirmasis sekmadienis po sekminių“; 7. *ātsvodbis* „pokylis pas jaunosios tėvus sukaikus savaitei po svėdbos = sugrąžtai (q tvirtagalis)“ J *ātsvodbė* Nachhochzeit R 11263 M 11352 N 510; 8. *ātvelykis* J., SN „po vėlykų pirmasis sekmadienis, przewodnia niedziela“.

Atšventis, atvelykis yra ne kas kita, kaip *atsikartojusi šventė, atsikartojusios vėlykos*. Atkartota *sėjā* (pasėlės), pirmajai niekais nuėjus, bus *atsėjā* (*atsėlės*). Antrasis to paties avilio spiečius bus *atā-spietis* (Linkmenų par.).

57. Santykis, pokylis, atosūkis...

Kai kas žodžiams *sāntykis, sāspyris, atókrytis, pókylis, pótvyinis* ir *prīšgynis* rašo trumpąjį i. Kad čia reikia rašyti ilgais y, sutartinai rodo visos mūsų kalbos šnektos, kuriose ilgieji balsiai, ir kirčio neturėdami, išliko sveiki, nesutrumpėję. Šitos rūšies žodžiai paprastai tariami yra su ilgaisiais y ir ū. Pavyzdžiui tesie.: 1. *ātkrytis* Kv. *atókrytis* Dus., 2. *āilykis* die Zeit nach verrichteter Arbeit KV 11 73, 3. *ātskyris* Kv. tame įra *atskįris* MT 114 b, 4. *ātspyris, sāspyris* Kv., 5. oro *ātšylis*, 6. *prīetyris* „prityrimas“, 7. *įmygis* Mos., Slnt., Als.; 8. *ātgūlis* „atsigulimas“ Als., Eržvilkas, Mos., Slnt., 9. *ātmūšis* „atkrytis, atākratas“, 10. kraujo *sāntūris* Kūrtuvėnai, 11. žmonių *sānkrūtis* „sukrutimas“, 12. *sājūdis* „sujudimas“, 13. kelio *atósūkis* Dus., galvosūkis, 14. vėjo *ūšpūtis* (Dusetiškiai sako: ušeina, ūšlipa...), 15. *ispūdis*.

Šakninis e ir a šitos rūšies daiktavardžiuose virsta ilgaisiais balsiais ē ir o, kas matyti iš šių pavyzdžių: 1.

¹⁾ *Mugė* (u trumpas ir kirčiuotas) „targ (tūsty) ostatni przed zapustami“ Als. „nundinae magnae eaeque ultimae ante tetunium quadragesimale, quae quotannis in nonnullis oppidis, velut Rietavas, Plungė etc, celebrantur“ (Jaunius) Kv. Daukantas Naugardą (didįjį) vadina *Mugapilis* „Nowogród“ (lenk.-liet. žodynas; rankraštis): par Mógapilį i Biarmiję DB 223,5 Mógapilte buo gatwe... Prusū gatwi wadinos 223,8 Witautas... óziemę garšę pilę Mugapilto ir Paleskawo (=Pliskuvos „Pskov“) 230,27 i Mógapilį arba dideję Naugardą 248,19.

ažūtėkis „бухта, заливчикъ, kur upėje vanduo ažūtėka“ Panemūnis (Rokiškio ap.), 2. *priemėtis* Dus. „išgąsčio ligą, переполохи“, 3. *sán-*, *prie-*, *ùž-tėmis*, 4. *pér-*, *ùž-doris*: *per-*, *ùž-darau*, 5. *ùž-kolis*: *ùžkalu*, 6. *ātšolis*, *įšolis* ir (Dus.) *atōšolis*: *atšālo*, 7. *sámprotis*: *suprāto*, 8. *nakšgonė*: *nākti gāno*.

Ilgą balsį (*y*, *ū*, *ė*, *o*) turi ne tik tai sudurtiniai (sudėtiniai) žodžiai (atō-krytis, atō-sūkis, ùž-tėmis, ùž-kolis), bet ir ištisiniai, arba vienašakniai, ką patvirtina šie pavyzdžiai:

I A: *y* || *i*: 1. *brýdis* „per javus, per nepjautą pievą bridimu padarytoji šliūžė“ Mos. „das Waten, bridimas; die Spur des Watens etwa im Grase“ K. „ein Gang ins Wasser, Zug zu fischen“ R I 17 M I 32 *Brydis*, Bridimmas Fischzug mit einem Handnetze R II 141 M II 186—*brydis*=*kartas*, šį *brydį* diesmal *brydeis* lyn es regnet in Absätzen Mit I 132 (Klaip.) = la. *brīdis* „Weile kleine Zeit, Frist“; 2. *gýmis* „veidas, лицо, twarz“ J, K „das Gesicht, 2. die Geburt, oder Wurf“ R. I 38 M I 77 „Anlitz“ M II 38 — Gražaūs *gýmio* vaikas „veido“ Prienai, Žem. Panemunė — Dāvė jaĩ sù kùmsčia ĩ pakáuši, kād ĩ aĩt *gýmio* parsirito Sch 228 — Trėczas *gymis* das dritte Kind M I 77 — *gimis* ród P „portret, herb (osoba)“ KosL 44a „zarodysz“ (Kun. Gimzausko Linkmenų par. žodynėlis); 3. *kýšis* „взятка, donum ad iudicem corrupendum“ Kv. — dūry, kárklių *kýšis* „засовъ“ Als.; 4. *krýtis* „kritimas, puolis“ Kv.; 5. *lykis* „остатокъ, reszta, kas liko“ Kv. — *lykis* arba skajtłós kōrioumi *lykawo* DB 251,20 *likys* arba liezba Dauk. Prasma 7,3 *likys* arba skaitłūs, numerus 26 *likys*, skaitłūs numerus Dauk. žod. 27 *lsz likio* arba skajtłaus Dauk. Ape sodnus 10 — rytójui *lykiju* Kv.; 6. la. *minis* ir *mine* „eine Stelle, wo Lehm getreten wird, kur molį mina“ = lie. linū *mýnė* „mynimas“ Kv.; 7. *mýris* das Sterben, Scheiden Mit I 229 (Šeduva) „Іаіdotувės, похороны“ Naujāmiestis — jei nesi-bijei *myrio*, tai gali sau nakvot Lpm I 36 — Medžiu jojau, medžiu mojau, po nosia *myrio* dabojaus (Laivas ir vanduo) Mit 10 Heft, S. 23 (Oškabaliai); 8. *spýris* „Leinweber-rute“ K V II 23 „kopėčių laipsnis SInt. — obeliės *spyrýs* Dus. „подпор(к)а“.

I B: *y* || *ie*, *ei*: 1. *sýkis* (ziemlich veralt.) Schlag KV II 156 *Sykis* ein Hieb, Schlag, 2. ein Mahl, im Hauen, Schlagen u. s. w. Tai ĩ *Sykį* das kommt recht zu Maass. *Sykį* ĩ *sykį* ein mal nach dem andern R I 147 *Sykis*, Múszis Streich R II 343 M II 460. — *Sjikis* mach, wienu *sjikiu* uno ictu P — *sikys*, kurį ijs nor pasįkti Dauk. Prasma 45 *sikis* arba cielūs pasakos yra kounoris papejkti, pamokyti Dauk. Pasakas Phedro X pamoksfas yra innasis *sykis* pasakos XIII

sikj arba *galq* „цѣль“ *Dauk. Liet. ist.* I 386 *siklus* arba *ciellus* II 81; 2. *lydis*, trūkis, bėgis, bėgimas, „bieg“ *Kosl.* 39b (žemaičio Jumskio žodynėlis) — tu *lidziu* Ivinskio *Kalend.* VII (1852 m.), p. 29b,8 — tū *lidziu* BrP II 332 *tū lidcza...* prieme MT 29a *tūlidcza* PM 15b, 33b Po smertij mažo ir didžia | už mirsza swietas *to lidzia* KnN 230 — žem. *tūlyd* „tuojau, sofort“ Als., Kv., Riet. *tulid* apjeksi Val. Prade 42 Petras *tulid* atsake 23 *tulid* randas Val. T 21 — *tolýdžio* rėkia Dus., Marijamp., Vilkav. „be pėrstogės“ vanduo (tame ežerė) maĩnosi *tolýdžio* (Bařtninkai) *tolydžio* eina jis tenai žiūrėt Lpm. I 64; žem. *tū-* ir aukštaičių *to-* yra kilimo iš senesnio *tuo* (plg. žem. *nū:* ryt., vak. *no* kalno iš *nuo*; aukš. *kogeriausias* = *kuogeriausias*); *āt-lydis*, *saulė-lydis*.

II A: *ū* || *u:* 1. *būvis*: dienos, nakties *būvė* „būvyje, въ теченіи одного дня, одной ночи“ Kv., Riet. prapuolė žmogui nakties *būvyje* gražus arklys Val. Paaug. žm. kn. 21 gawlenes *buwie* pareje kĩauraj Lementoriu ir i kningas iszoka Val. Wajku kn. 9; 2. *dūris*: Lėpas aĩt lėpo, ādatos nė *dūrio* (Kopūsto galvā) Kv.; 3. *mūšis* (ziemlich veralt.) Schlag KV II 156 Schlacht KGr § 297; *muszis* „uderzenie, raz“ Ryt. žod.; ėia buvo didysis *mūšis* Sch 235 Juma brolytĩ *mūšy* nušovė 16; 4. *sūkis* „susuktos karklo šakos pievos ribai rodyti“ Kv.

II B: *ū* || *au:* 1. *bliūvis* Kv. jáuċio *bliūvis* Salos: bliūti; 2. *Dūzis* Stossbruch *Dūzis* (sz=žl) Stoss, Rand am Glase R II 342 M II 458 (*ū* ėia tvirtgalis); *dužys* ictus *Dauk. žod.* 19; Matūšės *dūzis* — sviesto gniūžis (kun. Šopara): daužiū; 3. *gniūžis* J „ропць“; 4. *liūvis* „liėvimos, wstrzymanie się“ J (II t.); 5. kėjos *liūzis* Beinbruch KV I 195; 6. *pjūvis* Kv.; 7. *siūtis* „užsiautimas“: vienu *siūċiū* gāl gi nupjūsĩ Linkm.; *siutis* mach *Dauk. lenk.-liet. žod.*; *siutys*, *dužys*, *smugys* ictus *Dauk. žod.* 19 *siutej* man tebler ant nugaru *Dauk. Pasakas Ph.* 55; 8. *smūgis*, iš kur: *smūgys* ictus *Dauk. žod.* 19 *smūgys* marūs lethalis ictus 23: *smāugiu* — *smōgis* K., Jd 223,17 *smogius* Sen auksa alt. 232,13 *smogieys* 397,14 daug *smogiū* turres kenteti BrP II 293: pagriebė kirvĩ ir *smogė* tiesiok in galvā Lp IV 131 (Ožkabalai) *pėrsmogė...* per vartūs Sch 158 „permetė“; Du berniku szventvakarėje Sziauliūse stipriai *ismogė*, ėjo namon vienodu drunėdamu A 1884, p. 142; *Smogiū* ich peitsche zu R I 136 *smogė* ein Peitschenstreich M I 250; Da aš ne tavo, jau ketĩ *smogti* Jd 971,9 — *Smogiū* yra naujadaras vietoje *smagiū* (plg. dvokiu: dvakiu, bloškiu: blaškiu); plg. *smagaũ* *smagyti*: riksztemis ir botagays *smagiti* Tatarė Tiesiauses Kieles 26,87 wiriausibe riksztemis *smagis* 171: *smagus* la. *smags* arba (BW. 13595,19 var.) *smagris* „schwer von Ge-

wicht, lastend"; 9. *šūkis* „šaukimas, кличка"; 10. *šūvis* Schuss KGr § 297 „nabój" Mos. *Szūwis* der Schuss aus der Flinte R I 149 *Szūwis* Ladung eines Schusses R II 236 *lėkė kaip šūvis* Sch 207 Jis daugiaus neverts kaip parako *šūvis* 110; 11. *trūkis* „разрыв брюшных мышц" Dus. (gavo *trūkį*)—*trūkis* arba mylia Dauk. Liet. ist. I 103, II 33; 1000 žingsniū yra tretioje dalis muso *trukio* arba milės DG 9; 12. *ūdis* „audimas" K. *Udis, diēs, f.* Webe Gewebe R II 394 M II 530 „ein Gewebe" M I 306; aš šįmet dar tris *ūdžiūs* turiu austi „ich habe dies Jahr noch drei Gewebe zu fertigen" KV I 540; 13. *ūgis* „Schoss, ein Zweig, so weit er im letzten Sommer gewachsen" KV II 168 *ūgis* Schossling, am Baum R II 316 M II 423 vienu *ūgiu* „jednym pędem" Vel mažo *ūgio* „augumo, stogo" SN karvė namų *ūgio* „namie užsi- auginta" Tverečius; nusilaužk du *ūgiu* nuo medžio Lp IV 173 (Ožkabaliai).

III e || e: 1. *dėgis* „обжогъ, rana od spalenia" Als.: dėga; 2. *gėris* „roskosz; dobroć" J: gėras; 3. *gėris* „napój" gerių gėrti; 4. *kėpis* *klepis* piróg postny z konopnego mleka ciastem okładany P *kėpį* atkėpti Mos., Sint. Nakėpk *kėpe* (gen. s.) kitám, pátis gáusi suėsti (Tvērai); iškeps sava *kėpį* J588; 5. *mėtis* „metimas": ant *mėczlo* ákmenes DP 198, 24 atstoia nog ių kaip kada ákminiò *mietį* Br. Luk. 22,41 (BG 301) *mieczla* 1579 Vil. 161,28; 6. *nėšiai* Dus. „du kibiru vandens, vienais naščiais parneštu" = Ia. *nėši* „die Tracht Wasser" BW. 28964.

IV o || a: 1. *mōžis*: māžas; 2. *plōkis* „plakimas" *Plōkis* ein Streich mit der Ruthen R I 108 Schlag, Streich II 309 M I 201 II 414; 3. *žōdis*: žadū, žādas.

Núomonė, prāmonė, priemonė, sámonė (numanaū, pramanaū, primanaū, sumanaū) ir naktigonė (ganaū) savo sudarymu niekiek nesiskiria nuo vientisinių: *kūlė* „kūlimas", *mynė* „mynimas", *mōlė* „malimas", *ōrė* „arimas".

Taigi, rašymui pokšlis, priešginis, santikis, potvinis prieštarauja mūsų kalbos faktai. Reikia rašyti: *pókylis, priešgynis, sántykis, pótvyinis*.

58. Gātvė.

Šių dienų rašomojoje kalboje *gātvė* atstoja gudiškos kilmės žodį *ūlyčia*, arba kai kur (Dusetos)—lenkiškos kilmės žodį *ūlyčia* (vientaskaitos kilmininkas *ūlyčios*). Pirmasis į raštus *gatvę* įvedė Daukantas.

Gātvė man pažįstama ben iš kelių šaltinių, iš kurių pavyzdžiui duodu kelis posakius:

Gátwė, ęs f. eine Trift, Viehtrift. Vgl. Gėtis. Gát-wis, wės f. dass. N 241 — Mógapiliė buo gatwe arba ulicze... Prusų gatwī wadinos DB 223,8 ulyczia arba *gatvé* Dauk. Liet. ist. 130 *gatvé* II 215 per girriū kašnus *gatwės* praskinę DG 208 nu gasū ir *gatwiū* arba ulicziū Dauk. Apiniū aug. VII pavidumą *gatwės* Dauk. Ape sodnus 102 — *Gátvi*—kuř bandà vāroma (Gargždaī) — Genesys prieš vieno būtō, *gátvé* — sodoje (kun. K. Macius) — *gátve* ulica (Bukvars žemaitiškai-rusiškai... pūr Jona Krečinski. Kovna 1865 p. 29).

Daukanto vienaskaitos vardininkas (nom. s.) *gatve* ir kilmininkas (gen. s) *gatwės* rodo kirtį buvus ant a, t. y. *gátvé*. Jei kirtis būtų buvęs ant -ė, tuomet Daukantas būtų parašęs * *gatwie*, *gatwies*, nes jo šnektoje, kaip ir visoje žemaičių tarmėje, kirčiuotasis žodžio galo ē virsta dvibalčiu ie, kas matyti iš šių pavyzdžių, paimtų iš Daukanto rašto vardu „Žodrodys“ (priedas prie „Epitome Historiae Sacrae. Auctore C F. Lhomond. Petropoli 1838): *izskilmie* apparatus 4 pompa 30, *ušnie* carduus 7, *garbie* fama 16 gloria 18 laus 23, *duktie* filia 17, *giminie* gens. 18, *laubsie* laus 23, *iklonie* palus 28, *taurie* scyphus 36, *draugie* socia 37, *plātmie* spatium 37, *žvaisdie* stella 37, *bergždinie* vacca 40. Žodžio galo -ė, kurs negauna kirčio, Daukantas rašo -e: *ūpe* amnis 4, *pilė* arx 5 *oppidum* 28 *urbs* 42, *drobe* byssinus 6, *puse* dimidius 13, *ziame* solum 37 *terra* 39, *lape* vulpes 42, *karwe* vacca 40, *sage* toga 39.

Taigi, žodis *gátvé* reikia tarti su kirčiu ant a. Žodis *gátvé* pridera kirčio atžvilgiu prie to žodžių būrio, kaip ir: *jāpė*, *pūsė*, *žēmė*, *krāmė*, *dróbė*, *saulė*, *ūpė*, *kārvė*, *gėrvė*, *mėilė*, *tėisė*, *lālmė*, *ėglė*, *mėnkė* (tokia žuvis), *lėnkė* (dau-ba), *liūgė* (toks paukštis), *kėrpė* ir k.

Kun Jazdausko, Maciaus ir Neselmano liudijimu *gátvės* seniau būta „varyklos“, „užtvato galvijams ginti ganyklon“. Ūlyčios „Gasse, Stadt- oder Dorfstrasse“ reikšmę *gatvei* pirmasis suteikė Daukantas.

Latvių kalboje mūsiškei *gatvei* atliepia *gatve* (Rakstu krājums XIV 52) ir *gatva* U. „der Weg zwischen zwei Zäunen; das Fahrwasser; der Durchgang; die Allee“: *gatuvīte* „*gatvé* = varykla“ BW 13952 ir *gate* U. „der Weg zwischen zwei Zäunen in W(est) Livl“. Lietuvių latvių *gatvé* ir latvių *gatva*, *gatuv(it)e* ir *gate* sunku atskirti nuo germanų prōkalbės žodžio *gatvōn* f. „Gasse“ (Fick vergl. Wbr. der idg. Spr III⁴ 123, Feist Etym. Wbr. der got. spr.² 150), iš kurio kilę yra gotų *gatwō* „Gasse“, sen. šiaurės germ. (altnordisch, altisländisch) *gata* (iš čia suomių *katu* „Gasse“) „Weg zwischen zwei Zäunen, Pfad, Gasse“, vok. žemaičių (mnd.)

gate „Gasse, Strasse“, sen. vok. aukštaičių (ahd.) *garza*, iš kur šiandieninė vokiečių kalbos lytis *Gasse*¹⁾.

Garsų atliepimo dėsniai rodo, kad mūsų *gātvė* kilimo turi būti svetima. Savosios kilmės žodžiuose gotų dantinių priebalsį *t*, kuriam vokiečių (neuhochdeutsch) kalboje atliepia *z* arba *s*, lietuvių ir latvių kalboje visuomet atstoja priebalsis *d*; pav.; got. *taihun* (ai = e) = s. v. a (ahd.) *zehan* „zehn“ || lie. *dešimtis* „decem“; got. *twai* = s. v. a. *zwei* || lie. *dū, dvi* „duo“; got. *hairtō* (ai = e) = s. v. a. *herza* „Herz“ || lie. *širdis* „cor, cordis“; got. *iton* = sva. *ezzan* „essen“ = lie. *ėdu* „edo“; got. *sitan* = sva. *sizzen* „sitzen“, got. *satjan* = sva. *sezzen* „setzen“ || lie. *sėdžiu* „sedeo“; got. *wait* = sva. *welz* „ich weiss“ || prūs. *waldimai* „wir wissen“, lie. iš-výdau, véidas.

Taigi, kad *gātvė* būtų savas žodis, tai jis šiandie būtų tariamas **gadvē*. Visą turgų, vadinasi, gadina nelemtas priebalsis *t*!

Gātvė yra mūsų darbo žodis iš senesnės lyties *gatva*, išlikusios latvių kalboje. Naujoji lytis *gātvė* taip santykiuoja su senesneja *gatva*, kaip kad santykiuoja *liepė* (Marcinkónys, Tverėčius) su *liepa* „липа“, *kārvė* su slav. *korvā* (r. корова, l. krowa, sen. bulg. крава), *meigė* su *mergā dainė* su *dainā*, *rōpė* su lot. *rāpa*, prūsų *laxde sarke* su lie. *lazdo šārka*, ir k...

Gatva gali būti paskolyta iš gotų (*gatwō*) arba iš šiaurės germanų kalbos, kuomet pastarųjų kalboje lytis *gatwō* nebuvo dar pavirtusi lytim *gata*. Žodžio geografija (i: *gātvė* pažįstama šiaurės vakarų Žemaičiuose ir Kurše) rodo, kad lietuvininkai *gatvę* bus gavę per latvius iš senovės šiaurės germanų (švedų) kalbos. *Gātvės* vartojimo teritorija rodo to žodžio tėvynės reikiant ieškoti į šiaurę, o ne į pietus nuo žemaičių, nes pietinėje Prūsų Lietuvoje (R., M., K.)²⁾ *gatvė* nepažįstama.

Latviai žodį *gate* bus gavę iš vokiečių žemaičių (mnd.) kalbos, kurioje buvo tariama irgi *gate* „Gasse“. La. *gatuve* yra sulatvėjusi *gate*; plg. la. *maštuve* BW 6941, 7990, 13439, 18362 „máltuvė“, *jaunuve* BW 19423, 23371 „sūnaus žmona“, *rauduve* BW. 25957, 1; 28399 „laukinė antis“.

Lietuvininkų, pasirodo, neturima savo vardo sąvokai „улица“, „Gasse“, „Strasse“. Latviai „Gasse“, „Strasse“ vadiną žodžiu *ieša*, kilusiu iš veiksmažodžio *iet* „eiti“. Su ta

¹⁾ *Gasas* „ulica“ K., J., Eržvilkas, arba *gasa* (Tverai) yra vokiškos kilmės žodis (*Gasse*).

²⁾ ašėjau... per Danckos miestą akmenų *gatvę* KalD 114 (Nr. 226, Vilkyškių par.). Čia *gatvė*, man rodos, atsirado dainų rinkėjo priežastim. Originale turėjo būti *gasas*, arba *ālyčia*. *Gatvė* čia bus įvesta dainų rinkėjo iš rašomosios kalbos.

pačia priesaga ir iš tos pačios šaknies, kaip ir latvių *iela*, turi pasidarę žemaičiai sau žodį *eislā* „рядъ, Reihe, eile“ (Dauk., Val., P.; Būgos Aist. st. I 81). Latvių *iela* „Gasse, Strasse“ reiškia ištisą namų *eilā* „eilę“.

„Ūlyčios“ vietoje rašomoji kalba, man rodos, gali drąsiai vartoti *gatvę*. Svetimės kilmės žodžių mums nereiktų labai bijoti. Kiekviena kalba turi nemąžą svetimybių, ne tik tai mūsų. Visų svetimybių, kad ir kažin kaip norėtumėm, neišvengsime. Kad kilimo ir nelietuviški mūsų žodžiai *pinigas, kūnigas, šalmas, šarvas, alūs, midus*, vargu mes juos beišjossime iš kalbos.

Gātvė, mūsų visuomenei labiau patiks nei *ūlyčia*, nes pirmoji neprimins jai nė vieno vienodai tariamo žodžio iš kaimynų kalbos. Vokiečių *Gasse*, kad ir tos pačios kilmės žodis kaip ir mūsų *gātvė*, būdama dėl savo garsų gerokai nutolusi nuo mūsų žodžio, mūsų smageninėje nebegreitinama su *gatvė*. Slavėnų *ulica*, būdama beveik visais savo garsais tolygi mūsų *ūlyčiai*, neleidžia mūsų šviesuomenei, vengiančiai slaviškos kilmės žodžių ir mokančiai slaviškai kalbėti, palikti kalboje ir raštuose žodžio *ūlyčia*. *Krāsos* mūsų šviesuomenė nebijo, nes ji nejaučia esant tą žodį senovės lenkų (XVI, XVII amžiaus) žodžiu *kresa*, tuo tarpu kad *pačta(s)* jai yra vengtinas, nes tasai žodis dar primena gerai mums pažįstamą rusų ir lenkų žodį *počia* „Post“.

Taigi, *gātvė*, ir nelietuviškos kilmės būdama, gali drąsiai palikti rašomojoje kalboje.

59. „Waidelotte“.

Prūsiškąjį žynio vardą aš vedu iš pamatinės lyties *vaidilas* arba *vaidilā* (kilm. *-ilos*). Mažybinių lytį *vaidilūtis* prūsai ištardavo **vaidelōtes*, ką vokiečiai parašydavo *Waidelotte* (Liet. t. I 403—7); plg. pr. *pekollin* = *pickullien* „pragarą“. Iš *vaidilo* gavusis pradžių veiksmažodis **vaidileimai* „mes buriame, žynaujame“ prūsų kalboje ilgainiui nustoja po *d* balsio *i* (ę): 1561 metų katekizme jau rašoma *waidleimai*.

Prūsų *vaidila(s)* „žynys“ turi vardą iš tos pat šaknies kaip ir pr. žodis *waidimai* „žinome“.

60. Ketūs.

Žodžiu *ketūs* Kuršaitis vadina puodą daromąją geležį (r. чугу́нь) : *ketūs* das Gusseisen, *ketinis* puodas KV. 1573. Vok.-latv. Ulmanio ir Brašės žodyne skaitome: Eisen: gegosenes čuguns, *k'ets* 236, Gusseisen lieta dzelze, čuguns (чугу́нь), *k'ets* (Bartau, lith. *ketūs*) 365. Kur tųdviejų žodžių tėvynė?

61.

Jurgio Šlapelio Lietuvių kalbos žodynas išverstas rusiškai, lenkiškai ir vokiškai. „Žaibo“ spaustuvė Vilniuje Didžioji gatvė 42. 1920—1922. 16 psl. 8° (mažoji oktava).

Šlapelio žodyno, kurio mūsų visuomenė senai jau laukė, pernai metais pasirodė pirmieji šešiolika puslapių. Žodyno antraštės metų skaitmens (1920—1922) rodo autoriaus pasiryžimą 1922 metais pabaigti spausdinti daugalio metų darbo vaisių. Duok Dieve jam tatoi ištesėti!

Šlapelio žodynas žada būti žodingesnis už Kuršaičio žodyną. Šlapelis keturiolikoje puslapių duoda 346 žodžius. Kuršaičiui tiekojė vietos sutilpo net 549 žodžiai. Šlapelis keturioliktą (iš tikrųjų—šešioliktą, nes žodžius rašyti jis tepradeda nuo 3 psl.) puslapį baigia žodžiu *ánpirštis*, o Kuršaitis — žodžiu *apkáltinu*.

Nuo naujosios gadynės lietuvių kalbos žodyną, pavyzdžiui—Lalio, Miežinio, Vėgėlės, Pesio, Ambraziejaus ir Kernauskio, Šlapelio žodynas skiriasi tuo, kad visų žodžių žymi ne tiktai kirtį (ictus), bet ir tojo kirčio priegaidę (intonatio). Be to, Šl. savajame žodyne duoda ne plikų žodžių sąrašą, bet pajvairintą visokiais sakiniais, kurie padeda greičiau suvokti žodžio reikšmę.

Žodyno daugkalbumas verčia manyti, kad Šlapelio norėta patenkinti mūsų visuomenės *praktikos*, o ne kalbinių mokslų reikalus. *Praktikos* tikslui rašytame žodyne tenka dažniausia išleisti tai, kas lietuvių kalbos tyrinėtojiui ir šiaipjau lingvistai turi daug svarbės. *Praktikos* reikalo žodynas, kuriuo norima patarnauti dar kaip reikiant neišmokusiems rašomosios kalbos Lietuvos piliečiams, turi turėti tiktai tuos lietuvių kalbos žodžius, kurie jau šandie rašomojoje kalboje yra vartojami, arba kurie rytó bus vartojami, išėjus tiems žodžiams aikštėn. Rašomosios kalbos žodyne pasirodys nereikalinga esanti ne tiktai daugybė svetimos kilmės žodžių (*abešnas, ābazas, ābrozas, abrūšas, adynà, adistar, advešnas, āktainis, āktendėlis* ir k.), bet ir dībė savųjų žodžių. Nelietuviškosios kilmės žodžių tokiam žodyne turi būti tiek, kiek jų šandie tebevartoja rašomoji kalba. Iš svetimųjų žodžių rašomosios kalbos žodyne turėtų sau rasti vietos, pavyzdžiui, šie žodžiai: *šálmas, šarvai, kárdas, bātai, stiklas, midus, vėnas, kvietys, gātvė, kúnigas, pinigas, šilkas* (žem. si/kas), *šýdas, pipiras, ridikas, krikštas, pōpieriūs, pōpiežius, rōžė, klebōnas* ir daug kitų. Lenkiškosios kilmės *krāsos* „pašto“ rašomoji kalba

nėra reikalinga, nes jai užtenka ir *pašto* (pačto). Be to, *krasà* niekur Lietuvoje nė neatstoja pašto, nes ji tėra vienas senesnysis „stuikos“ (lenk. stójka, rus. cмоjka) vardas. *Krāsíninkas* esq̄s „stùikininkas“.

Lietuvių kalbos žodžiai ne visur Lietuvoje vienodai tariaimi. Žodžius *trečiam saldžiam, duona siena, rātas sāpnas, lēdas plēšiu, ēglė eiti, vaikas vėikiai, žq̄sis, obelis, ēdu* Lietuvoje taria: *trētēm saldēm* (žemaičiai), *dūna sina* (pietų rytiečiai žemaičiai), *dōna sēina* (šiaurės vakariečiai žemaičiai), *dōna sēna* (Klaipėdos apylinkės žemaičiai), *dūana siāna* (augštaičiai rytiečiai), *rāts sāpnqs* (didžioji dalis žemaičių), *rāts sāpnqs* (Vabalniūko, Baisogalos... apylinkės augštaičiai rytiečiai), *rōtas sōpnas* (Kūpiškio, Anykščių apylinkės augšt. ryt.), *lēdas plēšiu* (Jūžintai), *lādas plēšiu* (Dusetos), *lādas plāšiu* (Kūpiškis), *āglė aiti* (Garliavā), *āglė aic aicie* (Merkinė, Seinai), *vāks vāk'ā* (žemaičiai), *žansis* (Ežvilkas, Žvūnigiai), *žq̄nsis* (Kvėdarna), *žōšes* (Kuliai), *žq̄uses* (Darbėnai), *žūsīs* (Dusetos Merkinė, Seinai), *žāsis* (S. Naumiestis, Jėznas, Veliuonā, Tilžė), *vuobelis* (žem.), *ābelis* (Dusetos), *abelē ōbēti* (Biržai), *jēdu* (žem.), *ādu* (Kup.).

Mokslīškame žodyne kiekvieno lietuvių kalbos žodžio turi būti surašytos visos lŷtys, kuriose jį pažįsta šnektos, nes kalbų mokslui visos šnektų žodžio lŷtys yra lygiai svarbios. Rašomosios kalbos žodynui šnektų žodžialytės neturi jokios svarbės, nes jis turi žodžius rašyti taip, kaip jie tariaimi rašomojoje kalboje. Mūsų rašomajai kalbai pagrin-dą sudarė pietų vakariečiai augštaičiai, kurių tarmė iki šiai dienai išlaikė sveikiausią lietuvių kalbos fonetiką. Pietų vakariečiai augštaičiai dar ir šandie žodžio gale -o, -ė, -q, -ę, -j, -ų ir *be kirčio* tebetaria *pratęsdami* (ilgai).

Lietuvoje yra daug tokių šnektų, kuriose rašomosios kalbės žodžio pradžios balsis e- pavirto garsu a-, pav.: *ažia* „ežia“, *āsti* „esti“, *āglė* „eglė“, *ašerŷs* „ešerŷs“, *ažŷs* „ežŷs“ (Bařtininkai, Seinai), *arēlis* „erelis“, *arškētis* „erškėtis“ (Dusetos). Jei Šlapėsio žodynas rašytas praktikos reikalui ir iš tikrųjų nori juo atstoti rašomosios kalbos žodyną, tai šnektų žodžius *āglė, aqlišaka, aigastis, ainklūs, aikvōti, ailiā, aimė, aiti, aivā, aketē, akēčios, akēčvirbalis, akējā, akēti, ālnis, āngti* turi rašyti *ēglė, ēglēšakē* (ēglišakis, ēglišakē), *ēigastis, iēs, eiklūs, eikvōti, eiliā* (eilē), *eimė, eiti, eivā, eketē* (žem. eketŷs), *ekēčios, ekēčvirbalis, ekējā, ekēti, ēlnis* (ēlnias), *ēngti*, nes visi šitie žodžiai pietų vakariečių augštaičių tarmėje turi e-. Taria e- čia ir žemaičiai su tais rytiečiais augštaičiais, kurių tarmėje nesumišo žodžio pradžios e- su a-.

Aldijōs (Dusetos, Tverėčius, Adūtiškis) vietoje, kaip rodo 1629, 1644 m. Širvydo ir 1653 m. kėdainiškiai rašai,

reikia rašyti *eldijà*. 1747 m. Ruigio žodynas (II 307 „Schiff“) rašo irgi *Eldija*. Rašo *eldija* ir žemaičių rašytojai Stanevičius ir Daukantas. Jauniaus liudijimu kvėdarniškiuose Žemaičiuose esą sakoma: Trobà didelė kaip *eldijà*. Žodį *eldijà* 1599 m. postilėje Daukša rašo *aldia* (t. y. *aldijà*) DPo 612,16 ižg' *aldiiós* 289, 39, *aldiiq* 291,47; 347, 12, wienq *aldia* 612,9 *aldiiioie* 379,20, *aldiiios* 612,11 (nom. pl.). Postilės *aldia* rodytų kadai kitkart buvus Rytų Lietuvoje ir *aldijq* (plg slav. *oldyi*, rus. лодка, lenk. łódź), jei rūpimasis žodis nebūtų Daukšos tarmės patekęs iš kitos tarmės, kurioje nekirčiuotasis žodžio pradžios e- buvo tuomet jau pavirtęs garsu a. Taigi, vieno Daukšos liudijimo dar neužtenka apginti lyties *aldijà* senumui. Šiandie kaip reikiant tėra paliudyta tiktai *eldijà*, oš *elāijq*.

Jurgis Šlapelis kilimo yra rytietis augštaitis iš Gałsiškių sodžiaus (Salų par. netoli nuo Kamajū ir Svėdasų). Jo tarmės akcentologija (kirtis ir priegaidė) ne visur sutinka su pietų vakariečių augštaičių tarmės akcentologija. Balsių kiekybė (quantitas) irgi skiriasi. Šlapelis, būdamas Rytų Lietuvos augštaitis, taria *pālikq* (6 aikvóti), *kēpti* (8 akēčvirbalis), *didēsnei* (9 akis), *māno* (9 akivaizda, 13 amžinas), *užmēgzti* (9 aklinas), *ākti* 10, *sāvo* (11 algóti), *pāēme* (12 alpulys), *vēžt* (13 aluotis), *nēdera* (13 alus), *užtēpti* (14 ančtēpti), *prādeda* (16 ankštēti), *bētariant* (16 anót), tuo tarpu kad toje tarmėje, iš kurios išsirūtulojo mūsų rašomoji kalba, visuose šituose žodžiuose balsiai *a* ir *e* yra trumpi. Rašomojoje kalboje reikia rašyti ir tarti: *pāliktas*, *kēpti*, *didēsnis*, *māno*, *užmēgzti*, *ākti*, *sāvo*, *pāēmė*, *vēžt(i)*, *nēdera*, *užtēpti*, *prādeda*, *bētariant*.

Šlapelio tarmėje tvirtaprūdžių (gestossen) dvibalsių ir *ur*, *il* *ul*, *im* *um*, *in* *un* balsiai *i* ir *u* yra pusilgiai (mittelzeitig, полудолгие). Rašomojoje kalboje sitų dvibalsių balsiai *i* ir *u* yra *trumpi*. Šlapelis savo žodyne raso: Jūrgi 3 ā, abejingas 3, pilna 3 abejuř, dirbo 5 adiklis, Bırzus 6 agurys, pūlsi 6 āi, žirniai 7 aižyti, pasodintas 8 akėti, mirštgyvis 8 akigývas, akíngas 8, búlbes 11 aliái, 13 āmalas, žirgas 13 alūs, žiurkėmis 14 aňčmėtis, pílstyti 15 anderia, kúltų 16 ankštēti, úrvas 16 aňkštas, svetímtyka 16 anōks. Rašomosios kalbos žodyne reikėtų rašyti: Jūrgis, abejingas, pilnas, dirbu, Bıržai, pūlti, žirnis, pasodinti, mirštgyvis, akingas, búlbė, žirgas, žiurkė, pílstyti, kúlti, úrvis, svetimtyka.

Veiksmāžodžio *alpėti* 12 man abejojamas kirtis. Be nereikėtų rašyti *ālpėti*? Plg. *ālkėti* Kv. mērdėti, éižėti, plėišėti, skėldėti, skėndėti, zėmbėti, vėrtėti, krėitėti. Ar nesiteiktų kas pranešti, kaip tasai žodis (*alpėti*) tariamas yra šneka-mosios kalbos tarmėse?

Tariamąsios nuosakos trečiasis asmuo (3 persona conditionalis) būtų (8 akėjà, 13 anaip), pailstų (12 alsinti), pasėtų (13 aňčlaidmu) ir nušautų (6 aiklūs) rašomojoje kalboje skiriasi savo kirčiu: *būtų, pailstų pasėtų ir nušautų*. Senų senovėje, kaip rodo latvių kalbos faktai (Endzelins KZ XLIV 51), tariamąsios nuosakos trečiojo asmens būta dviejopo: 1) *būtų* = la. *būtu*, *duotų* = la. *duotu*, *dėtų* = la. *dētu*, *ėstų* = la. *ėstu*, *keltų* = la. *celtu*, *stotų* = la. *stātu*, bet 2) *sėtų* = la. *sētu*, *pažintų* = la. *pazītu*, *pūtų* = la. *pūtu*, *kūltų* = la. *kuļtu*, *liautų* = la. *laūtu*, *stūmtų* = la. *stuŋtu*. Bet tojo dviejopumo iki šiai dienai nebeišlaikė nė viena lietuvių kalbos tarmė. Vieni lietuviai, išžiūrėję *būtų, duotų...* ėmė sakyti ir *sėtų, pažintų* (rytiečiai augštaičiai: Dusetos, Salos, Kupiškis...), o kiti, apibendrinę lytis *sėtų, pažintų...*, pradėjo sakyti ir *būtų, duotų...* (žemaičiai ir vakariečiai augštaičiai). Rašomosios kalbos žodyne reikia rašyti *būtų, eitų, sėtų, lauktų, šauktų, vilktų...*

Rytiečių tarmės būsimąjo laiko lytims įsmuksi (9 akivaras), neisi (3ą?) ir neteksi (13 amžius) rašomojoje kalboje atliepia lytis (tū) įsmūksi, neisi, neteksi. Šlapeliui rašomosios kalbos žodyne reikia rašyti *vėsiu, nėšiu, pėšiu, pląksiu, kibsiu, klūpsiu...*, nes taip yra sakoma toje tarmėje, iš kurios išdygo mūsų rašomoji kalba.

Rytiečių tarmės lytims abejingà 3, akmeningà 10, laimingà, dalingà, kiaulė paršingà (nom. sing. fem.) rašomojoje kalboje atliepia lytis *abejinga, akmeninga, laiminga, dalinga, kiaulė paršinga*. Šių žodžiųrieveiksmis (adv.) Rytų Lietuvoje turi kirtį galūnėje (*laimingai, išmintingai*). Rašomojoje kalboje irrieveiksmio kirtis nesutinka su rytiečių kirčiu, nes tenai yra sakoma: *laimingai, išmintingai*. Lėtvių *laīmiga* (nom. sg. f.), *laīmigi* (adv.) rodo, kad rytiečių augštaičių lytis *laimingà* ir *laimingai* kirčio atžvilgiu yra senesnės nei vakariečių augštaičių ir žemaičių *laīminga* ir *laimingai*. Bet rašomojoje kalboje, nepaisydami senovės, mes sakome *laiminga* ir *laimingai*.

Jaunius „kabinūka“ (haczyk, kruczek) vadino ne *āblikas*, bet *ablīkas* (Būgōs Aist. st. I 147). Sako *āblikas* duseitiškiai. Valančiausko (Daw. Kninga 30) *ablīko* vietoje sakya *ablīgas*. Dar esą sakoma ir *aplīkas* (St. Dabušis—Leipalingio par.) „haftka“ SzD 70,1) J, žem. *aplīka* (nom. pl.)—kābēs KosL 89 B, *aplīks* sermiegas (Kantyczkas 573). Mūsų žodis kilimo yra svetimas: plg. gudų kalbos žodį *haplik* „haftka, kruczek“ (Карскій Бѣлоруссы I 176, Шейнъ матер. III 9, Federowski Lud białoruski I 300 Nr. 1635, Сборникъ отдѣ-

1) Del *aplīko* kilmės niekus yra nukalbėjęs A. Leskien'as (Bildung der Nomina im Litauischen 163).

ленія русск. языка и слов. И. А. Н. томъ LXXXIX Nr 1, p. 49).
lenk. *haftka*, vok. *Heft*.

Jaunius žodžiu *akrūtas* 10 vadina ne „laivą“ (Schiff), bet *rakrūtą* (Lėipalingis), vok. *Rekrut*. Laivą ir Jaunius drauge su kitais vadina *ākrūtu* (Būgōs Aist. St. I 9, 150). *Akrūto* vardas kilimo yra gudiškas, nes tik gudų kalboje iš lenkiško žodžio *okręt* tegalėjo atsirasti lytis **ókrut*.

Joniškiečiai saką *āmatai* (Šl. rašo *amatai* 13) ir *āmatninkas*. Kame šnekamojoje liaudies kalboje sako *amatniūkas*?

Anglis pietų vakariečių šnektose turi vienąskaitos kilmininke ne tiktai *angliēs* (Kuršaitis), bet ir *añglies* (ŠN.; Virbalius, Marijampolė). Rytų Lietuvoje senovėje sakyta *añglis* (nom. sg.), *añglies* (gen. s.), *añgli* (dat. s.), *añglimi* (instr. s.). *Añglis, ies*, būdama vyriškosios gimtys, rytiečiuose pateko į *ia-* kamienių žodžių linksniavimą: *añglis* (iš tikrųjų: *uñglis* Dus., Kup.), *añglio*, *añgliu*, *angliu*. *Anglininkas*, kur taria *añglis, io* arba *anglis, añglies*, rodosi, ištariamas yra *añglininkas*.

Lytį *ašaróta* (10 akmenūotas) reikia tarti ir rašyti *āšarotas*, *ta*, nes taip žmonės sako net ir tame krašte, kur *āšaros* vietoje ištaria *ašarā*.

Iš būdvardžio *didelis*rieveiksmį žemaičiai ištaria ne *dideliai* (3 abejutis), bet *dideliai* (Mósėdis, Salantai). Šitam dalykui Kuršaitis nėra autoritas, nes, jo žodžiais, Prūsų Lietuvoje torieveiksmio ne labai vartoja, sakydami jo vietoje *didei*.

Rytiečiai sako *kálnai* (10 akmeningas), betrašomosios kalbos motyna, pietų vakariečių augštaičių tarmė, ištaria *kalnai*, kam pritaria ir latvių *kalni* „kalnai“.

Šlapelio lyčiai *pīlkūoja* (10 akmenynas) rašomojoje kalboje atliepia *pīlkūoja*. Rašomojoje kalboje ištaria ir: *juōduoja*, *mařguoja*, *bařtuoja*, *mėřlynuoja*, *rařdōnuoja* (sako taip ir dusetiškliai).

Vietoje „iš pradžių“ (3 abejoti) paprastai tėra sakoma *iš pīrādžių*. Plg. dar *iš vīřsaus* (bet: kiek duosi *vīřsaus* „priedų“?).

Drauge su Šlapeliu sako *pūdymas* (8 akėti) ir dusetiškliai, kur dar girdėti sakant ir: *sūrymas* „sūdytas vanduo mėšai sūrėtis“, *pylymas* „pylimas, валъ, насыпь“, *kūlymas* „skalbiama, išskalbtų drapanų ryšys = kūlimas, уколотень“. Rašomojoje kalboje reikia rašyti ir taryti *pūdymas*, *pylimas*, *skynimas*.

Šlapelis rašo *tėvų* (3 abeji) ir *tėvų* (16 anoti). Rašomojoje kalboje tėvartojama tiktai antroji lytis (*tėvų*). Senovėje sakyta *tėvai*, *tėvų*, *tėvams...*, ką rodo ne tiktai latvių

tėvi „tėvai“, bet ir lietuvių senoji kalba (Daukša, Donelai-
tis) ir šių dienų rytiečių augštaičių šnektos (Biržai, Dusetos,
Salos, Linkmenės, Tverėčius...).

Priesagos—ybė balsis y rašomojoje tarmėje yra tvirtagālis (geschleift)¹⁾. Žemaičiai ir rytiečiai augštaičiai taria y su tvirtaprade (gestossen) priegaide. Šlapelis irgi rašo: *daugybė* (13 āmaras), *teisybė* (3 abejóti). Priesagos—yba vi-soje Lietuvoje balsis y yra tvirtapradis, pav.: *svetýba*, *penýba*, *piršlýbos*.

Veiksmazodžiui *aida aidėti* 6 aš priegaidės nedėčiau, nes aš jos nepažįstu nei iš šnekamosios liaudies kalbos (Skambą *aida* pentinėliai — dainos žodžiai), nei kirčiuotųjų raštų. Žodžio aidas „skařdas, эх“ priegaidė man irgi nepažįstama.

Šlapelis rašo: *prieš* ākstinq (10 ākstinas), *prieš* pūsrýčius (16 aňkstinti), nes jis taip rašant rado Kuršaitį (KGr. § 1748). Reikia rašyti: *prieš* (žem. *prýš*) akstinq, *prieš* pūsrýčius, bet „reiks dárbas dirbti *prieš*—чызнова, iš nauja“, „eik *prieš* (žem. *prýš*)—i obviám“. Mūsų *prieš* (pietūs) priegaidės atžvilgiu sutinka su latvių žodeliu *priekš*.

Žodžiai raguoliai (16 aňkstinti), sklāstis (10 aklinis), (alūdarė) trikóję (12 alūdaris), trinýtis ir šešnýtis audimas (9 akýtas) turi ne tvirtapradę, bet tvirtagalę (geschleift) priegaide. Reikia rašyti: *raguōlis* (kēpa raguoliūs), *sklāstis* (duris skleñdžia *sklāščiu*), *trikōjis* (kātilas), *trikóję* (rėčkà), *trinýtis* ir *šešnýtis*. Bet gi sakome: *trinýtas*, -a, *šešnýtas*, -a; plg.: *lámstytyas*, bet *lámstýtis* audimas Kv.

Tvirtagalės priegaidės vietoje šiuose žodžiuose: aguonieną 5, aňkštę 6, akčýžę 7, andaňnykštis 15, guodžias (15 anieka), pajuodėlis (9 akláitis), rytój (3 ābejetas) ir béržo ruōplis (13 ámžius) reikia rašyti tvirtapradė (gestossen), t. y.: *aguonieną* (plg. rugieną, linieną greta su vien. vard. rugienà, linienà), *áikštę*, *akčýžę*, *andaňnykštis*, *guodžias* (guodės, guostis), *pajuodėlis* K., SN., *rytój* ir béržo *ruōplis* (Mó-sėdis, Salantai)²⁾. Žemaičių priešdėlis *anč-* daiktāvardžiuose (substantiva) paprastai esti tvirtapradis (gestossen): *ánčvožas*, *ánčkrytis*... Aňtvožo (15 aňčvožas) vietoje aš tepažįstu tiktai *ántvožą*.

Žodis aĩščiai 7, man rodos, reikėtų tarti *áisčiai* ir gre-tinti su latvių žodžiais *ists*, *istenieks* „artimas giminaitis“ (slav. *istъ*) ir lietuvių *ysčias* „aiškus, raiškus“, *yškus* ir *áis-kus* (Būga Русский филол. вѣстникъ LXX, 252).

¹⁾ Plg. Kuršaitio rašius ir J. Jablonskio žodžius Juskevičiaus žody-ne (I 703 s. v. *gerybė*).

²⁾ Kvėdarnos rūplis (ū—tvirtapradis) irgi gali būti kilimo iš *ruōp-lo*, nes čia sako *dūna* „duona“, *pūc* „puodas“.

Žemaičių priežodį (Dauk. Dajnes 166) Alsou kajp roną piaudams“ Šlapelis nesupratęs perdirbo j: Alsuoja kaip rōnā (= žaizdā) piāunamas 12. Žemaičiai (Als., Kv., Mos.) žodžiu rōnas, daug. rōnai vadina ne žaizdā (rōnā), bet „lentų pjaujamą rāstą“. Šlapeliui savo žodyne reikėjo rašyti: Alsuoja kaip rōnā pjāudamas.

Kam rašomosios kalbos žodynui reikalingi rytiečių augštaičių šnektų žodžiai ā 3 „o“, *abelis* (abesėlė abelinis) „obelis“ 3, *abuofys* 4 (iš tikrųjų: abalīs, *ābōlīs ābālīs ābālīs*), *abuolmušys* 4 ? Argi autorius čia mano surašyti ir žemaičių tarmės lytis: *vuō* „o“, *vuobelis*, *vūobūls*, *vūobulmušas* ?

Abangų 3 ir ačāžos 4 vietoje priderėtų rašyti *āp-bangos* ir *at-šāiža*, kaip to reikalauja žodžio kilmė.

Abrėdėlio 4 vietoje reikia rašyti *abriedėlis* (plg. Mit II 128). Kiti šaltiniai rodo buvus lytį *briedėlis*: *brėdėlis* („Buschmöhren, Morcheln“ M II 117, *brėdėlei* „Morcheln“ I 107, II 345, žem. *bridieley* — piestrznice (smarze, *Tuber rugosus*) P, *brydielej* — gribai pilki arba juodi, pavasar dikst snieguj nubiegus okofo Szyfel, Chwiejdan KosL 213 B, *bridielej* 152 B, *brydielus* 133 B (nom. s.).

Juškevičiaus *aktinsis* nėra verstina rašomojoje kalboje lytim *aktysis*, *siēs* 10. Man tėra pažįstamas tiktai *āktšsis*, *sio* „paskudnik w oku“ P., Kv., „katarakta na końskim oku“ KosL 212 A.

Rašomojoje kalboje sakome *ėižėti*, o ne *āižėti* 7. Čia balsis *e* tos pačios kilmės, kaip ir veiksmazodžiuose *skėndėti*, *vėrtėti*, *plėišėti*, *krėitėti*.

Reikia rašyti ne *alū* 11, bet *aliū*, nes to reikalauja lytis *ālime* 11.

Prie *alkinti* 11 reikėjo pastebėti, kad tai yra Jaūniaus (= *Jn*) tarmės (Kvėdarna) žodis, kurio vietoje kiti lietuviai geba sakyti *ālkinti*.

Prie gretiminės žodžio alkūnė lyties *aukūnė* 12 reikėjo pridėti, kad taip sako kai kurie rytiečiai augštaičiai (Dusetos, Kamajai, Sālos, Kūpiškis, Pūšalotas, Tverėčius, Linkmenės). Dvibalsis *au* mūsų žodyje bus atsiradęs asimilacijos keliu iš *af* del antrojo skiemens balsio *ū*. Pušalotiečiai saką kartais net ir *saūdūs* (saudūs) = saūdūs.

Rašomojoje kalboje sakome *išsitūrėjau*, o ne *išsitūrėjau* (12 alpti), kaip kad sako kai kurie žemaičiai (Kvėdarna, Rietāvas).

Rytiečių (Dus., Kup.) žodis *anañdėj* (14 *anañdai*) reikia rašyti *anañdiej*, kaip ir *šīñdiej* „šiañdie, šiañdien(q)“. Žodį *anāñdien* 14 paprastai mes rašome *anañdien*, nes taip dauguma ir taria.

Amalis (13 *āmalas*) rašo ne Miežinio, bet Mylkio žodynas. Mylakis tą žodį paėmė iš 1747 m. Ruigio (Ruhig) žodyno: *āmalis, lo, M. Mispeln auf einer Eichen, Linde u., āmalai, lū,* m. pl. Spreu 1 5. Kaip rodo Ruigio (II 111) „Eichen Mispel, Auzolo *āmalas, lo, m.*“, *āmalis, lo* yra spaudos klaida iš lyties *āmalas* „jemiola, омега“.

Žodį *mirėsiuoti* (12 alpulys) K. Daukšos žodynėlis (KosL 48B) rodo reikiant rašyti *mirėsiuoti* „gaimuroti, chyrlac“. Tverėčiniai dzūkai numirėliui vadinti vartoja žodį *mirėsis*. K. Daukšos žodynėlio (KosL 48 B) liudijimu *mirėsis* esąs „gaimurys, chyrlak“.

Žodį *ūžpalas* (13 *aūpalas*) dusetiškiečiai ir užpalėnai rytiečiai ištaria *ūšpalas* „наледь“. Trumpojo *u* mano šaltiniai nepažįsta.

Saliečių būdvardis *āmžynas* 13 mano išmanymu nėra jų kalbos turtas, bet atajuonis iš raštų kalbos. Tą žodį ištaria saliečiai būdvardžio *mėlynas* pavyzdžiu. Kad saliečių *āmžynas* būtų savas žodis, tai jie ištartų jį **ūmžynas*, o ne *āmžynas*. Dusetiškiečiai irgi sako *āmžinas*, kas rodo tą žodį esant raštų kalbos žodžiu. Kad būtų savas žodis, dusetiškiuose būtų tariamas **ūmžinas*, **ūmžius*.

Žemaičių žodis *gluōdinas* (15 *angis*) „anguis fragilis, мѣдянка“ rašytinas yra *gluōdenas*, kaip rodo vakariečių augštaičių *gluodenà* ir latvių *gluodena* „мѣдяница“ (Waldemar 157), BW 2686,10; 9337; 29747, *gluodens* Magaz. XX 3, 120. Žemaičių tarmėje nekirčiuotasis *en* prieš balsį pavirto *in*: *piemini* *ākmīni*, bet *piemēnē* *Ākmēnē* (miestelis), *dovīnà*, „*dovena*“, *pēlīnai* „*pelenai*“, bet *ūžpelēnē*.

Mótyna (3 abėji) vietoje, man rodos, reikėtų rašyti *mótyna*, nes taip ištaria žemaičiai, augštaičiai rytiečiai ir didžioji dalis vakariečių. Kuršaitis ir Šleicheris (Lit. Lesebuch 143), mūsų rašomosios kalbos šulai, rašo irgi *mótyna*. Prūsų Lietuvos pietų vakariečių augštaičių tarmėje (Docūnai) irgi tariama *mótyna* (IF XXXI 443).

Saliečių *žebikę* „tarba“ (4 *abrākas*) dusetiškiečiai vadina *žibikas* „tarba, maišelis“ ir *žibinýkas* „tarbelė abrakui“ (Būgōs Aist. st. I 31, 107). Latviai „*abrākinę*“, „*tarba*“ vadina *zebenica* BW 18638, *zebenieks* 29229,5 ir *žibnīciņa* 21 171. Ar nebus tik mūsų žodžiai tos pat giminės su rusišku (Jaroslavo gub.) žodžiu *зобѣнька* „корзина“ (Русский филол. вѣстникъ LXVII 256) ir liet. *žėbiu* (3 pers. *žėbia*) *žėbėti* „зобать“ Dus. (abrāką *žėbėti*)?

Pōperio (6 *aikvóti*) vietoje reikia rašyti *pōpierius*, nes taip ištaria visi lietuviai, kurie ir be kirčio išlaikė ilguosius balsius nesutrumpėjusius. Plg. tai, ką esmė rašęs *del pōpjeriaus* „Švietimo Darbe“ (1920 m. Nr. 11, p. 39).

Žodžio šaknyje po *b* ir *p* garso *j* vietoje Šlapelis visur rašo *i*: *biaurýbė* 16 anót, *piaulai* 10 ákselis, *piáusto* 12 alpinti, *piduti* 14 ánėkarpas. Reikia čia rašyti *bjaurýbė*, *pjaulai*, *pjáustau*, *pjáuti*, nes taip tuos žodžius ištaria ne tiksliai rašomojoje kalboje, bet ir šnekamosios kalbos tarmėse. Kad reikia rašyti *bjaurus*, *pjauti*, *spjauti*... matyti ir iš mano straipsnio „Švietimo Darbe“ (1920 m. Nr. 11, p. 37, 38).

Žodžiuose *rūkštis* (15 angliārūkštė), *rūkštūs*, *áukštas*, *bėkštūs*, *baikštūs*, *ránkštūs* reikia rašyti („Šviet. darb.“ 1921 m. Nr. 3—4, p. 55, 56) *rūgštis*, *rūgštūs*, *áugštas*, *bėgštūs*, *baigštūs*, *rángštūs*, nes tokio rašymo reikalauja žodžio kilmė: *rūgau* *ráugiu*, *áugu* *áugalotas* *augėsnis*, *bėgu*, *baigūs* *baiginu*, *rángiuos* „skubu, stėngiuos pralenkti“. Mokiniamis irgi bus lengviau šiuo atsitikimu (*áugštas*, *rūgštūs*) suprasti *g*, kaip *k*, nes mokiniai vargu be įžiūrės kokį skirtumą tarp žodžių *áugštas* ir *áugti*, *rūgštūs* *rūgštelėti* (*rūgšterėti*) ir *rūgti*, *bėgštūs* ir *bėgsmas* *bėgti* *bėgtynės*, *rángštūs* ir *rángtis* *rangtynės* *rangčiomis*.

Vietoje *dýla* (13 ámžius), *skýla*, *skýra*, *kiýra* reikėtų rašyti *dýla*, *skýla*, *skýra*, *kiýra*, nes taip reikalauja rašyti šitų veiksmažodžių draugai *šýla*, *býla*, *skýra*, *kýra*. Visi šitos rūšies veiksmažodžiai turi įspraustą *n*, kaip ir žodžiai: *ańka* *ąkti*, *teńka* *tėkti*, *plińka* *plikti*, *buńka* *būkti*, *žañga* *žągti*, *smeńga* *smėgti*, *įstrińga* *įstrigti*, *žluńga* *žlūgti*; *rańda* *rąsti*, *geńda* *gėsti*, *skrińda* *skristi*, *suskuńda* *suskūsti*; *suprańta* *suprąsti*, *skreńta* *skrėsti*, *mińta* *misti*, *šuńta* *šusti*; *šlańpa* *šląpti*, *at-pri-keńpa* *kėpti*, *lińpa* *lipti*, *čiuńpa* *čiupti*; *slańba* *sląbti*, *nusteńba* *nustėbti*, *kińba* *kibti*, *dumńba* *dūbti*.

Reikia rašyti *bliųška* *bliūkšti*, *subrųzda* *subrūsti*, *drįska* *driksti*, *sumįzga* *sumigzti*, *pliųška* *pliūkšti*, *papųška* *papūkšti*, *surįzga* *surigzti*, *įįška* *įikšti*, *trįška* *trikšti*, nes to reikalauja žodžio kilmė ir žemaičių ištaramas.

Rašydami *gęsta* *gėsti*, *glėžta* *glėžti*, *tėžta* *tėžti*, *mąžta* *mąžti*, *šąžta* *šąžti*, būdami nuosakūs, privalome rašyti ir: *grįsta* *gristi* (mán įgriso), *įžta* *įžti*, *kįšta* *klišti*, *mįšta* *mišti*, *pranižta* *pranižti*, *įįžta* *įižti*, *vįsta* *visti*, *sugniųžta* *sugniūžti*, *prįsta* *prūsti*, *sųsta* *sūsti*, *suųžta* *suūžti*, *dųžta* *dūžti*.

Savo žodynan Šlapelis deda ne tiksliai lietuviškos, bet ir svetimos kilmės žodžių, prie kurių kartais skliausteliuose sutrumpintai įrašo ir kalbą, iš kurios paskolytas žodis. Žodžiai *ábaras*, *advėrija*, *agslù*, *šiečkà* (10 ákselis) esą rusiškos kilmės, *abràkas* ir *akivýstas* — lenkiškos, *abefnas*, *ábrozdas*, *abrùsas*, *aguřkas*, ir *akvatà* — slaviškos, *ákselis* ir *ańkaras* (ińkaras) — vokiškos, *ablià* — vokiškai lenkiškos, *agnasas* ir *akuliōrai* — lotyniškai lenkiškos kilmės. Kad žodžiai

ābazas, āblikas, abrākas (žem.) „abýšalė“, *adistar, adynà, ādresas, ādventas, advefnas, āgrozdas, ājeras, akcyzà, ākrūtas, aksōmas, āktainis, āktendėlis, alavijas, aliėjus, alyvà, alývas, alkas, altōrius, āmatas, ambarėlis, amýlas, andarōkas, āngelas, ānglas, āniolas* yra svetimos kilmės, Šlapelis nieko nesako.

Iš kur Šl. žino, kad reikia rašyti *abrenčià, aīnis, āirė, akynà*? Šaltiniai rašo be kirčio ir priegaidės ženklų. Juškevičiaus žodyne *akyna* rašoma su kitokiu kirčiu. Geriau būtų buvę tie žodžiai palikus be priegaidės ženklų, kaip kad rašomi žodžiai *aistra, alegė, alka, alkai, alkas, alkštytis* ir *andauba*.

Miežinio *airė* tiek reiškia „burė“ (žagiel, папусь), kiek ir jo paties *maikstė* reiškia „tykwa“, *kameszei* (t. y. kamieszei) — „барка, стрыгъ“ (váltis, laīvas), *raskilas* — „посомаха“ (toks žvėris), *žliauktai* — „потолокъ“ (lubos), *egžlys* — „хвойныя иглы“, *kibis* — „дикобразъ“ (toks žvėris), *aladžis* — „пучокъ“!! Iš tikrųjų *airė* yra „irklas“ (latv. *airis*), o *maikstė* — „tyka“, t. y. smaīgas, *kamiesiai* — „barki“, t. y. pečiai (plg. Miež. 181 s. v. petis), *rāskilas* (arba *raskilā* Kv, *rasa-kilys* Dus. „rosiczka, gud. zahárduška, Drossera rotundifolia“) — „rozchodnik“ (= *crassula minor, sempervivā, vermicularis* Prace filolog. II 167), *žliaūgtai* — „дроба, дробина“, t. y. alaus putra (vargstam kaip pelė po žliaugtus Miež. 290), *egžlys* — „єршъ“ (tokia žuvis: ežegys, pužas, pūgžlys) *kibis* — „лопухъ“ (*Arctium lappa* Ivinskio Kalend. 1862 m., XV metai, p. 33 A, 12 — tokia žolė), *aladžios* — „олады“, „pączki“ (tokie raguoliai). Miežinio žodyne tokių nesąmonių bus pridare, jo nesupratę, petrapiliečiai korektoriai.

Ką lietuviai vadina žodžiais *alkà* ir *alkas*, galėjo Šl. rasti mano „Litvanikoje“ (извѣстія отд. рус. яз. и сл. И. А. Н. томъ XVII 1, 19, 20).

Žodžiams su priešdėliu *anč-* (ančburga, ančgerti) rašomosios kalbos žodyne neturėtų būti vietos, nes jų rašomoji kalba nepažįsta. *Anč*(šipti) ir *anč*(dėti) yra žemaičių tarmės turtas.

Iš kur Šl. išpešė *amýla* „krakmōla“? Graikai *krakmōla* vadinę *amylon*, iš kurio lotynų kalboje pasidarė žodis *amylum* (amulum, amolum). Graikų (lotynų) žodį su lietuvine gausime ne **amýla*, bet *āmila* (vard. *āmilas*).

Šlapelio žodynas duoda nemaža retų žodžių, kurių Kuršaičio, Juškevičiaus ir Miežinio žodynai neturi. Prie retesnių žodžių pridera šie: *ābrė, abuōjas, adėjai, āibė, akivaras, āktendėlis* (vok. kilmės žodis), *alidė* (kur jis Lietuvoje pažįstamas?), *afiksnis* (11 *aīksnis*), *bulià* (10 *ākti*), *nugraizdėti*

(7 áiškinti), *ubašlatiē* (4 abùšlaitē), *vienúogalē* žarnà (10 aklinis), *vóbuolas* (13 amalas), *žebikē* (4 abrākas) ir k.

Šiandie tóbūlas žodynas išleisti nėra dar galimas daiktas, nes tam permaža teturime susirinkę mēdžiagos. Ir turimąja medžiaga dar ne kiekvienas gali pasinaudoti. Neturėdami kritiškai apdirbtos žodynui medžiagos, šlandie dar negalime išvengti klaidų. Nereikėtų smerkti Šlapelio už tai kad ir jis savajame žodyne neišvengė vienos kitos klaidos. Per klaidas, mat, prieinama prie tiesos!

Su žodynu Šlapeliui reikėtų paskubėti, nes gali kas kitas greitesnis užbėgti jam už akių. Tokio žodyno, kaip kad kalbamasis, šandie yra gyvai reikalinga ne tik tai mūsų visuomenė, bet ir mokslo vyrai kalbiniškai. Kuo greičiau žodynas išeis iš spaudos, tuo daugiau duos jis autoriui naudės.

Taigi, gyvas reikalas verčia autorių toliau varyti su stojusį žodyno spausdinimo darbą.

62. *Roderick Mc Kenzie.* Notes sur l'histoire des diphtongues *ie* et *uo* dans les langues baltiques. Bulletin de la Société de linguistique de Paris. Tome vingt et unième, deuxième fascicule (Numéro 67). Paris 1919, p. 156—174.

Dvibalsius *ie* ir *uo* šandie pažįsta iš baltų giminės lietuvių ir latvių kalba: *dienà, šiēnas, piēnas; duōna, suōlas, uōdas* = latv. *diena, siens, piēns; duōna, suōls, uōds*. Kitų kalbų istorija rodanti, kad dvibalsių *ie* ir *uo* paprastai atsirandama iš ilgųjų balsių *ē* ir *ō*; plg. sen. vok. augšt. bref → breaſ → briaſ → *brief*, lot. fel → ital. *fiele*; lot. novo (m) → ital. *nuovo*, liet. *vētra* → žem. *viētra*, liet. žōdis → žem. *žuōdis*.

Su Kenzio išvada, kad lietuvių latvių dvibalsiai *ie* ir *uo* kadai kitkart buvę yra ilgi vienabalsiai *ē* ir *ō*, gali sutikti ir baltiškųjų (áistiškųjų) kalbų tyrinėtojas.

Dvibalsio *uo* kilmė jau teko man aprašyti straipsnyje, kuris turi dar šiemet pasirodyti Jablonskiniame „Lietuvos Mokyklos“ numeryje.

Del dvibalsio *ie* kilmės yra rašęs prof. J. Endzelynas (извѣстія отд. рус. яз. и слов. 1907 г. ir „Lietuvių Tauta“ II). Iš jo stráipsnių matyti, kad lietuvių latvių garso *ie* esama kilusio iš dvibalsio *ei* po kirčiu. Iš pradžių kirčiuotasis dvibalsis *ei* asimilacijos keliu turėjo pavirsti *ei* (e = ankštam e), iš kurio tolesnėje eigoje atsirado *ēē* ir paskui, abiem e susiliejus krūvon, *ē*. Iš *ē*, kuris, sako, išlikęs sveikas iki šiai dienai klaipėdiškių žemaičių tarmėje, augštaičių tarmėje atsirado *ie* (iē, iā), šiaurės vakariečių žemaičių tarmėje — *ei* (*sēina, tēistē* Rietavas, Alsėdžiai, Mosėdis, Salantai) ir

pietų rytiečių žemaičių tarmėje — *i* (*sina, fisti* Kvėdarna, Žviūgiai, Ežvilkas).

Slavėnų, germėnų ir lotynų kalbose senasis dvibalsis *ei* pavirto vienābalsiu *i* per pereigini laipsnį *ē*. Kai pirmą kartą lietuviai ir latviai susidūrė su šios dienos rusų (latv. krievų) protėviais, rusų kalboje šiandieninio *i* vietoje dar tebebūta *ē*, nes tikslai iš *ē* tegalėjo rasti lietuvių ir latvių kalboje *ie* šiuose rusiškos kilmės žodžiuose: 1) *pielā* Dus. „пила“ = prarus. **pēlā*, dabar *пила* („Šviet. darbas“ 1921 m. Nr. 5—6, p. 20), 2) *la krievs* „rusas“ = prarus. **krēva*—, dabar *крив-учи* (daug.), 3) *la svieta* „skėpeta“ = prarus. **svētā*, dabar *свита*. Tas pats *ē* rusų protėvių turėta ir susidūrimo gadynėje su suomiais; plg.: suom. *viehkuri* = prarus. **vēxъrъ*, dabar *вѣхоръ* „viesulas“, s. *Viena* = prarus. **Dvēnā*, dabar *Двина* (upė), s. *mielu* = prarus. **mēlъ*, dabar *милъ*.

V-me ar VI-to amžiaus pradžioje (po Kr.), kada slavėnai atsibrovė į Padauguvio augštupį, jie Dauguvos upę dar nevadino **Dvēnā* „Двина“, bet **Dveinā*. Tasai Dauguvos vardas iš slavėnų kalbos tuomet pateko suomiams, gyvenusiems pagal Dauguvą. **Dveinā* suomių lūpose turėjo pavirsti lytim **Veinā*, iš kurios šandie turi lybiai *Vēna* (Livones *Veinalenses* pas Heinrich'ą IX 13) ir čstai (igauniai) *Veinajōgi* „Dauguva“.

Su *Lietuvos* vardu slavėnai turėjo pasižinti dar tuomet, kai patys lietuviai tebetarė **Lētuvā*, nes tikslai iš jos tegalėjo atsirasti rus. *Литва* (Литовскій) ir lenk. *Litwa* (Litewski). Lietuvos vardo garsas *ie* kilęs yra iš senėlesnio dvibalsio *ei*, išlikusio latvių žodyje *leitis* „lietūvis“.

63. Herbert Petersson Arische und armenische Studien. Lund, Leipzig 1920. 144 psl. 8°.

Šandie sunku rasti toks kalbininkas, kuris savo raštuose prafeistų negirdomis lietuvių kalbos faktus. Savo raštams faktų jie prisimedžioja iš įvairių žodynų. Mūsų kalbos žodynai tobulumu negali pasigirti. Visuose juose klaidų — kribždėte tik kribžda! Tqsias žodynų klaidas, žinoma, pakartoja ir užsienio kalbininkai.

H. Peterssonui reikėtų rašyti ne *bedėti* 30, *jūdra* 66, *kurelis* 7, *spėigas* 62, *szupsnelis* (sziaudū) 131, *telas* 29, bet *bedū* *bėsti*, *jūdra* (be ne ilgas tik *u*?) *kūrėlis*, *spėigas*, *žiupsnėlis*, *tėlis*.

Mūsų kalbiniūko dar tebetikima, kad *skūrā* 13, *drigañtas* 79 (dusetiškiuose: *drigōntas*!) ir *vilagai* 26 esą tikri lietuviški žodžiai! Mes iki šiolei manėme, kad tie žodžiai kilimo yra slaviški (gud. *skura*, lenk. *drygant, wyłogi*).

Lietuviškų žodžių etimologijų Peterssono studijose rasiame daugiau ne pusę šimto, iš kurių dalis gali būti pavadinama vykusiomis. Nemaža yra ir tokių žodžių sugretinimų su plačiojo pasaulio kalbų žodžiais, su kuriais mūsų žodis neturi nieko bendra. Latvių žodis *sēta* „tvora, kietumas“,¹⁾ žinoma, neturi nieko bendra su graikų kalbos žodžiu *haimasiā* „tvora, užtvaras“ (35 p.), nes *sētos* negalime atskirti nuo rytiečių augštaičių veiksmazodžio *sejū sēja* *siēti* = latv. *sejū sēju siet* „rišti“.

Kad žodis *sketerā* būtų kilęs iš senėlesnės lyties **geterā* vien tikrai dėl svajojamojo giminumo su sanskrito žodžiu *jatrū-* (*j=dž*) „Schlüsselbein, ключица“, *jatravañ* „tam tikri kaulai“, vargu tuo kas patikės ir Lietuvoje. *Sketerā* (Dus.) drauge su tvėrečinių dzūkų žodžiu *sketēlis* „хребетъ; paties nugaros viršaus šeriai“ veikiau bus tos pačios giminės, kaip ir slavėnų žodžiai *ščetina* „šeriai“, *ščetъka* „щотка, šukos, šepetys“.

Tešmuo neturi nieko bendra su žodžiais *taškas* ir *teškėti* (56 p.), nes jis kilęs yra iš veiksmazodžio *tēšia tēšē tēšti* „tvinkti“: jau kėrvė *prītēšus* Dus., *tēšimas* „krėkenas, apsiteliavusios karvės pienas“ (Léipalingis)²⁾.

Kas pasakytą dėl žodžio *arklai*, *arklai* „jaujos ardu kartys“ (61 p.) yra niekų pasaka, kaip tai rodo šito žodžio giminaičiai: *arda-kilē* „drūtoji kartis, ant kurios stumdo ardu“ Dus., *Salos, ard-kilā, ōs aĩdkilq* Kv. „crassa pertica, parieti affixa; duae sunt eiusmodi perticae e regione, in *rejā*, parietibus affixae, quibus mobiles *ardaĩ* superimpositi sustendatur“ (Jaunius). *Arklaĩ*, vadinasi, kilę yra iš žodžių *aĩdas + kilti (kēlti)*.

Kitų etimologijų, kurioms irgi galėčiau šį tą prikišti, palieku neliets, nes „Švietimo Darbas“ ne tam paskirtas.

— Švedų žemėje turime ir kitą kalbinišką — *Evald'a Lidén'a*, kuriam irgi rūpi baltų (aiščių) giminės — lietuvių, latvių ir prūsų — kalba. Straipsnyje „Ordhistoriska bidrag“ (Ur Minnesskrift utgiven av Filologiska Samfundet i Göteborg 1920: Göteborgs Högskolas Årsskrift Bd. 26, 1920, p. 88 — 104) Lidén'as randa germaniskajame pasaulyje giminaičių žodžiams: prūs. *wilnis* „vėgėlė, Lota vulgaris“ — gotland. *ylla* „vėgėlė, Quappe“ (indoeurop. **wlno-*), latv. *valks* „upokšnis, klanas“ — gotl. *valgar* „rivuli, upeliai“. Rytų Lietuvoje (Kup., Kamajai) yra žodis *valkā, ōs, valķq* „лыжа, klanas“: Tuoj ir *valķos* po lietui pas(i)darė; *valķa* „kafuža“ (K. Daukšos žodynėlis Kosl. 58 A).

¹⁾ Liet. *sēta* (Miežinio žod. 215) „plot, sėdžiba“ man iš gyvosios kalbos nepažįstama.

²⁾ Be ne čia pridėra ir *tešla, tašla* „Teig, ciasto“?

Iš Lidėno sužinome, kad latviško žodžio *ērkulis* „kuodelis, varpstė“ (Bezenberger BB XXI 295, Walde Lat. etym. Wr̃b.² 55, 57, Būgōs Aist. st. I 133, 144, 196) esama germaniškos kilmės; plg. šved. *erkul* (**härkul*) „kuodelio pririšamoji lentelė“. Germaniškajai šakniai *herk-*, *hark-*, jei jos pagrindinė reikšmė bus buvusi „rišimas“, „jungimas“, lietuvių kalboje atliepia *kerg-*, *karg-*: *kergiū kefgti* „rišti, anbinden, beifügen“ Als., Kv., Mos, *kargaū kargyti* „pinti, kreuzweise verbinden“ (Būgos Aist. st. I 141): kad kietina mūsztį, turieje kojes surisztį ir gařwą trumpaj *prikiertgi* Val. Wajku Kn. 38 ties bařniczes durimis už kakla *prikiertgi* pri sienas Val. Žem. wisk. II 215 *kerg* arba jung Dauk. Prasma 46 sū mĩjtũ *sũkergfi* Dauk. Ape sodnus 101; *kařgoti* „prastai, bet kaip austi“ Mos., „retai tverti, pynioti“ Als. Čia pridera ir *kārklės* „drabiny wozowe = gařdys“ P, „ėdžios (ėdamosios gařdys), Raufe“ Dus., „keliami vartai (keliamosios gardys)“ Mos. (Būga Русскій филол. вѣстникъ LXVI 232) = la *kār-kles* BW. 29944 „ėdžios“ (Austrums XVI 475 rašo: *karkles*). *Kārklės* bus kilusios iš lyties **kārg-klės*!); plg. žodžius: *žirklės* || *žiřgės*, *žergiu*, *auklė* || *auginti*.

64. *Max Vasmer Studien zur albanesischen Wortforschung*. I. Dorpat 1921. 71 psl. 8° (= *Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis*, B I. 1).

Tárpatos universitās ir į kitas rankas patekęs nepaliovė dirbės mokslui. Šiemet jis išleido savo profesorių raštų rinkinį, pramintą vardu „*Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis*“. Tie raštai išnešios ūniversito vardą po platųjį pasaulį. Tárpatos ūniversito „Aktai“ ypač reikalingi bus turėti kalbininkams, nes čia kalbos dalykams paskirta gana daug vietos. Be „*Studien zur albanesischen Wortforschung*“ čia randame ir antrą to paties autoriaus studiją „*Osteuropäische Ortsnamen*“ (B I, 3, p. 16).

Lietuvių kalbos šiaudie nebegali ignoruoti nė vienas rimtas kalbininkas. Jos faktais tenka naudotis bet kurios kalbos studijose. Ir M. Fasmeriui albanų kalbos tyrinėjimuose tenka kartais imtis sau medžiagos taipja ir iš lietuvių kalbos.

Žodžio *atsikustu* „rüttle mich auf“ (46 p.), kuris turįs būti vienōs giminės su alb. *ngus* „zwinge, beeile“, *ngutem* „beeile mich, eile“ ir lot. *quatlo, ere* „schütteln, erschüttern, stossen, schlagen“, mano šaltiniai neturi. Yra: „*kũsta, kũsti*, stąd źievź *kũsta* ĩ mēdźią, kora przystaje do drzewa“ (K. Daukšos žodynėlis KosL 47 A), (žiřwie)... *atkust* nu medio

¹⁾ Be nebus ir *karklas* „Weide, Salix“ vienōs kilmės su *kārklėmis*? *Karklas*, mat, tinka vyřims ir pinamajam darbu, tai yra *kargymul*.

Dauk. Ape sodnus 148 sùdziuwusi tosze wejkej *atkustanti* nu medio 9; *kuñta kùto kùsti* „atšokti, atkérti“: žievė jau *atkùto* (Biržai, Kamajai); *atkuntù, -kutaũ, -kùsti* „sich erholen, zunehmen, atsigauti“: žmogùs, gývolis *atkuto* (Eržvilkas, Kv., Šeduva). Kadangi greta su *atkusti* sakoma yra ir *at-kiusti* „atsigauti, поправиться“ (Ligónis, galvijas *atkiuto* Anykščiai, Kup., Veiveriai), tai šaknis *kut-* negali būti tos pačios kilmės su lot. *quat-*(io). Mūsų *kut-*||*kiut-* yra silpnasis laipsnis iš šaknies *kiaut-* (indoeurop. *keut-*): vaikas *apkiaūtęs* „kurs nevešliai auga, nusuždėlis“ (Jūrbarkas).

Dūlis „bitėms rūkyti puvēklis, кыпушка“ (Kv., Rokiškio apskrities Panemunis) „próchno“ J. arba *dūlia* „pieñ zgnify dla kurzenia“ KosL 240 A „puvēklis bitėms rūkyti“ Dus., Linkmenes (Bitės rūkia *dūlia*) bus veikiau giminė ne su lot. *fūligo* „Russ“ (10 p.), bet su lietuvių kalbos veiksmazodžiu *dula dulėti* „гнить, глѣть, wafleć, próchnieć“ (J., Kos L 42 B, Dus., Linkmenes, Rokiškio apskr. Panemunis).

Veiksmazodis *trepstu trepti* „mit den Füßen stampfen“ (60 p.) yra ne kalbos faktas, bet Neselmano (Kuršaičio) pramonė. Mylčio žodynas (I 298) turi pósakį „*Tréplta* Kojomis, er poltert mit den Füßen“, kuris yra ne kas kita kaip sugadintas Ruigio (II 280) posakis „*Tréplti* Kójomis“. Esamojo laiko 3 asmuo *trepsti* „trėpsi“ tegali būti kilimo tiktai iš bendraties (infinitivus) *trepšėti* „постукивать ногами“; plg. *pešti* (3 praes.) *peršėti* (infinit.), *sérgti sérgėti, sėsti* (senov.) *sėdėti*. Šiandie vietoje *trepsti* besakome *trėpsi* (rytietiskai: *trėpsi* Dus.), lygiai kaip ir *sérgi, sėdi*. *Trepšėjimo* giminaičiai jau teko man paliesti Aistiškuose studijuose I 127 ir laikraštyje „Русский филологический вѣстникъ“ LXXV 150.

65.

Lietuvių ir rusų kalbų žodynas Sudarė d-ras J. Šlapelis. Литовско-русский словарь Составил Юргис Шлапелис М. Šlapelienės knygyno leidinys. Spausdintas Vilniuje Žaibo spaustuvėje 1921. Iki šiol išėjo 3 laikai (48 psl.; iki žodžio *at-robłoti*).

Šlapelio, pasirodo, leidžiama net du žodynu — trikalbis ir vienakalbis. Pirmasis žodynas skiriasi nuo antrojo ne tik žodžių aiškinamomis kalbomis, bet ir lietuvių kalbos medžiagos kiekybe. Vienakalbis žodynas yra plikų žodžių rinkinys, retoje vietoje teturįs vieną antrą sakinį. Išmetus sakinius ir lenkišką bei vokišką žodžių aiškinimą, vienakalbis žodynas žymiai pasidarys plonesnis už trikalbį. Tie žodžiai, kurie trikalbiame žodyne užima 14 psl., vienakalbiame telpa keturiuose su puse puslapiuose.

Šlapelis rašo: *aīškumq, aū (alēti)*, *mīresiuoti* (5 alpu-
liuoti), *aīšas, ānta, antiena, aītronys, apčiuōpti, apibrēžti,*
apidžiā, apýgūvis, aprēpti, apsitankýti, apsikainiōti, aptan-
kýti, apušōtas apušrōtas, apvaksvuoti, aīdvas, arēlis, árķē,
aršķētas, arzēti, árztinti, aržilas, āsmokas, ašarōtas, ātidžiq,
atiēnis, atydā atydžiā, atjuoduoti, atkākšnis, atkáltē, at-
knōpti, atlaidimas, atláisti, ātmetis, atódiēna, atórēčiai, at-
plavēsuoti, atpuōselēti.

Visi šitie žodžiai reikėtų rašyti šitaip: *aiškumq* (vard.
aiškumà), *aliū, mirėsiuoti, vāšas* (nes žem. *ōnšas ōnšos ōšos*
ōušos kilęs yra iš lyties **vanšas* → *vāšas*), *vānta* (plg. *vanoti*
„perti“ Dus.), *antiēna, aītruonys* (plg. žodį *pirmuonys, -nių*
ir *pirmūnys*), *apčiuōpti, apibrēžti* („Šviet. darbas“ 1920 m.
Nr. 12, p. 41), *apydžiā, -ýdžios, apýguvis* (lyties *gūvūs* J 497
mano šaltiniai nepatvirtina), *aprēpti* (taip bent vėliuoniškių
žodį ištardavo Jaunius), *apsitvankýti* (rytiečių *tunk-* iš *tvank-*!),
apskāinioti, aptvankýti, apušōtas apušrōtas, apuoksvuoti, eīdvas,
erēlis, érķē, eršķētas, erzēti, érzinti, eřžilas, asmōkas (gud.
asmak „skatikas“), *ašarotas, atidžiq, atienis* Vel., *atidē* (ati-
džiā), *atjuoduoti, atkakšnis* (žem. su dviem kirčiais: *atkākšnis*),
atkaltis Kv. ir (Vel.) *atkaltē* „спинка стула“ (*kaliūos, koliaūš,*
kaltis „lōštis, šliētis, reclinari“ Kv.), *atknōpti* „идти оступаясь“
(raudona ropė kelelių *nuknōpē*.—Žydauka Šimonys), *atlei-*
dimas atlēisti (ryt. *lai* iš *lei*), *ātmētis, atūodiēna, atūoriečiai*
(Būga Изв. отд. XVII 1, 38), *atplevėsuoti* (ryt. *lav* iš *lev*),
atpuōselēti.

Iš kur Šl. ištraukė *ādžgarq* „pūkį, ėпш“? L. Gettleris
(Lit. Stud. 89) sakosi radęs šiauliečiuose žodį *juodžgoris*
„kišbuk“. Abudu tuodu žodžių bus paskolytu iš lenk. žodžio
jazgarz „acering cernua“, kuris yra tos pat giminės su žo-
džiais: lenk. *jażdż* (ček. *ježdík*) „pūgžlys, pūkys“ iš praslav.
lyties* *ēžgjos*: liet. *ežgys* (Salakė tarmiškai: *ažgys*, Aist. st. I 119)
arba *ežegys*=prūs. *allegis* „pūgžlys, pūkys, ėпш“.

66. Prūsų dievai Pilvytas ir Zvaigstikas.

1530 m. Agendos dievą *Pilvitus* „Ceres, deus divi-
tiarum“ (iš prūs. *Pilvit(a)s* arba *Pilvītis*) tebeaiškinu kaip ir
Aist. studijuose I 156, t. y. vedu iš prūsiško žodžio **pilv(a)s*
„turtas = gr. ploūtos“, kuris nėra atskirtinas nuo lietuvių
pilvq „Bauch“, t. y. „pilamojo“. Čia pridera ir *Pilvės* (po
Pilviškiais) upės vardas. Žodžio sudėtis tokia pat kaip ir
varduose *dirvā* „Acker“ (t. y. „diriamoji“), *kavā* „Hügel“
(t. y. „iškilusi“), skr. *pakvāh* „keptas“.

Suaixstix (Liet. tauta I 215) dar ir šiandie tebėra man
Zvaigstiks (lietuviškai būtų **Zvaikštikas*) „ein Gott des

Lichtes"; plg. žodžius pr. *fwāigstan* „šviesq“, *po-fwāigstinal* „tenušviečia“: la. *zvaīgala* „lauka karvė“, žem. *žvygulys* „pofysk“ DŽo.

67. Panikas ir Ukapirmas.

Ugniai jotvingai (sūdai, sūdāviai) meldėsi šiais žodžiais: *O o, maj(e) mīle svente panike* „o mein liebes heiliges Feuerlein“ (Liet. tauta I 219–223). *Panikę* yra šauksmininkas (voc.) iš mažybinio žodžio *panikan* „ugnelė“, kurio pagrindinė lytis yra *panu* (panno Voc.) „ugnis“ = suom. (skolytinis žodis) *panu* „ugnis, liepsna“, mardv. *pāna-kud* „Ofen, žaīdas, t. y. ugnies namas“ Thomsen Ber. 206.

Occopirmus (Aist. st. I 162) reiškia ką ir „visupirmasis“: prūs. *ucka-* „visu-“ (augščiausiojo laipsnio priešdėlis) + *pirmas*.

68. Labs ryts, labs vakarėlis.

Pargrįžęs pernai rudenį iš Tarybų Rusijos Lietuvon radau mūsų senelių prosenelių sveikinamąjį žodį *labas* (rytas, vakaras), *laba* (diena, naktis) pakeista žodžiu *geras*. Iš pat pradžių buvo man keista, paprastojo *labo* vietoje girdėti „geras“, bet paskui, kai patyriau darant tai mūsų pūristų (kalbos valytojų) įsakymu, pasidarė pikta dėl mūsų neišminties ir gražiosios senelių kalbos darkymo. *Geras* rytas su vakaru taip man įgriso, kad pasveikintas dažnai net nebeatsveikindavau, bet imdavau barti sveikintoją už kalbos šventenybių maītojimą (profanatio). Barami sveikintojai teisinosi man, taip jie darą kalbos valytojų įsakyti. Valytojai jiems sakę, kad *lābas* esąs latviškas žodis, nes, girdi, ir latviai saką: *labrīt* „guten Morgen“, *labvakar* „guten Abend“, *labdien* „guten Tag“, *labnakt* „gute Nacht“! Latvišką *labs* „gut“ lietuvininkų kalboje atstojąs *gėras*. Gero pavaduotojas *labas* turįs būti latviškas.

Senovės prūsų irgi turėta būdvardis *labas*: *labs* quāits „guter Wille“, sta ast *labban* „solches ist gut“, *labbas* esse stesmu waitiāt „guts von jm reden“, *labbans* ginnins „gute Freunde“, wissan *labban* „alles Guts“, reidei *labban* segīt „gerne wolthun“, mes... penningans bhe *labban* ni immimai „wir... Geld noch Gut nicht nemen“. Kaip prūsai savąjį *labban* „labą“ turi ne latvių dėka, taip lygiai ir lietuvininkai savojo *labo* nesiskolijo iš latvių.

Būdvardis *labas* yra bendras visoms baltų (aiščių) giminės kalboms, paveldėtas ir lietuvininkų ir latvių ir prūsų iš bendrosios visų trijų tautų prōkalbės. *Labas* jau buvo tuomet vartojamas, kai lietuvininkų, latvių ir prūsų kalba tebebuvo dar viena.

Tokių žodžių, kaip *labas* (pr., la. *labs*), kurie būtų pažįstami visiems baltams, vadinasi, lietuvininkams, latviams ir prūsams, gali susivokti gerokas būrelis. Pavyzdžiui gali būti kad ir šie visiems baltams bendri žodžiai:

1. *añtras* pr. antars anters, antrā „antra“, la. ùot-ris,-ra; 2. *dianà* la. diena pr. deinan „dieną“; 3. *gālas* la. gals pr. gallan „mirtį, mirimą“; 4. *gegužė* pr. geguse la. dzeguze; 5. *gėrvė* pr. gerwe la. dzėrve; 6. *gilūs* pr. gillin „gilią“ la. dzišs; 7. *gulbis* (žem.) la. pr. gulbis „Schwan“; 8. *ilgas* la. ilgs pr. ilga „ilgai“ (adv.); 9. *kaimynas* la. kaimūns pr. kaimīnan „kaimyną“; 10. *kaušas* la. kaušs pr. caulan (nom. s.; neutr); 11. *kitas* pr. kittans „kitus“ la. cits; 12. *lokys* la. lācis pr. clokis (ir Tlokumpelk „Bärensumpf“); 13. *kūrpė* la. pr. kuřpe (kurpalis pr. curpelis); 14. *laūkas* la. laūks pr. laucks; 15. *luba* la. luba pr. lubbo „Brett, lenta“; 16. *lūnkas* pr. lun-kan (nom. s. neutr.) la. lūks „лыко“; 17. *marti* pr. mārtin „marčią“ la. mārša; 18. *mėdžias* pr. median (nom. s. neutr.) „miškas, giria“ la. mežs; 19. *mergà* pr. mergo mergu la. mērga (ryt. mārگا); 20. *perkūnas* pr. per-cinis la. pėrkuōns pėrkūns; 21. *prōtas* la. prāts pr. prātin „protą“; 22. *žirgas* la. ziřgs pr. sirgis; 23. *tauta* la. tauta pr. tauto „Land“; 24. *turėti* la. turēt pr. turīt (i iš ē); 25. *vārias* pr. wargien, t. y. warjen (nom. s. neutr.) la. warš „Kupfer“; 26. *wēdaras* la. wēdars pr. weders; 27. *uosis* la. uōsis pr. woasis „Esche“ ir k.

Tas faktas, kad *labą*, be lietuvininkų, pažįsta dar latviai ir prūsai, rodo mūsų žodžio didelį senumą. Lietuvininkai tą žodį vartoja jau, gal, ben trečias tūkstantis metų.

Kad *labas* gali eiti ir sveikinamuoju žodžiu, aiškiai matyti iš duodamų čia pavyzdžių:

Labs Ryts, laba diena, labs vakars, laba nakti Lepner 53—Lab q dien' guten Tag R I 73 M I 139 Lab's Wākars guten Abend. Labānaktis gute Nacht M I 139 L ā b a s Ryts, L a b s Ryts guten Morgen R II 259 M II 346 L a b's Ryt's guten Morgen M I 139 II 247 Laba Dien' guten Tag M II 247 Lab's Wākars guten Abend M I 139 II 247 L ā b a Diēnq dūmi I Macc. X 25 L a b ā s Diēnas dūmi I Macc. XII 6 grüssen R II 185 M II 246 — duok l a b a s dienas savo tėveliui Jd 1196,5 — davė l a b a s dienas nuo jo vyresniojo brolio Lpm I 141 — aš tau turiu nuo jo labų dienų duoti, parnešti. KV I 30 „abstatten“—l a b d i ē n „forte fortuna“ Kv. — Labas vakars, mergaitė! KalD 6 (Nr. 10; Bilviečių par.) Labas vakars, pon gaspador! 2 (Nr. 4; Žydkiemio par.)

— *Labas* rytas, mergužėle! Jsd. 543,1; 545,1 *Labas* vakars, poni svočia! 726,1 *Labas* vakars, uošvytėle! 476,1 *Labs* ryts, *labs* vakars, uošvele motynėle! 447,1 *Labs* ryts, *labs* vakarėlis, uošvele motynėle! 466,1 *Labs* ryts, mergužėle! 462,1 *Labs* ryts uošvele! 909,1 *Labas* vakars, motynėle! 334,1 *Labs* vakars sesele viešnele! 475,1 — Aš tijūnui *labą* rytą, man tijūnas nè žodelio (Biržų apylinkės daina) *Labas* vakars, svainiukai! I. c. — Duok *labas* dienas nuo manęs J. Ant *labos* dienos atsiminus, Dievai duok jam dangų J.

Veiksmazodis *lābinu lābinti* reiškia „sveikinti, Jmdn grüssen“: *Lābinu* ich heisse willkommen R I 73 M I 139 willkomm heissen R II 402 M II 542 — *ilābinti* „pozdrawić“ *ilābink* jį nuo manęs J — Galą eįęs tropijo jis dvi mergas, tiedvi obuolą varžės. Kaip jis jiedvi *palābinęs* buvo... tai jiedvi jį meldė... Sch 180 — Għi *palābin* ir pritar thiemus szodziams, kurius Simeonas... kalbeia BrP I 124.

Be to, *lābinti* reiškia dar ir „gerinti“: taupau, glostau, *lābinu* delinio Dauk. žod. 12 — *Lābink* (= ukātyk) aną, be nevažiuos į turgų J. Ligonis *lābinas* (eina geryn, stiprinas) po aplankymo J — Aš anā *palābinu*, pagerinu, pakamšau, kitiems nematant (t. y. šį tą geriau pavalgyti pakišu). Mok *prisilābinti* kaip lapė. Kaip norint *prisilābinsiu* (Šakyna) — Ligonis *pasilābina* SInt. Palygink dar *lābiju*: Jis tėvą *lābija* (klnie), kad močekai Dievas davė sūnų J (Veliuona) — Aš jam blėdį padariau, tai jis balāzys, *lābys* mani (Eržvilkas).

Būdvardį *labas* vartojame kartais ir ne pasveikinimo reikalui. Tesie pavyzdžiai:

Nelābas gar bōse R I 73 bōse, untauglich M I 139 Wislab alles R I 73 M I 139 Su wissū L a b b ū mit allem Heil M I 139 — asz padūmi sawę, sawo Kuną ir Dusę, ir wiss' L ā b' į tawo Rankas (1708 m. Lement., p. 13) — visas miestas su visu l a b ū „mit allem Gute“ Sch 178 — l a b i ē m u s DPo 352, 30 l a b ū m a s 449, 40; 595, 44 l a b ū m a 424, 34 su... l a b ū m ū 406, 16 — Liūsus *lab* ir po kerį begyven Mos. — Mona pati ira dydey *ne laba* „зла“ Dauk. Pasakos (rankr.) 68 — Jum ne gēra, ir jam ne *lābas* „ne gerumas“ Sv. — Tąn *laba* gausi visur J. *Laba* vieta ten J. No to žmogaus betariant, anosios vyras *nelabas* J. Nuo *nelaba* žmogaus išvilios, bo jįjė iš gyvatės pauodegės pautą išviliotų J. Boba *nelaboji*, kod' tu pečiaus nedaboji J.

Iš *labo* turime dar pasidarę daiktavardį *lōbis* „Reich-tum“ K. „dobro“ J: *Lōbis* Haab und Guth R I 73 M I 139

beweglich Guth R II 186 M II 246 Reichthum R II 290 M II 387 Sweto *Lobis*, Szaudû Kulis der Welt Reichthum ist nichts M I 271 *Lobis* budinna, Wargas miggina Gut macht Muth, Armuth drückt nieder M I 139—*Lōbis* būdin, vargas migin Sch 87—*lōbis*, āpstas, prābqgas DPo 358,13—Ir kunigui kaŗtais *lōbis* pripul Kv. (Jauniaus supratimu, lobis ċia reiŗkiqs „chciwoŗć“, „gobējimos“).

Balsio atŗvilgiu *lōbis* ir *lābas* niekuo nesiskiria nuo to balsių o ir a santykio, kurį randame tarp ųodŗių *grōŗis*, *mōŗis*, *plōŗis*, *skōŗis*, *svōŗis* ir graŗus, maŗas, platus, skanus, svarus.

Ilgą balsį, be *lobio*, turi dar ųie *labo* giminaiċiai: 1) ųmōgas didis ir *lobus* DPo 341, 25 *lobumi* 355,29 pūŗfus, *lobys* ir ųapus 278,11; 2) *lobēti* „bogacieŗ“: Kur atsisēsi, ten *lobēsi* J.; 3) *lobstū lobaū lōbti* „reich werden“ K „bogacieŗ J „wzmagać się“ KosL 48 a. *Pralobstū, lobaū, lōbsu lōbti* reich werden R II 290; 4) *Pralōbdinu* reich machen R II 290; 5) Bagotas biednā *lōbin* „wzbogaca“ J.

Del balsio laipsnio *lobēti* ir *lōbinti* galime palyginti su *groŗētis* (graŗus) 1) *moŗēti* (maŗas) ir *grōŗinti* „putzen, zieren, ausschmūcken“ KVI 113, 151.

Kalbininkai (Fick Vergl. Wrb. I⁴ 532, Prellwitz Etym. Wrb. der griech. Spr.² 262, Boisacq Dict. 561, Trautmann Die altpreuss. Sprachdenkmāler 366) sako mūŗ *labas* (*lōbis*) esqs tos paċios kilmės kaip ir gr. *lāphyron* „Beute, grobis su paplėŗais“, *amphi-laphēs* „apglėŗiqs“, *amphi-lāpheia* „tūris, dydis, lobis“, sanskrit. *lābhate* „ima, griebia, pasiekia, įgija, apturi“, *rābhate* „paima“, *lābhas* „pelnas, nauda, sykis“.

Labo ryto (vakaro) ir *labos* dienos (nakties) niekas neturi teisės pakeisti *geru* rytu (vakaru) ir *gera* diena (naktim). Tam keitimui nėra nė maŗiausios prieŗasties. Viena, mūŗ *labas* yra savas ųodis. Antra, niekas niekur Lietuvoje iki ųiŗlei nėra nei sakes nei raŗes *geras* rytas (vakaras), *gera* diena (naktis). *Gero* ryto, *gero* vakarēlio ne rasime nė vienoje mūŗ liŗudies dainoje.

Susimildami, liaukimės darķę savo kalbā! Netaisykime jos tariamųjų klaidų, pirma gerai jų neiŗtyrē!

Kaune, 1921 m. balandŗio mėn. 7–21 dd.

69. Krēslas ir kedē.

ųodynų liudijimu *krēslas* reiŗkia: 1) sōstas, Gesāss R II 170 M II 226, 2) Sitz eines Kōniges R II 329 M II 440,

1) kuo tassāi pasāulis grōŗisi DPo. 579, 6.

3) Stuhl, vornehmer R II 345 M II 462, 4) Polster am Wagen R II 280 M II 375, 5) Rungholz (Polster) R II 296 M II 397, 6) ein hoher Stuhl vornehmer Leute, ein Ehrenstuhl, der Rungenstock, das Polster auf der Hinteraxe des Wagens, in welchem die Rungen stecken. *Krēslelis* Dim. dass. besonders der kleine Stuhl auf dem die Weberinnen sitzen. *Balnakrēsli* der Sattelbock, das hölzerne Sattelgestell, welches nachher gepolstert und bekleidet wird (Ragnit) N 226, 7) der Stuhl, in manchen Gegenden ein stattlicher Stuhl, — bei Tilsit ein Stuhl ohne Lehne, ein Fusstuhl K., 8) *krzesło*, кресла, стулъ Miež, 9) *stolek* J (Inlejsk skersaj skieta in lentą *krēsta* kad kojos stipriau stovėtu), 10) ein Schemel, das schiefe Brett am Spinnrad, das die jumprovas sammt Spule und Wocken trägt BF 128, 11) *sella* Dauk. žodr. Dusetiškių, kvėdarniškių, švėkšniškių ir kiti lietuviai *krėstu* vadiną sostą su atkaiči (спинка), tai yra „krzesło“, „стулъ“. Jauniaus liudijimu seniau *krėslas* paprastai būdavęs pīnīs (sedile ex arudine plexum).

Mūsų raštai *krėslą* pradėjo vartoti nuo 1595 m. (Daukšos Kat. 47,4). Šiandie ji pažįsta visos mūsų kalbos tarmės.

Kedę žodynai aiškina šitaip: 1) *Keddē* ein hölzernes Stühlchen ohne Lehne R I 57 ein hölzernes Spinnstühlchen ohne Lehne M I 112, 2) Stuhl ohne Lehne, *Keddē* R II 345, M II 462, 3) *Keddē* ein aus einem Tannenstamm gesägtes Spinnstühlchen, so dass die Aeste zugleich als Füße dienen N 189, 4) *kedē* *stolek*, *krzesło*, *zydelek* Miež., 5) *stolek* drewnians (Kedē yra medinė, o krasė pinta yra arba su priegalviu) J, 6) *kedē* hölzetnes Spinnstühlchen; in Südlit. auch: hölzerne Ban K.

Šių dienų tarmės rodo, kad *kedē* SN. arba žem. *kėdė* (Kv., Mos., Sīnt., Tverai, Svėkšna, Eržvilkas) reiškia sostą be atkačties, t. y. табуּпетъ, *stolek*. Lyties *kėdė* (su kirčiu ant—dė), del kurios gyvi niekai mano pasakyta Aistiškuose studijuose (I 64), šnekamoji kalba nepažįsta. Kėdės vietoje reikia rašyti *kėdė*.

A. Leskien'as (Bildung der Nomina im Litauischen 265) spėja, kad mūsų *kedē* drauge su latvių kalbos žodžiais *k'eda* *k'edra* „varpstė, Spindel“ kilimo esanti suomiška; plg. èst *kedr*, suom. *keträ* *kehrä* „skritulys, varpstė, Scheibe, Spindel“ (V. Thomsen Berör 258).

Jei *kedē* (žem. *kėdė*) „табуּпетъ, скамеечка“ senovėje bus iš fikrųjų buvusi „verpiamasis sostas“, „Spinnstühlchen“, tai ji tuomet drauge su Leskynu teks laikyti suomiškos kilmės žodžiu.

Kad *kedē* būtų ir savas žodis, tai dar ir tuomet ji negalėtų atstoti mūsų *krėslo*, nes šnekamosios kalbos liudijimu

kedė visai nepanaši į *krėsłq*: ji neturi atkalties, o *krėsłas* ją turi.

Krėsłas keisti *kede* nėra nė mažiausio reikalo, nes jis nėra slaviškos kilmės žodis. Rusų *кресло* (reikia rašyti *крѣсло*), gudų *kresla* (Карскій Бѣлоруссы I 134), ukrainiečių *kríslo*, čekų *kr'eslo*, slovākų *krieslo* ir lenkų *krzesło* (senovėje ir dabar tarmėse *krzasło* A. Brückner Rozprawy 26,380, Arch. für slav. Phil. 20,518) „Lehnstuhl“ niekiek nekliūva, kad mūsų *krėsłas* būtų savas, vadinasi, lietuviškas žodis. Vien tik dėl to, kad slavėnai sako *ěsti* (r. ѣсть, l. jeść), *sěmę* (r. сѣмя, l. siemie), *statī* (r. стать, l. stać), *vorna* (r. ворона, l. wrona, bulg. vrana), *lava* (r. лава, лавка, l. ława), *golva* (r. голова, l. głowa, bulg. glava), *služiti* (r. служить, l. służyć), lietuvių kalbos žodžiai *ěsti*, *sėmenes*, *stóti*, *várna*, *lóva*, *galvà*, *slaugyti* (aš *slaugaū*) nėra kilimo slaviški. Taip lygiai ir slavėnų *krėslo* (*крѣсло*) dar nerodo, kad mūsų *krėsłas* būtų slaviškos kilmės. Slaviškos kilmės žodžiai lietuvių kalboje slavėnų garso *ě* (*n*) vietoje paprastai turi *ie*, kas matyti iš šių pavyzdžių: *griėkas*—грѣхъ, *viėdras*—вѣдро (l. wiadro), *svietas*—свѣтъ (l. świat), *vierà*—вѣра, *mierà*—мѣра, *patiekà*—потѣха, *tiėšyti*—тѣшити, *liėsvos* „kópėčios“—лѣства, *liėсныkas* Dus.—лѣсникъ, *biesas*—бѣсъ, *piėskos*—пѣски (piaski), *biėdnas*—бѣдный, *sriėlėčius*—стрѣлецъ (l. strzelec), *strielbà*—стрѣльба (l. strzelba), *riėžnykas* Dus.—рѣзникъ, *padriėzas*—подрѣзь (pavažų), *diėdas*—дѣдъ, *viėžlyvas*—вѣжливый, *nodiejà*—надѣя (l. nadzieja), *liėkorus*—лѣкаръ, *liėčyti*—лѣчити, *biėlyti* „kaiñi engti, dirti“—бѣлвити, *mėsiėdas*—мясѣдъ, *susiėdas*—сусѣдъ, *sliėdas* (*šliėdas*)—слѣдъ (l. ślad) ir k.

Bėdà ir *strėlà* arba *strėlė* (tarmiškai: *strālā* Kup.), kaip rodo *biėdnas* ir *strielbà* su *striėlėcium*, turi būti savi, vadinasi, lietuviški žodžiai. *Bėdà*, sako, esanti tos pačios giminės narįs, kaip ir mūsų žodis *bādas*. Senovės vokiečių žodis *strāla* „Pfeil, strėla“ rodo, kad slavėnų garsas *ě* (*n*) kilimo yra iš ilgojo *ē*, kuriam lietuvių kalboje visuomet atliepia *ė*. Senovės vokiečių žodžiams *sāmo* „Same, Saat“, *māno* „Monat, Mond“, *quāla* „Qual, gėwałtsamer Tod“ lietuvių kalboje atliepia žodžiai *sėmens*, *mėnuo* ir *gėlà*. Taigi, mūsų *strėlà* yra tas pats žodis, kaip ir vok. *Strahl* „spindulys“ (senovėje *strāla* „Pfeil“) ir slavėnų *strēla* „strėla“.

Be lietuvių *krėsłq* pažįsta iš baltų (aisčių) giminės dar latviai ir prūsai: la *krėsłis*, kilm. *krėsła* „Stuhl, Lehnstuhl“ (la ryt. *krasłys* „krzesło“ Kurmin 60) ir pr. *crėsłan* „Barkenstuhl, Lehnstuhl“. Vadinasi, *krėslo* esama ne tik tai lietuviško, bet ir aistiško žodžio. Be aisčių *krėsłq* pažįsta dar aisčių kaimynai—šiaurės slavėnai, būtent—rusai, lėnkai ir čekai su slovākais. Pietų slavėnai (bulgarai, sirbai

ir slovencai) *krėslo* nepažįsta. Tos dėliai priežasties kai kas, pavyzdžiui, suomių žemės slavista J. Mikkoła (BBXXI 120), įtaria šiaurės slavėnus *krėslo* vardą pasiskolijus nuo savo kaimynų aisčių. Mikkolos nuomonei pritaria žodžio geografija drauge su jo etimologija.

Krėslos (daug. *krėslos*—latv. *krēsli*) kilęs yra iš tos pačios šaknies, kaip ir žodžiai: 1) *krāsė* „Stuhl“ R I 66 II 329, 345 M I 128 II 440, 462, K., Sch 283, „krzesło z poręczem“ P., „krzesło“ J., L., Kv., SN., Val., Jd 1492, 11; *Krāsė*—*krėslos*, kuris tur užpakalį (спинка) nugarai atremti; *krėslos*—dirbtas atskirai ir viršus ir kojos ir nėr kuo atremti nugaros, visi kraštai beveik lygūs; *kėdė*—primityvus sėdimas rakañdas, prie kurio menkai darbo tepridėta: pakert medį, kurio pamato dailiai atsikišusias šakas, kaip keturios kojos, kokiam liemens daikte, išpjaun tą tarpą, atskel liemens dalį pagal tas šakas, palikę šakų galus prie tos skeliaudros, apdailina—ir *kėdė*, pastatei ir sėdėk (Ežvilkas; taip man paaiškino J. Šveistys);

2) „w Odachowie (t. y. Skaudvilės ir Tauragės apylinkėjė) zedelek *krestas* zamiast zosłanas albo kriesłas“ KosL 116 A.

Jaūniaus liudijimu seniau *krėslo* būta pintinių, ką patvirtina ir latvių kalba savo pósakiais: *meldu krēslis* BW 13646, 18526 arba *meldru krēslis* 13289; 13250, 2, 3 „meldu, meldinis *krėslos*“, *stiebru krēslis* BW 23252 „stembrų, stembrinis *krėslos*“ (*stembrai* „meldai“ Mos., Slt., Dauk.); *Pinu* simtu niedru *krēslu* BW 16108 „pyniau šimto nendrių *krėslo*“; Atsėsties, jaunā mārša, uozuoliņa bluk'tī, kad *krēsliņa nepašuvi*, bāliņuos dzīvuodama BW 18845 „atsisėsk, jaunoji marčia, ažuolēlio trinkelējė, kad *krēslelio nepasiuvai*, broleliuose gyvendama“.

Taigi, *krėslo*, *krāsės* ir *krēsto* senovėje būta pintinio (siūtinio) sosto, pintinės sėdynės. Šaknies *kres-*, iš kurios turime ir *krės-* ir *kras-*, kadai kitkart réikšta „pinti“. Iš šitos mūsų šaknies bus kilęs ir slavėnų „pintinės“ (Korb) vardas *krošña* (iš senėlesnės lyties *kros-njā*): r. крошня „vytelinis arba plėšinis krežis“, ukr. **króšña* „toks tinklas, graibštas; vežimo dangtis, palagas“, bulg. *króšña* „krežis, Korb“, sirb. *krošnja* „doklas; pintinis avilys“. Slavėnų *krošña* greta savęs turi lytį ir *krosna*: slovenų *krósna* (greta su *króšnja*) „regztis, rėzginės; krūmas, medžio viršūnė“ (plg. slovenč. *koš* „krežis—krūmas—medžio viršūnė“), ček. *krosna* *krúsna* „rėzginės“ ir lenk. *krosna* „stiklams dėti skrynelė“.

Nuo čekų ir slovenų žodžio *krosna* „rėzginės“ nereikia skirti ir visiems slovėnams bendro „stāklių“ (Webstuhl) vardo

krosno, daug. *krosna*. Staklių ir krežio bendras vardas rodo, kad žilojoje senovėje ir stāklių, kaip ir *krāsės*, *krėslo* ir slovėnų **krošnios* „krežio“, būta irgi pintinių, kaip ir senovinių ekėčių.

Jei pagrindinė šaknies *kres-* reikšmė yra buvusi ne pyrimas, bet sėdėjimas, tai tuomet mūsų *krėslas*, *krėstas*, *krāsė* ir slavėnų *krosno* „stāklė“ bus vienos kilmės su žodžiais: 1) *krėslas kreslā* „zsiadfly, krėpy; плотный коренастый“ Šeduvā, 2) *krėsnas kresnā* „zsiadfly, krėpy“ KosL 46 B (Kr. Daukšos—Biržų mokytojo—žodynėlis, apie 1860 m.), SzD 335 „compactus, compacto corpore“, Dus., Vilkaviškis, Vyzuonos „žemo augumo, stipras, drūtas“; *Kresnas* dicker Mensch Mll 131 = latv. ryt. *krasnys* „siadfly, krėpy“ Kurmin 194, kame *a* iš senėlesnio *e*. Žodžių *krėsnas* ir *krėslas* pagrindinė reikšmė tebekyšo lenkiškame mūsų būdvardžio atstovė *zsiadfly*.

Iš būdvardžio *krėsnas* „zsiadfly“ žemaičiai turi pasidare daiktavardį *kresnā*, kilm. *krėsnos*¹⁾ „spirgas, skwarka, Griebe“ Als., Slnt., Švėkšna (*kresnūtė*, spirgas die Griebe KV I 565).

Jei *krėslas* su savo draugais iš tikrųjų reiškia tą pat, ką ir *sostas*, *sėdynė*, vok. *Sitz*, tai jis bus giminaitis ne tik tai žodžiui *krėsnas krėslas* „zsiadfly“ ir *kresnā* „spirgas, t. y. ссѣвшееся“, bet ir su veiksmažodžiu *krasūs siaus stis sich auf einem Stuhl setzen*, *Atsikrasti* į Padeimenį nach Paddeim ziehen N 224.

Veiksmažodis *krasūos krastis* „sėsti“ turi tokį pat balsio laipsnį, kaip ir *malū māliti* prie šaknies *mel-* (slav. *meljō*, r. *мелю*).

Krėslas turi tą pačią priesagą, kaip ir žodžiai *mėšlas* (mėž+*slas*), *pėslas* „penima kiaulė“, *tikslas* „Ziel“, *kruoslai* „blakstienų plaukai“ Sālakas, *mirkslas*, *mókslas*, *žąslai* „wędzidła“, *žáislas*, daug. *žáislai* „ирга“, *spąslai* „spąstai“ Als., Kv., Slnt., *kešlas* „geležinis padargas, įnagis“ Kv.—r. *чепецло* „Pflugmesser, Sech“, la. *meslis* „mesliava“ (met+*slas*), *kėslas* daug. *kėslai* „zamiar, hamʹpenie“ Mos., Slnt. (kėsintis, ketėti), slav. *máslo* „sviestas“, *čisló* „skaičius“, *vesló* „irklas“ ir k.

Taigi, nėra mums jokio reikalo išsižadėti žilosios senovės *krėslo* ir pakeisti jis nežinomos kilmės *kede*. *Krėslo* giminės narių pilna Lietuva. *Kedė* (žem. *kėdė*) neturi nei

¹⁾ Senas auksa aforlus (Wilntuje 1864, p. 148) Psalm. 102,4 tur sakinį „kaufai mana kaypo *kresnas* iszdžiūwa“. Žemaitiškas žodis *kresnas* t. y. *kresnos* (nom. pl.) reikia versti vokiškai ne žodžiu „Feuerbrand“ (Fortunatov BB III 66) — nuodėgulis, bet „Griebe“ — spirgas. Žemaičių *kresnoms* „spirgams“ nuodėgulis reikšmė teko pakliūti net į Bernekerio Slavisches etymol. Wörterbuch I 611!

Lietuvoje, nei plačiajame pasaulyje nė vieno giminaičio¹⁾.

Patys garsai nerodo, kad slavėnų žodis *krėslo* būtų kilimo aištiškas. Del garsų jo įtarti negalima. Jei slavėnų žodis *krėslo* iš tikrųjų yra aištiškas, kaip kad mano J. Mikola (BB XXI, 120), tai ne del garsų, bet del žodžio geografijos (jį tepažįsta tikrai aisčių kaimynai — šiaurės slavėnai) ir kultūros istorijos. Istorininkas vargu be galės sutikti, kad *krėslos* būtų buvęs jau pažįstamas toje gadynėje, kuomet dar slavėnai su aisčiais tebebuvo indoeuropiečių prokalbės kaimynės tarmės. Toje tolimoje gadynėje dar negalėję būti nei *krėslo*, nei *stalo*, nei kitų namūdės (Hauswesen) padarynių, nes tiems daiktams nėra bendrų indoeuropiečių kalbose vardų. Kalbos liudijimu indoeuropiečių pažinta *nāmas*²⁾ su *dūrimis*³⁾ ir *stogu*⁴⁾. Bet to namo dar tuomet neturėta nei *langū*⁵⁾, nei *lūbų*⁶⁾.

Kultūros istorija, kuriai pritaria ir žodžio geografija, rodo, kad su *krėslo* šiaurės slavėnai (lenkai, rusai ir čekai su slovakais) turėjo pasižinti nuo aisčių, veikiausia, nuo prūsų (*crēslan*).

Del tos pat priežasties ir šiaurės slavėnų (lenkų, rusų ir čekų) žodis *degūtb* „degūtas“ tenka su kai kuriais kalbiniškais (Mikkola BB XVIII 119, Zubatý Arch. für slav. Phil. XVI 423) laikyti skolytiniu žodžiu iš aisčių giminės kalbų, veikiausia, iš prūsų kalbos, kurios pietinėje tarmėje lytis *degutas* buvo ištariama **degutis* (plg.: *Deywis* „Dievas“, *dagis* „Sommer=dāgas“, *ladis* „ledas“, *warnis* „varnas“ ir k.). Ir iš lyties *degūtas* slavėnų kalboje galėjo atsirasti *degūtb*. Čia jie galūnę —*tb* pakeitė paprastąja —*tb*, kuri jiems gerai buvo pažįstama iš žodžių *nogūtb*, *lapūtb*, *olkūtb* „alkūnė“, *poūtb* „lašinių šalinė“ (mūsų *paltis* — slaviškos kilmės žodis).

¹⁾ H. Petersson'as (Studien über die indogermanische Heteroklasie. Lund 1921, p. 34) mūsų *kedę* gretina su žodžiais *kedėti* „pleišėti, skerdėti“ (Ziémė *izskeddēja* R II 411 „zerbersten“), *kedenti* „Wolle zupfen“, *kadariai* „Lumpen, skarmalai, lakatai“ ir k.. *Kedės* pagrindinė reikšmė būtų buvusi medžio „atplaiša“, „skeltiandra“.

²⁾ Slav. *dom*, lot. *domus*, graik. *domos*, sanskrit. *damas*, arm. *tun*, airiškai *dam* „namas“.

³⁾ Liet. *durės*, latv. *durvis*, prūs. *dauris*, slav. *dviri*, graik. *thyra*, lot. *fores*, sanskrit. *duras* „duris“ (accus. pl.), arm. *durn*, sen. vok. aug. *turi* „Türe“, kimr., bret. *dor*, alban. *dero*.

⁴⁾ Graik. *stegos tegos*, air. *teg*, sen. vok. aug. *dah*, lot. *tectum* „stogas“.

⁵⁾ *Langas* atsirado aisčiams jau atsiskyrus nuo kitų indoeuropiečių. *Langas* = latv. *luogs* || prūs. *lanxto* „Fenster“.

⁶⁾ *Luboms* bendro vardo lietuviai neturi net ir su latviais (*griestī*), ne tikrai su prūsais. Prūsai žodžiu *lubbo* vadino „lentą“. Latvių *luba* tebėra dar *luobas*: važuosim *lūbu* plėst BW 33317 „važiuosim luobo plėšti“.

Del garsų ir slavėnų *degūtis*, kaip ir *krėslo*, galėtų drąsiai būti savas žodis, bet jam liepia svetimam būti nелеmtoji kultūros istorija (indoeuropiečių, mat, dar nepažinta *degutis*!) ir žodžio geografija (tikrai vienu šiaurės slavėnų žemėse tepažįstamas *degutas*!).

Krėslo ir *kedės* studija pasidarytų daug veiklesnė ir įdomesnė, kad ji būtų papuošta bent keliolika paveikslėlių. Tie paveikslėliai turėtų atvaizduoti dabarties ir praeities mūsų sėdimuosius baldus, būtent—*krėslą, kedę, krasę, krestą, suolą, suolelį, zoslaną, trinką* ir k. Sėdimųjų baldų paveikslai gali būti ranka piešti arba ir fotografuoti. Be paveikslėlių geistina dar gauti kuo daugiausia tikslų sėdimųjų baldų aprašymų iš visų Lietuvos kampų.

Piešiniai, fotografijos ir aprašymai reikia siųsti mano vardu per „Švietimo darbo“ redakciją.

Gautąją medžiagą pasinaudosiu papildytame ir pataisytame „Kalbos mažmožių“ leidinyje, kuris žada būti iliustruotas, vadinasi, su piešiniais ir žemėlapiais.

70. Prašyti ir melsti.

Kai kurie mūsų inteligentai vengia žodžio *prašyti*. Jie visur jį pakeičia žodžiu *melsti*. Kartais galima nugirsti sakant net *atsimeldžiū užuot atsiprašau* „przepraszam, verzeihen Sie“! Vengėjams, mat, pasirodė *prašyti* esąs svetimas, nes ir mūsų kaimynai slavėnai sako *prošę prositi* (l. proszę prosić, r. прошу просить). Šių dienų mūsų inteligentai vengia slaviškos kilmės žodžių. Slaviškųjų žodžių baimė dažnai juos net ir suklaidina. Del tosios baimės vengėjai kartais ir lietuviškos kilmės žodį, vien del panašumo į slavišką, išjoja iš rašomosios kalbos. Taip šiaudie visai be reikalo iš rašomosios kalbos varomi yra *krėslas, skriaudą, marios, prašyti, vilna, boba, riba, liaudis*, nes jie primena slavėnų žodžius *krėslo, krivda, morje, prositi, vilna* (l. wełna, r. вóлна „Wolle“), *baba, (ob)rqbt rqběžb, ljudbe*. Del *skriaudės, boba, ribos* ir *liaudies* lietuviškumo jau esu rašęs „Švietimo darbe“.

Prašyti yra grynų gryniausias lietuvių kalbos žodis, giminaitis slavėnų žodžiui *prositi*. Kad būtų skolytas, tai tuomet būtų jis tariamas **prasyti*. Slavėnų kalbos garsas *s*, kuriam lotynų kalboje atliepia *c*, o germanų — *h* arba *g*, lietuvių kalboje bendruose žodžiuose atstoja *š*. Pavyzdžiui tesie slavėnų žodžiai *srdbece, sb, osbt* arba *osoka* „tokia žolė“, kuriems atliepia lotynų kalboje *cor cordis, cis ceter citra, acus acies acutus aculeus*, germanų — got. *hairto*

sen. vok. aug. *herza* „Herz“, got. *himma* daga „šiandien“, got. *ahs* „Aehre“. Šitiems slavėnų žodžiams lietuvių kalboje yra giminaičiai *širdis*, *šis*, *āšutas* „arklio uodegos plaukas“ arba *ašaka*.

Tokių atsitikimų, kuriuose veiksmazodžio bendratis (infinitivus) būtų vienoda ir lietuvių ir slavėnų kalbose, be *prašyti(e)* = slav. *prositi*, turime ir daugiau. Pavyzdžiui gali būti kad ir šios vienodai sudarytos beįdratys: *maišyti* = sl. *měsiti*, *snaigyti(e)* = sl. *sněžiti*, *mainyti* = sl. *měniti*, *laupyti* = sl. *lupiti*, *slaugyti* = sl. *služiti*, *vadyti* (*vādosi* „vadinasi“ Merkinė) = sl. *voditi*, **našyti* (iš kur: *našysta* „moda“ KosL 49 A, Dus., Kup., J 417 B) = sl. *nositi*, *tausyti* (vėjas *taūsos* „rimsta“, jau *apsitaūsė* „nurimo“ Dus.) = sl. *tušiti* (*o-tuxa*, *tuxľ*), *vartyti* = sl. *vortiti* (r. *воротить*, l. *wrócić*), *mánkytie* „мять, ломать“ SN = sl. *mōčiti* (r. *мучить*, l. *męzić*) ir k.

Mūsų veiksmazodžiui *prašau* *prašyti* latvių kalboje atliepia *prasu* *prasīt* „fragen, bitten, fordern“ su *s* užuot *š*, nes lietuvių kalbos garsas *š* latvių kalboje, kaip ir slavėnų, pavirto garsu *s*; pav.: *nėšti* = la. *nest* = sl. *nesti*, *šāmas* = la. *sams* = sl. *somъ* „tokia žuvis“, *ašis* = la. *ass* = sl. *osъ*, *maišyti* = la. *māisīt* = sl. *měsiti* ir k.

Be latvių ir slavėnų *prašymas* pažįstama dar ir kitų indoeuropiškiosios giminės kalbų; plg.: 1) lot. *procus* „jau-nikis, Freier“, *precēs* „malda“, *precāri* „prašyti, melsti“, 2) got. *fraihna* (*ai* = *e*) sen. vok. aug. *frāgēn* „ich frage“, 3) sanskrit. *praṇāh* „Befragung“, *praṣtum* „befragen, bitten“.

Prašymo žodis, kilusis iš šaknies *prekʹ*, *prokʹ* (lot. *precēs*, *procus*), plačiai pažįstamas indoeuropiečių kalboms. *Meldimo* žodį tepažįsta vieni tik lietuviai: *meldžiū*, *malda*, *maldaū*. Šaknį *meld(h)* pažįsta ir kitos indoeuropiečių giminės kalbos. Bet ten ji niekur neturi „meldimo“ reikšmės.

Meldimo sąvoka bus išsirutulusi iš kitos artimos sąvokos, pavyzdžiui, iš „minkštumo“ arba „lankštumo“ sąvokos: lot. *mollis* „minkštas, lankstus“, skr. *mṛdūh*, motr. *mṛdvi* „minkštas, gležnas, malonus“, gr. *málthakos* „t. p.“, got. *mildeis* „malonus“, sen. vok. aug. *milti* „draugiškas, geras, dosnus, malonus“, airiškai *mēld* *mēldach* „acceptus, gratus“. Senovės lietuviui sakiny *mēldžia* Dievą buvo tolygus sakiniui „minkština Dievą“, „señkia Dievą“ (iš čia: *mēldas*, daug. *mēldai* Dus., *mal̃das*, daug. *mal̃dai* Eržvilkas, *mal̃dà*, ōs, *mal̃dą* Joniškis, Vabalninkas, latv. *mēldi*, *mēldri* „scirpus, iuncus“), „склоняеть Бога (на свою сторону)“, „maló-nina Dievą“.

Rusų *молить*, kaip rodo vakariečių slavėnų (lenkų, čekų ir Lužicos sirbų) *modłiti*, neturi nieko bendra su lietuvių veiksmazodžiu *maldyti*. Slavėnų veiksmazodis padarytas yra iš daiktavardžio *modla* (lenk. *modła*)¹⁾, kilusio iš šaknies *mod-* ir priesagos-*la*.

Slaviškoji „meldimo“ šaknis *mod-* bus ta pati, kaip ir rusiškame žodyje *модѣть, умоудѣть* „ослабѣть, размокнуть, раскиснуть, устать“, kuriam yra giminačiai, gal, ir lot. *madēre* „šlapiam, vilgšnam būti, varvėti“ bei žem. *mā-daras* „skystas purvas, lutum fluidum“ Kv. (RFVLXVI 244).

Didžiojoje Lietuvoje (Dus., Kv., SN., J., Miež....) *melsti* reiškia „błagać“, „молить“, „умолять“, „beten“, „fleten“, o *prašyti* — „prosić“, „просить“, „bitten“.

71. Vilna ir gauras.

Šiandie mes turime tokių rašytojų, kurie ima vengti lietuviškų žodžių, panašiai skambančių su slavėnų kalbos žodžiais.

Iš panašiai skambančių žodžių lietuvių ir slavėnų kalbose ne visi yra slaviškos kilmės. Tarp jų daug yra ir savų, lietuviškų, vadinasi, bendrų žodžių ir slavėnams ir lietuviams. Kurie vienodai skambančių žodžių yra lietuviški, o kurie — slaviški, gali pasakyti kalbiniškas.

Kalbiniškai mums sako, kad *griėkas, patiekà, vierà, biėdnas, striėlčius* yra slaviškos kilmės žodžiai. *Bėdà, strėlà, rėžiu, sėmens, sniėgas* esą lietuviškos kilmės žodžiai. Taip kalbininkai tvirtindami, remiasi garsų atatikimo, atliepimo dėsniais. Pasirodo, kad slavėnų garso *ě* (*ѣ*), vadinamojo „jačio“, esama dvejopos kilmės: 1) iš ilgojo *ē* ir 2) iš dvi-balsio *oi* ir *ai*. Pirmajam slavėnų „jatiui“ lietuvių ir latvių kalboje bendruose, ne skolytiniuose, žodžiuose atliepia *ė: sėmė* (r. *сѣмя*) || liet. *sėmens*, lot. *sēmen; dēdъ* „дѣдъ“ || la. *dēdēt* „выѣтриваться, старѣть, ветшать“. Antrajam „jatiui“ lietuvių ir latvių kalboje turi atliepti *ai: mėniti* = liet. *mai-nyti*, la. *maĩnīt, mēsiti* = lie. *maišyti*, la. *māisīt, vēньсь* = lie. *vainikas* || la. *vaĩnags, snēži:ī* = lie. *snaigyti*.

Slavėnų žodžiui *snėgъ* lietuvių kalboje turėtų atliepti * *snaigas* = pr. *snaygis* = got. *snaiws* „Schnee“ = indoeur. * *snoigwhos*; plg.: *į-snaigas* „sniegas medžių šakas nugulusis, lenk. *nawis*“ Kv., Riet. *Sniėgas*, latv. *sniegs* turi to paties laipsnio balsį, kaip ir veiksmazodis *sniėga* Dus. = la. *snieg* = gr. *neiphei* „sniegti, schneit“. Vadinasi, mūsų *sniėgas* kilęs yra iš lyties indoeur. * *sneigwhos*. Lietuvių bei latvių

¹⁾ Senovės lenkiški žodžiai *modła* „malda“ ir *modłiti* „melsti“ prūsų kalboje davė lytis *maddla* „Bitte, Gebet“ ir *madłti* „bitten, beten“.

sniēgas balsio atžvilgiu yra to paties laipsnio, kaip ir rusų žodis *chirupb* „sniēgena“.

Kad *sniēgas* būtų slaviškos kilmės žodis, tai tuomet latviai tartų **snēgs* (plg.: *grēks* = *ερῆξ*), o žemaičiai — **sniēks* (plg.: *griēks*, *patiekā*); tuo tarpu jie taria *sniks* (Erzvilkas, Kv.) arba *sneiks* (Als., Riet., SInt.).

Taigi, kalbos žodžiuose esama tokių žymių, kurios leidžia mums išskirti svetimuosius žodžius nuo savųjų.

Ir slavėnai ir lietuviai yra vienos motynos kalbės vai-kai. Tą motyną kalbą mokslninkai vadina indoeuro-piečių (Indogermanen) prokalbe. Indoeuropiečių prokalbė dar prieš Kristaus užgimimą ben už 2000 metų suskilo į daugybę tarmių, iš kurių ilgainiui išsirutulo šių giminių kalbos: 1) *āisčių* arba baltų giminės kalba su lietuvių, latvių ir prūsų tarmėmis, 2) *slavėnų* giminės kalba su rusų, lenkų ir kašubų, čekų ir slovakų, Lužicos sirbų, bulgarų, sirbų ir slovenų tarmėmis, 3) *arijų* giminės kalba su indi-jėnų ir iranėnų (persų, kurdų, osetų...) tarmėmis, 4) *armenų* kalba, 5) *albanų* kalba, 6) *graikų* kalba, 7) *italikų* gim-inės (lotynų, umbrų, oskų) kalba, 8) *kektų* giminės kalba (sen. galai, airiai, bretonai...) ir 9) *germānų* giminės kalba (gotai, vokiečiai, švedai...).

Visų devynių giminių kalbos savo žodyne turi daug bendrų žodžių. Bendrieji žodžiai bus jų gauti iš motynos kalbos, vadinamosios indoeuropiečių prokalbės. *Šunį* va-dina bendru vardu šios indoeuropiečių taūtos: *āisčiai* (*šuō šunį*, pr. *sunis*, la. *suns*), arijai (skr. *çvā*, kilm. *çūnaḥ*, avest. *spā*, kilm. *sūnō*), graikai (*kýōn*, kilm. *kynós*), keltaī (air. *cū*, kilm. *con*, korn., bret. *ki*), germanai (got. *hunds*, vok. *Hund*). Bet tokių žodžių, kurie būtų išlikę visų devynių indoeuro-piečių giminių kalbose, nėra daug. *Sūnų* tepažįsta tiktai lietuviai, prūsai (*soūns*), slavėnai (*synō*), germanai (got. *su-nus*, vok. *Sohn*), arijai (skr. *sūnūḥ*, avest. *hunu*). Latviai, aisčių giminės narys, sūnui vadinti vartoja kitą vardą, būtent — *dēls*, kilusį iš šaknies *dhē(i)* - „žįsti, siurbti“, iš kur: lie. *dėlė* „siurbėlė“, gr. *thēlys*, skr. *dhārūḥ* „žindas“, lot. *fēlāre* „žįsti“, *fēmina* „moteris, t. y. žindama“, skr. *dhātavē* „žįsti“.

Senieji indoeuropiečių prokalbės žodžiai daug kalbose tapo užmiršti, išspaudus juos naujiesiems. Kiti žodžiai, reikia spėti, dar tuomet, kai indoeuropiečių prokalbė tebebuvo viena kalba, buvo pažįstami ne visoms prokalbės tarmėms. Ir žilojoje senovėje bus taip pat buvę, kaip kad matome esant šiandieninėse kalbose. Lietuvių kalboje yra daug tokių žodžių, kuriuos tepažįsta nedideli kalbos plotai. *Kūlis* „akmuo“, *spėrus* „skubus“, *slavāris* „sėk“, *vėnios* „sif“ ne-

sudaro visų lietuvių kalbos šnektų turto, nes tuos žodžius reta šnehta tepažįsta. Tokios rūšies žodžių galėjo būti ir indoeuropiečių prokalbėje. Kitus žodžius ir indoeuropiečių prokalbės gadynėje tepažino viena, dvi, trys, keturios artimiausios kaimynės tarmės. Tokio, pasirodo, būta *mārių* (indoeur. *marī*) vardo. Jis tepažinta indoeuropiečių prokalbės gadynėje tikrai penkių artimiausiųjų kaimynių tarmių, būtent: aisčių, slavėnų, germanų, keltų ir italikų.

Kadangi aisčiai nuo senų senovės gyvena kaimynais su slavėnais, tai visai nebus nuostabu radus jų kalbose nemaža bendrų žodžių, kitose kalbose negirdėtų. Jeigu *mārios* ir *lašiša* (pr. *lasasso*, la. *lasis* || sl. *lososb* || germ. *lahs* „Lachs“) yra tam tikros indoeuropiečių prokalbės tarmių grupės žodžiai, tai kodėl negalėtų būti ir slavėnams bei aisčiams bendri žodžiai indoeuropiečių prokalbės slavėnų ir aisčių tarmių grupės žodžiais? Bendrieji žodžiai dar nerodo, kad slavėnai su baltais būtų kilę ne tiesiog iš indoeuropiečių prokalbės kaimynių tarmių, bet per pereiginį laipsnį, vadinamąjį bendrą „slavėnų aisčių“ prokalbę.

Aisčių žodžiams *vārna* (la. *vārna*, pr. *warne*), *šārka* (pr. *sarke* „Elster“), *rankā* (pr. *rānkan* „ranką“, la. *rūoka*), *draūgas* (la. *dtāugs*, pr. *draugi-waldūnen* acc. s. „Miterbe“), *galvā* (la. *galva*, pr. *galwo gallū*), *vaŕtai* (la. *vārti*, pr. *warto*) slavėnų kalbose atliepia žodžiai *vorna* (r. *ворона*, l. *wrona*, bulg., ček. *vrana*), *sorka* (r. *сорока*, l. *sroka*, sen. bulg. *cpaka*), *rōka* (r. *рыка*, l. *rēka*), *drugъ*, *golva* (r. *голова*, l. *głowa*, bulg. *glava*), *vorta* (r. *ворота*, l. *wrota*, sen. bulg. *vrata*). Vien tik tuo, kad šitų žodžių iki šiolei dar niekas nėra radęs kitose indoeuropiečių kalbose, negalima išrodyti slavėnus ir aisčius turėjus dar kitą, atskirą nuo visų indoeuropiečių prokalbę. Visi tie žodžiai tiek terodo, kad senų senovėje šiaurės rytiečių indeuropiečių dviejų tarmių turėta tiems daiktams kitni vardai, nesutinką su vakariečių ir pietiečių indoeuropiečių prokalbės tarmių vardais; pavyzdžiui: lot. *cornix corvus* — gr. *kórax* „varnas“ *korōne* „varna“, lot. *manus* — sen. isl. *mund*, sen. vok. aug. *munt* „ranka“, gr. *kheir* — arm. *jeñn*, alb. *dorə* (* *g'hērā*), tochar. A *tsar* B *šar* „ranka“, lot. *caput* — sen. isl. *hǫfod* „galva“.

Aisčių ir slavėnų kalbose yra gana daug bendrų žodžių. Mūsų rašytojams reikia būti labai atsargiems, kad vengdami slaviškos kilmės žodžių kartais neišvartytų iš rašomosios kalbos ir bendrųjų žodžių. Šie žodžiai, kad ir beveik vienodai skamba su slaviškaisiais, kilimo yra savę: 1) *prašyti*, la. *prasīt* = sl. *prosiiti*, 2) *šāmas*, la. *sams* = som. „tokia žuvis“, 3) *šiēnas*, la. *siens*, iš kur suom. *kariel*. *heinä*, veps. *hein*, vot. *einā*, est. *hein hain*, lyb. *āina*, lap. *suoidne*

suoine „Heu“ (Thomsen Berör. 223), iš aistiško vard. * *šeina-n*: sl. *sěno* (r. сѣно, I siano) iš. indoeur. * *k'oino-m* (lietuviškai būtų: * *šaiņas*), 4) *lópa* „šuns, zuikio, lókio letena“ Dus. = sl. *lapa*, 5) *lóva*, la. *láva* = sl. *lava*, 6) *naga* = sl. *noga*, 7) *rasà* = sl. *rosa* = skr. *rasā*, 8) *kasà* „supinti moteries plaukai“ = sl. *kosa* || *kosmъ*, *kosma*, 9) *miglà* = sl. *mьgla*, 10) *rāgas* = sl. *rogъ* ir k..

Žodžiai *dvāras* „имѣнїе“ ir *stālas* „столъ“ dėl garsų atliepimo (sl. *o* = liet. *a*) galėtų būti lietuviškos kilmės. Bet kultūros istorija aiškiai rodo tuodu žodžių esant skolytinių, nes senovės gadynėje indeuropiečiai *dvarų* ir *stalų* dar nepažinę. Žodžio geografija rodo *dvaro* ir *stalo* tėvynę esant Slavėnuose.

Vilnos pasirodė esančios kilimo slaviškos „Senovės apsakymėlių“ vertėjai. Ji tariamąją svetimybę *vilnas* visur pakeitė *gaurais*. Taip padariusi vertėja sunkiai nusidėjo lietuvių kalbai. Pirma, be reikalo iš raštų išvarė žilosios senovės žodį. Antra, pakeitusi *vilnas gaurais* lietuvių turtą pamazino. Toksai kalbos turto mažinimas gali mus priversti iki nususimo, nusigyvenimo. Susimildami, kalbos tariamųjų svetimybų varytojai, palikit mus po senovei sėdėti *krėsluose* ir austis sau drabužį iš *vilnų*! Dar mes nėsame tiek nusigyvenę ir taip subarbarėję, kad mus džiugintų peršamoji *kedė* su *gaurais*!

Vilna yra senas, dar iš indoeuropiečių prokalbės paveldėtas žodis. Be lietuvių, iš aisčių *vilnq* dar pažįsta latviai (*vilna*, tarm. *villa* „Wolle“) ir prūsai (*wilna* Gr 48, *wilnis* V. 477 „Rock, t.y. vilnonis drabužis“). Iš aisčių vardas *vilnai* pasiskolėta ir suomių: s., kar., vot. *villa*, veps. *vil*, daug. *villat*, lyb. *vila* „Wolle“, est. *will* „Fließ“, daug. *willad* „Wolle, Fasern“ (Thomsen Berör. 242).

Mūsų *vilna* yra tas pat žodis kaip ir slavėnų *vlъna* (r. вълна, I. *wefna*, sen. bulg. вълна), gotų *wulla*, sen. vok. *wolla* „Wolle“, skr. *ūrṇā* „Wolle“. Iš tos pat šaknies, bet su kito laipsnio balsiu, kilęs yra *vilnos* vardas lot. *lāna* „Wolle“ (indoeur. **wlānā*), gr. *lēnos* dor. *lānos* n. „Wolle“ (indoeur. **wlānos*), air. *olann* kimr. *gwlān* korn. *gluan* bret. *gloan* „Wolle“ (ieur. **wlōnā* Pedersen Vergl. Gr. I 179, 158), lot. *vellus* „vilna“ ir arm. *gefm* „vilna, tūbas“.

Vilna, r. волна, I. *wefna*, vok. *Wolle* ir skr. *ūrṇā* savo balsiais niekuo nesiskiria nuo šios eilės žodžių: *pilnas* (latv. *pīlns*, pr. *pīlnan*), r. полный, I. *pefny*, vok. *voll*, skr. *pūrṇāḥ* „voll“. Tos pat šaknies, bet su kito laipsnio balsiu, yra: lot. *plēnus*, skr. *prāṇaḥ*, air. *lān* „pilnas“ (*plān-*), *līnaim* „pildau“ (*plēn-*).

Ir pilnam ir vilnai nekliūva r. полный ir волна, I. pefny ir wefna būti savais žodžiais. Abudu žodžiu mūsų yra paveldėti iš bendrosios indoeuropiečių prokalbės, kurioje juodu buvo tariamu **wl̥nos* ir **wl̥nā*¹⁾.

Gauras (paprastai daug. gaurai) „włos na ciele, kosmyk; włókno“ J. „die kurzen, eine Haut rauh machenden Haare“ K = latv. *gauri* „die Haare an den Schamteilen = *gauruotinė* (Kv.)“. Šito mūsų žodžio irgi patekta suomių giminės kalboms: suom., kar., vot. *karva*, est. *karw* „pilus vel vilus animalium, plantarum, corporis humani; color pilorum, color, forma“, lyb. *kāra* „Haar“, lap. *garvve* (Thomsen Berör. 171).

Mūsų *gauri* irgi, pasirodo, turima giminaičių užsieniuose. Štai jie: 1) air. (mir.) *gúaire* „plaukas“, 2) norv. *kaure* (ieur. **gouro-*) „gárbana, krause Locke, Hobelspan“, s. isl. *kárr* „krause Locken“ (ieur. **gowero-*) Lidén IF XIX 318.

Joniškiečiai (ties Šiauliais) gaurus, sakó, vadiną *kaurais* RFV LXXI 52. Ar iš tikrųjų?

Vilnų vardas rodo, kad indoeuropiečių jau senai prisijaukinta *avis* ir laikyta ji ne tikrai dėl mėsos ir kailio, bet ir dėl vilnos. Aviės vardą pažįsta šios indoeuropiečių giminės taūtos: 1) aisčiai: lie. *avis* = la *avs*²⁾; lie. *āvinas*, daug. *avinaĩ* = la. *avins* BW 9774, 11587, 21414 var. (paprastai la. *āuns*) = pr. *awins* „Widder“, 2) slavėnai: *овъца* „avis“ = skr. *avi-kā* (r. *овъца*, l. *owca*, sen. bulg. *овъца*); *овънъ* „avies patinas“ (r. *овенъ*, kilm. *овна*, sen. bulg. *овънъ*) = lie. *āvinas*, 3) arijai: skr. *āviṣ* „Schaf“, 4) graikai: *ó(v)is oīs* 5) italikai: jot. *ovis*, umbr. *oui uves* (acc. pl.), 6) keltai: air. *ói* „avis“, 7) germanai: got *awēpi* „avių pulkas“, *awi-str* „avių tvartas“, sen. vok. *ouwi*, *ou* „Schaf“, vok. tarm. *Aue* „Mutterlamm“.

Aisčiai su slavėnais turi bendrą vardą ne tikrai aviai, bet ir jos „patinui“: *āvinas*³⁾ = sl. *овънъ*. Kad avių veisimo augštai stovėta šiaurės indoeuropiečių tarmėse, iš kurių paskui išdygo slavėnų ir aisčių kalbos, rodo ne tikrai avino vardas, bet ir bendras vardas avies ir avino vaikui. Šiaurės rytiečių indoeuropiečių tarmėje avies ir avino vai-

¹⁾ „Jertu“ čia išreikšiamas silpnasis balsio *e* laipsnis. Taip bent ji pažymi H. Hirtas (Indogermanische Grammatik II Heidelberg 1921, S. 78, 79). Raide *o* žymime silpnąjį ilgųjų *ā*, *ē*, *ī* laipsnį. Prieš balsių trumėjimo dėsnio atsiradimą mūsų žodžiai yra turėję šitokią išvaizdą: **pelēnos* ir **welānā*.

²⁾ *avis* BW 24327 (gen. s.), 1317 (nom. pl.), 3345 ir 23581 (acc. pl.), *avju* 5604; 5666,1 (gen. pl.).

³⁾ Nuo aisčių su avina pasižinta ir suomių: s. *oinas*, kar. *oinas*, veps. *oinas* „vervex, arles“, est. *oinas*, *ōinas* „männliches Schaf, Widder“, lyb. *oia*, *oeh* „Hammel“ (Thomsen Berör. 160).

Kas vadinta žodžių * *jēros*, reiškusių tą pat, ką reiškia ir vok. *Jährling*, t. y. „metus išmėtęs gyvolis, mitulys, metinis“.

Žodis * *jēros* „Schaflamm, ягненокъ. ėriukas“ yra vienos kilmės su „metų“ vardu: avest. *yār n.*, got. *jēr*, sen. vok. aug. *jār* „Jahr“. Siaurės rytiečių indoeuropiečių žodis **jēros* slavėnų kalboje turėjo pavirsti lytimis *jār̃* (seniau) ir *jar̃* (kiek vėliau) ¹⁾. Abidvi slavėnų kalbos lyti tebegyvena, kaipo skolytiniai žodžiai, suomių kalboje: *jäärä* ir *jaara*, ėst *jäär* ir *jaar* „Schafbock, Widder“.

Slavėnų žodžiui lietuvių kalboje atliepia *jėras*, o latvių — *jērs* „Lamm, ягненокъ“.

Jėrą aš pažįstu iš šių šaltinių: 1) *jėras* (paprastai *jėrėlis*) J 684 „Jaginė“, 2) *jėraitis* „jagniatko“ Miež., 3) Weliku *Jereli* walgiti BrP I 357 *ierelei* Br (KZ XLIV 329), 4) *jėras* Vilniaus žemėje (K. Jauniaus liudijimu).

Lietuvoje užuot *jėras* dažniau yra tariama be *j*, vadinasi, *ėras* (ėrėlis, ėrytis, ėriukas). Dusetiškiai sako *gėriūkas* ir *gėriōkas* (plg. dar J 427). Kretingos apylinkėje esą sakoma *vėras*, *vėraitis* „jagniatko“.

Pamatine „ėro“ vardo lytimi reikia pripažinti lytį *jėras*, daug. *jėrai²⁾*.

Del *j* nykimo prieš *ė* plg.: *ėgėrė* Sch 204, 213 ← *jėgėrė* K. „Jäger“, *ėmiaū* ← ryt. *jėmiaū*, la. *jėmu* BW 1369, 3842 *jėme* 4072; 13250,28 es *jėmu* (S. Cunsks Latv. taut. dz. I 6).

Dusetiškiuose užuot *jėknos* „kepens“ sakoma yra *ėknos*, su kuo sutinka ir latvių rytiečių žodis *aknys* „watroby, jecur“ (Kurmin 233), kilęs iš senėlesnės lyties *eknas*. Rašomosios latvių kalbos lyčiai **aknas* (nom. pl.) Kurmino žodyno tarmėje atlieptų lytis **oknys* (plg.: *okka* „studnia“ 208 ← *aka*, *oklys* „šlep“ 198 ← *aklis*, la. *odota* „igla“ 42 ← *adata*, *sofdons* „słodki 199 ← *saldans* BW 11186 var., 15525, 19488 var.).

72. Mūsų žodžių giminaičiai.

1. *Baladoti* „klopfen, poltern“ VChr. 219, 29, Aist. st. I 126, RFV. LXV 311 Brugmann'as Gr. I² 821 ir Agrell'is Zur slav. Lautlehre 81 be reikalo perdirbo lytim baldoti, kurios šnekamoji kalba nepažįsta. Mūsų žodžio vokalizmas yra slaviškas; plg. (su)kalatoti „mušti, pliekti“ Sch 211, 232, 243 iš lenk. *kofatać*. Lenkų kalbos žodyne * *bofadać* „baladoti“, nors aš jo šiandien ir nerandu, turi būti pažįstamas.

2. *Biržulis* (Varnių par. ežeras) ir la. *Bērze* (upė), žinoma, neturi nieko bendra su sl. *bara* „pelkė“ (Mladenov

Stud. 16, 17), nes jie nėra atskirtini nuo *biržies* „beržyno“ ir *bérzo*.

3. *Dirginti* „liesti, pykinti“, *dirgau*,-*gyti* „atlaužti arba nuleisti (депать) šautuvo gaidelį“, *dirgti* (Dargė linai *atidirgo* „skara atkero, atšoko“): sl. *dȳrgati*, r. депать, l. *dziergnąć*: vok. *zerger*.

4. *Dragulis* (la.) „drebulyš, drugio krėtimas“: r. дрога, дпера „žmogus nenūorama“. Čia pridera ir užpalėno pavardė *Drāgas*.

5. *Dranga* „žerdž gruba, mocna“ KosL. 171 c (Varniai), *drāngos drāngų* (dusetiškliai ištaria *drūngās*) „повозка со снятыми колесами“= sloven. *drōj* „Stange, Leiterbaum“, sirb. *druga* „Zwirnspindel“. *Drāngos* greta savęs turėta lytis ir be *n*, t. y. **dragā*=r. дороги „vežimo priekis ir užpakalis, sujungtas pervaromis“.

6. *Glūmas* „baužas, šmulas, hornlos“ (Petersson Balt. u. Slav. 60) yra tas pat žodis kaip ir la. *glums* „glatt“, prie kurio turime ir lytį *glaums* „glatt“ BW 12190, 26540 var., 29163,1.

7. *Greimas* „пленка на молокѣ“ Dus. negali būti tas pats žodis su s. isl. žodžiu *krím* „Schleim“ (Petersson B. u. Sl. 72, Zwei Aufs. 60, Idg. Jahrb. VII 116), nes lietuvių žodis yra kilęs iš senėlesnės lyties *grėjimas* „kožuch na mleku“ KosL. 44 b (Biržai, Palėvenė); plg. ryt. *grejū*, *grėjaū*, *griėti* „nugriebti“.

73.

Įevads valuodniecībā prof. P. Šmidta lekciju konspekts 1920/1 akademiskā gadā Rīgā 1901 gadā. 40, psl. 94.

Liepos mėnesyje išėjo litografuotas „Kalbų mokslo įvados“ kursas, kurį šią žiemą skaitė prof. Petras Šmidtas Rygos universito studentams. Kurse yra šie skyriai: 1) valuodniecība un prātniecība (kalbų mokslo sąryšis su filosofija ir psichologija), p. 3—7, 2) pārskats par valuodniecības vēsturi (šis tas iš kalbų mokslo istorijos), p. 7—14, 3) morfologiskā valuodu klasifikācija (morfologiškasis kalbų skirstymas), p. 14—23, 4) genealogiskā valuodu klasifikācija (genealogiškasis kalbų skirstymas), p. 23—26, 5) indoeuropiešu valuodu saime (indoeuropiečių kalbų šeima), p. 26—36, 6) indoeuropiešu kultūra un senā dzimtene pēc valuodas liecībām (indoeuropiečių kultūra ir senoji gimtinė—tėvynė—kalbų mokslo liudijimu), psl. 37—41, 7) Urāla un Kaukāza valuodas (Urāla ir Kaukāzo kalbos), p. 41—46, 8) Semītu, Hamītu un dažas vientuſu valuodas (semitų, chamitų ir kai kurios viengtų kalbos), p. 46—50, 9) altajiešu un paleāziātu valuodas (altajiečių ir paleazijatų kalbos), p. 50—54, 10) indokīniešu valuodu saime (indokiniečių kal-

bū šeima), p. 55—57, 11) citas valuodu saimes un vispārējs pārskats (kitas kalbu šeimos ir bendra apžvalga), p. 58—61, 12) pārskats par fonetiku (fonētikos apžvalga), p. 61—67, 13) semaziologija (žodžio reikšmēs kitimo mokslas), p. 67—70, 14) pārskats par morfologiju (morfologijas arba žodžio lychių mokslo apžvalga), p. 70—72, 15) vardu šķ'iras (kalbos žodžių dalys), p. 72—87, 16) teikums (sakinyš), p. 87—94.

Kursas — turiningas. Sveīka būtū ir mūsū Augštūju Kursū humanitario skyrians klausytojams pasižinti su Šmidto „Kalbū mokslo įvada“. Šita įvada daug duoda tokiū žiniū, kuriū paprastuose vadovėliuose nerasime. Jū bent neturi plačiau pažīstami Porzežinskio ir Delbrück'o vadovėliai.

Indoeuropiečių kalbū šeimōn prof. Šmidtas be reikalo pasiskubino įtraukti *hetitū* kalbā. Del tos kalbos dar ir šiandie tebesigīnčijama. *Fr. Hrozny's* (*Die Sprache der Hethiter*. Leipzig 1917) tiki, kad *hetitū* būta indoeuropiečių. Kiti mokslo vyrai, pav., *E. F. Weidner's* (*Studien zur hethitischen Sprachwissenschaft*. I Teil. Leipzig 1917), tvirtina, reikia pasakyti, įkalbamai, kad *hetitū* kalba nėsanti indoeuropiečių šeimōs kalba.

Dar vienas mažmožis. „*Hirse*“, „*npoco*“ Šmidtas latviškai vadina *sūra* ar *sūrs* (p. 39). Iš kur tas žodis ištrauktas? Žodynai ir „*Latvju dainas*“ *sūros* neturi. Lietuviai šitą javą vadina *sóromis*. Latviškai *sóra* būtū *sāra*. V. Thomsen'as (*Beröringer mellem de finske og de baltiske* (litauisk-liettiske) Sprog. København 1890, p. 219) tvirtina, kad iš lietuvių kalbos turi pasiskoliję *sóru* vardą mordvinai: mokša *sura* „*Hirse*“, erzia *šuro* „*Korn, Getreide*“.

Prof. P. Šmidtas 1918 m. Maksvoje išleido knygeles vardu „*Latviešu mitolog'ija*“ (80, VIII + 150 psl.), su kuriošmis būtū pravartū pasižinti kiekvienam mūsū šviesuoliui, kuriam rūpi lietuvių ir latvių tautos senoji tikyba. Latvių mitologijos esanti dabar rengiama antra papildyta laida.

74.

M. Skujeneeks. Latwija. Zeme un eedzihwotaji. Ar J. Brokāldera nodafu par lauksaimneecibu. Rīgā, 1920 g. 80, VI + 392 psl.

Skujenieko „*Latvijoje*“ yra šie skyriai: I. Padėtis, ribos ir plotas, II. Fiziškoji geografija: 1. geologija, 2. orografija, 3. hidrografija, 4. klīma, III. Flora ir fauna, IV. Politiskoji geografija: a. Vidžemė, b. Kuřšiū ir žiemgāliū žemė, c. Lātgala, V. Gyventojai: 1. daugis, tirštis ir prieauglis prieš karą, 2. gyventojų skaičius po karo, 3. lytis ir amžius, 4. tautybė, 5. tikyba, 6. luomai ir darbo rūšys, 7. švie-

timo stovis, 8. pavaldinybė, 9. išeivybė, VI. Tautos ūkis: A. laukų ūkis: 1. žemės ypatybės, 2. žemės kultūra, 3. galvijų ūkis ir sėja, 4. galvijų ūkis, 5. laukų ūkio pablinkinės atšankės (blakus nuozares), B. pramonė: 1. Latvijos didžiosios pramonės išrūta, 2. pramonės stovis prieš karą, 3. pramonė po karo, C. prekyba: 1. prekybos išrūta, 2. išvežimas ir įvežimas, 3. užsienių prekybos reikšmė tautų santykiams, 4. Latvijos prekyba po karo, D. Jūrininkystė, E. Susisiekiimo keliai, VII. Istorija kaipo priedas prie politiškosios geografijos skyriaus.

Panašaus rašto ir mes esam reikalingi. Sako esąs jau rengiamas. Duok Dievel!

75.

Litauische Mundarten gesammelt von A. Baranowski.
Band 1: Texte aus dem Weberschen Nachlass herausgegeben von Dr. Franz Specht Oberlehrer am Ludwigsgymnasium in Cöthen. 1920. Verlag von K. F. Koehler. Leipzig. XV+467. 80.

Šnekamąja liaudies kalba nėra lengva užrašyti pasaką, dainą ir kitas vadinamosios tautosakos dalykėlis. Lietuvių kalbos šnektomis tinkamai užrašytų tekstų beveik nėra neturime. Ir visų geriausiems tekstų užrašams galima šis tas prikišti šnektos tikrumo atžvilgiu.

Visai nevykūšiais užrašais reikia pripažinti „Pasakos apie paukščius. Žemaitische Tierfabeln... herausgegeben von Hugo Scheu und Alexander Kurschat. Heidelberg, C. Winter 1913“ (335 psl. 8). Tų užrašų, kaip rodo jų išnašos ir pastabos, būta originale gana gerų, tikslai jie pagadinti leidėjui; jų, mat, neturėta jokio supratimo apie pasakų sekėjų šnektą (Salantų par.). Dalis Doričiaus tekstų (Beiträge zur litauischen Dialektologie. Tilsit 1912) irgi netikusi. Doričius, būdamas bulgaras, nemokėjo skirti ilgųjų balsių nuo trumpųjų, tvirtapradės priegaidės nuo tvirtagalės, nes visų tų ypatybių jo gimtoji kalba neturi. Jis, neišmokęs visa tai skirti, išdrįso visam pasauliui viešai paskelbti, kad čia esanti kalta ne jo neišminklinta ausis, bet pati lietuvių kalba, kurioj, girdi, balsių ilgis ir trumpis, jų tvirtapradumas ir tvirtagalumas nėra pastavūs kalbos faktai: vadinasi, vienas ir tas pats žmogus kartą pasakąs *vilks*, vėl kitą kartą **vilks* „wolf“, vieną kartą pasakąs *ėda*, o antrą vėl — *ėdal*!

Geresni Doričiaus tekstai yra tie, kuriuos teko jam užrašyti ilgiau pagyvenus toje vietoje (Prūsų Lietuva). Silpniausi yra žemaičių ir rytiečių šnektų tekstai, nes jie rašyti yra po kelių dienų viešėjimo, ganėtinai nepažinus

šnektos. Doričiaus raštas turi net ir kuriozų. Bendratis (infinitivus) *lestie* (padavė jiems *lestie* grūdų 74,12) Doričiui pasirodė esanti vienaskaitos kilmininku—gen. sing. (§ 310)! Šnektos žodžiui *suvėdīau* (64,25); t. y. *suėdžiau* „ich frass“, Doričius liepia reikšti „ich sah“ (išvėdau), nes ta lytis esanti kilusi iš **suvedējau*!! Sakiniuose: „kacinys (= katinas) su šunuku nustvėrė *žiedo*“ (69,11) ir „tolai jus trotysu, pakol jūs man neatrasit *žiedo*“ (69,23), žodis *žiedo* esąs *niekatrosios* gimties galininkas — acc. s. *neutr.* (§ 264)!!

Tokių radinių Doričiaus lietuvių kalbos dialektologija teikia mums devynias galybes.

D-ro Fr. Specht'o knygomis „Litauische Mundarten“ davė mėdžiagos vysk. A. Baranausko H. Weber'ui atsiųstosios pasakos. Pirmą pasaką užrašydavęs klierikas, pasakui ją Baranauskas kirčiuodavęs, pažymėdamas šnektos ypatybes iš klieriko, pasakos rašytojo, skaitymo. Žinoma, ir Baranauskas, kad ir buvo anais metais (apie 1877 m.) žymus mūsų kalbininkas, negalėjo išvengti klaidų. Jų yra ir jo Vėberuii nusiųstose pasakose. Atskirti visos Lietuvos šnektų garsų ypatybės nebuvo galima ir Baranauskui, nes tam skyrimui nelabai tinka anykštėno ausis.

Net pačioje pirmoje pasakoje randame šnektos tikrumo atžvilgiu keletą netikslumų. Vienąskaitos šauksmininką (voc. s.) *tinginā āstūwā* 1,18 kupiškėnai ištaria su trumpu — *a* galūnėje; ilgą (pusilgį) — *ā* iš — *ē* teturi tikrai vien. vardininkas. Kur Baranauskas rašo *uo* ir *ie*, iš tikrųjų tėra tikrai pusilgiai *o* ir *e*, pav.: *n_u ō pat_i ēs, ž_i edū žirni_u os, kur_i ē*, t. y. *nō pat_i ēs, ž_i edū, žirn'ōs*. Priegaidei kai kur kupiškėnai iš tikrųjų turi ne *tą*, kaip kad rašo Baranauskas pirmojoje pasakoje: užuot *sýwo*, prajėwus reikėtų rašyti *sýwo, prajėwus* (rašom. kalboje *prajėvūs*). Užuot liūg *wōkarū* reikia rašyti liūg *vōkaru*, nes vienaskaitos naudininko — dat. sing. — galūnė — *u* yra trumpa.

Panašių priekaištų galima padaryti kiekvienai pasakai.

Nežiūrint netobulumų Baranausko pasakų rinkinys yra vienatinis šaltinis, iš kurio galime nors apgrabomis pasižinti su lietuvių kalbos šnektomis. Iš to rinkinio galima gauti šioks toks šnektos vaizdas, kuris kad ir skiriasi nuo tikrenybės, bet vis jau ne tiek, kiek kad skiriasi žemaičių tarmės H. Scheu'o ir A. Kuršaičio tekstai.

Špechto išleistos Baranausko pasakos pravartū turėti mūsų kalbos mokytojams ir Agštųjų Kursų klausytojams, kurie žada išeiti ateityje lietuvių kalbos mokytojais.

76. *Litauisches Lesebuch mit Grammatik und Wörterbuch von A. Leskien* Heidelberg 1919 Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. XX + 312. 8°.

A. Leskyno „Litauisches Lesebuch“ turi atstoti 1897 m. išėjusį „Handbuch der litauischen sprache. Grammatik. Texte. Wörterbuch. Von Oskar Wiedemann. Strassburg Verlag von Karl J. Trübner 1897“ (XVI + 253), kurio šian- die jau nebegalima gauti pirkti. Ir Vydemano ir Leskyno vadovėliai skiriami Vokios universitų studentams, norin- tiems lyginamosios gramatikos reikalui šiek tiek pramokti lietuvių kalbos. Leskyno vadovėliui tekstai parinkta ge- rėliau už Vydemano, nes jie įvairesni. Leskynas savo va- dovėlyje duoda skaityti tekstų: I iš tautosakos (Volkstümli- ches) keletą pasakų, dainų ir dvi raudį (p. 1—41), II iš Do- nelaičio eilėraščių keletą dalykėlių (p. 42—74), III iš A. Ba- ranausko „Anykščių šilėlio“ (p. 75—81), IV iš biblijos (1865, 1869 m.) ir giesmių (1854 m.) vertimų (p. 82—94), V iš nau- josios literatūros (V. Kapso, Valančiausko, iš 1881 m. ka- lend. ir iš „Lietuviškos Ceitungos“), p. 95—101, VI iš XVI ir XVII amžiaus raštų (1547, 1579, 1591, 1599, 1629 ir 1662 m.) p. 102—121.

Užsienio universitų studentams Leskyno „Litauisches Lesebuch“ gali būti ir naudingas vadovėlis, bet lietuviams jis nedaug duos šviesos jų kalbai nušviesti. Tuo reikalu lietūvis turės ieškoti kitų vadovėlių.

Ir nelietuviams Leskyno „Litauisches Lesebuch“ būtų daug naudingesnis, kad jis būtų parašytas šių dienų rašo- mosios kalbos rašyba ir kad jame nebūtų aibės (Unmenge) neleistinų klaidų.

Leskynui, jei jis norėjo patiekti užsienio universitų klau- sytojams lietuvių rašomosios kalbos vadovėlį, reikėjo laikytis ir tos rašybos, kuria šandie yra leidžiami laik- raščiai, literatūros ir mokslo veikalai. Leskyniškė rašyba negali būti laikoma rašomosios kalbos rašyba, nes taip niekas nerašo nei Didžiojoje nei Mažojoje Lietuvoje. Ir Leskynui ir kitiems mokslo vyrams, kurie rašo arba dar rengiasi ką rašyti, reikia rašyti ta rašyba, kuria šandie rašoma Didžiojoje Lietuvoje. Užuot *szėnas, dėna, dūna, nūgas, czulbėti, sveczas, szaszas, szlamszczu, mėgas, džauti, džūti, baudžū, czaudėti, czupti*, su stirnq, su karvę Leskynas turėtų ryšyti, kaip kad šandie visi mes rašom: *šienas, diena, duona, nuogas, čiulbėti, svečias, šašas, šlamščiu, mie- gas, džiauti, dziūti, baudžiu, čiaudėti, čiupti*, su stirna, su karve.

Užuot *biaurūs* 236, *piąuti* 193, *spiąuti* 290 Leskynui kaipo- kalbininkui priderėtų rašyti *bjaurūs, pjąuti, spjąuti*, nes žo-

džio pradžioje po *b* ir *p* ištaria *j* ir Didžiosios ir Mažosias (KGr § 40) Lietuvos lietuviai.

Žodžius *czè, szicze* 175, *szeñdèn* 141, 178 ir *szèñàkt* 294 Didžiojoje Lietuvoje mes jau senai rašome *čia, šičia, šian-dien*, ir *šiagnakt*, nes tokios rašybos reikalauja ne tikta žodžio kilmė, bet ir mūsų kalbos šnėktos.

Būsimąjį veikiamąjį dalyvį (part. pass. act.) *kàsęs, kèpsęs* 136, *dirbsęs* 199 mes rašome *kàsiqs, kèpsiqs, dirbsiqs*. Taip mes darome dėl to, kad vakariečių augštaičių galūnė -*ęs* kilusi yra iš senelesnės lyties -*iqs*, kuriai Rytų Lietuvoje atliepia -*iūs* (Dusetos, Kupiškis, Linkmenes, Seinai...), -*iōs* (Šeduva, Linkuva...) *kāsiūs kāsiōs*.

Užuot *kōltai, szīōltai, tōltai* 176 reikia rašyti *kōlei, šiōlei, tōlei*, nes to reikalauja tarmių mokslas (dialectologia). Rytiečiai sako: *kōlai (kālai)*.

Žodžiuose *manę, tavę, savę* 140, 159 šandie mes neberašome -*ę*, nes *čia* jo nėra ir buvę. Kad ir būtų buvęs, irgi mes nerašytumėm, nes mūsų rašyboje -*ę* visuomet yra *ilgas*. Žodžiuose *manė, tavė, savė* rašomojoje kalboje -*e* trumpas. Kad lytis *manė* nėra kilusi ir **manę*, pirštu prikišamai rodo rytiečių latvių *mane* BW 4297 arba *maņa* (**mane*) BW 4245,6; 13250,20; 18707.

Traszaĩ 139 „Moderndes“ rašytini *trašai* (kirtis nėra kaip reikiant paliudytas); plg.: *trašà* „žemės supuvimas“ Slavikai, *tręšta tręšo tręšti* „pūti, dulėti, тлѣть, modern“. Yra ir kitas žodis su „nosiniu“ *q*: *trąšà,ōs, trąšq* „навозъ gnój, Dünger“ = *trąšà* SN || *trūšà* Dus. || *trōš* Linkuva: *tręšiū tręšiaū tręšti* „düngen“ = *tręšiū* SN. || *trīšiū* Dus.

Taigi, turime du atskiru veiksmazodžiu: *tręši* „modern“ ir *tręšti* „düngern“ (*Trīšiū* „gnoję rolą“ SzD 61 *Trištas* „nagnojony“ 163 *Truša* karviu „krowieniec“ 115 *trušos* „gnój“ 62).

Posakio „apė pusantrą mėtą“ 219 uodeguotuoju žodžiu nėra galininkai (acc.), bet šnektos kilmininkai (gen.), t. y. „apie pusantra meta“, kame -*a* atstoja rašomosios kalbos balsį -*o*.

Leskynas, rašydamas nosinius nevietoje, kartais jų neparšo tenai, kur yra gyvas reikalas juos rašyti. Užuot išgastis 251, galejis (pirštas) 245, gerásias 140, gestù 247 ir -*mišztù* 268 gyvai reikia rašyti *išgastis, galėjis* „gale esqs, galinis“, *gerásias, gestù* (žem. *gesù*) ir (su)-*mišztù*.

Rašydamas *bjrù* 135, *djlù* 192, *jrù* 192, *kjlù* 135 Leskynas neturėjo teisės rašyti *pūvù* 191, *žūvù* 311, *gyjù* 188, *lįja* 132, nes visi šitie veiksmazodžiai vieno galo, vadinasi, visi jie turi į šaknį įtėrptą *n*: *švintù* švitaū švistì, *sniŋga* snigo snigti, *tiŋka* tiko tikti, *nudžiuŋga* nudžiūgo nudžiūgti. Mūsų

djìù, bjrù, pqvù, gijù senovėje buvo tariami **dinù, *binrù, *punvù, *ginjù*. lĩtarpas *n* prieš *k, g* (*aĩka àkti, žaĩga žàg-ti*), *t, d* (*kriĩta krĩto, skriĩda skrido*) išliko sveikas, o prieš *l, r, v* ir *j* išnyko pailginęs savo draugą balsį: **šaĩla —> šāla* (ryt. *šāla* || *šōfā*), **skaĩra —> skāra*, **tėnvas —> tēvas* (iš čia: *tėvas* Jon.), **sánjũdis —> sājũdis*.

Užuot *bēda* 235, 236, *bēdžus* 58, 236 reikia rašyti, kaip to reikalauja tarmių mokslas, *bēda* lzv. XVII 1, 9, *bēdžius*. Lytis *Jagēla* 251, *Jagiefā* 77 Baranausko prasimanyta. Kunigaikštį lietuvių vadino *Jogēla* ir *Jogāila*.

Žodžiai dėmantas 240, nuplėkęs 64 plėkti 278, stėbtis 291, trys torėlei 4, vėdras 305 vėdra 19, vėversėlis 22 vėversys 306 reikia rašyti *diēmantas, nupliekęs pliekti* (Aist. st. I 4, 178, 209, RFV LXV 307, LXVI 228, 249), *stiēbtis, toriēliai* (cf. torėlių 52), *viēdras* (lzv. XVII 1, 7), *vieversėlis vėversys* (RFV LXVII 248, Эндзелинъ Слав.-балт. эт. 204).

Leskyno nemokama atskirti ne tikiai *ė* nuo *ie*, bet ir *o* nuo *uo*. Užuot *uo* Leskynas rašo *o* šiuose žodžiuose: atódogiai 133, klónas 258, kropā 260, ólektis 272, pirmōnes (acc.) 51 pirmonē 277, stomū 291. Reikia čia rašyti: *atúodogiai* ir (lzv. XVII 1, 38) *atúoriečiai* „jarka“, *klúonas, kruopā, uolektis, iēs, úolektj, pirmuonis, ies, stuomuō*.

Užuot *o* Leskynas rašo be reikalo *ú* (=uo) šiuose žodžiuose: āsarúti 187, 204, gývūlis 35, 248, kartúti 254, namū 18, 269, kurie jam reikėjo rašyti: *āšaróti, gývolis* (žem.), *kartótj, namō*.

Žodžiuose vemalaĩ 145 ir želėk dėvė 63, 67, 70, 309 reikia rašyti *vēmalaĩ* 71 (vėmalas KV I 387 „erbrechen“) ir *žélėk* Dievė! R I 184. Velės 305 (Jd) vietoje kiti šaltiniai rašo *vėlė, vėlė*. Ar nežino kas, kur Lietuvoje sakoma *vėlė, vėlė*?

Užuot santįji 195, man rodos, reikėtų rašyti *santýji*. Linkmenų apylinkėje esą sakoma *kartýji, saldýji*.

Kraūgėris 97, 259 ir lėkióti 47, 262 turi trumpą *e*, t. y. tuodu žodžių reikia rašyti: *kraugerys* Als., Slnt., DB 199, 14 = *kraujagerys* Dus. ir *lekióti* arba *lakióti*.

Žodis grūcze 60 grūcza 249 rašytinas yra *grūčė, ės* (ir Dus.: *grūcė, ės*).

Žodžiuose cibulė 238, dūlinti 96, 243, musaĩ 131, próanukis 280, puszkúti 281 bepuszkújant 97, žiupōnė 311 reikia rašyti ilgasis *ū*, t. y.: *cibulė, dūlinti, mūsai* KGr. § 541, KV I 674, II 154, J 444 s. v. glėima, *próanūkis, pūškuoti bepūškuojant* Kv., *žiupōnė*.

Užuot palūgnūs „höflich“ 273 palūgni 33, siūvū 287 ir ūrėdas 302 reikia rašyti *palugnūs palugni, siūvū* ir *urėdas*. *Palugnūs* arba *palūgnas* K „gefällig, schmeichlerisch, au-

gendienerisch, z. B. von einem Hündchen, aber auch von Menschen“ su trumpuoju *u*, be Kuršaičio, dar yra pažįstamas K. Jauniui iš Plóksčių (*palugnùs*) ir Vaižgantui (jo laiške į mane 1904 m. 24 II)) iš Kulių apylinkės (*palugnùs „palankùs, pajemniùs“*). Kuršaičio *siūwù* (K 375), kaip rodo sudėtinės lytys *apsiuwu*, *įsiuwu*, *iszsuiwu*, *pąsiuwu*, *pėrsiuwu*, *prisiuwu*, *sùsiuwu*, *ùssiuwu* ir sángeržinė lytis *siuwùs* (K 375), yra spaudos klaida. Be to, Kuršaičio posakių „bitys *siūwa*“ (K 49 s. v. bitė, bitis) ir „bitys koriùs *siūva*, die Bienen bilden Zellen“ (KV I 238) lytis *siūwa* pirštu prikišamai rodo, kad Kuršaitis yra taręs *siuvù* su trumpuoju *u*, kaip kad yra tariama ir kitur Lietuvoje (Dus., Vel., Kv., Słnt., SN...). *Siūwù* (vadinasi, *siuvù*) tariant man dar nėra tekę girdėti.

Žodžiuose sąuodas 60, 66, 294, szūbà 47, 296, szùksztu 51, 296, szupinỹs 67, 297, szūrùti 50, 297 kietojo *š* vietoje reikia rašyti minkštasis, t. y.: *šláudas* (sziáudas), *šiūbà*, *šiūkštu*, *šiupinỹs*, *šiūrùoti*.

Kietojo *s* vietoje turi būti minkštasis šiuose žodžiuose: saūsti 285 „hüllen“, sūbóti 292 sūbúdami 49. Reikia rašyti: *siaūsti* Aist. st. I 199, RFV LXVI 249, *siūbúoti* Izv. XVII 1, 38, RFV LXVI 249 (Эндзелинъ Слав.-балт. эт. 204).

Žodžių nurnėti 68 ir skalbù 287 priebalsiai *n* ir *b* minkšti, t. y.: *niūrna niurnėti*, *skalbiù*. Žodžie vaikiniùs 71 priebalsis *n* kietas: *vaikinùs*, vard. *vaikinas*.

Minkštojo *l* vietoje Leskynas rašo kietąjį šiuose žodžiuose: nūgālo 272, rēplóti 283 iszrēplósiwa 16, 214, skrobūs 288, vėšų 33, Vėšūnà 29, 306, kur jam reikėjo rašyti *nuogālio* (=nogōlo 78 Baranausko rašyba) su vien. vard. *nuogālis* (o ne nūogālas 272), *rēplióti*, *skrobliùs* (=skrōbliùs 79, Baranausko rašyboje -lūs = -llūs), *vėliū* (Juškevičiaus rašyboje -lū = -liū), *Veliuonà*.

Užuot *gujù* 250 ir *zùjù* 309 reikia rašyti *gujù* J 487, Kv. ir *zujù* Dus.

Užuot dalyjù dalyjaū 195, kirmjā, rūdjā, kaūlyja: šlandie rašome *dalijù dalijaū*, *kirmija*, *rūdija*, *kaūlija*, kaip kad ištaria žemaičiai ir rytiečiai augštaičiai (Kriauš. ir Ryg. Jono Lietuvių kalbos gramatika § 119).

Kuršaitiškai *tyrlù* tirti 194 niekas nerašome, nes Didgeioje Lietuvoje tėra tāroma tiktai *tiriù týriau tirti*; plg.: *skiriù*, *spiriù*, *giriù*...

Anykštėnų prievėlksmis *sawóimi* 79 rašomojoje kalboje turi būti rašomas ne *saváimi* 286, bet *saváime*, nes jis yra žodžio *saváimė* įnagininkas (instr. s.): *saváimė „własna wola, dobrowolność“* Kosl. 52 a (Kr. Daukšos žodynėlis).

Lytys išlōidy, paslōidy 80 Anykščių šnektose nėra galimos, nes tenai niekuomet iš *ei* neatsiranda *oi*. Turi būti išlōidy paslōidy = išlōide pas(i)lōide. Anykštėnai sako lōidžiu „lōidžiu“, bet lōidou lōidyt „lōidau lōidyti“.

Veiksmazodis - *ártinti, jártinti* „beleidigen“ 233 (*jártinēs* 101) yra Leskyno nesupratimo padarās. Sakinio „Sėdātis nēku būdu Maskolių ne *jártinēs*“ 101 žodį *jártinēs* turime skaityti *j-nartinēs* „užpykdes“: *afsch...* Dieva tulimais ghriekais *j-nartinēs* *efmi* 1579 m. Vil. 39, 15 *j-nartintumbim* 8,5 tankies ij *nartina* jawo biau ribemis KnN 206 Negi *nartink* io malones 189.

Valančiausko „Paťangos Juzes“ (36,5) ištiktukas tabolaj tabolaj 99,297 yra spaudos klaida užuot tabolaj, t.y. *tabalai* Dus., Slnt: Lopšys *tabalai tabalai!* tabaluoja (Šakyna).

Žemaičiai sako ne plaūtkepėnos 149, bet *plaūtkepėnės* Kv.; plg.: *plaūtkepeniai* „Geschlinge“ KGr § 380, KVI 529.

Šnekamoji kalba lyties szirdyn (ištis) 179 nepažįsta, nes tėra sakoma tiktai *širdiñ* (Dus., Kup., Seinai, Tverečius)...

Daugiskaitos vardiniškas (nom. pl.) *szuñs* 158 (turėtų būti: *szuñs!) yra Leskyno *p r a s i m a n y m a s* (Erdichtung), nes Lietuvoje tėra sakoma tiktai *šūnes* (Dus., Kup., SN., Vilkaviškis) arba *šūnys* (KGr § 725, žem., Dus.).

Dėmi „dedu“ ir ėdmi „ėdu“ 196 nėra kalbos faktas, bet gramatikų pramonė. Visi ištikimieji šaltiniai sutartinai rodo reikiant rašyti: *demi, ėmi, giėmi* „giedu“, *rāumi* „raudu“. Tokia pat pramonė yra ir bariū 191. Lietuvoje tėra sakoma tiktai *barū*.

Iš kur Leskynas ištraukė, kad *szýdas* 295 reiškias „Schild“? Iki šiolei Schild'q visi vadinome *skydū*.

Daukanto žodis *szirtas* „Lager eines Tieres, Höhle“ (L. Geitler Litauische Stud. 114) to paties Leskyno naguose pavirto *skirtu* „Tierlager“ (Bildung der Nomina im Litauischen 537). Leskyniškis iš piršto išlaužtasis *skirtas* „Tierlager“ Švedų kalbininkui P. Persson'ui (Beiträge zur indogermanische Wortforschung II 564) pasirodė esąs giminaitis mūsų veikmazodžiui *kertū kirtaū kiřti* „hauen“, s.v.a. *scart* „perkirstas, įžeistas“.

Daukanto *szirtas* yra ne **skirtas*, o *řirtas*, daug. *řirtai* „žvėrų guolis, kinis, das Lager eines wilden Tieres“, kaip kad sakoma yra Mósėdžio ir Salantų parapijose.

**Szýdas* „Schild“ ir **skirtas* „Tierlager“ yra ne kalbos faktai, bet Leskyno nedomūmo (Unaufmerksamkeit) padarās.

Mėžlas 58, 59, 267 „Dünger“ gyvajai liaudies kalbai nepažįstamas, nes tenai tesakoma tiktai *mėšlas, mėšlai* KGr § 543, Dus., Kv., Slnt., SN.

Gójas 248. (*gójais* apžēlts 78) nēra kalbos faktas. Ir Anykščiuose, kaip ir visoje Lietuvoje, tėra tiktai *gōjus*. Daugiskaitos kilmininkas stouniū 79 kilęs yra ne iš vardininko stauneī 291, bet iš *staūnios*.

Vardininko *tērpas* 299 šnekamoji kalba nevartoja; jai tėra pažįstamas tiktai įnagininkas, kuris dabar eina prielinksniu (praepositio): iš *terpū* pūirių... kvapaī kilo 77: *terpū* „tarp(u), zwischen, unter“ Dus., Vchr. 60, 19; 61, 13; 93, 7. Vakariečių daiktavardžiui *tārpas* Rytų Lietuvoje atliepia *tērpē* Dus.

Ar Donelaičio *dagūtas* 69, 239 „degutas“ šandie dar kur tebėra pažįstamas?

Veiksmažodžiui *jėkti* 252 neturėtų būti vietos kalbininkų raštuose, nes tokio žodžio gyvoji liaudies kalba nepažįsta. Tėra tiktai *apjankū* (=ryt. *apiunku* „olsnqć“ SzD 225, Būgos Aist. st. I 52) *apjakaū* *apjākti*, kilusis iš *api* — (*api* - berti, *api* - pilti...) ir *ankū* *akaū* *ākti*. Vakariečiai žodį *apjākti* šandien ištaria *apjēkti*. Gyvus niekus dėl *apjēkti* kalba A. Walde Lat. etym. Wrb.² 54 s. v. *aquilus*.

Užuoť *szē* 27 reikia rašyti *šē*, *šēn(ai)*. *Ródžiu* (Leskyno *ródžu* 195) „ródau“ sakydavo ne tiktai senovės, bet ir šių dienų rytiečiai augštaičiai (Dus., Kup., Linkmenes, Tverčius, Leipalingis...) tebesako.

Nāktij 42 (*naktij* 20) ir *rūdenij* 61, 67, 70 nēra vietininkas, bet galininkas (accus. temporis): *nāktij*, *rūdenij*. Tuodu linksniu Donelaičio ir Rėzos kalboje turėjo vienodą galūnę: *naktij rūdenij*. Kad tiedvi lyti yra galininkasr, odo ne tiktai kirtis, bet ir jų draugai: *diēnq* ir *vāsarq*, *žiemq*; plg.: *diēnq nāktij* mes dirbame; *vāsarq* ir *rūdenij*.

Leskynas 177, 293 drauge su J. Schmidt'u (KZ XXVII 287, Hirt Handbuch² 397, Hirt Idg. Gram. II 54, 208) vakariečių tarmės prielinksni *šalē* veda iš senėlesnės lyties * *šalē*, kuri esanti senovės vietininkas (plg. žem. *šalē-jē*; - je iš *mergoj-ē*). Su šitokiuo užsienio kalbininkų vedimu nesutiks nė vienas lietuvis, nes jo sąmonėje „šalē“ yra netikusiai parašytas įnagininkas *šaliā*: *Szalle*, *szalimis* zur seite *Szalle* Rogiū *kuiša* er *läuft* sacht neben dem Schlitten M I 270; dažnay ir urėdas *szalim* musu sėdas OP 16 mōkia dwi literas *szalim* padėtas, skirim iszrōžīt OE 35; *šalimis* jōjo jauni(=balti Sch 22) brolēliai Mit. I 199; *šalimis* jōjo peñkios sflūgēlēs Jd 682, 5; plg. dar: sėsk *šónais* „сядь рядом съ бокы“ Panemūnis (Rok. ap.); *szonays* siediefi bokiem siedzieć P.

Taigi, *šaliā* (užsienio kalbininkai drauge su K., N., Sch rašo *šalē*) yra toksai pat įnagininkas kaip ir *šalimis* ir *šaliñ*.

Kasmėts 178 sako Leskynas esąs daugiskaitos galininkas (acc. pl.), kas negali būti dėl balsio *e* ilgumo. *Kasmėts* yra labai naujas sutrumpinimas iš *kàs mėtās*; plg.: *kàs rýtās vakarėlis*, *kàs mėtai* Dus.

Kad prieveiksmis *vākar* 177 būtų kilęs iš vietininko *vakarė*, vargu kas Leskynui Lietuvoje patikės. Visiems aišku, kad *vākar* yra nutrupėjęs galininkas *vākarq*. Iš *vakarė* turėtumėm **vakař*.

Einamojo vidaus vietininko (illativus plur.) galūnė yra *-uosna*, o ne *-*uosnà* 179, kaip kad rašo Leskynas. Namuosnà (Brugmann Gr. II², 225, Hirt Akzent 303), rankosnà Эндзелинъ Слав.-балт. этюды 167², Brugmann Gr. II², 225, 226, Hirt Akzent 303) yra ne kalbos faktas, bet Kuršaičio (KGr. § 1488) padaras. Gyvojoje kalboje sakoma: *namuosna*, *rañkosna*, *dantýsna*, *ėglėсна* (Šalakas, Linkmenes).

Prieveiksmyje *namōn* 177 ieškoti galininko drauge su Leskynu mes negalime, nes tuomet būtų *namañ* (**naman*+*nā*). *Namōn* bus kilęs iš kilmininko *namō* (: *namō-pi*). Galūnė *-n* bus pridėta nusižiūrėjus į *laukañ*. Lytį *namōn* aš tepažįstu tiksliai iš raštų, gyvojoje kalboje teesmi girdėjęs vien tiksliai *namō* ir (Marcinkonyse) *namōpi*.

Leskynas nori mums įkalbėti, kad vietininkas *dievė* ir *tamė* 180 turįs *-e* ne iš *-en*. Leskyno argumentais gali patikėti tiksliai tas, kas mąža ką tenuvokia apie lietuvių kalbos tarmes. Rytiečių tarmės lytys *miški*, *gafī*, *pūodi*, *kami*, *tami* pirštu prikišamai rodo, kad vakariečių augštaičių vietininkas *dievė* ir *tamė* yra kilę iš senėlesnės lyties **dievén* ir **tamén*. Kad rytiečių vietininko *miški*, *pūodi* galūnė *-i* nėra kilusi iš dvibalsio *-ie* (*geri*, *vedi*: *gerieji*, *vedie-si*), rodo *gafī* ir dzūkų (Tverėčius, Seinai) *pūodi*. Junginys *-fi* teatsiranda tiksliai iš *-lén*: su *kafi* „kale“. Dzūkų *di* tiksliai tuomet neišvirsta junginiu *dzi* (*dzidelis*, *Dziėvas*, *cikras*, *clesà*), kuomet jis yra kilimo iš senėlesnio *den*: su *dėdi* „dėde“. Kad vakariečių *tamė* ir rytiečių *tami* kilę yra iš senėlesnės lyties **tamén*, rodo ir Daukšos kalba: *tamė* DP 67,9 greta su *tameieg* wardė 335,19 *tameiég* kūne 226,9 *tamėiag* 255,34 *tamėieg* 161,13, t. y. *tamė-jag(i)* ir *tamė-jàg(i)*; plg. dar: *pirmamė* D P 236,28 greta su *pirmamėiime* 61,2; 226,36; 258,24.

Niekatrosios gimtės vienaskaitos vardininko (nom. s. neutrius) galūnė *-a* esanti kirčiuota; *gerà*, *šaltà* 170, *žalià*, *šlaplā*. Iki šiolei mes rytiečiai, kurie niekatrają gimtį išlaikėme iki šiai baltai dienelei, manėme, niekatroji gimtis tuo tiksliai ir skiriasi nuo moteriškosios, kad ji visuomet kirčiuoja šaknį, o ne galūnę *-a*. Rytų Lietuvoje (Dus., Kup., Linkm., Tverėčius, Seinai, Merkinė) moteriškosios gimtės vardininkas *gerà*, *šaltà*, *margà*, *pikià*, *visà*, *kità*, *žalià*, *šlaplā* visuomet

turi kirtį ant *-a*, o niekatrosios gimties vardininkas niekuomet negauna kirčio ant *-a*, nes sako: *gēra* (mān čia *gēra* būti), *šalta* (vienam *šalta* gulėti), *mārga* (akyse darosi *mārga*), *pikta* (man *pikta* pasidarė), *visa* (tu man da *nevisa* pasakei), *kita* (tai buvo kas *kita*), *žalia* (man akyse *žalia* pasidarė), *šlāpia* (šiandie buvo *šlāpia* arti).

Niekatrosios gimties lyties *vis* negalime drauge su Leskynu vesti iš lyties *visā* 141, 178. Tam prieštarauja dusetiškių *vis* su savo pusilgiu *i*. Lytis *visā* dusetiškiuose būtų pavirtusi lytim **vis*.

Man *szālt* 141. 168 ir *mān gēr* 168 tegalėjo išriedėti tiktai iš *mān šalta* ir *mān gēra*. Iš Leskyno tariamosios „niekatrosios“ gimties (mān) *šaltā* ir (mān) *gerā* turėtumėm **šalt* ir **geř*.

Leskynas sako, kad priebalsių junginiai „*sk+ř*“, „*zg+ř*“ ir „*šk+ř*“ išvirstą junginiais *kst* ir *kšt* 144. Priebalsiai *sk* (*zg*) ir *šk* išvirsta junginiu *ks* (*gz*) ir *kš* ne tiktai prieš *t*, bet ir prieš kiekvieną priebalsį, ką rodo kad ir šitie pavyzdžiai: 1) *viksnōti* || *vikst!*: *viskēti*, 2) Ia. *blaugzna*; *blauzga* „plėiskana“, 3) *pamaksľē* Mos., Snt.: *mezgū*, 4) *lūks-tas*: *lūskatai* „driskanos“ Mos. || Ia. *lauskas* „pleiskanos“, 5) *Maksvā* = rus. *Mockba*.

Kad lietuvių kalboje paprastai *ks* 144 neliekti kas buvęs, galėjo Leskynas patirti iš Endzelyno (Слав.-балт. этюд-ды 33—39) ir mano strāipsnio (R F. V. LXV 303—307). Iš *ks* lietuvių kalboje atsirandama *kš*, pav.: 1) *lakštā* „lakta“, *bēgštā* „bėgimas“: priesaga *-sta*, 2) *dañgštis* „stogas“ Dus., Salakas, Linkm.: *pa-rañ-stis*, 3) *vālk-šna*, *vālkštis* „avižos varpa, valtis“: *džiū-snā*, *var(t)-sna*.

Iš kur Leskynas žino, kad reikiama rašyti pakorė 134 ir piñklas 140? Kuršaitis rašo: *pakorė* ir *pinklas*, t. y. be priegaidės ženklo. Taip reikėjo rašyti ir Leskynui, kuris būdvardžiui *laisvas* 261 neuždėjo priegaidės ženklo, nes jo nerado pas Kuršaitį. Mes rytiečiai tariame *laisvas*, bet *laisvė*.

Užuot atgāl 6, 178. 233, pagāl 272 ir *duszēl* 9 (voc.) reikia rašyti *atgal*, *pagāl* ir *dūšēl* (Dus.) arba *dūšel* (Joniškis).

Žodžiai brañgūs 85 brañgie 22, diēyers 158 (nom. pl.), dirvōnas 241, ant giēdros 71, Liētuvā 73, mūdrauti 48, 269, Piñkis 277, Plauczūns 68, skundžū skūsti 288, sōpi ēti 290, straipsnis 177, szlōvē 49, tiñginį 62, tiñginiu 62, 218, tōlimas 35, trōbos 65 (nom. pl.), vaĩskas 304, žaĩslas 309, žmōnos 156 (nom. pl.) rašytini yra ne su tvirtagale (*geschleift*), bet su *tvirtaprade* (*gestossen*) priegaide, t. y. *brāngūs* KV II 226 „theuer“ *brāngius* (rūbūs) I 707 „kostbar“ *brāngiai* (adv.) I 77 „anschlagen“ I 707 „kostbar“ II 226 „theuer“ prie vard. *brangūs*, *gi* K (Dus. sako: *brāngus*, *gi*), *dievers* S N.

arba *dieveres, dieverij* Dus. *dieveri* (dat. s.; tarmiškai: *dzieveri* Lėipalingis), *dirvonas* Dus., Kv., SN., arīt *giedros* (vard. *giedra* Slnt. ir Donel.), *Lietuvą, mūdrauti* (ir SN. *mándrauti*), *pilkis* „pilkas gyvolis“ (*pískis* „pilkumas“), *Plaučiūnas, skundžiu skūsti, sópa* (Dus., Kup., DPo., KnN.) *sopėti, stráipsnis, šlóvé* (žem.), *tinginį, tólimas, tróbos, váiskas* Dus., J 434 s. v. *giniūdė, Leipalingis, SN., žáiskas, žmónos*.

Kuršaitis (KGr. § 616) žodžius *burnà, naudà, ožkà, sėklà, skiedrà, triobà* ir *žmonà* kirčio kilnojimo atžvilgiu priskyrė „mergōs“ (I a) būrin, užmiršęs, kad visų šitų žodžių viena-skaitos galininkas (accus. s.) skiriasi savo priegaide nuo galininko *meŕgq*. Ir Kuršaitis galininke tarė *būrnq* KGr. § 1395, KV II 71 „Mund“, *náudq* KV I 576 „Habe“ (Hirt Akzent 132 rašo: *naūdq!*), *óžkq* (Berneker EW I 108 s. v. *bərkaŕjo* rašo: *ōžkq* būrszkia užuot *ōžkq* buŕškia), *sėklq* KV I 149a, *skiedra* (raginės *skiedros* Hornspāne KV I 658; Hirt Akzent 132, 151 rašo: *skiēdrq!*), *trióbq, žmónq*.

Užuot visàs gėrybės 49, 58, gėrybės 58, 60 ir grožybes 49 reikia rašyti *gėrybės* ir *grožybes* (acc. pl.), nes Donelaičio, kaip ir žemaičių bei rytiečių augštaičių, galūnėje -ybė balsis y turima tvirtapradis (gestossen). Vadinasi, ir Donelaičio sakytą drauge su žemaičiais ir rytiečiais augštaičiais *piktybė, bjaurybė, sunkybė*.

Szeŕnas 294 man tėra pažįstamas tiktai su tvirtaprade priegaide, t. y. *šėrnas*, daug. *šėrnai* Dus., Garliavà, Kup., Kv., Mll 255 „Wilder Häuer“, Slnt., SN. arba *šėrna* Als., Joniškis, Šakýna.

Užuot jámui 84, karalýsta 254 szelmýsta 57, 294, pakójui 177 (adv.), pastólas 275, pylė 277, prówq 156, raistas 282, rėžis 283, rūdyja 34, sugrąžtai 292, svėikas 193, sýdas 294, tėtėl 6 (voc.), 299, vólioti 308, žáizdq 156, žemáitis 148, 310, žýmu 77 (neutr.) žýmas, mi 310 reikia rašyti: *jāmui, karalýstà, ýstos šelmystà, ýstos, pakójui, pastólai* (pl. t.) Lygumaĩ (arba Dus.: *pastólai*), *pýlė* „ántis“ Kv., Mos., Riet., Slnt. (ir Donel. pas Leskynq Lit. Lesebuch 59: *pylės* acc. pl.), *prówq* J 651 s. v. ištikti, Jurkschat Lit. Märchen 37, 95 (ir DP 39, 2: *prowás* acc. pl.), *raistas*, daug. *raistai* Dus. Linkm., Punia, *rėžis, rūdýja* (paprastai: *rūdija*), *sugrąžtai, sveikas, šýdas* (kq rodo ir: *szydùs* 14, 1), *tėtėl, vólioti, žáizdq* (kq rodo ir: *žáizdàs* 69), *žemáitis, žymù* Dus. *žymùs, mi, žýmu*.

Šitiems žodžiams Leskynas deda kirtį nevietoje: abėjos 231 (nom. pl. f.), āplūkas 97, 232, apsiviłkais 85, ariėlka 232, aslōs 8, 9, 219 (gen. s.) greta su arīt *āslos* 54, 69, 71, atsajà 132, 133, auklėti 233 greta su *auklėjy* 79 *auklėjo* 80, auszrinė 20, 233, auszrōs 143, 215, berėgint 97, bringstù 193

„brāngstu“, darāš 202, daržovē 239 greta su daržovē 46, duodāš 196, grȳcza arba grīncza 249, grēsziniņkas 249, išduzginaū 21, išguļdyti 82, 83, 84, jautēnā 251 greta su vien. kilm. *jautēnos* 52, jēszkās 138, kartaīs 177, kerdžuvienē 18, 256, kiēman 96, 256, kiunksau 257, kralikas 86, 259, kūdla 260, neszē 140, obelis 157 (nom. s.) obels (gen. s.) 158, orē 134, po pāgalvē (instr. s.) 4, Pelikse (vōc.) 97, pilnavidurys 277, su rameņitu 97, raugiū „rūlpse“ 132, rykāuti 22, 28, 284 „rēkauti“, slēnis 289, smēlis smēlis 289, stuōbris 292 greta su An. š. *st(u)obriai* 77, 79, sukēs sukē 202, sukinti 292 susukinaū 21, szȳpsau 295, szitaip 176, 295, taikyti 135 „anpassen“, tēvonis 152, 157, tūlā 301 greta su An. š. *tūfon* giesmēn dēta 80, žiniuōnis (žiniōnis) 310. Leskynui reikējo rašyti: *ābejos* (žirklēs Dus.), *aplūokas* Riet. Slnt., Joniškis „pastewnik“ P, *apsivilkai(s)*, *arielkā* (gen. s. ariēlkos), *āslos* (gen. s.) Dus., Kv., Sch 177, Ivinskio Gen. 23, *ātsaja* J 259 s. v. būožē (*ātasaja* Dus., *ātsija* Ramýgala), *āuklēti* K., Dus., Kup., *aūšrinē* Dus., SN., Seinai, *āušros* (gen. s.) Als., Kv., Riet., Slnt., Val., *bēregint*, *bringstu* K., Šiauliai, *dāraqs*, *daržovē* J 444 s. v. glēbti, 457 s. v. gōžti, SN, Sch 242, *duodāš*, *gryčīā* (gen. s. grȳčios Dus.) arba *grinčīā* (kilm. grīnčios), *griēš(i)ninkas*, *išduzginau*, *išguļdyti*, *jautiena*, *ieškās*, *kartais*, *kerdžiuvienē*, *kiemani*, *kiunksau* -soti, *krālikas* Dus., SN., *kudlā* (kilm. kūdlos), *nēšē*, *obelis* (nom. s.) *obels* (gen. s.) *obels* (nom. pl.), *ōrē* Dus., Kv., *Dauk.*, po *pagālvju* (nes Sch'o vard. *pagālvīs*), *Pēlikse*, *pilnaviduris*, *rē*, su *ramentū* (vard. *rameņtas*), *raugiū* arba (Dus.) *raugēju*, *rykāuti* „rēkauti, кричать дикимъ голосомъ“ Kv., *Vieksniāi*, *slēnys* *slēnio* Dus., Kup., *Anykščiai*, *smēlys* *smēlio* Dus., *stuobrȳs*, *sūkēs* *sūkē*, *sūkinti* *susūkinau*, *šypsau* -soti, *šitaip*, *tāikyti*, *tēvonis*, -ies, *tūla* nom. s. f. *rytiečiai* sako ir: *pēsčīa*, *kniūpsčīa*, *žiniuonis*, -iēs, *žiniuōņi*.

Šnektose kai kurie žodžiai skiriasi savo kirčiu nuo rašomosios kalbos žodžių. Keiolika tokių skirtumų pastebėjo ir Leskynas. Leskyno pastebėtuosius skirtumus pažįsta ir kiti šaltiniai. Štai tie skirtumai: *baisū* 50, 67 (neutr.) ir Dus., *blaūzdu* 50, *blīvims* 51 (su kuo sutinka ir latvių kalba *blaūt* „bliauti“), *dēdē* 67 ir Dus., Kv., Slnt., *gardū* 60 (neutr.) ir Dus., Sch 92 (plg. *gardžiai* adv. ir latv. *gar̄ds*), *gūrksčioti* 67, 68 ir J, Dus., *kiauliena* *žasiēna* 52 ir Dus., SN., Plókščiai *krikščionis*, -ies 53, 71, 72 ir Dus., 1605 m. Kat. 31, 8, Kup., nuo *mēškų* 55 ir Dus., *miēla* 53 (nom. s. f.) ir DPo., *nēprietēlus* 57, 66 ir Dus., SN., 1605 m. Kat. 76, 4, su *nomētū* 51 (vard. *nomētas* Dus.), *pilīs* 11, 12 *pily* 11, 12 (vard. *pilis* 12) ir SN. (Dus.: *pilis*, *pilīs*), *pasimēgimas* 53, *plūoštai* 71 ir Dus., KV I 147 s. v. *ausreissen*, *pūodai* 49 ir Dus., KV II 232 s. v.

Töpperzeug., Sch 145, *rėdai* 51 ir KV II 202 s. v. Stand, *riebius* 57 (acc.pl.) ir Dus., KV I 434 s. v. fett, *tėvai* 70, 71 ir ryt., *vaidai* 67 ir DPo. 276, 52, Kv., SInt., *vaikė* 59 (voc.) ir Dus., SN., *vāsara* 49 ir Dus., Kv., SN., SInt., *veislė* 49 ir Dus., Dauk., Kv., SInt., SN.

Gyvoje kalboje su Leskyno kirčiu dar nėra man tekę išgirsti tariant liesiniškas 64, 263 (Dus. sakome *liėсныkas*) ir *skendėti* 48, 287.

Yra Leskyno vadovėlyje ir spaudos klaidų, pav.: vėniūtelis 307 užuot *vieniūtelis* vėlkti 195 užuot *viłkti*, opsznis 272 užuot *opšrūs* „barsiukas“, ragaikis 281 užuot *ragaišis* 68, diřbti 223 užuot *dirbti*, mōtyna 35 užuot *mōtyna*, nei „tartum, lųg“ 59 užuot *nėi*, pasirōdė 53 užuot *pasirōdė*, vėjas 305 užuot *vėjas*, vėlnias 223 užuot *vėlnias*, vōkiskai 50 užuot *vōkiškai*, kalėdos 253 užuot *kalėdos* 73.

Kalbos vadovėliams ir žodynams labai nesveika klaidos, nes jas nežinōvai iš čia išplatina po visą kalbininkų pasaulį. Iš Augusto Leskien'o vaikalų „Die Bildung der Nomina im Litauischen“ (Leipzig 1891) visos klaidos pateko ir į kalbininkų raštus. Pastarajame veikale Leskynas klaidingai rašo tarp kitų dar šiuos žodžius: aszajos 340 (iš SzD 148: Kiawafay, *asajos*. Miekiny), aužuolas „Eische“ 394 (iš čia ir Meillet Études 431), balāndis 589 (ir Meillet l. c. 322, 323, Brugmann Gr. II 21, 387, 467, Persson Beitr. 586), *biedā* 325 (ir Trautmann Altpr. Sprachd. XVIII), *briēžti* 292 (ir Persson Beitr. 466), *brolēnas* 388 (ir Brugmann Gr. II 21, 308), *būris* 299 (ir Brugmann Gr. II 21, 382; 2, 656, Persson Beitr. 30), *dailjėde* 281, *dalbā* 208, *diėgas* 184, 185, *deszerā* 443, *dirvōnas* 393 (ir Brugmann Gr. II 21, 281, Berneker EW I 186), *dūja* 311 (ir Berneker EW I 236, Fick III 4 206, Persson Beitr. 44, 588, Walde EW² 324), *duoklas* 496 (ir Brugmann Gr. II 21, 340, 341), *duonis* 370 (ir Meillet Études 455, Brugmann Gr. II 21, 287, 289, Walde EW² 238, Berneker EW I 179, Trautmann Altpr. Sprachd. 123), *ėldija* 317 (ir Walde EW² 30), *geinis* 292 (ir Walde EW² 291, 327, Schrader RL 841), *gėris* 235, 287 (ir Brugmann Gr. II 21 251, Blankenstein Unters. 94), *girtaujis*, *jo* 342, *gyvonis* 394, *grōbas* 180, *gūlbinas* 405, *guōdas* 196 „tokia žolė“, *gūžas* 192 „toks paukštis“, *ylā* 205, *jetis* 234, *kaīmas* 306, 388, 422 (ir Hirt JF 31, 9, KZ 44, 186), *kaīklės* 498, *kaūlas* 194, *kėpis* 288, *kitōniszkas* 393, *kiutōnas* 392, *klāida* 587, *klōnas* 361 (ir Berneker EW I 552), *kovā* „toks paukštis“ 343 (ir Berneker EW I 496, Mikkola Ulszl. Gr. I 62), *kūtis* 294, 547 (ir Gersson Beitr. 181, 183), *kvietāinis* 415, *lāidaras* 446 (ir Эндзелинъ Сл.-балт. эт. 90), *laigōnas* 394 (ir Brugmann Gr. II 21, 332, Schrader RL 753, Lidén Stud. 36, Walde EW² 423, 429, Berneker

EW. I 717), *lingē* 268 „toks paukštis“, *lōszas* 181, *mēga* „aruodas“ 206, *mietas* 535 (ir Berneker EW II 52, Hirtldg. Gram. II 61, 162), *mynia* „Menge“ 312, *neī mōtais* 178, *nak-tigūltas* 538, *nuōglas* 468 (ir Meillet Études 413, Brugmann Gr. II² 1, 362, 507), *nuomà* 232 (ir Hirt Akzent 152), *paklōdas* *ūžklōdas* 586, *pālégis* 288 (ir Walde EW.² 419, Fick III⁴ 357, Blankenstein Unters. 37, 94, Boisacq Dict. 574, Berneker EW I 708), *palīepē* 275 arba *palīepis* 292 „Gesimse“, *pa-sēdas* 166 (ir Brugmann Gr. II² 1, 153), *pastōvas* 343, *pýlinas* 405, *piliava* 349, *pirmonis* 394 (ir Trautmann Altpr. Sprachd. 252, 399), *pirsztas* 537, *preīkalas* 176 (ir Meillet Études II 218, Berneker EW. I 552, Trautmann Altpr. Sprachd. 410), *priēkalas* 176 (ir Trautmann 213), *rēklēs* 498 (ir Walde 642, Fick III⁴ 335, Trautmann 415, Wiedemann Lit. Pr. 26, Blan-kenstein Unters. 52, 94, Persson Beitr. 635), *rēsza* 206, *riētis* 326, *senūlis* 495, *sklāstis* 539, *smaļugas* 525, *spāstas* 531 (ir Trautmann 190), *spendžū spēsti* 531, *spiŗgas* 163, *sprendžū sprēsti* 539, *sraīgē* 276 (ir Schrader RL. 732, Brugmann Gr. I² 190, 330, 610, Persson Beitr. 502), *staībis* 292 (ir Meillet Études 419, Trautmann 429, Walde EW.² 740, 778, Fick III⁴ 492, Pedersen Vgl. Gr. I 116 (zu lesen *stāibiai* II 816) Pers-son Beitr. 153, 423), *stēbas* 166 (ir Persson Stud. 59, 133, Walde EW.² 760, Fick III⁴ 483, Boisacq Dict. 91, Blanken-stein Unters. 60, 95), *stēgiu* 325 (ir Bechtel Hauptpr. 162, Hirt Abl. 742, Walde EW.² 766, Brugmann Gr. I² 152, II² 1, 224; 3, 399, 493, Trautmann 120, 125, 438, Fick III⁴ 176, 479, Pedersen Vgl. Gr. I 97 (*stiegiu* Būga II 816), Wiedemann Lit. Pr. 20, Blankenstein Unters. 61. F. de Saussure MSL VIII 429), *steigara* 447, *stibas* 165 (iš Ivinskio Genaw. 58, 71), *svaīmis* 371 (ir Fick III⁴ 543), *svētis* 309 (ir Boisacq Dict. 292, Osten-Sacken IF XXVI 314), *šiēmas* 428 (ir Boisacq Dict. 456), *szeszūras* 448 (ir Schrader RL VIII, 752, Sprach-vergl. u. Urg. II³ 313, Pedersen Vgl. Gr. I 75 (zu lesen *šē-šūras* II 816) ir *szeszūras* 448, *szýdas* 183, *sziltonis* 393 (iš DB 135,13: *sziltouie* dĩjnā = *šiltqjā* dĩēnā), *szveñdrēs* 439 (ir Trautmann 149), *apsi-taszkauti* 504 (iš DB 193, 23: *apsītasz-kaŭo*), *tėvāinis* 415, *trāszai* 169 „allerbei Modernes, Ver-dorbenes“ (ir Persson Beitr. 457), *trā szkanos* 384, 387 (ir Pers-son Beitr. 457.), *triėkšti* 275 (ir Persson Beitr. 334), *trýda* 220, *tr(i)úsas* 193, *ūžklōdas* 586 (ir Berneker EW I 508), *vārsnas* 362, *velēnas* 389 „Walke“, *velūka* 516, *vēsti* 485 (ir Meillet Études 411), *vēsulas* 485 (ir Meillet I. c., Persson Beitr. 11), *vėtuszis* 599, *vėzdas* 166, *viekas* 185, *vilnōnas* 393 (ir Brugmann Gr. II² 1, 281), *výtis* 546 (ir Hirt Akzent 130, 155, F. de Saussure MSL VIII 428), *vōras* 179, *žāmbis* 289, *žibintas* 537, *žiógris* 437 (ir Persson Beitr. 60), *žiŗgas* 163, 278 (ir Trautmann 213), *žuberklas* 493.

Visi šitie žodžiai (106) rašytini yra: *ošakos* (j yra spaudos klaida užuot *k*), *áužuolas* „qžuolas“, *balañdis* K., Als., Kv., Slnt., *bėdà* Dus., SN., Tverečius, *brėžti* *brėžis* (Šviet. darbas 1920 m. № 12, p. 41), *brólėnas* Dus., *būrỹs būrio*, *daĩsidė* (Lietuvių Tauta II 11, RFV LXX 104), *dálba* Aist. st. I 134, 149 *diegas* K., Dus., *dėšera* (Ciskodo lietūvininkai Ražýtės—Рѣжница— apylinkėje), *dirvonas* Dus., SN. (Aist. st. I 160), *dujà, ōs* Kv., *dóklas* Linkuva, Šakýna (Aist. st. 130, 2), *donis, iēs, dōņj* Izv. XVII 1, 7, RFV LXVI 236, DPo., Br., *eldijà* Šviet. darbas 1921 m. № 7—8, p. 126, *geinỹs* „лѣзєво, жєнѣ“ Merkinė, RFV LXXV 156, *gėris* J. Kv., *girtáujqs, janti* (tarmiškai žem.: *girtáujis, jėnti*), *gyvuonis, iēs, gývuonj* J., *gróbas* K., Als., Kv., *gulbinas* J., Dus., SN., *gōdas* Kv., Slnt., *gužas* (paprastai: *gužūtis*), *ýla* K., *ietis, ies* DPo. (ėtis), *káimas* SN., Aist. st. I 85, 188 arba *káima* Vel., Aist. st. I 3, 61, 85, *kárklės* Aist. st. I 141, RFV LXVI 232, *káulas* K., *kėpis* „kepimas“ Slnt., *kitóniškas* Dus., *kiūtōnas, klaidà, ōs, klaĩdq*, Mos., Slnt., *klúonas, kóva(s), kūñs*, kilm. *kūties* Izv. XVII 1, 29 arba *kūtė, kvietainis* Vel., *laĩdaras* Aist. st. I 75 arba *laidarỹs, laidario* Kv., *laĩg(u)onas* R., M., *liñgė* „milvus“ (paukštis) Dus. (ir *lingė* Dus. „lopšiui pakabinti kartis), *lúošas, miegà, ōs, miegq* Als., Kv., Riet., Slnt., Aist. st. I 86, *miėtas* Aist. st. I 88, Izv. XVII 1, 35, *minià* DPo., Slnt., neĩ *mōtais* Mit. I 85, SN., *naktiguĩtas* Dus., *nōglas* Dus., *núoma* Als., Kv., Riet., Slnt., *paklōdas* Jon. užklōdas „Zudeckbett“ KV I 230, „Deckbett“ M I 123 *klōdas* „slúogsnis“ Subáčius, *páliegis* (*paliego* „gavo neišgydomą ligą, sunkiai apsirgo“ Vilkaviškis), *palėpė* Dus. *palėpis, io* Kv. Kuliaĩ, *pasėdas* Dus., *pastōvaĩ* Dus., SN., *pýlinas* Als., Slnt., *pýliava* Kv., Slnt., *pĩrmuqays, nių* DPo., *piřštas, preikālas, priekālas, rėklės* Aist. st. I 91, 166, 214, Izv. XVII 1, 38, J 467 s. v. grėdai, *rieša, rėtis, senōlis* (Būgos Kalbos dalykai Kaunas 1910 p. 31, 32), *sklāstis* Jon., Kv., *smaliūgas* Kup., *spąstas, spėndžiu spėstĩ, spĩrgas, sprėndžiu sprėstĩ, sráigė* (*stráigė* R., M.) ir (Kv., Slnt.) *sráigis, io, stáibis* (žem.) Aist. st. I 27, 31, Izv. XVII 1, 31, 38, RFV LXXV 148, *stiebas* Aist. st. I 24, 30, 171, Izv. XVII 1, 31, 39, RFV LXXV 148, *stėgiu stėgti* Aist. st. I 62 (Endzelin Arch. f. slav. Phil. XXXII 289), Izv. XVII 1, 38, RFV LXVI 249, *stiegarà, ōs, stiėgarq* Slnt. „plunksnos stiebas, plunksna be pūko“ (Dauk. rašo stėigara ir stĩgara), *stiebas* (nes Iviniskio stĩbas turi i iš ie: *dina* „diena“), *sváinis* RFV LXVI 250=Ja. *sváinis* Endzelins Izv. XII 1, 48, *svetỹs* Kv., *šėmas* K. ir (Dus., Kv., Linkm., Slnt., Sv., SN., Tverečius) *šėmas, à, šėšuras* Izv. XVII 1, 38, Pilviškiai, Vilkijà (*su šėšuru* DPo 505, 45), *šýdas* (priegaidė susekama iš daug. galininko — accus. pl. *szydùs* Sch 195; *šýdras* „cieniutkie,

prejrzyste plótno, gaza" Akielewicz Głosownia 104, Kuliaĩ, *šiltàsis, tóji, švėndrės, rių* Dus., Seinai, M I 284 *taškuoti* (*aptaszkuoti* intercludo Dauk. Žodrodys 21, *užtaszkuos* jem kiel Val. T 149), *tėvainis, ies* DPO., 1605 m. Kat., *trašai* (plg. *trėšti*, la. *tresēt* „modern, trenėti“), *trāškanos* Dus., Kup. (iš *q* čia būtų *ūl*), *trėkšti* Kv., *trydà* Dus., *triūsas* K., SN., *užklōdas, vařsnas, vēlenas* Aist. st. I 66, J 52 s. v. *apletėnti*, 170 s. v. *atveržtė, vėliuoka* Būga Revue Slavistique VI 23, *vėsti, vie-sulas* ir (tarm.) *vėsulas* Šviet. darbas 1920 № 12, p. 40, Izv. XVII 1, 16, FFV LXVII 247, LXXV 153 *vetušis, vėzdas* RFV LXV 324, *viėkas* SN., *vilnonas, vytis, iės, výtj* Aist. st. I 58, 132, Izv. XVII 1, 38, RFV LXVI 250, *vóras, žam̃bis* „žagrė“ RFV LXXV 155, *žibiñtas* Dus., *žiōgris* Kv., *žirgas* K., Dus., Kup. (su kuo sutinka ir latv. *ziřgs*), *žubėrklas* Biržai, Kup., Vel.

Leskyno klaidos ne visos jo paties padarytos. Kitas jis jau rado žodynuose ir įvairiuose raštuose. Prie gaidės klaidų skaičių Leskynas padidino, supainiojęs kirčio ir priegaidės ženklą „akūtą“. Juškevičiaus, Šleicherio, Becenbergerio ir Brugmano (Lit. Märchen) raštuose „akūtas“ reiškia ne priegaidę (intonatio), bet kirtį (ictus). Kuršaitis „akūtą“ žymi kirčiuotųjų skiemenų priegaidę: *rópė, káilis*. Juškevičius, Šleicherio, Becenbergerio ir Brugmano rašyboje žodžių žiōgris, vėzdas, pasėdas „akūtas“ nėra tolygus Kuršaičio „akūtui“. Todel Leskynui, kad be reikalo neklaidintų gerai nemokančių lietuvių kalbos kalbininkų, reikėjo kirčio vietoje nevartoti „akūto“ (ir „gravio“: žibintas, t. y. žibiñtas), pasirinkus kirčiui žymėti kurį kitą ženklą, ppyzdžiui, arba „tašką“ (.). Užuoť pasėdas, pastovai kad būtų Leskynas rašęs: *pasėdas* arba *pasė.das, pasto.vai* arba *pasto.vai*, būtų niekas nemanęs šituođu žodžiū turint *ė* ir *o* tvirtapradžius (gestosen). *Pasė.das* ir *pasto.vai* iš tikrųjų skaltytini yra *pasėdas* ir *pastovai*.

Taigi, metas būtų kalbininkams liautis žymėjus „akūtą“ (*pasėdas, pastovai*, t. y. *pasėdas, pastovai*) ir „graviu“ (žibintas, ūrbti, t. y. *žibiñtas, uřbti*) kirtį (ictus). Reikia visuomet minėti, kad „akūtas“ (*kálnas. óda, ėsti, ýla*) ir „gravis“ (*skirti, pilti, pūlti, kurti, kàs, tàs, šis, visas, pūsė*) tėra vartojamas vien tiktai kirčiuotųjų skiemenų priegaidėi (intonatio) réikšti. Tų skiemenų kirtį, kurių mums nežinoma priegaidė, žymėkime „tašku“ (.), t. y. rašykime pav.: *pa-bū.klas, o.kulj, pe.rkasas, pakara.ilis, lengvapė.dis*

77. Bajoras ir smirdas.

Tuodu rusiškosios kilmės žmonių luomo vardu jau randame XIV amžiaus istorijos šaltiniuose. 1362 m. atsitikimų aprašyme (Scriptores rerum Prussicarum II 533) skaitome.

Rex quoque Kynstud in perturbato animo cum ingenti multitudine stetit juxta Mimilam (= Nemunas), Algard similiter cum suis bayoribus et smyrdens prope Nergam (= Neries upė) et consiliantur et disponunt se celeriter, quomodo castorum ab hujusmodi impugnationibus absolverent.

Iš šito šaltinio sužinome, kad Kęstūčio ir Aļgirdo gadyne jau būta lietuvių kalboje žodžio *bajōras* (la *bajārs*) ir *smīrdas* (RFV. LXVII 245, la. *smirds* KZ. 42, 379). Balstai rodo, kad *smīrdas* turėjo patekti lietuvių kalbon dar prieš 1150 metus, t. y. dar tuomet, kai žodis *смердъ* tebebuvo ištiriamas *smbrdō*.

78. Mūsų žodžių giminaičiai.

1. *Nu-drėngti* „sunešioti“ Als.; ir numirus nebus kur dorai prisiglausti, po rasas ir balas *nusidrengus* naktimis (L. Pelėdos Klaida 449); nutėmė tamsiai, *nudrengė* drengiai, netranda žirgelis viešaus kefelio Mit. IV 311 (Udrija). Čia pridera r. дрягва „drebučiai“, slovenč. *drėgati* „stumti“, r. дрягать „spirti“.

2. *Gaužė* „galva“ RFV LXVII 239: l. *guza* „pasturgalis“ Petersson Zur. slav. 35.

3. *Gėras* „gut“, žinoma, neturi nieko bendra su šaknim *g* „er“ „schwellen“ (gr. *brýō* Petersson Balt. u. Slav. 56), nes jo lietuvis nieku būdu negali atskirti nuo *girti*.

4. *Iltį* „Hauzahn, клыкъ“, kaip rodo la. *ilks* (acc. s. *ilksi*) „iltis; iena“ Šm. arba *ilkai* Miež. (s. v. iltis), reikia vesti iš prolytės * *ilktis*. Kadangi *ilties* negalima atskirti nuo *iekties* SN arba *iektšties* Sint. „žagrės iena, Femerstange“, tai jos ir iš tolo negalima lyginti su lot. žodžiu *lacertus* „Oberarm“ (Petersson B. u. Sl. 76). Plg. RFV. LVI 237.

5. *Karōsas* „krėkė, Karausche“ Petersson'ui (B. u. Sl. 39) yra slaviškojo žuvies vardo *karasъ* tėvas. Lietuvių kalbos žinovai laikosi priešingos nuomonės.

6. *Kūmpa* „gūnklas, наростъ, желвакъ“ Lėnas = sl. *koпа*, iš kur l. *kepa* „upės sala“ Mladenov Stud. 80.

7. *Kurns* (la. dial. kuorns) „kurčias, la. kurls, kursls“ = sl. *кърпъ* „nupjauta nosimi, ragais, ausimis“ (r. корно-ухий) Mladenov Stud. 145: avest. *karəna*, pers. *kar* „kurčias“.

79. Grabas, karstas ir rakštis.

Numirėlių laidojamąją skrynią (lenk. *trumna*, vok. *Sarg*) bendru vardu vadina lietuviai (*grābas*, daug. *grabai*) ir artimiausieji jų kaimynai gudai (*hrob* Шейнъ Матер. II 603) ir rusai (*гроб*). Kiti slavėnai (lenkai, čekai, slovencai, sirbai ir bulgarai) žodžiu *grobъ* vadina ne numirėliams laidoti skrynią, bet kapo duobę „могила“. Kapo „duobės“ réikšmė mūsų žodį pažįsta ir germanai: sen. vok. aug. *grab* n. „Grab“, sen. isl. *gröf* f. „Grube, Grab“.

Slavėnų ir germanų kapo duobės vardas **ghrobho-* kilęs yra iš šaknies *ghrebh-* „kasti, rakti“, iš kurios indoeuropiečiai turi pasidarę nemaža žodžių, pav.: sl. *grebq* (ukr. *hrebú*, l. *grzebę*) „kratzen, scharren, graben“, po-*grebñ* „pogrzeb, norpeбъ, Begräbnis, Keller“, sen. šved. *graeva* „graben“ (ieur. *ghrebh-*), latv. *grebju grebt* „schräpen, aushöhlen; eingraben mit einem Grabstichel“, got., sen. vok. aug. *graban* „graben“ (ieur. *ghrobh-*), got. *grōba*, sen. vok. aug. *gruoba* „Grube“, sen. isl. *gráefr* „zu begraben“ (ieur. *ghrēhh-*), liet. *grėbiu grėbti* „la. (sienu) kasti“.

Kalbininkų ¹⁾ nuomone mūsų *grābas* ²⁾ esąs slaviškos (gudiškos) kilmės žodis. Del garsų *grābas* galėtų būti ir lietuviškas žodis. Jei jis svetimas, tai tik ne del garsų, bet del ko kita.

„Grab“ vardai dažniausia esti skolytiniai. Latvių *zārks*, sen. vok. žem. *sark* „Sarg“, sen. prancūzų *sarcou*, lotynų *sarcophagus* (vulgar. * *sarcus*) eina iš vieno šaltinio, būtent—graikų žodžio *sarkophágos*. Iš graikų gauna „grab“ vardą pirma lotynai. Paskui iš jų tas žodis patenka lotynų ainiams—romaniškosioms kalboms. Iš pastarųjų **sarcus* atsiduria Germanijoje, iš kur XII amžiuje atkeliauja Latvių žemėn. Antras skolytinis „grab“ vardas bus mūsų *trūnā*, *ōs*, *trūnq* (Lėipalingis) ³⁾. Jos tėviškę randame Lenkų žemėje, kurioje *grabas* vadinamas yra *truna*, *trumna*. Tuodu lietuvių ir lenkų kalbos žodžiu būti bendru negali, nes slavėnų garsui *u* bendriniuose žodžiuose turi lietuvių kalboje atliepti dvibalsis *au*, o ne *u*; plg.: sl. *suxb*=saūsas, sl. *drugb*=draūgas, sl. *junb*=jáunas, sl. *lupiti*=latupyti.

Slavėnai vardu *grobñ*, kaip ir germanai (*grab*), paprastai vadina kapo duobę „могила, Grab“. Net ir rusų kalboje, kurioje šandie žodis *гроб* reiškia laidojamąjį numirėlių skrynį, seniau jis dar tebereiškė kapo duobę.

Pamatinė žodžio *grobñ* reikšmė „duobė“, „Grube“ iš visų slavėnų vienoje tikrai rusų kalboje nebeišliko nepakitusi, nes ji įgavo mūsų *grab* „Sarg“ reikšmę. Sunku įtikėti, kad ta pati reikšmė išrutula būtų apsireiškusi ir lietuvių kalboje saváime be rusų (gudų) įtakos. Kad žodis *grābas* būtų pažįstamas dar ir senąja savo reikšme (duobė, Grube, grab) bent vienoje aiščių giminės kalboje, tai dar tuomet galima būtų manyti *grabq* esant lietuviškos kilmės

¹⁾ A. Brückner Litu-slav. Studien I 84, O. Schrader Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde 706, K. Būga Izviestija XVII 1, 31.

²⁾ *Grabq* jau pažįsta pirmieji mūsų raštai: 1547 m. Kat. 29,22 (*grabapi*), 1549 m. „Te Deum laudamus“ 12 (ischgi *graba*), 1579 m. Vil. 178,4 (*grabas*) ir kiti.

³⁾ Stov bažnyčio *trūnelė* Jd 1215,17.

žodžiu. Kadangi nei lietuvių nei latvių kalboje *grābas* nebereiskia „duobės“, tai negali būti ir kalbos apie jo lietuviškumą. Be to, kultūros istorija aiškiai rodo, kad indoeuropiečių laidota numirėliai ne grabuose, t. y. nei tam tikrose iš lentų sukaltose skryniuose, nei vieno medžio loviuose arba eldijose (gr. *monoxylon* „однодерėвка“). Latvių dainos dar atmena tuos laikus, kuomet numirėliai laidota „vieno medžio“ loviuose: iegulās māmuliņa viena kuoka namiņa BW 27420 „atsigulė motynėlė vieno medžio namelyje“.

Taigi, pasirodo, *grābo* esama slaviškos kilmės žodžio ne dėl garsų atliepimo, bet dėl kultūros istorijos liudijimo. Garsai *grabui* būti lietuvišku žodžiu niekiek nekliūva.

„Grabo“ vietoje šandie rašomojoje kalboje tėra vartojamas tiksliai *kařstas*, daug. *kařstai*. Šitas žodis paimtas yra iš 1599 m. Daukšos Postilės, kurioje skaitome: artī būwo *kārřstas* DP 239,17 qgosp' *kārřsto* 239,18 iřėiē iz *kārřstų* 238,16 guřėio pařaidotas *karřtė* 264,15 *karřtė* padėtas 265,35 priēio, palitēio *kārřsto*, iaunikāitj atgīde DPo 334,14 (=numirusi iřnebe... ir priēies palitēios *grābo* 333,46) Jėsus palitēio *kārřstą* DPo 336,24 gerktē ių yra *karřstų* 394,34 (instr. sing.).

Kitą kartą *kařstą* ař (Aist st. I 139, RFV LXVI 237) ir J. Endzelynas (Славяно-балтійскіе этюды. Харьковъ 1911, psl. 30) gretinome su latvišku skrynios ir grabo vardu *řk'irřsts* „сундукъ, гробъ, Kasten, Kiste, Lade; Sarg“ U, BW 7059, 16791 = latv. ryt. *szkiersts* „truna“ Kurmin 220. „grób, tumulus“ 36, manydamu tuodu žodžiu esant aistišku. Šandie to daryti nebegalime.

Ir Daukšos *kařstas* ir latvių *řk'irřsts* nėra aiškių prokalbės turtas. Abudu žodžiu yra skolytiniu. Lietuviai *karřtą* bus gavę iš kriėvų (кривичи, гудай) žemės, o latviai savąjį *řk'irřstą* — iš lėbių arba ėstų (igāunių) žemės.

Baltijos pajūrio suomia skrynių ir grabų vādina vardu *kirřtu* (suom.): lyb. *kirřt* „grosse Kiste, Kasten“, ėst. *kirřt* „Kasten, Sarg“ (Thomsen Berōr. 280).

Lėbių ir ėstų kalbos žodis *kirřt* latviškai iš prādzjų turėjo būti tariamas **k'irřts*, kuris paskui, gavęs priedo *s* (И. Эндзелинъ. Подвижное *s* въ латышскомъ языкѣ. Извѣстія 1912 г., томъ XVII 4, 127-132), pavirto lytim *řk'irřts*.

Kad iš *k'*- latvių kalboje atsiranda *řk'-*, gali rodyti šie skolytiniai žodžiai: 1) *řk'ute* = *k'ute* „lydimo deginimas dirvai“ = ėst. *kūtis* „degimas“, suom. *kyteä* „degti be liepsnos“ (Thomsen Berōr. 281, 84), 2) *řk'ėde* = *k'ėde* = vok. žem. *kede* „Kette, цѣпь“, 3) *řk'esteris* = *k'esteris* = vok. žem. *kōster* „zakrastijōnas“, 4) ūdens *řk'ērři* = *k'ērři* „Brunnenkresse, nasturtium officinale“ (Ulmann und Brasche

Deutsch-Jett. Wrb. 161) = vok. žem. (mnd) *kerse* (ndl. *kers*, sen. angl. *caerse* „Kresse“) „*Iepidium sativum*“.

Suomių žodis *kirstu* „skrynias“, patekęs rusų kalbon pavirto lytimis *korsta* „гробъ“ (senovėje) ir *kersta* (dabar Archang. gub.) „могила“ (J. Kalima Die Ostseefinn. Lehnwörter im Russischen. Helsingfors 1915, S. 113). Rusų *korsta*, greta su kuria galėjo būti ir paralelė lytis **kopcmъ*, lietuvių kalboje pavirto *karstū*. Vadinas, mūsų *kařtas* yra suomiškos kilmės žodis, patekęs Lietuvon per rusus.

Pasirodo, kad lietuvių senovėje neturėtą savo vardo skrynias arba loviui, kuriame pakasama arba laidojama numirėlis. Vardai *trūnā*, *grābas*, *kařtas* ir latvių *zārks* bei *šķīřsts* visi yra skolytiniai, ne aištiški žodžiai. Tatai rodo lietuvių bei latvių senovėje laidojus numirėlius, be *grābo*.

Numirėlių deginimo gadynėje *grābas* buvo visai nereikalingas daiktas, todėl ir negalėjo jam tuomet ginti vardas. Kad lietuvių senovėje deginta lavonai, be ne rodo tik kai kurių rytiečių „šermenių“ vardas *pakrāvai* Dus. „похороны, pogrzeb“ ir *pakravā*, kilm. *pakrāvos*: kay *pakrōwōi* je giedōjo OP 113? Lavono, pirma jam *nepakrōvus* laužo, negalima buvo sudeginti.

Taigi, *pakravā* arba (daug., plur. tantum) *pakrāvai* senų senovėje galėjo reikšti laužo *pakrovimq* po lavonu jam sudeginti.

Kur senovėje lavonų nedegino, ten juos tiesiog kasė į duobę be jokios skrynios arba lovio. Taip būta ir Lietuvoje, ką pirštu prikišamai rodo Vilniaus apylinkės grabo vardas *rakštis*, iēs (Gervėčiai) „trumna, rpoбъ“ = *Rakbtis* „grób. Sepulchrum, monumentum, tumulus, bustum, sarcophagus“ SzD 65, „truna. Sarcophagus, locus“ 373 Užrašas *rakbtinis*, *rařtas* unt *rakbties*, unt grabo „nagrobek. Epitaphium“ 163.

Rakštis pamatinė reikšmė yra buvusi ta pati, kaip ir rusų žodžio *rpoбъ*, t. y. „duobė“, „Grube“, „Grab“. *Rakštis* yra tai „išrakta“ duobė: *rankū* (ir Kv.: *rakū* iš **rakiū*) *rakaū* (ir Kv.: *rakiāu*) *rakti* „ковырять, колоть“ = latv. *rūoku raku rakt* „kasti, kōpat, graben“ aku *rakt(i)* „šulinį kasti“ BW 21693.

Abidvi *rakšti* — ir „kapo duobė (SzD), „grabas“ (Gervėčiai, SzD) ir „pařinas, заноза“ (Dus., Joniškis, Užpačiai) ¹⁾ — yra vienas ir tas pats žodis, kilusis iš pamatinės reikšmės *rakti*, t. y. „durti“, „kasti“, „graben“.

¹⁾ Abidvi *rakšti* pažinta ir Širvydo: *Rakštis* „tarn. Aculeus spini, spina“ SzD 368, „trzaska w cieľe. Surculus corpori infixus, stirps“ 373, Austų *raksziele* „uszka. Auriscalpium, auricularium“ 387. Be dviejų *rakščių* iš veiksmazodžio *rakti* turime pasidarę dar žodį *raktas* „klucz, Schlüssel“. Del *rakštis* ir *rakimo* esmi jau rašęs žurnale RFV LXV 305, LXVI 248 ir Izviestija XVII 1, 34.

80. Stovyla.

Žodį *stovylą* (kilm.-*ŷlos*) be tų šaltinių, kurie mano jau surašyti „Medžiagoje lietuvių, latvių ir prūsų mitologijai“ (Vilnius 1908, 1 s. 5), pažįsta dar šie: 1) *stovyla* postava Dauk. (lenk.-liet. žod.), forma Dauk. Žodr. 17, statua 37 Nerejk sprįstį ape žmonys ne nu jų *stowilos* ne nu jų *kalbos*, bet nu jų darbū Dauk. Abec. 45 tokioie *stowyfoie* (въ такой *no37e*) budama meldies DB 139, 23, 2) buwa taj didele *stowifa* Val. Prąde 260 buwa isz żałware nulijta *stowifa* 239 atimloje... isz auksa ir sidabra nukaftas *stowifas* diewajeziu 217, 1 neblajkik qnt wiszkoms *stowifas* Żem wisk. I 264, 3) Kvėdarnoje Jauniaus liudijimu *stovylą* esanti ne tiktai „Statue“, bet ir „Schleuse“, шлюзъ, 4) *stowifa* zastawa w stawach, Wajgowo KosL 243 A, 5) Su durkliu nuo *stovylas* Iedus kruša J 368 Pyla su *stovylomis* bus išplūskas J 616; čia *stovylą* = шлюзъ, zastawa, 6) *stovylas* (tarmiškai: *stāvīlas*) „nemokančiam vaikščioti vaikui stovėti prietais“ Linkmenes = *statūkas* „t. p.“ I. c., 7) stōvi kãp *stovylas* „stulpas, stūburas“ Léipalingis.

Rašomosios kalbos mėgiamojo žodžio *stovylas*, pasirodo, esama ne lietuviškos, bet slaviškos kilmės. *Stovylas* nieku būdu negalime skirti nuo rusų (gudų) žodžio *cmabūlo*, kuris yra tas pats žodis kaip ir lenkų *stawidło* „1. zastawa, zasuwa do puszczenia wody stawów, sadzawek na koło młyńskie lub zastawiania jej; 2. część warsztatu u niektórych fabrykantów; 3. podstawek, zapadka w pułapce, w sidłach“ (Słownik jez. polsk. Warszawa 1914, t. VI 409).

Rusų kalbos priesagai *-ило* lenkų kalboje atisako *-idło*, pav.: *бѣлило* = I. *bielidło*, *кронило* = I. *kropidło*, *чепило* = I. *czarnidło* ir k. Slavėnų priesagai *-dło* (mydło, szydło, bydło, radło; *kropi-dło* — *kropić*, *stawi-dło* — *stawić*) lietuvių kalboje turėtų atliepti *-gla-s* (lenk. *jodła*: lie. *eglė*), kurio ji bet gi nepažįsta. Slavėnų žodžiui *radło* lietuvių kalboje atliepia *ar-klas*. Vadinas, bendrinuose žodžiuose slavėnų kalbos priesagai *-dło* turi atliepti lietuvių ir latvių kalboje priesaga *-kla-s*.

Kad *stovylą* būtų ne skolytinis iš rus. *cmabūlo* (I. *stawidło*), bet bendrinis žodis, tai tuomet mes sakytumėm **stovýklas*; plg.: *výsty-klas* „пелена“—*výsty-ti*, *kibý-klas* „künstlicher, in einander greifender Mechanismus“ K — *kibý-ti* *kibaū*, *baidýklas* „etwas, das Abscheu erregt“ Br (BG275) — *baidý-ti*, *bū-klas* „byt“ KosL 41 B (=lenk. *by-dło*) ir *pa-bū-klas* „padargas, инструментъ“ Kv., Sint — (*pa*)*būti* 1).

1) *Pabūklas* dar tuomet darytas žodis, kai mūsų *būti* dar tebeturėjo vokiečių žodžio *bauen* (sen. *būan*) „budować“ reikšmę.

Skolytinę *stovỹsq*, kuri rašomojoje kalboje reiškia „statua“, „idõlum“, „Bildsäule“, „Götzenbild“, galėtų atstoti savas žodis *statulà*, õs, *stātulq*: *statufa* „posag“ Kosl. 37 A, „bařwan, bořek, bořyszczę“ 39 B (žemaičio Jumskio žodynėlis); *statula* „išdarbis iš medžio“ (Joniskėlio par.; taip šitą žodį man paaiškino dr. D. Bukantas 1904 m. 124 d. laiške). Juškevičius (J 12 s. v. *alka*) *statulõs* vietoje rašo *stātulas* „кумиръ, bařwan“. Ivinskio kalendoriaus (XVII, psl. 39 A, 40) daugiskaitos kilminiņkas (gen. pl.) *statufun* kilimo gali būti ir iš *statulõs* ir iš *stātulo*.

Statulõs pamatinė reikšmė yra „statumas“, „stačio“ stovėjimas. Tokią pat žodžio lytį pažįsta ir germanai: *stapulaz* m. = lie. *stātulas*: sen. isl. *stodull* „Mekplatz, Senne“, sen angl. *stapol* „Grundlage, Stellung, Platz“ Fick Vgl. Wrb. III⁴ 478.

Stovylos reikšmę, be to, gali atstoti ir *stābas*, daug. *stabai* (1578 m. VChr. 98,13,39, Br., DP., Val., Dauk.).

81. Krasa.

Juškevičius savo žodyno rankraštyje prie žodžio *krasà* rašo: „„Krasa poczta, stójka. Pora arkliu ir tretesis žmogus stovėja tris dienas ant *krasos* pas viršininką““. Spau- stoji Juškevičiaus žodyno dalis irgi pažįsta *krasą* (J 273 s. v. čyřma, 111 s. v. at, 163 s. v. atstovėti): atstovėjau *krāsą*. Be Juškevičiaus *krāsą* dar pažįsta, Jauniaus liudijimu, Kvėdar- nos ir J. Jablonskio liudijimu, Alsėdžių parakvijos žemaičiai: *krasà*, kilm. *krāsos* (tarm. *krāsas*) „обязанность поставки лошадей, подводъ“ Kv.; važiuoti į *krāsą* Kv.; *krāsos* arkliai, *krāsos* vežėjas Als. *Krāsiniņkas* — kurs turi apėmęs *krasą*, kurs laiko *krāsos* arklius Als.

Krāsos, kuri dar nesenai mūsų rašomojoje kalboje atstojo „paštą“, pasirodo, esama lenkiškos kilmės žodžio. *Krasą* lenkai vadina vardu *kresa* „kolej służby jednodnio- wej na posyłki w urzędzie wójta gminy, inaczej stójka“ (Karfowicz Słownik gwar polskich II 475), *kresa* „1. linja długa; 2. blizna; 3. w łm. stanowiska wojskowe do prze- syłania listów, poczta wojskowa; 4 (stójka) kolej służby jednodniowej na posyłki w urzędzie wójta gminy: Poszedł na *kresę* = udał się na taką służbę“ (Słownik jęz. polsk. Warszawa 1902, t. II 544).

Lenkų kalbos balsį *e* (po *r*) ir kituose žodžiuose lietu- viai verčia balsiu *a*, ką rodo dar šiuodu žodžiu: 1) *agrāstas* „ribes grossularia“=lenk. *agrest*, 2) *radāstas* „róža, Rosen-

„strauch“ = lenk. *tarm.* * *redest* „rdest“ (senėliau turėjo būti: vard. *rdest*, kilm. *redstu*).¹⁾

Lenkų *kresa* drauge su žodžiu *kres* „Kreis; Grenze, Grenzlinie; Endpunkt, Ziel“ kilimo yra germaniški žodžiai: vok. (mndd) *krēs* „Kreis“.

Taigi, „pašto“ nevertėtų pakeisti *krasa*, nes tuo pakeitimu nieko nelaimės mūsų kalba. Be to, *krasa* nė negalėtų atstoti „pašto“, tebūdama vien tiktai „stuika“. Keisti vienas svetimas žodis antru, irgi svetimu, neišsimoka.

82. Abelnas.

Būdvardį *abelnas* ir prieveiksmį *abelnai* pažįsta šie šaltiniai: 1) *Abelnay* gänzlich R 13 M 11 *Abelnay* ißwalgē er hat es ganz ausgegessen *Abelnay* jūd's pechschwarz M 11 11 429 allerdings *Abelnay*, Bejē, Wiffay R 11 15 M 11 20 gänzlich, ganz und gar *Abelnay* R 11 157 M 11 208 überhaupt *Abelnay* R 11 360 M 11 482, 2) *Abelnas*, a allgemein (als Adj. selten) *Abelnay* Adv. allgemein; im Ganzen, in Pausch und Bogen; ganz, gänzlich, sehr, ganz und gar. *Abelnay* tikray eben recht N. 1, 3) *abelnas*, ā, als Adj. ungebr., mehr aber in der Schriftsprache das Adverb. *abelnai* gänzlich. ganz und gar, statt des gewöhnlicheren *visaī* oder *povisām*. poln. *obel.* gänzlich K., 4) *abelnas*, na zupefny. *Abelni* ātpuskai zupefny odpust. *Abelnai* adv. zupefnie. *Abelnai* dovanōjo zupefnie darowaī J., 5) *abelnas* ogólny Miež. *abelna* prasmē Miež. Gram. 9, 6) *abefnas* universus Dauk. Žodr. 42 Grekonys *abefnaj* wissus giwentoius szīpōs uksīnēs marēs... wadīno Skytajs DB 1,20 *abefnaj*... wadīno Getajs 2,24 *abefnaje* pamierkaj essant 13,28, 7) *abefnaj* Val. Žem. wisk. 11 62 wieniams apsakinieju tejsas *abefnaj*, kitiems su wisajs iszgalejs Val. T 216,12, 8) *abelnai* gerai Telš. apyl. Lpm 11 220, 9) *abelnai* žila galva V. Kalvaitis pas Basan. Iš gyv. vėlių 49,38 *abelnai* nutyko „visaī“ 52,25, 10) busite man *Abelnu* daiktu Br 11 Mos. 19,5 „eigentlich“ BG 269 „Eigenthum *abelnista*“ Br (BG 269), 11) *abefnas*... twanas 1668 m. Chil. biblija (Mit. IV 236), 12) *abefno* (paspalijto) 1701 NT (BG 10), 13) Wießpatis bettaig tokią ne patōgummq tolaus *abbelnay* nė nor perleisti 1724 m. Grom. VChr. 101,32 „visaī, совѣтъ“.

Šitas mūsų žodis kilimo yra gudiškas: обѣльный „kruglyj, полный, совершенный“. Senojoje rusų kalboje

¹⁾ Apie mūsų *radastą* „rdest“ (Merkinė, Seinai, KnN. 230, Br pas BG 318) niekų pasaką rašo J. Mikkola BB XXII 244, W. Prellwitz EW.² 400, A. Walde EW.² 659 (s. v. *rosa*), O. Schrader RL.¹ 696 ir G. Iljinskij Izvjestija XXII 1,200. *Radastas* (arba *radasta* Ožkabaliai, Daukšiai LT I 201, Jd 211,4) neturi nieko bendra su graikišku „rožės“ vardu *rhodon*.

jam atliepia lytis обьльный (Русская Правда) „крѣпостной холопъ“: холопство обьльное (Срезневский Матер. II 577).

Būdvardis *obyľľ* pridera prie tos pat padermės, kaip ir žodžiai: sen. rus. обьль = ček. *obel* „вполнѣ, совершенно“, sl. *obyľ* „apvalus, apskritus“ = r. облы (ukr. *viblyj*) „круглый“, l. *obly* „okrągły, walcowaty“, bulg. *obľ*, sirb. *obao obla oblo*, ček. *obľy*, slovinc. *obel* „apvalus“.

Slavėnų būdvardis *obyľ* bus kilęs iš tos pat šaknies kaip ir mūsiškis *apvalūs* arba (DB 24,9; 174,26; 189,6. Būgōs Aist. st. I 66) *apalūs* „okrągły“, t. y. iš *vel-* || *vil-* || *val-* „wälzen“: *vėlti* la. *veľt* „валѣть“, *vilināt* „volioti“ BW 21487, *vėlenas*, daug. *veľenai* „валѣ (у разныхъ машинъ)“, *volė*, *vōlē* „apvalus medinis kamštis bačkai“ Dus. = la. *vāle* „kultuvė, валѣкъ“.

Slavėnų žodis *obyľ* „apvalus“ susidarė iš priešdėlio *ob-* „ap-“, šaknies *val-* „val-“ ir priesagos -ь. Mūsų kalboje slavėnų būdvardžiui *obyľ* turėtų atliepti **apvilūs* arba **apilūs* (plg.: *apvalūs* || *apalūs*).

Taigi, *abelnas* „bendras, visiškas“ ir *abelnai* „bendrai, visai, apskritai“ pridera slaviškosios kilmės žodžių skaičiun-

83. Vyšnia ir žem. viešnė.

Vaisinį medį „Prunus avium“ arba „Prunus cerasus“ daugelis Europos kalbų vadina panašiai skambančiais vardais. Štai jie: 1) liet. *vyšnià*, kilm. *výšnios* (ir Léipalingio par.: *výšnia*), žem. *viešnė*, 2) latv. ryt. *wisznias* uga v. *wisznias* auglis „wiśń owoc. Cerasum“. *Wisznies* kuks „wiśnio-we drzewo. Cerasus“ Kurmin 239, daug. kilm. *veikšņu* (ei iš *i*) Endzelīns Извѣстія XVII 4,112 (Jaunā Laiciene), 3) prūs. *wisnaytos* „Kirschen“, 4) slav. *višnia* (rus., bulg., sirb., slovinc.; l. *wiśnia*, ček. *višně*), 5) alban. *vişjë* „Weichselkirsche“, 6) rumun. *vişne*, 7) nauj. graik. *wisina*, 8) turk. *wişene*, 9) totor. *wiśnā*, 10) sen. pranc. *guisne* (nauj. prancūz. *guigne*), ispan. *guinda*, 11) sen. vok. aug. *wihsila* „Weichsel (kirsche)“, žem. vok. *wisselbere* „die Baumharz liefernde Vogelkirsche“, *wispel* „Holzkirsche, Vogelkirsche“, 12) ital. *visciola*, *vissola* „Weichselkirsche“.

Visoms šitoms kalboms *výšnios* vardas bendras būti negali, nes ne visos jos tarp savęs yra giminės. Juk turkai su totoriais nėra indoeuropiečiai. Bet ir likusiai indoeuropiškųjų tautų dešimčiai *výšnios* vardas bendras būti negali. Prieš *výšnios* vardo bendrumą kalba jo garsai. Graikų žodžio *wisina* nesutinka garsai nei su germanų žodžiu *wihsilā* nei su italų *visciola*. Žemaičių *viešnė* savo

balsiu nesufinka nei su augštaičių *vyšnia* nei su prūsų žodžiu *wisnaytos*.

Germaniškasis vyšnios vardas *wihsilā* (greta su *wihslā*, iš kur esqs žem. vok. *wissel-*) savo konsonantizmu rodo žilą senovę. Žemaičių *viešnė* (senėliau: **viešnia* = latv. ryt. *wisznia* Kurmin, jei *i* yra ilgas, kilusis iš *ie*) su slavėnų *višnia* irgi gali būti šiaurės indoeuropiečių tarmės liekana. *Wihsilā* būtų kilusi iš indoeuropiškos lyties **weik's-ilā*, o slav. *višnia* — iš **weisk'-njā*. Del garsų *ks* kaitaliojimos su *sk* prašome palyginti: s. v. a. *wahs* || liet. *vāškas*, sl. *voskъ*, „Wachs“, s. ang. *aex* „Axt“ || lot. *ascia*.

Dalis indoeuropiečių prokalbės tarmių iš žodžio *weisk-* || *weiks-*, reiškusio „lipnų skystimą“, „sakus“, pasižinusi su vaisiniu medžiu „*Prunus avium*“, del „sakų“ tekėjimo praminė jį **weisk-njā*, **weiks-ilā* ir **wiks-lā*. Sakų vardą turime žodžiuose: 1) lot. *viscum*, *viscus* „die Mistel; der aus ihren Beeren bereitete Vogelleim“ = graik. *ixós* „die Mistel, eine Schmarotzerpflanze, auch die Beeren derselben u. der daraus bereitete Vogelleim“ = āmalas, jemiola“, 2) škr. *vēs-ḡa-* „Gummi, Harz“.

Iš indoeuropiškojo „sakuočio“ medžio vardo **weisk-njā* lietuvių kalboje galėjo atsirasti dvi lytį, būtent: **wieksnia* ir **viešnia*. Lietuviškų lyčių dvejojumas pridera nuo priebalsio *k* kokybės (qualitas). Jei jis būtų buvęs „palatalis“, tai tuomet lietuvių kalboje jam atlieptų š: *šāju* = sl. *sujo* „užkišu“ (= užšauju) duris“ || s. v. a. *sciuzu* „ich schiesse“, alban. *heḥ* „metu“, iš indoeur. **sk'eudō*. Jei *k* bus buvęs „velaris“, tai tuomet lietuvių kalboje jį atstos irgi *k*: *ieškoti* = sl. *iskati* || s. v. a. *eiscōn*, *vāškas* = *voskъ* „Wachs“.

Del tos priežasties, vadinasi, del priebalsio *k* kokybės nežinojimo, negalima pasakyti, ar garsų atatikimo atžvilgiu žemaičių *viešnė* gali būti savas, lietuviškos kilmės, žodis.

Garsų atatikimo (atliepimo) mokslas aiškiai rodo, kad mūsų *vyšnia*, latvių *vikšņa* (iš čia ryt. daug. kilm. *veikšņu*) ir prūsų *wisnaytos* negali būti savi žodžiai, bendri su slavėnų žodžiu *višnia*. Visus tris žodžius aiščiau bus gavę iš savo kaimynų slavėnų kalbos (A. Brückner Litu-slav. Stud. I 46, 153, A. Leskien Bild. 574, O. Schrader RL 430, Boisacq Dict. 377).

Žemaičių *viešnė*¹⁾ pažįstama šiems šaltiniams: 1) *wēsna*, os f. die Kirsche, bei Memel gebräuchlich statt des gew. *wyszna* N. 72; lytis *wēsna* skaitytina yra *viešņa*, t. y. *viešnia* (be ne *ie* tik?), 2) *vēsne* „die Kirsche“ Heydekrug, Prökuls,

¹⁾ Kirtis ant *ie*. Priegaidė (Intonatio) man nežinoma. Rodosi *ie* tvirtapradis (gestossen).

Drawöhnen, Memel (A. Bezzenberger GGA 1885, S. 934), 3) *veišnė* „вишня“ Viešniai (dr. D. Bukantas), 4) *wyjszny* wiśnia L(= Laukžemės šnektos žodynėlis, XIX amžiaus pradžios rankraštis), 5) *wijszne* „wiśnia“ Dauk. (lenk.-liet. žodynas, rankraštis) *węisznęs* waisius „cerasum“ Dauk. Prasma 115 *wijsznī* (cerasus) Kning. med. siekfū 41 szakėlė *wįisznęs* Ape sodnus 80 sū sliwajs ir *wįisznėmis* 45 *węisznin's*, sliwin's 3 *wiesznines*, slywīnes sieklas Kning. med. siekfū 26.

Prunus avium „Vogelkirschbaum“ kaipo laukinis medis (wildwachsend) esąs pažįstamas pietiniame Turkestane, šiaurinėje Persijoje, abipusiai Kaukazo, Ponto kalnų giriose (augštyn nuo Kerasunto ir Trapezunto), Peloponėso ir šiaurinės Graikijos kalnų šlaituose. Europos kalnams ir lygumoms tasai medis irgi nėsąs svetimas. Jo nepažįstą šiaurės Europoje tiktai *Baltijos pajūris ir Rytų Prūsai* (V. Hehn — O. Schrader Kulturpflanzen und Haustiere. 8 Aufl. Berlin 1911, S. 408).

Kadangi Lietuvoje neauga laukinė vyšnia „*prunus avium*“, tai jai negalėjo būti ir seno vardo, paveldėto iš indoeuropiečių prokalbės gadinės. Ir su *vyšnia* ir su *viešnia* (*viešne*) lietuviai turėjo pasižinti vėliau, kada slavėnai, atėję iš anapus Pripeties balų, įsibrovė lietuvių gyvenamam žemės plótan. Iš Valuinės, kame auga ir laukinių vyšnių, slavėnai bus jų atsinešę ir į naująsias savo sodybas, šiaurėsp nuo Pripeties, Nemuno, Berežinos ir Dauguvės upių sritin.

Pirmosiomis susidūrimo dienomis su lietuviais, latviais ir suomiiais slavėnai savo kalboje senojo *dvibalsio ei* vietoje dar tebetarė *ē*, iš kurio paskui išriedėjo *i*. Žodžius *miľ* „mielas“, *viľь* „viesulas“, *krivь* „кривичь“, *svita* „skepeta, apsiautalas“ tuomet rusų prosenoliai dar tebetarė *mělu*, *věxuri*, *krěvu*, *světa*, nes tik iš šitų lyčių tegalėjo atsirasti suomių žodžiai *mielu*, *viehkuri* ir latvių *krieys* „rusas“ ir *svieta* „skepeta“. Tuomet (V - VII amžiai) kriėvai žodį *vīšniā* „vyšnia“ bus dar tarę *vēšniā*.

Taigi, žemaičių *viešnia* (vėliau: *viešnė*) ir būtų tų pirmųjų dienų santykių, kurių yra turėję lietuviai su kriėvais, liudytoja.

84. Pečius ir krosnis.

Šiandie vargu be rasime Lietuvoje tokią vietelę, kur nepažintų *pėčiaus*. Ji jau vartoja savo raštuose pirmieji mūsų rašytojai — Vilentas (1579 m. 114, 28; 160, 20), Bretkūnas (BG 341), Daukša (1599 m. DP. 118, 12; 187, 27...), Širvydas (1629 m. PS I 110, 3, SzD 246) ir kiti.

Kuršo latvių (Sasmakos apylinkė) *peč-beik'is* „pečiaus suolas“¹⁾ rodo, kad ir latviams kadai kitkart *pēčiaus* nebūta svetimo.

Kad *pēčius* kilimo yra slaviškas žodis, tuo šandie niekas neabejoja (A. Brückner Litu-slav. Stud. I 117, Arch. für slav. Phil. VIII 528, J. Mikkola Berühr. 150, O. Schrader RL. 592).

Slavėnų kalbose *pečius* yra vadinamas: rus. *печ* (gud. *p'eč*, ukr. *pič'*), lenk. *piec*, ček. *pec*, sirb. *peč*, bulg. *pešt*. Kad mūsų *pečiaus* vardas būtų ne pasiskolytas iš slavėnų kalbos, bet bendras, tai tuomet būtų ištariamasis **pektis, iēs*, nes rusų galūnė *-č*, kuriai atliepia lenkų ir čekų kalboje *-c*, o bulgarų *-št*, lietuvių kalboje atstoja *-ktis, ies*; pav.: rus. *ночь*, lenk. ir ček. *noc*, sirb. *noć*, bulg. *nošt* = liet. *naktis*, la. *nakts*, pr. *naktin* „naktį“. Kadangi slavėnų veiksmazodžiui *pekъ* (r. neky, l. piekę) lietuvių kalboje atliepia *kepū* = la. *cepu*, tai ir **pektiēs* vietoje lietuviai tarytų **keptis*.

Latviai iš *kepimo* šaknies „pečiui“ vadinti turi lytį ne **cepts* (= **keptis*), bet *ceplis* „Backofen“, kas lietuviškai būtų **keplys*.

„Pečiaus“ vieton rašomojoje kalboje šandie visur kišama yra *krósnis*. Kiekvieną „pečių“ *krósnimi* tevadina vieni tiktai Klaipėdos apylinkės žemaičiai: *krásne* „jeder Ofen“ Memel (A. Bezzenberger GGA 1885, S. 925). Visur kitur Lietuvoje *krósnis* yra ne „molinis“, plūktinis, bet iš didelių akmenų sukrautas jaujos ir pirties (Badstube) *pečius*. Kad taip iš tikrųjų yra, rodo sutartiniai visi žodyno šaltiniai, pavyzdžiui: 1) Kamionka w łaźni. Vaporarium, vaporarium ex ignitis lapidibus. *Krósnis* SzD 82, 2) *Krósnis* ein Ofen von Steinen in den Badstuben und Brachstuben R I 68 M I 132 Kai ant *Krósnies* pilla er giesst als auf einen heissen Stein, er säuft sehr M I 132 Ofen in den Brachstuben *Krósnis* M II 363, 3) ein Ofen von Feldsteinen und Leim rund zusammen gesetzt, so *Krósnis* genennet wird Lepner 139, 4) *krošnis* f. kamionka w łaźni P, 5) *krošnis* kupa DŽo, *krošnis*, kūpeta congeries DŽ. 9 krowę *krošnj* DB 148, 9 „Steinofen“, 6) *krósnis, ies* „krūva akmenų, acervus lapidum“ Vel., 7) *krósnis, ies* „pirties akmeninis *pečius*“ Dus., Biržai, Ramýgala, Skāpiškis, Šakýna, Kv., Riet. Išpýlė kai aūt *krósnies* Joniškis, 8) *króšnj* reik pakurti Jd 181, 20, 9) sadėk málkas aūt *krósnies* „pečiaus kaktos“ Jeznas, 10) *krósnis* der Ofen im Zimmer. Pas *króšnj* pasi-

1) A. Dieviń, man blj laime, mans brālits riġnieks; es sēdēju *pečbeik'ī*, pušk'ē baġt villainī BW 31525 „Ai, Dievuli, man buvo laimė, mano brolelis kluonius; aš sēdėjau (kluono) pečiaus suole, puošiau baltą vilnonėlę“.

sėdos Mit. I 67 (Klaipėda), 11) *krósnis* ein von Steinen oder Ziegeln gebauter Ofen in Brach- und Badestuben; bei Memel jeder Ofen N 230, 12) *krósnis* in Samog. ein Steinofen in Badestuben, sprichwörtlich: *pila kaip ant krósnies*, auch in pr. Lit. gebräuchlich vom unaufhörlichen, masslosen Trinken K., 13) *krosnis* „stos kamieni, piec łożnienny, palenisko“ Miež., 14) *krósnis, ies* stos kamieni. Dideles *krosnis* akmenų sudegink ir suskaldyk. Liesos karvės kaulai kaip *krosnis* stovi J., 15) *krosnis* „stos kamieni“ Lp IV 113 (Ožkabaliai).

Mūsų *krósniai* latvių kalboje atliepia *krāsns* „Ofen, печка“ (plg. BW 9810, 12550): *krāšu* „krosnių“ Bielenstein Lett. Spr. II 4 (-šu iš -snjuo; plg. *alkšu* BW. 9778, 1 var. „alksnių“).

Krósnies reikšmė „Ofen“ ir „Steinofen“ išriedėjo iš senėlesnės reikšmės „Steinhaufen“, „krūvos“ akmenų. *Krósnis*, būdama „krūva“ akmenų, nieku būdu negali būti vienės kilmės su būdvardžiu *kārštas*, la. *kařts* „heiss, жаркий, горячий“ (H. Hirt Idg. Gram. II 122, E. Berneker EW. I 608, A. Walde Ew.² 130 s. v. carbo).

Krósnis „Steinhaufen, stos kamieni“ greta savęs turi Rytų Lietuvoje paralelę lyti *krūsnis, ies* f. „krūva akmenų“ (Dus., Sālakas, Skāpiškis): po *krusnej* akmeniu (Leskien Bild. 373).

Mūsų *krūsnį* turi pasiskoliję gudai ir lenkai: gud. *krusznia* wielka z kamieniou złożena Feder. I 45 ir lenk. *krusznia, kruśnia* „kupa kamieni“ (Karłowicz Słownik gwar polskich II 488).

Krūsnis drauge su germanų kalbos žodžiu *hrausi* „Steinhaufen“ (sen. isl. *hreysar* f. pl. „Steinhaufen“: vok. žem. *rūse* „Haufen“ Fick Vgl. Wrb. III⁴ 109) galėtų būti vienos kilmės su veiksmazodžiu *kráuti*, la. *kraūt* „складывать въ кучу“: sen. isl. *hraun* n. „krūva akmenų“, *hrūga* „krūva“ (Fick III⁴ 107, Hirt Ablaut § 516), slav. *kryti* „dengti“, *krovz* „dangtis, stogas“.

Širvydo (SzD 254) *krusonis* „plot kamienny“ be nebus tik spaudos klaida užnot *krusnis*?

Jei *krū-snis* kilo iš *kráu-ti*, tai *krósnis* — iš **króti*, išlikusio latvių kalbos žodyje *krāju krāt* „собирать, sammeln, häufen“.

Krósnies ir *krūsnies* priesagą -*sni*- randame dar šiuose žodžiuose: 1) *šūsnis, ies* „krūva“ greta su *šūtinii*, 2) *degsnis, iēs*, 3) slav. *basnъ, pēsнь, plēsнь*. Užuo -*snis*, -*tnies* dažniau vartojama -*snis*, -*snio*: žiūgsnis, sruōbsnis, kosnis, mirksnis, šūksnis, slūogsnis, laipsnis, strāipsnis, žiūpsnis, dýgsnis, nio.

Taigi, *krósnis* tėra tik akmeninis pečius, „Steinofen“, arba „krūva akmenų“, „Steinhaufen“. *Pėčius* esąs „Ofen zum Backen“, o *kakalys* — „Ofen mit Kacheln“ (R II 271 M II 363).

Kakalys „Kachelofen“ (R II 218 M II 290; DB 25, 20; 27, 11; KalD 29 (285) drauge su ukrainiečių žodžiu *кахолъ* „koklinis pečius“ ir slovenų *kachel* „Ofen“ gimęs yra iš vokiečių žodžio *Kachel* „Kachelofen“ = s. v. a. *chahhala* „Topf“ = lot. vulg. *cacalus* „cacabus“ (R. Meringer Wörter und Sachen III 183).

Prūsų kalbos elbingiškis žodynas turi pečiui vadinti du vardu, būtent: *stabni* „Ofen“ ir *vumpnis* „Backofen“ greta su *umnode* „Backhaus“.

Prūsų žodis *stabni*, kaip rodo jo etimologija (prūs. *stabis* „akmuo“, *stabino* tilte „lapideus pons, akmeninis tiltas“), senovėje turėjo būti „akmeninis“ pečius (sen. isl. *steinofn* Schrader RL 592), t. y. *krósnis*.

Prūsų *vumpnis* „Backofen“ (*Umpna collis*, *Umne id est clibanus* 1331 m.)¹⁾ ir *umnode* „Backhaus“ turi giminaičių ir Lietuvoje. Štai jie: 1) *ubfas*, *kakalys*, *peczius* fornax DŽ. 17 *ùblas* wėgielnia DŽo. Deszintasis trobesys wadīnos *ubfas*, tejp wadīnamas smałos *pecziós*, kóremī derwq arba smała ir degótq dege DB 28, 8; *ubfas* v. deagutinea KosL 57 A (Kr. Daukšos, Biržų mokytojo, žodynėlis, apie 1860 m.) = *degūtínė* Dus. „duobė, kurioje dega dervą arba degutą“, 2) *ùblādē* (su dviem kirčiam), (su) *ùblade*, dvi *ùbladi*, tris *ùblades* (su vienu kirčiu) „atskiras trobesys, kuriame stovi duonkepys pečius“ Slnt., „mažas trobesys, kur duonkepys pečius arba kur jovalq taiso“ Kuliai, Mos. Kad vaikis ar meřgė eina per vietas yra sakoma: „eīt pař vietās it šuō pař *ùblades* (kun. P. Sragys); troboie... dānkepis *pecziós* isz widaus yra kórams, kóremī walgytī wire ĩr dounq képe, tokēmī kĳmī, kóremī *óbladēs* nebuo, ĩsz to *pecziaus* dumaj ruko i trōbq DB 25, 2. Szesztasis trobesys wadīnamas buo *ublade*, kórioie buo dānkepys *kakalys*, nu to wadīnamas, jog po jo newen dounq ĩr pyragus, bet stiekius, gujres, poukius ĩr kĳtas žuwys bej mesas képe, jau lĳpas geldosĳ, jau qnt sziaudais, tengi dziowĳno grudus, grybus ĩr obufus obulinie, tengi buo ĩr gĳrnas sókėltas grudams maltĳ... Tosĳ *ubladiesĳ* pas netórtingusius ligej ĩr pĳrtis kajp sakiau buo, nesgi ant murió *kakalio* buo *krósnis* sókrauta. Szalĳ tos *ubladēs* po wĳnó stogó buo kamarale 26 spĳrgĳno lĳpos geldosĳ *óbladiū* *kakalusĳ* 43, 5 ĳ kėpĳnicę arba *ublade*

¹⁾ G. Gerullis De Prussicis Sambiensium locorum nominibus. Tilsis 1912, p. 121

pas savo darbą pargryžo Ugnės kn. 75; Atsteį nu kiema buwa *ublade* Val. Wajku Kn. 39. Nuvedusi į šiltą *ubladę* visą ištėpė ir įlandino į šiltą duonkepį Paaug. žmon. kn. 48, 3) *ūba-šlaitė* „pėčiadengtė, заслонка, t. y. *ūbo šliejamasis dangtis“ Dūkštas, Linkmenes, Obėliai, Palūšė, Tverėčius.

Iš tos mano mēdžiagos paaiškėjo, kad lietuvių kalboje esama net trijų prūsiškojo pečiaus vardo *vumpnis* giminių: *ūblo*, *ūblādės* ir *ūbašlaitės*. *Ublas* yra „dervos arba deguto degamasis pečius“ arba „degutinė“. *Ublade* pajūrio žemaičiai vadina trėbesį, kuriame stovi „duonkepys pečius“. *Ubla-dės*¹⁾ vardas rodo, kad seniau *ublu* vadinta „duonkepys pečius“. Rytiečių augštaičių *ūba-šlaitė* rodo kadai kitkart pečiaus vardą buvus **ūbas*, daug. **ūbai*.

Vienas patrijotas mane tikino, bet dar neįtikino, kad šedūviai dar ir šandie *ubū* tebevadina „pečių“. Ar tai tiesa? Be nesiteiktų kas apie tai pranešti lietuvių kalbos žodyno redakcijai (Kaune, Švietimo Ministerija).

Prūsų *vumpnis* kilęs yra iš senesnio vardininko *umnas*. Del garsų junginio *-mn-* kaitaliojimos su *-mpn-* prašom palyginti lotynų kalbos lytis *somnus* ir *sompnus* (Stolz u. Schmalz Lat. Gram³. 879). Prūsų *umnas* „Backofen“ bus atsiradęs iš aistiškos vardininko lyties **ub-na-s*. Lietuvių kalboje pastarajai lyčiai atlieptų **ugnas*, nes jų kalboje *bn* išvirsta junginiu *gn*. Pavyzdžiui tesie: 1) **dūbnas* (=sl. *дно*, latv. *dub-ens* „dugnas“) —▷ *dūgnas* „дно“, 2) *lūgnios*, *lūgnių* Svėdasaī, Ušpāliai ◀— *lūbnios* „розвальни (сани)“ Dus., Tverėčius iš senėlesnės lyties **lūbinios* (plg. *kėlnios* Dus., Sv. ◀— **kėlinios* „kelnės“): latv. *luba* „luobas, лубъ“ RFV. LXXI 468, 3) la. *Dignāja* „upė ir miestas, vokiškai vadinamas *Dubena*“ (Konverz. vārduīca 600, *Dignāj-iesī* BW. 28664) = la. ryt. *Dybnāja* BW 17063,3 iš senėlesnės lyties *Dubnāja* „vok. *Dubena*“.

Prūsų ir jotvingų²⁾ kalboje mūsų *dugnui* atliepia kamienas *dumna-* || *dumpna-*, kurį randame šiuose vietų varduose: *Dompni-kaym* arba *Domnykaym* ir *Muntileytis dumpnis* (Šambijoje), *Curwē-dumpne* (Varmijoje), *Helle-dompne* (Sudavijoje); plg. K. Būgos straipsnį 1913 m. „Draugijoje“ (t. XX, Nr. 83, p. 274). *Muntileytis dumpnis*, išvertus jotvingų žemėje gyvenančių leipalingiškų dūkų šnektą, būtų — „Muntileicio *dūgnas*“; plg.: iš anō dūgno žmogūs „krašto“; mūsų dūgno žmogūs „mūsų krašto žmogus“ (St. Dabušis).

¹⁾ *Ubla-dē*: *ublas* = *pelū-dē*: *pelūs* = *alū-dē*: *alus* = *avidē* „avių tvartas“ *žsīdē* „žsų tvartas“: *avis* *žasis*.

²⁾ Apie jotvingų kalbą buvo rašyta „Švietimo darbe“ (1921 m. Nr. 5-6, p. 142.)

Lietuvių ir prūsų pečiaus vardai **ūbas* (*ūba-šlaitė*), *ūblas* ir **ūbnas* (pr. *vumpnis*) neleįgva atskirti nuo germaniškojo pečiaus vardo *ufnaz*: sen. isl. *ofn*, s. v. a. *ovan*, sen. angl. *ofen* „Ofen“; *ofnet* „Topf, Gefäß“ (Fick III 4 29, Kluge EW⁹. 331, Falk u. Torp Norw.-dän. etym. Wrb. I 808, Zupitza Guttur. 15, Feist Etym. Wrb. der got. Spr. 2 Aufl. S. 48).

Greta su lytim *ufnaz* germanai sako ir *uhnaz* (got. *auhns*) bei *ugnaz* (šved. *ugn*, norv. *ogn* „Ofen“). Pastarieji dvi lyti savo priebalsiais sutinka su „puodo“ vardais sanskrito ir lotynų kalboje: skr. *ukhā* „Kochtopf“, lot. *aula* (**aukslā*) *auxilla* „Topf“. Su lot. *auxilla* „pūodeliu“, sako, esąs vienos giminės lietuvių žodis *aukslīs*, *aūkslio* „trąbka z kory na jagody, Düte oder Schachtel aus Baumrinde“ Dus., Kv., SzD 88. (A. Bezzenberger BB XXIII 315, K. Būga RFV LXV 303).

Germanų *ufnaz* (ieur. *ūpnos*) galėtų būti tas pats žodis, kaip ir graikiškas pečiaus vardas *ipnós*, kad balsio *i* vietoje būtų *u*.

Senovėje švedų pečiui vadinti be *ugn'o* turėta dar ir vardas *omn*, tarm. *umn* „Ofen“ (Feist Etym. Wrb². 48), iš kurio bus kilęs lapiškasis pečiaus vardas *omn* ir *vuobne* (Ahlqvist Kulturwörter 114). Švedų kalboje pečiaus vardas *omn*, *umn* galėjo atsirasti lygiomis teisėmis iš dviejų germaniškų lyčių: **ubnaz* ir *ugnaz* (šved. *ugn*). Pietiečių ir vakariečių švedų šnektose *g* po guturalių balsių virstąs lūpiniu spyrantu (E. Zupitza Gutturale 11) ir dėl to *gn* drauge su *fn* (iš senesnio germ. *bn*) išvirstąs junginiu *mn*. Tokių tarmės žodžių turinti ir švedų rašomoji kalba. Švedų kalbos junginiui *mn*, kilusiam iš senėlesnio *bn* ir *gn*, danų kalboje atliepia *vn*. Šitam priebalsių vartimui duodame kelis pavyzdžius: 1) germ. *hrabnaz* „varnas“ sen. isl. *hrafn* vok. *Rabe* = šved., norv. tarm. *ramn* = dan. *ravn*, 2) germ. *hrugna* s. isl. *hrogn* „žuvies ikrai, varlės kurkuliai“ vok. *Rogen* = šved. (gutniškai, Gotlando salos gyventojų tarme) *rumn* „Rogen“, 3) germ. *swebnaz* „somnus, Schlaf“ s. isl. *svefn* = šved. *sömn* = dan. *sövn* „miegas“.

Dvi Baltijos pajūrio tauti, prūsai ir švedai, kuriedvi vieną nuo antros skiria 250—300 varstų jūros plotas, vadina pečių tuo patim vardu, būtent: pr. *umna*-(*vumpnis*) ir šved. *umn*, *omn*.

Greta su lytim *ufnaz* (s. isl. *ofn*, s. v. a. *ovan*) germanai turi dar dvi, būtent: *uhnaz* (got. *auhns*) ir *ugnaz* (šv. *ugn*). Pastarieji dvi lyti vestini yra iš indoeuropiškiosios lyties *uknos*. Germanų kalbos garso *h* su *g* kaitaliojimos pridera nuo senovės kirčio. Iš senovės lyties *ūknos*, su kirčiu ant *u*,

germanų prokalbėje turėjo atsirasti *uhnaz*. Lytis *uknós*, su kirčiu ant *o*, turėjo pavirsti lytim *ugnaz*.

Tokie žodžiai, kuriuose kaitaliojasi *hh* su *gn*, germanų kalbose nėra didelė retenybė; pav.: 1) dan. *lyn* norv. *ljon* „žaibas“ iš germ. *leuhna* : *leugna*-, iš kur s. dan. *ljugnild* *ljugnaeth* „žaibas“ || gr. *leukós* „baltas“, liet. *laūkas* „su balta žvaigžde kakte“, 2) dan. *lune* „akivaras, Wasserloch“ iš germ. *luhnā* : *lugna*-, iš kur norv. *logn* „Fleck, wo das Wasser blank ist wie von aufströmendem Fett“, dan. *lovne* „akivaras“ || šaknis *leuk-* „šviesti“, slav. *lučb* *lučina*, 3) got. *ahana* „akuotas“ : s. isl. *ogn* f. šv. *agn* dan. *avn* „akuotas“ iš germ. *agnā*, 4) germ. *trahnu* s. v. a. *trahan* „ašara“ : *tragnu* s. dan. *traffn* (Falk u. Torp Norw.-dän. Wrß. II 1279).

Germ. *ufnaz* rodo, kad prógermanių greta su lytim *uknos* (: *úknos* ir *uknós*) turėta ir *úpnos*. Graikų *ipnós* irgi būtų tas pat žodis, kaip ir *úpnos*, tikslai skolytinis. Jis būtų graikų gautas iš tokios kalbos, kurioje garsas *u* buvo ištariamas kaip *i*.

Priebalsių neatatikimas (*p* ne = *k*) pečiaus varde rodo jį esant skolytinį žodį. Būtų jis paskolytas iš tokios kalbos, kurioje *k* (lot. *auxilla* „puodelis“), *o* gal ir *kh* (skr. *ukhā* „puodas“), galėjo išvirsti lūpiniu garsu *p* (šiuo keliu: *k* → *kh* → *x* → *f* → *p*).

Kaip iš lyties *uknos* germanai turi dvi lyti (*uhnaz* ir *ugnaz*, t. y. *úknos* ir *uknós*), taip lygiai ir iš lyties *upnos* reikia laukti dviejų lyčių, būtent: *ufnaz* „úpnos“ ir **ubnaz* „upnós“. Lytis **ubnaz* būtų kirčio ir konsonantizmo atžvilgiu tolygi lyčiai *swebnaz* „miegas, sapnas“ (ieur. *swepnós* || skr. *svápnah*), iš kur s. isl. *svefn* s. saks. *sveban* „Schlaf, Traum“.

Jei prūsų žodis *umnas* (vumpnis) nėra švedišką žodį (*umun*, *omn*), tai jis gali būti pavýslio germanų tarmės žodžio **ubnaz* (prógerm. *upnós*) vaikas. Greta su lytim **ubnaz* pavýslio germanai (gotai, gepidai) turėjo turėti ir lytis **ublaz* (progerm. *uplós*) bei **ubaz* (progerm. *upós*).

Lyčių *ubnaz* || *ublaz* santykis primena lyčių *heminaz* || *hemilaz*¹⁾ santykį. Vokiečių kalbos žodis *Of* m. „Ofen“ (Weigand Deutsches Wörterbuch II⁵ 331), kilusis iš germ. *ufaz* (ieur. *úpos*), pritaria mūsų spėjimui, kad kitkart būta germanų kalbos tarmėse ir gretiminės lyties *ubaz* (ieur. *upós*).

Taigi, lietuviški pečiaus vardai *ùbas* (išliko „pečia-dengtės“ varde *ùba-šlaitė*) ir *ùblas* rodo, kad senovėje pa-

¹⁾ Got. *himins*, s. isl. *himinn*, s. angl. *heofan* || s. sak., s. v. a. *himil* „Himmel, dangus“.

výslío (ar Skandinavijos?) germanų pečiui vadinti turėta šie vardai: *ubnaz* (iš čia prūs. *vumpnis*), *ublaz* ir *ubaz*.

Pečiaus vardo šaknis *ub-* aistiška būti negali dėl nelemtųjų garsų atliepimo dėsnių. Tam germanų kalbos garsui *b*, kuris eina pakaitomis su *f*, aisčių giminės kalbose atliepia *p*; pav.: germ. *hubilaz* || *hufilaz* „kalva“ Fick III⁴ 94 — lie. *kūpeta*, *kūpėlė* Als., Mos. „guba“, *kuprà*, *kaūpas*; germ. *hreuba-* „šiurpus, nukrupęs“ (s. v. a. *riob*, s. ang. *hréof* „rauh, schorfig“) || germ. *hrufa-* (s. v. a. *ruf* „Schorf“) — la. *kraūpis* „šašas“, *krupis* „rupūžė“ Fick III⁴ 108.

Mūsų **ūbas* ir *ūblas* drauge su prūsų *umnu* (*vumpnis*) gali lygiomis būti kilimo ir iš senosios Pavýslío Germanijos ir iš Skandinavijos. Šito klausimo lingvistika viena, be archeologijos, nepajėgia išspręsti.

Dar lieka mums pasikalbėti apie tuos pečiaus vardus, kurie kilę ypač iš veiksmažodžio *žiedžiū žiedžiaū žiēsti* „formen, bilden aus Ton“: *žiēdžia* pūoda „lipdo“ Linkmenes; *žiedžiū*, lipiu, lienu „formuįę“ *žiedimas*, lipimas ko „formowanie“ SzD 54 *ziestas* dayktas „garnczarska robota“ Puodžius, *žiedžius* (be ne=*žiedžiāqs*?) „garncarz“ *ziestas*, nulietas „garnczarski“ SzD 58 *žiedimas* „ksztaltowanie“ 120; *žiedžiū žiedžiaū žiēsti* „ksztalfcić, formować, topić“ KosL 58 D (Kr. Daukšos *zodynėlis*).

Nuo *žiedimo* praminė lietuviai šiuos vardus „pečiui“: 1) įmesk, sako, į ugnį, kad kurešis *žaidas*... *žaidą* užkurusį Mit. II 145 (J. J.; kur tą žodį šandie dar pažįsta?), 2) Kaip ugnis sidabrą ir pėčius [*szaidis*] auksą, Schiteipo megin Ponas schirdis Br Prov. 17,3 (BG 341); šitą pečiaus vardą aš skaitau *žaidis*; plg. taip pat sudarytus žodžius; *raištis* || renčių, *brandis* || brėndo, *daigis* || diegti dýgti, *gnaibis* || gnýbti, *vāžis* || vežū, *vaikis* „robe(-ęte)“ (passive) || veikti „robiti“, 3) *žajstis* miejsce g dzie żar zgarzywaję, ognisko, np. w. kuźni, w. piecu, Wornie KosL 159 B=*žaistis*; plg.: *kaištis*, *raištis*, *nāščiai*, 4) *žajzdė* ognisko, w Worniach KosL 182 B=*žaizdė*, 5) *žaizdras*, illativus sing. *žaizdran* (kas rodo, kad nom. pl. būtų **žaizdrai*) „горнъ кузнечный, der Schmiedeherd, Esse“ Jūžintaī, Skāpiškis; pas kalvį... pagruzditi jūs *žaizdre* Mit. II 146 (J. J.), 6) *žaizdrė* „горнъ кузнечный“ Eřžvilkas, Jōniškis, 7) *žiēzdras* „горнъ кузнечный“ Dus., Pilviškiai, 8) *židinė* Debeikiai, Kup., Rōkiškis „žertūvė (Dus.), жаротокъ, жарнѣта (печурка, куда сребраются угли изъ печи)“, *židinea* žarnik KosL 58 D (Kr. Daukšos *zodynėlis*), 9) Ugnis ant *židinio* sužerta blėstėnti prādėda J 218 Anglys ant *židinio* sužertos išblėso J 563; *židinys židinio* Baisógala, Jōniškis, Lėnas „žertūvė; ognisko, очагъ“, *židinis* kominek do palenia ognia Žviņgiai (KosL 33 A); *židinis* ognisko w Kurszańskiej parafji przy piekar-

nianych piecach oddzielnie w kąteczku przymurowane dla zgarnienia żaru, gdzie ogień długo się utrzymuje Sużerk ugni i *židini* Kosl. 182 B.

Del *žiestijų* pečių vardo esmi jau rašęs žurnaluose „Извѣстія отд. рус. яз. и слов. Имп. Акад. Наукъ“, (t. XVII, 1, psl. 37) ir „Русскій филолог. вѣстникъ“ (t. LXV, p. 325).

Veiksmazodis *žiedžių žiēsti* su visa savo paderme, kurios narių mes priskaitėme net devýnetą, turi sau giminaičių dar ir daugiau: 10) *židuika* „pienpuodė (Lpm. I 119), Milchtopf“ R II 256, 353 MII 341, 472, su tokia pat priesaga kaip ir žodis *šašuika* „ostrupialec; wołowe oko (ziele)“ Kosl. 54 B; plg. RFV LXV 325, LXVII 249, LXXV 155, 11) prūs. *šiduko* „Siebtopf, košiamas puodas“, lietuviškai būtų **židuka* RFV LXV 325, LXVII 249, 12) prūs. *seydis* „Wand, siena“ = sirb. *zid* „mūras, siena“: sen. bulg. *ziždq* (= liet. *žiedžių* Эндзелинъ Слав.-балт. эт. 194) *zъdati* „statyti, aedificare“, *zъdēнь* „molis“, rus. *создать, созидать, здание*, lenk. *zdun* „puodžius“, 13) *puoda-žiedys* „puodžius, garncarz“ Linkmenes, 14) la. *ziežu ziedu žiest* U. „einen Ofen mit Lehm verschmieren“ ir (Rakstu kr. XV 145) „мапать“ Beidz reizī *žiest* sev drēbes! „pabaigk bent kartą tepti savo drabužį“; la. *ziežu* = lie. *žiedžių*.

Kuo senovėje skirtasi *žaidžio* (vard. *žaidis*) nuo *ub(š)u*, šiandie nebegalima pasakyti. Tiek tikta aišku iš žodžio etimologijos, kad *žaidžio* būta *žiestinio* pečiaus, vadinasi, plūkto iš molio, ne plytinio.

Taigi, *krósnis* yra iš „akmenų“ sukrautas pečius, „Steinofen“, *kakalys* — „koklinis“ pečius, „Kachelofen“, *žaidis* — iš „molio“ *nūžiestas*, plūktinis pečius, „Tonofen“.

Koks yra buvęs *ub(š)as* galės parodyti būsimieji pečiaus tyrinėjimai. Geistina būtų gauti iš Žemaičių *ubšo* ir *ubladės* keletą aprašymų su tiksliais piešiniais ir fotografijomis.

Lietuvių kultūros istorijai pravartū būtų iš įvairių Lietuvos kampų gauti pirties ir jaujos *krósnies*, *pečiaus*, *kakalio*, *ub(š)u*, *žaido*, *žaidro* ir kitų pečiaus vardų tikslų aprašymų su piešiniais ir fotografijomis. Tais piešiniais, kad dabar būčiau jų turėjęs, būčiau papuošęs šį mano straipsnį.

Indoeuropiečių prokalbės gdynėje, t. y. kuomet dar visi indoeuropiečiai, vadinasi, aisčiai, slavėnai, arijai, armenai, albanai, graikai, italikai, keltai ir germanai, tebekalbėjo vienōs kalbos tarmėmis, „pečiaus“ dar nebūta. Ugnis tuomet kūrenta tiesiog po dangum arba trobos ąsloje.

„Pečiaus“ vardo, kurs būtų bendras ben kelioms indoeuropiečių giminės kalboms, kalbininkai nepažįsta. Germ.

ufnaz (*uhnaz ugnaz*), graik. *ipnós*, prūs. *vumpnis* ir liet. *ūb(l)as*, kaip rodo žodžio konsonantizmas, o graikų žodžio ir vokalizmas, negali būti paveldėtas iš prokalbės.

Lotynų *fornus furnus* „pečius, Ofen“ drauge su rusų žodžiu *горнь* „žaizdras, Feueresse“ nerodo, kad indoeuropiečiai būtų turėję „molinį“ arba „akmeninį“ pečių, „Ton-ofen“ oder „Steinofen“. Slavėnų kalbose žodžio *гърнь* (r. *горнь*, l. *garnek*) pamatinė reikšmė yra ne „žaizdras“, „pečius“, bet „puodas“; plg.: sen. bulg. *гръньчаръ* „puodžius“, s. rus. *гърнь* „katilas“, bulg. *гърне*, sirb. *grne* „puodas“, ček. *hrnek*, lenk. *garnek*, Lužicos sirb. *hornc* „puodas“, polab. *gárnak* „pienpuodė“. Ir lotynų kalboje žodžio *fornus* „pečiaus“ reikšmė bus išriedėjusi iš senesnės „puodo“ (žarijoms laikyti) reikšmės.

Taigi, ir lotynų ir slavėnų senovėje vadinta žodžiais *fornus* || *гърнь* ne pečius ir ne krosnis, bet žarijoms laikyti „puodas“, „Kohlentopf“, „жаровня“; plg.: *gāri garēti* „džiūsta, nyksta“ J 700, Dus. = slav. *gori(tь)* 3 praes. *gorēti* „degti“ — la. *gaīme* „šiluma“ Rakstu kr. XVII 90 = pr. *gorme* „Hitze“ || air. *gorm*, lot. *formus*, avest. *garəma-* „karštas“ — prūs. *goro* „židinė, žertuvė“, lie. *goruoti* „žqdač, špieszac, pragnac“ KosL 44 A žodžia Dieva tikray gieyde ir *gorawo* KS 160.

Kalba rodo, kad visų seniausias lietuvių ir latvių pečius yra tai *krósnis* „Steinofen“ = la. *krásns* „Ofen“. Tosios *krósnies* būta kraujamos iš „akmenų“. Kada aisčių giminėje atsirado „akmeninis“ pečius, šandie dar nėra galima atsakyti. Ar jis jau buvo pažįstamas dar tuomet, kai ne tikai latviai su lietuviais, bet dar ir prūsai, nebuvo patapę atskira kalba, negalime nieko tikra pasakyti dėl prūsų kalbos paminklų trūkumo.

Ar aisčiai, ką kepdami ar virdami, kūreno ugnį *krósnyje* „Steinofen“ ar trobos *āsloje*, šandie dar griežtai atsakyti negalima. Bėt kad jų jau kūrenta, aišku iš šių „kūrimo“, „kūrenimo“ srities žodžių: 1) *ugnis* = la. **ugns*, kuri per pereiginį laipsnį **ugns* pavirto lytim *uguns*: vienaskaitos kilmin. (gen. s.) *ugunis* „ugnies“ BW 6601, 21728, 4 var. pūt *uguni!* 18835,1 „pūsk = degk ugnį“ sit *uguni*, pūt *uguni!* BW 21023,1 „skilk ugnį, pūsk ugnį“; prūsai ugnį vadina žodžiu *panu* (*panno*), kurį iš aisčių pirm 2000 ar 2500 metų pasiskolijo suomių giminė: suom. *panu* „ugnis“, mordvin. *pāna-kud* „pečius, t. y. ugnies namas“ Thomsen Berör. 206,114; 2) *anglis* = pr. *anglis* „Kohle“ = la. **angls*, dabar *ūogle* = slav. *ogľb* (l. *węgiel*, r. *уголь*) || skr. *āngāra-* pers. *angišt* „anglis“; 3) *pelenai* = la. **peleni*, dabar *pēlni* = pr. *pelanne* „Asche, pelenai“; žem. *pēlenas* „ognisko, очагъ,

Herd" = la. *pelnis*, na „uguns kurs, Herd“ BW 18577 = pr. *pelanno* „Herd“; 4) *dūmas, dūmai* = pr. *dumis* „Rauch“ = la. *dūmi* = slav. *дымъ* = skr. *dhūmāḥ* = lot. *fūmus* „Rauch, dūmai“ || s. v. a. *toum* „Dampf“; 5) *kuriū kūrti* = la. *kur'u kuft* „Feuer anmachen, heizen“.

85. Pielā ir peilis.

Becenbergeriškiame straipsnyje rytiečių žodį *pielā* (ōs, piēlq) „pila, Säge“ aš laikiau skolytiniu ne iš germanų (s. v. a. *fila*), bet iš slavėnų (r. пила, l. piła) kalbos dėl žodžio geografijos. Slaviškasis *pielos* vardas irgi laikytinas skolytiniu ne tiktai dėl to, kad garsai ne visai sutinka (s. v. a. *fila* || *fiħala*), bet ir dėl to, kad metalinio pjūklo indoeuropiečiai dar nepažino. Akmeninę pielą, t. y. *pielyčiq* (sl. pilica „Feile“), žinoma, indoeuropiečiai, be abejo, bus gerai pažinę. Kadangi vok. žodiš *Beil* (sen. *bīl*) „kirvis“ kilęs yra iš lyties **bīhla-* (plg. s. v. a. *bīhal*), tai ir *Feile* (sen. *fila*) turi būti kilusi iš **fiħlō* (plg. s. v. a. *fiħala*). Jei *fila* tikrai yra kilusi iš **fiħlō*, tai *pielā* ir sl. *pila* tegalėtų būti tiktai skolytiniai žodžiai.

Pielōs nelietuviškai kilmėi pritaria žodžiai *pielyčią* = пилица, *piēliju, -yti* = пилю пилити (plg. liūbiju, trūbiju, gūbiju), *pielavōti* Dus., Leip. = пиловати, *nopiēlnykas* Dus., Leip. = напильникъ, *pielavynos* Dus. (pelavinos Leip., kur *e* iš *pelū*) = пиловины, dėl kurių slaviškos kilmės kalbininkas neabejoja. Jei visi šitie žodžiai — skolytiniai, kuo aš visai neabejoju, tai kas gali laiduoti, kad ir *pielā* nėra skolytinė? *Pielyčiai*, kaip rodo priegaidė, reikėtų būti keltais (arti dešimties) šimtais metų jaunesnei nekaip *piēlai*. Vokalizmq (ie užuot y) visi šitie žodžiai turi apibendrinę iš senosios *pielōs*.

Jei *Feile*, *pielā* ir *pila* būtų kilusi iš prolytės **peil:ā*, t. y. prieš *l* būtų niekad nebuvo prie balsio *k* (germ. *h* = liet. *k* arba *š*), kurį rodo s. v. a. *fiħala*, tai ji tuomet būtų akmens gadynės indoeuropiškoji veldėmė, kam, tarytum, pritaria aistiškasis *peilio* vardas: pr. kalo-*peilis* Voc. „Hackmesser“, *peile* Gr. „Messer“ = la. *peilis* BW. 34 997 (Skrunda) ir *tuten-pilis* BW. 22 869 (Sėlpilis; iš kur čia r?), „tūtinas“. Plg. dar mardv. *pejel* „peilis“ Thomsen Berör. 207, Paasonen Mordwin. Chrestom. 107.

86. Mūsų žodžių giminaičiai.

1. *Queke* „Zaunstab, statinys“ (prūs.) iš aist. **kwēkjē* : sirb. *kvaka* „Haken, Klinke“ Petersson Zur sl. u. vgl. Wortf. 20, luž. (žem.) *kvaka* „lankas“ Mladenov Et. b. 80 iš ieur

**kwōkā*, kas gali būti lygi rytečių žodžiui *kūoka* „didelė lazda, Knüttel“ Aist. st. I 25, RFV. LXVI 223, LXXI 52.

2. *Mėldas*, meldaĩ „Binse, scirpus“ Dus., Linkm., KGr. 34 arba *maĩdas*, maldai Erž.: sirb. *mlėdan* „silpnas, liesas“ iš sl. *meldъ* || sl. *moldъ* „jaunas“, r. молодой, l. młody.

3. *Paltis* „Speckseite“ kai kurie kalbininkai (Oštir Idg. Jahrb. IV 109, Hirt Etym. d. nhd. Spr.² 170) laiko labai senu lietuvišku žodžiu. Lietuviui, net ir nekalbiniui, *paltis* tėra tiktai skolinys iš gudiškojo žodžio *polot*, kilm. *pol'ti* (šiandie *poťac*), kilusio iš sl. prolytės *poľъ* „šalinė“ (r. по-лотъ, полти, l. *poľec poľcia*), kuri yra lyties *poľъ* (kilm. *polu*) „šalis, pusė“ vaikas. *Poľъ* (iš čia r. полтина „pusė rublio“) savo sudėtim lygi yra su žodžiais *olkъ* „локоть, łokieć“, *nogъ* „ноготъ, (paz-) nogieć“ (pr. *nagutis* „nagas“, lie. ryt. *nāgutė* „zanogėca; pypė u kur“), *lapъ* „лапотъ“. Del žodžio *полотъ*, *poľec* gyvus niekus pasakoja Agrellis Zur sl. Lautlehre 27, 44.

4. *Paskani*, *paskaĩas* (la.) „pleiskānės (kanāpės)“ U., *paskanāji* „pleiskanójai“ BW. 3862: sl. *poskonъ* „poskonь, pleiskānė“ Preobr. II 112. Kadangi kanapių indoeuropiečiai nesėjo, tai ir žodžiu **posqonā* turėjo jie vadinti ką kita. *Pleiskanių* vardas rodo, kad žodžio **posqonā* indoeuropiečių prokalbėje reikšta *plėiskanaq* „Schinn, перхоть, blūzganq“ (plėvelė, skeveinėle), kam pritaria žodžiai: la. *peskas* pl. „Fetzen“ (tur jau *peskas* vien ir, ne lini), suska *peska* BW. 16884, 17236 „nususėlis nudriskėlis“, gr. *pēskon* „odq (gr. dērma)“, *peskéōn* „odų“ A. Fick KZ. 43, 151: šved. *šfas* (iš ieur. **pesom*) „Flaum, Schneeflocke“ (la. *pērsla* || r. пороша: перхоть), s. v. a. *faso, fasa* „Faser“: sl. *pēsъkъ* „piasek, smėlys“ (del reikšmės išrutulos plg. l. *proch* r. по-рохно || перхоть „plėiskanos || l. *parch* „šašai“).

87.

Priesagos -ūnas ir dvibalsio *uo* kilmė. K. Būgos straipsnio atspaudas („Lietuvos Mokyklos“ IV-ieji metai). Kaunas. „Šviesos“ spaustuvė, D. Vilniaus g-vė Nr. 34. 1921 m. 40 psl. 8°. Kaina 8 auks. (Parduoti paskirta 700 ekz.).

Šitame rašinyje aš stengiuosi apginti priesagos -ūna-s (atskalūnas, palaidūnas, pataikūnas, pasaliūnas, valkūnas...) lietuviškumą. Mat, -ūnaq kai kas įtaria esant gudiškos kilmės. Priesagos -ūna-s, pasirodo, turima ben keturios gretiminės lytys, būtent: 1) -uonas: palaiduōnas, pavyduōnas, Kėlmuonas..., 2) -ūnis, ies: atskalūnis, pirmūnis..., 3) -uonis, ies: ēduonis, lānkuonys, grobuonis... ir 4) -uonia: ēduonia, kepuonia. Šiandie prie to galiu dar pridėti ir penktą greti-

minę lytį *-auné: gēležaunēs „žofzy, железа“* (Arkliu gál' gēlažaunēs. Mūs arkliāi gēležaunēm susiřgo. Lėipalingio par. St. Dabuřis). *Gēležaunēs* turi net dvi gretimines lytis, būtent: *gēležuones* ir *gēležūnes „Drüse“*.

Leipalingio parapijos (Seinų apskr.) dzūkų *gēležaunēs* rodo, kad slavėnų priesaga *-unъ* (r. бѣгунъ, l. zdun) vėikiausia bus senovėje buvusi ne *-ōuno-s* (paľaiduōnas, gr. tarm. *āgōnos*), bet *-auno-s* (gr. keraunós „perkūnas“).

Kolei dar nepažinau *gēležaunių*, ař maniau, kad dvibalsiui *ou*, iš kurio lietuviai turi pasidarę *uo* (ėduonis), slavėnų kalbose atliepia *u* (*bēgunъ, pefunъ*). Dabar tuo ař labai abejoju.

Labiau panašu į tiesą, kad ir slavėnų kalbose dvibalsis *ou* bus netekęs savo antrosios dalies, pavirsdamas viena-balsiu *ō*. Tos dėliai priežasties nebėra reikalo ir toliau manyti, kad slavėnų *kustъ „krūmas“, lubъ „luobas“* ir *kupa „krūva“* būtų to paties laipsnio žodžiai, kaip ir mūsikiškai *kúokštas, lúobas* ir *kúopa*. Slavėnų žodžiams lietuvių kalboje reikia laukti atstovais * *kaukšto* (plg.: kùkštas), * *laubo* (plg.: lubà, lùbena) ir * *kaupos* (plg.: kaūpas, kùpeta).

Latvių rařomosios kalbos žodžiams *pērkuōns „perkūnas“, kaľpuōne „tarnaitė“* ir *virsuone „viršūnė“* šnektose atliepia *pērkaunc* IF 17, 428 ir *pārkiuns* (iu iš ū) BW. 19367, *kalpaune* BW. 10100,1 var. (Lazduona) ir *kolpyune* (yu iš ū) BW. 12325,1; 15297,4; 17721, *virsaune* BW. 6255 (Viskaliai, Kuoknesės par.), 15193,1 (Cesvainė), 15262 (Krężbarkas), 31707 (Lubonas) ir *viršūne* BW. 14352 (Erģliai), 17543 (Sunoksties ir Neretų apyl.). Kas yra latviřkoji galūnė *-auns* ir *-aune*, tegali atsakyti latvių kalbos šnektų žinōvas. Latvių šnektose *au* (iš tikrųjų, gal, *ou*) gali lygiomis atstoti du lietuvių kalbos garsu, būtent: *au* (laukas) ir *ū* (lūpa): *louks* ir *loupa*¹⁾. Be to, šnektose ir dvibalsis *uo* (ne žodžio pradžioje) gali išvirsti *au*: *kažaūks „skranda, kailiniai“* Šm. || *kažuoks* iš rus. ко́жухъ, *karaūte „šaukštas“* Šm. || *karuôte* C, *kar'uôte* B 1,53²⁾. Dar plg.: *iguonis* BW. 9515; 28161,1 var. || *igaūnis „эстонецъ“* (lietuviřkai būtų *igáunis*) Šm., BW. 13370,3.

Slavėnai greta su priesaga *-unъ (pefunъ)* ir *-unъ (pefunъ)* turi ir trečią gretimę jos lytį *-unъ*: rus. багунъ, kilm. багна „gailis“ greta su багунъ u. Slavėnų priesagą *-unъ* lietuvių kalboje turėtų atstoti *-ūnas* (su trumpuoju u), kurį, rodos, vienį tiktai latviai tepažįsta, ir tai tiktai vienai

1) Gal ir *laupa* „lūpa“, nes A. Bezzenberger'is (Lett. Dialekt. 122) sakosi girdėjęs tariant ir *baus „būs“* (3 fut.).

2) Latvių žodis be nebus tik vienos kilmės su sen. lenkų samčio (warzecha) vardu *korzkiew*, kilm. *korzekwie* (A. Brückner Rozprawy Akad. XXXVIII 388)?

viename žodyje (*deguns „nosis“*). Mūsų *Nėmunas* gali būti ir sudurtinis žodis: Ne-munas || *Munas* K. Būga *Revue slavistique* VI 12—14, RFV LXVII 194. Jei *Nėmunas* (*Nemunañ* illativus sing.) — ištisinis (vienašaknis) žodis, tai jo varde tuomet ir kyšo ieškomoji priesaga: Nėm-unas.

Lietuvos upių tėvo vardas *Nėmunas* nėra atskirtinas nuo šlapių vietų budiės (grybo) vardo *nemūnė* Dus. (*nemūnės* iš kelmo... dygsta AnŠ 43) arba *nemunė* (Linkmenes): balbatuoja kaip *nemunių* pūodas (Utena. S. Naginskas). Budies vardas rodo, kad žodžio *nėmunas* senovės lietuvių kalboje reikšta tas pat, ką ir šandie reiškia žodžiai „šlapumà“, „bala“, „pelkė“, „raistas“. Toksai vardas mūsų upei labai tiko jos augštupyje del tų raistų (Išumeno apskr., Minsko gub. Słownik geogr. VII 82), iš kurių išteka *Nemunas*.

Prie *Nemuno* ir *nemunės* giminės pridera dar Joniškėlio parapijos mėlėnės „черника, vaccinium myrtillus“ vardas *nēm-uogė* (K. Jauniaus Понев. говоры II 27). *Nem-uogės* pirmoji dalis *nem-* senovėje galėjo reikšti „šilq“, „боръ“, „Heide“ (*Heidelbeere* = *nēmuogė*).

Priesaga *-onas* (dirvonas, ligonas, lavonas: kiūtōnas, žiūrōnas, skėtrōnas, kuprōnas, gyslōnas...) nepridera prie *-ūno* padermės.

Prof. J. Endzelīns savo laiške (1921 m. XI. 9) į mane del *-ūno* ir dvibalsio *uo* kilmės rašo: Esmu vispāri šos jautājums ar Jums vienis prātis. — Lei. *žmuo*: *žmūn*¹⁾ atgādina senaugšvācu *zunga*: *zungūn*. Lei. *diduoma*-, pr. *tikrōma*- atgādina gotu **aldōma*-, nuo kam atvasināta substantīva forma dat. s. *aldōmin* „*senuomenē“.

Mano knygučių skaitytojai daug padarytų gera, jei teiktųsi jie atsiliiepti į kalbos dalykėlius, palikusius man neaiškiais, papildę ir pataisę manąją medžiagą. Už visa tai skaitytojui autorius pasakytų dėkui.

88. Zur Baltoslavischen Lautgeschichte von Sigurd Agrell. Lund 1921. 8°, 49 psl. (I). — Baltoslavische Lautstudien. Lund 1919. 56 psl. (II) — Zwei Beiträge zur slavischen Lautgeschichte. Lund 1918 80 psl. (III). Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd. 17, Nr. 5; Bd. 15, Nr. 2; Bd. 14, Nr. 32.

Švedų žemėje irgi esama kalbininkų, kuriems rūpi lietuvių kalba. „Švietimo darbo“ 7—8 Nr., p. 135, 136 jau

¹⁾ Dr. F. Specht'as (1921 m. X. 23 dienos laiške) reiškia nuomonę, kad Daukšos (du) *žmūne* ir *žmūnj* turį trumpą *u*, su kuo aš negaliu sutikti. Daukšos rašyba (ū) aiškiai rodo buvus *žmūn*-. Žodžio *žmuo* „žmogus“ linksnlavimo, pasirodo, skirtasi nuo *šunies* linksnlavimo: *žmuo* -- *žmūnj*, bet *šuo* -- *šunj*. Žodžio *žmūnj* balsis *ū* galėjo būti ir tvirtagālis (geschleift). Taip bent rodo *žiniuonj* (uo tvirtagālis).

teko man išsižosti dėl Švedų kalbininkų H. Peterssono ir ir E. Lidėno raštų. Dabar tenka kalbėti dėl trečiojo kalbininko raštų.

Lietuvių kalbos studijoms užsienių kalbininkai semia medžiagą paprastai iš žodynų. Gyvoji liaudies kalba jiems neprieinama. Jie net, su maža išimtim, nesinaudoja mūsų dainų ir pasakų rinkiniais. Lietuvių kalbos žodynuose lindo daug klaidų, kurių užsienių kalbininkai, nepažindami mūsų liaudies šnekamosios kalbos ir tosios kalbos spaudinių, negali pasitaisyti. Žodynų klaidas kalbininkai atkartoja savo raštuose. Kolei mes neišleisime pataisyto žodyno, tolei užsienių kalbininkų raštai kribždėte kribždės mūsų kalbos klaidomis.

Pirmuosius 20 puslapių Agrell'io rašto (I) užima štráip-snis vardu „Slavisches *rz* aus *rs* nach Zirkumflexbetonung“, kuriame norima įrodyti slavėnų kalbose išvirtus *s* po *r* priebalsiu *z*. Tariamajam *r̄z* iš *r̄s* Agrell'is turi prisirinkęs net 14 pavyzdžių. Bet visi tie pavyzdžiai nėra perkalbingi. Aš dar ir šandie tebetikiu, kad iš *rs* slavėnų kalbose atsirado *rx* (*vbrx̄* ir *vbr̄šiti*, *sbr̄šēn̄*, kur *š* iš *x* prieš *e*, *gorx̄* „ropox̄“, *groch̄*, *vorx̄* „ворox̄“). Šitam slavėnų *rx* (*r̄s*) atitinka lietuvių kalboje *r̄š*: *vir̄šūs* (iš *vir̄šaus*), *šir̄šuo* (*šir̄šūnas*), *gār̄šas* arba *gār̄šv̄a* ir *gār̄šv̄a* „*aegopodium*“ (sen. vok. aug. *gers* „*Giersch*“).

Slavėnų *rz* reikia vesti iš indoeur. junginio *rg'* (*h*), kurį lietuvių kalboje atstoja *r̄ž*, o latvių ir prūsų — *r̄z*. Slav. *b̄r̄z̄z̄* (I 4) „greitas“ (r. бopзoй, sen. lenk. *barzo*) nėra atskirtinas nuo la. žodžio *bufzīt* „zerknittern“.

Rus. *вep̄з̄ула* „ilḡšis, жер̄д̄яй“ ir *вep̄з̄ило* „smaigas, apynvarptis, ilḡšis“ (I 5), žinoma, neturi nieko bendra su *vir̄šumi* ir *vir̄šūne*, nes pirmuoju du žodžiu negalima atskirti nuo veiksmazodžio *vir̄žta*, *vir̄žo*, *vir̄žti* „kiausti, augti pilvan“ Als., Mos., Slnt.: kūdikis *apvir̄žes* „apkiautėlis, kurio didelis pilvas“.

Sl. *z̄qbr̄z̄* „stumbbras, bos bison“ (r. з̄yб̄р̄z̄, sen. lenk. *z̄qbr̄z̄*) nieku būdu negalėjo kilti iš indoeur. lyties **r̄sm̄bhros* (I 7—10). Agrelliškė *stumbro*, *z̄qbro* ir *wissambrio* (prūs.) etimologija yra tos pačios verčios, kaip ir Jauniškė (K. Būgos Aist. stud. I 114, IZV. XVII 1, 45), kurios aš išsižadėjau dar 1912 metais (IZV. XVII 1, 51).¹⁾

Sl. žodis *puzyr̄* „pūslė, Blase“ esqs kilimo iš ieur. lyties **pousr̄* (I 19)! Пузырь, пузань, пузо ir пуздо pridera.

¹⁾ Be reikalo dėl to manė bara H. Petersson'as (Studien über die indogermanische Heteroklitie. Lund 1921, p. 39), kuris *stumbro* ir sl. *z̄qbro* vardą veda iš sanskritiškio „balos“ bei „purvo“ vardo *jambāla-* (j=dz). Ir Peterssoniškė *stumbro* etimologija ne kuo geresnė už Agrelliškę.

prie tos pat giminės, kaip ir lietuvių kalbos žodžiai: *pužas* „пузатый, lietu vėdaru“ Miež.=*pūžas*, daug. *pužai* „ершъ, Kaulbarsch“ (žuvis) Dus. RFV. LXVI 228, LXVII 243, *pūža*, *pūžo*, *pūžti* „stač się niedołęga“ Kosl. 50 b, *pužun-galvis* „kū-jagalvis, головастикъ, Froschlarve“ (Pašvitinys, Lygumai). Sl. žodžiai prasikiša pro lietuviškuosius balsio laipsniu: sl. šakniai *puz-* lietuvių kalboje turėtų atliepti *pauž-*, kurią ir randame žuvies (perca cernua, Kaulbarsch) varde *paugžlys*, *paugžlio* (Vadokliai): **pauž-g-lys*.¹⁾

Sl. *kočьrga* „кочера, Ofenkrücke“ (l 7) neturi nieko bendra su veiksmazodžiu *кърčiti* „корчить, contrahere“. Jos nėra galima atskirti nuo lietuvių žodžio *kakařlis* „ilga mentė, lenktu galu, puodams maišyti, neištraukus jų iš pečiaus; сѣкор, мѣтовка“ Būga Aist. stud. I 156, RFV LXX 255, LXXIII 295. Kiti *kačėrgos* (gudiškas žodis!) giminaičiai yra: rus. *kokopa* „копань, лѣсина съ корнемъ“, *кочера* „сукноватое дерево, коряга“, *кочура* „kešas, kupstas“, la. *cecers* „gerbėnius“, *kakalis* „das männliche Glied“ BW. 34867,1, *kakaža* „das hervorragende Wurzelende am Sparrbalken“ Austrums XVI 283.

Kad sl. *homėstorь* „staras, šalčias, balėsas, Hamster“ (l 8) būtų kilęs iš **xormė-storь* (sen. bulg. храмъ, r. хоромы), prieš tai rodo latvių ir lietuvių kalbos faktai. La. *kāmis* „Hamster“ ir žemaičių (Als., Ylakiai, Sint.) *kāmas* „Ratte, žiurkė“ rodo slavėnų žodžius *хомякъ* „Hamster; Ratte“, *cho-mik* (lenk.) niekados neturėjus r. Šito žvėrelio vardo kilmė dar tebėra nesusekta. Priebalsių (lie., la. k, vok. h ne = slav. x!) neatatikimas rodo, kad *kāmo* esama paimtinio (skolytinio) žodžio iš mums nežinomos kalbos.

Irgi sunku įtikėti, kad slaviškas žuvies vardas *esetrь* (r. осѣтръ, l. jesiotr) „Stör, erškėtas“ būtų kadai kitkart prieš s turėjęs priebalsį r, t. y., kad tasai žuvies vardas būtų buvęs indoeuropiškai ištariamas **ersk'(h)etros* (l 8, 43). Sl. žodis neturi nieko bendra su *erškėčiu* „Dornpflanze, Dornstrauch“, nes jis nėra atskirtinas nuo *ėšerio*: *ese-(trь)* = *eše-(rys)* „Barsch, окунь“ Būga RFV LXVII 238. Lietuvių kalboje slavėnų *esetro* atstovu turėjo būti **ešetras*, kuris, patekęs žodžio *erškėtis* Dus. arba *erškėtis* K., SN. „Dornpflanze“ įtakon, pavirto lytim *ešketras* Br. (BG 283) = prūs.

¹⁾ *Paugžlys* gali būti kilęs ir iš šaknies *pauzg-* (zg iš sg). Plg.: *puškas* K. arba *pūškas* Kv. (ū tvirtagalis) „spuogelis, Bläschen“, *pa-pauškas* „papautas, guz“, lenk. *pysk*. Lie. šaknis *paušk-* kilimo yra iš teor. *pousk'* (su palataliu k): lenk. *puchnąć, pycha* (liet. būtų *paus-* *pūs-*). Del priebalsių *zg* kaitaliojimos su *sk* arba *šk* galima dar palyginti šie žodžiai: vizgėti || viskėti, blizgėti || blyško, sl. blěsk, la. pluskas „Lumpen, Zotte“ || pluzganas „pleiskanos“, pleizgės || pleiskės „płoskoń“ ir k.

esketres „Stör“ ir erškėtas (Pilviškiai, Veliuonà) arba *erškėtras „Stör“* R II 342 (*Assétras* I. c., t. y. *assétras* = *asétras*, žinoma, yra gudiškos kilmės žodis), M I 67, II 458.

Varsà „bopca (gelumbės plaukai); Farbe, spalva, (Aist. stud. I 72) negali būti drauge su rus. *вопса* „пушокъ на цикнѣ“ indoeuropiškąsios lyties **vortsā* (I 18) atstovą (skr. *várdhatē* „auga“), nes rusų kalbos dvibalsis *or* niekuomet neatatinka mūsiškio *ar*. *Varsà*, žinoma, tegali būti tikrai paimitinis žodis iš gudo kalbos (*вопса*). F. Sommer'is (Glotta I 64) mūsų *varšq* veda iš ieur. šaknies *vers* „reissen, raf-fen“ (lot. *verro* „scharren“)!

S. Agrell'is ir kitame savo rašte (III 59—74) tiki, kad *s* slavėnų kalbose išvirsta priebalsiu *z* ne tikrai po *f*, bet ir po kiekvieno „cirkumflektuoto“ balsio prieš kitą balsį arba prieš *n*, *j*. Ir tuo sūnku įtikėti. Ir čia slavėnų *z* vestinas yra ne iš *s*, bet iš ieur. *g'(h)*, kuriam lietuvių kalboje atliepia *ž* (latvių ir prūsų *z*).

Rus. *лазина* „girios aikštė“ (t. y. vietà, kurioje *лажымъ* пчолъ „bites kopinėja“) neturi nieko bendra su r. *ласина* „полоса, пятно полосой“ ir ukr. *lasyj* (III 61) „juoda arba žałas baltais šonais“ (galvijąs), nes pastaruoju du žodžiu nėra atskirtinu nuo la. *lāse* „lašas“, *lāsains* „punktirt, gesprenkelt“ ir *luoss* „geltas, palvas“ (arklys). O la. *lāse*, kaip rodo lie. *lāšas*, turi *s* iš senėlesnio *š*, kuris ir Agrellio mokslu negali išvirsti slavėnų kalbose priebalsiu *z*.

Sl. žuvies vardas *jazь* (III 62) turi *z* ne iš *s*. Prieš *s* liudija lietuviškas žuvies vardas *ežegys* ir Leipalingio papapijos *ežgē* „pužas, Kaulbarsch“ (plg.: I. *jazgarz*, *jaždž* „Kaulbarsch“). Žuvis vardą bus gavusi nuo savo dyglių: *ežys* arba (Dus., Leipal.) *ėžis* = sl. *ežь* (r. *ѣжъ*, I. *jež*) „lgel“. Ček. žodis *jes*, *jesen* „Alant, Alse, Goldfisch“ drauge su I. *jesiotr* „erškėtas“ pridera prie kitos giminės, būtent: *ėšerio*.

Kad sl. žodis *groza* „Furcht, Schauder“ nėra kilęs iš **grogzdos* (III 70), rodo lietuvių žodis *gražoti* „drohen, grąi-žyti“ W 9, 20 ŽCh 145, 160, 302, 405, Būga RFV. LXV 310, 315.

Agrell'is (II 1—39) pirmasis pastebėjo, kad mūsų kalba neturi savos kilmės žodžių, kurie prasidėtų garsų junginiu *šr-* ir *žr-*, vadinasi, indoeuropiškų „palatalių *k'* ir *g'(h)* prieš *r* aisčių giminės kalbose išvirsta „vėlariais“ *k* ir *g*. Ir šitos kalbės apraiškos, pasirodo, būta bendros ir aisčių ir slavėnų giminės kalboms. Žodžio viduryje „palataliai“ *k'* ir *g'(h)*¹⁾ prieš *r* irgi turėjo pavirsti „vėlariais“ *k* ir *g*.

¹⁾ Indoeuropiečių prokalbės „palatalius“ *k'* ir *g'(h)* lietuvių kalboje paprastai atstoja švargždžiai *š* ir *ž*: *širdis* = lot. *cor*, *cordis*, *vežu* = lot. *veho*, *žiema* || lot. *hiems*, gr. *kheimōn*, *žinoi* || lot. *co-gnosco*, gr. *gnōtos* ir k.

Žodžio viduryje *kr* ir *gr* išliko visuose tuose žodžiuose, kurie nėra turėję greta save lyčių be *r*: *smakrà* ir (Dus., Leip.) *smākras* „Kinn“ = skr. *ṣmācru-* (iš **smaçru-*) „Schnurbart“. Užuoť *mišras* (skr. *miçráh*) „vermischť“ (la. *mistris*, ra „maišalienė“ BW. 11186, 19658) turėtų būti **mikras*. Išlikti sveikas *k* čia negalėjo del gretiminių šios šaknies lyčių *mišyti*, *mišlumas*, *miešiu*, *maišau*.

Tarp tų pavyzdžių, kuriais Agrell'is nori įrodyti, kad lie. *kr* ir *gr* turi *k* užuoť laukiamo š, yra daug ir netinkamų.

Aštras (DP. 363, 14, Sz.) arba *aštrus* = sl. *ostrb* „scharť“ yra kilęs ne iš **ak'-ros* (II 4), bet iš **ak'-tros*; plg. skr. *ášťrā* „dyglys“. **Ašras* (gr. akros) Lietuvos vidurio šnektose būtų nepavirtęs *aštrum*, nes čia sakoma yra *mišras* ir *aušrà*.

Sl. *grěxb* „Sünde, Schuld“ (II 12) kitaip aiškinu ir, rodosi, geriau nei Agrell'is aš žurnale RFV LXVI 237: **groi-so-s* „kreivumas, la. laūns“ (lie. *liaunas* „lankstus“): sirb. *grič* „staiguma; kalvā“ || la. *grėizs* „kreivas“ || pr. *grėiwa-* kaulin „šonkaulį, t. y. kreivą jį kaulą“. Priesagą *-so-* (lie. la. *-sa-*) pažįsta ir gretimė „kreivumo“ šaknis *krei-*: *krėisa* „ýda, (körperlicher) Fehler“ J 509 ir la. *krėiss* „kaūrias, link“: la. *kreilis* „kairys“ Mag. XVI 2, 48 || *kreivas* = sl. *krivb* || *kreipti* „wenden, kehren“ RFV. LXVI 222.

Vargu ką įtikins Agrell'is, kad slav. „titnago“ vardas *kremy*, kilm. *kremene* „кремень“ (II 16) būtų iš vieno kelmo išspirtas drauge su sanskritišku „žvirgždo“ vardu *čarkarā*. Nieko tam nepadės ir tariamoji prólytė (Urform) **k'rok-men-*, nes prieš jos galimumą griežtai (entschieden) protestuoja latviškas *krams* ir (И. Эндзелинъ Слав.-балт. эт. 194) *krems* „titnagas“. La. *kramq*, vien tik del sanskritiško žodžio, paskelbti esant slaviškos kilmės mes drauge su Agrelliu negalime. La. *krams* „titnagas“ yra tas pat žodis, kaip ir *krams* „šašas, Grind, Schorf“ BW. 12 809 = žem. *krāmas*, daug. *kramā* „t. p.“. Del reikšmės išrutulós (šašas — titnagas) galima palyginti žodžiai *pūliai* „Eiter“ ir *pūlianagis* „Quarz“ Dus.

Žem. *ánkštara* „węgier na grzbiecie bydłecia“ Kv., KosL 128a ir ryt. aug. *inkštiras* (Dus., Linkm., Merkinė) visai nerodo, kad slaviškasis šito gyvįo vardas *wqgrb* (r. угорь, e. wqgr, węgier) būtų kilęs iš ieur. prólytės **ong'hros* (II 18) su palataliu *gh*. Augštaičių rytiečių *inkštiras*¹⁾ Dus., KosL 45a, Sv. rodo, kad *gh* būta vėlario: *ink-st-iras*, kame *ink-* iš *ing-*.

Pr. *balgnan* „balnas“ (II 21), lie. *lagnas* „lankstus“ ir

¹⁾ *Instiras* VChr. 353, 26 (Svėdasų par. kun. J. Tumas) yra spaudos klaida užuoť *inkštiras*.

sl. *volkno* (II 22) „skara, pluoštas“ (iš tikrųjų: *volkno*) turi *g* ir *k* prieš *n*, žinoma, ne užuot *ž* ir *š* (sl. *s*).

Kad palataliai *k* ir *g(h)* ir prieš dvibalsius *ir* ir *ur* (sl. *br* ir *ur*) būtų išvirtę vėlariais (II 23—30), tuo sunku netikėti.

La. *gūrste* „linų grįžtė“ (sl. *gūrste* || *gūrtati* „imti krūvon, sužerti“), sl. *kōrmiti* „karmić“, pr. *kurwis* „jautis“ (II 24) turi *g* ir *k* ne užuot *ž* ir *š* (sl. *z* ir *s*): arm. *jeñ* „ranka“, lie. *šerti*, *pāšaras*, pr. *sirwis* „stirna“ (lot. *cervus*). Del to ginčytis su autorium nepridera „Švietimo darbe“, nes jis nėra vien tik kalbos dalykų žurnalas.

Pr. *keckers* „žirnis“ (II 28) neturi nieko bendra su *kekė*. Prūsų žodis gautas yra iš vokiečių kalbos: *kicher*, iš kur ir sen lenk. *cieciorka*. Vokion to žodžio atkeliauta iš Romos (lot. *cicer*).

Sl. *kloniti* ir *sloniti* „lenkti, šlieti“ (II 39, III 54) turi sau draugų ir Lietuvoje: *kleivas* Linkm. ir *šleivas* SN., Lpm. I 53 „schiefsbeinig“, la. *klajš* „plynas“, ir lie. *at-šlaja* „pasiauta, pasklanda“ J.

Szarny „schnell“ (II 50) kalbininkams paleido Fortunatovas BB III 70. Liaudies ir raštų kalba tepažįsta tik tai žodį *šarpus* „skudrus, greitas“ Aist. stud. I 171, kuris lietuvių kalbon atkeliavo iš Vokios (*scharf*). Fortunatovo šaltinis buvo rašytas rusiškoms raidėmis. *Šarpaus* vietoje buvo tenai parašyta *Шарпысь*. Raidė *n* (lie. *p*) Fortunatovui pasirodė esanti *n* (lie. *n*). Tokios esama žodžio † *szarnus* kilmės! Šitą savo klaidą Fortunatovas veikiai pastebėjo ir pataisė žurnale BB VI 240. Bet gi kalbininkai tą pataisą pražiopsojo.

Lyties † *šaiip* (III 17) „šiaiip“ lietuvių kalba nepažįsta ir del to nėsamasis † *šaiip* negali turėti nieko bendra nei su gr. *kaí* „ir“, nei su sl. *cě*.

Šeivà negalėjo išriedėti iš *šaiivos* (III 17), nors ir aš 1908 m. šituo atveju buvau vienodos nuomonės su Agrelliu (Aist. stud. I 83). Nuostabu, kad po dešimties metų (1918 m.) tą pačią klaidą atkartotojo ir kitas kalbininkas.

Godyti „находить чутьем“ (Salos) ir *atsigōsta*, *-gōdo*, *-gōsti* „очнуться, спохватиться, вспомнить“ (I. c., Dus.) rodo, kad sl. *gadati* „гадать, gadač“ negali būti kilimo iš ieur. šaknies **g'hād-* (III 19), nes lietuviai tuomet sakytų **žodyti*.

Sl. *gajb* „Hain, aīkas“ (III 20), kaip rodo r. *poуа* „Hain“, kilusi iš veiksmazodžio *poctumь* „auginti“, vestinas yra ne iš *žiedo* „Blühe“ (*žydėti*) šaknies, bet iš veiksmazodžio sl. *gajiti* „auginti, wachsen lassen“: *gojiti* „gydyti

(vadinasī, duoti gyti)“, žiti (= lie. gýti) „gyventi“, lie. *gajūs*.

Sl. *komof* „baūžas, duolas“ (III 23) nėra kilęs iš **k'am-* (lietuviškai būtų **šam-*) ir nieko bendra jis neturi su žem. būdvardžiu *šmūlas* „ohne Hörner“, nes jo drauge su r. *комуля* „комъ, кыокъ“ negalima atskirti nuo lie. žodžio *kamuolys*, la. *kamuōls* „Knäuel“ RFV LXX 255 ir lie. *kēmuras* „Beerenbüschel“ Aist. stud. I 182 (uogų auga kemuraīs).

Ir aš, sekdamas K. Jaunių, pirma maniau, kad la. *kuña* „kalė“ (III 33) kilmiškai yra vienos giminės su *šunim*, bet tos nuomonės viešai išsižadėjau 1909 m. lapkričio mėn. „Aistiškų studijų“ hektografuotoje kritikoje (p. 10). *Kuña* drauge su la. *kuce* „kalė“ BW. 12655, 23362,1; 23800, 33620,1; 34242, *kucens* „šunėnas“ BW. 16730, 34509 pridera prie nežinomos kilmės žodžių. Plg.: kašub. *kuna* „kalė“ ir bulg. *kuče* „šuo“, alb. *kuč*, osman. *k'učūk* „šuo“.

Kad *bingūs* „mutig, stattlich“, *pēkus* „Vieh, bandà“, *akūotas* „Granne“, la. *gūrste* „grįžtė“ ir *kuña* „kalė“ (III 33) turi *g* ir *k* užuot *ž* ir *š* del *u*, tuo aš po „Aistiškų studijų“ nelaimės nebegačiu tikėti. Čia kaltas ne vargšas *u*, bet mūsų (kalbininkų) noras būtinai visam kam rasti pradžią.

Slov. *slůga* „Nacktschnecke“ ir *slůz* „Schleim“ (III 35) turi sau draugų ir Lietuvoje: *sliaūgti* || *šliaūžti* K. Būgos Priesagos -ūnas... kilmė 441, 443.

Sl. *kůlka* „kulnis“ turi po I priebalsį *k* ne iš palatalio *k* (III 39), ką rodo lie. *kulnis* arba (Dus.) *kulnas* „Hacke, Ferse“, kilęs iš senėlesnės lyties **kułknas*. *Kulno k* sveiką išlaikė žodžiai *kułk-šnis*, *kułk-šti-nas* ir *kułk-šty-mas* „Knöchel am Fuss“.

Sen. bulg. раз-дражити (Supr. 454, 8), r. раздражить „zum Zorne reizen“ ir sirb. *raz-dràgati* „erlustigen (djevojku), t. y. reizen“ turi *g* ne iš palatalio *g'(h)* (III 48) prieš *ā* (**drāg(h)ā-*), nes slavėnų šakniai *drāg-* lietuvių kalboje atliepia irgi *drāg-*: *drognys, nių* (serga drognim Jon.) „odra, kopė“ arba *drognės* „odra“ Jsf, „Masern (Krankheit)“ Šeduvà (Mit. I 224): la. *dragāt* „zerren, reissen, zebrechen“ BW. 14398, 1; 29755. Kad „tymū“ ligos vardas *drognys* yra šaknies *drāg-* „драть, lupiti, plėšti, reissen“ vaikas, tam priitaria kiti „tymų“ vardai: l. *o-dra* „Masern“ || sl. *derq, dьрати* „reissen, schinden“, r. *kopb, l. kór* „Masern“ || lie. *kēra, kėrti* „отдиратся“ (duonos pluta atkėro).

Lietuviai savo kalboje greta su šaknim *drog-* „драть, reissen“ turi ir *drož-* „schnitzen“ (drōžiu, la. drāžu). Pirmajai mūsų šakniai slavėnų kalbose atliepia *drag-* (раздражить),

o antrajai — *āz-* (дразнить). Agrell'is mano, kad slavėnų kalbose šaknis *drag-* ir *drāz-* bus atsiradusi iš vienos pagrindinės prūsų šaknės *drāg'(h)-*, kurios palatalis *g(h)*, esant tam tikroms aplinkybėms, turėjęs išvirsti vėlariu. Palataliai *k*, *g(h)*, kuriems lietuvių kalboje atliepia *š*, *ž*, slavėnų kalbose turėję išvirsti vėlariais *k*, *g(h)* prieš ieur. prokalbės garsus *ā*, *ā** ir *r* (vadinamąjį *r* „sonans“). Lietuvių kalboje ir prieš *a*, *ā* esą išlikę *š* ir *ž*: r. по-прекать || lie. *prašyti* (III 47), r. eprать „trinti, lupti“ || lie. *rąžytis* „sich recken“ (III 45)!!

Kai rašiau Aist. studijus (I 49), ir aš, sekdamas K. Jaunių, maniau, kad palatalių *k* ir *g(h)*, tam tikromis sąlygomis, mūsų kalboje išvirsta ne tiktai švargždžiaisiais priebalsiais *š* ir *ž*, bet ir gomuriniiais *k* ir *g*. 1909 m. lapkričio mėnesyje ta nuomone nusikračiau.

Aš dabar nebetikiu, kad žemiau mano surašytos žodžių poros turėtų *k* ir *g* užuot *š* ir *ž*: 1) la. *bauga* „tinklo kufio trinkelė“, *baūgurs* „kalva, бѣропъ“, *buga* „šmulė karvė“ || *bauzis* „šmulis jautis“, lie. *baūžas* „ohne Hörner“ (adj.) Dus., 2) *šliaūgti* Jon || *šliaūžti* Dus., Leipal. „ползти, сколзить“ 3) *lugnas* „lankstus“ || *laužiu*, 4) *gūnglė* „желвакъ, Rindenbeule“ Šalakas || pr. *gunfix* „Beule“, 5) kraujai *su-krekėjo* Šiauliai, Leipal. la. *sakrecēt* || *sukresėjo* Dus. „gerinnen“, 6) la. *milgs* || *milzis*, lie. *milžinas* „Riese“, 7) la. *kluburs* || lie. *šlūbas* „lahm“, 8) *kleivas* || *šleivas* „schiefeinig“, 9) *kuñpis* || *šūñpis* Kv. „Schinken“, 10) *kvañkšti* || *švañkšti* „keuchen“, 11) *gnáhyti* || *žnátbyti*, 12) *káuķė* „Maske“ Šalakas (Šudžiūvės kaip kalėdų *káuķe*), *kauķėlė* „medinis bliūdas“ Dus. || *káušas* ir daugybė kitų.

Šitokios žodžių poros nėra vestinos iš vienos prolytės. Vadinasi, ir *šleivas* ir *kleivas* bus kilę iš atskirų šaknų *š(e)l-* ir *k(e)l-*. Taipąja ir *pūžas* „Dickbauch; Kaulbarsch“ bei la. *pugulis* „puškas, blasige Erhöhung“, *paugurs* „Berg-rücken“ RKr. II 59, BW. 27919,2 yra du atskiru vienos ir tos pačios šaknies (*pu-*, *pau-* „pusti: pūsti“) nariu; plg: la. *puns* „gunglė“ BW. 8424, 20920, 30562, 3 var., lie. *pūnė* „пужка яйца“ Valkin. || la. *puðuris* „krūva, būrys“ BW. 267 || la. *pubulis* „pumputys“ BW. 6999. Kitus šaknies *pu-*, *pau-*, pavyzdžius esu surašęs žurnale RFV. LXVII 244.

Nėra reikalo drauge su Agrelliu (III 49) tikėti, kad sl. *krukati* ir lie. *kraūkti* „krächzen“ būtinai turėtų *k* užuot *š* (sl. *s*) ir būtų tas pats žodis su sanskrito veiksmazodžiu *krōcati* „rėkia“. Agrellio metodu eidamas kitas neprityrėlis kalbiniškas galėtų tvirtinti, kad lietuvių *k* esąs kilęs iš senėsnio *g*, nes, girdi, graikai saką *kraugē* „rėksmas“, *kraugázō* „rėkiu“!

Taigi, Agrellio, pasirodo, vaikščiojama tais pačiais žunkeliais, kuriais turėjau nelaimę ir aš vaikščioti lig 1909 m. rudens.

Kad sl. žodis *strupb* „šašas“ būtų atsiradęs iš ieur. protytės **k'rəupos* (I 29), vargu kas Agrelliui patikės. La. *kraūpis* „Grind, Schorf“ ir lie. *nu-krupės* „schorfig“ neturi nieko bendra su slavėnų žodžiu *strupb*. Mūsų šio *krūpti*, mat, esama giminaičio slavėnų žodžiams *krupa* „trupinys; kruopa“ ir *крупъ* (r. *крупкий* „trupus, krušnus“). Sl. žodžio *strupb* „Schorf“ nereikia skirti nuo žodžių sen. saks. *strūf* „pasišiaušęs, kraupus, šiurkštus“ (Persson Beitr. 1445), sen. bulg. *strǫpъtъ* „asperitas“ (r. *строптивый*), kilusių iš šaknies *streu-strou-*, *strū-*; lot. *strūma* „pažandės (liga)“, la. *strumí* „parch“ Kurm. 133, *strums* „strup, crustula ulceris“ 208.

*Sztréplés*¹⁾ „Strumpf, zum Fuss, pakekęs“ R II 345, žinoma, neturi nieko bendra nei su mūsų *kūrpėmis*, nei su graikišku kurpių vardu *krēpis* (I 29), nes jos yra tarmiška vokiško žodžio *Strümpfe* „pančėkos“ lytis. Agrellio *štrēplij* „Strümpfe“ etimologija yra tiek pat verta, kaip mano bei Jauniaus *andarōko* (Aist. stud. I 132) ir *riņgarto* „balno diržas per krūtine“ (I. c. 133, 168) etimologijos. Abudu žodžiu yra svetimu, atėjusiu Lietuvon iš Vokios per Lenkus ir Gudus: gud. *andarak* (I. anderak) „Unterrock“ ir I. *ryngort* „подпыра“.

Sl. *stropb* „stogas, lubos“ (I 30), kaip rodo r. *стропила* „gėgnės“ ir lie. *strapėkas* „lazda, kuoka“ Linkm., kad pagrindinės reikšmės būta ne stogo „Dach“, bet karties, šatro „Stange“. Čia, gal, pridėra ir mūsų *straipnas* „Knüttel, Stummel“ IZV. XV 2, 205. Plg. dar: *strāptelėti* „staiga sustoti, t. y. strampu, stiebu, stulpu pavirsti“.

Kad sl. *strēxa* „stogas“ esanti tas pats žodis, kaip ir prūsiškas šiaudo vardas *craysi* (I 30), vargu be įtikės tuo ben vienas slavista ar baltista, nes *kr-* niekuomet slavėnų kalbose nepavirsta priebalsių junginiu *str-*. *Strēxa*, jei ji būtų kilusi iš **stroig-sā* (plg. Iljinskio straipsnį IZV. XX 3, 73), galėtų būti giminaitė mūsų veiksmažodžiui *strie-giu* „dengiu stogą, stiegiu“ Vilkav.

Pra-kūrėjas „Ahnherr“ (t. y. protėvis, kuris savo ipėdiniams namus prakūrė) sunku risti su lenk. žodžiu *pra-szczur* „Ururahne, Ururenkel“ (I 38), nes mūsų žodis nieku būdu nėra atskirtinas nuo veiksmažodžio *pra-kūrti* „anfangen zu bauen, das Fundament legen“.

Rus. *щупать* „berühren“, kaip rodo lie. *čiāupti* || *tēupti*

¹⁾ Rašoma yra ir *strēplēs* K.!

(K. Būgos Priesagos -ūnas... kilmė 435), reikia vesti ne iš šaknies *sk(h)eup- (I 39), bet iš *steup-*.

Erškėtis, arškėtys reiškia ne „Stör“ (I 42), bet „Dornpflanze, Dornstrauch“, Žuvį „Stör“ lietuviai vadina vardu *erškėtas* „оцетръ“ J 695.

Ašerys (I 32, II 49) turi *a* iš *e* (ešėrys). Sen. švedų žodžio *anghborre* „perca“ visai kitas balsio laipsnis.

Užuot suszupęs „verfault vom Holz“ I 38, instīras II 18, laigōnas II 29, szurksztas II 23, vižis „šilai“ II 39, pėkus III 33, rāžyti III 46, szmūlas III 24, žėbiū III 6 reikia rašyti *sušiūpęs* (šieno *pāšiūpos*), *inkstīras*, *lāiguonas*, *šiurkštūs*, *viržiai* „wrzes“ SN. arba *viržės* Dus., *pėkus* (Zasėčiai Gard. gub.), *rāžytis*, *šmūlas*, *žėbiu žėbėti*.

Iš S. Agrell'io išvadų kalbų mokslas turi pripažinti teisingomis šiedvi: 1) aiščiai (baltai) ir slavėnai užuot laukiamo *š* (sl. *s*) ir *ž* (sl. *z*) prieš *r* turi *k*: *smākras* || skr. *čmācru-*, sl. *svekry* „anyta“ || skr. *čvačrūh*, 2) *skj* ir aiščių ir slavėnų kalbose pavirsta *štj* (sl. *stj*): *iszczias* || *iszkus*, *diškus* „offenbar, deutlich“, *tuščias*, sl. *iščq* (iš **istj*q) || *iskati*.

Galimas daiktas, kad ieur. *sk'* su palataliu *k* lietuvių kalboje bus pavirtęs junginiu *šk*, o slavėnų *sk*: *vāškas* || sl. *voskъ*, *ieškau* || sl. *iskati*, *papauškas*, *pūškas* || l. *pysk*. Ieur. *sk* su vėlariu *k* lietuvių kalboje liekti kas buvęs: *tviskėti*, *viškėti*, *dreskiū*, *plėiskanos*, *sūskis*... Tasai mano spėjimas dėl *sk* || *šk* dar tebėra reikalingas patikrinimo.

89.

Latviešu valodas mācība J. Endzelīna un K. Mūlenbacha sarakstīta. Otrs, pārstrādāts izdevums. Rīgā, 1921. Valters & Rapa akciju sabiedrības izdevums. 172 psl. 8°.

Šitā latvių kalbos gramatikā yra parašiusiu du geriausiuoju Latvijos kalbininku. K. Mūlenbachas karo metu mirė palikęs latviams didžiausią jų kalbos žodyną. Latvijos švietimo ministerija, nupirkusi žodyno rankraštį nuo įpėdinių, šiomet pavedė jį pabaigti bei spaudai prirengti Jonui Endzelynui, kurį kaipo gerą kalbininką pažįsta ir užsieniai.

Latviešu valodas mācība teiktina yra ne tik tai mūsų Augštųjų Kursų studentams filologams, bet ir kiekvienam lietuviui, kuris nori pramokti latviškai.

90.

Izrunas un rakstības vadonis. Sast. prof. E. Endzelīns un prof. P. Šmidts. Trešais izdevums. 1921. Izglītības ministrijas izdevums, Krājumā pie A. Gulbja, Rīgā. 16 psl. 8°.

Šį pavasarį latviai įsivedė naują rašybą (lotyniškomis raidėmis). Ilguosius balsius rašo taip: *ā, ē, ī, ū*. Dvibalsį *ie* rašo lietuviškai (diena, liepa). Dvibalsio *uo* vietoje rašo *o* (dobe, pods) ir teisinga tuo, kad latvių rašomoji kalba tikrojo *o* (ne dvibalsio; mūsų brolis latviškai *brālis*) neturi.

Minkštiesiems priebalsiams, kuriuos mes lenkišku būdu išreiškiame pridėdami raidę *i* (*ki*-aulė, *valgi*-au, *li*-aunas, *ri*-aušės, *ni*-aura), latviai turi nusiliedinę tam tikras raides (su savotišku skyrimo ženklu) *k', g', t, r', n'*. Raides *š, ž, c, dz, č, dž* šandie latviai rašo vienodai su lietuviais. Svetimiesiems žodžiams vartojamos ir raidės *f, h* ir *ch*. Žodžius rašydami latviai žiūri kilmės (etimologijos), t. y. rašo: lauzt, nesdama (lauzdama), augsts, bet vest (vedu), vezdama.

Prie ištarmės ir rašybos vadovėlio pridėta dar du sąrašų tų žodžių, kurių latvių visuomenė kaip reikiant nemoka ištarti ir parašyti. Vietų vardų sąrašas gali būti naudingas ir mūsų laikraštiniams bei geografams.

Užuoť Karalauči (Königsberg) reikėtų „vaduoniui“ rašyti *Karaulauči* (su minkštuoju *l*), nes tokios rašybos reikalauja lietuvių *Karaliūčius* (gud. *Karaleviec, l. Królewiec).

Ciskodo parapijos lietuviai Lātgalos miestą „Рѣжица“ vadina *Ražytė* (ra gali būti kilimo ir iš *re*, nes te sako *rātas* „retas“), kas rodo latviškai reikiant tą vardą vadinti **Rezītne* (Rezīkne, ryt. *Reze(i)kne*). *Rēzeknes* (p. 16) vardo man abejotinas *ē*. Turėtų būti *Reze(i)kne!*

Псковъ latviai vadina *Pliskava* (sen. rus. Пльсковъ). Lietuviams reikėtų tas miestas vadinti *Pliskuvā*.

Užuoť Grobiņa, man rodos, reikėtų rašyti *Grobina* (i ilgas ir *n* kietas), nes taip tasai miesto vardas taryta senųjų kuřšių. Žemaičiai tą miestą vadina *Gruobynas* (tarm.: *Gruubinc* Mos., Slt.). Kuršių Gramzda žemaitiškai šandie ištariama *Graĩzdas*. Kuršių Liepāja ir žemaitiškai *Liepója*. Kuršo miestelį vardu Rucava žemaičiai vadina *Rūkiava*.

91. Mūsų žodžių giminaičiai.

1. *Kraupūs* „duobėtas, nelygus“ Pikeliai, „chropawy, dołkowaty“ Sz 26, 42, „leicht scheu; oft ängstlich zusammenfahrend“ KGr. 224 : sl. *krupa* „kruopa“, *krupьnъ* „rupus, stambus“.

2. *Pauga* (la.) „Polster“, *paugas* pl. „Kummet“ BW. 21019, 21104 (V 629) = r. *nyra* „kiaušinio pūnė, гузка яйца“ Preobr. II 148, Būga RFV. LXVII 445 : la. *paugurs* „kalno viršūnė, Bergrücken“ RKr. II 59, BW. 27919, 2 : la. *pugulis* „blasige Erhöhung“, *pugažiņa* „pumputys merga“ BW. 27262, 27264 var.

3. *Krōtai* Kv. arba *krōtos* (*krotij* Dus.) „kraty“, būdamas skolytinis žodis iš lenk. *kraty*, nėra lygintinas su lot. žodžiu *crātis* (Persson Zwei Aufs. 43). Berneker Sl. et. Wb. 1608 s. v. *krata*.

92. Pataisos.

1. Kun. P. Sragys rašo man iš Plūngės, kad žodį *viešnė* „vyšnia, Kirsche“ žemaičiai ištaria su tvirtagaliu (*geschleift*) *ie*, t. y. *viēšnė*.

Žodžiui *viēšnė* „Kirsche“ aš laukiau *ie*, kurį rodo buvus rusų žodis *вишня* ir Leipalingio parapijos dzūkų *výšnia*. Tvirtaprādei priegaidei išvirsti tvirtagale čia bus padėjęs homonimas *viešni* (žem.), *viēšniq* „Gastin“.

2. Kun. A. Sabaliauskas praneša, kad Biržų parapijoje *čiūžiniu* vadiną lovos „šieninką“ ir pasėsto paduškelę, ant kurios važiuodami sėdi.

3. Panevėžio Mokytojų Seminarijos direktorius J. Balčikonis dabar mane tikina, kad Ramýgalos parapijoje esą sakoma *kuoliñgė*, o ne **kuoliñgė*, kaip aš esmi iš jo užsirašęs prieš 12 metų (K. Būgos Priesagos -ūnas ir dvibalsio *uo* kilmė 439).

Ar nesiteiktų J. Balčikonis *kuoliñgės* priegaidės reikalu dar pasiteirauti po žmones?

Dusetiškiečiai šitą paukštį vadina *kuolinga*.

4. Užuot *anglis*, kilm. *añglies* SN. Rytų Lietuvoje senovėje turėjo būti sakoma *añglis*, *añglies*; plg. 1599 m. Daukšos Postilės žodžius *šāknis*, *nies*, *ūgnis*, *nies*, *miřtis*, *ties* ir dusetiškų *likřtis*, *ties*, *pūsnis*, *nies*, Kupiškėnų *sřistis*, *ties*, linkmeniškų *pagaūtis*, *ties*.

Añglis, *lies*, būdamas vyriškosios gimtys, dusetiškiuose išvirto lytim *uñglis*, *uñgliā*; plg. žodžius *duntis* „dantis“, *debesis* „debesis, ies“. Lytį *unglis* pažįsta ir kupiškėnai, tik tai jie, A. Vireliūno liudijimu, saką *ūnglis*, *lio*, kam rašomojoje kalboje atlieptų *ānglis* (*an* — tvirtapradis, gestossen).

Būtų įdomu sužinoti koks didumo Rytų Lietuvos plotas ištaria *ūnglis*. Be nesiteiktų atsiliepti kiti kupiškėnai (K. Jokantas, Jankevičius ir k.) ir jų kaimynai dėl žodžio *unglis* „anglis“ ištarmės? Kas dar, be A. Vireliūno, ištaria *ūnglis* „anglis“?

5. Būtų man ir mano rengiamam žodynui labai sveika, kad ir kiti, kokią mano klaidą pastebėję, nepatingėtų man pranešti. Visas pataisas aš mielai priimsiu ir, jei bus reikalinga, paskelbsiu visuomenės žiniai.

Mano strąipsnių pataisas ir žodyno medžiagą teikitės siųsti šiuo adresu:

Kaunas, Švietimo Ministerija, Lietuvių kalbos žodyno redaktoriui K. Būgai.

93. Vókia, mikšai ir Kuršas.

Vókiečių žemę „Deutschland, Niemcy“ XVI amžiaus rašytojai vadina *Vókia*. Jie rašo: atgrįžo dide dalis Wókios žemės DPO, 91,15, Wókios kares priesz Ciesorių 143, 21, Wókios Pranaszu... passidare 444, 38, Wókioy' ir Lékuse daug' Žydų 91, 33, Wókioie 412, 4, Wókioi, Witembergę 444, 12, Wókioi 445, 42, karias Wókioia 498, 23; Wokies žeme MT XXXIX 21.

Vókios vardą pažįsta ir mūsų kalbos žodynai, iš kurių pavyzdžiui tesie šie išrašai: 1) *Wúkie* Deutschland R. 1183, Deutschland *Wókie*, Tautà, Wokėčiū Žiēmē R. II 100, M. II 130, Teutschland *Wókie*, Tautà R. II 349, M. II 468, 2) *Wokē* Deutschland, auch *Wúkē* N. 85, 3) *Wókē* Deutschland. *Wúkie* so viel als Wokiētija, Deutschland K., Deutschland *Wókieczii* žēmē, *Wókē* KV. J 295. Pirkalnio kantoriaus Mylchio liudijimu XVIII amžiuje *Vókios* būta nebe visur Mažojoje Lietuvoje pažįstamos: „*Wúkie* Deutschland. Nicht sehr gebräuchlich“ M. 1334.

Žemaičiuose *Vókia* pažinta dar ir XIX amžiuje: Германія, нѣмецкая земля—*Вокя* (Жемойтско-литовскій букварь. Вильно 1864, p. 42). Iš rytiečių augštaičių *Vokių* dar ir šandie tebepažįsta joniškietiai. Joniškio (Šiaulių apskr.) miesto net viena gatvė dėvi „*Vókios* (tarm.: *Vókes*) ūlyčios“ vardą. Rusai tą gatvę vadino Митавскя улица. Mintaujos (vok. Mitau, la. Jėlgava) gatvė *Vókios* vardą turėjo gauti dar tuo metu, kai tasai miestas dar tebebuvo vokiečių rankose, t. y. dar prieš patekimą po Rusu.

Vókios vardas — ne vienos lietuvių kalbos turtas. Jį pažįsta ir latvių kalba. Prof. Jonas Endzėlīns Lātgaloje, Ražytēs (la. ryt. Rēze(i)kne) apskrityje, esąs girdėjęs sakant *Vō^acys* žem'eit'e, *Vō^acys* kuņg'i (Vārkuva). Rašomojoje latvių kalboje rytiečių *Vō^acys* žemei turėtų atliepti lytis *Vācas* žeme. La. *Vāca* (ryt. *Vō^aca*) visais savo garsais prilygsta lietuviškajai lyčiai *Vókia*.

Iš šalies vardo *Vókia* (la. *Vāca*) turime pasidare *vókietis* vardą. *Vókietis* (la. *vāciētis*) yra toksai pat išvestinis žodis, kaip ir *šiauliētis*. Jei *Šiaulių* miesto gyventojas yra *šiauliētis*, tai *vókietis* bus *Vókios* žemės, *Vókios* šalies gyventojas.

Kaip greta su lytim *šiauliētis* turime Žemaičiuose ir *šiaulytį*, taip lygiai ir greta su *vókietiu* tuose pat Žemaičiuose turime ir *vókytį*. Žemaičių tarmės žodžiai *šiaulytis* ir *vókytis* (žem. *vokỹte* „vókietė, niemka“) galūne skiriasi nuo augštaičių tarmės žodžių *šiauliētis* ir *vókietis*.

Zemaičių *vókytis* turi sau lygmenį ir latvių kalboje. Lātgalos latviai senovėje yra tarę * *vācītis* (=žem *vókytis*). Šiandie jie beištaria *vōceits* (daug. vard. *vōceiši* Endzelīns izv. XIII 4, 185), nes jų tarmėje ilgasis *i* išvirtu dvibaisiu *ei*.

Šeduvos, Linkuvos, Baisogalos miestelių gyventojus jų kaimynai vadina *šedūviais*, *linkūviais*, *baisogāliais* (vien. vard.—nom. s.: *šedūvis*, *linkūvis*, *baisogālis*). *Vókios* žemės gyventojas lietuviškai galėjo būti vadinamas ne tiktai *vokiečiu*, bet ir *vokiū* (vien. vard. *vokis*): 1) немѣць — *Bokuc* Бокѣтис (жем. - лит. букварь. Вильно 1864, p. 41), 2) *Wokiū* žeme Deutschland Bd. (N. 85), 3) Tassai szodis Jesus ne Lietuwniku, ne Lenku, nei *wokiū* szodis ira BrP. I 134, 6. Būdvardis *vókiškas*, a „deutsch, niemiecki¹⁾“=la *vācisks*, a gali būti kilimo vienodai ir iš *Vókios*, ir iš *vokio*.

Lietuvių *vokiui* latvių kalboje atliepia *vācis*, daug. *vāci* BW. 6639 var., 16290, 19047,2.

Vókios žemės vardas yra bendras ir lietuviams ir latviams. Tasai kalbos faktas rodo, kad lietuvių ir latvių tautės pažįstama *Vókios* žemė nuo nebeatmenamų laikų. Latviai turėjo pasižinti su *Vokios* vardu dar toje gadynėje, kada jie dar tebetarė *kiauras*, *kitas*, *kietas*, o ne *caūrs*, *ciets*, *ciēts*. XII—XIII amžiuje, kaip rodo vokiškos kilmės žodžiai ir kronikų latviški asmens ir vietų vardai, latviai minkštųjų *k* ir *g* vietoje jau turėjo *c* ir *dz*. Del tos priežasties latviams bus tekę pažinti *Vókios* žemę dar prieš XII amžių, t. y. dar prieš *vókiečių* atsibrovimą į Dauguvos žiotis ir prieš Rygės (žem.: Ringės) miesto įkūrimą.

Ta *Vókios* žemė, su kuria latviai gavo susipažinti dar prieš XII amžių, bus buvus ne kas kita, kaip tik *Švedų* žemė. Anų laikų *vókiečiai* tegalėjo būti tiktai *švedai*. Su „tautiniškais²⁾“, vadinasi, su „deutsch'ais“, tuomet dar negalėjo turėti santykių nei lietuviai, nei latviai, nes „deutsch'ai“ pertoli gyveno nuo Kuřšo.

Taigi, lietuvių *Vókios* žemės ir latvių *Vācas* žemes reikia ieškoti ne „Tautoje“ (R. I. 158, II 100, 349: Tautà *Deutschland*), bet anapus Jūros (das Baltische Meer) *Šveduose*, iš kurių IX amžiuje atkilo Naugardo slavėnų bei krievių žemėn vadinamieji *varingai* (r. варяги) arba *ruosiai* (r. русь, suom. *ruotsi*, gr. *Rhōs*). Tiejie ruosiai 862 metais įkuria Slavėnuose ir Krievuose valstybę, kuri ilgainiui, ruosiams išvirtus slavėnais, gauna jų pačių vardą *Русь*. IX amžiuje *varingai* neaplenkia ir mūsų žemės, tikriau, mūsų giminai-

¹⁾ *wakiskai* giest 1547 Kat. 31, 33, *wokischkai* ein Heiland BrP. I 134,9.

²⁾ Mylkis (M I 289, II 362) žodį Tautininkas vokiškai verčia *Oberländer*. Kadangi Tautà yra das Oberland, Deutschland M I 289, tai ir Tautininkas turėtų būti ne tiktai *Oberländer*, bet ir *ein Deutscher*.

čių *kuřšių* žemės. 853¹⁾ metais švedai (lot. *sueones*), karaliaus Olofo pavaldiniai, išlipę iš savo laivų Liepójoje (See-burg), žemės keliu atatraukia net Skuodo apylinkėn ir tenai paima kuřšių pilį, vardu *Apuōšė* (Apulia).

Latvių dainos *Vókios* žemę (la. *Vāc-zeme*) rodo buvus *vakaruose*²⁾ už Jūros. Tenai dainuojama:

1. Ar Saulīti saderēju
Līdzī kūt Vāczemē:
Jau Saulīte Vāczemē,
Vēl es Jūras likumā³⁾. Spr. 310 p.
2. Kur tas rīta Auseklīnš,
Ka neredz uzlecām? —
Auseklīnš Vāczemē
Samta svārkus šūdināja⁴⁾. Spr. 315 p.

Prūsų vadinta vokiečiai * *miksais*. Prieveiksmį (adv.) *vókiškai* Sambijos žemės prūsai verčia žodžiu *mik(i)škai*: Stas Likuts Catechismus D. M. L. *Mixkai* bei Prūsiskai „Der Kleine Catechismus Doctor Martin Luthers Deutsch und Preussisch“ (1561 m. kat.). Prieveiksmis *mixkai* kilęs yra iš būdvardžio *miks-iska* „vokiškas“, kuriame iškrito *i*, kaip ir šiuose žodžiuose, turėjusiuose garsų junginį „priebalsis + s + is + priebalsis“ (*consonans + s + is + consonans*): *parstian* „paršelis“ = lie * *pařšiřčias* (plg. jotvingų — sudavių — žemėje gyvenančių leipalingiškių žodžius: *vaikiřčias*, *kėlmiřčias*), *werstian* „Kalb“ = lie * *veřšiřčias* „junger Ochs“ greta su pr. *eristian* „Lamm“ = lie *ėriřčias*.

1914 metų vasarą (liepos mėn.), beskaitydamas VI amžiaus istorininko Jordano raštus⁵⁾, aptikau esant lietuvišką ir prūsišką vokiečio vardą skandinaviškos kilmės. Tuomet man pasirodė lietuvių *vók(iet)is* ir prūsų * *miks(a)-s* esą vienos kilmės su Skandinavijos pietų rytuose gyvenančiomis tautomis, vardais: *Vagoth* ir *Mixi*. Jordanas (Getica III, p. 59) rašo:

sequitur deinde diversarum turba nationum, Theustes, *Vagoth*, Bergio, Hallin, Liothida, quorum om-

¹⁾ 853 metų žygis aprašytas knygoje „Vita Anskarii auctore Rimberto. Accedit vita Rimberti. Recensuit G. Waitz. Hannoverae 1884“, iš Anzgaro gyvenimo aprašymo patiriamo, kad kuřšių jau nuo senai dōnis mōkama švedams.

²⁾ A. Bezzenberger'io nuomone (BB. II 150¹⁾) *Vokla* ir esanti iš tikrųjų *vakarų žemė*, nes tasai vardas esąs vienos kilmės su žodžiais *vakaras* ir *vokas* „dangtis“.

³⁾ Su Saulyte suderėjau pakliūti Vokios žemėn: Jau Saulytė Vokios žemėje, o aš dar Jūros linkyje.

⁴⁾ Kur ta ryto Auřrinė, kad neregėti užtekant (užlekiant)? — Auřrine Vokios žemėje (=vakaruose) aksomo švārkus siūdina.

⁵⁾ Jordanis Romana et Getica. Recensuit Theodorus Mommsen. Monumenta Germaniae historica. Auctorum antiquissimorum tomi V pars prior. Berolini 1882.

nium sedes sub uno plani ac fertilis¹⁾, et propterea inibi aliarum gentium incursionibus infestantur. post hos Ahelmil, Finnaithae, Fervir, Gautigoth, acre hominum genus et ad bella prumtissimum. dehinc *Mixi*, Evagre, Otingis. hi omnes excisis rupibus quasi castellis inhabitant ritu belluino.

Jordaniškį tautos vardą *Vagoth* ²⁾ tuomet aš vedžiau iš lyties *Vāk(ia)-goth*, versdamas jį žodžiais „Vókios gudaĩ“: skand. (urnordisch) * *Vākjō* (altnord * *Váek*) arba * *Vākjōn* (an. * *Váekja*) + *gotar* (kilm. *gotna*) „Gotlando salos gyven-tojai = sen rus. гѣте = gotai“. Skandinavėnų žemės sri-ties vardas * *Vākjō(n)*, iš kurio mēs vedame *Vagoth'us*, turi ā ir senėlesnio balsio ē (ilgojo e). Senovinis balsis ā VI amžiuje būtų jau išvirtęs garsu ō. Tuo atveju Jordanas būtų parašęs * *Vogoth*.

Ar mano spėjimas, kad tautóvardis *Vagoth* būtų kilęs iš * *Vāk(ia)goth*, yra galimas, palieku spręsi patiems ger-manistoms.

Prūsų žodį *mixkai* „vokiškai“ dar ir šandie aš tebe-jungiu su pietų rytinės Skandinavijos tautóvardžiu *Mixi*, kurį Müllenhoff'as (Deutsche Altertumskunde II 63, 64) ir kiti Vokios istorininkai išranda esant sugadintą lotynišką žodį *mixti*³⁾. Su tokiuo *Mixų* vardo aiškinimu neseidžia sutikti jo tapatybė (identitāt) su prūsišku vokiečių vardu * *miksai*, iš kurio pripuolamai raštuose teišliko prieveiksmis *mixkat* „vokiškai“:

Kad ir pasirodytų germanistoms manasis tautóvardžio *Vagoth* aiškinimas netikęs, tai ir tuomet vienas tas dalykas (*Vagoth'o* aiškinimo netikumas) dar nesugriautų mano tvirtinimo, jog *Vókios* žemės vardo tėvynės reikia ieškoti pietų rytinėje Skandinavijoje.

Kad lietuvių ir latvių turėta reikalų su skandinavėnais, rodo mūsų kalba. 1913 metų kalėdiniame „Vilties“ laikraš-čio priede ir 1921 metų „Švietimo darbe (Nr. 5-6, p. 20, 21) jau man yra tekę kalbėti dėl žodžių *kliēpas* „didelis duonos

¹⁾ K. Müllenhoff'as (Deutsche Altertumskunde. II Bd. Berlin 1906, S. 63) žodžius sub uno plani ac fertilis liepia skaityti: supina, plana ac fertilis.

²⁾ T. Mommsen'as dėl *Vagoth'o* vardo rašo: Vagoth. Nationis post Theustes in orientali Scandiae litore habitantis nomen fortasse ex Augothi Avigothi corruptum, quo et insulares Gaudi insulae Olandiae et insulares Gudi (Eygutar) Gotlandiae appellari poterant. K. Müllenhoff Deutsche Altertumskunde II 398.

³⁾ Mommsen'as dėl vardo *Mixi* rašo: Scribendum omnino mihi vide-tur, posito post prumtissimum commate, dehinc mixti Evagreothingis. quam-quam Eva sit non intellegimus, Greotingi tamen proximis verbis „hi omnes excisis rupibus quasi castellis inhabitant“ apte illustrantur. griot enim lingua Norroena dicuntur saxa et lapides. Greotingi=saxicolae.

kepalas“ Kup. ir *kvietys* švediškios kilmės. Trečias švediškios kilmės žodis yra mūsų *gātvē* (1921 m. „Šviet. darbo“ Nr. 7-8, p. 42).

Kliēpas ir *kvietys*, kad būtų savi žodžiai, šandie būtų ištariami kaipo **klaibas* (arba **šlaibas*) ir **švaidys*. Be to, tie žodžiai, būdami kultūros žodžiais, negali būti nukelti žilojon senovėn,—ton senovėn, kurioje dar nebuvo buvę nei vokiečių, nei lietuvių, kurioje visos indoeuropiečių giminės taūtos dar tebebuvo viena tauta, kalbanti viena kalba. Tuomet, jei tikėsime kultūros istorininkais, indoeuropiečių dar nemokėta duonos kepti ir kviečių auginti. *Kliēpas*—germanų padaras. *Kliēpo* (duonos) kepti iš germanų išmoka ir jų kaimynai: slavėnai (хлѣбъ), suomiai (*leipä*), lietuviai (*kliēpas*) ir latviai (*klāips*)¹.

Prof. R. Trautmann'as (German. Lautgesch 50) randa ir švedų kalboje lietuviškos kilmės žodžių. Žodžiai *vāk* „vaikas“ ir *motr* „muturas“ esą patekę švedų kalbon prekybos keliu iš klaipėdiškų žemaičių šnektos: *vāks* (telš. žem. *vāks*) „vaikas“ ir *motors* „muturas“.

La. *Vāca* rodo, kad *Vōkios* žemės vardo lietuvių ir latvių kalbon patekta dar prieš XII amžių, nes tuomet latvių kalboje minkštasis *k* nebevyrto garsu *c*. Jei latviai būtų su šalies vardu **Vākia* pasižinę tikiai XII amžiuje, tai jie šandie užuot *Vāca* betarytų **Vāk'a*. Plg. la. žodžius *k'ēde* „grandinė, цѣпь“ ir *kalk'is* „kalkis, известъ“, kilusius iš vok. *kēde* „Kette“ ir *kalk* „calx“.

Vėlių vėliausia su Skandinavijos *Vōkia* lietuviai ir latviai turėjo pasižinti apie vidurį IX-ojo amžiaus (K. Zeus Die Deutschen und die Nachbarstämme. Göttingen 1904, S. 547). Anos gadynės kronikos nemāža rašo apie skandinavėnų karo žygius, kuriais jų pridaryta daug pikta prūsų, kuršių ir žiemgālių šalims. IX-ojo amžiaus karo žygiai, žinoma, nėra pirmieji lietuvių bei latvių pažinties metai su Skandinavijos vokiečiais. Toji pažintis galėjo prasidėti keliais šimtais metų anksčiau nei karo žygių gadynė ramiu prekybos arba mainų keliu.

IX-ojo amžiaus kronikos, kuriose aprašyti Skandinavijos vokiečių žygiai Baltijos pajūrin, lietuvių ir latvių, kaipo pajūrio gyventojų, nemini. Kronikos (Zeus Die Deutschen²

¹) Latviai *klāipo* kepti bus išmokę iš skandinavėnų (švedų) dar tuomet, kai jie patys dar tebetarė *ai*. Lietuvių *kliēpas* (skand. *hleifr*) eina iš tos gadynės, kurioje užuot *ai* švedai jau tarė *ei*, nes lietuvių ir latvių *ie* tegali kilti tikiai iš dvibalsio *ei*. Latvių (tikriau sakant, kuršių žodis) *klāipas* „duona“ iki šiai dienai išliko žemaitiskame „Memel'io“ miesto varde *Klaipėda*. Lietuviškai miesto vardas verstinas yra žodžiu **Duonėda* „duonos ēdėja (sc. pilis)“.

547) iš áisčių (baltų) giminės tautų pajūryje teranda tiktai prūsus (arba sembų), kuršius ir žiemgaliūs. Tas faktas rodo, kad IX amžiuje žemaičių (žemųjų lietuvių) ir latvių¹⁾ dar neprasistumta iki Baltijos jūros, nes tuomet jos pakrantesė gyventų kuršių ir lýbių. Galimas daiktas, kad tuomet ir žiemgaliai siaura juosta jau siekė jūros bent Sluokos apylinkėje.

IX amžiaus „vita Anskarii“ († 865) kuršių tautą lotyniškai vadina *Cori* (Saxo Grammaticus: *Curi*): gens quaedam longe posita vocata *Cori*, Sueonum principatui olim subjecta fuerat. IX amžiaus kuršių vardas *Cori* mums tuo yra svarbus, kad jis kalbininkui padeda nustatyti kuršių vardo senumą ir kuršių tautos susidūrimo su lýbiais gadyne.

Cori (*Curi*) yra lotyniškas daugiskaitos vardininkas iš lýbiško vienaskaitos vardininko **kura*. Tautovardžio **kura* balsis *u* turėjo būti trumpas ir platus, nes tik platus *u*, tai yra *o*, težymi šaltiniai raide *o* (*Cori*).

Lybiškasis kuršių vardas **kura* reikia vesti iš senėlesnės lyties **kurha*, kuri suomių (lybių, estų...) kalbos dėsniais turėjo atsirasti iš aistiško tautovardžio **kuršas*. Latvių kalboje **kuršą* atstoja lytis *kurss*, daug. *kursi* BW. 29592, 1; 31802, 4 var. Šakių apylinkės pavardė *Kuřšas*, žinoma, kilusi yra iš tautovardžio **kuřšas*, išlikusio latviškame žodyje *kurss*. Kursų „kuršių“ gyvenamą žemę latviai vadina *Kursa* BW. 251,6.

Žemės vardas *Kursa* taip sąntykiuoja su tautos vardu *kurs(a)-s*, kaip ir lietuviškas prūsų žemės vardas *Prūsā*²⁾ santykiuoja su tautos vardu *prūsas*. Lietuviui Kursos gyventojas yra *kuřšis*, lygiai kaip ir latviui Prūsos gyventojas yra *prūsis*.

Žemaičių *Kuřšas* „Kurland“ (Als., Kv., SInt., Dauk., Val.) be nebus tik kilęs iš senėlesnės lyties **Kurša* = Ia. *Kursa*? Del gimčių kaitaliojimos plg. žodžius: *liepas* || *liepa* „липа“, *lāpas* || Ia. *lapa* (ir lie. *lapótas!*) ir k.

Rusai su kuršių vardu pasižino iš latvių. Rusiškas kuršių tautos vardas кѣрць (Nestoro kronikoje) vestinas yra iš latviško daugiskaitos vardininko *kursi* „kuršiai“. Tautovardis кѣрць galėjo atsirasti taipogi ir iš latviško vienaskaitos vardininko **kursis*, kilm. *kursa*, jei, žinoma, tuomet (IX amžiuje) vardininko galūnė -as buvo jau įgavusi lytį -is; plg.:

¹⁾ Indrikis Latvis X 3 rašo: *Lethi*, qui proprie dicuntur *Lethigalli*.

²⁾ Prussas, Borussus, à *Prusa*, Borussia. Schultze Comp. 19. *Prusa*, Prussia, regio 25. — Lietuwnikai Karáliškoje *Prussoje* 1701 m. NT. Prartame 1. Didžios Lietuwsos Lietuwnikai sako: *Giria*, *stow ore*; bet Karálszkos *Prussos* Lietuwnikai kalba: *Puscía*, *stow lauké* 2,4.

kraslys „krzesło“ Kurm. 60, *orklys* „pług“ 142, *siabrys* „to-warzysz“ 219, *jerklys* „wiosło“ 238, *styprys* „krzepki“ 60.

Taigi, lybių *kur(h)a* „curones“ yra tas pats žodis, kaip ir lie. **kušas*, la *kūss* ir sen. rusų *кучь*. *Kušo* vardas, jei jį pažintų suomiai, būtų šiandie suomiškai tariamas **kurha*; plg.: s. *kauha* = lie. *káušas*, la. *kaüss*, s. *heinä* = lie. *šiēnas*, la. *siens*, s. *tarha* = lie. *dařžas*, la. *dårzs*. Lybių kalboje *h* po *r* nyksta (*tara* „daržas“ = suom. *tarha*). Todėl ir iš lyties **kurha* turėjo atsirasti *kura*, iš kur eina lotyniškos mūsų tautovardžio lŷtys *Curi*, *Cori*, *Curones*.

Suomių giminės kalbų lyginamoji gramatika rodo, kad šiandieninis suomių (lybių, eštų, vepsių...) garsas *h* kilęs yra iš senesnio *š*, kas matyti, kad ir iš šių lietuviškos kilmės žodžių: s. *halla* (lap. *suoldne*) = šalnà, *heimo* = šeimà, *heinä* (lap. *suoidne*) = šiēnas, *hifna* = šikšnà, *härmä* = šarmà, *kauha* = káušas, veps. *hāhk* = šēškas, est. *haljas* = žalias, s. *hammas* (veps. *hambas*) = žaĩbas, *herne* = žirnis, *tarha* = dařžas, *vuohi* = ožys (Thomsen Berör. 79,80). Žodžiai su garsu *š*, kuriuos suomiai gavę yra iš rusų kalbos, šito *š* nebeverčia garsu *h*. Rusiškiosios kilmės žodžiuose garsą *š* (ir *ž*) visuomet atstoja suomių kalboje garsas *s*.

Suomių kalbininkai ne vienodą elgimos su *š* (*ž*) aiškina ne vienodu senumu: tiktai visusenas *š* tepavirstas garsu *h*. Rusiškos kilmės žodžiai suomių kalboje esą keliais (gal ir keliolika) amžiais vėlesni nekaip lietuviški. Svetimųjų kalbų įtaka suomių kalboje esanti ne vienos tautų ir ne vienos gadynės. Visuseniausioji įtaka esanti iranietų (skitų), paskui kurios einanti aisčių (lietuvių), kiek vėliau — germanų (IV amžius prieš Kr. — II po Kr.). Visu jauniausia esanti rusiškoji įtaka. Rusų įtakon suomių kalba tegalėjusi patekti tiktai tuomet, kai slavėnai, traukdami iš senosios savo tėvynės (Valuinės ir Lenkų žemės), iš anapus Pripeties, perėję Dauguvos versmes, susidūrė su suomiais. Slavėnų traukimas į šiaurę turėjo prasidėti maždaug tuo patim metu, kaip ir jų traukimas į vakarus ir pietus, tai yra V—VI amžiuje. Su suomiais slavėnai turėjo susidurti maždaug VI—VII amžiuje.

Rusiškos kilmės žodžiai, patekę suomių kalbon VI—VII amžiuje, garso *š* neverčia garsu *h*. VI—VII amžiaus suomių kalba garso *š* bus jau nebeturėjusi, nes jo būta jau išvirsta garsu *h*. Rusišką garsą *š* atstoti tuomet tegalėjo tiktai suomių kalbos garsas *s*, kuris yra garsui *š* artimesnis nekaip garsui *h*. Senovės rusų kalbos žodis *шѣлка* „šilkas“ dėl tos priežasties turėjo suomių kalboje pavirsti lytim *ulku*.

Taigi, rusiškos kilmės suomių žodis *sulku* „šilkas“ rodo, kad Kuřšo suomiškojo vardo **kurha*¹⁾ pakliūta suomių kalbōn dar prieš VI—VII amžių po Kr. Jei suomiams (lybiams bei ēstams) būtų tekę susidurti su kuršiais vos tik VI amžiuje, tai tuomet lybiai ir ēstai kurši būtų vadinę vardu ne *kura* (ēst. *Kura-maa* „Kuršo žemė“), bet **kursa*, nes VI amžiuje suomių giminės kalbose garso š jau nebebuvo: jo būta jau išvirtusio garsu *h*. Taigi, garsai rodo, kad suomių (lybių ir ēstų) sueita į pažintį su Kuršo žemės gyventojais *kuršiais* arba (žem.: Als, Mos., SInt., Val.) *kuřšininkais* dar prieš VI amžių po Kr.

Latvių kalbininko prof. J. Endzelīno tyrinėjimai (Über die Nationalität und Sprache der Kuren. Finnisch-ugrische Forschungen. 1912. Bd. XII 59—72) parodė, kad kuršių tautōs ir kalbōs būta āistiškos (baltiškos) kilmės. Kuršių kalbos būta vidurinės tarp latvių ir lietuvių kalbos. Kuršiai drauge su latviais minkštuosius *k* ir *g* verčia garsais *c* ir (*d*)*z* (Cers-angere, Zerwe „gervė“), bet už tat dvibalsiuose priebalsį *n* drauge su lietuviais palieka neperdirbę (*Sintere*=dabar Dzintere „*Gintara“ || la. dzītars, *Seniatze* || lie. santakys, *Lanze* || la. luōgs).

Kuřšo vardo kilmė dar tebėra neišaiškinta. Jis galėtų būti vienos kilmės su slavėnų kalbos žodžiu *кѣръъ*=ukr. *kors* „lydimas plėšimas (naujiena), чищоба, новъ“=ček. *krs* „nuskurdęs, apkiautęs medis“ || lenk. *karślak* „žemas, šakotas, kreivas, malkoms tetinkamas, medis“, ček. *krsati* „lįstl, geibtl“ (Berneker Slav. etym. Wrб. I 670, Iljinskij Izv. XX3, 99). *Kuřšo* vardo pamatinė reikšmė galėjo būti „lydimas“, „skynimas“, „Rodeland“, arba „žemų, nuskurdusių medelių“, „krūmų“ šalis, „Buschland“.

Kad *Kuřšo* vardas būtų germaniškas ir, be to dar, kilęs iš senėlesnės lyties **kura* (šved. *kura* „enge Stelle, Ecke, Winkel“), vargu kas patikės T. E. Karsten'ui (Germanisch—finnische Lehnwortstudien. Helsingfors 1915, S. 204). Lybiška kuršiō vardo lytis *kura* (Kur-maa „Kurland“) aiški ir be švedų kalbos. Lytis *kura* (lot. Cori, Curi, Curones) laikyti na yra ne Kuřšo tėvų, bet vaiku.

Zodį *vókietis* daug kas dabar ima rašyti ir taryti *vo-kiečys*. Rašomojoje kalboje taip daryti nepriderėtų, nes tose šnektose, iš kurių išsirutulo rašomoji kalba, tėra sako-

¹⁾ Iš suomiškos prolytės **kurha* lybių kalboje turėjo atsirasti *kura*, kuri lytis iki šiai dienai išgyveno lybiškame Kuršo žemės varde *Kurmaa-kur(a)* „kuršis“ + *maa* „žemė“. Kadangi ir ēstai užuot tarha „daržas“ šian-die beištaria *tara*, tai ir ēstiškasis Kuršo vardas *Kuramaa* bus kilęs iš senėlesnės lyties **Kurhā-maa*.

ma tiktai *vóketis*. Be to, *vokietys* yra naujosios gadinės analogiškas padaras Prie galiniško bránduolį, gómurį, kósulį, mėžinį, rýmetį, tinginį, tróškulį iš senų senovės vadininkas turi kirtį ant -ys: *branduolys, gomurys, kosulys, mėžinys, rytmetys, tinginys, troškulys*. Šių žodžių analogija ir prie galiniško *vóketį* galėjo atsirasti visai naujas vadininkas *vokietys*. Suv. Naumiesčio parapijoje, kur paprastai tegirdime tariant *vokietys*, senieji žmonės dar tebesako senoviškai *vóketis*.

Vóketis (su kirčiu ant o) man yra pažįstamas iš šių šaltinių: DPo. 547,41 (*Wókieczu*), R. II 100 = M. II 130, N. 85, Miež., K. (KGr. § 581, KV. I 295), Sch. 113, OP. 75, 78, Mit. 10 Heft, 113, Lpm. I 128, Jūžintai (šita bačka dirbo *vóketis*). Žemaičiai (Als., Klaipėda, Mos., Riet., Slnt.) sako *vókytis*. Latviška lytis *vāciētis* irgi rodo, kad tikroji lietuviška tautóvardžio lytis tėra tiktai *vóketis*.

Pirmą kartą *vokiečio* vardą raštuose randame XV amžiuje. Lietuvos metrikos 1498 metų dokumente (Рис. истор. библиотека XVII 710) skaitome: дворъ *Bokumucovъ* въ месте Виленскомъ.

Del *jáuros* santykio su suom. *järvi* „ežeras“ ir del *Kuřšo* vardo mano draugas, Leipcigo universito profesorius, M. Vasmer'is rašo (1921 XII. 29):

„Suomių kalbos žodį *järvi* pašnekesyje su manim Nieminen'as jau 1914 m. vedė iš lietuvių kalbos žodžio *jaura*. Manė labai įdomina Sveiko straipsnis apie *Kuřšą*. Viena, me Ėstų Mokslo Draugijos posėdyje 1921 metais (vasario mėn.) Kettunen'as pasisakė esąs prieš baltiškąją *kuřšių* tautės kilmę. Jis, lybių kalbos faktais remdamas, istorijos šaltinių vardą *Curones* nedrąsiai vedė iš žodžių *kurja maa* „kairioji žemė (šalis)“. Man tatai iš karto nepatiko, bet paskui, kai atsiminiau ček. žodį *krchý* „kairias link“, kilusi iš **krxъ*, pasirodė man lietuvių *Kuřšas* esąs tikrų tikriausias slaviškojo žodžio lygmuo. Plg. kelt. *ker-sas* „link“, lot. *cerro* „querkopf“, gr. *kársion* plágion „skersas, kreivas“ Hes., Walde EW². 155, Stokes Fick II¹ 81. „Kairias“ galėjo réikšme būti tolygus su žodžiais šiaurinis, žiemys „сѣверный“. Sanskrito žodis *dakṣiṇa* verčiamas yra ne tiktai žodžiu dešinas, bet ir pietinis, vasāris „южный“. Ar nesutinka tik kartais mudviejų aiškinimas?“

Kuřšo vardui turime net dvi etimologijį. Katra jų labiau pritinka šalies vardui? *Kuřšui*, man rodos, labiau pritinka lydimas, krūmų šalies vardas nei šiaurės arba žiemų šalies. *Kuřšių* tauta senovėje gyveno nuo lietuvių ir latvių ne šiaurėje, bet vakaruose.

94.

Indogermanische Grammatik Teil II: Der indogermanische Vokalismus von *Hermann Hirt* o. ö. Professor des Sanskrit und der vergleichenden Sprachwissenschaft an der Universität Giessen. Heidelberg 1921 Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. XI + 256. 80.

I. XIX amžiaus pradžioje mokslo vyrai aptiko, kad didžiosios dalies senosios Europos ir Azijos kalbų esama bendros kilmės. Vadinasi, sanskrito, persų, armenų, albanų, trakų bei frigų, slavėnų, lietuvių, graikų, lotynų, keltų ir germanų kalbos yra kilusios iš vieno bendro šaltinio, vienos kalbos motynos. Tą kalbą motyną vadiname *indoeuropėnų prokalbe*. Nuo 1816 metų ją ir bando lyginamasis kalbų mokslas rekonstruoti.

Indoeuropėnų prokalbės rekonstrukcijai duoda mėdžia-gos jos ainių tarmės, ilgainiui išvirtusios atskiromis kalbo-mis. Indoeuropėnų giminės tautų prokalbė vargu pasiseks rekonstruoti su visais išgaliais, nes nebe visos indoeuro-piškiosios kalbos išliko sveikos ir gyvos iki mūsų gadynės.

Patyrimas rodo, kad šiandieninė prokalbės rekonstruk-cija žymiai pakitės, kai bus geriau ištirtos šiandieninės kalbos. Kas metai kalbų mokslas iškelią aikštėn aibę naujų faktų, kurie kartais taiso, kartais griauja iš pamatų senąją rekon-strukciją. Daug naujos šviesos pastaraisiais keleriais me-tais yra jau atgabėję kalbos studijos slaviškųjų ir aistiškųjų (lietuvių, latvių, prūsų) kalbų srityje. H. Hirtas visomis tomis atskirų kalbų studijomis ne tik tai nesinaudoja, bet dar ir sąmoningai (wissentlich) niekina tokias studijas, nes jos, girdi, vedančios kalbininką į šunkelius: Hoffentlich wird es dazu beitragen, dass sich die Forschung wieder mehr den wichtigen Problemen der Ursprache zuwendet, hoffentlich auch, dass man einsieht, dass mit der Beschränkung auf die Erforschung der Einzelsprache, die jetzt so beliebt ist, ein falscher Weg eingeschlagen ist (p. VI).

Prieš tokį atskirųjų kalbų tyrimo niekinimą turi griež-tai (entschieden) protestuoti kalbininkai. Prokalbės prob-lėmoms spręsti neužtenka vieno lyginamojo gabumo, nes prie jo reikia dar turėti ir žinių, kurių teikia lygintojui at-skirųjų kalbų studijos. Jei Hirtas būtų pasinaudojęs prof. J. Endzelino, K. Jaūniaus ir mano lietuvių (resp. latvių) kal-bos studijomis, tai jis būtų išvengęs ne vienos klaidos.

2. Hirtas lietuviškų žodžių rašyba skiriasi nuo kitų kal-bininkų rašybos ir nuo mūsų šandie vartojamosios. Ir Hir-

tui nereikėtų prāmanioti naujos rašybos. Geriau būtų buvę, kad jis būtų rašęs taip, kaip kad yra mano, sutartinai su prof. Endzelīnu, priimta rašyti mokslo straipsniuose. Mudviejų rašyba yra paprastoji šių dienų rašyba, tiktai su priegaidės ženkais.

Drauge su Hirtu rašyti p'aulai 135, p'auti, p'uklas 111, 135, sp'āumi 211 mes negalime, nes tokiai rašybai prieštarauja šnekamoji kalba, kur yra tariama *pjaulai, pjauti, pjūklas, spjāju* arba *spjāunu*.

Rašysenai r'āugmi 53 užuot *riāugiu*, bl'auti, dž'auti 111 užuot *bliāuti, džiāuti* sunku kas prikišti (zum Vorwurf machen), bet ir ji nevartotina dėl to, kad taip Lietuvoje nėra rašoma.

3. Priegaidė (intonatio) ir Hirtas privalytų žymėti kuršaitiškai, nes štandieninė lietuvių rašomoji kalba priegaidės atžvilgiu beveik visur sutinka su Kuršaičiu. Vadinasi, užuot nēšti 159, klūsti 8, būvo 212, piktas 8, dūrys 88, mišti 111, 118, mūlkis 130 reikia rašyti *nēšti, lēsti, klūsti, būvo, piktas, dūrys* (dūres, gen. dūrų), *mišti, mūlkis*. Kitur ir pats Hirtas kuršaitiškai kirtį žymi, pav.: *likti* 8, *rūdas* 8, *dėgti, lēsti, sėkti* 28, *prāsti* 141.

4. Rašyti dešinē 20 (užuot *dešinē*), rugīs 94 (užuot *rugīs*) tegali tiktai tas, kas jokio supratimo neturi apie lietuvių kalbos tarmes ir šnektas. Kaip Hirtas savąja rašyba greta su lytim dešinē, dvasē 143 (iš tikrųjų: *dvasiā* ir *dija*, *dvāsē*) gali sutaikyti ir lyti *akmuō* 23 ? Iš Hirto rašybos išeitų, kad žodžio *dešinē* galūnės -ē esama vidutinio, o -uō — ilgojo kiekio (Quantität)!

5. Iš spaudos klaidų reikia pataisyti šios: brėksti 123, 250 užuot *hrėkšti* „anbrechen (vom Tage)“ 131, kilti „dreschen“ 111 užuot *kūlti*, lit. (užuot *lett.* = latv.) kruvesis „hartgefrorener Kot“ 146, pr. tuckonis „Weber“ 162, 252 užuot *tuckoris* (sen. lenk. žodis: *tkarz* „audėjas“).

6. Žodžiai bedėti „graben“ 162, kañkas „Qual“ 28, lutynas „Pfuhl“ 162 ir pilus „voll“ 145 lietuvių kalbai nepažįstami. Jų nėra nei šių dienų šnekamojoje kalboje, nei senovės raštuose.

† Bedėti kalbininkams pramanė Nesselmann'as: Bedu, (ėti?) graben, kq, nach etwas (Sz.) N. 324: „bedeias, kuris kasa, beda ku“ SzD 104 s. v. kopacz, „Kasu, bedu“ 104 s. v. kopam: bedu bedžiau *bēsti* „smeigti“ Dus.

Širvydo Kunkas „skaranie“ SzD 337 (iš čia N. 177: kankas Qual, Folter, Strafe Sz.) yra daugiskaitos vardininkas (nom. pl.) = *Kunkos* „pytki“ 312, t. y. *kankos*.

Lutynas yra skaitymo klaida užuot Lutynas, t. y. *liulynas*: *liūla liulėti* „quabbeln“.

Pilfus „voll“ nėra kalbos faktas, bet Leskyno pramonė (Bildung der Nom. 248).

7. Nėsamosios kalbos lytys atsailė 60, dvasė 143, gistu „extinguo“ Sz. ir gestu „erlösche“ 82, gródas 123, iškernóti 85, kilúoti 86, klónas 123, krienó 134, kuopà 182, 184, liekmi 211, mietas 61, 162, noterė 48, novýti 72, pajautà „sensus“ 160, plėkiu 134 plėkti 180, 184, puóta 68, puvesis 146, rážytis 165, rėklės 35, 140, rėti 35, 180, siėtas „Sieb“ 60, smirdžiù 213, stėgti 42, tímšras 111, 130, tripsėti 83, trišti „düngen“ 83, žiaukčiuoti 117, 135 turi būti pakeistos tikrosiomis: *atsailė* žem. (instr. s. *atsaile*; rašomojoje kalboje būtų *atsailė* arba *atsailė*) „atāsaja Dus., atāsēja Leip.“, *dvāsė* (dijal. užuot senesnės lyties *dvasià*, g. s. *dvāsios*), *gestù* gesau gėsti (*Giftu* „gasnė“ SzD 58, Nuodeglis *azugielis* „głownia gaszona“ 60 iš senesnės lyties *gestù*, *azugėšės*), *grúodas*, *iškeñnoti* žem., *kilóti*, *klúonas*, *krienas* „pretium pro sponsis, калымъ“ (krieno gen. s.), *kuopa*, *liekmi* (2 s. lieksi, 3 praes. liekti), *miėtas*, *nóterė* SN. *nóviju* SInt. *pajauta*, plėkiu *pliekti* „mušti“, puotà, ós, *puotq*, *puvėsis*, *rážytis*, *riėklės*, *riėti*, *sietas*, *smirdžiu* (3 praes. smirdi SN) arba *smirdu* Dus., Leip., *stėgti*, *tímšras*, *trypsėti*, *trėšti* „düngen“ (Širvydo trishti = trýšt' Dus. = trėšt SN.), *žiaukčioti*.

8. Veiksmazodžio lyčių áudmi 111, 117, 124, 135 „áudžiu“, ėdmi 168 „ėdu“, ráudmi 111, 136 „raudu“, sėdmi 41, 168, 211 „sėdžiu“, spjáumi 211 ištikimieji lietuvių kalbos paminklai nepažįsta. Lytys ėmė DPo. 488, 37 ėmė DP. 57, 34 „ėdame“, *atsiduomi* KN. 33 *paduomi* 64 *duomi* 213, 256, asch dūmi MT 100 a, dūmi „do“ Klein Gram. 116 (Comp 87) *raumi* „ploro cum ejulatu“ 117 („ich heule und klage“ Comp. 91), emi „edo“ 117, 120 ėmi „ich esse“ Comp. 90, giemi „cano“ 120, „ich singe“ 91, dūmi BrP. I 363, II 65, dem i „dedu“ I 407 rodo, kad priebalsių junginio *dm* pavirsta *m*. Vadinas, užuot *áudmi, *ėdmi... senovėje tegalėta būti tiktai *áumi, ėmi, ráumi, *sėmi.

Nesselmann'o *spjaumi* „spjauju“ 495 kiti šaltiniai nepatikrina.

Užuot *áumi „audžiu“ ir *sėmi „sėdu, ich setze mich“ tėra paliudyti (belegt) tiktai *áusti* „áudžia“ Jsd. 330, 1, 2, nū-sėst „nusėda, nuslūgsta (vanduo)“ Als.

La. ėmu „ėdu“ BW. 19290, 1 irgi rodo, kad † ėdmi yra ne kalbos faktas, bet paskesniosios gadynės gramatikų pramonė (Erfindung). Turi būti ėmi (2 s. ėsi „ėdi“, 3. ėsti „ėda“, 1 pl. ėme, 2 pl. ėste) = slav. *ѣмь* „ѣмъ“.

9. Iš kur Hirtas (130 ir Abjaut 162, 171, 306, Akzent 143, 227) išpešė, kad lnte „des Bruders Frau, Schwägerin (Sz. u. bratowa)“ N. 27 skaitytina yra *intė*? Nei Širvydas

(Bratowa. Fratria, uxor fratris. *Inte* SzD 18), nei Nesselmannas priegaidės nemokėjo žymėti! Be to, Hirtas privalytų žinoti, kad širvydiškė *Inte* yra tas pats žodis, kaip ir vakariečių augštaičių *jentė*, tiktai ryšietišškai ištartas.

Jentė, g. s. *jenters*, „altera ex duorum fratrum uxori-bus“ 1653 m. D. Klein Grammatica Lituanica 54, 72 = Mannes Brudern Weib *Jente* Msc. 83 ir 84, Schwägerin *Gente* (= *jentė*, kame *g=j*!) des Mannes Brudern Weib Msc. 86, p. 508 (Karaliaučiaus archyvo XVIII amžiaus rankos rašto žodynai).

Kad rytiečio Širvydo, kurio šnektoje iš dvibalsio *en* atsirado *in¹*, *intė* yra kilusi iš *jenters*, rodo ne tiktai vakariečių augštaičių *jentė*, bet ir kuščių *jentere* „des Mannbruders Weib“ ir latvių *ietere* BW. 3789, 21839, 23678 var., 23817, 1 (V 643), Magaz. XX3, 118, *ietara* BW. 22836 var. arba *iētafa* „vyro brolio pati, ятровь, ятровка“ Sm.

Latvių *iētafa* rodo, kad lietuvių žodis *jentė* linksniuota kaip ir *mótė* (g. s. *móters*, senoviškai *móteres*), tai yra *jéntė*, kilm. *jénter(e)s*.

10. Lyginamajam kalbomokslui labiau nei naujovės lytys kūgis „Hammer“ 111, 135, pėlaĩ 85, žárna 85, 119 pri-tiktų senoviškosios: *kájis* „grosser Hammer“ ryt., žem. = slav. *kyjъ* „lazda“, *pēlūs* „Spreu“ Izv. XVII 1, 36, RFV. LXXIII 335, Endzelīns KZ. 44, 50, BB. 25, 276 (tomis *pētumis* DPo. 86, 17 — fem.! Molis su *pētumis* mintas SzD. 199, *pētumis*, kuriuos PS. 1 38, 16 — masc.) = la. *pelus* „Spreu“ fem. BW. 656; 16764, 2 = sen. rus. съ пелъми „su *pētumis*“ Новгор. 1 лѣт. 6636 г. (Срезневский Mat. II 894), *žarnà*, *ōs*, *žarna* ryt., žem., SN., Endzelīns BB. 25, 269, Slav. — балт. эт. 147¹ = la. *zafna* (žárna būtų latviškai **žarna*!).

11. Hirto, pasirodo, pastarajame rašte išdysta į tuos pačius šunkelius, kuriais klaidžiojo ir mūsų kalbiniškas K. Jaūnius. Būdamas Jauniaus mokiniu (1902 — 1908 mm.) ir aš buvau nuėjęs mokytojo šunkeliais. Šunkeliais bevaikščiodamas parašiau „Aistiškus studijus“, kurių pirmąją dalį turėjau nelaimę išspausdinti 1908 metų kovo mėnesyje Petrapilyje. Iš šunkelių į tiesos kelią pasukau nuo 1909 metų rudens ir tų pačių metų lapkričio mėnesyje jau viešai paskelbiau „Aistiškų studijų“ autokritikoje, jog išsižadau beveik viso Jauniaus mokslo.

Visos Jauniaus mokslo klaidos išeina iš pamatinės metodo klaidos — noro žodžio lyčių daugybę išvesti iš pirminės (ursprünglich) vienybės. Vadinasi, Jauniui ir *láiptai* Erzv. (arba *láiptos* Kv.) „Baugerüst, лѣса“, ir *liēptas*, ir žem. *šiptas* „Steg“ yra vienai vienos prólytės vaikai (Aist. I 74 — 92)!

¹) Pinki „pieć“ SzD. 246, Kinciu „cierpieć co“ 29, „trwam“ 373, Gindus „skazitelný“ 338, Pintiis „obuch“ 204, „pięta“ 249.

Jaunius pramano tokias gudrias taisykles, kad iš vienaš vienos pamatinės prolytės ilgaiui išriēda net 10 atskirų lyčių! *Keimār̥ys* „dvilypis riešutas“, *kēmuras* „Traube, Büschel“, *krembl̥ys* „eine essbare Pilzenart“, la. *cemurs*, *čumurs* „kekė“, *kremeles*, *krimeles*, *krimeldes*, *krimuldes* ir *klimerši* „eine Art Pilze“ esq kilę iš vienos pamatinės lyties *kʷrmar-* (Aist. st. I 182)!!

Ir Hirtas, kaip ir Jaunius, žodžio lyčių daugybę veda iš pirminės vienybės. Kad iš vienodybės išeitų įvairybė, reikia prasimanyti įvairių taisyklių garsų kitimui ir nykimui. Šituo atveju Hirtas pramoningumas ne kuo menkesnis už jauniškį.

Kad Hirtui išeitų vienos pirminės lyties vaikais ir skr. *vātaḥ* ir lot. *ventus* „vėjas“, ir lie. *grūdodas* ir lot. *grando* 73, ir gr. *kēpos* ir lie. *kaūpas* 75, jis, kaip ir Jaunius, prasimano tam tikrą *n* nykimo dėsnį.

Slaviškosios kilmės žodžiai *ākrūtas* „okret“ ir *plytā* „плита“ Jauniui yra kilę iš prolytės **ākrūntas* = slav. *okrōtō* ir **plintā* = gr. *plinthos* (Aist. st. 150)! Kōtas, gr. *līta* „drobė“ esq kilę iš prolytės **kāntas*, **līntm*, nes, girdi, gotai saką *handus* „Hand“, o lotynai — *līnteum* „drobė“!

Po „Aistiškų studijų“ nelaimės aš nieku gyvu nebegaliu patikėti Hirtui, kad žodžiai gr. *pēkhys* (skr. *bāhūh*, avest. *bāzuš* „ranka“) 75, skr. *čākhā* „šaka“ (got. *hōha* „žagrė“) 74, gr. *splēdōs* „pelenai“ 74, skr. *mās-* „mėnuo“ (slav. *mēsēs*) 73, skr. *mās-* „mėsa“ 73 būtų kilę iš prolyčių **bhān-gʰus*, **kānkhā*, **splēndōs*, **mēns* vien tik dėl to, kad kituose žodžiuose randame *n*: lie. *bangà*, slav. *sōkō* „šaka“, lot. *splendēre* „glänzen“, lot. *mensis* „mėnuo“, got. *mimz*, slav. *mēso* „mėsa“.

Dėl *bangos* reikia pasakyti, kad jos negalima gretinti dėl prieblsiō *g*. Avestos kalbos žodis *bāzuš* rodo, kad lietuvių kalboje turėtų būti **bqza*.

Kadangi lietuvių kalbos žodžiai *šakà* „Zweig“, *šaknis* „Wurzel“ ir Hirtas pramanytomis taisyklėmis negalėjo kilti iš tariamosios **kʷānkhos*, tai jis dėl tų dviejų žodžių paskelbia, kad juodu, girdi, auf sekundārem Ablaut beruhen! Kur Hirtui prasimanytosios taisyklės gadina turgų, ten jis šaukiasi pagalbon visų neaiškumų išaiškintoją „sekundärer Ablaut“! Dar labiau Hirtui turgų pagadins, kai jis patirs, kad *šakōs* turima balsis *a* ne iš indoeuropiško garso *ə* (*kʷākhā* H. Petersson Ar. u. Arm. Stud. 89), bet iš *o*, kuris eina pakaitomis su *e*: la. *sekumi* BW. 19881 var., 29111 ir *sakumi* 23630 = ryt. *sokumi* „widły oracze, furca“ Kurm. 236.

Vesti šakos ir Jaunius nedrįso iš *šankos, nors jam ir buvo pažįstama kuršaitiškė *at-šankė* „Widerhaken, haken-
artiger Vorsprung an einem Stock, Baum etc.“: *ātšankė*
„tinklo kulys“ (*ātšankė* Netzkydel R. II 266).

Žodžių *akti*, *smėgti*, *tikti*, *tūkti*, rodosi, ir Hirtas neveda iš *ankti, *smengti, *tinkti vien tik dėl esamojo laiko lyčių *anku*, *smengu*, *tinku*, *tunku*. Jei čia *n* yra įterptinis, tai kodėl toksai *n* negalėtų būti ir žodžiuose *āt-šankė* || slav. *sokъ* (greta su *šakà*), lot. *mensis* (greta su slav. *mēs-ecъ*), lot. *mensus sum* (greta su *mētiōr*)? Hirtą iš kelio bus čia išvedęs noras įvairias lytis būtinai išvesti iš vienos pamatinės.

Iš kur Hirtas žino, kad *splendžiu*, (dėti?), „leuchten (Bd.)“ N. 495 skaitytinas yra *splėndžiu*? Kuršaitis mūsų žodį rašo be priegaidės, o kėnuose priegaidėtuose šaltiniuose to žodžio nėra.

12. Jauniškės klaidos pėdsakų randame Hirta gramatikoje ir kitos rūšies. Vien tik dėl to, kad yra sakoma gr. *stýlos* „stuburas“, lot. *sūcus* „sultys“, s. v. a. *loub* „Laub, lāpai“, žodžiai lot. *status* (liet. stačias, status, statyti), lie. *sakaī* (slav. *sokъ*) 143 ir *lāpas* 161 būsią kilę iš prolyčių *sthwātós, *swākos, *lwāpos!

Tokiuo keliu eidamas Hirtas prieina prie to, kad ima tvirtinti esant bendros kilmės šias žodžių poras: *bėsti* (Hirtas rašo *bedėti*) || s. v. a. *bīzzu* „beisse“ 162 (bhjed: bheid), *dagys* (esas iš *djəg!*) || *diegti*, lot. *figo* 144, *dalīs* (esanti iš *djəl!*) || got. *daīls* „Teil“ 162, *mėdis* || *miėtas* „kuolas“ 162, lot. *femur* „Schenkel“ || vok. *Bein* 162.

Hirta metodu naudojantis galima priėti prie to, kad kitasis ims tvirtinti ir žodžius *stāgaras* „jodyga“ || *stiegarà*, *ōs*, *stiēgarq* „plunksnos stiebas, plunksna be puoko“ Sint. || *stūguras* „stuobris, stulpas“ Kv, *stābas* „Bildsäule || *stiebas* „jodyga; šūp“ || *stūburas* „stulpas“ Dus. esant vienos prolytės vaikais. Hirtiškai elgiantis galima net sugalvoti (erdichten) tokia prolytė, kad ir *st(h)ejeweg(h)* ir *st(h)ejeweb(h)*, iš kurios ir išriedės visi trys lietuvių žodžiai!

Kitas gudrėiva išras naują būdą, kuriuo bus galima išvesti iš vienai vienos pamatinės prolytės ir šios žodžių poros: *kaūkaras* || *gaūgaras* J. „szczyt góry“, slav. *кълъ* || žem. *gulbis* „Schwan“, slav. *dušiti* || *tušiti* (lie. daūsos || taušytis), la. *tveš* || *dveš* „keucht (lie. dvėsia).

13. Hirtas mano, kad indoeuropėnų prokalbės *ō* lietuvių kalboje tikrai tuomet tepavirtęs dvibalsiu *uo*, kai jis neturėjęs greta savęs draugo *ē* 33. Iš to *ō*, greta kurio yra ir *ē*, lietuvių kalboje atsiradęs *o*: *boginti* || *bėgti*, bet *duoti*, *jūosta* 33.

Iš mano stráipsnio „Priesagos -ūnas ir dvibalsio *uo* kilmė“ (Kaunas, 1921) Hirtas gali matyti, kad ir balsio *ē* draugas *ō* išvirsta lietuvių ir latvių kalboje dvibalsiu *uo*. Pavyzdžiui tesie: *brúožas* || brėžiu, *lúomas* || lėmiau, *plúoštas* (la. pluošit) || plėšiu, *rúožas* || rėžiu, *slúogas* || slėgiu, *súodys* || sėdu, *šešúolis* || šešėlis, *úodas* || ėdu.

14. Hirtui visos kelerių pastarųjų metų literatūros apie dvibalsio *ie* kilmę, pasirodo, būta veltui rašytos. Del jos nepasako jis nė žodelio. Tenai prof. J. Endzelyno tvirtai nustatyta, kad lietuvių ir latvių kalbos dvibalsio *ie* visuomet esama kilusio iš senėlesnio *ei*. Hirtas šituo atveju įsikandęs dar tebesilaiko senojo mokslo: ir iš *oi* bei *ai* galis atsirasti *ie*. Iš *oi* lietuviai turi *ie* žodžiuose *piemuō* 30, 48, 59, *vienas* 29, 30, *sniėgas* 29. Dieveris esąs kilęs iš prolytės * *dāiwēr* 66.

Vieną kilus iš * *veino* rodo *vič-veinėlis* ¹⁾ „vienintelis“, kuris yra tos pačios giminės narys, kaip ir la. *viñš* (būtu lie * *vinias*) „jis“.

Kodel *giesmė* (acc. *giesmė*) 68 turi būti „Neubildung“, man neaišku.

Iš kur Hirtas išpešė, kad galininkas (acc. s.) *piemenį* turi iē 48? Net ir Kuršaičio žodynas rodo *ie*: *piemeniškas*!

15. Gr. *moĩtos* „mainas“ ir lot. *fodio* „bedu“ 48 (sl. *bodq*, lie. *badýti*) turi pamatinį *o*, kuris nesikaitaliojās su *e*. Kad čia Hirtas sako netiesą, aišku kiekvienam aististai (Baltist). La. *miētus* „mainas“, lie. *bedù bėsti* „sodinti (bulves); smeigti (kuolą)“ ir la. *bēdre* „duobė“ rodo, kad *mainýti* ir *badýti* turi ieur. *o* kaitaliojantįsi su *e*.

Hirtas indoeuropėnų prokalbėje nori rasti du *o*: *ō* ir *ó*. Pirmasis *o* paprastai turįs greta savęs draugą *e*: lot. *toga* || *tego*, *procus* || *precor*, *nocēre* || *necare*, lie. *tākas* || *tekù*, brada || *bredu*, *badau* || *bedu*, *sakaù* || *seku*... Antrasis *o* esąs viengūngis, vadinasi, su juo niekuomet nedraugaujās *e*. Tokį *o* turį žodžiai: lot. *oculus* „akis“, *ovis* „avis“, gr. *poimēn* „piemu“, *moĩtos* „mainas“, sen. lot. *oīno(s)* „ūnus, vienas“, *fodio* „bedu“.

Man rodos, kad antrojo *o* bus indoeuropėnų prokalbėje visai nebuvę. Atskirųjų kalbų tyrinėjimas, kurį taip negražiai pajuokia Hirtas (p. VI), kas metai viengūngio *o* skaičių vis mažina ir mažina. Iš 6 pavyzdžių su tariamuoju viengūngiu *o* vos tik vienas (lot. *ovis* „avis“) dar nerasia draugo *e*.

¹ Savo sudarymu (constructio) *vič-veinėlis* yra tolygus šiems žodžiams: 1) *pič-pilnis* „pilnintelis“ Kv., 2) *Nicz-nėkas* „niemand“ R. II 267, „ganz und gar keiner“ M. I 179, *nič-nieko* neturu Kv., 3) *tuč-tuojau* Als., Kv. „sogleich“.

Lotynų žodžiui *oculus* ir mūsų *akiai* randa draugą *ek* keltų kalbose H. Pedersen'as (Kelt. Gram. I 38) ir M. van Blankenstein'as (Untersuch. 18). Lietuvių kalboje *e* rodo *eketė* K., *eketys* Kv., *ėketis* čio Slnt. (dviem kirčiam žodis; su vienu kirčiu lytys: su *ėkečiu*, du *ėkečiu*, tris *ėkečius*) ir *ėketis*, *ies* Dus. „przerębla, Wuhne“.

Žodžiui *akėti* 153 Hirtas be reikalo rašo *a*, nes čia *a*-kilęs yra iš senesnio *e*: *ekėti* K.. SN., žem. = la. *ecēt*.

Ekėti rodo, kad ir lot. žodžio *occa* „ekėčios“ balsio *o* nėsama viengungio.

16. *Piētūs* (Hirtas rašo *piētūs*! taipąja ir Ablaut 84) esą vienos kilmės su gotų žodžiu *fōdjan* „ernähren“ 68, nes, girdi, pastarasis žodis būsiąs kilęs iš * *pjan*! Tikis Joniško stebuklais, gal, ir ta Hirto nesąmone įtikės.

Kad *sýkis* būtų vieno kelmo su slavėnų veiksmazodžiu *sěko* ir lot. *secāre* 68, tuo neįtikės nė vienas kalbininkas, kuris pažįsta *sykio* istoriją („Šviet. darbas“ 1921 m., Nr. 7—8, p. 38).

Skr. *váyati* „audžia“ turi *ay* nei iš *aj* 34, o iš *ej*; plg. lie. *vejù* (viřve).

17. Sunku įtikėti, kad *midus* (Hirtas rašo *midūs*!) turėtų *i* iš susilpnėjusio žodžio *medūs* balsio *e* 83.

Lietuvių kalboje aš nepažįstu nė vieno žodžio, kuriam *i* kilęs būtų iš *e* ne prieš įterptinį (Infix) *n*.

Iš (iž), kaip rodo latvių *iz*, neturi nieko bendra su lot. ir gr. *eks* „iš“ 82. *Iž* „iš“ (ižnešu „užnešu“ Zasėčiai, Gařdino gub.) nėra atskirtinas ne tikrai nuo la. *iz*, bet ir nuo la. *āiz* „už, ažu“.

Liet. veiksmazodis, kurį paprastai verčiame lotyniškai žodžiu „coire“, nieko beįdra neturi su gr. žodžiu *péos* „pėnis“, nes jo negalime atskirti nuo žodžių *piestà* „Mörser zum Stossen“, *paisýti* (mježius), slav. *pišq*, *pbxati* „пихать“.

Tik lietuvių kalbos nemokėla tegali ieškoti *i* iš *b*, t. y. silpnojo laipsnio iš *e*, šiuose Hirto (83 p.) pavyzdžiuose: *knibti*, *mikėnti*, *trypsėti* (Hirtas rašo *i*), *tręšti* (Hirtas rašo *trišti* „düngen“!), *risti*. *Knibti* stovi greta su *kniėbti*, *knaibýti*. Prie *mikėnti* yra ir *mýkti* (ir *mūkti*). *Risti* tik nelietuviui tegalima atskirti nuo jo draugų *rietėti*, *riėsti*, *raitýti*.

Klibėti, *kribždėti*, *šribždėti*, būdami gamtos balsų atvaizdais, netinka Hirto reikalui.

Širvydo *gistu* „extinguo“, būdamas lygus lyčiai *gystù* Dus., yra kilęs iš *gestù* = la. *dziēstu*.

Lietuvių kalboje *i* atstoja silpnąjį balsio *e* laipsnį tik tai pradėtiniuose (inchoativa) veiksmazodžiuose: *krečiu*, bet *krintù*, *kritaũ*, *kristi*. Iš čia pasirodo, kad senų senovėje *e* tikrai prieš *n* teišvirsta balsiu *i*. Iš esamojo laiko (praesens)

i apibendrinimo keliu turėjo patekti ir į kitus laikus ir į išvestinius žodžius.

Štai to *i(n)* keli pavyzdžiai: 1) *bizdžius* su *i* iš *subjzdū* subjzdau subisti || bezdū, 2) *la. dzist* su *i* iš praes. *dzlstu, lie. *gįstu, 3) kibiti *kimbū* || apkėbės „aplipės“ Dus., 4) nušišės „grindig“, *šįšta* „pradeda šašti“, 5) *brindū* „bredu“, bristi, 6) *drįskū* driksti || dreskiū, 7) *rįzgū*, rigzti || rezgu, 8) *splintū*, splisti || splečiū, 9) *grįšta* gristi || gresiu, 10) *drįžtū*, drižti || išdrežėti.

La. bridināt || lie. bridinti, *la. dribināt* || lie. dribinti, *la. skribināt* BW. 12495 var., 34402,3, *plidināt*, *plivināt* BW. 2173, 11638, 22459, *tirināt* 34486 yra naujadarai užuot **bre-dināt*, *drebināt* BW. 12503, **skrebināt* „skrėbinti“, *pledināt* BW. 11746,1, *plevināt* 30728, 32345, *plevināties* „полоскаться“ Vald. Šitie veiksmazodžiai turi *i* apibendrinę iš *brindū* bristi, *drimbū* dribti, *skrimbū* skribti „mori“ (dicitur contemp-tim de Judaeo, de fure etc.) Kv., **plindū* plisti, **plivū*.

La. vizināt „važioti“ ir Endzelynas (Слаб.—балт. эт. 85) išranda esant naujadaru.

Tokių atsitikimų, kaip slav. *въчера* || večerъ, *čъtyre* || četyre, *хѣдъ* || xoditi „gehen“, *зѣго* || žegō „degu“, *ръси* || rekō, lietuvių kalboje aš nerandu. Mūsų kalboje teatsiranda *i* iš *e* tiktai pradėtiniuose veiksmazodžiuose, padarytuose su įtarpu *n*. Kitokio *i* iš *e* lietuviai nepažįsta.

H. Hüntert'as (Idg. Ablautprobleme 86, 87) veda *i* iš *e* dar šiuose žodžiuose: *la. šk'ibīt* „genėti, rašyti“, *stiba* „lazda“, lie. *tviskėti* „stark blitzen“, *gridyti*¹⁾ „gehen“ (*gridaū* || *gridiju*: Christus tą kūną mūsų iau padėiwiną vžgride arba vžneše ne' ik' dāguī DPo. 229, 38; Kur tu *gridiji* gdje sie zablākaļ. Arklej kažina kur *nusigrydijusis*—x. Džiekan z Kul Kos L. 210 a), *glibūs* „triefäugig“, *sprigē* „Schnippchen“. Kad čia *i* yra dvibalsio *ei(oī)* draugas rodo: *skiebiū skiebtī* „próc, czynić otwór“ Kos L. 52 b, *stiebas* „lodyga; stūp“, *tvieškia tvieksī* „zaświecać, błyszczeć“ Kos L. 57 a, šaknis *ghreidh-* (got. *griþs*, v.a.v.—mhd.—*grit* „žingsnis“ Fičk. III¹ 143), šaknis *gleibh-* (s.v.a. *kleiben* „festheften, verschmieren“, sirb. *glib* „purvas“, lenk. *glibiel* „głębiņa błotnista“), *sprigi* (nom.s. *sprigis*) *spriegti* „ein Schnippchen schlagen, szczutkę dać“ Kuliaī, Kv.

Hünterto pavyzdžiai *tiškaū* „spritzte“, *la. sarikt* „gerinnen“, *surizgēs* „verwirrt“, *paslipti* „unbemerkt verschwinden“ turi *i* gavę iš esamojo laiko lyčių *tišku*, *sariku* (lie. būtu **surinku*), *surįzgu*, *paslimpu*.

¹⁾ Kur Hüntert'as 87 rado, kad ir latviai saką *gridīt* „nešti“? Mano šaltiniuose jo nėra.

Ir Hünterto pavyzdžiai nerodo, kad lietuvių kalboje būtų atsiradęs *i* iš *e* ne prieš *n, m, l, r, j*: *giniaū* || genū, *gimiaū* || gemū, *kilaū* || keliū, *viriaū* || verėnas žem. „viralas“, *vijaū* || vejū.

Jūnginio *ne, me, le, re, je* balsis *e* tegali pavirsti *i* tik tai stovėdamas prieš *n, m, l, r, j*. Visur kitur *ne, me...* lieka sveiki. Pavyzdžiai: *at-miniau* || menu, *iñti* || jemū, *pasmilo* || smel- (*smaliūgas, smalstus*), *nuniro* || neriū, *lijo* || lejū (žem., ryt.).

Kad lietuviai sako *dribti, paslipti*, (dañtys) *atmito* „atšipo“ (dañtys *atsimetė*), tam čia niekuo nekalti garsų jūnginiai *re, le, me*, nes jie vieni, be įtarpo *n*, būtų išlikę sveiki. Iš *e* turėjo taisyklingai atsirasti *i* esamojo laiko lytyse *drimbu, paslimpu*, (dañtys) *atmiñta*.

Taigi, aiščių kalbose *e* susilpnėja į *i* tik tai tuomet, kai jis gauna atsistoti prieš *n, m, l, r* ir *j*.

18. *Kāklas* Hirtui esq̄s tas pats žodis, kaip ir sl. *kolo* „ratas“ (aus **k* kolo 172). Abiejų jų, mat, išriedėta iš prolytės **k^wok^wolo-1*). Palaiminti tikintieji!

19. Būtojo laiko lytys *emiaū* (= lot. *emi* 229) bei *ėjaū* ir esamojo laiko *esame* turį *é* iš *e* (augmentum) + veiksmazodžio pradžios *e* (lot. *emo*, gr. *eimi* „einu“). Ieškoti Lietuvoje augmento galima, bet įtikėti, kad Hirtas ji būtų radęs, lietuvių kalbos tyrėjas negali.

20. Noras rasti beveik visiems naujųjų kalbų žodžiams atstovai (Vertreter) senovės kalbose taip apjakiną kalbininką, kad paprastuosius kalbos faktus ima aiškinti atbulai. Kam, rodos, tokių žodžių, kaip antai: *dvasià* 143, *kvāpas* 143 ir *platūs* 140, 141 145 balsį *a* prispirtinai vesti iš ieur. *ə* (silpnasis balsių *ā, ē, ō* laipsnis), kada čia kiekvienam lietuvių kalbos tyrėjui, kurio dar neapjakiną senovės kalbų aureolė, *a* yra neginčijamas ieur. balsis *o*.

Dvasià || dvesiū, *kvāpas* || kvepiū, *platūs* || plečiū balsių kaitaliojimos atžvilgiu yra tolygūs su lot. *toga* || tego, *procus* || precor, gr. *rhoā* || rheō.

Dvasià turi to paties laipsnio balsį, kaip ir žodžiai *dalià* = sl. *dolja* || žem. *delū* „dilu“, *valià* = sl. *volja* || sen. lie. *paveli* „pavelija“, *žālias žalià* || želiū.

Kvāpo balsio laipsnis tas pats, kaip ir žodžių *tākas* || teku, *prānašas* || prānešu, *įtapas* || įtepu.

Platūs niekuo nesiskiria nuo savo draugų: *vārūs* || vėrdu, *vadūs* || vedū, *skalūs* || skeliū, *kartūs* || kertū, *ranūs* || rengiū.

1) K. Jauniui (K. Būgos Aist. st. 148, 186) *krijos* „Knäuel“, *krijys* „karinis lankas siūlams vynioti“ yra tas pats žodis, kaip ir skr. *cakriy* — „ratas, tekinis“. Lietuvių *krij-* būsiqs kilęs iš **k(e)krij-* = skr. *cakriy-*. — Ir tas faktas rodo, kad ir Jauniaus ir Hirtio sergama ta pačia liga

Tiktai noras kiekvienam naujųjų kalbų žodžiui rastį giminaitį senovės kalbose (gr. *kapnós* „dūmai“, *platýs* „platus“) Hirtą privertė nežmoniškai aiškinti žodžių *dvastà*, *kvapūs* ir *platūs* kilmę.

21. Hirtas tiki, kad vardininko galūnė *-é* (saulė, pelė) gali kilti iš *-ia*: Ich gebe Sommer, Die idg. *iā-* und *io-* Stämme im Baltischen, Leipzig 1914, ohne weiteres zu, dass lit. *-ē* (t. y. *-ė*) im wesentlichen auf *ia* zurückgeht 57: *giré* aus * *giria* 56. Sommeris tiki, kad galūnė *-iā* pavirtusi aisčių kalbose *-ē*: 1) po *l, r, m, n*, jei prieš juos stovėjęs ilgas balsis arba dvibalsis: *saulė*, *svėrė*, *žymė*, *pynė*, 2) priebalsių junginyje „consonans + liquida arba nasalis“: *ėglė*, *stāklės*, 3) po sklandžiųjų (liquida) ir nosinių priebalsių su trumpu balsiu prieš juos, jei žodis turi daugiau nei du skiemėniu: *kumėlė*, *kepūrė*, 4) po lūpinių priebalsių: *ūpė*, *gėrvė*, *duobė*, 5) lietuvių kalboje ir po tų priebalsių, kurie sujungti su *i* latvių kalboje išvirsta spyrantais, dalinai *-iā* pavirstąs *-ē*: *kėkšė*, *būožė*.

Prof. J. Endzelyno (RFV. LXXVI 292—315) tyrinėjimas parodė, kad Sommerio taisyklėmis prieštarauja lietuvių ir latvių kalbos faktai.

Ir po Sommerio rašto tebelieka savo galioje pasakymas, kad lietuvių kalbos galūnė *-é* ir *-ia* nėra kilusi iš vienos pamatinės galūnės. Čia nuo amžių turime dvi atskiri galūni: *-jė* ir *-jā*.

Tariamajam *-iā* vortimul vienbalsiu *-ē* Sommeris turi prasimanęs gudrią taisyklę (* *saulė*: gen. s. * *sauliās* 87, 183), kuri jam padeda lengvai išsisukti daromų jam priekaištų (Vorwurf). Žodžiai *drignės*, *dušnės* „Bilsenkraut“, *puknė* „Blatter“, *usnė* „Distel“ 175 turį *é* taisykslingai. Kad tokios pat sudėties žodžių su *-ia* (*lūgnios* Dus. „розвальни“, *brukniā* „брусника“ Dus., *viešniā* „гостя“ Dus., *ia. usnia* „usnis“) esama nemažiau kaip su *-é*, Sommeris tariasi lengvai išsisukęs kilmininku: * *lūgnė* || gen. s. *lūgnios* (didė: *didžiōs* 87). Bet kodėl prie didžiōs negimė naujas vardininkas * *didžiā*, kaip kad *viešniōs* kalčia gimė *viešniā*? Ir tą įvairybę gudrėiva, gal, išaiškintų.

Greta su žodžiu *eilā* dusetiškliai sako *seilė*. Iš kur ta dvejopybė, jei abiejų žodžių žilojoje senovėje turėta ta pati galūnė (Sommerio *-liā*)?

Jei mes nevedame triveidžio žodžio *liepa* || *liepė* || *liepas* „липа“ iš vienos pamatinės galūnės, pav. *iā* (I), tai kodėl tą turime daryti su dvideidžiais žodžiais *eilė* || *eiliā*, *kėlnės* Leip., SN. || *kėlnios* Dus., *brūknės* Leip., SN. || *bruknios* Dus.?

Jei *eilė* ir *eilā* (ailā Leip., čia ai- iš ei-: *ainu* „einu“) yra vienos prolytės vaikai, tai kodėl tos pačios prolytės negalėtų būti vaikas ir žem. *eilā*?

Taigi, *eilė* || *eilā* || *eilā* turi tris atskiras galūnes iš senų senovės.

Jaunius vardininko galūnę *ē* vedė iš *-ā* (K. Būgōs Aist. st. 59—66). Jauniui *meigė, dainė, liepė, rūpė, kiāunė, kārė,* pr. *laxde, sarke,* žem. *krāke* turi *ē* iš senesnio *-ā*, kuris sveikas išlikęs žodžiuose: *mergā, dainā, lot. rapa* (sl. *rēpa*), sl. *kuna*, sl. *korva* „krowa“, *lazdā, šārka*, pr. *kracco* „Schwarzspecht“.

Sommerio *-ē* iš tariamojo *-iā* yra kalbininkui tiek vertas, kiek ir Jauniaus *-ē* iš *-ā*. Prie šitos nesąmonės ir Jaunių ir Sommerį priveda noras žodžio lyčių įvairybę išvesti iš pirminės vienybės.

22. Kalbininkai aptiko, kad lietuvių kalboje atsirasta tvirtapradės (gestossen) priegaidės dvibalsiuose tuomet, kai to dvibalsio būta kilusio iš dvikamienės sunkiosios bazės (su *ā, ē, ō* gale). Iš bazės *welā, gerā, g'enō* yra kilę žodžiai: lot. *lāna* (**wlānā*) ir lie. *vilna*, sl. *žeravъ* ir lie. *gėrvė, la. znuōts* ir lie. *žėntas*. Lietuvių žodžiai rodo buvus prolytes **wlānā* (skr. *ūrṇā*), **gerāwjē* (gr. *gera-nos*) ir **g'enātos*, kurios yra susilpnėję iš lyčių **welānā, *gerāw-, *g'enōtos*. Tie dvibalsiai, kurie susidarė silpnojo laipsnio balsio *ə* iškritimu, lietuvių kalboje tapo tvirtapradžiai (gestossen).

Dvibalsiai, kurių po *j, v, l, r, m, n* nėra buvę susilpnėjusio balsio *ə*, lietuvių kalboje eina tvirtagaliais (geschleift): *peñktas* = gr. *pémptos*, *miřti* = lot. *mortem*.

Veiksmažodžių *rimstu* ir *stūgstu* tvirtapradė priegaidė visai nerodo, kad jų pagrindas (bazė) būtų buvęs *remā* 127, 130 ir *sthewā* 136, 148. Pagrindą buvus lengvajį rodo žodžiai *reñti, rāñsto* ir la. *studzināt* „starinti, erigere“ BW. 12871, 35078, 35534, 35586, lie. *stūgūras* „stuobris, stulpas“. Tvirtagailės priegaidės veiksmažodžiai, gaudami esamajame laike priesagą *-sta-*, virsta tvirtapradžiais: gėma *giñti*, bet *gimsta* (la. *dziñst*), *gimti*. Kaip rodo *mirřtu* = la. *miřstu* || *miřti*, senovėje pirminių tvirtagalių veiksmažodžių keista priegaidė tiksliai vienamė esamajame laike (praesens). Senovėje lietuvių sakyta *gimsta*, bet *giñti*, rimsta || **riñti*, stūgsta || **stūgti*, stūgsta || *sūgti*. Vadinas, žodžių *rimtas* (= skr. *ratāḥ*), *rimti* tvirtapradė priegaidė nėra senovės veldmė (Erbe), bet lietuvių naujadaras esamojo laiko *rimstu* pavyzdžiu.

Iš veiksmažodžių *šilsti, svilsti* tvirtapradumo irgi negalima vesti jų iš sunkiųjų bazių *k'elā* 123, 130, *swelā* 130, nes ir šitos rūšies veiksmažodžiai (praesens su įtarpu *n* arba priesaga *sta-*: šilū, svilū || *šilstu* Mos., *dilstu* J.) turi metatontiją.

Šitų veiksmazodžių bazę buvus trumpą rodo būdvardis (senovės dalývis) *šiltas* = la. *silts* „warm“ ir žem. (Kv., Slnt.) veiksmazodis *svelū*, *sviláu*, *svilti*. Del metatonijos plg. dar: *dilū* (ir *dilstu*), *dilti* || žem. *deŭ* *dilti*.

Kirkisiu irgi nerodo buvus bazę *kerāk* 129, nes šitos rūšies veiksmazodžiai visuomet šaknies tvirtagalę priegaide pakeičia tvirtapradę: *kiřkti* K., *keřkti* Šakýna || *kirksti*, *kirkseti*; *žvełgti* || *žvilgsi*, *žvilgsėti*; *tiřpti* || *tirpsi*, *tirpsėti*; *leňkti*, *liňkti* || *linski*, *linksėti*; *teĩmpti*, *tiĩmpti* || *timpsti*, *timpsėti*.

Tą pat reikia pasakyti ir del *virpiu*, *virpėti*. Čia mes irgi nėsame reikalingi *werāp* 130. Ir šitos rūšies veiksmazodžiai turt metatoniją, t. y. keičia savąją priegaide: *veřpia*, *vařpo* || *virpi*, *virpėti*, *treĩkia*, *traĩkosi* || *trinki*, *trinkėti*; *ĩlsti*, *la. ėlst* || *ĩstis* Dus., J. (ir *ĩsis* K.), *ĩsėtis*.

Viena *báimė* savo priegaide dar nerodo, kad jos pagrinde tūnotų sunkioji šaknis *bheyā* 111, 117, 124, 134, nes šitos rūšies daiktavardžiai paprastai turi metatoniją, pav.: *tėisė* || *teĩsų*, *teĩsti*, *tiėsti*; *lėnkė* || *leňkti*; *mėnkė* „Dorsch“ *meĩkas*.

Taukas 111, 135 del priegaidės irgi nereikėtų vesti iš prolytės **towəkos* (bazė *tewā*). La. *tauki* „taukai“ ir lie. *tukti* rodo *taukus* kilus iš prolytės **toũkojs*. Čia irgi turime metatonijos pavyzdį, kuri turėjo atsirasti būdvardžiui (la. *tauks* „riebūs“) išvirstant daiktavardžiu (Endzelīns | F. 33, 107).

Tiktai vieno žodžio *ũdis* 111, 135 ilgumo, kad nebūtų *audžiu*, dar neužtektų įrodymui, kad šaknies kitą kartą būta sunkios, t. y. *awē*. Šitos rūšies daiktavardžiai („Šviet. darbas“ 1921, Nr. 7—8, p. 37—40) ir trumpąjį balsį visuomet pailgina: *mũsis* || *mušū*, *kėpis* || *kepu*, *mōžis* || *mažas*, *pỹktis* || *piktas*.

Dvēsti 124, *krėsti* 122 ir *plėsti* 123 visai nerodo, kad jų pagrindas būtų buvęs *dhewēs*, *kerēt* ir *pešēt*. Čia balsio ilgis yra antrinis, arba, kaip kad Hirtas vadina „Dehnstufe“, t. y. tam tikru morfologišku reikalu pailgėjęs trumpasis balsis *e*, kurį turi esamojo laiko lytys *dvesiu*, *krečiu*, *plečiu*.

23. Iš kur Hirtas žino, kad žodžiai *bėgas* 161, *dirti* 130, *duotis* 65 turi tvirtapradę priegaide? Hirto šaltinis Kuršaitis (Nesselmannas) šitiems žodžiams nededa priegaidės ženkle.

Žemaičiai sako *deru*, *dyriáu*, *diřti* „lupti, engti, сдирать кожу“ Als., Kv., Slnt. Augštaičiai turėjo sakyti *diriu*, **dyriau*, *dirti*; *dirriu* excorio, *dirriau* Schultze Comp. 46, *mūsza*, *nō-wiia* ir wos ne *nūdiria* kailio DPo. 361-9, *Nudirtas* odarty z škory SzD. 208, *Dafa* kuuno ... toligij irā peŭey *nudirtay* 159 s. v. muszkul.

Duotis, kaip rodo Nesselmanno pavyzdys *Dūtyñ* imti „als Geschenk nehmen“ N. 145, gali būti nesusipratimo

padaras užuot *duotin(aī)* iñti; plg. la. *duotin* devu BW. 13702 var. „duotinai daviau“.

*Bėgas*¹⁾ gali turėti ir ė. Taip bent manyti leidžia žodžiai: *baīdas* || bāldosi, *lōpas* || lōpau.

Juškevičiaus rašyba visai nerodo, kad *dūmšlė* būtų skaitytina kaipo *dūmšlė*. Tą žodį galime skaityti net trejopai: *dūmšlė*, *dušlė* ir *dumšlė*. Ar nežino kas, kaip iš tikrųjų yra?

Žodžio *širšuo* kirčio mes nežinome. Rašyti *širšuō* 129 neturime teisės, nes Širvydas galėjo tarti ir *širšuo*.

Iš kur Hirtas žino, kad Kuršaičio mirtis pataisyjina yra į mirtis 14? XVI amžiuje mirtis linksniuota Daukšos dvejopai: *mirtis, iēs ir mirtis, ies*: mirtis DPo. 583, 24, 53 || mirtis 556, 23; 610, 39, mirties 357, 9; 408, 11; 536, 4; 552, 32; 557, 19, DP. 174, 24 || mirties DPo. 423, 31; 433, 15; 625, 10, mirti 426, 8, po mirti 574, 42, paskui mirti 551, 26, prieg mirti 554, 23 = *mirti* dat. s.

24. *Šalė* „zum Seite“ 54, 208 ir *degtė* (dėga „es brennt hell auf“) 54 Hirtas išranda esant vienaskaitos vietininkais su ieur. galūne -ė. Vargu tuo kas Lietuvoje patikės. Kuršaičio *šalė* atstoja mūsų rašomosios kalbos lytį *šalià*, kuri yra įnagininkas (instr. s.) „Šviet. darbas“, 1921, Nr. 9—10, p. 131.

Degtė (dega) lietuviui irgi yra vienaskaitos įnagininkas (instr. s.) iš daiktavardžio **degtė* „degimas“. Pósakis *bėgtė* bėgu sintaksiškai yra lygus r. *бѣгомъ* (instr.) бѣгъ; plg. gr. *drómōi* thein „bėgte bėgti“ Vondrák, Vergl. Gram. II 353. *Bėgtė* (rytietiška *bėgti* Dus.) yra įnagininkas iš daiktavardžio *bėgtė* „das Laufen“ R. I 14 (= M. I 23).

Tokių daiktavardžių, kaip *bėgtė*, pasirodo, esama ir daugiau. Iš Širvydo žodyno aš turiu pasižymėjęs šiuos: *gultė* „legowisko“ 131, *pateptė* „zmaza“ 455, „poszpečenje“ 282, „plama“ 252, *plaktė* „bicie“ 11, „biczowanie“ 12, „chłosta“ 25, *sutektė* „dostatek“ 44, *sutiktė* „potkanie się“ 282, *vogtė* „kradzieżą“ 110, „ukradkiem“ 379.

Vogtė (vāgia), *degtė* (dėga) galūnę -tė turi ne iš *-tė, o iš *-tén, ką pirštu prikišamai rodo rytiečių augštaičių (Dūsetos, Linkmenes) *vogti*, *degti*, kaip ir „su katį“.

Taigi, jau metas būtų liautis niekus pasakojus apie *šalià* ir *degtė* (dega), nes dėl to Lietuvoje gali pradėti visi juoktis.

25. Po to, kas jau buvo rašyta Jauniaus ir mano (paskutinį kartą 1921 m. „Šviet darbe“, Nr. 9—10, p. 127)

¹⁾ Werkiote wiejey, yr Dangyszkiy *Blegay* ŽChr. 333; plg. Sen. auksa aistorius 563.

del veiksmazodzių *skjlu, kifu, sviru, iru*, nebepriderėtų Hirtui stebėtis balsio *i* ilgumu (mit merkwürdiger Dehnung lit. *skylū...* 146). Čia ilgasis *y* (iš tikrųjų *j*) — iš *in*: **skīnlū*, iš kur *skjū*.

26. Sanskrito žodyje *tanākti* „tena, krenka“ galis būti *n* šakninis, ką, girdi, rodąs ir lie. *tenku* „reiche aus, habe genug“ 165. Šį kartą Hirtas visai be reikalo apkalbėjo niekuo nedėtą *užtenku*. Iki šiolei mes nežinėjai manėme, kad *n* čia esama įterptinio, nes jo nėra lytyse *užtekaū, užtėksiu, užtėkti*. O, gal, čia nelaimingasis *n* kokiuo stebuklū bus sprandą nutrūkęs?

Ir šitą pasaką Hirtas nenustoja mums sekęs per 20 metų (nuo 1900 m., kuomet išėjo Hirta *Ablaut*’as, § 698). Ir sakyk dabar tu man, kad kalbininkas galėtų spręsti indoeuropėnų prokalbės problemas be „Erforschung der Einzelsprache“ (p. VI)! Į „falscher Weg“, kaip rodo Hirta gramatika, veda ne nekenčiamoji „Erforschung der Einzelsprache“, bet „Vergleichung“ be tam tikrų „der Einzelsprache“ studijų.

27. Dabar bus ne pro šalį pasižinti su Hirta lietuviškomis etimologijomis.

1. *Algā* „Lohn“ = gr. *alphē* „Erwerb“, skr. *arghāh* „Wert“ 26. Kad ir visi kalbininkai vienu balsu tvirtina *algq* esant tą patį žodį, kaip ir gr. *alphē*, su tuo lietuvių kalbos tyrėjas negali sutikti. Graikų žodis tebutų lygus mūsų *algai* tiktai tuomet, kai jis būtų ištariamasis **olphē*, nes *algōs* balsis *a* yra kilęs iš ieur. *o*, ką rodo *algōs* gretimė lytis *elga* (Leskien Bild. der Nom. 213, Dl. I 475, 477, DG. 216, 223, *elga* „zaplata“ Jsf., *elgauti* „sūžyc“ Dl. I 174, II 239, DG. 17, 113, 173, *nusielgauti* „nasūžyc się“ DŽo.).

Alga yra veiksmazodžio *elgtis* vaikas; *elgtisi, elgiūosi* „piac się, postepować“ Kosl. 43a (rytiečio Kr. Daukšos žodynėlis): 1) sunku *elgtis* nuog kitu „ciežko žeb rzeć od innych“ PS. II 103, pawargielej sedi *elgdamiesi* SzD. 4 s. v. babiniec, elgkimes DPo. 584, 33, Ir tikos kad prisiartina Jerichop akfas nekuris sedeio pas kiela *elgdamasis* KS. 49; akfas nekursai sedėjo pas kėlą *elgdamasis* (ubagáudamas) 1701 m. NT. Luc. 18, 35 (ir Marc. 10, 46); 2) Aš papratęs stubo apie gaspadines *elgtis* Sch. 231, Jis su ja turėjo labai švelniai *elgtis* 243, Ne visi tie yra kukoriai, kurie ilgais peiliais *elgiasi* 86 (iš Bd.), Na, tu čia teip *elgies* be jokio rūpesčio, ar tu nežinai, kad šandie tau reik su manim drauge eit? 215; 3) Ia. *elgties* (Ausadē) „virsū bāzties, plijāties“; Māsiņas, diever’i, gatavi *eldžas*: i deva kreklus i paladziūnus, — ve’ (=vėl) māsai prasa guoda paltraciū (tautas dziesma) „Dienas Lapas“ etn. pielikums 1891, p. 89;

elgties (Grazduonė) „uzbázigi lūgties“: „kuo eldzies vienmēr, vai nevari strādāt!“ saka uz ubagu, kas lūdzas dāvanu l. c. 59; 4) lie. *elgeta* „žebak, Bettler“ K. Būgos Kalbos dalykai (Quaestiones grammaticae) Kaunas 1910, p. 23—26.

Algōs sántykis su *elgiūosi* „žebrujė; postėpujė“ balsio laipsniu niekuo neprasikiša pro šių žodžių sántykį: *vadā* „causa, ansa (по-водъ) Kv., „grios aikštė“ Erž. || *vedū, laidā* || *lėidžiu, bradā* || *bredū, dagā* || *degū, tqsā* || *tešiū, skarā* || la. *šk'ērļa* „Splitter“ Bra 662, lie. *skirti, skalā* || *skeliū*.

Balsio laipsnio atžvilgiu *algōs* sántykis su *elga* gali būti palygintas su šių žodžio porų sántykiu: *mātas* (vienu *matū* „однимъ мигомъ“ Tverėčius) || *mētas* (davė medaus šaukšto *mētq*), *tākas* || la. *teks* BW. 11976, 12785, 35071,2, *teka*; *mālas* žem. || *mēlas* aug., la. *saiva* || lie. *šeivā, ōs, šeivq*; la. *sāime* || lie. *šeimā, šeimyna, saitas*, la. *saite* || lie. *siētas* „ryšys“ Izv. XII 1, 43, XVII 1, 31; *lāiptai* „лѣца, Baugerüst“ Erž. || *lieptas*, la. *dařva* || lie. *dervā, at-žala* (atāžala Dūs.) || *at-žela* DB. 13,32.

2. *Alpti* „verschmachten“: *lepus* „weichlich, verzärtelt“, skr. *ālpaḥ* „gering, schwach“ 158. *Alpti* „mdleć“ nereikėtų atskirti nuo la. žodžių *elpe* „Atem, Luftschöpfen“, *elpēt* „atmen“ ir ryt. *ofpa* „chwila, intervallum“ Kurm. 15, t. y. *alpa* „* kvapo pūsterėjimas“. Visų keturių žodžių (*elp-*: *alp-*) pamatinė reikšmė yra „pūtimas“, „kvėpavimas“. Čia galėtų priderėti ir *lepūs*, jei reiksmė būtų išriedėjusi iš „pūtimo“. Tam, tarytum, pritaria la. *lepnis, na* „stolz, hochmütig = pasipūtęs“ BW 5669 ir lie. *lėpsta, lėpo, lėpti*, „susilpnėjus linkti“ Dūs. (dusetišksiai / ištaria minkštai!), „wisnąć“ (*nulėpęs* „obwisły“) KosL. 47 b, „więdnąć, osłabiać“ Linkm.

Šaknys *elp-* || *lep-* „kvėpti, pūsti, pusti“ būtų kilusios iš bendros bazės *elep-*.

3. *Apušis* „Espe“: gr. *peukē* „pušis“ 150. *Apušies* nėra reikaling atskirti nuo jos draugų: la. *apse*, pr. *abse*, lenk. *os(in)a*, s. v. a. *aspa* „Espe“. Užuot *apušis* (ir *ėpušis, ies* Dūs.) lietuviai turėtų šandie tarti * *apsė* arba * *apsis, ies*. * *Apsė* perdirbti *apušim* bus padėjusi *pušis*.

* *Apsė* nėra giminaitė *pušiai*, nes jų dviejų nesutinka priebalsiai: *s* ne = *š*, gr. *k*.

4. *Blizga* „es glänzt“ (bligstu blizgau bligsti „aufleuchten, erglänzen“ Sch. 262 lietuvų kalboje negalimas veiksmazodis; tegali būti tiktai *blýgztu, blýzgau* arba *blizgu, blizgaū*), sen. bulg. *blisštati* „leuchten“: lot. *flagro* „flamme“ 159. Lietuvių ir slavėnų žodį reikia atskirti nuo lot. *flagro*, nes jo balsis *i* nėra silpnasis laipsnis iš *e*, ką rodo sl. *blěskъ* „blask,

Glanz“, lie. (dangus) *blaikštos* „blaivosi“, la. garens *blaiskums* „laca“ Vald.

5. *Brukti* „mit Gewalt einfügen“: lot. *frequens* „gedrängt voll“, *farcio* „stopfen“ 158. *Bruku* negali turėti nieko bendra su lotynų kalbos žodžiais dėl to, kad lietuviai savo žodžio nieku gyvu negali atskirti nuo *braukimo*: mótyna *įbruka* krūtį, ale išminties *neįbruka* M. I 34 (plg. J 505) || sesuō brōšiui į raiką *įbraukē* dūonos J.

6. *Būrti* „Wahrsagerei treiben“: *bārti* „schelten“, r. *borof* „zwingen“ 130. La. *burtas* kūoks „бирка, Kerbstock“ ir lie. (mėsōs) *būrtā* „Stück“ Aist. st. 175, *būrtā* „galas pagalio, kulbelė“ Leip. rodo, kad *būrimo* neturima nieko bendra su *barimu*.

Būrtas 1) „жебий, Loos“ K., „wróżba, zabobon“ Dus. senovėje bus buvęs atkarta, spėjamas pagalviukas, lazdos, šakos atrėžas. Pamatinė šaknies *bur-* reikšmė — „kirtimas“, „kapojimas“. Iš jos eina ir sl. *буртъ* „dravė, бортъ, барѣ“ (Endzelins Слав.-балт. эт. 13¹, ЖМНПp 1910, июль 200).

„Sortilegi... *Burty* (= prūs * *burtai*) vocantur“ Schrader RL. 609,974, Aist. st. 158. La *burtu* sals BW. 20783, *burtais* sals 20783,3.

7. *Dāiktas* „Ding“: *diegti* „stechen“, lat. *figo* „steche“ 134. Prieš Hirto etimologiją griežtai protestuoja la. *dāiks* „įnagė“ Šm., *daiki* „lietas, die Dinge, Sachen; dovanos“, *daiceklis* „daiktelis“.

8. *Diena* „trächtig (von Stuten und Kühen)“ = skr. *dhēnā* „Milchkuh, Stute“ 67. Lytis *diena* N. 137 — abejotina. Žemaičiai sako: kumėlė *dieni* (iōs, diēniq) „kobyta zrzebna“ KosL. 110 a, „equa forda, gravida, praegnans“ Kv., Erž., avis *dieni* „kotna“ Dauk.

Sanskrito žodis neturi nieko bendra su lietuvių kalbos žodžiais *dieni* ir *dieninga* J. „ciežarna“, nes jų nieku būdu negalima atskirti nuo *dienōs* „Tag, dzień“ (Būga lzv. XVII 1,50). Plg. posakius: mōteris *dienosē* (dienōs Svėd., Dus.) „nėščia, gravida, schwanger“: привередливъ, какъ баба въ порѣ „беременная“ Даль III³ 1048 = „*dienosē*“.

Dyrėti 2) „gucken, lauern“: s. isl. *tira* „stieren, genau sehen“, gr. *déatai* „scheint“ 134. Mūsų žodis vestinas yra iš šaknies *der-*: 1) *deriūgà*, gen. s. *deriūgos* „tinginys“ J., Jon(iškis) = *dyrūnas* Linkm., 2) *ākys pa-dērūsios* „nūdelbtos, žemyn nuleistos“ Kv., *padėrēs* „schmalbäckig“ KV. II 161, *sustingo sparnaĩ*... plūksnos *padėro* Miglovaros rasztai 23 (= Auszra 1883, 35).

¹ *Buriās* 1, das Loos; 2, ein Zeichen; in specie, das die Warthe aus der Axt schneiden. *Burtą* mesti das Loos werfen R. I 19.

2) Leidos saulelė vakarėliuos, *atsidyrėjo* pusrytėliuos (Seinų par. daina).

Dyrėti: dir- || der- = *kylėti*: kilti || kėlti = *kyrėti*: kir- || ker- (āt-karas „przeciwny“ J.) = *styrėti* „steif sein“ R. II 338: stir- (pāstiras) || ster- (pastēres, starinti) = *byrėti*: birti || beėti.

10. *Dirvā* „Acker“ = skr. *dūrvā* „Hirsegras“ 129. Kad sanskrito žodis būtų tas pats su *dirvā*, Hirtas turi visos Lietuvos galininką (accus. s.) *diřvą* skaityti kaip **dirvą*. Lietuvoje tėra sakoma *dirvā*, gen. s. *diřvos*. Kuršaičio (Lit. — deutsches Wrb. 89) *dirvōs* yra spaudos klaida; plg.: nuō *diřvos* KV. I 32 s. v. absuchen, ant tos *diřvos* KGr. § 460.

Ką beįdra gali turėti laukinė sōra (skr. *dūrvā* „milium effusum“) su *dirvā*? Nebent tą, kad ir *sorų* kartais atsiranda *diřvoje*!

Lietuvio sąmonėje *dirva* yra „dirinama“ (žem. deramā) lauko dalis (K. Būgos Aist. st. 163, 156, 143): *pradiřfi* ža-mės šopelej *diřwomis* wadīnamis DB. 222, 5, gīrtie *pra-dyrę* sau žiamės šopelį 184, 21: rus. по3-деpть „plėšinys“, доpъ „Neubrich, Rodeland“.

Dirvā (gen. s. *diřvos*) „Acker“ = **diriamā* || žem. de-rū, dyriāu, diřti „proscindere humum, naujieną (plėšimą) plėšti“. Priesagą wā, wo turi ir kiti žodžiai, pav.: *piřvas*, *kalvā*, pr. *scořwo* „skala“, skr. *takvā* „greitas, vikrus“, *jivā* „gyvas“, lot. **frivos* „sutrintas“ (iš čia *refrīva* faba), air. *marb* (**marwo-*) „numiręs“, lot. *arvom* „dirva“, sl. *stārvo* „strigtas, maita“.

11. *Dróbē* „feine Leinwand“: *dārbas* „Arbeit“, gr. *drāma* „Tätigkeit“ 117, 123. *Dróbē* turi vardą ne nuo *diřbimo*, bet nuo plėšymo, draskymo. *Drobe* senovėje vadinta tas pat, ką ir žodžiais *skara* „Tuch, Lappen“, *driskana* „Lumpen“. Senąją skarōs reikšmę išlaikė čekų kalbos žodis *zdraby* „Lumpen, Fetzen“ (sl. *drabъ* Berneker EW. I 219).

Lietuvių ir slavėnų žodis *drāb-* „skara, lāskana“ kilęs yra iš ieur. bazės *derā* || *derē* „dirti, draskyti“, iš kurios ei-na žodžiai: 1) sl. *drapati* „kratzen, reissen“: lie. *drāpana* „skėpeta, chusta“, d. *drāpanos* „bielizna“, 2) la. *drēbe* „Zeug, Gewand“: lie. *drabūžis* „Kleidungsstück“, *dróbē*, 3) la. *drāna* „Zeug, Tuch; pl. Kleider“, 4) sl. *drasati*, *draskati* „kratzen“: la. *drasāt* BW. 589, 4 var., lie. *dreskiu*, *draskaū*, 5) drognys, *nių* „tymai“ = lenk. o-dra (|| derō, dārati), rus. копъ (|| kėrti „отдирать“) „Šviet. darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 129.

12 *Gunžys* „Kropf bei Vögel“, *guñžtis* „sich zusammenballen“: gr. *goggýlos* „rund“ 100. *Gūžys*, *gūžio* „wolle u ptaków“ SN., kad ir iš tikrųjų būtų kilęs iš prolytės **gunžja-*, ir tuomet neturėtų nieko bendra su graikų kalbos žodžiu, nes lietuvių žodžio nieku būdu negalime atskirti nuo jo giminaičių: la. *guza*, *guzna* „30бъ“ Vald., *guzma*

„grosse Menge, Haufe; Höcker“ ir lie. *gaūžtis* „trauktis krūvõn, kurczyć się“ Kup.

13. *Įgyti* „erlangen“: skr. *jīta-* „überwältigt“, gr. *bīnéō* „überwältige“ 134. Hirtas vėlstui daro žygį į tolimąją Indiją ir Graikus. Jis lietuvių žodžiui giminaitį galėjo rasti čia pat kaimynystoje — Slavėnuose: sl. *žiti* „жить“ = s. lie. *gyti* „gyventi“ (wisa, kas *gija* „wszystko, co żyje“ Chil. bibl. Genesis I 6, 19).

Įgyti reiškia на-жить „erwerben“, prigyventi.

14. *Iškeřnoti* (Hirtas rašo iškernóti!) „verleumden, schlecht machen“: lot. *carinare* „höfhen, spotten“ 85. *Keřnoti* „terlioti“ Aist. st. 145, „bjaurioti, gadinti“ Mos. žemaičiai bus gavę iš latvių kalbos: *k'ėrnāt* „sudeln“ Bra. 682. La. *k'* užuot *c* rodo tą žodį esant paimtinį (entlehnt). Plg. suom. *kärnätä* „tadeln“, del kurio niekų pasaką esmi parašęs Aist. st. 145, 191

15. *Kiėmas* „Bauerhof“: gr. *kōmē* „Dorf“ 60. Sveikiau bus lietuvių žodžiui *kōmės* visai nelietus. Labiau panašu į tiesą, kad *kiėmas* || *kāimas* nėra atskirtinas nuo šių žodžių: sl. *po-čiti* „ilsėtis“, *po-kojb*, lot. *quies*, lie. *kiaūlių kinis*¹⁾ „migis“. Plg. žem. *sodā* „Dorf“: *sėdėti* = sl. *selo*, lie. ryt. *safā* (Gaidė, Gryvā, Apsas, Tverėčius) ir la. ryt. *sola* „wies“ Kurmin 237 (*salenia* „wioska“ 238), Kemps Eisa Latvijas vēsture (Ptb. 1909) 4, 55: lot. *solium* „Sitz“, lie. *sūolas* „Bank“.

16. *Klupti* „stolpern“: pr. *poqueslton* „knieend“ 94. Kad *klupti* būtų kilęs iš **k*/**p*- (lietuviškai tebūtų tiktai **kilp*-!), tuo lietuvių kalbos tyrėjas negali įtikėti, nes jami tas žodis tampriai surištas yra su *klaūpti* „klekač“ Dus., SzD. ir rus. *кlyпать* „klupdamas eiti, šlubuoti“.

17. *Krōsnis* „Steinofen“: *kārštas* „heiss“ 122. Iš „Šviet. darbo“ (1921, Nr. 11—12, p. 76) gali kiekvienas pamatyti, kad tuodu žodžiu neturi tarp savęs nieko bendra.

18. *Krōšės* „alt geworden“: *kāršti* „altern“ 117, 122. Senumo reikšmė čia nėra pirminė: *krošū* „faul dasitzen“ Sch. 283 (Tu *krošėsi*, o aš kakalį kursiu Bd. Sch. 109), *krošėti* „träge dasitzen“ KV. I 433: Ko *krioši* kaip vakar vestoji? SN. („sėdi tingėdama, be darbo“): *sukriōšti* „sehr alt und hinfällig werden“, *sukriōšusi* boba KV. I 50.

19. *Kutėti* „aufrütteln“: lot. *quatio* „schütteln“ 27. *Atsikutu*, *atsikutėti* „atsigauti, ozywiać się“ J. (Žmogus iš ligos *atkutėjo* J.), *atkūstu* „odstawać (o korze drzewa)“, *atkuntū* „atsigaunu“ pirma visa ko reikia lyginti su savais žodžiais: *apkiaūsti* „oskoruznāč“, *apkiaūtėlis* „nuskuřdėlis, zanėdzniāfy,

¹⁾ *Kinio* pamatinė reikšmė gali būti ne mlegojimas (*migis*), bet *kelmas*, *kešas*, *kupstas* Pastarajai reikšmei pritaria la. *cinis* „Hümpel“, *cinata* „kešas, kupstas“ BW. 12494, 6; 13145 var., *cinā* „t. p.“ 10124.

nlerosnqcy“, kiūtoti „susitraukus sėdėti, tupėti“, kiāulas „kia-
valas“, la. *kautrēties* „сѣхаться, sich genieren“ RKr. II
56, BW. 35045, *kūtris, ra* „faul, träge“, bulg. *skitam* (greta
su *skotam* „verberge“ iš *ku-n-t-*: pr. *po-kūntuns* „behüten,
bewahren“) iš *sō-kut-* (lietuviškai būtų *kaut-*).

Lotynų kalbos žodžiui *quatio* reikėtų duoti ramybę.

95. Galūnė -ysta arba -ystė.

Diena dieną moko! Kas vakar tebebuvo dar tamsu ir
neaišku, šandie prašviesėjo ir paaiškėjo. Mūsų kalba vos
tepradedama tyrinėti. Diena dieną išėina aikštėn vis nau-
jų faktų. Naujieji faktai gali sugriauti (dažnai ir griauja)
senuosius tvirtinimus ir išvedimus. Anuomet „Draugijoje“
(III 193—199) esmi tvirtinės galūnė -ystė (-ysta) esant sla-
viškos kilmės, bet šandie to daryti nebėgaliau, nes nebe-
leidžia naujieji kalbos faktai. Visus mano samprotavimus
vienu mosterėjimu nuvertė linkmeniškų žodis *tekėstos, -tų*¹⁾
„tekėjimas (už vyro)“. *Tekėstos*, sujungtos draugėn su *ženỹ-*
stomis (irgi Linkmenų par. žodis), nušvietė man mūsiškės
galūnės kilmę. Abiejuose žodžiuose priesagą sudaro -sto,
o balsiai -ė- ir -y- yra veiksmažodžio kamienagaliai: *tekė-*
*ti, ženỹ-tis*²⁾.

Tekė-stos: *tekė-ti* = *daly-stà* J: *daly-ti*. Tą pačią prie-
sagą rodo ir dusetiškų žodis *gyva-stà* (kilm. -*āstos*) „gyva-
ta, gyvenimas“ (|| *gýva-s*). S. v. a. žodis *dionō-st* „Dienst,
tarnavimas“ padarytas su priesaga -sta- (neutrum): s. v. a.
dionō-n „dienen, tarnauti“. Galūnei -ysta (žmonystà, mer-
gystà) pradžių bus davę tokie žodžiai k. a.: *daly-stà* || *da-*
lyti ir *ženỹ-stos* || *žēnytis*. *Našystà* „Mode“³⁾, nebetekusi
greta savęs veiksmažodžio **našyti* (= sl. *nositi* „nosić“).
Lietuviams pasirodė turinti galūnę nebe -stà, bet -ystà. Ga-
lūnę -ysta apibendrinę lietuviai ėmė dėti net ir tenai, kur
pirma jai nebuvo vietos. Taip atsirado mums *gáilysta* AnŠ
76, VChr. 93,27, *žmonystà* DB. 23,13; 35,22; 51,10; 60,23;
61,2; 163,15, *mergystà* „dziewictwo“. J. *kiaulystà, kalvystà*
(išleido sūnų *kalvystos* mokyti) ir k. Galūnės -ysta vietoje
dažniau girdėti sakant -ystė: jaunystė—paikystė.

96. Vyskūpija ir vyskūpystė.

Vyskūpo valdomą žemės sritį vadiname *vyskūpiją, ljos*
DB. 248,23, „das Bisthum, Land“ RI 183,1175. „Bischofsthum,

¹⁾ „Štai tau, merga, ir *tekėstos!*“ sakoma į nevykusiai nutekėjusią mergą.

²⁾ *Ženytis* yra slaviškos kilmės žodis. Lietuviai tam reikalui yra
vartoję, vietomis ir dabar tebevartoja, žodį *vesti*. Linkmeniškų *ženystas*
Salakiečiuose atstoja *vedybas*, kurioms latvių kalboje atliepia žodis *vedī-*
bas BW. 15840, 1, 2.

³⁾ Tokia mūsų *našysta* Kup., Sv.

Amt“ Ruigiui yra *vyskūpystė*. Ir mums reikėtų skirti *vyskūpiją* „vyskūpo valdomą sritį (Diözese)“ nuo *vyskūpystės* „vyskūpo luomo, užsiėmimo (Amt)“. Dusetiškiuose *vyskūpiją* galėtų atstoti ir *vyskūpystę*, nes čia sėbrystės ir pagonystės vietoje sako *sėbriją* ir *pagoniją*: Kitąjus su Japonų *suvėjo sėbrijon* Dus. (= *sėbrōn* Salos); Ką rašo sūnus iš *pagonijos* (= Japonų žemės)? *pagonijos* čėsais „во времена язычества“ Dus.

97. Marios ir jūrės.

Šiandie rašomojoje kalboje žodis *mārios* visur stengiamasi pakeisti *jūrėmis* arba (žem.) *jūra*. Tai daroma dėl įtarimo, kad *marios* būsiančios slaviškos kilmės žodis. Mat, ir slavėnai *mariās* vadiną panašiu vardu (r. *more*, l. *morze*).

Dėl tos rašomosios kalbos tėvų baimės pavartoti raštuose ben vieną, Dieve lenk, slaviškos kilmės žodį daug nukenčia nelaimingoji mūsų kalba. Ta svetimybių baimė susina ir nuogina mūsų kalbą. *Vilnų* pakeitimas *gaurais* kalbos turto nepadidina. *Krėslių* pakeitė *kede* kalbos irgi nepralobinsime, bet, priešingai, ją nuplėšime, nusūsinsime.

Vilna su *krėsliu* kaipo prekės kalbos turguje bus daug brangesnės nei tariamųjų svetimybių vengėjų peršamieji *gaurai* su *kede*. Jau kur *vilna*, vis *vilna*! *Gaurams* toli šaukia iki *vilnos*. *Kedės*, tos primityvės sėdynės, net ir lyginti negalima su augštosios kultūros padaru *krėsliu*.

Ir slavėnų *more* (r. *more*, l. *morze*) ir lietuvių *mārios* pridera ne prie skolytinių, bet prie bendrųjų žodžių krūvos. Ir lietuviai ir slavėnai *mārioms* vardą turi paveldėję iš savo močiutės kalbos, vadinamosios indoeuropiečių giminės tautų prokalbės. Iš savo močiutės kalbos, iš kurios šandie išdygo arijų (Indostano ir Irano gyventojų kalba), armenų, albanų, slavėnų, aisčių arba baltų (vadinasi, lietuvių, latvių ir prūsų), graikų, italikų, keltų ir germanų kalba, slavėnai su aisčiais tokios rūšies žodžių, kaip *more* ir *mārios*, turi nemazą.

Iš aisčiams ir slavėnams bendrų žodžių pavyzdžiui tesie kad ir šie keli: 1) *sūnūs* = sl. *synъ* = skr. *sūnūh* : got. *sunus*, vok. *Sohn*, 2) *ūdra* = sl. *vydra* : s. isl. *otr*, vok. *Otter* (iš senėlesnės lyties **udrā* = graik. *hýdrā* „vandeninė angis“), 3) *gardis* „drabina od wozu“, *gařdas* = sl. *gorodъ* (r. *городъ* *oropodъ*, l. *gród ogród*) = s. isl. *gardr* „tvora, kiemas, daržas“, got. *gards* „kiemas, namas“ = alban. *garđ-i* „tvora“; čia pridera ir slavėnų „karties“, „žalgōs“ vardas *žerdъ* (r. *жердь*, l. *żerdź*) : vok. *Gerte*, 4) *vilkas* = sl. *vlkъ* (r. *волкъ*, l. *wilk*) = skr. *vṛkaḥ* : sen. isl. *ylgr* „vilkė“, 5) *vilnis* : sl. *vilna*

(r. волна): vok. *Welle* „banga“, 6) *vilna* = sl. *vylna* (r. волна, l. welfa) = got. *wulla*, vok. *Wolle* = skr. *úrṇā* „vilna“, 7) *grindà* „половая доска, мостовина“ = sl. *gręda* (r. гряда „слегà; ežia, lysia“, l. gręda „lakta; ežia“): s. isl. *grind* „užtvaras, gardis“, s. ang. *grindel* „sklāstis, velkė“, 8) *guṁbas* „шишка, желвак“, la. *gumba* „Geschwulst“ = sl. *gōba* „grybas, spongia; lūpa“ (r. рыба, l. geḃa), 9) *žiemà* = sl. *zima*: skr. *hēman* „žiemq“, gr. *kheīma* „žiemà“, lot. *hiems*, 10) la. *lauska* „plėiskana, Schinn“ = sl. *lūska* „kiavalas, kiautas, lukštas“, 11) *rasà* = sl. *rosa* = skr. *rasā* „vilgšnumas, šlapumas“, *rāsah* „sūltys, sunkà, skystimas“: lot. *rōs rōris* „rasa“, 12) *kasà* = sl. *kosa* „supinti plaukai“: sl. *kosmъ, kosma* „suvelti plaukai“: s. isl. *haddr* „moteries galvos plaukai“ iš senėlesnės lyties **haz-da-z*: lie. *kėsulas* ir *kasulà* „kekė, nuchokė, groudė“ RFV LXV 316, 13) *rāgas ragai*, la. *rags*, pr. *ragis* „Horn“ = sl. *rogъ* „cornu“: lie. *rāgės rōgės*, la. *ragus ragavas* „дровни, Holzschlitten“, 14) *tākas* = sl. *tokъ; vās-tokъ* „востокъ“ = lie. *ūžtakas*, 15) *sakai* „medžių smala“ = sl. *sokъ* ir k.

Mārių vardą, be slavėnų ir lietuvių, pažįsta dar šios indoeuropiečių giminės kalbos: 1) germanai: got. *marei* „Meer“, *marisaiws* „See“, s. isl. *marr*, s. ang. *mere*, s. v. a. ir s. saks. *meri* „Meer, See“, 2) keltai: air. *muir*, kilm. *mora*, kimr., korn., bret. *mor* „Meer“, gal. *Are-mori-cl* „pamarėnai“ (tautos vardas), 3) italikai: lot. *mare, is* „Meer“.

Mārioms bendrą vardą iš devynių indoeuropiečių giminės šakų turi tiksliai penkios šakos, būtent: aisčiai, slavėnai, germanai, keltai ir italikai.

Germanai *mārių* vardu vadina ne tiksliai marias „Meer“, bet ir mažesnius stovinčius vandenis (Feist Kultur 506): s. v. a. ir s. saks. *meri*, s. ang. *mere* „stehendes Binnen-gewässer, Tümpel, Sumpf“, s. fryz. *mar* „Graben, Teich“, s. holand. *maere, mer* „Sumpf, See“, s. ang. *merisc*, 1) iš kur angl. *marsh*, vok. žem. *marsch* „sumpfige Niederung“.

Greta su lytim *mari* „Meer, Teich, Sumpf“ germanai turi kito laipsnio žodį *mōra*, kurs paprastai „balq“, „pelkė“ reiškia: s. ang. ir š. saks. *mōr* „Sumpf, Moor“, s. v. a. *muor* „Sumpf, Morast, Moor; (selten) Meer“.

Iš aisčių, be lietuvių, *mārių* vardą pažįsta dar prūsai: *mary* „Haff“. Upių ir ežerų tikriniai vardai rodo, kad seniau ir latvių vartota žodis **marja* (mare)²⁾. Štai tie vardai:

¹⁾ Prancūzų žodis *marais* „bala, plynia, raistas“, kilusis iš lotynų žodžio **mariscum*, rodo ir lotynų kalbos žodį *mare*, be „marių“, reiškus dar ir mažesnį stovinį vandenį.

²⁾ Kopų latviai (A. Bezzenberger Ueber die Sprache der preussischen Letten. Göttingen 1888) greta su *jūr(ī)a* „Meer“ turi ir *mar(ī)a, mare*

1) sen. latv. „die beke *Marra* vltut in die *Ryva*“ 1338 m. (Bielensteini Grenzen 446; die bei Labraggen in die Ostsee fliesst l. c. 480) = jotving. „das fliess *Maro*“ 1385 m. (Scr. r. Pr. II 691 = jetzt *Maricha*, Nebenfluss der *Czarna Hancza*) = liet. *Mara* (ar *Maria*?) — Žeimenōs intakās iš kairēs (Žeimenā iteka i Nerį iš dešinēs) Słownik geograf. XIV 760, Семеновъ слов. II 222, 2) latv. *Tuos-mare* „ežeras i šiaurē nuo Liepōjos ežero, Ožputēs apskr.“; lenk. (latv.) *Tosecz* — struga z jeziora Papen, lewy dopływ Bartowa (Słownik geogr. I 112).

Aisčiai „marioms“ turi dar ir antrą vardą, būtent: *jūrės, jūra* — la. *jūr'a* — prūs. *iuriay, iūrin* „Meer“.

Akyva būtų sužinoti, kas do skirtumo senovėje būta tarp *mārių* ir *jūrių*?

Ką *māriomis* vadina mūsų žodynai bus matyti iš šitų išrašų: 1) *Mārēs* das Meer, das Haff. *Marélēs* das Haff R I 88, Meer *Mārēs, riū, Jūrēs, riū*. Meerbusen, *Priēmarēs, riū, Māriū Kāklas* R II 253. *Néndriū Mārēs*, das Schiffmehrer I 94, Anlauf des Meeres, *Māriū Patwinnimas* R II 25, Bank, Sandbank im Meer, *Pēskū Kālnai Māriose* R II 51, Fluth, Uztwinnimas, Twanas, *Pēwos twykša kai Mārēs pilnos Wandens* R II 145, darüber fahren, übers Meer, Wasser, Irūs', *pērvažoju per Marēs* R II 97, Eisvogel, *Jūriū, Māriū Pauksztis* R II 117, Gestade, am Meer, Krantas *Juriū, Māriū* R II 173, 2) *Marēs, rū*, das Haff, ein kleines Meer. *Marélēs, iū*, das Haff, auch eine Einbuchtung des Haffes, der See M I 159, Haf, das Curische Haf, *Marios, riū* M II 249, See *Ežeras, Marios* M II 434, 3) *Māres, iū* ursprünglich wohl das Meer, im hiesigen Sprachgebrauche aber immer das kurische Haff; nur im Žem. kommt es auch in der Bedeutung Meer, Ostsee vor (vergl. *Jurēs*). *Marem's* zu Haff, zu Wasser, z. B. fahren. *Aismāres, iū* das frische Haff N 383, 4) *mārēs* 1. das Kurische Haff, 2. jeder grössere Binnensee K., See *jūrēs, jūrios*, bibl. oft *mārēs* KV II 179, Haff *mārēs, mārios* I 578, *Kuřšių mārios* nuteñka iki Klaipėdos I 407 „erstrecken“, *jūrėmis, mārėmis* plaūkti See und Haff entlang schwimmen KGr § 1410, 5) *Morski Mariu, marinis*. Morskie burzenia. Wirimas *mariu*. Morze. *Marios jures*. Morze wielkie. *Marios didžios* SzD 155. Burzy się morze. *Siaučia marios* 22. Koczkodan, kot morski. *Cercopithecus, cephus*. *Katas marinis* 96. Laternia morska. *Zibintuwe*

„Haff“: *mār* 32 (nom. s.), *maras* 38 (gen. s.), *mari* 57,61 (accus. s.) ir *mariu* 38 (acc. s.). Lytį *māre* „Haff“ Kopų kuršininkų kalboje rado ir kiti tyrinėtojai (Voelkel, Progr. d. Tils. Realsch. 1879 p. 18, Becker BB XXVIII 265). Kuršininkų *mare* gali būti ir skolytinis žodis (F. Sommer Die indogermanischen iā- und io-Stämme im Baltischen 58).

mariose 130. Popielica. Mus pontificus. *Marių pefe* 275. Wzawa. *Wirimas mariu* 404, 6) *marios* v. jūrės „morze, море“ Miež., 7) *mārē* заливъ; zatoka. Dūšiā ne *mārē*, tur miera vālgyti J III 12.

Be žodynų *marios* pažįsta dar šie šaltiniai: 8) 1547 m. Kat. 34,5: Liaupse dewui ... *marlasu* ijr szemesu, 9) 1559 m. Forma chr. 35,14: su wissu karia pulku *marosu*... paskandinaĩ, 10) 1579 m. Vilentas: *Mariosu*... paskandinaĩ 34,5 v/schßent *mariams* jr wilnims 46,26 *mariū* 30,4; 57,25; 63,13; 153,17 *marias* (nom. pl.) 63,20 (acc. pl.) 63,18; 65,5; 76,20; 130,21,23 *mariosu* 65,6 *mariu* (gen. pl.) 66,28,31 *mariump* 110,5 *marioms* 155,12,13 *mariosna* 160,16, 11) 1591 m. Br. P: Ponawoket... ant *szuwu marosu* II 467. Ir *Marias* bei wilnis užes I 14 sudraude weia ir *marias* I 196 weias ir *Marios* io klausa I 196 *Juriosa Mariosa* ir kittosa wandenissa I 198 *siuudinimas Juriu alba mariu* I 199 weias bei *marios* io klausa I 201 ir tu mielas brolau, kaip siuund weiu *marios*... schauk Diewopi I 202 ponawoket ant *szuwu marosu* I 234 pas *marias* VChr. 21,25, 12) 1599 m. Daukšos Postilė: *mariosia* DP 107,25 wéiamus ir *mariomus* 107,28 wéiei ir ir *marios* 107,29 *mariomus* 108,3 *mariosē* 108,7 *marios*... ežeras 108,20 ant *marių* 108,25 iūdino *marēs* 108,31 wilnios *marių* 109,27 wéiemus ir *mariomus* 112,14 po *marēs* 112,24 wéiei ir *marios* 112,29 žėme, *marios* 320,15 *marios* DPo 379,32 *marios* 622,10 *marių* 380,37 nūg' *Marių* ik' *mariomus* 503,54 tīnkla lāidže *mariosn'* 377,30, 13) 1600 m. Margarita Theologica: Moyšeschus Iudite / dangi / žeme / *marres* / ir wiss kas iūsa jra / scheschomis Dienomis nūg Diewa šant *su* twerta 40 a wardenes *mariu* raudonuiu i/sikelle ir *su* toie 45 b *mariosa* ir žmonefa 237 a, 14) 1653 m. Kėdainių raštai: Pons kad *Marias* iwi/kin wilnis begineja KnN 30. Ir *Marios* kiek nor tegul šaučioia / Padangiems wilnis iu te kupftuoia / Ponas est wilniu wi/u didėfnis / Yr užu bayšias *Marias* bayšiafnis 81 Užkit *Marios* wilnis kupftuokit 83 (= BG 339 s. v. wilnis) Danguy / žiamėy / *Mariosē* 200 *Marios* kraštuose šowi 200 *marios* iudinas 209 užet prades *marios* KS 1 (= VChr. 62,34) *mariosē*, *marioms* 35 weley ir *marios* klausa 35, 15) 1653 m. D. Kleino „Grammatica Lituanica“ (= 1673 m. Th. Schultze „Compendium Grammaticae lithuanicae“ 33, 37): *marios* / *jures* / mare, oceanus 70 tai wissa / kas *mariosa* ira / omne id quod in mari est 81 *už mariu* / trans, ultra mare 168, 16) 1662 m. „Chylin-skio Biblija“ (Э. А. Вольтеръ. Объ этнографической поѣздкѣ по Литвѣ и Жмуди лѣтомъ 1887 года. СПб. 1887): Diewas... surynkimą wadeniū pramino *Maromis* 77 *Marosē* 77, 17) 1701 m. „Naujas Testamentas“: mēte tinkla *Mariosna*

Mat. 4,18 pufkas kīaulū... isimete *mariofna* 8,32 iβējo wēl *Māriump* Marc. 2,13 jām ir Wējas ir *Mārios* eſti pakluſnus 4,41 nuskendo *māriose* 5,13 uβti pradēs *Mārios* ir Wilnis Luc. 21,25, 18) 1787 m. Suprasliškis „Žiwatas Pona yr Diewa musu Jezusa Christusa“ (rašytas ſiaurės vakariečių žemaičių tarme): ſmyltiu niera *mario* 70 parsykieſty par *Mary* 82 meſkies i *mary* 117 kiek ſaſzu *Marioy* 327, 19) 1816 m. Giedraičio „Naujas Iſtatimas“: O waykſeziodamas Jezus pagal *mariu* Galileos, iſzwido du broſu... ſaydanzius tinklā ing *marias* Mat. 4,18 wiſas pufkas kīaulu skubey nuog ſkardzio isimete *mariosna* 8,32 ir k., 20) *mārės* „Haff“ Sch 289. Iſ tolo *marės* iſlākti, o priejēs nei kraſto Sch 110 (Brodowski) Perkelk mane per *marės* 182 *mārių* wiſnys 182 prie *jūrių*, prie *marėlių* 10 (Rėzos daina), 21) nepſauki *mari* pagal, bet wede ſauſu kielu Val. Prade 71. Iſz ſaulieteki ties juoduje *mari* buwa miestas wadinamas Neocēzarea 117 atpſaukiem... par *juras mares*, par ežerus ir upes P] 97,22, 22) *mary* (nom. s.) Sen auk aſt (= žem.) 423,11; 463,20 *marioy* 472,27 Jo yra *marys* 353,3 *mariosy* 334,27; 462,11, 23) karaliſte... paſkandinta *mario* Žinia 296 (= žem.) Kiek yra ſaſzu *marioje* 234 žweiodami *marioje* sugaun wiſokes žuwis 273, 24) qnt krasztu *marės* Dauk. Dajnes 135 Irlkō *marės* neparpſauksi Apiniū aug. 44 iki... Prusū *marės* Paſakoj. I 84 pirmoja traktis eja par Nemuna... antroje eja nū Kłajpiedos Kopomis tarp *juras* ir *Marės* 499, 25) Vi-durj dvāro liūliūoja *mārios* Jd 682,13 Jau aſ *mārių* martelē 948,5, 26) Mockabūdis (Suv.): *marios* VChr. 451,12 Akys *marios*, pilvas pragaras 451,19, 27) Neſelmano Prūsų lietuvių dainos: *Marios* jeję ne paſaike, ir nuneſe i *jurates* KalD 161 (344), 28) Tu eſi *marios* Tatarė Ties. Kieles VI *marioims* 66 (dat. pl.), 29) prigėrē *māriose* Mit. II 64 (Ožkabaliai, Suv.) važiuosiv *jūrias marias* J. Baſan. Ožk. dainos Nē 24, 34 ant *marių* 146,1 per *marias* 172,16,19, 30) *māre* Haff (Drawöhhnen, Schwarzort) BF 139, 31) Gyvāts ne *mārės* (Klooschen bei Prökuls) BF 51, 32) *marios* LB. 242 (Garliava).

Kur Lietuvoje pažiſta *jūres* bus matyti iſ ſių mano žodyno iſrašų: 1) *Jūres,ru* das groſſe Meer, 2. die Ostsee R151 Krantas *Jūriū*, Kur Akrutai priſilėidžia R11 21 M11 28, 2) *Jures* und *Juros,rū* das groſſe Meer, die Ostsee. *Jurū Wilnys* die Meeres Wellen M1101, 3) *Jures,ū* das Meer, die Ostsee. Der Sing. *Jure* iſt nicht gebräuchlich. *Juros,ū* daſſ. N 43, 4) *jūrios* und *jūrės* die See, das Meer, vorzugsweise die Ostsee K. See *jūrės, jūrios*, bibl. oft *mārės* KV11 179 ūlā (*jūriose*) Felsenklippe KV1431 *jūrėmis* KGr § 1410, 1415, 5) *jūra* mope, morze J (= žem.), 6) *marios* v.

jūrės morze, *mope* Miež.; čia *jūrės* yra žodyno redaktoriaus priedas, 7) *Morze*. *Marios jures* SzD 155; *Širvydas jūrių* kaip rytiėtis augštaitis nepažino; *jūrės* žodynan bus įtraukęs jo leidėjas, 8) *Bretkūnas: Juriola* *Mariosa* BrP 1 198 *siudinimas Juriu* alba *mariu* 1 199 kurie ponawos ant *szuwies juriola* Br Genes. 1 1, 26 *juriu* 1 1, 28 (gen. pl.) draudžia *Jurems* (Marioms) idant ne patraktų Br *Sirach* 43, 25 (BG 249), 9) 1600 m. „*Margarita Theologica*“: Didi *siudinimai Juriu* 238 a, 10) 1653 m. D. Kleino „*Grammatica Lituanica*“: per trejas *jures* per tria maria 74, 11) *jūrės* Meer Sch 277 *Privažiavo jūres*; tose *jūrėse* mądėsi *Laūmės* Sch 145, 12) *jures* *marios* *Tatarė Ties*. *Keles* 57 (nom. pl.) per wisas *jures* *mares* 82 asz lektcze už *jurju* *mariu* 240, 13) J. *Basan*. *Ožkab. dainos: Skandin mane* jauną in *jūrių* dugnelį № 12, 12 *važiuosiv jūrias* *marias* 24, 34 bėgkim už vandenų, *jūrių* 136, 14) *Mockabd: plaukim jūrias* *maružes* VChr 443, 5, 15) *Vilkyškiai* (Prūsų Lietuva): *jūrimis* LB Nr. 19, 1 „*jūrėmis*“, 16) *Garliavā: jūres* LB Nr. 4, 6; 27, 16, 17) *Vabalniūkas: par jūris* *maris* VChr. 344, 19, 18) *jūra, mārė mope* J. *Krečin* 20, 19) *Įpuolė rožė į jūrą* Jd 491, 3, 20) po *jūras* *mareles* *Palanga* Живая Старина III 525, Nr. 15, 4, 21) *Daukantas: mārė, arba jura* *Prasma* 115 *Jūdoja jura* VChr. 202, 15 *Žiamajtiū jura* 202, 17 nu *jūdoses juras* iki *Žiamajtiū juras* *Pasakoj.* 1 37 paszafusi *juras* atsiauta adaria tinaj *kiali* 490, 22) *Valančiauskas: pri Simona, ant krasztu juras* giwenante *Prade* 30 *jura* T 152, 16 it *jurą* 242, 3 tark *juraj* 176, 19, 23) *Senas auksa altorius: juroy* 477, 25, 24) *jurom* atkeliawes *Kantyczkas* 729, 25) *jūra* BF 119 (*Klooschen, Drawehnen*), 26) *Bėgsu jūrams* *marelems* BF 26 *jūres* (= *jūras „jūros“*) *vandenelį* BF 24 (*rodosi: Lōbarten „Liubartai“*), 27) *jūrės* *dugnužis* *KalD* 49 (23).

Latvių kalboje *jūrių* vardas turi šias lytis: 1) *jūr'a* (*jūra* „*Meer*“ *Bielsenstein Lett. Spr.* 1 68) BW. 13893, 23289, 30765,9 *jeuras* dybynā BW 29891,2 (*Līksna*), 2) *jūr'as* arba *jūras* plur. tantum: ryt. *jiurōs* loc. pl., *jiuru* gen. pl. (*Эндзелинъ Изв.* XIII 4, 180) BW 29898 nōču pa *jiurōm* BW 13250,39, 3) *jūre*: *jūres* *mala* BW 20081 var. to *Juhri* acc. s. 1644 m. VChr. 124,36 ryt. ap. *jiuri* 1753 m. VChr. 149,25 *plota jiure* BW 23714 *jeurę* 30707,1 *jiuris* *videņā* 30689,1, 4) *jūres* pl. t.: ryt. *jiures* n. pl. BW 12057,5; *daugiskaitis kilminiūkas* (gen. pl.) *jiuru* BW 13250,25; 29898 *jyru* 13595,7 (*Krosluva*) gali čia priderėti.

Mano mēdžiaga rodo, kad *mārių* Lietuvoje esama popularesnių už *jūres*.

Jūrių visai nepažįsta rytiečiai ir jų kaimynai Didžiosios Lietuvos vakariečiai augštaičiai.

Rytiečių Širvydo ir Miežinio žodynų *jūrės* nerodo, kad jų autorių tarmėje būtų buvęs pažįstamas šitas žodis, nes jis pateko žodynui iš redaktorių kalbos.

Dainų kalboje ir Lietuvos Rytuose galima girdėti dainuojant „už *jūrių marių*“ (Kup., Marijampolė, Vilkaviškis).

Rytiečių (Dus., Kup., Seinai, Sv., Linkmenės, Tverėčius, Panevėžys, Šiauliai...) ir Didžiosios Lietuvos vakariečių (SN., Marijampolė, Plókščiai, Vilkaviškis...) žodis *mārios* visai atstoja žodžius r. *Mope*, l. *morze*, vok. *Meer*.

Mažosios Lietuvos vakariečiai (K., M., N.) *māriomis* vadina „das (Kurische) Haff“. „Das Frische Haff“ jų vadinta *Ais(t)marėmis* (N 13, 383), t. y. *áisčių māriomis*. Keleivio Vulfstano (tarp 887 ir 901 metų) galdynėje *Aistmarių* vardo ir angliškai (angelsächsisch) panašiai skambėta, būtent: *Estmere* Scr. r. Pr. I 733.

Tų pačių vakariečių tarmėje, kurioje Haff'o vardą atstoja *mārios*, *jūrės* arba *jūrios* reiškia „Meer“, „Mope“, „morze“.

Pajūrio žemaičiai (Daukantas, Palanga, Salantai) žodžiu *mārė* (sing. tantum) vadina „Haff'ą“. Jų tarmėje *jūra* (sing. t.) atstoja vok. žodį *Meer*, rus. *Mope*. „Das Baltische Meer“ pajūriškiai žemaičiai vadina *jūra* arba *žemaičių jūra*. Toliau nuo Jūros gyvenę žemaičiai, pavyzdžiui, Kvėdarnos, Tvėrų, Ežvilko... parapijos, Haff'o nuo *Meer'o* nebeskiria, tiedvi sąvoki vadindami vienu žodžiu *mārė*.

Žemaičių *mārė* (tarmiškai: *māri mārė*) bus atsiradusi iš senėlesnės lyties *marė* (= rašomosios kalbos lyčiai *maria*) per kilminiško *mārės* arba *māris* kalbę. Žemaičių tarmėje rašomosios kalbės galūnės *-ios* ir *-ės*, neturėdamos ant savęs kirčio, sumišo, t. y. vienąskaitos kilmininkas ir *dvāsios*, *girios*, *vālios*, *kójos* ir *lāpės*, *sāulės*, *kārvės*, *kėrpės* ėgavo vienodas galūnes: *dvāsęs dvāsis* (čia *i* tariamas maž daug kaip lenkų *y* žodžiuose: *ryba*, *tyka*, *tyko*), *gērės* (ė — pusilgis, e yra vidurinis garsas tarp *e* ir *i*) *giris*, *vālės vālis*, *kūojes kūojis* ir *lāpės lāpis*, *sāulės sāulis*, *kārvės kārvis*, *kėrpės kėrpis*. *Lāpės lāpis* pavyzdžiu žemaičiai užuot sakę *marė*, *dvase*, *girė*, *valė* ėmė sakyti *mārė māri*, *dvase*, *gērė giri*, *vālė*, t. y. pateko vardininko *lāpė lāpi* analogijon. Kad *marė*, t. y. *maria*, dar neseniai yra pavirtusi vardininke lytim *mārė māri*, t. y. *mārė*, teberodo žemaitiškasis linksniavimas. „Senas auksa aštorius“ prie vienąskaitos vardininko *mary* 423,11; 463,20 viėtininke dar tebeturi senąją lytį *marioy* 472,27 ir *mariosy* 334,27; 462,11.

Mūsų *jūra*, *jūrės* ir *jūrios* yra vienos kilmės su žodžiu *jaura* „bālos žemė“ SInt., „sunki išarti, žema, balos žemė“

Sv., „šlyninė, klijauną žemė“ Linkmenės, „pilkoji žemė (juodžemys su moliu)“ Dus., Tverėčius: Ysmukáu káp ū jáura (Kuliai): jáura „bagnisko, topielisko“ J., atjáurė „niwa przy bagnie w cieniu“ (prie baltojo molio) J: *jauras* „moczary, ziemia wilgotna“ Miež.

Prasmės atžvilgiu *jūros* „Meer, morze“ santykis su *jaura* „Sumpf, bagno“ niekuo nesiskiria nuo *mārių* „Haff, Meer“ santykio su s. v. a. *meri* „Sumpf, bagno“.

Tas faktas, kad aiščiai ir gėmānai vienu vardu vadinā ir „marias“ ir „balas“ rodo mūsų prosenolių bendrojoje jų protėvynėje tikrųjų *mārių* nepažinūs. Jų protėvynės *mārios* bus buvę tokie vandens plotai, kurie ilgainiui galėjo nusekti, t. y. pavirsti bālomis, pėlkėmis, raīstais, lieknais, plėniomis, māivomis.

Šiandie žodis *jaura* reiškia „balą“ arba „balos žemė“, bet prieš 3000—2500 metų ji dar bus tebeturėjusi *jūros* reikšmę, ką rodo iš mūsų kalbos pasiskolytasis¹⁾ suomiškas „ežero“ vardas *järvi*: ėst. *järw*, lap. *javrre*, lyb. *jāra* (iš **jarve*) „See“. Suomių žodis *järvi* kilęs yra iš senėlesnės lyties **jāuri*. Kad suomių kalboje iš *ur* atsiranda *rv*, rodo aistiškosios kilmės žodžiai *karva* (ėst. *karw*, lyb. *kāra*, lap. *garvve*) „pilus v. villus animalium, plantarum, corporis humani“ ir *tarvas* „urus (cervus?)“ = *gaūras gaurai* ir *taūras taurai* (Thomsen Berör. 104, 171, 228).

Suomių žodis *järvi* rodo aiščią kalbose kitkart buvus lyti **jauri* „ežeras jūra“ su tokia pat galūne, kaip ir prūsų žodyje *mary* „Haff“ (= lot. *mare*, kame -e iš -i) ir skr. *vāri* „vanduo, tvenkinys, jūra“.

Lyti **jauri* (suom. *järvi* „ežeras“) „jaura : jūra“ drauge su *jāriomis* (la. *jūr'a*, pr. *iuriay*) pagamino senovinis linksniaivimas iš indoeuropiečių prokalbės bāzės *ewār* „vanduo, šlapumas“ (Hirt Ablaut § 380). Tos bāzės vardininkas yra buvęs ben keleriopas: **ewār ewār-i*, *wār wār-i* (skr. *vār*, *vāri* „vanduo“, avest. *vār* „lietus“). Prie vardininko **ewār ewāri* kilmininkas turėjo gauti lyti **ūr-és ūrj-és*. Aiščią prokalbėje **ewāri* turėjo pavirsti lytim **eūri*, nes nekirčiuotasis *a* išnyko „cirkumfleksą“ perdirbęs „akūtu“. Iš lyties **eūri* vėlėliau atsirado *jāuri*. Atsiradus lyčiai *jāuri* ir kilmininkas **ūrj-és* turėjo įgauti *j*, t. y. pavirsti lytim **jūrj-és*.

Tokio prokalbės linksniaivimo, kuriame kaitaliojusi įvairūs kamienai (*jaur-* || *jūr-*), naujosios gādynės kalbos nebeišlaikė, nes jos apibendrino vieną katrą kamieną ir jį kiauurai išvedė per visą linksniaivimą. Del vardininko

¹⁾ Žiūrėk „Švietimo darbo“ 1922 m., Nr. 1—2, 31 p.

jáuri paskui ir kilmininkas *jūrjės* perdirbta kamienu išlyginimo keliu į *jáurjes*. Kilmininkas *jūrjės* išlyginimo keliu perdirbo ir vardininką *jáuri* į **jūri*.

Iš senosios lyties **māri* (pr. *mary* = lot. *mare* = got. *mari*- saivs) lietuviai šiandie turi vardininką *marià* ir (daug.) *mārios*. Senovės vardininkui **jūri* šiandie mūsų kalboje atliepia **jūria* (la. *jūr'a*) ir (daug.) *jūrios*. Lytis *jūrės* del savojo -ė yra tos pat kilmės, kaip ir tarmiškoji *mārė* (*mārės*).

Kad žilosios senovės įvairiakamię linksniavimą (Heteroklisie) naujosios gadinės kalbos išlygina, rodo ne tiktai *jūrių* ir senovės **jáurios* (vard. **jáuri* = suom. *järvi*) pavyzdys, bet ir daugybė kitų, kurių sąrašą duoda Joh. Schmidt'as (Die Pluralbildung der indogermanischen Neutra. Weimar 1889).

Indoeuropiečių prokalbėje „vėdaro“ vardas yra turėjęs šitokią linksniavimą: vard. **ōwədh̥r*, *ōūdh̥r* ir **wēdh̥ōr*, kilm. **ūdhnēs*, *udhnēs* ir **wədhnēs*. Iš to įvairumo lietuvių kalboje atsirado du atskiru žodžių, būtent: *vėdaras* (la. *vēdars*, pr. *weders* „Bauch“) ir šiandie nebevartojami **ūdrà*, kurios pėdsakai paliko žodžiuose *ūdrója* „šwinia prošna, na czasach“ (inf. *ūdróti*) Dus., Jon., Kv. ir *pa-ūdrė* Dus. „pavėdarė“. Kitose kalbose „vėdaro“ vardas įgijo kitokias lytis: skr. *ūdhar* (vard.) *ūdhnaḥ* (kilm.), lot. *uber* *uberis*, graik. *ōūthar*, kilm. *ōūthatos*, s. v. a. *ūtār* „Euter“, vok. žem. (mndd.) *jeder* (ieur. *eudher*), slav. *vymę* (ieur. *ūdhmen-*) „tešmuo“ ir slav. *vėdro* „kibiras“ (senovėje vandenį nešiodavę gyvolio „vėdara“).

„Vėdaro“ vardo pagrindinė (šakninė) dalis indoeuropiečių kalbose turi šias lytis: *eudh* (vok. žem. *jeder* „Euter“), *oudh* (gr. *ōūthar*), *ūdh* (liet. *ūdróti*, *pa-ūdrė*) ir *wēdh* (liet. *vėdaras*, sl. *vėdro*).

Jei H. Peterssono (Studien über die indogermanische Heteroklisie. Lund 1921, p. 15) dėsnis (Ein auslautender Verschlusslaut wurde aspiriert, wenn er in betonter Silbe stand) yra teisingas, tai su baze **ewēdh-* galėjo greta būti ir **ēwəd-*. Tuomet nuo žodžių skr. *ūdhar*, gr. *ōūthar* nebegalima bus skirti vien del *d* (ne *dh*!) šių „vėdaro“ vardu: skr. *udāram*, avest. *udara-*, maked. (*h*)*óderos* ir lot. *vēter* „Bauch“. Peterssonas (p. 61) lotynų žodį *veda* iš senėlesnės lyties **vendrōs*, : iš *dr* lotynų kalboje atsirandąs *tr* (*taeter* iš **taedros* : *taedeo*).

„Vandens“ vardas, iš kurio kilusios yra mūsų *jūra* ir *jūra*, indoeuropiečių kalbose balsių atžvilgiu turi tas pačias lytis, kaip ir *vėdaro* vardas, būtent: *eur* (iš *ēwər*), *our*, *ūr*, *wār* ir *wər*; pavyzdžiui: 1) *eur* iš *ēwər*: liet. *jūra* ir suom. *järvi* „ežeras“ <— aist. **jáuri*, 2) *our*: s. ang.

éar n. „jūra“ = gr. *oūron* „urina, mīžalai“, s. isl. *aurigr* „šlapias“, prūs. *Aura* „Nadruvos žemės upė“ 1353 m. Mon. hist. Warm. II 194 (der Bach Auer bei Saalau) = la. **Aura* (vok. *Auer*) „Lielupės (Aa) intakas iš dešinės Mintaujės par.“ Słownik geogr. I 52, 3) ūr: prūs. *wurs* „Teich“ iš lyties **ūras*, s. isl. *ūr* n. „smulkus lietus“, lot. *ūrīna*, „Harn, mīžalai“, 4) wār: skr. *vār*, *vāri* n. „vanduo“ (Feist Kultur 507 šitam žodžiui duoda reikšti: Wasser, Teich, Meer), avest. *vār* „lietus“, 5) wār: avest. *vairi* „ežeras“, arm. *gair* „pelkė, bala“, tochar. A *wār* „vanduo“, s. ang. *waer* n. „jūra“.

Aistiškasis marių, jurių vardas *jūri* (suom. *järvi*) ir *jūri* (užuot **ūri*; su *j* iš gretiminės lyties *jūri*) kilęs yra iš indoeuropiškos bazės **éwari*, reiškusios „vandenį“. Iš tos pačios bazės turi pasidare „jūrioms“ vardą, be aisčių, dar ir germanai: s. ang. *éar*, *waer* „Meer“.

Aisčiai ir germanai „jurių“ vardu **éwari* senų senovėje bus vadinę ne tikrąsias jūrias (Meer), bet taip sau didelius viduržemio ežerus (*Binnensee*), kurie ilgainiui galėjo nusekti ir pavirsti *jūra*, t. y. pelke, raistu.

Toki didelį viduržemio ežerą (*Binnensee*, *Binnenmeer*), senovėje lietuvių vadintą *jūra*, šandie jau išdžiūvusį, randa geologai¹⁾ Žemaičiuose. Tojo ežero vietoje šandie teikanti upė vardu *Jūra*.²⁾ Tasai ežeras siekęs beveik net iki Ragainės.

Suvalkų žemėje turime upę vardu *Jūrė* (Pilviškių apylinkėje; Višakio ar Pilvės (?) upės intakas), kuri irgi be nebus tik senojo ežero liekana?

Suomiai ne tik tai ežerą vadina aistišku vardu (*järvi*), bet ir *maria*s: suom., olon., veps., vot., est. *meri*, karieš. *mer'i*, lyb. *mer'*, lap. *maerra* „Meer“. (Thomsen Berör. 199, Wiklund Entwurf einer urlappischen Lautlehre I 172). Mūsų garsą *a* suomių kalboje atstoja *e* tik tai dviese žodžiuose: *meri* = prūs. *mary* „marios“ ir suom. *reki* (ker., olon., est. *regi*, vot. *reči*, kilm. *regē*, lyb. *reggōs* *regš*, lap. *raekka*) „traha, Bauerschlitten“ = liet. *ragės* „rōgēs“ (Thomsen Berör. 92, 211).

Visa Baltijos pajūrio suomių giminė vadina ežerą ir *maria*s aistiškais vardais *järvi* ir *meri*. Tasai faktas rodo, kad žilojoje senovėje ir aisčių ir suomių būta kaimynais.

¹⁾ Berendtas pas A. Bezenbergerį „Bemerkungen zu dem Werke von A. Bielenstein über die ethnologische Geographie des Lettlandes“. Bulletin de Académie Impériale des Sciences de St.-Petersbourg. Nouvelle Série IV (XXXVI). St. Peterburg 1895, p. 499.

²⁾ *Jūra*—dešinasis Nemuno intakas. Jos pradžia netoli Rietavos. Jūros gavo vardą da miestelių: *Pajūris* (ū tvirtapradis) Žvingių par. ir *Pajūralis* Kvėdarnos par.

ir gyventa prie tų pačių *jūrių* ir *marių*. Mano išmanymu, tų jūrių marių būta Pripeties balų, kurios Hèrodoto gady-
nėje dar tebebuvusios didžiausiu ežeru. Iš to ežero, Hèro-
doto nuomone, ištekanči „Borysthenò“ upė, t. y. Dniepras.
Viena tikta dalis Pripeties *jūrių*, rusų valdžios nusáusintoji,
užimanti balos plotą tarp Berežinos, Pripeties ir Dniepro
upių, siekia 1141000 dešimtinių žemės (J. Basanavičiaus
Etnolog. smulkmenos 6)! Kas do jūrių čia turėta būti
tuomet, kai vándens buvo apsėmę didžiąją dalį Minsko ir
Gařdino gubernijos!

Taigi, aisčiai „jūrių“ vardu *jauri* arba *jūri* ir aisčiai,
slavėnai, germanai, keltai ir italikai vardu *mari* senovėje bus
vadinę ne tikrąsias „marias“ (Meer), bet viduržemio didelį
ežerą (Binnensee, Binnenmeer). Tojo ežero, penkių indo-
europiečių giminės šakų vadinamo vardu *mari*, reikia ieš-
koti dabartinėse Pripeties balose, kurių apylinkėje Kristaus
gimimo gadyneje randame begyvenant *aisčius* (į šiaurę nuo
Pripeties, pagal Berežiną ir Dnieprą) ir *slavénus* (į pietus
nuo Pripeties, Valuinės gub. ir Lenkų žemėje). Toje gady-
nėje aisčių kaimynais šiaurėje pagal Daūguvą būta *suomių*,
o rytuose pagal Sožies upę — Volgos suomių šakos pro-
tėvių, iš kurių atsirado mardva, (meria, muroma) ir čeremisai.

Kieno senovėje gyventa Pripeties balų apylinkėje
rodo to krašto geografijos vardai. Bet tuo klausimu žadu
rašyti atskirai kitoje vietoje, kurioje teks man kalbėti apie
aisčių tautės (lietuvių, latvių ir prūsų) santykius su senovės
slavėnais ir suomiais.

98. Keli fonėtikos ir senovės dalykėliai.

1. Prof. J. Endzelynas (1921 m. X. 19 dienos laiške)
mano, kad dvibalsio *ei* išvirtimas latvių ir lietuvių kalboje
dvibalsiu *ie* veikiausiai bus ėjęs kitais, nekaip mano nu-
rodyta (Šviet. darbas, 1921, Nr. 7-8, 134), keliais. Mūsų *ie*
būsiąs atsiradęs iš plačiojo *ē*, nes *ē* (siaurasis *ē*) būtų pa-
virtęs lietuvių kalboje balsiu *é*. Lietuvių *é* (ėdu, sėju)
senų senovėje buvęs siauras balsis, kam pritariąs ne tikta
lietuvių rašomosios kalbos ištartimas, bet ir jo išvirtimas
prūsų šnektose balsiu *i* (gīdan „gėda“).

Endzelynui rodosi, kad dvibalsis *ie* būsiąs pėrėjęs
per šiuos raidės (Entwicklung) laipsnius (pastraipą):
1. *ei*, 2. *ēi*, 3. *ē*, 4. *ie*.

Tamė patim laiške Endzelynas kelia klausimą, ar
darbý-mētis (ir pr. *butūtāwas*?) nebūsiąs tik identiškąs su
lotynų vienaskaitos kilmininku (gen. s.) *horti*? Tenai pat
rašo, kad *gūndyti* (la. gundīt) pridera prie tos pat pa-

dermės, kaip ir pr. *guntwei* (slav. gŭnati, lie. pagunikis) „treiben“, kurio šakninė dalis *gun-* be nebūsimanti tik rizginys (la. mistruojums) iš *gen-* (genù) + *gū-gu-* (la. gūt, gūstit, lie. gujū). *Gūn-dyti* savo sudarymu esq̄s lygus su la. *stum-dīt* || *stuñt* „stumti“.

Ar mūsų dvibalsio *ie* pastaroji raidės pastráipa yra buvusi *ē* (platusis), ar *ĕ* (siaurasis *ē*), gali tarti galutinį sprendžiamąjį žodį fonėtikos žinovai. Aš buvau linkęs prie *ĕ*, nes su juo buvau labiau supratęs dar nuo to meto, kada buvau Jauniaus mokinys. Jaunius man kalte vis kalo, kad Klaipėdos krašto žemaičiai mūsų žodžius *siena*, *liēžti* dar ir šandie tebetarią su *ĕ*, t. y. *sēna*, *lēžtē*.

Rašomosios kalbos balsiui *ē* (krėslas, bėgu) kai kuriose rytiečių augštaičių šnektose atliepia platusis (atvirasis) *ē* (pav. Tverėčiaus par.: *krėslas*, *bėgu*) arba net ir *ā* (pav. Kupiškio par.: *krāslas*, *bāgu*). Kadangi kupiškėnai greta lyčių *tāvas*, *krāslas*, *bāgu* sako ir *tēvėlis*, *bėgi*, *bėgimas*, tai platusis *ē*, iš kurio šandie kupiškėnai turi *a*, yra naujesnėsios gadinės padaras iš siaurojo *ĕ*. Taigi, ir aš esmi linkęs drauge su Endzelynu lietuvių *ē* kildinti iš siaurojo *ĕ*. Del tos priežasties reikia sutikti su Endzelynu, kad lietuvių ir latvių kalbos dvibalsis *ie* bus kilęs iš *ei* per pereiginį laipsnį *ē* platurį.

Darbý-mečio (: *dārba-s*) balsis *y* gretintinas yra su šių žodžių *y*: *karštymetis* || *kārštas*, *šaltýmetis* Ivinskio Čien. 52,54 || *šáltas*. *Saldýmedis* „Lakritzenholz“, kaip rodo *saldýb-žolė* „t. p.“, gali būti kilęs iš **saldýb-medžio*. Jaunius manė, kad ir *darbý-*, *karšty-* ir *šaltý-metis* yra netekę po *y* priebalsio *b*. Bet čia *y* gali būti kilimo ir ne iš *yb* (gyvība gyvībė || ryt. *gyvībė*), kurios bent žodyje *stibý-kaulis* „blauzdos kaulas“ (Ežvilkas, Kvėdarna) nepriderėtų ieškoti. Dusetiškiei *stibýkaulio* vietoje sako *stibúkaulis*, o naumiestiškiei (Suv.) — *stibi-kaulis*.

2. Latviai rašomojoje kalboje žodžiu *sūra* (Šviet. *darbas*, 1921, Nr. 9-10, 123) ima vadinti soras, npoco, Hirse. Prof. J. Endzelynas 1921 m. XII. 14 dienos laiške man rašo: M. Silinis (Siliņš) tvirtina, kad Vjšinkiuose (la. Vjšink'i, vok. Weinschenken) pažįstą žodį *sūra* (šio krašto šnektose ū gali atstoti senėlesnį ū ir ū, t. y. lietuvių *ū* ir *ũ*), kuriuo vadiną saváime augančių žolės „Panicum“ veislę. Pirmą kartą *sūra* ir prof. J. Šmidtas išgirdęs nuo M. Silinio, bet paskui jam tekę tą žodį nugirsti, apie ką man ir parašė šių metų 11 3 dienos laiške, ir nuo kilusių iš Kuršo žemės studentų.

Taigi, latviai vardu *sūra* vadina laukinę sórą (panicum). Seniau *sūra* bus vadinę latviai ne tiktai savaime augančias, bet ir sėjamasias sóras „Hirse, npoco“.

Sūra savo balsiu mums primena mardvių kalbos žodžius: mokšišką *sura* ir erzišką *suro* „Hirse“ (H. Paasonen Mordwinische Chrestomathie 131, V. Thomsen Berör. 219). Be to, ir eštų (Anderson Diss. 105) turima panašiai tariamasis žodis, būtent: *sure*, pl. *surmed* „Grütze“, *saksamaa-sure* „Hirse“. Tomsenui mardvių žodis *sura* yra skolytinis iš *sóros*. Del balsių neatitikimo (o: ū) latviškasis *soros* vardas turėtų būti irgi skolytinis.

Balsis *ū* vienos šaknies, žodžiuose paprastai neina pakaitomis su *o* (la. *ā*). *Sótus* (Dūsetos; *sotūs* K., Kv.), la. *sāts* drauge su slaviškuoju būdvardžiu *syť* (lietuviškai būtų **šūtus*, **sūtas*) vargu be galės apginti *sūros* aistiškąją kilmę. Slavėnų *syť* yra vienos padermės su žodžiais *sutъ* „sutų“ ir *sovitъ* „sowity“. *Sótaus*, kaip rodo žodžiai lot. *satis* „gana“, *satur* „sotus“, got. *saps* (vok. *satt*), esama kilusio iš šaknies be *u*, *w: sā-*, *sa-*. Slaviškieji žodžiai rodo šaknį *sau-*, *saw-*. Sotumui reikšti, vadinasi, būta dvejopos šaknies: su ir be *u* (*w*). Šaknies dvejopumo mes, drauge su Hirtu (Idg. Gram. I, 143), negalime vesti iš pirmųkščio vienopumo (**swat*!).

Jei *sūra* būtų nieskolytinis žodis, tai tuomet drauge su *sóra* ji būtų vardą gavusi nuo sotumo. *Soros* vardui *sóties* reikšmė labiau pritinka nekaip *sėjimo* (Schrader RL.¹ 374).

Kad *sóra* būtų kilusi iš ieur. prolytės **psōrā* (greta skr. *psaras-* n. „Schmaus, Mahl“ ir pr. *prassan*, sen. bulg. *proso* „Hirse“ Hirt Indogermanen 654, 662), tuo nedaug kas patikės Hirtui.

Mardvių žodžiui *suro* (erzios tarmė) arba *sura* (mokšos tarmė) „Hirse“, kaip rodo jų pačių kalbos žodis *kulo-* „mirti“ (= suom. *kuole-*), *šulo* (erzia) arba *šula* (mokša) „žarna“ (= suom. *suoli*), suomių kalboje turėtų atliepti **suora*. Suomių kalbos garsą *uo* aistiškosios kilmės žodžiuose atstoja lietuvių kalboje *o*, pav.: suom. *tuohi* „Birkenrinde“ = *tóšis*, suom. *vuohi* „Ziege, Ziegenbock“ = *ožys*, s. *vuota* „Haut“ = *oda* (Thomsen Berör. 93).

Taigi, mardvių kalbos žodis *sura suro* visais savo garsais yra lygus lietuvių žodžiui *sóra* K. arba *sorà*, *ōs*, *sórą* Kv. „Hirse“ (Nė sorės grūdo dar neturėjau burnō Kv., Dauk. Dajnes 167): *soros* Glyceria fluitans, *soros girrines* Milium effusum, *soros laukinnes* Digitaria sanguinalis A. Pabrėža (1835–1845 m. rankraštis Kauno Dvas. Semin., Scr. 29 Nr. 160a), *soros Panicum paliaceum* A. Pabrėžos

Botanika 114, *soras* fem. ber, bru (gatunek prosa podfego). Panicum P., *sóros* Hirse, *sóra* ein einzelnes Hirsekorn KV I 651, *Soros* Schwaden, Manna M I 252, *Sóros* naminnēs, Hirsen M II 274. Kun. Gimžausko rankos rašto žodynėlyje *sora* išversta lotyniškai žodžiu *sinapis*.

Kadangi mardvių *sura* yra tas pat žodis kaip ir lietuvių *sora*, tai latvių kalbos žodis *sūra* turi būti kilimo suomiškas. Mūsų javo vardas būtų savas, kad šandie latviai ištarytų **sāra*.

Ir lietuvių *sora*, kaipo augštosios kultūros žodis, gali būti kilimo svetima, tiktai dėl savo vokalizmo daug senesnė už latvių *sūra*.

3. La. daugiskaitos kilmininkas *krāšū* „krosnių“ ir *alkšu* „alksnių“ (Šviet. darbas, 1921, Nr. 11—12, 76), kaip man rašo Endzelynas šių metų I 14 ir II 11 dienos laiške, turi š ne iš *snj*. *Krāšū* del vienskaitos vardininko *krās(n)s* prarado *n*. BW. 9778,1 var. *alkšu* (nuo Dundangos) esąs Dundangos šnektai negalimas. Tenai saką *alkš* (gen. pl.), nes dundangiškiuose balsiai galūnėse iškrinta. *Alkš* galėjęs kilti iš *alkšn(u)*.

Kad iš priebalsių junginio *snj* latvių kalboje atsiranda *šn*, rodo šie žodžiai: *šņaukt*, *šņākt*, *šņukstēt*, *kašņāt* ir k.

Del priebalsių junginio *stj*, *zdj* likimo Endzelynas man praneša (šių metų II 11) šiais žodžiais:

Par *stj*, *zdj* rakstu savā gramatikā: Wegen *aūšāt*, g. pl. *riksū*, *zvaigžu* u. a. hat man anzunehmen, dass ursprünglich in *stj*, *zdj* *t* und *d* geschwunden sind, worauf *sj*, *zj* > *š*, *ž*; da neben **riksju* etc. die übrigen Kasus den Stamm *riksstē* enthielten, so konnte unter ihrem Einfluss **riksju* zu **riksstju* > *riksšk'u* werden.

4. La. *pērkauns* „perkūnas“, *virsaune* „viršūnė“ (Šv. d., 1921, Nr. 11—12, 122) turi tikrąjį *au*, kuriam ir lietuvių kalboje būtų atstovas irgi *au*. Toliau Endzelynas rašo, kad tokiuose žodžiuose, kaip antai la. *kažauks* „кожухъ“, dvibalsis *au* nėra fonetiškai kilęs iš *uo*. Čia *au* atsiradęs *uo* vietoje dėl svyravimo tarp priesagos lyčių *-uon-* ir *-aun-*.

Kadangi slavėnų kalbose ieur. *ō* pavirto *ā*, tai ir *ōu* veikiau turėjęs būtų pavirsti *āu* > *au* > *ou* > [ō] > *ū*, nekaip *ōu* > *ō* > *ā*. Su ta Endzelyno nuomone galima visai sutikti, nes nėra nė vieno tikro pavyzdžio, kur *ōu* būtų slavėnų kalbose pavirtęs *ā*. Kad slav. žodžiuose (*j*)*agoda* „uoga“, *sadja* „suodžios“, *po-jasz* „juosta“ būtų *a* kilęs iš ieur. *ōu*, šandie dar niekas negali įrodyti.

5. Del *Nemuno* upės vardo (Šv. d., 1921, Nr. 11—12, 123) kilmės prof. Endzelynas man rašo:

„Jei *nemunė* yra „balos budis“, tai *nemunas* turėtų būti „bala“, bet tuomet upė, kuri išteka iš balų, reikėtų vadinti vardu **nemunis* (bet ne taip pat: *nemunas*). Be to, jei *nem-uogė* iš tikrųjų yra „šilo“ uoga, tai kaip tuomet sutaiknamos *šilo* ir *balos* sąvokos? Juk šilų neesti balose, ir mėlynės tikrosios balose, visai šlapiose vietose, neauga. O budis, kuri auga šlapiose vietose, galėjo sau vardą gauti taip pat ir *ne* nuo balos vardo. Ir jeigu *nemunas* iš tikrųjų reiškia balą, tai kokia jam yra etimologija? Matau, kad *Nemunas* teka dažnais ir dideliais vingiais (linkiais) ir skaitau, kad pagal jo krantus yra daug *miškų*. Todel *Nemuno* vardas gali reikšti arba „vingiuotą“ (linkiuotą) upę (plg. skr. *namati* „lenkia, linksta“, *namah* „Verbeugung“) arba „miškų“ upę (plg. lot. *nemus* „biržta, alkas, miškelis“). Vidžemėje Jaunpilio valsčiuje yra man neaiškus vienasėdžio (māja) vardas: *Nemnaūdi*.¹⁾

Prie Endzelyno žodžių ši tą norėčiau pridėti ir aš. Kai rašiau pernai rudenį dėl *Nemuno* vardo, dar man ir pačiam kai kas buvo neaišku. Visų išgalių išdėti, o neaiškumų išvengti trumpytėje pastaboje, kalbant visai kitu klausimu, buvo nelengva. Visus *Nemuno* vardo etimologijos išgalius žadu paliesti atskirame didokame straipsnyje, kuriam jau baigiu rengti medžiagą. Bet ir dabar neiškenčiu trumpai neatsiliepęs į Endzelyno sukeltuosius abejojimus ir klausimus.

Šilo ir *balos* (la. pūrvis) sąvokų kaitaliojimas, kad ir nėra paprastas, bet yra galimas, kam pritaria lietuvių žodis *lieknas*. Daukantas *lieknu* vadina sausą miškelį (alką, biržtvą, Hain). Kitiems lietuviams *lieknas* (RFV. LXVI 242, Izv. XVII 1,38) yra šlapumų miškelis (raistas). Antrajai *liekno* reikšmei pritaria ir latvių kalba: *liekns* „Niedrigung, feuchte Wiese, in der zuweilen noch Baumstümpfe stehen, als Rest früheren Waldes“ U., *liēkns* „Niederung“ Bielenstein Lett. Spr. 1,74, *liēkna* „t. p.“ I. e. I 327, aiz kalnīna zirgi zviedza, *lieknā* pūta stabulīti BW. 14244 „už kalnelio žirgai žvēgē, liekne (pakalnėje, dauboje) pūtē vamzdelī“, la. ryt. *likne* „dolina“ Kurm. 23, „padol“ 131 = vak. *lieknie* „Bruch“ Ulmann u. Brasche D.-lett. Wb. 544 s. v. Niederung. *Liekno* pamatinė reikšmė yra *lankā*, *līnkīmas*: ieur. šaknis *leiq* „lenkti: linkti“, iš kur norv. *liga* „linkti, sich biegen“ (F. A. Wood KZ 45,64 = Glotta VI 340), lot. *obliquus*, *liquis* „palinkęs, pašlitas“. Kadangi ir šaknies *nem-*, iš kurios eina *nēmuogė* „borówka

¹⁾ V 11 dienos laiške Endzelynas praneša, kad *Nemnaudus* vėliau girdėjęs tariant su „minkštuju“ *n*, kaip ir žodyje *niemt* „imti“. Korektūros prierašas.

Heidel-beere, *Vaccinium myrtillus*“ (|| *nemu-* „bór, Heide, šilas“) ir *nemūnė* „drėgnose vietose auganti budis“, pamatinė reikšmė yra lenkimas || linkimas (skr. *namati* „lenkia, linksta“, sen. air. *nem* „dangus“), tai ir lietuvių žodžiai **nemu-s* (nėmuogė) ir *nemun-(a)-* (nemūnė, Nėmunas) galėjo tą pat reikšti, ką ir žodžiai „šilas“ ir „raistas“ (bala, pelkė).

Budies vardo *nemūnės* nieku būdu negalime atskirti nuo *Nėmuno*. *Nemūnė* yra tokios pat sudėties žodis, kaip ir šie: *šākė* || šaka, *piemėnė* || piemen-, *Akmėnė* (miestelio vardas) || akmen-, *kumėlė* || kumelys... *Nemūnė* „šilo (plg. slav. budies vardą *borovikъ*) arba raisto budį“ galime vesti iš dvejopo pamatinio kamieno: *nemun-* arba *nemuna-* „šilas, raistas“. Iš kamieno *nemun-* lengvai gali kilti upės vardas *Nemun-ā-* (kamienas), iš kur vienaskaitos vardininkas bus *Nėmunas* „iš šilo išteikanti, šilais (miškais), raistais tekanti upė“.

Nėmuno vardas savo sudarymu niekuo nesiskiria nuo šių žodžių: *Akmen-ā* (upės vardas) || *akmen-* (kamienas), *Lėnkmen-a-s* (ežero vardas; vietos šnekteje *en* pavirto *in*; miestelis vadinasi *Linkmenes*, kilm. *Linkmen-ū* „Lyngmiany“) || *lenkmen-* (lenkmuo: kóją pat *lenkmenj* skauđ Švėkšna; *lenkmenys* n. pl. „przegub“ DŽo.; aptenka niežais kelio ir kulkštenos *lenkmens* Veito Gyv. 80), *lygmenas lygmenā* „lygus su kraštais“ adj. || *lygmėn-* (lygmuo „Ebenbild“), *širdai* (acc. širdūs: Kiek būvo *širdū!* Tverečius) „ccopa, barnis, pyktis“ || *šird-* (gen. pl. šird-ū).

Nemuno vardas, jei jis buvęs yra būdvardis (Adjektiv), gali būti vedamas ne tiktai iš priebalsinio (konsonantisch) kamieno *nemun-*, bet ir iš balsinio, t. y. iš *nemuna-* (vard. *nėmunas*) ir *nemunā-* (vard. **nemunā*). Kad tai yra galimas daiktas, rodo šie būdvardžiai: *žėmas* || žemė, *týras* „rein“ (adj.): odes Land, Steppe (чистое поле); *Morast* (subst.), *laūkas* adj. ir subst., *la. tauks* „riebus (adj.); *taukas* (subst.), *bālas* „baltas (adj.); tokia žolė (subst.)“.

Taigi, *Nėmunas* „šilinis, raistinis (sc. *ūpis* msc. *Daukšos kalboje*)“ gali būti tas pat žodis kaip ir **nėmunas* „šilas (ir raistas)“, išlikusis budies varde *nemūnė*.

Knygose „Słownik geograficzny“ VII t., 82 p. del *Nemuno* versmių (Ausfluss) randame parašyta: *Niemen*, rzeka uchodząca do morza Bałtyckiego za pośrednictwem zatoki Kurońskiej. Wypływa w błotnistych lasach pow. ihumieńskiego pod wsią Dołhinicze, w okolicach wsi Zabołocie i Borki (|| *borz* „šilas“). Taigi, ir geografijos žodynas rodo, kad *Nėmunas* lygiomis gali būti ir raistinė ir šilinė upė.

Nēmunas „šilinis, raistinis (adj.); šilas, raistas (subst.)“ savo sudarymu niekuo nesiskiria nuo kitų žodžių su priešaga *-na-* (iecur. *-no-* msc., *-nā-* fem.), pav.: *vařga-nas* „vargingas, ärmlich“ || *vařgas, ūkanas* adj. „trūbe, bewölkt“, *ūkana* subst. „apsiniaukusi diena“ || *ūkas, ūkaĩ* „sausas migla“, la. *luobans* „ein Baum, dessen Rinde sich leicht löset“ || *luōbs* „lūobas“, *spūrgana* || *spūrgas; vilno-nas* „wollen“ adj. || *vilna, mārškonas* „leinen“ adj. || *mārška, dirvonas* subst. || *dirvā, žem. ligonas* „ligonis“ subst. || *ligā; skr. dāru-ṇāh* „kietas, žiaudus“ || *dāru* „medis, malka“.

Kaip būdvardis *vařga-nas* yra kilęs iš daiktavardžio *vařgā-s*, taip lygiai ir *Nēmu-nas* turi būti kilęs iš daiktavardžio **nemu-s* „šilas: raistas“. Mūsų **nemaus* kiti giminičiai yra *-es-* kamieno vaikai: sen. air. *nem*, kimr. *nef* „dangus“ Pedersen Vgl. Gram. der kelt. Spr. II 95 = lot. *nemus, -oris* „biržtva, alkas, miškelis“ = skr. *namas-*, avest. *nəmah-* n. „Verbeugung“ (plg. lie. žodį *nuolankumas*) = gr. *nēmos, -eos* n. „ganykla; miškelis“ (iš pat pradžių: *lankā*).

Kamienai *nemu-* (iš čia *Nēmu-nas*) ir *nemes-* primena mums kitą ne visai aiškią kamienų grupę *vetu-s-* (lot. *vetus, vetus-tus*, slav. *vetъxъ* iš **vetus-o-*) ir *vetes-* (gr. *étos, -eos* „metai“). Kamienas *vetus-* yra heterokliziškojo (H. Petersson Studien über die indogermanische Heteroklisie. Lund 1921) linksniavimo kamienų *vet-u-* ir *vet-es-* rizginys. Heteroklizių rodo šios šaknies *vet-* || *ut-* „metai; laikas“ lytys: skr. *par-ūt*, gr. dor. *pēr-uti* „pernai metuose“, got. *wīprus* „metinis jėras“ (*vet-r- + u-*).

Senovės lietuvių žodį **nemus* „šilas“ be *Nēmuno* ir *nemūnės* bus dar išlaikęs „mėlynės“ vardas *nēmuogė*, t. y. *nēmu-uogė*.

Kad *Nēmunas* būtų žemaičių tarmės žodis, tai jis galėtų būti kilęs ir iš prolytės **Nēmanas*, nės žemaičiai *a* tarp *m* ir *n* arba *n* ir *m* verčia balsiu *u*. Žodžius *namai, man, kamanos* ir *kamānė* žemaičiai ištaria: *nuṁai, mūn* arba *mūnie, kāmunos* ir *kamunė* „laukinė bitė“. Kadangi *Nēmunas* gavęs yra vardą dar prieš žemaičių tarmės išdygimą, tai jo vardas turi būti vedamas ne iš žodžio **nemā-s*, bet iš **nemu-s*.

Gudiškasis *Nēmuno* vardas *Nioman*, kilm. *Niomna* (Карский Бѣлоруссы I 48), kuris kilęs yra iš senėlesnės prolytės *Немъль* (Būga RFV LXXII, 188, A. Sobolevskij Věstnik slov. star. IV, 119), rodo, kad gudų (krievų) atėjimo gadynėje prie *Nēmuno* versmių ir jo augštupio mūsų upės turėta tas pats vardas, būtent: *Nēmunas*: rusų *-мъ-* atliepia lietuviškojo vardo skiemeniui *-mu-*. Kad rusų kalboje būta lyties *Немънь*, rodo šios lytys: на Немнѣ Ипат. лѣт.² 859,

874, от Троковъ за Немонъ, по Немну, обаполь Немна 1387 m. gromata (Sobolevskij i Ptaszycki Nr. 14), въ Немонъ, а Немномъ уверхъ, з другое стороны Немъна 1566 m. Liet. metr. Русская истор. сибл. XXX 886.

Nemun-aičio miesteli 1387 m. gromata vadina Немунекъ. Ir tas faktas rodo, kad *Nēmuno* vardas nėra niekuomet po *m* turėjęs balsio *a*.

Kriėvai (gudai) *Nēmuno* augštupį bus pasiekę tuo patim metu kaip ir *Nemuno* intaką *Meŭki*, kurį jie šiandie vadina *Меречь* (Būga Roczn. slaw. VI 12, 34). *Merkj* krievai turėjo pasiekti dar tuomet, kai jie patys tebetarė **verteno* „веретено“, **kerpъ* „черепок(о)к“, **kerdā* „череда, trzoda“, **ketūre* „четыре“. Iš *Merkio* tuomet krievai pasidarė lytį **Merkъ*, kuri, kai užuot **kerpъ* ir **kerda* krievai ėmė tarti (prieš XI amžių) *čerpъ* (iš čia turi lietuviai *čėrpę*) ir *čerdā* turėjo pavirsti lytim *Merčъ*. O kai virto *čerpъ* ir *čerdā* lytimis черепъ ir череда, tuomet (X amžiuje?) turejo ir *Merčъ* pavirsti lytim *Меречь*.

Ivairūs faktai rodo slavėnų tėvynę buvus į pietus nuo Pripeties upės, šių dienų Lėnkuose ir Valuinės žemėje. Slavėnai iš senosios tėvynės pasklinda į visas šalis V-tojo amžiaus pabaigoje. 527 metais slavėnai jau bando persikelti per Dūnoją (K. Müllenhoff Deutsche Altertums-kunde II 101). VI amžiuje slavėnai bus pasiekę ne tik Nemuną, bet ir Dauguvą. IX amžiuje istorija juos pažįsta net didžiajame Naugarde.

Kad krievai būtų su *Merkio* upe pasižinę vos tikrai IX amžiuje, tai jie užuot *Меречь* šiandie sakytų **Mepek*, nes šio amžiaus graikiškosios kilmės žodžiuose minkštasis *k* nebevirsta garsu *č*, pav. sen. bulg. *k'itъ* „китъ“ = naujagr. *kitos* „cetus“, sen. bulg. *k'ivotъ* = n. gr. *kivotós* „kibotós“.

Bažnyčios vardas slav. *cerky* (iš got. **kirkō* arba **kirikō*) rodo, kad prieš IX amžių (gal, VIII ir VII amžiuose) minkštojo *k* dar galėta išvirsti garsu *c*.

VI-tojo amžiaus slavėnų asmeis vardai *Ardigastōs* (A. Brückner KZ. XLV, 108¹) ir *Dabrāgezas* (554 m. Müllenhoff Deutsche Altertums-kunde II 376) rodo, kad visai kitokio, nei randame X-XI amžiuje, būta slaviškųjų kalbų vokalizmo ir konsonantizmo: *ardi-* (paskui *Radi-* : *Radigostъ*) ir *ge* (paskui *že*).

Lietuvių *Merkys*, *Laukesà* ir somų *Särg(i)jär(v)i* (suom. Särkijärvi) rusų kalboje galėjo išvirsti lytimis Меречь, Лучеса ir Сережарь (dabar upės vardas Сележаровка Tveriaus gub.)

tiktai dėl to, kad patys rusai VI amžiuje dar tebetarė *Меркъ, Laukesā*¹⁾ ir *Sergērь*.

Krievų tautos pasiekta Minsko ir Vileikos apskritys Radoškovičių apylinkėje dar tuomet, kai slavėnų kalboje dvibalsis *au* (ou) nebuvo išvirtęs vienabalsiu *o*. Šitam daikte krieivai jau rado gyvenant lietuvius. Iš lietuvių jie susipažino su upės vardu *Gauja*, kuris ilgainiui krievų kalboje išvirto lytim *Гуя*: замокъ Радосковскій на рекахъ на Гуи а на Вязыни 1549 Док. Моск. Арх. Мин. Юст. I 90; *Gujka* (mažybinė lytis) „prawy dopływ Moczyny, lewego dopływu Świsłoczy; pow. miński, płn.“ (Słownik geogr. VI 563). Antrosios *Gaujos* (Nemuno kairiasis intakas Ašmenės apskr.) pakraščiais dar ir šandie tebegyvena lietuviai. Trečioji *Gauja* (la. Gaūja „Livländische Aa“) teka per latvių Vidžemę.

Dauguvos upę krieivai vadina *Двина*. Tas vardas yra atsineštinis iš senosios tėvynės, vadinasi, iš užu Pripeties. Šandie Dvinos vardas esąs pažįstamas net ir Poznaniaus žemėje (*Dźwina* J. Rozwadowski RS VI, 44). Somai, lybių ir estų protėviai, Dauguvos upę yra vadinę vardu **Veina* (Šv. d., 1921, Nr. 7–8, 135); plg. lyb. *Vēna* (ir Indrikio Latvio kronikos IX, 13 vardą Livones *Veina-lenses*) ir est. *Veinajõgi* „Dauguva“. Somai su *Veina* bus pasižinę iš krievų dar tuomet, kai jie patys upės vardą *Двина* dar tebetarė **Dveinā*.

Taigi, upių vardai rodo, šiaurės rytų slavėnų kalboje VI amžiuje dar tebebūta sveikų dvibalsių *au*, *ei* ir minkštųjų *k* ir *g*.

Kieviškasis Nemuno upės vardas *Нѣмънъ* (gud. Nio-man, kilm. Niomna; lenk. Niemen, kilm. Niemna) yra vieno senumo su upių vardais *Меречь, Лычeca* (ties Vitebsku) ir *Гуя*. Visi šitie vardai yra krievų kalbon įję VI amžiuje iš lietuvių kalbos.

6. Mano spėjimui (Šv. d. 1921, Nr. 11–12, 132), kad ieur. priebalsių junginys *sk'* (*k* palatalis) virsta lietuvių kalboje *šk*, prof. Endzelynas nepritaria. Jis mano iš *sk'* lietuvių kalboje atsiradus *š*, kam pritarią žodžiai *aišti, riešutas, maišas, gaišti* ir k.

Visi šitie žodžiai nėra tokie aiškūs, kad galima būtų drąsiai tvirtinti juos turint *š* iš ieur. *sk'*. *Riešutas* (pr. -*reis*) ir *maišas*, kaip kultūros žodžiai, gali būti skolytiniai iš tokios kalbos, kurioje po *i* priebalsis *s* (gr. *arya* „riešutas“.

¹⁾ Dėl *au* pavirtimo garsu *u* plg. somišką upės vardą *Laugaa* (suom. Laukaa), kuris rusų kalboje išvirto lytim *Luga* (Petrapilto gub.). Vadinasi, ir *Lugos* upės kraštai labai senai pasiekta slavėnų giminės.

skr. *mēṣāḥ* „avinas“, s. isl. *meiss* „krestis“) pavirsta garsu š.

Gaišti „sąumen, zögern“ vien tik del lot. žodžio *haereo* „haesi“ hangen, stecken, kleben, festsitzen“ (Fick Vgl. Wb. 14 414, Brugmann Grundr. 12 568, Walde E.W.² 359, Hirt Akzent 132) vesti iš prolytės **ghaisk-* nepriderėtų, nes lietuviškojo žodžio pamatinė reikšmė yra „gala gauti“, „dvėsti“, „schwinden, vergehen, sterben“. Dvėsimo, galo gavimo reikšmė paprastai išrieda iš „pūtimo“ sąvokos. Kad mūsų šaknies *gaiš-* reiškama „pūsti“, pirštu prikišamai rodo šie žodžiai: 1) žem. vėjo *atgaiša* „pūtimas“ J. Jablonskio šaltinis, ant *atgajszos* wieja 1851 m. Ivinskio Kalend. 40 a = 2) vėjo *atgaišas* Mos. = 3) vėjo *atgaišis* „wydmuch, ciąg wiatru“ J.

Taigi, *gaišti* „dvėsti“ neturi nieko bendra su lot. *haereo*. Šaknies *gaiš-* „pūsti“ || pūsti: dvėsti: sustipusiam, negreitam būti, sąumen“ elementas *gai-* || *gei-* pasikartoja ir kituose žodžiuose, pav.: 1) *geibti* „zdychač, mdleč“, la. *gaiba* „kvaiša, Törin“, *guibt* „ohnmächtig, matt werden“, 2) *gairinti* „smarkiai pūsti“, vėjo *pagáira* „atgaiša“ Dus., Leip., SN., 3) *gáistas* „dech“ posakyje: partrūko, parbėgo namo vienu *gáistu* „jednym tchem, однимъ духомъ = labai greitai“ Dus. = vok. *Geist* „dvasia“ iš ieur. **ghloistos*, 4) *gaimurys* „chyr-lak“ Kosl. 42 a, *gaimaruoti* „gaišti, sąumen“ J.

Aūšti, jei nėra vestinas iš ieur. prolytės *au-k-* (greta su *au-s-* žodžiuose: lot. *aur-ora*, gr. *héōs* iš **āusōs*, skr. *usráḥ*), reikėtų pripažinti esant kilusį iš ieur. *ausk-*. Šaknies varijantai *au-k-*: *au-s* „švisti: šviesti“ būtų tolygūs su žodžiais *kaušas*, skr. *kōṣaḥ* greta su s. isl. *hauss* „kiaušas, Schädel“. Greta su *qau-k* (lie. kauš-) ir *qau-s*, kaip rodo lietuvių *káukė* „Maske“ (Sálakas) ir *kaukėlė* „medinis bliūdėlis“ (Dusetos) būta dar ir trečios lyties *qau-q*.

Sen. islandiečių žodis *hauss* (iš ieur. **qausos*) visai dar nerodo, kad lietuvių *kaušas* turi š turėti būtinai iš ieur. junginio *sk*. Nuo *sk* mus apgina sanskrito kalbos žodis *kōṣaḥ*, rodąs pamatine lytimi buvus *qaukos*. Taip dalykui stovint aš nebesutikčiau paguldyti galvą, kad *aūšti* būtinai turi būti kilęs iš ieur. prolytės *ausk*. Mūsų *aūšti* gali būti ir šaknies varijanto *auk* vaikas.

Man vis dar atrodo, kad ieur. priebalsių junginiui *sk* (*k* palatalis) lietuvių kalboje atliepia *šk*. Būdamas senovėje *k* palataliu garsu turėjo asimiliuoti ir savo kaimyną *s*, t. y. iš *sk'* turėjo atsirasti *s'k'*. Iš *s'k'* ilgainiui turėjo išriedėti *šk'* ir pagalios *šk*. Del šitokio garsų kitimo galima palyginti latvių rytiečių žodis *gaška* „viešnia“ Kurm. 35.

BW. 17840, kilusis iš senėlesnės lyties *gask'a* < **gas'k'a* < **gask'a* < **gast'a* < **gastja* iš rus. ГОСТЬА.

Laiškas (dusetiškliai sako *láiškas*) ir *ieškoti* tegalima suprasti tiksliai iš ieur. prolyčių *loisk-* ir *eisk-* su palataliu *k*, nes vėlariis *q* būtų neperdirbęs *s* garsu š. Kur yra buvęs *sq* (su *k* vėlariu), tuose žodžiuose lietuviai turi *sk*, pav.: *tviskėti*, *viskėti*, *dreskiù*, *plėiskanos*, *suskis*...

Pastebėta (Endzelyno slav.-balt. etiudy 33 sk., Būga RFV. LXV, 303—307 = Baltica 2—6), kad *s* po *k* lietuvių kalboje pavirsta garsu š, pav.: *rukšlā* (bet džiuslā, gyslā), *lakštā* (bet gyvastā, mastā), *rūgštūs* (bet smalstūs)... Vadinasi, senajam *qs* (ieur.) lietuvių kalboje atliepia *kš*. Bet lietuviai turi ir kitą *ks*, kuris atsiranda iš ieur. *sq* (arba *sqʷ*) padėtyje prieš priebalsį, pav.: *dreskiù*, bet *drėksti*.

Naujasis *ks*, atsiradusis metatezės keliu, paprastai lietuvių kalboje nevirsta *kš*, ką ne tiek rodo *drėksti*, kiek neturįs greta savęs draugo su *sk* žodis *alksnis* arba *alisknis* (Dusetos). Pastarasis žodis vestinas yra iš prolytės **alisk-ni-s*, kurioje buvęs *k* rodo prūsų kalbos žodis *al(i)sk-an-de*. Del *k* elemento *al(i)sk-* gali būti palygintas uosio vardo elementui *k*, randamam žodžiuose s. isl. *askr* „Esche“, alb. *ah* (**aska*) „Buche“ greta su slav. (*j*)*asenb* ir lot. *ornus* (**ōsenos*) „uosis“.

Kad ir sutiktumėm, jog ir senasis *sk*, atsistojes prieš priebalsį (*blaikštosi*: la. garens *blaiskums* Wald. „laca“) pavirsta lietuvių kalboje *kš*, tai ir tuomet liktų š nesuprantamas žodžiuose *laiškas* ir *ieškoti*, nes tųjų dviejų *sk* niekuomet negauna atsistoti prieš priebalsį. Tas pat yra ir su priesaga *-iška-* (moteriškas) ir *-uška-* (Baltruškės „Dusetų par. bažnytkiemis“ || Baltrus). Ir ji niekuomet neatsistoja prieš priebalsį. *Kiška* tegalėjo atsirasti tiksliai iš ieur. prolytės **qis-ka* (*k* palatalis). **Qisqa* (*q* vėlariis) būtų lietuvių kalboje pavirtusi lytim **kiska* ir iki šiai dienai būtų išlaikiusi *s* dėl to, kad kiškos linksniavime niekuomet *sk* negauna atsistoti prieš priebalsį. Kad kiškos priebalsis š yra kilęs iš ieur. *s*, rodo germanų kalbos žodis *hisō(n)-*, iš kurio olandų (ndl.) kalboje atsirado *hijze*, *hijz* f. „kiška“ E. Lidén Le Monde Oriental V (1911) 195.

Taigi, mano spėjimas, kad liet. *sk* || *šk* vestini yra iš ieur. *sq* || *sk*, dar tebėra nesugriautas. Tam reikia daugiau faktų.

Ieur. *sq* aš randu žodžiuose: *dreskiù*, *lāskana* || rus. лоскутъ, *luskos* la. *lauskas* || rus. луска, *plėiskės* *plėiskanos*, *pluskos* la. *plauskas* lie. *pliauskā* „плаха полбно“ || rus. плюска, *viskėti* (uodega *vikst!*), *tviskėti* *tvieškia* *tviekti*, *suskis*...

Reikia ieškoti, ieur. *sk* žodžiuose: aiškus, ieškau, puškas, teškiu, trėškiu trāškana, vāškas, rėiškiu, reškiu rėkšti raškýti, rūškanas „ūkanas“...

7. Kad *skj* aisčių ir slavėnų kalbose virstų *stj* (Šv. d. 1921, Nr. 11-12, 132), prof. Endzelynas nenori tikėti Agreliui. Rus. пускитъ turįs *t* ne iš *k*, kurį randame žodyje пускать. Ir *t* ir *k* šiuose žodžiuose esą senoviniai. Grūtė (Paar) пускать || пускитъ niekuo nesiskirianti nuo grūtės *laiskas* || *лустъ*. Čia turime reikalo su paprastąja šaknies variacija, kur eina pakaitomis *sq* arba *sk* su *st*, pav.: norv. *vísk* „kuokšta šieno arba šiaudų“, skr. *věškah* || *věštah* „kilpa“, slav. *luska* || *lusta*, šved. *braska* „barškinti“, air *brosk* „grausmas“ || s. v. a. *brastōn*, s. isl. *brasta* „lärmen“ Persson Beitr. 330, v. a. v. (mhd.) *harsch* || *harst* „krūva“ I. c. 337, šved. *rosk* || s. v. a., s. saks. *rost* „Rost“, slav. *blěskъ* || *blěstěti* I. c. 339.

Tasai *sk* kaitaliojimas su *st* dar neverčia mūsų ir žodžiuose *iszczias* „aiškus“ (*i* gali būti ir ilgąs) ir *tūščias* būtinai ieškoti *st*. Del *tūščio* reikia pasakyti, kad jis *šč* turi ne iš *stj*, o iš *štj*; plg. n. pl. *tušti*, infin. *tūštinti*, *tuštėti*. Tasai *št* verčia mus manyti, kad *tūščio* esama kilusio iš prolytės **tuškjas*, kuri yra išriedėjusi iš ieur. lyties **tuskjō-s* (su *k* palataliu) = skr. *tucchyāh* „tuščias“: avest. *tusa-* „tuščiam, silpnam tapti“ iš ieur. **tuske-* greta su avest. *taoš-* „tuščiam būti“ iš ieur. **teus-* „pūsti, dvėsti“, iš kur slav. *tjuxъ* „lenk. *cuch*“, *tušti* (lie. vėjas *taūsosi*, *apsitaūsė* „liovėsi, užpoiloilė“, *тъх-* (rus. за-тхлый, тохлый).¹⁾

Spėjant iš *tuščio* reikėtų manyti, kad ieur. junginio *skj* (su *k* palataliu) pavirsta lietuvių kalboje *štj* (*šč*), o indo-europiškojo *sqj* (su *k* vėlariu) palikta sveiko. Tokiu būdu galima būtų sutaikinti žodžiai *čiaudėti* (*č* žodžio pradžioje iš *šč*-, kam pritaria Tverečiaus par. džiukų *ščáušėti* „čiaudi“ 3 praes.)²⁾ ir *tūščias* su *skiautis* (ies), *skiaūbras* (arklys „plonos nugaros“, *skiaubrōs* madōs *kiaulė* Dus.), *skiaūsčias* adj. Dus. „z ukosa“, *skiaūrė* „Fischhälter, садокъ“ Kv.

Lietuvių *tuščiam* latvių kalboje atliepia *tukš* (rašo: *tukšs*), kurs, be abejo, yra kilęs iš **tušks*. Iš lyties **tušks* (pralativ. **tušk'as*) del metatezės dėsniu (reškiu || rėkšti,

¹⁾ *Tuščias* „pusty“ kilęs yra iš šaknies *teus-*, *tous-*, *tus-* „pūsti, dvėsti“. Rusų *pustoj* ir lenkų *pusty* „tuščias“ vestinas yra irgi iš šaknies reiškiančios „pūsti: pusti“: lenk. *puchnąć*, *pycha*, *pysk*, liet. pučiu ir puntur, pūslė, puškas, papauškas. Lenkų kalbos žodžiui *pusty* prūsų kalboje atliepia *pausto* nom. s. f. „wild, laukinė“. Lie. *pūstas* „tuščias“ ir la. *puosts* yra slaviškos kilmės žodžiai.

²⁾ Žodžio pradžioje *šč-* ir slaviškosios kilmės žodžiuose virsta *č* pav.: čyras „gud. ščyry“, *čėstis* „ščastje“, *čėdyti* „ščaditi“, *čiepyti* „szczepić“.

teškiù || tēkšti, pāuškulē, pāpauškas || pūkšlē, pópūkšlē RFV. LXXIII, 339) turējo atsirasti *tukšs*. Kad *šk* išvirstama junginiu *kš* ir prieš *s*, rodo šie žodžiai: takšóti, barkšóti, trakšóti (gīrres trakszoļē DB. 12, 29), brūkšóti, kilusi iš **tašk-só-ti* (plg. taškaū, teškiù), **baršk-só-ti* (plg. bárška), **trašk-só-ti* (plg. traškēti), **brūšk-só-ti* (plg. brūškūoti, brūškinti). Formantas -*só-* čia tas pats kaip ir veiksmažodžiuose: *niūk-só-ti* || niauktis, *dryb-só-ti* || dribti, *vyp-só-ti* || viēptis, *mirk-só-ti* || mīkti...

Senovėje latviai turėjo sakyti *tukšs* (nom. s. msc.), bet **tušk'a* (nom. s. fem.). Tas dvejojimas buvo gyvenimo išlygintas į *tukšs*, *tukša*.

Žodžiui *čiaudėti* (iš *ščiaud-*, ieur. *sk(i)eud(h)-* su *k* palataliu), kaip rodo *tukšs* (iš **tušk'as*), latvių kalboje turi atliepti *šk'aūdēt*. Vadinasi, latvių kalboje duoda vieną rezultatą ir ieur. *skj* ir *saj*, kuriems lietuvių kalboje atliepia *štj* > *šč'* ir *skj* > *sk'*.

Jei žodynų *skiaudėti* „čiaudėti“ yra tikras kalbos faktas, tai santykis su (*š*)*čiaudėti* bus tolygus šių žodžių gručių santykiui: kleīvas || šleīvas, gnáibyti || žnāibyti, slav. kloniti || sloniti, klausyti || la. sludināt, slav. slyti, slav. čerda „tržoda“ || skr. *čardha-h* „Herde“. Vadinasi, indoeuropiečių prokalbėje būta dviejų šaknies variantų: *sk(i)eud(h)* ir *saj(i)eud(h)*.

Taigi, mano (ir Agrelio) spėjimas, kad ieur. *skj* virsta lietuvių kalboje junginiu *štj* (Agrelis rašo *stj*) > *šč'*, nėra dar sugriautas.

Ikį šiolei vis dar nėsmi tikras, kad latvių kalboje *stj* (ir *štj* iš ieur. *skj*) iš tikrųjų būtų pavirtęs garsu *š* (aušāt „ausčioti“, rīkšu „rykščių“). Latvių rytiečių žodžiai *gaška* < rus. *гостья* ir *m'īškōš* „mieščionis“ (Ciskodas) daug. *miškonr* (N. Rancans Kas nutyka Liurdā. Piterburgs 1907, p. 43) rodo, kad *stj* virstama *šk'*. Latvių rytiečių žodžiui *m'īškōš* rašomojoje kalboje turėtų atliepti lytis *miešk'ānis*. Tas žodis yra paskolytas iš krieių kalbos tuomet, kai krieivai žodį *мѣщане* tebetarė **mēstjāne*.

Kad senovės krieių kalboje (VI—VIII amžiuose) tebeturėta *tj* dar neišvirtęs garsu *č* (свѣча „žvakė“ || свѣтити) rodo suomių kalba su savo kėlnių vardu: *kaatto* „Hūfte, Hüftbein, Lende“, pl. *kaattiot* „leinenė Hosen, Unterhosen“, kar. *koad'iat* „Hosen, Unterhosen“, olon. *koad'ied* „Unterhosen“, veps. *kadjad* „Unterhosen“. Suom. *kaatto* rodo, kad pirmosiomis krieių (šiaurės slavėnų) susidūrimo dienomis su suomiais sakyta dar ne rachi (n. pl.), bet **gātjā* (lenk. *gacie*, bulg. *gašti*). Vengriškasis kėlnių vardas *gatyá* (O. Asbót Izv. VII 2) irgi rodo, kad ir pietų slavėnų (sīrbų,

bulgarų) dar apie 895 metus (tuomet vengrai įsikūrė naujojoje tėvynėje) tebebūta sveiko *tj* (srb. *gaće*, bulg. *gašti*).

Krievų kelnėmis vėliau nei suomių, karielių, oloncėnų (suom. *aunukselaiset*) ir vepsių pradėta mūvēti vadžiū ir estų. Pastaridvi tauti krieviškomis kelnėmis ima mūvēti tiktai tuomet, kai pačių krievų kalboje *gājā* pavirsta lytim *gāčā* arba (pliskuvėnų tarmėje) *gācā*, ką rodo vad. *kaatsat* „Unterhosen“ ir est. *kaats*, *kaatsas* „Schenkel eines Ochsen; Pumphosen“.

Jeigu *stj* latvių kalboje iš tikrųjų kuomet norint virto *š*, tai tas turėjo atsitikti dar prieš atsiradimą Latgaloje krieviškos kilmės žodžio *mieškānis* (sen. kr. *městjane* n. pl.), t. y. prieš X amžių.

Iš *stj* turime *š* dar žodyje la. *burši* (greta su *buršk'i*) BW 32367, 1 var. „*aegopodium podagraria*“, kuris gali būti skolytinis iš sen. krievų žodžio *бърсто-* (kamienas) „борщ“.

8. Latgalos miestą „Рѣжица“ Ciskodo parapijos (Latgaloje) lietuviai iš tikrųjų vadina ne † Ražytė¹⁾ (Šv. d. 1921, Nr. 11—12, 133), bet *Rėzītē*, kuri savo galūne sutaria su vokiškuoju vardu *Rositten*. Prof. Endzelynas man rašo, kad Rėzytę vietos latviai iš tikrųjų vadina *Rėzekne* ir kartais net *Rēsne*. Man *Rėzeknės* vardas su ilguoju *ē* pažįstamas iš BW. 29132,3 ir Konverzacijos vardnėca 48,2541.

Rėzekne kilusi yra iš senesnės lyties **Rēzīt(i)ne* (sc. pils) „Rėzītės upės pils“ (adj.); plg. lie. *tverėčinis* || Tverėčius, *pilviškinis* || Pilviškiai.

Su *Rėzītēs* vardu Ciskodo lietuviai turėjo susipažinti dar tuomet, kai vietos latviai upę (ir jos pilį) tebevadino **Rēzīte*. Šiandie Ciskodo latviai tą vardą ištartę **Rēzēite*, nes jų šnekteje *i* pavirto dvibalsiu *ei*: *čėirul's* „cīrulis“, *l'ėikste* „līksts“. Pastaruoju du žodžiu Ciskodo parapijos lietuviai ištaria *cyrulis* ir *lykstē*. Ir tuodu žodžiu, kaip ir Rėzītē, lietuvių bus pasiskolę iš ciskodiškių latvių dar prieš *i* pavirtimą dvibalsiu *ei*. Kada Latgalos latviai pradėjo versti *i* dvibalsiu *ei*, galės mums tikrų žinių suteikti latvių kalbos istorininkai.

Didelį žodžių *Rėzītē*, *cyrulis* ir *lykstē* senumą rodo jų priegaidė ir kirtis. Pasirodo, kad lietuvių įsikūrimo gdynėje latvių kalboje dar tebebūta tos pačios kirčio vietos, kaip ir lietuvių kalboje. Vadinas, tuomet latvių dar tebetaryta *Rēzīte* (dvitaškiu rejškiu kirčio vietą) ir *līkstē*. Tuomet priegaidžių (intonationes) tebebūta abiejose kalbose

¹⁾ Tas atsitikimas rodo, kad ne visuomet galima pasitikėti savo atmintim.

vienodu: *cyrulis* || *la. cīrulis, līksti* (ar -y?) acc. s. || *la. liksti*. Ir tas fakts, neliečiant kitų, irgi rodo, kad šių dienų lietuvių tvirtapradės (fallend) priegaidės kitą kartą būta tvirtagale (steigend, gedehnt), o tvirtagalės — tvirtaprade.

Rėzýtės upė išteka iš ežero, kurio vardą Endzelynas rašo *Rāznā*. Šio ežero vardą aš esmi girdėjęs Ciskode iššariant *Rāzna* (taip bent man rodėsi). Latgalos latvių tarmėje *Rāzna* tegalėjo atsirasti tikrai iš senėlesnės lyties *Rēzna*.

9. Magazin der Lett. liter. Gesellschaft XX 3 (Mitau 1905), 120 p. praneša, kad Kėsyse (*la. Cēsis, vok. Wenden*) „gintaras“ esąs vadinamas vardu *glīsis* „Bernstein“. Tas vardas primena mums germaniškai lotyniškąjį Plinijo gintaro vardą *glēsum*. Tacitas (Germ. 45) liudija, kad ir áisčiai (*Aestiorum gentes*) vardu *glēsum* vadiną gintarą (*lot. sucinum*).

De' *glisio* yra jau rašę: K. Būga Aist. st. 1,8, A. Becenbergeris KZ. XLIV, 291, J. Endzelynas Finn.-ugr. Forsch. Anz. (mano Aist. studijų recenzijoje) 29.

K. Miülenbachas *glysio*, vjsur ieškodamas ir klausinėdamas, niekur negalėjo antsiklausti. Visi jo korespondentai sakėsi niekur *glysio* negirdėję. Del to Miülenbachas net buvo paskelbęs antrąjį gintaro vardą *glysi* įtariamam žodžiui, kienu noris pramanytu.

Glýsio, pasirodo, nėra įtartino žodžio. Prof. Petras Šmidtas rašo man iš Rygos 1922 m. sausio mėn. 6 dienos laiške: „*Glisi* gan es neesmu pats nekur dzirdėjis, bet tą tomēr neturu par izdomātu. Jau Lange savą vārdnīcā raksta: „*Glihse* (obsoletum) Börnstein“ 125 l. p. Šis vārds palicis neievērots tādēļ, ka Lange savā latv.-vācu vārdnīcā loksni no 111 l. p. līdz 126 l. p. ir pārdrukājis otrreiz, kur tad ir izlaidis nevien *glisi*, bet arī daudz citus vārdus. Manā eksemplarā ir abas loksnes, bet daudz eksemplaros pirmās trūkst. Otrā loksne ir izlaisti daudz pareizi vārdi, tā kad arī *glisis* nebūs nepareizs, ja Vinter'a kundze to vēl tagad kur ir dzirdējusi.“

Taigi Langēs¹⁾ latviškai vokiškosios žodyno dalies (Mintauja 1777 m.) žodis *glise* rodo, kad ir Kėsų apylinkės žodžio *glīsis* nėra pramanyto. Ir *glīsis* ir *glise* yra tikri žodžiai. Neturime teisės įtarti, kad *glisi* būtų pramanę patrijotai latviškai Tacito áisčių (*Aestiorum gentes*) kilmei įrodyti. Tokio įtarimo nenaudai liudija Langės *glise*. Falsifikatoriai *glisės* vietoje būtų paleidę **glēse* arba **glēze*, nes ta lytis yra artimesnė Plinijo ir Tacito žodžiui *glēsum*.

¹⁾ Iš Langės žodyno ištraukų duoda prof. P. Šmidtas knygoje „Rakstu krājums XVI. Rīga 1912“, 21—58 p.

Plinijo *glēsūm* „gintaras“ laikomas yra germanišku žodžiu ne tiktai dėl to, kad pats Plinijas sako jį germanišką¹⁾ esant, bet ir dėl to, kad ir vėliau germanai žodžiu *glēsa-* arba *glēza-* ir *glasa-* tebevadino gintarą: sen. angl. (anglosaks.) *glaer*, pl. *glaesas* „gintaras; sakai“, s. v. a. *glas* n. „stiklas; gintaras“, v. ž. v. (mnd.) *glār* „sakai“, s. isl. *gler*, s. saks. *gles*, s. angl. *glaes* „stiklas“ || air. *glain*, *gloin* „stiklas, krikštolas“ iš **glas-in-*.

Tacitas sako, kad ir aiščiai (Aestiorum gentes), nuo kurių vardo „das Frische Haff“ lietuviui vadina *Aismarėmis*, t. y. aiščių măriomis, *glēso* vardu vadinę gintarą. Tacito liudijimu, man rodos, nereikėtų abejoti. Latviai savo žodžiu *glisis*, *glise* rodo, kad senovėje *glēso* vardo nebūta svetimo Baltijos pajūrio aiščiams, arba baltams. Vokalizmas (germ. ē: latv. ī) rodo, kad latvių kalbos žodis *glisis* negali būti savas žodis, nes tuomet būtų **glēsis*. Kadangi latviai su Gintaro žemės (la. Dzintara zeme BW. 13282), tosios Plinijo *insula Glaesaria*, germanais niekuomet nėra buvę kaimynais, tai jie žodį *glisis* bus gavę iš savo kaimynų prūsų kalbos. Prūsai su *glsio* vardu gavo susipažinti iš senųjų Gintaro žemės (*insula Glaesaria*) gyventojų germanų rytiečių (gotų). Gotų kalbos žodis **glēsaz* prūsų kalboje turėjo pavirsti lytim **glisas*, iš kurios vėliau turėjo išriedėti lytis *glisis*. Dėl galūnės -as pavirtimo į -is plg. elbingiško žodyno žodžius: *snaygis* „sniegas“, *ladis* „ledas“, *Deywis* „Dievas“, *grobis* „gróbas“, *stogis* „stogas“, *attolis* „atolas“, *malunis* „malūnas“, *wilkis* „vilkas“, *caymis* „káimas“, *warnis* „varnas“ ir k.

Gotų kalboje garso ē būta labai ankšto (W. Streitberg *Gotisches Elementarbuch* 5. und 6. Aufl. Heidelberg 1920, S. 58), o prūsų pietiečių tarmėje ē būta plataus, ką patvirtina elbingiško žodyno rašyba *ea* ilgojo ē vietoje, pav.: *geasnis* „Schnepe“ = la. *dzėsnis*, pr. *peadey* „Socken“ || lie. *pėdėlis* „Socke“, pr. *seabre* „Zärte“ = lie. **žėbrė* || *žióbris* „Zärte“ (dėl e kaitaliojimos su o plg. lie. *šėkas* || pr. *schokis* „Gras“). Gotų kalbos ankštajam ē išreikšti netiko prūsų platusis ē (ea), todėl jie garso ē vieton turėjo pakeisti savąjį i. Dėl to gotų kalbos žodžiai **glēsaz* „gintaras“ ir *ēla* „yla, Ahle“, kaip teisingai yra pastebėjęs mano draugas prof. M. Fasmeris (Max Vasmer) „Švietimo darbe“ (1922,

¹⁾ Plinius XXXVII, 42 rašo: Certum est gigni in insulis septentrionalis oceanī et ab *Germanis* appellari *glaesum*, itaque et ab nostris ob id unam insularum *Glaesariam* appellatam Germanico Caesare res ibi gerente classibus Austeraviam a barbaris dictum. O. Schrader, *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*. 2 Aufl. Strassburg 1917, S. 97.

Nr. 3—6, p. 272/4), turėjo pavirsti prūsų kalboje lytimis **gl̥sis* (iš ko vėliau atsirado *gl̥sis*) ir **ilā* (iš ko Elbingo žodynėlio lytis *ylo* „Ahle“). Latviai *gl̥sī*, kaip ir kitus gotiškiosios kilmės žodžius (*alus*), bus gavę ne tiesiog, bet per prūsus. Mūsų *ýla* ir latvių *il̥ns* yra gotiškios kilmės žodis, patekusių lietuvių ir latvių kalbon irgi per prūsus, kurie vieni tėra buvę gotų kaimynais (Sv. d. 1921, Nr. 5—6, 27).

Gl̥sis ir *ýla* dėl pačių balsių iš bėdos galima būtų laikyti ir savais žodžiais; mat, retkarčiais lietuvių kalboje balsis *é* kaitaliojasi su *y*, pav.: plėšti || plýšti, trėkšti || trýkšti, rėžti || parýžti (Mėnuo *parýžo* „pradėjo dilti“ Mos., Kretinga; mienesi *pariža* v. mienesi pajeme i desciu KosL. 133 a). Bet ir tasai balsių *é* || *y* kaitaliojimas žodžių *gl̥sis* ir *ýla* aištiskumo negali apginti, kadangi juodu yra kultūros žodžių, kurie paprastai vienos tautės esti skolinami nuo kitos. Be to, kultūros istorija mums rodo, kad indoeuropiečių prieš suskilimą atskiromis tarmėmis dar nepažinta nei gintaro, nei metalinės *ylos*. Kultūros istorija rodo tuodu žodžių esant skolytiniu. Tam pritaria ir fonetika.

Plýšti, *trýkšti* ir *parýžti* visai nerodo, kad kiekvienas žodis, kurio šaknyje yra *é*, greta savęs turėtų sau dar ir varijantą su *y*. Žodžiams gėda, tėvas, sėmens, šėkas, vėtra nėra lietuvių kalboje varijantų su *y*. Tie trys su *y* lietuvių kalbos veiksmazodžiai yr ne senovės veldėmė iš indoeuropiečių prokalbės, bet velesnėsios gadynės naujadaras (Neubildung), kuriam padėjęs yra atsirasti balsio *e* kaitaliojimas su *i* šiuose veiksmazodžiuose: *kristi* || krečiū krėsti, *igr̥sti* || gresl̥ių gr̥esti, *kilti* || kėlti, *rimti* || reñti...

Krečiū, keliū: kristi, kilti = plėšti: x. Iš čia matyti, kad *x* = plýšti.

Talgi, iš visa ko matyti, kad *gl̥sio* ir *ylos* esama svetimo žodžio, gauto iš gotų kalbos.

Šaknies *ghl̥s-* (germ. *gl̥sa-*, *gl̥sa-* „sakai, gintaras, stiklas“) vaikų Lietuvoje nelabai girdėti. Tiktai Akelalčio (Akielewicz *Głosownia Itewska* 176 = K. Būgos Aist. st. 18) žodis *gluosà* „bursztynowa żółta farba“ galėtų būti germaniškojo gintaro vardo **gl̥sa-* giminaitis, jei, žinoma, tasai žodis nėra pramanytas. Akelalčio „*Głosownia*“ pramanytų žodžių pilna prikimšta.

Jei *gluosà* yra nepramanytinis žodis, tai ji tuomet bus vienos giminės su *gluosniu* „salix“ (Endzelynas Izv. XV 2, 220, Būga Priesaga ūnas 428): *gluosis*-, *sio* Jūžintai = pr. *glossis* „Haarweide“, *gluosna* AnS. 78

99. Gabija ir kiauras.

1. Dėl *gabijos* mokytojas A. Giedraitis rašo man iš Jurbarko 1922 m. V. 21 dienos laiške:

Gabijà — grabnyčia, rankomis lipinta vaško žvakė („mat, kitą syk žmonės nemokėjo kitaip žvakių dirbti“). „Stuba apšviesta su *gabijà*“ (tai esq iš „racijos“ žodžiai). Iš dainos: šviesiai dega *gabijêlê* ant balto stalo, gailiai verkia seserêlê rūtelių daržely. (Skirsnemunė, Narkūnai, Gėlg. v.).

Esq „racijų“ ir dainų, kur minima *gabijà*. Patyrinėsiu. Beje, seniai labai gerai žino, kas ta *gabijà*, tai buvusi vartojama seniau, „dabar, sako, viską naujai vadina, tai ir *gabijos* nesakom“.

2. *Kiáuras*, la. *caĩrs* „durchlöchert“: r. чуръ „riba, siena“, чурка „nuokarta“ Mladenov Stud. 162.

94.

Pradžia 211 — 230 p.

20. La. *lāma* „Pfütze“: sirb. *vłaga* „Feuchtigkeit“, v. ž. v. (mnd.) *włom* „trübe“ 123. *Lomà* (ōs, lōmq) „nizina, dolina, doľ“ RFV. LXVI 225, LXXI 56, la. *lāma* (Bielenstein Lett. Spr. I 54) drauge su s. rus. лѡмъ „bala“ (Срезневский Mat. II 46) neturi nieko bendra su sl. žodžiu *volga* „vilgšnumas, blara“.

Lietuviui *lomà* sunku atskirti nuo veiksmazodžio *limti* „lūžti“, *lėmti* „skirti“, *laminti* „lāmdyti“, *āplamū* „ogulnie“, la. *lamata* „Mausfalle“, sl. *lomiti* „brechen“.

Balsių kaitaliojimos atžvilgiu *lomà* || *lėmti*, *limti* niekuo nesiskiria nuo šių žodžių: *tvorà* || *tvėrti*, *tvirtas*; *skolà* || *skelėti*, *praskilęs*; *vorà* || *vėrti*, *virtinė*.

21. *Lugnas* „geschmeidig“: la. *valgs* „Viehstrick“, skr. *vrjina* „krumm“ 94. Kad *lugnas* būtų kilęs iš prolytės **wlgnos* (lietuviškai būtų *vilgnas!), lietuvių kalbos tyrėjas negali įtikėti, nes čia yra iš dvibalsio *eu* || *ou*. Plg. sl. *luga* „sumpfiges Wiesenland“ (l. *lug*, polab. *läug* „Weide, Wiese“; lietuviškai būtų *laugas): lie. *liūgas* „trzęsawica“ Jst., „лужа“ Kv., „Morast“ KV. II 69, „sumpfiger Dreck“ I 305, „dickflüssiger Kot“ I 707: islyr. *luga* „Sumpf“ G. Meyer IF 1,323 : la. *Ludza* (lietuviškai būtų *Lugia) — ežeras ir upė (Pededzės intakas).

Užuoat *liūgas* turėtų būti *liūgas* („лужа“ J. Jušk. žodynas, „vanduo išėjęs iš upės ir užliejęs pievas“ Raudondvaris netoli Kauno: *Lūgai* an kelio pasidarė. Rudaminā). Minkštą *l* *liūgas* bus gavęs iš nebeišlikusios lyties **liaūgas*.

22. La. *mākt* „drücken“: s. bulg. *mazati* „schmieren“: vok. *mache* 48. Ką bendra turi tie trys žodžiai? Prie šitos draugės betrukę pridėti dar ir lie. *moku* = la. *mācu*!

23. *Miētas* „Pfahl“ (Hirtas rašo mietas!): s. isl. *meidr* „Baum“, lot. *mēta* „pyramidenförmige Figur“ 61 : *mēdis*

„Baum“ 162. *Miētas* = la. *miets* „kuolas, Zaunpfahl“ neturi nieko bendra su senovės kalbų žodžiais, nes jis tėra jaunas darinys iš veiksmazodžio **miēti* = la. *miet*, *mienu* „kalu kuola, bedu basl“ Izv. XVII 1, 35.

24. *Nugarā*, „Rücken“ : sl. *gora* „Berg“ 56. Tokia nesąmonė (Unsinn) paleisti tegali tikrai toksai kalbiniškas, kuris nieko nenutuokia apie lietuvių kalbos šnektas.

Kad žodis *nūgara* (nugaros aš nepažįstu!) būtų sudėtinis, tuomet žemaičiai sakytų **nūgara*. Iš tikrųjų, žemaičiai, kaip ir augštaičiai, sako *nūgara* RFV. LXVII 239 = suom. *nukero*.

25. *Oras* „Luft, das Freie“: lot. *aura* 66. Persson'as mūsų *orą* veda iš prolytės **āuras*, su kuo norėtų sutikti ir Hirtas, bet jis mano, kad *oras* būsiąs dar nenustojęs teisės būti lyginamu ir su skr. žodžiu *ārād* „von ferne, aus der Ferne“.

Oras (ryt. *orañ* „laukan“, *oriē* „lauke“, la. *ārā* „draussen, im Freien“) senovės lietuviui dar neturi šiandieninės žodžių „Luft“, „Wetter“, „воздухъ“, „погода“ reikšmės. Senovėje *oru* vadinta „arimas“¹⁾, „artas“ laukas, „Ackerland“, „пахотное поле“. *Oro* su *orē* (nom. s. *orē* „arimas, Pflügen“ Dus., Kv., SInt. ir *orē* SN)²⁾ nieku būdu negalime atskirti nuo veiksmazodžio *ariū*, *ariaū* (ir *oriau* Tverečius), *arti* = la. *art* „pflügen, пахать“ Aist. st. 97, 207.

Latvių dainose *oro* dar ir šandie tebėsama „ariamio“ lauko, „Ackerland“: Kas man deva *āra* žemi sila zemes arājam BW. 11218 „kas man devė (davė) *oro* (artą, dirkt) žemę šilo žemės artojui“; Pulkiam auga purva bėrzi, reti vien *āra* bėrzi BW. 14247,3 „pulkais augo purvo bėrzi, reti beržai, reti (augo) vien tik *oro* (ariamios žemės) beržai“; *āruos* māsa užaugusi, aizved pura maliņā; *āruos* austas villainītes plūkāj purva žagariņi BW. 22347 „*oruose* (arimuose, ariamuose laukuose) sesuo užaugusi, nuveda (j) purvo pakraštēlin; *oruose* austas vilnonēles plūnkia (drasko) purvo žagarēlai“; Neduod, Dievs, taut *āriņu* brātu āres maliņā BW. 10388,1 var. „teneduoda Dievas tautų **oreliu* (ariamų laukų) broliu **orēs* (ariamio lauko) pakraštēlyje“.

Taigi, *oras* senovės lietuviui yra „arimas“, „ariamias“ laukas, o *laukas* „Feld, поле“ — girios arba medžio³⁾ „lau-

¹⁾ *Arimas* der gepflügte Acker R. I 7: Išvayk žąslokus iš *arimo*. Nuėjo per *arimus*.

²⁾ *Orē* das Pflügen M. I 11. Pflügen *orē* R. II 278. Da dienai (ilko) *orēs* Astrauckinėj Dus. wadinusi... gļobiejō gywoistū, *orēs* ir jāvā DB. 94, 21.

³⁾ *Medžias* „Wald, las“ Valkininkas, Dieveniš'ls, Lazūnai.

kymė" 1): *laukas* = *la. lauks* adj. „turis kaktoje šviesią žvaigždę, mit einer Blesse versehen“.

Senovės *aklojo* 2) medžio gyventojui girios proguma „Lichtung, lenk. *biel*“ iš tikrųjų turėjo būti *laukū*, t. y. girios *aklumōs* „šviesuma“ arba „baltuma“ (lenk. *biel* „laukymė, proguma, прогалина“; *biafy* „baltas“); gr. *leukós* „licht, weiss, klar“, lot. *lūx* „Licht“, got. *lauhatjan* „leuchten, blitzen“, skr. *roká-* „Licht, Helle“, *loká-* „freier Raum“, sl. *lučb* „spindulys“, *lučina* „žiburys“, pr. *lauxnos* „žvaigždės“ (avest. *raoxšna-* „šviesus“).

Girios arba medžio „ariamą“ *lauką* „próšvaikštę, Lichtung, biel“ senovės lietuviai pramena *óru*. „Diriamajai“ žemel jie duoda *diřvos* vardą.

Senosios Lietuvos *mėdžias* 3) „giria“ sudaro „sieną“, „Grenze“ (r. *межа*, l. *miedza*) tarp lietuvių ir slavėnų sodybų, augdamos jų tarpe (in der *Mitte*), jų viduryje, būdamos jiems vidurinis, t. y. lot. *medius*, gr. *méssos*, skr. *mádhyā-*, got. *midjis*, s. v. a. *mitti* „der mittlere, средний, vidurinis“.

Reikšmės kaitaliojimos *mėdžias* „giria, Wald“ || sl. *medja* „siena, Grenze“ || lot. *medius* „vidurinis, der mittlere“ atskartoja ir kitoje žodžių giminėje, būtent: s. isl. *viđr*, s. v. a. *wittu*, air. *fid* „giria; medis“ || lie. *vidūs, vidurys* „Mitte“ 4).

26. *Rāgana* „Hexe“: s. isl. *ragr* „böse, feige“, *argr* „feige, weibisch“ 157. *Raganos* (la. BW. 29563, „Dienas Lapas“ etn. pielikums 1893 II 21—26, III 39—45) drauge su la. *pa-ragana* „Seherin“ (žile liela *paragana* BW. 2581 var.), *pareguone* BW. 2581 ir *paraguone* 2581,1 var. „pramatančia ateitį moterim“ nieku būdu latvis negali atskirti nuo veiksmazodžio *pa-redzēt* „pramatyti ateitį, spėti, voraussehen, wahrsagen“ BW. 153, 9162, 17724: Gauži raud tā meitiņa, kura brūte šuoruden. Vai tā jau *paredzēja*, kā tai ies dzīvuojot? BW. 11833 „gaudžiai rauda ta mergelē, kuri nuotaka šī rudenī. Ar ji jau *pramatē* (prajautē), kaip jai eis gyvenant?“.

Kaip *rāgana* turi vardą nuo *regėjimo*, taip lygiai ir jos draugė *вѣдьма*, l. *wledźma* — nuo *išvydimo*: *видѣть*, l. *widzieć* || *wiedzieć*, pr. *waidimai* „žinome“, lie. *vėidas, iš-vysti, vaidinti, veizdėti*.

1) Kvėdarnos parakvijos žemaičiams *laukymė* yra proguma „biel“ = medžių retuma girioje, aikštė, „Lichtung im Walde“, „próšvaikštė“ (Leipalingio par.).

2) *Aklas* medžias „gluchoj les“ Valkin.

3) Prūstiškai *median*, latviškai *mežs* „giria, Wald“.

4) Čia pridėra ir lot. *di-vido* „atskiriui, atskiedžiu“, *viduus* „atskirtas, kuriam atimta“, skr. *vidhurá-* „atskirtas, attokus“, lot. *vidua* „našlė, Wittwe“.

27. *Rakinti* „schliessen“, *rāktas* „Schlüssel“: gr. *arkēo* Jot. *arceo* „verschliesse, wehre ab“, *arx* „Burg“ 26. 147. *Rakinimo* lietuvis negali atskirti nuo veiksmazodžio *ràkti* „stochern, kratzen, stechen“, la. *rakt* „graben“, Šviet. darbas“ 1921, Nr. 11—12, p. 68: *raktūvas* „virbalas, žasies sparno kaulas kuodeliui prie verpstės prisegti“ Kv., „pypkai rakti virbalas“ Als.: Ankstybāsis dantis *rakinē*, vėlybāsis akis *krapštinē* Als. = ankstybāsis dantys *rakinie*, wielibāsis žiowau DA. 39.

Senovėje *rakinti* skrynią, duris nieko kita nereiškę, kaip tik su tam tikru raktuvu „krapštuku“, vadinamuoju *raktu*, užsklēsti ar atsklēsti iš *rakinētq* sklāstj (veike Dus., šovq Leip. „заковать“).

28. *Ritū risti* „rollen“: lot. *rota* „ratas“ 83. *Ritiņas* nieko bendra neturi su *ratū*, nes pirmojo žodžio negalima atskirti nuo šių jo giminaičių: *riēta*, *rietėti* „rollen, катиться“ Dus., Kv., SInt. || *riečiū*, *riēsti* „winden, rollen, wickeln“ || *raityti* „vielfach rollen“.

29. *Sietas* „feines Sieb“ (Hirtas rašo *siētas*!): s. v. a. *seita* „Strick“, skr. *sinōti* „bindet, bindet los“ 60. *Sietas* turi vardą ne nuo „siejimo“ (*stēti* „rišti), bet nuo *ssōjimo* *sijojimo*: *sēju* „ich sāe“ = sl. *sějō* „ich sāe = ich siebe“ (r. сѣю, сѣять).

Sietas „Sieb, сито“ neturi nieko bendra su žodžiais *siētas* || *saītas* „Strick“.

30. *Sijōti* „sieben“: gr. *sāō*, *diattāō* „siebe“ 143. Kadangi graikų kalbos priebalsiui *ss* (*sāō* iš **ssāō*), kuriam šnektosei atliepia *tt*, ir *s*, kuris kaipo *s* ir šnektosei išlieka niekuomet neatliepia lie. *s*, tai negali būti ir kalbos apie tų žodžių giminumą.

Sijōti pridera prie veiksmazodžio *sēju* „sāe“ giminės: sl. *sějō*, *sējati* „sėti: sijoti“.

31. *Styrti* „erstarren“: lot. *stiria* „erstarrter Tropfen“, skr. *stīmā-* „trāge“ 135. *Sustyres* „erstarrt, steif“ Kv. (skalbiniaī *sustyrę* KV. 1405), *prastyres*, rusi „lang gewachsen und schwang“ R. II 237 turi y ne iš dvibalsio, bet iš *e*: *ster-* || *star-* || *stir-*: *stērti* „grabcieć“ *pastērti*, apmirti „zmarwieć“ DŽo., nu szaltio ir diegsmies *pastierī* sījonaj DB. 40, 6, ā ākys *pastēre* „starr“ Linkm., *sterežiōtis* „sich anstrengen“ Erz. || *starinti* „erigere penem“ Kv., traukia jautis... *pasistarines* J 545 „iširėžes“ || linaī *pastiri* „negerai išminti pastyrę“ Kv., pas jį viskas *pāstira* „netvarkoje, išmėtyta“ SN., Višakio Rūdā, *stīrvelioti* „nepasiduodamas tvirtinti behapten“ SInt. Plg. dar: gr. *stereōs* „starr, hart, fest“.

¹⁾ Sklāsčių yra *raučiuotų* ir *skylėtų*. Sklendžiant tokį sklāstį būtinąs yra *rkimas*, t. y. badymas *raktu* į rančius ir skylės.

v. a. v. (mhd.) *star* „starr, steif“, sl. *stǫrny* „ražlena, lenk. ścierń“, *stǫrvo* „strigtas, maita, lenk. ścierwo“.

Prie *pastyrėlio* giminės pridera dar ir *storas* „dick, grob, stark“ = sl. *starz* „alt“.

32. *Švinas* „Blei“: gr. *kýanos* „dunkelblauer Stahl“ 139. Sl. *svinьсь* „plumbum nigrum“ rodo, kad *švino* balsis i yra silpnasis láipsnis iš dvibalsio *ei* || *oi*, o ne iš *e*, todėl jis negali turėti nieko bendra su graikų kalbos žodžiu *kýanos* (K. Jaunius pas H. Weberį Arch. f. slav. Phil. III 197).

Sl. *svin-ьсь* (*švein-) || lie. *švinas* (la. *svins*) be nebus tik kilęs iš šaknies *k'wei-* „šviesti: švitėti“: skr. *çvetāh*, f. *çvenī* „weiss“ P. Persson Beitr. 745?

33. *Tiltas* „Brücke“ = skr. *tirthām* „Furt, Strasse“ 126. Tiltu varda galime išsiaiškinti ir be Indijos. Senovėje tiltu vadino *grindimis* nuklótą kamšq. Tiltui grįsti senovėje tiko ir *tilės* „мостовины“ (la. *tilta gruodi* BW. 4977, 13932, 18052): *tilė* „Brettchen, welche auf den Boden des Handkahn's gelegt werden, um den nassen Grund zu verdecken“ N. 105, la. (kurš.?) *tilandi* „Bretter, welche die Diele des Bootes bilden“.

*Aistiškasis *tilto* vardas (lie. *tiltas*, la. *tilis*, pr. *tilta* „Brücke“, iš kur ir suom. *silta* „Brücke“) sėmantiškai niekuo nesiskiria nuo slaviškojo *tilto* vardo *mostъ*, nuo kurio nereikia skirti s. v. a. žodžio *mast* „stiebas, kartis“, rus. мостовина „tilto grindis“.

Tilė „lenta“ drauge su vok. žodžiu *Diele* (s. v. a. *dilla*, s. angl. *del* „Brett“) bus sau varda gavusi iš šaknies *tel-* || *til-* „tiesti, kloti, стлать, ausbreiten“, iš kurios eina žodžiai: la. *til(in)āt* „ausbreiten; ausgebreitet liegen“, lie. *pā-talas* „постель“, pr. *talus* „asla“, skr. *tala-* „Fläche, Ebene, Handfläche“, lot. *tellus* „žemė = skr. *prthivī*“ (t. y. plačiai išplitusi, широко растилающаяся).

34. *uoksauti* „ansehen, ausspionieren“: *akis* 48. La. *uōšk'ėpis* „пролаза, проныра“ Šm. (ir *uokšk'eris* „Schnüpfler“ Ll., Bra. 541), *uokšk'erēt* „schnüffeln“ ir *uoksts* „Schnüffler“ rodo lietuvių žodį esant kilusį iš veiksmazodžio *uodžiu*, *uosti* „riechen“: *uostyti*, la. *uošniāt* „schnuppern, wittern“.

35. *Žindu* „saugė“ (Hirtas rašo *žindau!*): ieur. bazė *g'enē* „gebären, erzeugen“, gr. *genesis* „Erzeugung“ 147. Kad ir negalima *žįsti* (la. *zīst*) negimus, bet paties *žindimo* vardo nepriderėtų vesti iš žodžio, reiškiančio gimdyti.

36. *Žirklys* „Scheere“: lot. *furcula* „gabelförmige Stütze“ 119: gr. *kharássō* „kerbe, grabe ein“ 129, 137. Lietuviui *žirklys* yra ne kas kita, kaip tik *išžirgusios* kójos „gespreizte Beine“ (kójos *išžirgsta*, *išžirgo*): Geros tavo *žirklys*, kad gali gerai *išžeigti* Dus. Tavo trumpos *žirklys*

„kojų ножницы“ (Sakýna): arklys bėga išžirgas „divaricatus Kv. || žirgas, d. žirgai „Ross“, la. zifgs „Pferd“, pr. sirgis „Hengst“.

Išžirgusių kojų vardu žirklys (žirg + klės) lietuviai, atsiradus tam tikroms „kerpamoms“ įnagėms, ima vadinti ir kerpamąją įnagę. Tokiuo būdu iš reikšmės „gespreizte Beine“ išrieda reikšmė „Scheere“.

Žergimas neturi nieko bendra su gr. žodžiu khardssō „rantau, įpjaustau“.

28. Su lietuviškomis etimologijomis Hirtui ne kaip sekasi. Jam būtų geriau sekęsi, kad būtų ėjęs kitu, ne tokiuo tolimu, keliu. Indų ir graikų žemės keliai lietuviams — pertolimi. Lietuvis, įsigėdęs susekti bet kurio žodžio kilmę, neprivalo tuoju, tik ką išsitraukęs iš žodyno kokį žodelį, be jokio ryšio su kitais, nudausióti į tolimąją indų, graikų ir (šiandie tai labai madoje) net į armenų žemę. Pirmą visą ko etimologijojamajam žodžiui ieškome išaiškinimo lietuvių kalbos žodyne. Apsidirbę su savosios kalbos žodynu, nukankame pas savo kalbos brolius latvius ir prūsus. Iš ten vykstame į slavėnų žemę. Ir tiktai čia apsidirbę, gauname teisę žvilgtelti ir į sanskrito, graikų, lotynų, germanų, keltų ir kitų giminiių kalbų žodynus.

Prie ko veda šitų etimologijojimo taisyklių ignoravimas, rodo ne tiktai Hirtui, mano viršų surašytosios, bet ir launiaus bei mano „Aistiškų studijų“ (Peterburgas 1908, I dalis) etimologijos. Pavyzdžiui tesie kad ir šios „Aistiškų studijų“ etimologijos: 1) arklys „Pferd“ = į arklą kinkomas: skr. árvā „Renner“ 51, 2) indėvė „Gift“ (nusiurczijo indiewiemis DG. 30, Kórios cze tawį Indiewes piaun? DAb. 56, Ar ne indėvė tavi smaug? Kv.): gr. zeus „Juppiter“ 133, 3) krėtalas „krečiamasis rėtis“: gr. kártalos „Korb“ 148, 4) riūgartas „lenk. ryngort (iš vok.!)“: ieur. *wřngwrt- 133, 5) krivūlė „gud. krywul’a“: la. krava „krūva“ 103, 6) brāgas „lenk. bróg“, barāgas „gud. *baróh (ukr. o-borih, gen. -róha)“: got. baurgs „pilis“, gr. phrássō „verzāune“ 126, 7) tařbas „topba“ Kv.: gr. térphos „kailis“ 72 !!

29. Dvibalsiai er, el, em, en lietuvių, latvių ir prūsų kalboje eina pakaitomis su ir, il, im, in. Kalbininkai mums sako, kad ir esqs dvibalsio er silpnasis laipsnis. Greta su gėrti, kėlti, reñti, stėngti sakome ir girtas, kilti, rimti, stingti.

Eidami lyčių gėrti || girtas... analogija, turime prieiti prie išvados, kad ir ieur. dvibalsiams or, ol, om, on (jiems lietuvių kalboje atliepia ar, al, am, an) reikėtų turėti savas silpnasis laipsnis. Aš manau, ir tokį laipsnį bus turėjusi indoeuropėnų prokalbė.

Dvibalsių or, ol, om, on silpnuoju laipsniu lietuvių, latvių ir prūsų kalboje eina dvibalsiai *ur, ul, um, un*.

Silpnajam dvibalsio *ar* (ieur. *or*) laipsniui *ur* 10 pavyzdžių jau esmi davęs „Švietimo darbe“ (1921, Nr. 7—8, p. 33.)

Dabar manau būsiant ne pro šalį duoti pavyzdžių ir dvibalsiams *ul, um, un*.

30. Dvibalsis *ul*: 1) *dulbis* J. „neapsukrus, negreitas žmogus“, la. *dulburs* „zerstreuter Mensch“: lie. *dilba* „tinginys, dyrūnas“ Dus.: *dešbti* akis, 2) pr. *gulsenin* „Schmerz“: lie. *gilti*: *gėlti*, s. v. a. *quelan* „heftige Schmerzen haben“, 3) *gulši*: *gvalsčias* J. „gulsčias“, *gvalinė* tvorà Kv. „gulsčių karčių“, 4) *kūlti*: *kálti*, 5) la. *mūldēt* „klajoti, kliedėti“: *māldīt* „klaidinti“, 6) la. *skulbēt* „skambėti“: lie. *pa-skilbsta* „eina paskálba, gířdas“, 7) la. *spulgans*: *spilgans* „glānzend, schillernd“: lie. *spaľgena* Dus., Leip. „spanguolė“, 8) *stulbis* „nepašánkus, nepaslinkšis, sunkus į darbą žmogus“ Jon., la. *stulbs* „blind, verblüfft“: lie. *apsistalbuoti* Kup. „apsistoti“: *nustelbės* alūs, 9) *smūlkus*, la. *smulki* maľt BW. 8077 (Sėlpilį): la. *smalks* „fein, subtil, láibas“: la. kurš. *smilks* „Sand“, 10) *tūlpinti* J. 554: *talpinti*: *tiľpti*: *telpù*, 11) *tulžti* J., la. *tulz(n)is* „Brandblase“: *tiľžti*: *telžti*, 12) *įzul(s)nūs* „ukošny“ J.: *įžvilnas* J.

31. Dvibalsis *um*: 1) *gruľmždis* „Gründling, kiefb“ Kv.: *gramzdė* „t. p.“ N. 266, *gramzdinti*: *grimšti*, 2) *kuľmpas* „kreivas“: *kaľmpas*, 3) la. *pumpa*: *pampt*: *pempt*: pr. *papimpis* „Sattelpolster“, 4) *rumľbas*, *rumbuotinās* vėzdas „Kerbstock“ Mit. I 232, la. *rumbulis* „apvalus medžio gabalas, apskrita trinka“: lie. *rambūs* „kurį reikia rąbić“: *rimľbas* „botago mušamoji virvelė“, la. *rimba* „runde Scheibe“, 5) *rūmtas* „serius“ Kv., J. 480: *ramūs*: *reĩti*: *rimti*, 6) la. *(s)krūľmsľis*: *(s)krimľsis* „хрящъ“: lie. *kremsľė*, 7) *štumpas* „Ansatz zum Sprunge“ [K. (žem.)], vienu *štumpu* „mit einem Ansatz“ M. I 93, II 35, I 291, *štumpu* kuliū, neatlėidžiu „fortsetzen“ II 193, *štumpu*, vienu užpuoliu, pradėjimu, patuntu „mit einem Angriff“ II 29: *tampaũ*: *teĩmpti*: *timpa*, 8) la. *tumsa*: lie. *tamsà*: la. ryt. *timsa*, 9) la. *ľumsti* „skieto dalis“, *ľumstĩties* „schmeicheln, scherwenzeln“: lie. *ľámstyti* „wzorzysto tkać“ Kv., KosL. 151c: *ľimti* „ľūžti, frangi“ (ľėndrė *palimo* „arundo fracta est, non ubique parem rigorem retinet“ Kv.): *ľėmti* „skirti“.

32. Dvibalsis *un*: 1) pr. *guntwei* „giĩti“: sl. *gonjȳ* || *gъnati*: lie. *ganaũ*: *genũ*: *giĩti*, 2) *ľunk-ausis* „nulin-kusiomis ausimis“ Kv., pr. *ľunkis* „Winkel“: lie. *ľaľkas*: *ľėľkti*: *ľiľkti*, 3) *sluľkius* „Schleicher“: *slankaũs*: *slenkũ*

= sliūkti, 4) *vólungé*, la. r. *vólyudze* (**vālūdze*) : la. vak. *vāluōdze* „иволга“ (lietuviškai būtu **vōlangé*), 5) *ungurys* : pr. *angurgis* (suom. ankerias), lie. *angis* „Schlange“, 6) *stūngis* „Messerstumpf“ : stāngus „упырий“ Kv., Slnt. : stēngti : stīngti, 7) *rungintis* „susitraukti į krūvą“ (peles susirunginusios nog szalczio... drebejo TP. 133), žem. pietų ryt. *surungūju* „kurczę, do kupy zwiJam“ P, vėdarq, kad ke pam, reik *surungūoti* ant ližės, kad išsitektų (Šakýna) : rangýti : reñgti : ringa, 8) *rūntinu* „mušu“ (Aš taip ji *nurūntysiu*, kad jis šūde rāndq ras Erž.), „pešu“ (Nūpešė žvirblelį, *nurūntino* Jd. 264,4, SN.) : rantýti : renčiū : riñtis „Falz, Kerbe“, 9) *ūnginas* „didelis tinginys, tinginių pantis“ Slnt., J. 84 s. v. apslinkti : angūs (acc. s. *āngu*) „piger, tingjs“ Kv. : *ingas* „t. p.“ Kv., *ingis*, é „homo piger“ Kv., Sch. 88, J. 346 s. v. drybsóti : *éngti* „dirti, lupti“, 10) *uñgsti* (žem. ungzdū, ungzdíau) Slnt., J. 308 s. v. dejuoti : *iñgsti* (inzgiū, inzgiaū) „рюмить, нюнить“ J.

33. Dvibalsius *ur, ul* gerai pažįsta ir slavėnų kalba. Dvibalsių *um, un* slavėnu kalboje šiandie jau nebegalima atskirti nuo *om, on*, nes iš visų tų keturių dvibalsių pasidarė vienui vienas nosinis balsis *o*. Garsų junginys *um, un* liko nesumišęs su *om, on*, jei jis gavo atsistoti prieš balsį: *dqti* „дуть“, bet *dъm-q, gъn-ati*.

Iš slavėnų kalbos pavyzdžiui tesie: 1) *pъ/zq*, „pelzė, ползу“ : *polzъ* „г. полозъ, I. płoza“ : *pelz-* (sen. bulg. *plēzq, plēsti* „pelznac“), 2) *pъrxъ* „I. parch“ : *porxъ* „I. proch, г. порохъ || пороша (порошить, I. prószyć) : *pъrxъ* „pleiskana = r. перхъ“ : la. *pērsla* „порошинка снѣга“, 3) *търкотати* (г. dijał. моркотать, I. markotac, ček. mrkotati; I. markotny) || lie. *murksóti* : ākys *apmařko* || sl. *morkъ* „г. морокъ, I. mrok“ : *търкнqti* „смеркаться“ || lie. *mirksėti*, 4) *o-skъrdъ* „girnakalis kaltas“ (г. оскордъ, I. oskard) || pr. *scurdis* „Bicke“ : sl. *skorditi* „скородить, paviršiumis ekėti“ || lie. *skardýti* : skerdžiū : kójos *nu-skiřdo* „nusprōginėjo“ Als., Slnt., 5) *кърпъ* „nupjautomis ausimis“ = la. dijał. *kuorns* (uor iš *ur*) || kurlis, la. ryt. *kurslis, la* VChr. 146,5 : skr. *karṇa-* „stutzohrig“, avest. *karəna-*, pers. *kar* „kurčias“ : gr. *keirō* (iš **kerjō*) „pjauju, kerpu“.

34. Dvibalsių *ur, ul, um, un* analogija eidami turime prieiti prie išvados, kad ir dvibalsis *ui* gali eiti dvi-balsio *oi* (ieur. = *ai* lietu.) silpnuoju laipsniu.

Jei *tūspinti* yra silpnasis laipsnis iš *talp-* (ieur. *tolp-*), tai kodel ir *rūšis* „raišas žmogus“ negalėtų būti silpnuoju laipsniu iš būdvardžio *ráišas*?

Dvibalsi *ui*¹⁾ galime pripažinti dvibalsio *ai* (ieur. *oi*) silpnuoju laipsniu šiuose žodžiuose: 1) *gruinys* „Kahlkopf“ R. II 218: *grynas* „plikas, nuogas“ Tverečius RFV. 66, 221; 71, 469, 2) la. *gūibt* „geibti, ohnmächtig werden“ RKr. 15, 77: *gaiba* „kvaiša“, 3) *klūkis* „paklaikėlis, klaikšas“ J 591, 707: *klaikti* „verrückt werden“, 4) la. *kluinis* BW. 11308 var.: *kleinis* l. c. „kreivakojis“, 5) la. *kruilis*: *kreilis* „kairys“ | *krēiss* „kairias“, lie. *kreivas*, 6) *kūika* „kuinas, menkas arklys“ Jon.: pr. *-caican* „arklys“ (žodyje *paustocaican* „wildes Pferd“), bet la. dainos žodžiai: *kuikas* vien vedėjų kumelinė (Raik'i, RKr. 16, 165) *kūikos* vien vėdlių žirgai“ rodo, kad *kūika* veikiausia pridera prie *kūikio* giminės: *kūikis* „1. kūoka, 2. elgetos lazda, 3. Krückstock, 4. kirkālis, kojūkas, Stelze“ RFV. 66, 223, 7) *lūiba* „Tölpel“: *lāibas*: *liebas*, 8) *lūina* „tinginys, žmogus kelmas“: *leinas* „lankstus, silpnas“ (leina rykštė) Vilkav., *leitas* „lėtas, in-iurium, dolorum patiens“ Kv., 9) *lūitas* „замазка; klej“ Miež., KosL. 37 b = *lūitas* „gabalas, kawa“ Als., Slnt.: *lāitas* „molio gabalas, kuriuo užlaisto klojimo pado ir pečiaus skyles“ Šiauliai, „pečiaus ir klojimo padas, токъ, печной подъ“ Jūžintai, 10) *mūistau*, *tyti* „kiwač“ KosL. 48 b (Arklys *mūistos* Dus. *Nesmūistyk*, kąp kārė vedamā! Leip.): *maistau*, *tyti* „kiwač“ KosL. 48 b, 11) *muitā* Debeikiai = *maita* „Aas“: *meitēlis*: *mintū*, *misti*, 12) *puikenā* Vadōkliai: *paikena* Opšrūtai (4 v. nuo Pilviškių): *peikenā* „пешня, Brecheisen“ Aist. st. 83, 13) *pušos*, *pušū* Dus.: *pašos*: *pišos*, 14) *rūinis* „rainas paukštis, žvėris“: *rāinas* Kv., Slnt. arba *rāinas* K. „graubunt gestreift“, 15) *rūšis* Kv.: *rāšis* Leip. „raišas žmogus“, *rāišas* „lahm“, 16) la. *smūdris*, *ra* „schlank, geschmeidig“ BW. 20470, 11 var., 21325, 1 var.: *smīdris* uozuoliūis 20470, 5; *ui* čia galėjo atsirasti ir surizgimo keliu: *smīdris* + *smudris* BW. 9255 var., 1540, 4596, 4 var.: *šmaudris*, *ra* „schlank“ BW. 9255 var., 1050, 7 var., 24361, 3 var., 17) *slūina* J. 76 s. v. apsišluinyti, la. *slūins* „бродяга“ RKr. 15, 136, *sluinis* 17, 53: *slāists* „fauler Schlingel“ 15, 94, lie. *šlaistytis*, 18) *slūitai* „šlaūnys“ Dus.: *šlaītas*: *šliēti*.

35. Ar dvibalsi *ui* aiščiai bus paveldėję iš indoeuropėnų prokalbės, ar bus ji patys pasidarę dvibalsių *ur*, *ul*, *um*, *un* pavyzdžiu, sunku tikrai pasakyti. Iki šiolei kalbininkai dar tebetiki, kad dvibalsiai *ei*, *oi* silnajame laipsnyje pavirsta vienabalsiu *i*. Iš tikrųjų gali būti ir kitaip, kad ir šitaip: *i* — silpnasis laipsnis iš *ei*, o *ui* — silpnasis laipsnis iš *oi*. Tasai *ui* lotynų ir graikų kalboje galėjo pavirsti dvibalsiu *ai*.

¹⁾ Del dvibalsio *ui* kilmės esmi jau rašęs žurnale RFV. LXVI (1911 m.), 218—234, LXXI 469, 470, „Švietimo darbe“, 1921 m., Nr. 1—2, p. 86, 87.

Ar mano spėjimas yra tikras, parodys artimosios ateities tyrinėjimai.

36. Iki šiolei kalbininkų raštai dar manęs neįtikino, kad indoeuropėnų prokalbėje būtų buvęs pirminis (ursprünglich) balsis *a*. Visi Hirta (24—27) *a* (lot. ab, gr. apó), *ai* (lot. caecus „aklas“, arm. aiç „ieškojimas), *au* (lot. augeo, gr. aĩos „sausas“), *ar* (lot. sarpio, gr. hárpē „pjudutuvas“), *al* (lot. sal, gr. hals „druska“), *am* (lot. amb- „ap-“, gr. amphí), *an* (lot. anguis, ante, gr. anti) gali eiti lotynų ir graikų kalboje ir silpnuoju laipsniu iš *o*, *oi*, *ou*, *or*, *ol*, *om*, *on*.

Lotynų žodis *anguis* gali ir nebūti lygus lietuvių žodžiui *angis* (la. uodze, ryt. ūdzs BW. 31347,1 var. iš *uodzs). Lot. žodžiui *anguis* iš tikrųjų lietuvių kalboje turėtų atliepti *ungis, ies (iš čia unguřys „anguilla“). Latvių kalboje iš *ungies atsirado *ūdzs: meĩla vūdze BW. 30796,8 var. (Saldus) „Juoda angis“, ryt. maĩna jiūdze 31347,1 (*ūdze). Plg. s. v. a. unc „angis“.

Lie. *angis*, vadĩnasi, atstoja indoeuropėnų prokalbės lytĩ *ong*(h)is*, o lot. *anguis* — ieur. *ng*(h)is (lie. *ungis, la. ūdze).

Indoeuropėnų prokalbėje greta su lytĩm *ong*(h)- turėjo būti ir *eng*(h)-, iš kurios silpnoji lytis išliko lietuvių kalbos žodyje *inkstiras* || *inkstiras* Dus. „wagr, wiegier“ greta su žem. *ánkštara* („Šviet. darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 127).

Lot. *ante* „vor“ (gr. antí) yra silpnasis laipsnis iš ieur. *ont-*, išlikusio lietuvių (*aĩt*, *Antā*-kalnis) ir germanų kalboje (got. *and*). Iš gretimos lyties *ent-* (s. v. a. *int-* „ent“) silpnąjį laipsnį išlaikė Klaipėdos žemaičiai savo žodyje *iĩt* „ant“. Got. *und*, s. v. a. *unt-az* „bis“ gali būti kilęs lygiomis ir iš ieur. *nt- ir *bnt- (*nt*).

Lot. *alnus* „alksnis“ (*alīsnos arba *alsnos) yra silpnasis laipsnis iš ieur. lyties *ol(i)s-, išlikusios áisčių ir slavėnų kalbose: žem. *alksnis*, la. kurš. *alksnis* || lenk. *olcha*, luž. (sĩrb.) *volša*. Greta su *ol(i)s-* yra buvę ir *el(i)s-: aug. vak. *elksnis*, la., ryt. *elksnis*, s. bulg. *jelъxa* „Erle“.

Taigi, turime teisę manyti, kad lotynų ir graikų balsis *a* yra antrinis, kilęs silpnoje padėtyje (Position) iš (e ir) o

37. Hirtas savo gramatikoje būtų išvengęs daugybės nesąmonių ir klaidų, kad jį rašydamas būtų pasinaudojęs atskirųjų kalbų rimtais tyrinėjimais. Lietuvių ir slavėnų kalbos studijų ignoravimas sunkiai atkeršijo Hirtui, leides jam išklysti iš tiesos kelto į šunkesius. Svarbiųjų prokalbės problemų negalima išspręsti vienu lyginimo keliu. Lygi-

nimų prieiname gerą rezultatą, jei naudojamės patikrinta medžiaga. Tokios kalbos medžiagos terasime tikrai rimtose atskirųjų kalbų studijose, kurių pastaraisiais metais ima rasti vis daugiau ir daugiau. Tomis studijomis ne-reikėta niekinti ir Hirtui, nes jos būtų išėjusios gramatikos sveikāton.

100. Priedėlis etimologijos žodynui.

Greta fonėtikos (žodžio garsų mokslo), morfologijos (žodžio lyčių mokslo) ir sintaksės (žodžių dėstymo mokslo sakiniiais) kalbos moksle užima nepaskutinę vietą etimologija, t. y. mokslas apie žodžio „etimą“ (gr. *étymon* „esybė, tikrasis, savasis turinys“) arba kilmę. Yra žodynų, pav. lotynų (Walde), graikų (Boisacq, Prellwitz), vokiečių (Kluge), slavėnų (Berneker), rusų (Preobraženskij) ir kitų kalbų, kuriuose kiekvienam žodžiui stengtasi surasti kilmę ir surašyti kiekvieno žodžio giminės nariai iš kitų indoeuropiškųjų kalbų žodyno. Tokiuos žodynus, kuriuose duodama ne tik-tai žodžio kilmė, bet ir surašomi visi žodžio giminaičiai ir iš kitų indoeuropiečių giminės kalbų, vadiname etimologi-jos žodynais. Lietuvių ir latvių kalba etimologijos žodyno iki šiolei dar neturi, nes šitų dviejų kalbų tyrimo dirva buvo beveik pavirtusi dirvonu. Lietuvių kalbos etimologi-jos žodyną bus lengva parašyti tuomet, kai jam susirinks nebemaža medžiagos literatūroje. Šiek tiek medžiagos bū-simajam žodynui duodu žemiau ir aš. Del vietos stokos turėjau rašyti trumpai, dažnai net be sakinių.

1. *āklas* „blind“ neturi nieko bendra su lot. *aquilus* „dunkel“ (Petersson Heterokl. 116), nes mūsų žodžio nieku būdu negalima atskirti nuo *ankū*, *akti* „blind werden“, ki-lusio iš *akiės*: lot. *oculus*, sl. *oko* „akis“.

2. *antris* „некладеный боровъ“ G 76 (iš Mikuckio), kurį Petersson'as Heterokl. 261 sugretina su gr. *ántraks* „anglis“ ir skr. *antika-* „krosnis“, drauge su intriū (*iñtris* subst. ir *iñtras* adj. Dus. „Aist. st. I 112) „внутрець“ yra lenkiškos kilmės žodis : *wnęter* „samiec z ukrytemi jadrami“ bielsk. pow. Grodź. gub. (Rocznik Towarz. Przyjaciół Nauk w Wilnie I 1907, 126).

3. *āšutas* „arklio uodegos plaukas“ = sl. *osътъ*, iš kur r. *осотъ*, l. *oset* „usnis, viksva“, t. y. aštri žolė, aštrus plaukas. KZ. 45, 307.

4. *bāras* „гонъ, dalis dirvos“ : *beriū*, *beŕti* „streuen“. Vadinas, *baras* yra tiekias dirvos plotas, kiek galima jo sėjant *apibeŕti* vienu žygiu. Lot. *ferire* „durti, mušti“ ir gr. *pharóō* „ariu“ neturi nieko bendra su *barū* KZ. 47, 260.

5. *bīrvé* J „āntakis, bruvis“, žinoma, yra neieur. lyties **brwē* KZ. 44, 223 vaikas, bet lenkiškos kilmės žodis: I. *brwi*.

6. *blakstiena* Dus., la. r. *blakstes* „powieki, palpebrae, cilia“ Kurm. 161 iš **blask-t-*: aist. *blaska-* „plokščias, eben, flach“, ukr. *bloščýca* „blakė“ (del reikšmės išrutulos plg. I. *pluskwa* „blakė“ : r. плющить „plokštinti“): la. *blāksns* adj. „flach, eben“ iš **blāsk-na-*. *Blākē* „Wanze“ irgi praminta nuo „plokštumo“ : *blakā* Jon., la. *blakām* „greta, nebeneinander“.

7. *blankstities* (la.) BW. 21205 „auf die Seite gehen“: I. *blākač* „klaidžioti“ greta su *blāqdzic* KZ. 48,196 : la. *blāndities* „vālkiotis“.

8. *čiūkà* „kiaulė“. Kad la. *cūka* „kiaulė“ nėra vestina iš prolytės **kjūkā* (Aist. st. I 56, RFV 66,223, Fick I⁴ 141,392, Prellwitz EW² 442, Leskien Nom. 279), rodo lietuvių ir rusų kalbos lytis su č : čiū čiù! čiūk čiùk! čiūka čiūk! Kv., čiūka čiūka! (ir greitai) čiūkà čiūkà! SN. = rus. (Сѣвскъ, Орл. г.) чухъ - чухъ! междм. для призыва свиней Preobr. II 239 s. v. рюха = la. *cū*, *cū*, *cūkiņa*, *sētiņa*! BW. 24901. G. Meyer'is (Et. Wb. d. alban. Spr. 366 s. v. rikaz) rašo : le. *cūka*, rus. *čuska* „Schwein, Ferkel“ von dem Ruf *cuk cuk*, rus. *čux čux* (vgl. deutsch *suk suk*, rāt. *tšuc* Car. 171). Meyer'io surinktieji faktai rodo, kad žodžio *čiūkà*, la. *cūka* esama gamtos sekamo (onomatopoetikos) vardo, kuris gali būti lietuvių ir latvių kalboje kilimo ir rusiškas. Vienoje Kaukazo kalbų (avar.) kiaulė esanti vadinama irgi *cukà* (L. Pogodin).

9. *delšiù*, *delšti* „gaišti, sąumen, zögern“ reikia greinti ne su r. даль „tolis“, s. bulg. *pro-dyliti* „pailginti“ Petersson Heterokl. 161, bet su žem. *delù*, *dil̃ti*, aug. *djlù*, *dilti*. Plg. *dylùoti* „veltui leisti laiką“ Tver.

10. *dvōlikis* „toks saikas grūdams seikėti“ > *dwo-līkis*, saikas „koniuszka“ DŽo., saikas storómo buo... rakada, dróskīne, *dwo-līkys*, sietuwe, puuras DB 182, 1, iš kur šiandie žem. *duōšek'is* (tartumi iš: dōlikis; plg. žem. *tuorà* = aug. *tvorà*) „penki gaččiai“ Mos., Slnt., židaj už *doleki* mijžiu arba kwijtiu pardawinieje žiamę VP 60, *dvōlikis* „šešių gorčių siekas“ J, *dvolektis* „ein Sechstel Scheffel“ Priekulė GGA 1885, 923 = la. *dvālektis* „ein Achtel Lof“ BW. 7670, 4; 15535; 25774,2,3. Žodžio kilmė man tebėra dar neaiški.

11. *ešerýs* „окунь, Barsch“: I. *jesiory* „ašakos, Gräte“ KZ.45, 307 iš sl. *esero* = aist. *ešera* „aštrus daiktas“ greta su aist. *ašara*, iš kur la. *asars* „Barsch“: sl. *esetrъ* „осетръ, Stör“: *āšaka* = r. *осока*, *āšutas* = I. *oset*: *aštrūs*.

12. *gōdinti* (lybiškai) „kūtinti, kitzeln“ Thomsen Ber. 264 (ö iš *u*: lyb. *sōv* = suom. *suvi*, lyb. *tōrg* = suom. *turku*) yra skolinys iš kuršių kalbos žodžio * *gudinti* Būga RFV 70,251: sl. *gъdelъ* „kutulyš, kutumas“ Berneker EW. 1, 367, kašub. *gedlec* „kutinti“ Prace fil. 3,384, l. *gidlic* „kitzeln“ KZ 48, 222. * *Gudinti*: *kūtinti* = žem. *gušbis,io* (arba Širvydo *gulbis,ies*): sl. *кълъбъ* (r. *копль*, aug. *luž. kořp'* „gulbė“) = *gubà*: *kūpelė* Als. „medel“ = la. salmu *gubene* BW. 28808 „šiaudų krūva“: *kupene* 21532 „pusnis“, lie. *kūpena* „kupeta“ SInt.

13. *gъlbъkъ* (slav.) „puodas“, ukr. *лѣк* (kilm. *hofka*) „Topf“ KZ 48, 202 (falso Berneker EW. 1,310 s. v. *gъlbъ*): sl. *gъlbъkъ*, iš kur rus. (Pliskuvos gub.) *гилекъ* „molinė prauštuvė“: gr. *gaulós* „milžtuvė, kibiras“, skr. *gōlā* „Wasserkrug“, s. v. a. *kiof* „laivas“.

14. *kāmanos* „lederner Zaum“, kurias kalbininkai gretina su graikų kalbos žodžiu *kēmós* „Maulkorb“ arba net (J. Loewenthal KZ 47, 146) su sl. *komonъ* „arklys“, yra tas pats žodis kaip ir la. *kamanas* „rogės, Schlitten“. Senovėje *kāmana* aisčiai vadino kastinį medžio kamieną drauge su šaknimis, t. y. tą daiktą, kuriuo rusams yra *копора* ir *копань* „копора, лѣщина съ корнемъ на санные полозья“. Du kamieniu šu šaknim, tarsi du ragu (iš čia: *rāgēs* arba *rōgēs* „Schlitten“), kuriuodu senovėje atstojo pavažas (prūsiškai „pavaža“ — *slayan*, o „rogės“ — *slayo* pl. „šlājos“), išvirto latvių kalboje *rogēmis*: *kamanās* pl. Plg.: la. *kamans* „rąsto drūtgalis“, lie. *kamienas* (aug.) arba *kamēnas* (žem.) „Stamm“: sl. *кмы*, kilm. *кмене*, iš kur ček. *kmen* „Stamm“. Kad senovės *kāmanų* neturėta nieko bendra su šikšna ir geležim, rodo pėsakis „kamanoms reykia *žaboty*“ KN 36, t. y. arkliui į nasrus įsprausti *žabq*: *žabà* „žagaras“ A 1884, 354, Prasiskėsdamas susipynusias šakas ir lauždamas sausas, aštrias *žabas*, jis neėjo, bet gangreit bėgte bėgo... braškėjo ir lūžo *žabos* „Varpas“ 1895, 32 a || *žābas*, d. *žābai* „dürer Ast“ Dus., Mos.: *žabāngai* „Fallstrick“. — Prie *kāmanų* giminės pridera ir vok. „pavalkų“ (хомытъ) vardas *Ham, Hamen*. Sl. *хомытъ* (*chomqto* KZ 48,168, kur Brückner'is randa priešdėlį *chō-*) turi būti germaniškos kilmės žodis: * *xamanpaz*.

15. *Karklūoja* (vietos šnekta: *Karklūjē*) — Alanto (*ālantās*) upės, kuri bėga į Miniją, intakas (įteka Kulių par. ties *Karklėnais*) — turi sau vardą nuo *kařklų* „salix cinerea“. Aisčiams buvęs yra būdvardis * *karklōjas* „karkluotas, daug karklų turįs“. Galūnės *-ōjas* būdvardžiai tebėra gyvi latvių kalboje, kas matyti kad ir iš šių kelių pavyzdžių: *dievuojš* dēliņš BW. 12409, 1 „dievuotas sūnelis“, *dūmuoja* istaba

14594 var. „dūminē troba“, *celmuojs* lūdums 8562, 3, 5; 19604 var., 22587, 4 „kelmuotas lydimas“, *leduojs* kalniņš 13268¹, 25 var. „Jedinis kalnelis“, *meduojs* „von Honig triefend“ IF. 33, 120, *mieguojs* „mieguostas“ I. c., *miľtuojš* „mehlig“ BB. 12, 232, *naľzuoja* kājiņa BW. 16278 „nieľzuota kojēľ“, *suľuojš* „saftig“ BB 12, 232. Ta pati priesaga būdvardžiams daryti vartota ir sēľiľ kalboje, kaip tai matyti iš Dusetų par. ežero vārdo *Zaduojas* (iš ģia sodžiaus vardas *Pāzaduojē*), kurio pamatinis daiktavardis tebēra gyvas Smiltēnēs valsčiaľs vienasēdžio varde *Zads* ir *Zadniš* (J. Endzeľins Latvijas vietu vārdi I 83).

16. *kedeljs* „Frauenrock, Kittel“, žinoma, neturi jokio ryšio su *kedē* ir *kedēnimu* (Petersson Heterokl. 34), nes jis kilimo yra vokišķkas žodis: *kedel(e)* „Kittel“ Weigand-Hirt Deutsch, Wb.⁵ I 1042.

17. келепъ (rus.) „Jazda“ Petersson'as Heterokl. 150 kildina iš lietuviiľ kalbas. *Kilepas* „czekan“ Sz 35 arba *kiľiōpas* „kojūkas, Stelze“ (Šakyna), „snukis, морда“ Mos. negali būti tėvas turkišķkosios kilmēs žodžiui, nes jis pats yra skolytinis žodis.

18. *kēmpē* „Baumschwamm, рыба“ Aist. st. I, 87, 110, 177: *kēmpa* „sudžiūvēs gyvolis arba žmogus“ Skirsnemunē, *sukēmpējes* „dūrr, mager“ Mos., M II 140, *keľpti* „чахнуть“ Erž., Plōkščiai: *kimp* szirdis išz rupesczio „coх-неть“ Mik. 10: ? I. *czepieć* „hucken“ KZ 48, 223.

19. *Kēsys*. Vidžemēs miesta, kuriam vokiečiai duoda vardą „Wenden“ (sen. lyb. *Wendeculla* Heinr. Chron. XV 3), o latviai — *Cēsis* (kilm. *Cēsu*), Naugardo kronika ir Lietuvos aktai vadina Kēsь: кь Кеси (Кѣсѣ Н.) Новгород. IV лѣт. 200 (Петроградъ 1915), на замьку Кеси 1563 m. Рус. ист. библи. XXX 648, Kronikininkas Strykovskis irgi vadina *Kies*. Ir latvišķkasis (*Cēsis*) ir rusišķkasis (Кѣсь) vardas yra tas pats. Kadangi rusišķkąją miesto vardo lytį Kēsь vartoja ir Lietuvos valstybēs aktai (Спрогисъ, Георг. словарь др. Жомойтской земли 132 p.), tai ji kilimo turi būti Lietuvišķka. Vadinas, lietuvių su Vidžemēs pilimi susipažinta dar tuomet, kai latviai žodį *Cēsis* dar tebeištārē **Kesis* (sing.) arba **Kēses* (**Kēsīs* plur., gen. **Kēsūn*). *Kēsū* (nom. plur. *Kēses* senoviškai, *Kēsys* naujoviškai) vardas rodo, kad lietuvinių (iš kur la. r. *ľitauniki*, pliskuvišķių rusų литовники) Lātgaľoje, t. y. Naujinio (Dünaburg) ir Rēzýtēs apylinkēje (K. Būgos „Kalba ir senovė“ I 254, 255 p.), įsikurta dar prieš minkštojo k' pavirtimą garsu c, t. y. prieš 1200 metus, nes jau tuomet latvių kalboje žodžiai keph ir gerti jau buvo ištariaimi *cept(i)* ir *dzeft(i)*. Kadangi rusų kalboje Кѣсь neišvirtho lytim *Чась, tai rusai turējo su *Kēsimis* pa-

sžinti daug vėliau nei su *Mefkio* ir *Laukesōs* upių vardais, kurie išvirto lytimis Мерець ir Лучеса.

20. *klānas* «valkà, лужа» (falso Petersson Heterokl. 147, Zwei spr. Aufs. 59) drauge su *kloniū* (*klōnis* «Niedrigung im Acker» M II 358, SN., «ruožtas» Kup., *klonys*, *klōnio* Dus. «dolina» Sz 42) nėra atskirtinas nuo sl. žodžio *kloniti* «lenkti», *клонъ* (= lie *klānas*) «lenkimas» (u-, po-клонъ) : s. l. *poklęši* «atsiklaupė», sl. *klъnъ se* «ich beuge mich = ich schwöre» KZ 48,204.

21. *kraū-surba* J 317 s. v. dėti arba *kraū-gera* Sint. „kraujagerys, Blutsauger“ savo sudarymu nesiskiria nuo lot. *sanguis-sūga*.

22. кубель „Kleiderkorb, drabankubilis Jd 889,7“ nėra kilęs iš šaknies *koub-*, iš kur *kauburys*, *kaūbrė* (Petersson Heterokl. 75), nes tasai žodis kilimo yra vokiškas: *Kübel*, s. v. a. *miluh-chubili* „pienkubilis“ iš viduramžio lot. *cupella*, *cupellus* Berneker EW. 1, 658. Seniau ir lietuviai drabužius ir drobę laikydavę kubiluose: Pilni mano *kubilėliai* baltų ritinėlių Jd 1317,2.

23. *kūlys* (*kūlio*) „ilginių šiaudų pėdas“, kurį Petersson'as KZ 47, 277 stato greta su žodžiais skr. *khōla* „skruzdėlynas“ ir r. шулята „Hoden“, yra slaviskos kilmės žodis: gud. куль „снопъ соломы“ Endzelins Жив. старина 1899, 306 p. (la. *kūlis*), Berneker EW 1, 642.

24. *laī* „tegu“ žem., la. *laī* „tegu; gi; kad, kad ir; taip pat, ir“ Būga RFV 71,58 = s. l. *le* „nur“ KZ. 44, 334.

25. *laidoti* „bestatten“, kurį stato vienon draugėn su žodžiais s. v. a. *leita*, *leitī* „funus, exsequiae“ (Bezenberger Gėras 210, Wood KZ 45,70), yra išvestinis žodis iš *lėidžiū*, *lėisti* || *lydėti*: Gana kloniojais, mano dukružėle, į kapelius *leisdamà* Jd. 587, 16.

26. *Lėvuō* (Lėveņis, Lėveni) — Mūsōs dešinasis intakas — pasirodo esąs tas pats žodis kaip ir la. *lėvens* „liūnas, eine moorige sich bewogende Stelle“ (Petersson Heterokl. 188). *Palėvenė* — miestelio vardas prie Lėveņis = la. *palėvene* «balos klampi vieta, purvā striguōia vieta, līgžņa» Austrums XIV 2,479, Apukálno apylinkės latvių žodį *ļevērs*, *ļevens* «der schlammige Ufersaum eines morastigen Sees» U, man rodos, reikia skaityti *lėveris*, *lėvenis*, kas būtų vietos šnektoje lievers, lievens. Tuodu žodžių Ušmanis bus nemokėjęs kaip reikiant sunormalizuoti. Čia pridera ir žodžiai: la. *lėvars* «skarmalas» Šm., *lėveris* «krėklius Rkr. 15,124 ir *lėvens* «skarmālius, krėklius» : dzīvuoka *lėvens* — ne svārkī ne krēkla krūtis nav aizpuogātī Austrums XIV 2,479. Šaknies ieur. *lew-*, *lėw-* pamatinė reikšmė yra «laužti», «brechen» : *palāūti* «abbrechen, прекра-

титъ, перестать», *lavónas* «παλιονυσίο gyventi žmogaus kūnas», *léveris* «καρκαν» J (kurs sudrėbtinis, nesumano, išsivėpęs, save nesuvaldo, neapsisuiinija, stogo savo neuždengia, tas *léveris* J = *Léveris,io* SN — pavardė).

27. *maūdžia* dañti „ноеть“, ž. *maud* man „nudzi mnie“ P, karvė *maūdžia* veršio „die Kuh sehnet sich nach dem Kalbe“ M II 291, K, *āpmaudas* „Verdruss“: slov. *mūd* „gaišimas“ Izv. XXII 1, 195, s. bulg. *izmǫdǫti* „apgaišti, geibti“, bulg. *muden* adj. „gaištas“. Šaknies *moud(h)-, mud(h)-* pamatinė reikšmė — „pūtimas“, „dvėsimas“, „gaišimas“: vėjo *āt-gaiša* „pūtimas“ || *gaištas* „mitrėga, strata czasu“ Dus.

28. *mėknė* „tokia žuvis“ Dus., „Döbel“ N Petersson'ui Heterokl. 20 yra beveik tas pat žodis kaip ir graikų vienos žuvies vardas *ágnos*, kuris esąs, girdi, kilęs iš eur. prolytės **mknós*! Lietuvoje tam niekas neįtikės.

29. *mynsis* (prūs.) „pavilga, smąrsas, Schmer“ iš aist. **minzas* = ukr. *mjaz* „brazdai, межа“, *mjazok* „smagenos“, *mjazkyj* „sultingas“, *mjaznuty* „dick werden“.

30. *namiegos* svėdasiškiams yra namų narys (Pasišnekėsiu su *namiega*is). *Namiegos*, būdamas kilęs iš iejur. prolytės **nomei-g'o-s*, savo sudėtim niekuo neprasikiša pro šiuos žodžius: skr. *agrē-ga-h* „pirma einąs“, gr. *ókththō-bos* „drabužio žambas (skvernas) = pakraščiu (ókththos) einąs“. Plg. dar gr. *hodoi-póros* „keleivis“. Kupiškėnai sakę *namiegos*, gų „домашние, kurie namie pasieka gyventi“.

31. *nāras* „nora, loch“ RŽ., la. r. *nora* „gruba, došloch“ Kurm. 36, „jama“ 40, „loch“ 69 iš aist. prolytės **narā* = sl. *nora* „urvas, нора“: *neriū, nérti*. Čia pat pridėra ir gud. *ńeret* „wiecierz“ ir la. r. *norty* „wiecierz“ Kurm. 236 iš aist. **nartai*: *nártas* „Ecke“ M II 141, Jay ir miesta Pons ne serges wartu, Dikay sargay sergt ant muru *nartu* KN 105.

32. *našlė* „Wittwe“ etimologiškai reiškia tokią moterį, kurios vyras yra jau numiręs, t. y. **našlas* (del priesagos plg. l. *umarfy*, r. тухлый, вялый): lot. *nex(necis)* „užmušimas“, *pecare* „töten“, *nocēre* „kenkti“, skr. *naçati* „gaišta, žuva“, avest. *nasu-* „lavonas“, gr. *nékys, nekrós* „lavónas, velionis“.

33. *nevėkšla* „nuskurdėlis, neėdrus gyvolis, neūzauga, apsilėidėlis žmogus, letvėža“ (Kūrtuvėnai, Tvėrai) arba (kun. P. Sragys) *nėvėkšla* ir (Mos., Slnt.) *nėvėkšlis* „menkas, nevykęs“ arba (Als.) *nevėkšlis* „niedorėga“ (nugi ir tū *newiekszi* munį spardaj DPh 13). Visų šitų žodžių negalima atskirti nuo tą patį reiškiančio la. žodžio *nevėkšlis* BW. 1214.

34. *niedėti* „презирать“, iš kur: apiūktas, *paniédetas* ir išpelótas DP 355,4: la. *iēnaids, naīdus* „вражда“, *nīst*

„prezipraty“: got. *naltjan* „schmähen“, skr. *ntdā* „Schmä-
hung“, gr. *óneidos* „Schimpf“.

35. *notrē* Dus., Tver., *nōterē* SN., *nōtrėlė* Kv. „po-
krzywa“ P, la. *nātre*, pr. *noatis* „Nessel“: I. *nač*, r. *натина*
„стебли, зелень, ботва у картофеля“ Preobr. I 594, 603. Čia
pridera ir la. *nātens* „márškonas, lininis, leinen“ Rkr. 17, 135.

36. *ogūs* (acc. *ōgų*) „aitrus, laiškus“ žem. (wogus
„cierpki“ KosL. 39a, „niesmaczny“ DŽo, skomas wogós,
neskanós arba negardós DK 32) = klaip. *āgus, āgus* (agus
„fad im Geschmack, schal“ G): *agnūs* „karštas, greitas,
ūmas = ignitus“ Aist. st. 1, 172.

37. *ōtas*, d. *ōtai* (vietos šnekta *vuots, vuotā*) „камба-
ла, Steinbutte, rhombus maximus“: la. *āte* „Steinbutte“. Ar
aisčių *āt-* turi ką bendra su lot. *attilus* „eršketo pavidalo
žuvis“ ir gr. *etelis* „tokia žuvis“ Walde EW². 69 ?

38. *pa-lasassis* (prūs.) „lāšišos (pr. *lasasso*) pavidalo
žuvis“ savo sudarymu prilygsta žem. žuvies vardą *pó-kar-
šis* „bleja, cyprinus batlerus“ KosL. 39b (greta su *karšim*).

39. *pālios* (kilm. *pālių*) „didžiosios Daukšių ir Pilviš-
kių par. balos“ Liet. Tauta I 2, 177 = la. *pałas* pl. „die
sumpfigen Ufer eines Sees“ RFV 66, 247. Plg. Walde EW²
557 s. v. *pālus*.

40. *pamėnai* „1. pašvaistė, запево, 2. raudonai nu-
dažyti dėbėsės, 3. šiaurės žara, Nordlicht (Dus., Sālakas),
4. stebuklas“ (didi dyvai, didi *pamėnai*! Tver.): s. bulg.
по-мѣнь „atmintis“, I. *mianować: menù, miñti*.

41. *pāntis* „pyto, pėto, Fessel“ lietuvių jau pažinta ir
tuomet, kai aisčių tautos būta kaimynais su mardviais:
mokš. *pandəs*, erz. *panst, pantst* „Zaum aus Riemen“ H. Paa-
sonen Mordwin. Chrestomathie 105.

42. *pardōsas* „przedaz“ P, DŽo, KosL. 139 b, Jd 311, 27
(Laikau arkli *pardōsui*) turi sau atātikmenį ir Prūsų žemėje:
perdāsai d. s. „Ware“ = *pardōsui*. Plg.: qnt' *pardōstes* DP. 208, 4.

43. *pā-šinas* „Splitter, заноза“: *šiēna, šinė, šiēti* (rākštį
pašiētie Tver.) „занозить, rakštį pasivaryti“.

44. *pėlkė*, pr. *pelky* „Bruch“ ir la. *pelce* „Wasserpflütze“
vestina yra iš nebevartojamo veiksmazodžio **pėlkti* (ieur.
**pelq*), kurio giminės narys yra I. *płokać*, ukr. *полóкати*
„plauti“.

45. *per-sėda* „takišys, pėrkolas“ (Erž., Vel., Kaĭtanė-
nai, „jaz na rzece“ P) RFV 75, 143 yra vienos kilmės su
rusų kalbos (Saratovo gub.) žodžiu сѣжа „плетень для за-
держки рыбы въ разливі“ RFV 66, 206.

46. *pėtma* (arba *pėtmė* Kv.), kaip ir Širvydo *pėtnas*
„cecha“ Sz 23, yra rusiškos kilmės žodis, kuris visai
nerodo heteroklisės **pēt(-m, -n)*, kilm. **pėtnės* arba *pėtnės*.

Petersson Heterokl. 23. Ir *pétnas* ir ž. *pétma* (Kuršaišio *pétwa* yra skaitymo klaida — Lesefehler — užuot *pétma!*) iš rus. пято. Del galūnės pakeitimo plg. žodžius ž. *slūžmā* „služba“, ž. *lyžma* „liczba“.

47. *-pi* || la. *pie* „prie“. Pasturdėlis *-pi* (*namó-pi* „namō“, *namie-pi* „namiē“) vokalizmo atžvilgiu taip santykiauja su priešdėliu la. *pie* (*pie nama* „prie namo“) iš ieur. **pei*, kaip kad santykiauja gr. *-phi* (iš ieur. **bhi* : gr. *īphi*) su ieur. **bhei* (s.v.a. *bi*, vok. *bei* uns).

48. *pylē* „ántis“ žem. Latviai antį vadina *pīle*, kas priegaidės atžvilgiu visai sutinka su sirbų žodžiu *pīle*. Latvių ir sirbų žodžiui lietuvių kalboje turėtų atliepti **pýlē* (Endzelms lzv. XIII 4, 193), kurios vietoje betgi žemaičiai ištaria *pýlē* Als., Kv., Mos. Priegaidė rodytų, kad žemaičiai su *pylē* būtų susipažinę nuo kuršių. Latvių arba kuršių *pīle*, jei ji nėra onomatopoetiškos kilmės, gali būti skolytinis žodis iš nežinomos kalbos. Antį ir vokiečiai šaukia *pīle*: für die Ente Rufwort westfäl. hess. frk. — hennenberg. *Pile* Kluge EW⁹. 113.

49. *plakts* (la.) „Wanze“ Rkr. 16, 38, kaip ir la. *blakts*, liet. *blākutė* arba *blākė* „Wanze“, turi vardą nuo „plokštumo“ ypatybės: la. *plakans* „platt, flach“, *plāces* „(žirnių) plókštys“ Rkr. 15, 130, *plācenis* „flache Kuchen“: I. *pfaski*, r. плоский, lie. *plókščias* iš „*plāšk-tjas*, la. *plāksta* „leere Schote, plókštis“.

50. *plaskāniai* Als., Mit. II 143 «maciory konopne» P, *plaskānis* «konoplica» DŽo, kanapės *plaskānės* Tver. : I. *pfoskonki* «männlicher Hanf» Preobr. II 112 (Brückner'is KZ 43, 310 gretina su I. *pfoski* «plokščias»). Dusetiškių *pleiskānės* «pfoskonki» turi vardą nuo *plēiskanos* «Schinn, перхоть». Ir *plaskānė* «männlicher Hanf» turėjo gauti sau vardą nuo «pleiskanų» : *plāskana* «Schinn» K || medis išėjęs į mažiausias plaskotas (spaudos klaida užuot *plāskatas*) — sudraskytas tapęs! Lpm I 28 : la *plēksne* «plēne, der Schinn» Rkr. 17, 46 : norv. *flas* «pleiskana» RFV 65, 320.

51. *plaskains* (la.), *plāskains* U, la. r. *pfoskons* «platt, flach» iš aist * *plaskanas* : sl. *pfoskь* «plokščias» RFV 73, 337, iš kur ir I. *pfoszszycza* «blakė» KZ 43, 310.

52. *plėkštė* Kvėdarnos žemaičiams yra ne tiktai «plokščia» ankštis (*plókštis*), bet ir plokščių žuvų rūšis (r. плоскоша «Steinbutte, pleuronectes») = la. *plekste* «pleuronectes flesus, Flunder, Butte» Rkr. 9, 93, BW. 19235, 19355, 34589, RFV 65, 305; 73, 336.

53. *plėsnas* «letena, ступня» Dieveniškis (vietos šnektą *plāsnas*, nes čia sako *lādas* «ledas», *lakiū* «lekiū»), la. *pflesa* *pfleksna* «Fussblatt», pr. *plasmeno* «letena» iš aist * *plesmenā*

: плесна Preobr. II 73, Būga RFV 73, 336, Endzelīns Izv. XVII 4, 115 : *plečiū, plēsti, platūs*.

54. *plēšti* „бушевать, шумѣть“, „šokti, laigyti“, Užkit Marios wilnis kupstuokit | Su wisu swietu *plęszdami*. Tegul po io weydu szwenčiausiu | Upes *plęszti* ne perstoia KN 83, ant swaikattas musu pono... szokinekem irgi *plenszkam* 18. I. 1704 m. Mit III 540, ž. *plenszti* — wiele gadać, narzekać, ogadywać KosL 237 b : I. *plęsać* KZ 45, 323.

55. *pliauskā* «fuczywo nieposzczepane» P, «szczepa, fuczyna» Jst, «skalāmedis, rąstas skaloms» Jon. — плюска «lukštas, lot. cupula» Preobr. II 82 : *pliaūskē* «poliano» Dus., Link. || *pliūskē* «t. p.» Jon., rugių *pliuskē* «Roggenkdeie» Mit. I 231 (Šeduva) : *plauskā* (pfauska «szczepa» Sz 361) arba SN. *plaučkā* : la. *plaūksta* «plāštaka» iš * *plausk-iā* RFV 73, 338. Čia pridera ir r. плющить «plokštinti» ir I. *pluskwa* «blakė, t. y. сплюснутая» KZ. 43, 310¹.

56. *pliauskā* «redselig» KV II 125, niekus *pliaūškia* „болтаеть“ : I. *pluskać* „плескаться“. Plg. Preobr. II 83, Mladenov Stud. 77.

57. *pluostīt* (la.) «plukdyti, plūdināt, pa ūdeni laist» Vald. 246 s. v. плавить — dažninē lytis iš veiksmazodžio *plāju*, *plauti* (sl. *plovq*, *pluti*, gr. *plévō*), kur uo iš ieur. *ōu* : *plōu-stā* (praesens). Vienodos kilmės su *pluostīt* (|| *plauti*) yra ir *šluostyti*, t. y. iš ieur. * *k'ļoustā* (praesens), kurio pamatinis veiksmazodis turėjo būti * *šlāju* * *šlauti* = lot. *cluo* «valau», *clo(v)āca* «valomasis prakasas, Abzugskanal» ; plg. la. *slāucīt* = lie. *šlaukyti* «šluoti, šluostyti», kaip ir *plaukyti* greta su *plauti* ir la. *pluostīt*. *Šluoju* yra naujadaras lyties * *šlāju* (: ž. *šlavù*] 646 s. v. iššluoti = *plāju* : sl. *plovq* gr. *plévō*) vietoje iš dažninės lyties *šluostau*.

58. *pluts* (la. r.) „sielis, keltas“ rodo, kad r. плоть „t. p.“ esama kilusio iš sl. prolytės *plъtъ* (falso Preobr. II 77), kam pritaria ir I. *pfet*. Latvių žodis gali būti ir skolytinis. Savas žodis yra *plutā* (kilm. *plūtos*) „korpa“, gavusis sau vardą, kaip ir gr. *epi-plo(v)os* „taukinės, įsnaujos plėvė“, sl. *plěva* || lie. *plėvė*, la. *plēve* „тонкая оболочка, кожица“, nuo „plaukimo“ : gr. *plévō*, sl. *plovq*, *pluti* „plaukti“, la. *plevināties* „полоскаться“ Vald.

59. *priemenė* arba (VChr. 207, 38, Aist. st. I 83, 91) *preimenė* „Vorhaus, Vorzimmer“ kilusi yra iš aist. būdvardžio *preima-* „priekinis, vordere“, kuriam keltų kalbose atliepia (p)reimo- „t. p.“ : air. *riam* „antea“, kimr. *rhwyf* „karalius, vadas“ BB 23,52. Būdvardžio *prei-mo* pirmąją dalį *prei-* randame dar žodžiuose: a) lot. *prīvus* „für sich bestehend, einzeln, eigentümlich, einer Sache beraubt“ = umbr.

prever „singulis“ iš ieur. **prei-wo-*, b) gr. krėt. *prel-n* „zu-
vor, bevor“. Greta su *prei* „впереди“ būta ir *pro*, *pre*: gr.
pró-mos = umbr. *prómom* „primum“, got. *fram* adv. „vor-
wärts, weiter“ || gr. *pró-ti*, *pré-ti*: *pró*: *pró-s*, *pré-s*. Prie tos
pat giminės pridera ir gr. *pároi-the* „prieš“, *paroi-teros*
„priekinis“, lie. *pirmas*, sl. *prvъ* = skr. *pūrvah* „der frühere“.

60. *prėskas* „süß, ungesäuert“ (Dus., W 80,8, DP 250,
3. J 186a, *prėškā* duona „przaśnik“ Sz 291) drauge su sl.
žodžiu *prěsnъ* (iš **prěsk-no-* Mikkola Urslav. Gr. I 78) savo
vokalizmu nesutinka su germaniškais žodžiais s. v. a. *frise*
„frisch“, *freiscing* „Opfertier“. *Prėsko* senumą rodo skolinys
suom. *rieska*, lap. *rieske* „ungesäuertes Brod“ Wiklund Ent-
wurf einer urlapischen Lautlehre I 43.

61. *priesakis* „neprietelis, Feind“ DP, yra vienos kil-
mės su s. bulg. *сокъ* „accusator“, сочиги „dénoncer“ = *sa-
kŷti*.

62. *pró-senolis* „Urgrossvater“ (žem.) pirmąja savo
dalim niekuo nesiskiria nuo sl. *pra-dědъ* „прадѣдъ“, plg.
skr. *prá-ṇapāt* „Urenkel“ Wackernagel Ai. Gr. II 256.

63. *puflės* „Kuhblume, caltha palustris“ KV I 484,
purloiši „burdač sie“ Sz 21, *puflija* ir *puflija* valgydamas
„lieja“ Adūtiškis, *apipuflyti* „obfocić“ Link. RFV 66, 246:
sirb. *prljati* „purvinti, tepti“, *prljav* „purvinas, mulvinas“ Pe-
tersson Zwei spr. Aufs. 17. Čia pridera ir *puřvas* „Schmutz“,
purienā (oš, ienq) „калужница, caltha palustris“ Dus.
(bumbólas Kv.), la. *puřns* „t. p.“ Šm.

64. *pūrsta*, *pūro*, *pūrti* „šiauštis“, *papūřes* „pasišiau-
šęs“, la. *izpūrusi* man galviā BW. 4546 „papūrusi man
galvelė“, visas bija man māsiņas gluženim matim, viena
pate *izpūruse* BW. 2985 „visos buvo man seselės glod-
niais plaukais, tiktai viena aš pati papūrusi“: r. пырить
„šiaušti plaukus, plunksnas“, напыриться „pasišiaušti“ RFV
66, 229; 67, 243.

65. *pūsti* žiburį, ugnį dusetiškiuose reiškia „degti“
arba „gesyti“: *pūšk* žiburį! = *uřpūšk* „uždegk, зажги“ ar-
ba *ažpūšk* „užgesyk, пораси“! Žiburio „pūtimo“ terminas
atsirado tuomet, kai dar nepažino „degtukų“ ir ugnies gau-
ti galima buvo tiktai žarijų pūtimu. Senovės pa-
protį dar teberodo posakiai: r. еще огней не вздували
Schrader Sprachvergl. und Urgesch. II 283, la. *pūtiet* guni!
BW. 12623, uguni *uzpūst* 1745.

66. *rāgas* = sl. *rogъ* „рогъ, Horn“. Kalba rodo, kad
dar nesena *ragaī* vartota ne tiktai kaip pučiamas muzi-
kos įnagis (la. *āža rags* BW. 12902, 29571 = *ōžragis* Kv.),
bet ir kaip geriamas indas: la. *būs...* balti *ragi* bajāram

alus dzert BW. 30493, 19791. Ragañ senovėje galėta įsidėti net ir sviesto: ieliec sviestu *radziñā* BW. 29253.

67. *ragauti* „kosten“, kaip rodo r. отвѣдать „kosten“ || видѣть „regėti“, yra išvestinis žodis iš *regėti* „sehen“. Airių žodis *rogu* „rinkimas“ (= *to-gu* „t. p.“ Pedersen Vgl. Gr. d. kelt. Spr. II 549) neturi nieko bendra (Fick II⁴ 235), nes keltiškas žodis nėra atskirtinas nuo lot. *gustare*, gr. *geuomai* „ragauju“, vok. *kiesen*, *küren*. Zupitza Gutt. 164 irgi niekus kalba (etwa durch Dissimilation für **raugauti*!).

68. *rāktas* „Schlüssel“: *rankū*, *rākti*. Senovės romėnų (XII tab.) teisės terminas *claves adimere* „exigere, ekbolein“ (Schrader RL² 223) turi sau atstovą ir Žemaičiuose — *raktūs atitiuti* Kv. Taigi, Ehescheidung, divorcium (repudium), разводъ galima versti žodžiais *rāktų atėmimas*.

69. *raupai*, *raupyti* „ковырять“ J 622 s. v. išruopti=sl. *rupiti* „гребить, скрести на сердцѣ“, iš kur r. рупит мѣнѣ „raupo man širdi, man rūpi“, sirb. *rupa* „duobė“, l. *rup* „червь, глιστα“. Čia pridera ir *raupai* Dus., *rauplės* „оспа“ ir *rūpi*, *rūpėti*, *rūpinti*, *rupūs*, *rupūžė*. Savo sudėtim *rūpėti* niekuo nesiskiria nuo *klūpėti* || *klaūpti*, *spūdėti* || *spaudžiu*, *mūvēti* (kėlnėmis) || *mauti*, *lydėti* || *lėidžiu*, *žydėti* || *žiedas*.

70. *rāugė* „agrostemma githago, Rade (Heilkraut, sonst kükāliai) R, M, jei ji yra rūgšti, galėtų būti praminta nuo *rāugo* „Sauerteig“.

71. *rāva* (la.) „грязная желѣзистая вода“ Sm. : la. r. *rows*, *rowy* „kruszec, metallum“ Kurm. 60, lejdzi kaj rows „miniowany“ 79, sudabra... rows „srebrna ruda“ 205 iš aist. **rāvas* „Erz, руда“: *rāvu* upe BW 825, *rāvas* puk'e 5210, *rāva* plavas 15116. Bulg. *rovina* „Sumpf, Pfütze“ (Vasmer RS V 29) gali čia priderėti, o ne prie *srovės* ir *srovėjimo* (gr. *rhévō*) giminės.

72. *rēbas*, d. *rēbai* „ilgesnė ne vārza, statoma prieš vandenį, pinta iš vyčių“ Kup., „varža“ Jon., „pakalninis vārzas Kv.“ (Linkuvā, Vabalniūkas) gali būti vienos kilmės su vok. žodžiu *Rebe* „vytis“, s. v. a. *reba* „vitis, ámpelos“ (Feist Kultur 259), kilusiu iš ieur. šaknies (e)*rebh-* „lenkti || vyti (=sukti, pav., virves)“: s. v. a. *rippa* „Rippe“ iš ieur. **rebhjá*, sl. *rebro* „Rippe, ребро“, gr. *eréphō* „dengiu stogą“. Kad iš „lenkimo“ lengvai išrieda „dengimo“ reikšmė, rodo šie žodžiai: sl. *dōga* „lankas“, kurš.-la. *dañga* „kampas“ || lie. *deñgti*, sl. *trъ-gubъ* „trilinkas“, gr(b)ñq „lenkiu“ (čia pridera ir lie. *dvi*-, *tri-gubas*) || lie. *gaubiū* „dengiu“. Vijimo, sukimo prasmę šaknis *dengh-* išlaikė žodžiuose r. дяга „diržas, t. y. susukta šikšna“ ir s. isl. *tengja* „rišti“.

73. *remėsas* „плотникъ, dailidė“ (*Remésas* ein Handwerker, bes. ein Zimmermann. Plur. *Remésai* Bauleute

N 435), la. *remesis* „t. p.“ Rkr. 16,40, „namdaris, ėpaši kas pastrādā kuoka darbus“ Dienas Lapas etn. pielikums 1891, 137, kilm. *remesa* Rkr 14,79 arba *remeša* U, d. *remeši* „amatininkai“ Rkr. 14,79 : pr. *romestue* „plačiais ašmenimis kirvis“ : ремесло, ремесство, l. *rzemiosfo* Preobr. II 197, Iljinskij Izv. XVI 4, 14. Lietuvių ir latvių žodis *rem-ėsas* „dailidė“ savo sudėtim niekuo nesiskiria nuo šių: 1) *burgėsas* „воркотунъ, брюзга“ Aist. st. I 179, 2) *švėlpėsas* „шепелюнь“ I. c. 185, 3) *velbėsas* „t. p.“ Dus. Galimas daiktas, kad dėl *rem-eso* nėra skolytiniai žodžiai ir *remėstas* su *remeslū* : ремесство, ремесло. Šaknis *rem-* gali būti ta pati kaip ir žodyje *remėti* „stützen“. Rodosi, kad yra sakoma : tróbq *remėti* „statyti, bauen“ ? Čia pridėra ir: *ramtyti* „rąbač, knuč“ Kos L. 51 b, 151 c, Smilgiai, *ramtas* „odrėb, kłoda“ : рѣмѣць, blizna“ Dus., J : *rambūs* „kuriam reikia sukirsti (rąbič) botago rimbū“ || sl. *rqbiti* „ramtyti“.

74. *rūkis* (žem.) „юбка, Unterrock“ RFV 66,230 (*ruykis* plótno z odetką wefńianą, lub osnowa wefńiana z odetką parńnianą P) gali būti vokiškos kilmės žodis (*Rock*). Kuršių kalboje vok. žodis *Rock* turėjo pavirsti lytim * *ruk'is* ir pagaliau, atsiradus balsio *i* epentezei (Endzelėns IF 33,102,120) *ruik'is*. Klaidėdos krašto *rūinis* „Robbe, тюлень“ irgi turi būti skolinsys iš kuršių kalbos, nes tik jų kalboje *rūonis* (Palangà, vietos šnekta ištariant *rūunis*) tegalėjo pavirsti *rūiniu* : ruonis > ruonis > ruoinis > *ruinis*. La. *ruōnis* B 177 arba *ruōnis* I. c., Šm., *ruonis* BW. 21640, 30466, 30468, 30970. RFV 66, 230. Iš kur lietuviai ir latviai yra gavę ruonio vardą? Airiai ruonį vadina *rón*, o senovės anglai *hrán* „Seehund“.

75. *sà* „su“ Zietela Aist. st. I 114 (*sà* tėvu, *sakiŕto*), *sà* gelažtė, *sanėšt* Prienai, *sà* žmonėm, *sà* mumi *sànešė* Jėznas, *nesadremsdžia* (Bradauskas) Sch 108, *sa* kunu ir *sa* dusche MT 15 a, *satikti* 208b, *saūde* Br. 1 Mos. 27, 27 (BG 306) = la. *sa-*, *sanest*, *salikt*. Lietuvių ir latvių kalbos *sà* „su“ atstoja indoeuropiečių prokalbės lytį *so* „zusammen, ūnā“, kurios gretimė lytis *se* „ūnus“ tebekyšo graikų kalbos žodyje *he-katón* „vienas šimtas“.

76. *sakas* (la.) „pavalkai, Kummet“ yra tas pats žodis kaip ir lie. *šakà* „Ast, Zweig“: *šākės* „Gabel“, *šaknis* „Wurzel“, la. *pa-seknis* „Grundbalken“ (falso Leskien Nom. 372) Feist Kultur 178. Vadinas, senovėje pavalkų „Kummet, xo-муть“ būta paprastomis *šakomis*.

77. *salà* „insula“ drauge su ž. *āt-sala* „sinulus aquae stantis, incisus in fluminis ripam“ vestina yra iš veiksmo žodžio *sàlti* „tekėti“ (vanduo lig vartų *atsàlo* Kv.) : šunis *at-sàldau* Kv. „palam vehementer repello“ : *selù*, *selėti* „fur-

tim a tergo lente accedo, vel accurro citissime“ RFV 67. 245 : prūs. *salus* „Regenbach“.

78. *salā,ōs* „Dorf, kaimas, sodžius“ Gaidē, Gryvā, Tver., la r. *sofa* „wieś, rus, pagus, villā“ Kurm. 237, *sofajnis* „wieś-niak“, *salenia* „wioska“ 238, *sola* „sādža, ciems“ Kempis Eisa Latvijas vēsture Pib. 1909, 55 p. iš aist. * *salā* Būga RFV 67, 244 : celo Preobr. II 273: šaknis *sel-* „sēdēti“, iš kur lot. *solum*, lie *sūolas*.

79. *salpas* „заводъ, заливъ“ (Viduklė, Žviņģiai, J 357 b) = s, bulg. слaпъ „fluctus“ iš sl. *solpъ* || *selpati*, s. bulg. слaпaти „salire“ RFV 67, 244 : iš-*selpinėti* „išvaikštinti“ J (jei nėra išvestinis iš *silpti*, *silpnas*). Salpo vietoje kai kur sako ir *salpa* „заводъ, заливъ“ J 61 a, „Fischerwinkel“ R, „ost-rów, kępa na rzece lub jeziorze, wyspa“ P.

80. *nu-sāres, nusārusi* „nusrutęs, apiplyšęs, nepasirėdęs“ Griškabūdis, *sarvalai* bėg iš ronos „srutos, гной“ Kūrtuvėnai, la. *sārni* „осадокъ, грязь“ Šm., Rkr. 15,93 : соръ Preobr. II 359, sl. *serq, sьrati* „cacare“. Šaknies *ser-* pamatinė reikšmė – „tekėti“, „bėgti“: *ap-sirti* „apsiausti, окружить“ DPO 309, 28; 310, 42, la. *sirt* „Raubzüge machen, umherschwärmen“, lie. *sarioti* „опустошать, грабить“ Dauk., r. ceptat „slaugstyti, valkioti iš kampo į kampa be darbo“.

81. *sēbinu* kun. Gimžauskas (kilimo linkmeniškis) savo žodynėlyje verčia žodžiu „oszczędzam“. Linkmenų miestelio žmonės šandie ištaria jau *sābinu*, nes jų šnekoje se pavirto *sa* : *sānas* „senas“, *saptiūtas*. Dusetiškiuose esmi girdejęs sakant: iš rudenio Jonas *sēbindavo* šiaudus. Rytiečių *sēbinti* „schonen“ pridera prie vienos giminės su rusiškais žodžiais *собъ* *собина* „turtas, все свое“, *собить* „anhäufen, sammeln“. Ir lietuvių ir rusų kalbos žodžiai kilę yra iš nebevarojamo įvardžio ieur. *sebho-*, *sobho-* : pr. *sebbei*, sl. *sebē* ir *sobē* „sibi“, skr. *sabhā* „kaimo vyrija“, got. *sibja* „Sippe“, lot. *Sabini* „die Sabiner“ || prūs. *subs* „eigen, selbst“, kas yra silpnasis laipsnis iš ieur. * *s(e)we-bho-* : lot. *sui*, *suus* = gr. *hevós* „savas“, pr. *swais*, sl. *svojb*.

82. *sedulā (ōs)* „šwidwa“ Vieksniai KosL. 33 a; Jd 174, 19; 535,5, Jsd 882, 12, *sedulėlė* KalD 265) „cornus sanguinea, деренъ“, *sedulė* „trzmielina, evonymus europaeus“ (Jūžintai), *sadulā* „šwida, šwidzina“ KosL. 52a (Biržai), Jd 166, 2; 1172, 21; 1225, 10 drauge su la. *sedlināji*, *sedlini*, *seduole* „Spillbaum, evonymus europaeus“ U, *seduols* Bra 662 s. v. Spillbaum, ryt. *sagtu kuks* (= *segfu* kuoks), *sedninie* v. szkita kuks „trzmiel, carpinus“ Kurm. 221 (= *sednine*) yra vienos kilmės su balno vardu la. *sedli* > *segli* „Sattel“, sutrumpėjusiu iš aistiškos prolytės * *sedula-n* (n. s. neutr.) = sl. *sedŭlo*, iš kur l. *siodŭlo* : germ. *sadula-z*, iš kur s. isl. *sodull*

(iš čia suom. *satula*), s. v. a. *satul* „Sattel“ iš ieur. * *sodhulo-s*. Latvių žodį *sedli* || *segli* laiko skolytinių žodžiu iš r. седло, bet jis gali būti ir savas del medžio vardo *sedulà* ir la. *seduols*. Indoeuropiečių prokalbės metu žodis *sedhulo-* arba *sodhulo-* vargu galėjo reikšti „balnq“, „Sattel“, nes tuomet balno niekam dar nereikėjo. Mūsų žodžiu senų senovėje indoeuropiečiai tevadino tam tikrą medį (cornus, evonymus). Vėliau, indoeuropiečiams jau suskilus atskiromis kalbomis, germanai, slavėnai ir aisčiai medžio vardu pramena ir „balnq“, kurio senovėje, matyti, būta *sedulinio*.

83. *semba-* (prūs.), iš kur lot. *Sembus*, pl. *Sembi* (Adamus Brem.), *Sambitae* (Dusburgas) — prūsų kilties vardas. *Sėmbai* gyveno Prūsų srityje vokiškai vadinamoje Samland. Tautos vardą aš kildinu iš nebevartojamo įvardžio * *semba-* „savo, savas“: sl. *sębrъ* „draugas, bendras, сѣбрь“ Preobr. II 267.

84. *serbentà*, kilm. *serbeñtos* Dus., K, SN arba ž. *serbénta* „porzeczka czarna, ribes nigrum“ P. Als., SInt. Senovėje *serbentomis*, kaip rodo žodžio kilmė, bus vadinę aš(v)óklis „ribes rubrum“, nes jų vardas nėra atskirtinas nuo „raudonumq“ reiškiančių žodžių: *siřbti* „rausti uogoms, созрѣвать“, uogos *iřsiřbę* Bais., Kup., Linkuvà: lot. *sorbus* „šermukšnis“ — šved. *sarf* „Rotaugė, raudà“ iš ieur. * *sorbho-* „raudonas“ Petérsson Balt. u. Slav. 33. Iš šaknies ser-, sor- „rausti, raūdonuoti“ kilę dar yra: *sařtas* „raudas“, la. *safkans* „raudonas“ (iš čia ž. upės vardas *Sárkānis* Kv.), *sarmótis* „gėdėtis, t. y. iš gėdos rausti, краснѣть“.

85. *siētas* || *sařtas* „karvei prisieti tvarte pantis“ Aist. st. I 87, Šita žodžių grūtė balsių kaitės atžvilgiu niekuo nesisikiria nuo šių gručių: *liēkas* „лишний“ || *lařkas*, gr. *loipós*, *žiedas* || *žáidas* „Blūte“ Tver. (*žiedas* Tver. „Ring“), r. вина || la. *vaina* „kaltybė“, l. *śwít* || *świat* „свѣтъ“, *šiēnas* || sl. *sěno* „siano, сѣно“, *viēkas* || вѣкъ. Visuose šituose žodžiuose kaitaliojasi ieur. dvibalsiai *ei* || *oi*. Tarp *siēto* (iš aist. * *seita-*) ir *sařto* balsių kaitos atžvilgiu yra toksai pat santykis, kaip ir tarp šių žodžių: *mēlas* || ž. *mālas* „Lūgė“, *mētas* „мѣра“ || *mātas*, la. *tekš* „Pfad“ BW. 11976; 35071, 2 || *taks* BW. 13575 „tākas“, *stebulē* || ž. *stabulē* „Nabe“, la. *stabile* „Pfeife“.

86. *siūti* „korius dirbti“ (bitys *siūva* „die Bienen tragen“, la. *šuj*, bitite! BW. 28484 „siūk, bitele!“), iš kur la. *šūni* „сотовыя ячейки“ Šm. (bitit *šūnu* *šuvėjiņa* BW 17760 „bitelė korių siuvėja“): sl. *sътъ* „сотъ, korys“ Preobr. II 362.

87. *skabrūs* „szparki, zwawy“ KosL.52a (Biržai), Dus., *skabūklas* „skýnimas, išskinta vieta“ Kelmė, *skabaū*, *skabýti* „Blumen, Blätter abpflücken“, *skabiū*, *skobiaū*, *skōbti* „rėkšti,

skinti (óbuolq, lāpq); scabere, schaben (šáuškštq)“, *skabūs* „scharf, was leicht ins Holz dringt“ M I 230: la. *skabaŕga* „pašinas, rakštis“: скоблить, скаба „pašinas“ Preobr. II 291. Del balsių laipsnio kaitaliojimos (*skabiū*: *skobiaū*) plg. got. *skaban* „schaben“: perf. *skōf*, s. isl. *aka* „fahren“: perf. *ōk*, lot. *scabo*: *scābi*. Čia pridera ir ž. *skóbstā*, *skóbo*, *skóbtī* „rūgti“, la. *skābs* „rūgštus“.

88. *skapiū* (ir Klaip. *skopiū*), *skōpti* „skaptu drožti, aushöhlen, wie man hölzerne Klumpen, Löffel, Tröge macht“, žem., *skopinys* „skaptuojamasis darbas“ J 352 s. v. drožinys: скоплять „skelti, щепить лучину“ Preobr. II 297, скопить 306. Čia pridera ir: *skēpeta* „skara“, *skēpsnē* „kawafek matery“ RFV 65, 309; 67, 245: ukr. щепя „pašinas, заноза“ Preobr. II 291: скопить Persson Beitr. 884: la. *šk'ēps* „Spiess, Speer“ (dial. *šk'ēps* KZ44,60) BW. 30520, r. *szkapa* „włócznia“ Kurm. 239 iš aist. **skēpā*, *šk'ēpele* BW. 22478 var., 26292 var. „skeveina“: s. bulg. штапъ „lazda“, r. шапъ „застѣчка въ деревѣ; франтъ“.

89. *skevélda* (Salos) arba *skevéldra* „осколокъ“ nėra kilusi iš *skedervōs* (*skēdervq* Mos.: *skederlā* Sint.) „Splitter“, kaip kad mano Petersson'as Heterokl. 35, nes ji nėra atskirtina nuo savo giminaitės *skevéinos* „осколокъ“ Dus., Link.: la. *šk'ēvināt* „vexieren, drazniti“.

90. *skýdas*. Mūsų *skiētas* „1. skersinis ekėčių balkis, 2. Weberkamm, бѣрдо“ (la. *šk'tets* „Balken; Weberkamm“) yra tas pats žodis, kaip ir sl. *ščitъ* „щитъ“, air. *sciath* „Schild“ ir germ. *skīda*-n. „Scheit“ (s. isl. *skīd*, s. fryz. *skīd*, s. v. a. *scīf*). Visi šitie žodžiai kilę yra iš ieur. prolytės **sqeito*-RFV 73, 288. Lot. *scūtum* „skydas“ atsirado iš gretimės ieur. lyties **squito*-m = prūs. *scaytan* „Schild“. *Skýdas* „щитъ, Schild“ yra tas pat žodis kaip ir *skiētas*, tik tai kilimo germaniškas. Gyvus niekus dėl *skýdo* rašo Bezenberger'is BB 1, 285, Fick'as BB 18, 141 (Vgl. Wrб. I⁴567).

91. *skilti* ugnį „Feuer anschlagen“ = la. guni *šk'ilt* BW. 8123, *šk'il* uguni, pūt uguni! 21022, 1. *Skiltuvas* „Feuerstahl“: la. *šk'iltava*.

92. *skirbti* „kwaśnieć (w Pontewieźskim)“ KosL. 151 c, Aist. st. I 146, *apskirbęs* pienas „apgyžęs“ G77, la. *šk'erbs* „herb(vom Bier), bittersauer“. Rūgštumo ir aitrumo reikšmė šituose žodžiuose yra išriedėjusi iš pirmųkštės „aštrumo“, „pšovimo“ reikšmės, kam pritaria *skirbimo* giminaičiai: la. *skafbs* „scharf, rauh“, *šk'ifba* „plyšys“. Tą pat prasmės išrutulq rodo ir ž. *skóbas* „rūgštus“ (*skobā* putrà DB 41, 6, 16) = la. *skābs* „sauer“: *skabūs* „scharf“, *skóbtī* „schaben, скоблить“, r. скаба „rakštis“ RFV 75, 238,

93. *skivytas* „Fetzen“ K, Sch 65 nėra atskirtinas nuo la. žodžio *šk'ieva* „sprogymė, eine Spalte im Holz“, kilusio iš ieur. prolytės **sqeivā*. Iš gretiminės ieur. lyties **qseivā* galima vesti mūsų žodį *šeivā*. Sl. *cēva* „užbūti“ būtų kilusi iš ieur. lyties be s, t. y. **qoiwā*.

94. *skaubis* „baimė“ J 183, *skraubstytis* „gąstautis“ J 207, 410 gali būti tos pačios kilmės su s. dan. žodžiu *skrub* „šiurkštumas, kraupumas“ Fick III⁴ 476.

95. *skręsta*, *apskreñdo*, *apskręsti* „skresti, закоробнуть, закорызнуть“ SInt. (skurliotus... senus, *suskreñdusius* atsviedė VVK 25), kurš.-la. *nuoskreñdis* „nustipęs“ BW. 19071 yra vienos kilmės su „skrebių“ vardu *skránda* ir la. (skolinys iš kuršių kalbos) *skañda* „skuflis“. Greta su *sqrend(h)*-indoeuropiečiai yra sakę ir *qsrend(h)*-, ką rodo slavėnų kalba su savo *xręd-*: r. *хрядѣть* „lysti, džiūti“, s. bulg. *xręñti* „esurare“.

96. *skutulė* „ābrinas, vogėnas“ priešais J. Rozvadovskui (Draugija 1908, Glotta II 356) neturi nieko bendra su gr. žodžiu *skytālē* „lazda, kuoka“, nes ji nėra atskirtina nuo latvių kalbos žodžio *skutuls* „bliūdas, Schüssel“: BW. 19303, 19320, 27202¹ (V 662) = lie. *skūtulas* w Szawel. = lauknešė u nas KosL. 210 a || *skutulė* „eine hölzerne Butterbüchse“ KV I 683 s. v. Chātulle, I 271. Ir lietuvių ir latvių žodis kilimo yra vokiškas: s. vok. žem. *scutala*, s. isl. *skutell* „Schüssel“ iš lot. *scutella*.

97. Tu *skvernė!* „du Balg!“ M I 247, tylėk tu *skvernė!* (Rhesa Aisópas 3) priešais Petersson'ui Heterokl. 95 neturi nieko bendra su žodžiais gr. *skōr*, s. isl. *skarn* „mėšlas“, r. *скверна*, nes jo nieku būdu negalime atplėšti nuo jo padermės žodžių: *skveñnas* „eine Gőre am Hemd, ein Flick Leinwand, ein Scheltwort auf ein Kind“ M I 247, „ein unregelmässig abgerissenes Stück Zeug“ KV I 434, „Lappen, Flick, Stück Zeug“ II 7, *skvernaĩ* „kurze Schösse am Wams“ II 167: *skverneliaĩ* lapatuoja Link. „skarmalai“: *skvarmaĩ* „skvernai“ Kv.: *skvarliaĩ* „skufliai, driskanos“ Dus., Link.

98. *slibinas* „smakas (lenk.), Drache“: gulėdamas kaip *slibinós* (spaudos klaida; turi būti *slibinas*) arba smakas qnt lėbių DPo 307, 11, tulžis smaku arba *slibinu* PSI 132,6. Virbaliaus apylinkės kaimo vardas *Slibinaĩ* rodo, kad senovės žodis reikia ištarti *slibinas*. Slibino vardas galima kildinti iš ieur. šaknies *sleib-*, *slib-* „šliaužti, slinkti“: vok. žem. *slipen* intr. „schleichen“, s. isl. *sle pr* „slidus“ Fick III⁴ 539. Schrader RL². 409.

99. *sluga* (sl.) „tarnas“ nieko bendra neturi su ieur. šaknim *k'leu-* „klausyti, hören“ (Petersson Balt. u. Sl. 15, Mladenov Stud. 113), nes jis nėra atskirtinas nuo žem. žo-

džio *pā-slauga* „Hilfsleistung, Hilfe“ Fortunatov BB 3, 59, „actio fungendi opere pro aliquo“ Kv. (Jaūnius), *slaugaū*, *slaugyti* „замѣнять кого-нибудь въ работѣ; ухаживать, при служивать кому-нибудь“ Būga RFV 65, 248; 75, 145. Pamatinė šaknies *sleug(h)-*, *sloug(h)-* reikšmė — „šliaužti“, „vai-kščioti“ (ухаживать): *sliaūgti* į medį „lipti, šliaužti“ Jon., *slaujytis* (Lygumaī) arba *slaugstytis* (Naujamiestis) „slap-stytis, bėgti nuo darbo“, *slūgti* „sekti, спадать“ (*slūgsta* su-tinimas, vanduo nuslūgo upėje): slovenč. *slug*, *sluga* „Schne-cke“, lie. *slaugūnas* „biegun, бѣгунец“ Būgos Priesaga -ūnas 441.

100. *smėlsta*, *smėlo*, *smėlti* „brudzić się, wsiekać“, *įsmėlti* „zabrudzić się“ KosL. 53 b (Biržėno K. Daukšos žo-dynėlis): *pa-smėlės* dangūs „padūmāves“ Tver. = *pasmetyš* „šmiady“, *pasmelimas* „šmiadošć“, *pasmelinu* „šmiado czy-niė“ Sz 344, t. y. *pasmėlės*, *pasmėlimas*, *pasmėlinu*; *pa-smėlusios* ākys — miego nor (Akmėnė, Papilė); ugnelė... dieną naktį *smėla* „rusa, тлѣть“ Kv. (senovės daina; plg. Lpm. I 132) = *smėlėti* „tarsi per miglą rodytis“, tik *smėla* Link. Prie šitų žodžių giminės dar pridėra: vok. žem. *smel-len*, *smōlen* „smilkti, rusėti“ Fick III⁴ 528: luž. *smalić* „sen-gen“ (flamand. *smoel* „schwül“ iš germ. **smōla*-): sl. *smola* „смола, Harz; Pech, Teer“ Preobr. II 337, Petersson Zur sl. u. vgl. Wortf. 41 || la. *smeli* (būtų lietuviškai **smelai*) „смо-листые полѣнья“ Endzelīns Сл.-балт. эт. 194: la. *smalsts* (kilm.-*ta*) „nešvarus vanduo ar kitas gėrimas“ Rkr. 15, 136. — *Smalà,ōs* „Harz (ostlit.)“; Teer, Pech“, la. r. *smola* „смола“ (*smalejgs* „smolny“, *smaliniks* „smolarz“) Kurm. 201, dėl ry-tiečių augštaičių lyties *smelà* (kad tu *smėtu* ritum OP 85) „Harz, Pech“ ir la. *smeli* „smalingos malkos“ galėtų būti ir neskolytinis žodis.

101. *smūrgas* arba *smūrglis* „Rotz“ Aist. st. I 170, *smūrg-laiža* „Rotzbube“ J 447, *nusmūrges* „apsikniūkęs, угрюмый“ Dus. (asz wījnas *nusmōrges* DD 119), la. *smuīrga* „Schmutz“ B I 70, Rkr. 15, 95, *smuīgufti* „Rotz“ : сморгать „smarkač“ Preobr. II 338 : pers. *morg* „snarglys“ Th. Korsch Idg. Jahrb. I 74.

102. *snauja* (la.) „Femerband, įgrąžtis“ ir *snaujis* „Schlinge“ : sl. *snovq*, *snuti* arba *snujq*, *snovati* „snuć, sno-wać, протягивать продольные нити для ткани“ Preobr. II 344.

103. *spañgis,io* (Vainūtas) ir la. *spañnis* „kibiras, Ei-mer“ (ne † *spanis*; latviai sako ir *spañnis*) priešais Peters-son'o KZ 47, 270 nuomonei yra skolytinis žodis iš vo-kiečių kalbos : v. a. v. (mhd.) *span*, s. isl. *spann* „kibiras“. Sl. *spqdz* „indas, modius“ irgi turėtų būti skolytinis. liūdų

vardai daugiausia indeuropiečių kalbose skolytiniai, pav. : pr. *wumbaris* „kibiras“ iš l. * *wqbór* (węborek) < s. v. a. *ambar* „Eimer“ < lot. *amphora* < gr.

104. *spaŋguolė* „Moosbeere, vaccinium oxycoccus“ ir la. (=kurš?) *spangali, spengals* „Sandbeere, arbutus uva ursi“ turi vardą nuo „spindėjimo“, „švitėjimo“. Iš šaknies *speng-* „švitėti, žerėti“ reikia vesti dar šie žodžiai : *spangaloti* „lyskač“ KosL. 59 b, *spingis* „Lichtung im Walde“, *spaŋgas* adj. „kam akys apžiro = žabalas“, la *spīganis* „lrrlicht“, *spuoguot* „glänzen, blank sein“ : s. angl. *spincan* „Funken sprühen“ Zupitza Gutt. 162.

105. *sprāgė* SN, Jd 219, 29, *sprogėlė* (sprógėlė) Dus., ž. *sprāgis* Aist. st. I 188 = la. *spradzis* BW. 12854, *spradze* I, c. I „Erdflöh“ gavo vardą nuo „šokinėjimo“ : *spragėti* || *sprógti*. — *Sprāgė* „fragaria elatior“ ir la. *spradzenes* „Erdbeerenäri“ irgi pramintos nuo „sprogimo“. — *Sprāgė* „spraga, eine Lücke im Zaun“ (Adūtiškis, Tverėčius) irgi „sprogimo“ padaras.

106. *sritis* „ligna recto ordine composita, strues“ Kv. (Jaunius) Aist. st. I 30, 165, „tarpas, ruožtas“ (žemės *sritis* Kriuška išmušė rugių *sritį* Šlt.), „obrėb, okrėg“ A 1884, 222, „prowincyja, gubernija“ DŽo, DB 64, DG 149, 223, VPK 69, *sritėlis*, ratelis „krąžek, klubas“ KosL 37a, b (žemaičio Jumsio žodynas) : *srijà*, kilm. *srijos* „okrėg, область“ PJ 30, 48 VV I 101, Pabrėžos Botan. 110 : sl. *strojiti* „struere“ Preobr. II 400.

107. *stābaras* „сухой, твердый стебель, łodyga“ Dus., RFV 75, 146 = s. bulg. *стоборъ* „stulpas“ = s. dan. *stafaer*, šved. *staver* „kuolas“ iš ieur. * *st(h)obhoro-* Fick III⁴ 483. Tos pat draugės yra ir: *stābas* „paralysis; idolum“ = s. isl. *stafr* „lazda, stulpas; dievaičio stabas“ : *stebėtis* „admirari“, *stabyti* „stehen machen“, s. v. a. *stabōn* „admirari“ *stebūklas* „Wunder“, *stabuslė* arba *stebulė* „Nabe“ Aist. st. I 97.

108. *stalbiūtis* „apsistoti“ Aist. st. I 171 (galvijai *apsistalbavo* „nurimo, nustojo zylioje“ Kup.), *stalbsta, stalbo stalbi* „wytykač“ KosL. 54a, 59 b, jau *nustalbęs* alūs Dus. : *nustelbęs* alūs „schaliges Bier“ M I 4, 256, II 98, *nustelbęs* „abgeschalt“ KV I 416, medžiai javus *stelbia* SN „smelkia, goži, t. y. nustóvi savo šešėliu“, *stelbiù, nustelbiù* „ich erstickte als das Unkraut“ M I 256 : vok. (Kilian) *stel* bier „vetus cerevisia et defaecata“ IF 18, 510 : la. *stilbs* „stáibis, Schienbein“ Šm., BW. 2254 : *stùlbs* „Pfeiler“, lie. *stulbis* „столбъ“ Izv. XVII 1, 51 (ligonies akys *stulbù* atsistojo Kv.), *stulbis* „nepaslinkšis, nepasánkus, sunkus į darbą žmogus“

Jon., la. *stulbs* „betäubt, verblüfft“ Šm. arba *stūlbs* Rkr. 15, 97: столбъ Preobr. II 391, Mladenov Stud. 124.

109. *stamañtas* „nerangus, griozdas žmogus“ SN ir *stamantrūs* (gal. *stamañtru*) „stangus, упрямый“ Jon. rodo buvus ieur. šaknį *st(h)em-*, *st(h)om-* „statyti, stabyti“: air. *samaim* „stelle“, kimr. *sefyll* „stehen“, bret. *sevel* „errichten, bauen“ Pedersen Vgl. Gr. I 79: la. *stuōmīties* „stammeln“.

110. *pā-stapas* „šlup, Pfeiler“ J 161 s. v. *ātsparas* (pa-statytas *pāstapas* po balkiu įlūžusiu. Mintuvų *pāstapas* „podpora“ J. s. v.), yrą stiebu ir *pāstapu* tiesos DPo 541, 33; 547, 11: *stēpinti* „tikrinti, tvirtinti, утверждать, доказывать“ MT 46 a, 260 a, A 1885, 74, *pastepinu* „gross machen“ M II 244: *nu-stēpo* „nustebo, быть пораженъ, удивленъ“ Salakas: *stapinti* „starinti, penem erigere“ Kv., badu *stapinti* „duoti stipiti, морить голодомъ“ Als., Kv., Val.: ciona, степенъ Preobr. II 391; Mladenov Stud. 118.

111. *stavāris*, rio „sėk“ Sz 334, KosL. 54 a (Biržai), Kv. (Nežiūrėk pro *stavārį* — velnių pamatysi Dus. *Stavāris* žiba naktį lyg kaip katės akys Link.) nėra perdirbtas, kaip kad mano Petersson'as Heterokl. 93, iš *staparis: la. *stapari* „arklių, avių, ožkų, kiškių šūdai“ U, cūku *stapars* „excrementum suum“ BW. 34728, 4 var.

112. *sterblė* DPo 369, 22, 50 „Schoss am Rock“ KV II 167, M I 257, Sch 162, *sterblės* „rigida inferior pars camis muliebris“ Kv., la. *stērbele* „sterblė“ BW. 7474, 1; 24109: *pra-stirbēlis* „bimbas, bajbak, dragal“ Jsf: стербнуть „tvirtėti, kietėti“ Preobr. II 382.

113. *stirta* „kūgis“ Dus, Br (BG 326), DP 322, 9, KosL. 91b, Sz 19 „bróg“, la. r. *styrta* „bróg“ Kurm. 11, t. y. *stirta* U.: sl. *pro-styrg*, *pro-sterti* „простереть“, *pro-storъ*, *storna* „сторона“ Preobr. II 133: lot. *sterno* „kloju“, skr. *stīrñā-*, *stīrñā-* „bertas“, sva-*stara-* „savasis pākraikas“, gr. *stórnyimi* „kloju, breite aus“: la. *stara* „Strich, Strecke; Fetzen“. *Stirta* etimologiškai reiškia tą pat, ką ir avest. *starata-* „belegt, bedeckt“, gr. *strōtós*, lot. *strātus* Brugmann Gr. II² 1, 398. Iš lietuvių kalbos *stirta* pateko gudų, lenkų ir ukrainiečių kalbon: gud. *śirta* (Zbiór wiad. do antropol. kraj. XVIII 209, Сборн. отд. р. яз. LXXVII № 3, 80, Шейнъ Mat. I 1, 142, 273) arba *styrta* (Шейнъ Mat. I 2, 76), l. *sterta* Krček Grupy 39, ukr. стирта ir скирта Izv. XI 3, 382. Plg. Preobr. II 298, Bezenberger KZ 44, 294.

114. *stīrvelioti* „tvirtinti nepasiduodamas, behaupten“ SInt., J 145 b: sl. *stīrvo* „maita, ścierwo“, r. степва Preobr. II 383, Krček Grupy 178, t. y. „pastyres“ daiktas.

115. *striegia, striegė, striegti stogą* „stiegti“ Vilkaviškis: sl. *strěxa* „стрѣха, stogas“ Preobr. II 405, Iljinskij Izv. XX 3, 73 iš **straig-sā*.

116. *stringù, štrigaū, strigti* „застрѣвать, завязать, stecken bleiben“ Dus., Vadokliai, *sustrigti* «zaplatać się» Žvingiai KosL. 33 a, nupuolė ir *įstrigo* į žemę Lpm. II 76 (I 31), vežimas važtuose *įstrigęs* «der Wagen steckt im Tor» KV II 204, tas dalykas kur nors užstrigęs, *striūga* «das Ding hat einen Haken» I 579: la. *striegu, strigt* «einsinken, вязнуть» (*sastrieg* «įklimpsta» BW. 26364, *apstrigu* «įklimpau» 16825), *straignis* «klampį bala, вязкое болото», *strieguons* «Fenn» Bra 281, *stringt* «stramm werden, стягиваться» (kuršišk. *os kilmės žodis*): l. *za-strzqć, u-strzqć, part. zastrzqgł* «stecken bleiben» KZ 45,323, gud. свиння застрягла (= *įstrigo*) у плотѣ Даль I⁴ 1603: norv. *strika* «den Lauf hemmen», lot. *strigare* «stehen bleiben, innehalten» P. Persson Glotta VI 346: *stringo, strinxī, strictum, stringere* «paliesti, šukuoti, sužeisti, nubraukti, kalaviją ištraukti iš makštų; suveržti, įtempti; sukrekėti; suvaldyti, surišti». Kaip smagenų vardas avest. *mazga-* (skr. *majjān-*), sl. *mozgъ* «Mark» pramintas yra nuo *mezgù, mēgzti* «wiqzac, вязать» (= lie. *māzgas* «wezel»), taip lygiai ir prūsų žodis *strigeno* «Gehirn, мозгъ» ir sl. *strъžень* «стержень» nuo *strigti* «завязнуть». Kadangi medžio smagenos arba šerdis «Mark» visuomet randasi medžio viduryje, tai slavėnų kalboje *strъžень* įgijo upės «vidurio» reikšmę: r. стрежь, стрежа, стрежень „средина и самая глубина, быстрое течение рѣки; быстрина протока, стремнина“, ukr. стрижень „потокъ, рѣка, середка“, ček. *str'en* ir *str'eni* «šerdis», *ostrženi* «spuogo šerdis; grūdas, branduolas», gud. астрыжень «medžio šerdis» Šachmatov'as Izv. VIII 1, 342, ukr. стрижинь greta su стрижень „стержень“ I. c. 339, sirb. *strž, s. bulg. стръжа* «Mark». Del стрежь niekus pasakoja Iljinskis Izv. XXII 1, 197. Čia prideranti šved. *streke* (ieus. *strigen-*) «Stromstrich» Tornbiörnsson Idg. Jahrb. VII 120. Klaidingai Petersson'as IF 35 (= Idg. Jahrb. IV 214: avest. *mastarayan-* «Gehirn»). Čia, gal, ir: *strigtas* «puolenà, maita» Aist. st. I 107= la. *strigts* (Nica) «barība, ēda, kuo liek uz makšk'eru āk'iem»: *striegt* «ēdu uz āk'i maukt» Dienas Lapas etn. pielik. 1891, 121 p.

117. *strūgas* «kęsy» P (*Strugs* šuo be uodegos, su uodega būtu ilgesnis Sch 99), *strūgis* «obrzezaniec» P, «fo-kietek» KosL. 36 (kam klius kam neklus — *strugiui* klius): sl. *stružq, strъgati* «drožti», r. строгать, l. *strugać* Preobr. II 401.

118. *strustis* nėra „стебель“, kaip kad verčia Iljinskis Izv. XXII 1, 194², bet „тростниковый зубъ бѣрда“: *strustis*,

sties Kammirohr M II 292, *strustis*, *sties*, *strustė* ein Halm im bastener Sieb, ein Weberkammbblatt M I 260. Kupiškėnai sako *srustis, iēs* «skieto kartelytė (jų dvi), kur dañtes sukaišiotą». *Srustiēs* santykis su sl. žodžiu *trъstь* „трость“ nėra aiškūs: prie giminumo kupiškėnai turėtų sakyti **strustis*. Sl. *trъstь* «arundo phragmites» nėra atskirtina nuo šių žodžių: *trūšiai* «Rohr» Priekulė BB 8, 112, «Rohr zum Dachdecken, arundo phragmites» Pakalnė, «Schachtelhalm, equisetum arvense» Klaipėda Mit. II 136 = la. *truši* «ašk'i, Kannenkraut» Bra 437: *traūšiai* «equisetum» Kv.: *traūšti* «lūžti» J 369 a.

119. *stupér-galis, io* «stubėrgalis Dus., хвостецъ» Pane-mūnis (Rōkiškio ap.), la. *superklis* „t. p.“ Dienas Lapas etn. piel. 1893, I p., *stups* (kilm. *stupa*), *stupe*, *stupure* „das nachgebliebene Ende von etwas Gebrochenem, abgebrauchter Besen“: s. r. стъпица «stipinas», r. стопка „спичка“ Preobr. II 365, Iljinskij RFV 66, 276, Būga RFV 75, 147: la. *stūplis* «arklio stūrplis».

120. *stūris* (la.) „kampas“: *stūrs* adj. „stangus, hartnäckig“ IF 33, 108: стырить „ginčytis, stengtis, priešintis“ Preobr. II 410: s. isl. *staurr* „kuolas“, s. v. a. *stiura* „spyrų, vairas“ Fick III⁴ 493.

121. *sudōklis* (Vadokliai) arba (Linkuva) *sidōklis* „gipsinė pustyklė“, *sidoklis* „gips“ KosL 52 a (Biržai): la. *sudeksis* „Gyps“ U, „Sparkalk“ Bra 346 s. v. Gips. Del šaknies balsių kaitaliojimos plg. žodį *sudābras* A 1883, 254, Lpm. II 68, Mit. II 31 || *sidābras* „Silber“.

122. *sūkti* „drehen“. Senovėje slavėnai sakydavo **sukq*, bet **sъkati*, iš ko išlyginimo keliu vienur atsirado *sukač* „krečiac naci“ (lenk., kašub.) Prace fil. 2, 325, o kitur — cky „suku“. Del balsių laipsnio kaitaliojimos plg. šiuos veiksmazodžius: *strugq*, *strъgati* „drožti“; *pišq*, *py sati* „rašyti“; *berq*, *byrati* „imti“; *gonj q*, *gy nati* „ginti“. Galimas daiktas, kad senovėje lietuviai užuot *sukū*, *sūkti* sakydavo **saukū*, *sūkti*; plg. *liekū* || likti, la. *šk'ietu* || šk'ist.

123. *svalbs* (la.) adj. „palaidas, nekietai susuktas“, (virvė, gija) Rkr. 17, 80, *svalbs* „erdvas, platus“ (Lubonas, Dienas Lapas etn. piel. 1893, I p.), kaip galima spėti iš rusiškojo jo atatikmens свободный, kilęs yra iš įvardžio *swo* «savas, suus»: ieur. *swo-bho-* (свобода) ir *swo-l(ə)bho-*. Del / elemento plg. s. v. a. *selb*, s. isl. *sjalfr*, got. *silba* «selbst» iš ieur. **se-l(ə)-bho-* «pats, самъ».

124. *sviegia, sviegė, sviegti* «sviesti, werfen» Kv., Riet., Safo, J 719 a: r. свигать «skubėti ir bėgti» AfslPh. 16, 414.

125. *sviestas* (illat. s. *sviēstan*), la. *sviēsts* «Butter, мац-лю: ratūs sviesti (sviedžia, sviedė), pasviesti «tepti, patepti

ratus» Šiauliai Izv. XVII 1, 35, la. *svaidit* «salben». Avestos žodis *xšvid-* «pienas, sultys» (Lidén IF 19, 321) neturi nieko bendra su *sviestu*.

126. *šalvis* (iės, šalvi) «Forelle, salmo fario (ar thymallus?)», Tai eina — kaip šalvis vandeniu! SN : sl. *solvr* «gelblich, isabellfarben», iš kur r. соловой Preobr. II 353, Zubatý AfsI Ph. 16, 414 : *szalnis* DB 184, 10 = la. *salnis* «Braun- oder Rotschimmel, Pferd mit einem Gemisch von braunen oder roten und weissen Deckhaaren» Rkr. 3, 132; 15, 92, *salns* «schimmelfarbig» Bra 622 : *šalvēti* «šalti» (blėkai iššalvējė; drāpanos geraī iššalvi «šalčiu išdžiūsta» SN.) : *šalnā* || šalti.

127. *šaškai* „sermėga“ (žem.) drauge su s. bulg. cpaкы ir r. copoka „marškiniai“ (Smol. g. Добровольский Слов. 861) neturi nieko bendra su skr. žodžiu *çnkhalā* „pantis“ (Petersson Heterokl. 133, 134), nes visi tie žodžiai yra skolytiniai iš viduramžio lot. žodžio *sarca* (sarica = lot. serica), iš kur ir s. isl. *serkr* „marškiniai“, alb. *šarke* „baltų vilnų švarkas“, rum. *sarica*, n. graik. *siarka* G. Meyer EW. 400. — *Švaškai* ir la. *svārki* „Ueberrock“ gavo v iš būdvardžio *švarūs* „sauber, rein“ : švārūs šaškai.

128. *šėkštis, čio* „medinė pakumpusiais dviejų ar pusantro colio platumo nagais šakė su užgaliu užpakalyje pelams semti“ Pikeliai, Židikai, iš kur Alsėdžių par. ežerėlio vardas *Šėkštis, čio, kāška-šėkštis* „kartis vežimui priveržti, rištis“ Vieksniai, *šākščū* g. pl. „spyrių (obelims paspirti)“ (Marcinkónys) iš *šėkščių*, prūs. *saxsto* „rónas, rāstas“ iš aist. **šekstā* : r. шестъ „kartis, šatra“ Iljinskij Izv. XX 4, 151, RFV 70, 271, Jagić AfsI Ph. 2, 397 iš ieur. **qset-to-s* : *šatrā* (kilm. *šātros*) „kartis, жердь“ J 42 b, 47 a, 266 a, Krāžiai iš ieur. **qsot-rā*. Greta su *qset, qsot* indoeuropiečių prokalbėje yra buvusi paralelė šaknies, lytis *sqet, sqot* : la. *šk'este, šk'estra* „слера, жердина“ Rkr. 3, 137, *šk'eters* „t. p.“, sl. *ščetina* „šeriai, щетина“. Del *qs-* kaitaliojimos su *sq-* plg. sl. *xvoja* „xвоя“ iš **qsojā* || *skujā*; l. *szaradność* „sordes“, ček. *šerád* „Unflat“ || l. *skaradność* „turpitudō“ KZ 45, 313. Lietuvių kalboje iš *qs-* atsiranda ne s- KZ 43, 109, bet š- : *šėberkštis, ies* „nedidelė skevėina“ Skāpiškis iš **kseber-* greta su *skeberda* „t. p.“ J 641.

129. *šėmpa, šėpo, šėpti* „obristač brodą“ KosL. 54 b (Biržai), Dus., J, *apšėpti* „unsauber, struppig werden“ Mit. I 223 (Šeduvā), *apšėpęs* „apygirtis“ (kun. Gimžausko žodynėlis), *šāpai* „šiaudeliai, šieneliai“ (Kada upei *šāpų* pakako? Sch. 101) gali būti kilę iš ieur. šaknies *qsep-, qsop-*, kurios dubletas *sqep-* tebegyvuoja žodžiuose : *skėpsnė*, at-

plėšta drobės ar kūno skiautelė“ SInt., Vieškėniai, *skėpeta* „skara“, r. щепа, скопить RFV 65, 309; 67, 245.

130. *šėfkšnas* „šarma, Reif“ RFV 65, 308; 75, 143 del zodžių slov. *srěž* „pirmasis plonytis ledas“, l. *šrež* ir *šrežoga* „šerkšnas“, kilusių iš senėlesnių lyčių *šergja-* ir **šergegā* arba **šergjagā*, galima vesti iš prolytės **šerg-sna-*. La. *sėrsns* „šerkšnas“ rodo buvus gretimę lytį ieur. **k'ēr-s-no-*: *šīršnija*, *šīršnyti* „šerkšnėti, šarmoti“ Jon.

131. *šėrpeta* „rozpadlina nad paznogciami“ P, „zanogcica, zadziór“ KosL. 54 b (Piuwis tur buti ligūs be kokiū pranarū mediej' ir *szerpetū* žįwjiej DS 43), *šėrpėti* (sušėrpėjęs mēdis „zersplittert Holz“ M II 555) arba *šėrpetoti* „zadziērać się“ J 165 galima kildinti iš ieur. šaknies *qser(ə)p-*, iš kurios kilę yra ir žodžiai ukr. шепєпа „безобразная женщина“, шепєпáтый „шершавый“ Izv. XX 4, 143. Čia pridera ir *šiurpūs* vėjas „šiurkštus, skaudus, šiaurus“ Dus., Erž., Jon., *šiurpas* „Schauder“, *šiurpti* „šiurkščiam, kraupiam tapti“ (man kūnas *šiurpsta* „mich ergreift ein Schauder“ KV II 149). Mūsų šiam *šiurp-* (užuot **šurp-*; su minkštu š iš *šerp-*, *širp-*) lenkų kalboje atliepia *szarp-* (užuot *charp-*; š iš *šrep-*, *šrzep-* = ukr. шєпєпáтый): *szarpać*, *szarpnąć* «draskyti, plėšyti»: *charpaty* arba *chropaty* «nelygus, šiurkštus, kraupus». Lenkų kalbos šaknies narius *charp-* || *chrop-* lietuvių kalboje turėtų atstoti *šurp-* || *šarp-*. Prie ieur. šaknies *qser(ə)p-* «dirti, plėšti» turime ir gretimę lytį *sqer(ə)p-*: la. *šk'ērpele* «Holzsplitter» BW. 26294 var., *šk'ērpēt* «Rasen mit dem Rasenpfluge schneiden», s. angl. *schurf* «Schorf, Grind».

132. *šėšios* «Sechswochen einer Kindbetterin, Kindbett» (Ji i *šešiās* parėjusi mirė KV. I 685, I *szeszes* ateit «Kirchengang halten» R) pažįstamos ir latviams (= kuršiams?): *sešas* «Wochenbett», *sešās* baznīcā atnākt Bra 770, *sešiniece* «Wöchnerin» 771 || lie. *šešiāuninkė* «Sechswöchnerin, родильница». — *Ušios* «Kindbett» (*Uszose* guliu «im Kindbette liegen» R) ir *ušininkė* «Kindbetterin, Gebärerin» R, «puerpera» Schultze Comp. 25, kuriuos tepažįsta tiktai prūsų kaimynai, kilimo yra prūsiskieji žodžiai: pr. *uschts* «šeštas»: Tatai turetu *uszaunikes* padumoti BrP I 222.

133. *šėškas*, la. *sesks* „Ilitis, хоре́кь“ neturi nieko bendra nei su skr. žodžiu *kaçikā* „Wiesel“ (Pick I⁴ 22, Brugmann Gr. I² 545, Schrader RL¹. 954), nei su skr. *jāhaka* „Ilitis“ KZ. 45,96 (durch zwiefache Assimilation aus **žėžkas*!). Lietuviui *šėškas* tėra tiktai *susišikėlis*, „pasmirdėlis“: **še-š(i)ka-* (reduplicatio intensiva) „labai susišikęs = smirdįs“ Aist. st. I 64*. Kad *šėšką* žmonės pramena „smirdėliu“ rodo sl. *дѣхоръ* (l. *tchórz*, r. хоре́кь): ieur. *dhus-*, *dheus-* „pūsti, dvesti“ iš kur l. *zdechł*, r. издохъ, духъ.

134. *šipulys* „Holzspan, Holzschait“ J 165 b, KZ 44 58, Glotta IV 298, Petersson Ar. u. arm. Stud. 70, la. *sipsna* „starke Rute“: *šīmpa*, *šipo*, *šipti* „тупѣть, т. у. atšiepti savo ašmenis“, *šipinu* „притупляю“: *pa-šiepti* „pajuokti = oszczerzyć (*sker-:skirti*) zęby, oskaliti (*skėlti, skilti*) zuby“: sirb. *šīp* „tokia vinis, smailagalys“, r. шипъ „dyglys“, luž. aug. *šip* „стрѣла“ RFV 70, 257 iš ieur. *qseip-*, greta su kuriuo būta ir ieur. *sqeip-*, iš kur: *skiepti* „próc, otwór czynić“ KosL. 52b, *skīēpas* „Propfreis, Setzling“, la. *šk'ipsnis* „žiupsnis“, r. щипать iš ieur. *sqeip-*. Lenkų *szypka, szypulka* „plunksnos stiegara, vynuogių kekė be uogu“ irgi pridera prie tos pat draugės kaip ir *šipulys* ir *šiepti*.

135. *Szirviñto* vietoje Peterssonui (Heterokl. 245) reikėjo rašyti *Širvintà, òs* „Schirwindt“ (miestelis ir upė — Šešupės kairiasis intakas). Seirijų valsčiuje esanti giria vardu *Širvintas*. Birženuose, Panevėžio gimnazijos mokinio V. riakojo pranešimu, esanti pavardė *Širvintas*.

136. *šlajum* Šiauliečiuose ir Joniškiečiuose vadina „gyvenamąją trobą“. Jie sako: Gražus mūsų *šlajus*. *Šlajaus* yra šios dalys: 1) gryčią = žem. trobà, 2) seklyčią = žem. prýšininkė, 3) pringis = žem. preimenė. Šlajui vardas, praminta nuo „šliejimo“: ėmė surūkėles trobas griauti, o *szlieti* naujas (Papilė—Žagarė) A 1885, 285, 2.

Nuo šlaistymosi (plg.: не слонъ слонится... Даль IV³ 261 „ne šlajus šlaistosi...“) lietuviai praminė ir žvėrį „elephas“, „слонъ“ vardu *šlajus*: *szlajus* der Elephant N 525 (iš 1713—44 m. Bradausko žodyno), iš kur kaipto skaitymo klaida (Lesefehler) *szlápis* Elephant R II 117 (pi iš ju!). *Szlėjaus* kaulas „Helfenbein“ RII 198, jei nėra spaudos ar skaitymo klaida užuot *szlajaus*, galima būtų skaityti kaipto *šliejaus*, kur *ie* būtų apibendrintas iš *šltejū*, *šliejaū*, *šliėti* „anlehnē“.

137. *šókū, šókau, šókti* „springen, tanzen“ iš ieur. * *qsāq-*, greta su kuria būta šaknies dubletu *sqāq-*: sl. *skakati* „скакать“ (falso Agrell Zwei Beitr. zur slav. Lautg. 10).

138. *šovà* (òs, šòvą) „žiemospirgis, sprogymė; drevė“ = la. *sāva* „pailgas rándas“ Rkr. 15, 134 || *šāva* „rėta, Narbe“ Rkr. 17, 55 (būtų lietuviškai * *šiovà*), su š iš veiksmazodžio *šaut* „schiessen, т. у. sprógti“, lie. *šidutuvas* „Weberschiffchen“, *šiaulys* „Schütze, стрѣлокъ“. Taigi, *šovà* turi vardą nuo *šovimo*, т. у. „sprogimo“. Šovimo giminės narių skaičiun pridera ir *šėvulis, šėvelis* „Splitter, skevėina“ (šėvuliai lėkė Sch 144, puodai pradėjo *šėveliais* eiti J 46 b, Marijampolė), *ševėlys* (Tas man darbas *šėveliais* eina Dus „labai greitai“). *šovà* „caverna arboris“ Kv., „skaza“ KosL. 55 a, *šovótisi* „szczepać się, skaz nabierać“ I. c.

139. *šūlas* Brückner'iui KZ 44, 333 yra lenkiškos (*szulo-* o Bezzenberger'iui KZ 44, 331 — vokiškos (*Schöl-holz, Schel-holz*) kilmės žodis, kuo aš visai netikiu, nes iš nesenai gauto žodžio vargu būtų lietuviai pasidarę vardus sąvokoms «бочка», «Fass» (*šulė* Aist. st. I 29) ir «колодець», «Brunnen» (*šulinys* ir ž. *šulinė* RFV 70, 255). *Šulų* yra keleriopų: 1. durų ir langų *šulai*, 2. vartų, 3. kibirų, kubilų Kv., 4. tvorų *šulai* Dus., Link. : *šulai* (davon: *šulinys* Brunnen) ein kleiner aus Eimer- oder Fassstaben zusammengesetzter Brunnenkasten KV I 264. Lietuvių kaimynams gudams, o per juos ir lenkams su ukrainiečiais шуло galėjo nunešti garsusis mūsų *dailidė*, iš kur kilęs yra gud. дойлидъ: тамъ дойлиды церкву ставили Vitebsko ap. Шейнъ Mat. I 1, 152, 2 чоловіки дойлиды Жвилтовичи XV amž. Рус. ист. библи. XXVII 84. *Šūlas*, pr. *sulis* «Ständer» gali būti tos pačios kilmės su sirbų žodžiu *šulj* «чурбанъ, колода», kilusiu iš ieur. prolytės **qseuljos* (Iljinskij Izv. XX 3, 105) || gr. *ksýlon* «nukirstas medis, malka» : gr. *skýlon* «nudirtas žvėriui kailis», *skýllō* «zerreisse, schinde», v. a. v. (mhd.) *schiel* (iš ieur. **sqeulo-*) «skevéina», gr. *skýros* «Splitter», norv. *sköyr* «trapūs, fragilis», v. ž. v. (mnd.) *schoren* «zerreissen» || gr. *ksyrón*, skr. *kšurāḥ* «skutamas peilis», gr. *ksýō* «skutu».

140. *šventikas* „священникъ“ = s. bulg. *svetъсь* «šventas, teisingas vyras» RFV 75, 148 : Reiks maldyti *šventikūs*, kad laikytų maldeles už Marelės vėlelę Jd 1228, 19.

141. *tárpas* «промежутокъ» = sl. *tórpy*, iš kur s. bulg. *трапъ* «duobė» (Mladenov Stud. 134) iš šaknies *ter(e)-p-*, *terā-p-* (greta su *ter(e)-*, *terā-*) «trinti» : *térpē* «промежутокъ» Dus., *itérpiti* «всучить», la. *tārps* «kirminas», *tērpināt* «kaninti», *tērt* «kleiden».

142. *táukas* «uterus» KZ 44, 68 neturi nieko bendra su skr. žodžiu *tóká-m* «Nachkommenschaft, Geschlecht», nes žemaičiui «uterus» tėra tiksliai *táukas* coll. «Fett, taukai».

143. *taūras* vyras «doras, geras, tinkamas»; jo sesuo buvusi labai *netaurà*; už tvorės nėra *taurōs* (*taurà* subst. «dora, gerumas»). Taip esą sakoma Vadoklių parapijoje. Tverėčiaus dzūkų būdvardis *kuīnas* «baužas, šmulas, комолый» (*kuīnas* veršis, *kuinà* kárvė), kilusis iš daiktavardžio *kuīnas* «menkas, prastas arklys, kėvė», rodo, kad ir būdvardis *taūras* galėjo atsirasti iš daiktavardžio *taūras* = r. *тыръ* «bos». Plg. s. rus. posakių *буй тыръ* Вьсеволодъ su lietuvių posakiu *taūras* vyras «*тыръ* мужчина».

144. *tēls* (la.), kilm. *tēla* „картина, тѣнь, видъ, фигура“ Šm., „Bild; Schatten, Bildsäule; Skelett, Gerippe; Götzenbild“ (Mėneša *tēls* „Mondsphase“) U rodo, kad s. bulg. žodis

тѣло „simulacrum, columna, tentorium, corpus, aetas“ (l. *ciato*, r. тѣло) negali būti kilęs iš prolytės **toilo-* Petersson Zur sl. u. vgl. Wortf. 18. Тѣло galėtų būti vienos kilmės su žodžiu *tēlias* (ryt.) = la. *tefš*, sl. *tefę* „vitulus“, jei šaknies *tel-* pamatinė reikšmė būtų „storam, drūtam būti“.

145. *telinât* (la.) U, *tilât* U, *tilinât* U, BW. 19267, 30525 „ausbreiten; ausgebreitet liegen“ : šaknis *tel-* „kloti, sterner, стлать“, iš kur : *pā-talas* „постель“, pr. *talus* „asla“, sl. *tylo* „laītas (pavimentum), kluonas“ Mladenov Stud. 138.

146. *tēna*, *tenēti* „zsiadać, zgeszczać się“ Sv., J 93 a, 343 b, „krzepnąć“ Kosl. 56 a (*teniūgoti* „ciagac co niezgrabnie z wody“ I. c.) yra tas pats žodis kaip ir lot. *tenēre* „halten“. Bazė *ten(e)-*, *tenē-* reiškia „tęsti || tįsti, traukti“. Iš jos kilę yra šie žodžiai : *tānas* „sutinimas. опыхоль“ = gr. *tónos* „Spannung“, la. *tanis* „vóras, Spinne“ Rkr. 17, 58, *tévas* = la. *tiēvs* „laibas, t. y. ištįsęs“ iš ieur. **tenəwo-* (gr. *tanavós* „gestreckt, schlank“, skr. *tanū-* „dünn, zart“, lot. *tenuis*), la. *tinu*, *tīt* „flechten, winder, wickeln“, *tinti* „schwellen, eig. ausgespannt werden“, *tiñklas* „Netz“, sl. *teneto*, *tonoto* „Jäger-, Vogelnetz“, lot. *tenuis* (oris n.) „kilpota virvė paukščiams gaudyti“ = gr. *ténos* n. „gysla, įtempta virvelė“, skr. *tan-* „Gewebe aufspannen, weben“, *tantram* „Webstuhl, Zettel, Aufzug“, *tántiñ* „Schnur, Strang, Saite“, gr. *teinō* (iš **tenjō*) „tempiu, traukiu“ = alb. *ndeñ* „breite aus, spanne“. Šaknis *ten-* gali būti ir paplatinta įvairiais formantais : *ten-s-* (tesių, s. v. a. *dinsan* „ziehen“), *ten-p-* (tempiū, la. *tiepties* „stirvelioti“, lot. *tempora* pl. „plonimai, Schläfe“), *ten-g-* (tingi, tingėti, l. *ciagac, ciagty*, r. тяглый, тыгой), *ten-d-* (lot. *tendo*, skr. *tandatē* „lässt nach, ermattet“), *ten-q-* (skr. *tañc-* „zusammenziehen“, ā-*tanakti* „gerinnen machen“, lie. *tánkus* „dicht“).

147. *tišias* „ein Korb oder Gefäß, was zum tragen oder zu verwahren“ M I 295, „Paudel“ II 368 negali būti kilęs iš senėlesnės lyties **tikštas* (lot. *texere* „austi, pinti“ Petersson Balt. u. Slav. 77), nes lietuvių kalboje nieku būdu iš *kšt* neatsiranda *št*. Tišto prolyte tegali būti tiktai **tik'-to-* arba **tik'-s-to-*, nes balsis *e* lietuvių kalboje šitokiame garsu junginyje nenusilpnėja balsiu *i* (Kalba ir senovė I 218–220). *Tištas* kaip kultūros žodis galėtų būti skolytinis iš tokios kalbos, kurioje *e* virsta garsu *i* : lot. *testa* „indas, puodas, šukė“, avest. *tašta-* „Schale, Tasse“ Feist Kultur 226. Pranc. *tasse* „Tasse“ irgi skolinys.

148. *treigys*, *treigė* ir *dveigys*, *dveigė* rodo kitą kartą buvus būdvardį **treigas* ir **dveigas*. Antrąjį žodį kalbininkai gretina su s. v. a. *zwīg* „Zweig“, sirb. *dvíz* „dveigys“ (iš ieur. **dweigho-*, **duweigho-*) ir alb. *dege* „Ast, Zweig“

(iš ieur. * *dwoighā*). Lietuvių * *treigām* slavėnų kalboje atliepia lytis *trid'z'b* iš ieur. * *treighó-s* : s. bulg. овънъ тризъ „treigys avinas“. Del šakninio dvibalsio *ei* (*dvei-gỹs*) plg. kelt. *dwei-*, išlikusį airių kalbos žodyje *dé-riad* „bigae“ Brugmann Gr. II² 2, 11, 12 (s. isl. *þri-gild*).

149. *trėškia, trėškė, trėškšti* „quetschen, pressen“ || *trāš-kana* „Augeneiter“ : sl. *trėska* „sarmentum“ (l. *trzaska* „skie-dra“) || r. трескотать „kracken, traškėti“, l. *troska* „mica“ KZ 43, 308 greta su *trocha* „mica“ (bene iš ieur. * *troqsā*? greta su ieur. * *trosqā*. Plg. s. v. a. *wahs* || sl. *vosk* „Wachs“).

150. *trėšta, trėšo, trėšti* „modern, faulen“, la. *tresēt* „modern, trenēt, trunēt“ (Ežerė), *trasa miza* BW. 21706, 2 var. „trapi, traški žievė“ turi sau giminaitį rusų kalboje : тресочникъ „перегной изъ мелкой щепы и бурьяна“.

151. *triaūškia, -škė, triaūkšti* „trāntinti“ (Kq čia *triauški* kaip *kiaulė* Vel.), „treškėti, daug kalbėti“ Kup. : *traukšlys* „traūšis, equisetum“ J 109 b : l. *truskawka* „fragaria, wegen der Zebrechlichkeit der Stengel KZ 43, 308¹ = trėškė, brāškė“, *struskač* „zerschmettern“.

152. *truōts* (la) „galąstuvą, Wetzstein“ Rkr. 16, 46; h v. XV 2, 208 (la. r. *trūts* „galuoda“ Rkr. 15, 141 iš *truōts*) turi sau atstovą ir Žemaičiuose: *trūotas*, iš kur *trūtas* „grani“ DŽo, *trūtas* „brusek do ostrzenia kosy alias gūdė, w Kulwar., Okmian.“ KosL. 161 b, *trūtas* „gudė, budė“ J 405 s. v. *galąstuvą*, t. y. žem. *trūts* iš *trūoto*. *Trūotas*, la. *truōts* = gr. *trōtós* „įžeidžiamas, įžeistas“. Čia pridera ir sl. *trata* „trata“, got. *þrōþjan* „üben“ : gr. *trē-ma* „skylė“, t. y. *kas pratrinta*“, *trē-lós* „pratrintas, skylėtas“. Šaknis *trē* ir *trō* „trinti“ yra kilusi iš pagrindinės *ter(e)* ir *terē* : lot. *tero*, gr. *teirō* „reibe“ iš * *terjō*, sl. *trōq, térti* (r. тры, тереть), lie. *tirtas* „badany, t. y. tarty, тёртый“. Šaknies *tere* vaikai yra ir : *trēna, trenėti* „modern, t. y. trinamam būti“, *trina, trinti* „reiben“ iš ieur. *trьne, trьnə*.

153. *tūbas* „Filz, войлок“ Kv., Mos., *tūbai* „veltiniai batai“ Mos., la. *tūba* „Filz“ BW. 1300, 7494, pr. *tubo* „Filz“, *tūbo* aūsysis Jd. 1298, 2, iš kur Kretingės par. sodos vardas *Tūbausiai* KosL. 27 a. *Tūbo* vardas yra skolytinis žodis iš skandinavėnų kalbos : *þōþa*, iš kur ir suomių *huopa* „tūbas“ : s. isl. *þófa-hettir* „Filzhüte“, *þófi* n. „Filz“, *þóf* n. „Gedränge“ = norv. *þóf* „Walken, Filz“ Fick III⁴ 180, Schrader RL² 311. Skandinavėnų garsas *ō* (ankštasis) lietuvių ir latvių kalboje turėjo pavirsti *ū*, nes jų kalboje skolinimo gadynėje dar nėra buvę garso *ō*. Kitos gadynės skolinys yra la. *tuoba* (Miež. s. v. *tūba* 260), iš kur mažybinė lytis *tuobina* BW. 1300 (l. 883). Mūsų *tūbas* vargu gali būti gre-

tiņamas su senovės anglų žodžiu *pūf*, *sige-pūf* „Siegfahne“ Schrader RL². 277. Kad aiščiai *tūbq* būtų gavę iš Skandinavijos per *slavėnus*, vargu kas patikės Bezzenberger'ui KZ 44, 331.

154. *tulžis* „Galle“, *la. tūzna* „Brandblase“ Šm. pridera ne prie *tūlo* (sl. *tyl* „Nacken“ Petersson Balt. u. Slav. 84) giminės, bet prie „tulžimo“: *tulžta*, *tulžo*, *tulžti* Kv., Mos. „moknqč“ KosL. 56 b (Biržai), „žlungū, adaquo“ DŽ 2, *patulžta* javai iš lytaus „das Getreide wird weich vom Regen“ M 1189, *patulžę* javai KV 1 537, šiomet žemė nebuvo *itulžus* „prisigėrus vandens“ Lyguma, žmogus vandenimis *patulžęs* DPo 339, 3 : *telžti* „moczyć się, szczać“ KosL. 56 a, *telžia* kaip kumelė Dus., vaikas naktį *šusitelžė* Kup. : *tižti* „vandenim aptėkti“, kisielius *patilžo* „vandenim apėjo“ Kv., *itulžti* „przemoknqč“ J 666.

155. *tūma*, *tumėti* „tenėti, zsiadač, zgeszczać się“ (SInt., Vieksniai) yra tas pats žodis kaip ir lot. *tumēre* „tinti, pusti“. Be to, čia dar pridera ir : *tūmulas* „gabalas, комъ“ J 286 s. v. daiktas (į langelius beldžia sniego *tumulai*. Lazdynų Pelėda. „Viltis“ 1912, Nr. 36, p. 5, st. 1) = lot. *tumulus* „kalva, kaubrė“ : *la. tumīgs* „dick, fleischig, untersetzt“, lie. *tūmtas* „orszak, būrys“ Sz (Ir aš tuo patim *tūmtu* išėjau SInt. „drauge su jais“, su *tūmtu* atėjo J 148 a) : skr. *tūmra-* „riebus, tvirtas“, *tū-tumā-* „tvirtas, kräftig“. Visų šitų žodžių pagrindą sudaro ieur. šaknis *tew(e)*, *tewē* (*tewə*) „tenėti, tinti, pusti, didėti“, iš kurios vaikų paminėsime šiuos: *tūlas* „multus“, sl. *tyti* „tukti“, lie. *tūkti*, *taukaī*, *la. tūkt* „pusti, пухнуть“, *tvinti* || *tvānas* || s. angl. *punian* „kilti“, *tveñkti* || *tvīñkti*, s. angl. *beor* „pūtmens, tanas“ || lot. *obtūro* „verstopfe“, *tūrunda* „tumulas“ IF 32, 340, lot. *tūber* „kupra, sutinimas“, *tautā* „Volk, t. y. būrys“.

156. *ūmas*, d. *ūmai* „cuch, вонь“ SInt. (J 381 s. v. dvōkas; negeru *ūmu* atsiduoda viralas, mėsa J 146 b.) yra vienos kilmės su būdvardžiu *ūmas* „сырой, non siccatus“ (Aist. st. I 67, 185) arba „staigus, netikėtas, plötzlich“, prieveiksmiu *ūmai* (mirė J 31 b) „stajga“. Aisčių kalbos šaknis *ūm-*, *um-* (*ūmaras* „Sturm, Ungestüm“, *umėdē* „сыро́жка“), *aum-* (*la. aumakām* „rasch, eilig“) yra išvestinė iš ieur. *eu*, *ewə*, *ewē* „pūsti“ su formantu *m* : gr. *ávēmī* „pučiu“, *aúrā*, *ávella*, lie. *vėtra*, *vėsus*, *vėjas*, *vėdinti*.

157. *uolūs* (gal. *uōly*) „namiėtny, leidenschaftlich; gorliwy, zelosus“ (Als., Kv., Riet., SInt., J 701 a, Leskien Nom. 259; vietos šnektų ištarmė—*ouloq* ir *ūlūs* : *ūlūs* J 109 a, 324 a, 330 a, 417 a „namiėtny: *uolūs* medžioti Mos.) sėmanitiškai gali būti vienaprasmis su būdvardžiais *dagūs* „страстный“ (: *degū*) ir l. *gorliwy* „uolus“ (: sl. *gorēti* „degti“) : ieur.

el-, ol- „degti“, iš kur lot. *ad-olēre* „verbrennen (bes. Opfer)“, šved. *ala* „lodern, flammen“.

158. *uošviu* žmonos (pačios) tėvą, o jos motyną *uošve*, vadina lietuviai nuo nebeatmenamų laikų. Uošvės senovėje turėtą gretiminę lytis **uošē*, išlikusi latvių kalbos žodyje *uose* „Schwieger, uošvė“ (Mancelius, *Phraseologia*, cap. XLVIII) Endzelīns KZ 42,379. Ar *uošvis* turi ką bendra su žodžiais lot. *uxor* „Gattin“ ir s. angl. *óc* „Stiefvater“ (Kluge, *Festgruss an Boethlingk* 61, Feist *Kultur* 113, Hirt *Indogerm.* 704), sunku ką tikra pasakyti.

159. *Upę* „Fluss, pėka“ bendru vardu vadina lietuviai (*upė*) ir latviškai (*upe*). Prūsai *upės* vietoje sakydavo *ape*. Jų *ape* drauge su šulinio vardu *apus* „Brunnen“ pridera prie tos pat giminės kaip ir žodžiai: skr. *apāh* „vandėis“ gen. s., *āpah* „vándens“ nom. pl., gr. *opós* „sultys“ Fick I⁴ 15, 173, 372, Boisacq *Dict.* 708. Kadangi ieur. žodis *op-* „vanduo“ lietuvių kalboje negalėjo susilpnėti lytim *up-* (iš ieur. *o* randasi *u* tikrai prieš *r, l, m, n, v*: turiu, įžulnūs, rūmtas, sluņkius, la. *sluvēt* „слыть“ || slave, lie. šlavūs), tai *upės* vardas reikia vesti iš ieur. šaknies *eup-, oup-, up-* „šaukti, rėkti“: *ūpas* „Echo, skačdas“ (Aš sušukau, net *ūpas* nuvėjo Tver.), *ūpas* „rabies, furia“ Kv., „humor“ Kosl. 57 b, „chuč, zapat“ Jsl, „narow“ P (*ūpa* turiu „narowię się“, su *ūpū* „narowisty“ P, kad užėja *ūps* „kiedy nadchodził szaf“ Kosl. 168a, užėjo tam vyrui *ūpas* Lpm. I 192), *ūpais* adv. „šōriais, tarpais, czasem, иногда“ Lėnas, la. *ūpis* „apuokas“ = r. выпль Endzelīns *Izv.* XV 2, 219, IFAnz. 25, 69, KZ 43, 182, Būga RFV 65, 323; 66, 232, sl. *въпити* „rėkti“: la. *aupēties* „sich Mühe geben“? Taigi, *upė* vardą būtų gavusi nuo „kriokimo“, „rėkimo“.

160. *userėgž, userėd'z* (sl.) „ausikaras, inauris“ yra skolinys iš germ. prolytės **ause(h)ringaz* (K. Būgos „Kalba ir senovė“ I 64), iš kur viduramžio vokiečių *ōsering* „toks pinigas“: Et ostendit eis *oseringos* quinquaginta 1215 m. Hejnr. MG. SS. XXIII 290, 5, alsus wart ir gedinge vūmf-hundert *ōseringe* Livl. Reimchr. 3071 f. E. Schröder KZ 48, 265.

161. *ūžkuriu* dušetiškai vadina tą vyrą, kuris žmoną ima ne į savo namus, bet pats išeina gyventi tenai į žmonos ūkį. *Ūžkuriomis* eiti gali ir už mergos ir už našlės. Tauragniškiškai ir linkmeniškiai *ūžkurį* vadina įsodū (vard. *įsōdas*). *Ūžkuriū* (*ūžkuriomis* ėjimo) institūto senumą rodo ir latvių kalbos žodis *ūzkuris* „legātnis BW. 3826“, iš kur pasakis *uzkuruos* iet BW. 3831 „ūžkuriomis eiti“. *Ūžkurys* etimologiškai imant yra toksai vyras, kuris eina (teka) į *ūžkūrta* „įtaisyta, įrengta, gatava“ ūkį.

162. *wagnis* (prūs.) „Sech, arklo peilis žemei riekti“ taip sątykiauja su *vagiū* (la. *vadzis*) „Keil“, kaip kad sątykiauja *šaknis* su šakā, arba *trāknys* pl. „mierzwa, ście-rana słoma, Krummstroh“ SN, Lpm. I 129 (*traknimis* tvārtą kreikia) su traku. *Vāgis*, la. *vadzis* „Keil, Pfflock“ (iš čia suom. *vaaja, vavia* iš * *vayja*, vad. *vad'ja*, est. *wag'a* kilm. *waia* „Pfflock, Keil“, lap. *vuovja*, kilm. *vuovjaga*, „keil-förmiges Stück in Kleidern, Zeltdecken“ Wiklund Entw. I 140, 144) yra tas pat žodis kaip ir s. v. a. *wecki*, s. isl. *veggr* „Keil“, kilusis iš ieur. prolytės * *woghio-s* arba * *wog'hio-s*. Pastarajai lyčiai pritaria gr. *ophnis* „Pflug-schar, žagrė“. Prie *vāgio* ir pr. * *vagniēs* giminės pridera dar: lot. *vōmis,eris* (*vōmer*) „žagrė“ iš ieur. * *wog'h-s-mis*, s. v. a. *waganso* „Pflugschar“.

163. *vaivas* „light, luminous“ neturi nieko bendra su lot. žodžiu *vitrum* „stiklas“ (Petersson Heterokl. 63), nes jo šnekamojoje liūdies kalboje nėra. *Vaivą* raštuosna paleido mūsų patrijotai, kuriems pasirodė, kad „Laumės juostos“ vardas *vaivorykštis* Kv., Riet., Kreč. 29, SH. 7, 81, Kosl. 93 arba *vaivorykštė* Bais., Jon., Kup., Kuliaī, IG 75, „tęcza, pałyra“ yra susidares iš * *vaivo* * „šviesūs“ + *rykštė* „Rute „požra“. Iš tikrųjų *vaivorykštis* turi būti skaidomas morfėmomis šitaip: *vaivór-ykštis*, kur -*ykštis* tėra galūnė kaip ir žodžiuose: *šeimynykštis*, *bandykštis*, *vingerykštis* arba *vangarykštė* „spiraea“, *Lúodykštis* (mažybinė lytis prie ežero vardo *Lúodis*, džio Šalako par.), *pérnykštis*, *andáinykštis* ir k. *Vaivorykščio* šakninė dalis yra bendra su uogų vardu *vaivórai* „girtuoklės, голубица, vaccinium uliginosum“ Erž., Kv., Mos., „borówka czarna, czernica, vaccinium myrtillus“ P, *vovóras* „Rauschbeere, empetrum nigrum (hier nur in Schwarzort), wird in Renntierkäse gebraucht“ (*vovórai* „Trunkelbeere“ Prökuls) Mit. II 135, *vqvóras* (*wanworas* „Schwarzbeere“ G 120). Ir uoga (r. голубица || голубой „blaīvas, mėlynas“) ir „Jaumės juosta“ turi vardą nuo *spalvos*: *vār-*, *ver-* (plg.: *vover-ýkštis* „Regenbogen“ G. 119) „žydras, голубой, caeruleus“, iš kur dvigubinis (reduplicatus) būdvardis * *vaivóras*, *vovóras*, *vqvóras* ir *varvóras* (iš čia Butrimonių par. *vaivór-ykštė* „Regenbogen“) „labai žydras“. Del reduplikacijos pirmosios dalies įvairumo plg.: *vie-versys* || *vo-veřsis* Dus. || pr. *wer-wirsis* „Lerche“; *pie-pala*, la. *paipala* || sl. *peř-peř* „пéрепелъ, Wachtel“. Del *n* reduplikacijos plg. gr. *ton-thorýzō* Brugmann Gr. II² 1, 128. La. žodžio *varaviksne* „Regenbogen“ BW. 26029 sudėtis nėra man aiški.

164. *vapsos* vietoje dusetiškliai sako *vapsvā* (kilm. *vāpsvos*), su kuo sutinka ir rusų kalba: асва вл. оца (Sud-

žos ap., Kursko gub.) Izv XVII 1,235, о с ва (Cholmo ap., Pliskuvos gub.) RFV 76,283.

165. *vāras* „tvorai tverti kartis, жердь“ Dus. = s. r. воръ „aptvaras, tvora“ Срезневский Мат. I 305 : за-вора „durų uždaras“, заворъ „t. p.“, бродове бяху вси заворени „заперты“ Пск. I лѣт. 6915 m. Срезн. *Pa-varā* „Netzeleine“ = r. повѣра, повѣръ „веревка для обмота или перевязи чего-либо“, подвереть лапти „подковырять“ : *apivaras* „обора“ || *veriū*.

166. *varaū, varyti* „treiben“ yra dažninė lytis iš la. veiksmazodžio *vert* „laufen“. Iš ieur. šaknies *wer(e), werē* „bijoti : bėgti“ be paminėtųjų dviejų žodžių vestinī yra ir : lot. *verēri* „bijoti, gerbti“, r. проворъ, провора „ловкий, бойкий, расторопный человекъ, иногда плутъ“, воръ „vagis, t. y. varytojas“.

167. *vārškę* „Quark“ aš kildinu iš šaknies *vēršk-* „virtti“, iš kurios eina ir veiksmazodžiai *virškšti* „žofknąć, wiednąć“ KosL. 58 c. t. y. „suvirtti“, *virškinti* „trawić, варить“ (mano pilvas viską *suvirškina*) : žydys žiedelis... *vėiklai virkšta* ir atamainą ima 1653 m. VChr. 79,29 || *virksčiai* (kiln. *viřksčios*) „grochowina“ : *vėrdu, virti*.

168. *vėnteris, io*. Vieną žuvų gaudomą prietaisą lietuviai vadina : 1) *vėntaris, io* „Garnreuse“ KV I 486, „eine von Garn gestricke Fischreuse“ 440, Kv., Seinai, Vieksniai (KosL. 32 a), 2) *vėnterė* „ein Fischersack“, *vėnteres* spėsti „Fischsäcke aufstellen“ M I 323, skyle *wenterėsa* (Rhesa, Aisópas 42) : *vėnterė* (gal. *veñterė*?) „sparnuotasis vāržas“ Erz., 3) *vėnteris, io* „Fischreiser von Zwirn“ R II 141, „ein grossēs Fischergarn mit Kähnen zu fischen“ R I 176, „iš siūlų numegzta vārža, ant lankų ištempta, iš šalių su sparnais, spendžiama skersai upę“ SN, Višakio Rūdā, *wenteris* węcierz Džo, L. = ž. *vėntēris, io* „iš vyčių nupinta varža“ Mos., Sint. (su vienu kirčiu : instr. s., nom. du *vėnteriu*, acc. pl. *vėnterius*), ryt. *vinteris, io* „siūlinė varža su sparnais“ Biržai, Dus., Sz 396, *wenteris* ira su sparnais, užstata be takisza KosL. 125 b, ilinda it žuvis i *wenteri* VP 81, riužius ir *wenterius* dūrbo DB 24. Sakant *venterys* J 674 a, *veñterio* J 565 b nėra tekę girdėti. — Latviai vėnterį, kad žodis būtų neskolytinis iš lietuvių arba kuršių kalbos (kurš. *Venteris* — vienasėdžio vardas ties Aizupe Talsų ap. Konv. vārdn. 47), turėtų ištarti * *viēteris*. Iš tikrųjų latviai ištaria *veñteris* „Reuse“ B I, 61 arba (Drustuose) *vėnteris* Rkr. 15, 101 : *venteris* „Setznetz, Setzkorb“ Stender Wrб. I 356, Glück Rkr 14, 98, BW. 3690, 2, kas pīs lūku *venteriti* BW. 30757 „kas pīs lankų venterį“.

Vēnterio vardą be lietuvių ir latvių pažįsta dar jų artimiausieji kaimynai slavėnai — gudai, rusai, ukrainiečiai ir lenkai : a) gud. *v'énčer* „venteris“ Карский, Бѣлоруссы I 132, вѣнцеръ, нерѣта (Slucko ap. Min. gub.) Сборн. отд. р. яз. Акад. Н. LXXXIX 7, 51 р., вѣнцир (Илья Vil. g) I. c. LXXXII 8,49 р. = г. (Сѣвскъ Орл. г.) вентеръ „верша изъ нитяной сѣтки“ Preobr. I 72, б) укр. вѣнтеръ Гринченко Словарь I 133, в) I. *więcierz*, *więciorka* Prace fil 1,186; 6, 607, kašub. *wiācel* „więcierz“ I. c. 2,584, d) г. вятерь „varža“ (Tver., Novgor. g.) Даль I³435, Жив. Старина III 377, черепов. вятерь - рыболовный снарядъ, связанный изъ нитокъ и натянутый на обручи Сборн. отд. р. яз. LXXXVII 3,27 р., укр. вятер „venteris“. Rusiškųjų *venterio* vardą вентерь || вятерь *garsai* rodo, kad mūsų čia turima darbo su skolytiniu žodžiu. Del žodžio вентерь, rodosi, niekas neturėtų abejoti, kad jis yra skolinys iš lietuvių kalbos (Būga RFV 75, 152, Preobr. I 72). Del žodžio geografijos reikia laikyti ir *więcierz* bei вятерь lietuviškos kilmės žodžiais. Lietuviai (gal ir aiščiau, t. y. lietuvių, latvių ir prūsų protėviai) prie *vēnterio* yratūrę ir gretimę lytį * *vēntelis*. Ji iki šiai dienai tebegyvuoja skoliniuose : kašub. *wiācel* ir г. вѣнтель „верша, вентерь; сѣть для ловли куропатокъ“ bei вятель „кошель для сѣна, maitis; вятерь“. Lyčių вентерь || вятерь, вентель || вятель vokalizmo dvejojimą išaiškina skolinimo kronologija. Вятерь ir вятель turėjo patekti rusų kalbon dar prieš dvibalsio *en* pavirtimą balsiu *a*, vadinasi, dar prieš X amžių po Kr. Lytys вентерь ir вентель pridera naujosios gadinės skolinių skaičiun.

Latvių *venteris* yra skolinys iš lietuvių arba kuršių kalbos, o *vēteris* BW. 3690 — iš krievų (rusų) kalbos žodžio вятерь. Aiščiau buvus žilojoje senovėje gerus žvejus rodo suomių kalba su savo žodžiais : 1) *ankerias*, vad., est. *angerias*, lyb. *añgers*, *añgrōs* „anguilla“=pr. *angurgis* (gi=j), lie. *ungurys* Thomsen Ber. 158, 2) suom., kar., olon., veps., *lohī*, vad., est. *lōhī*, lap. *juossa* = *lašis*, la. *lasis*, lie. *lašiša* „Lachs“ I. c. 194, 3) suom., vad. *laiva* „navis“, est. *laew* „Schiff, grosses Boot“, lyb. *lāja* „Boot, Kahn“, lap. *laive* = *laivas*, la. *laiva* „Boot, Schiff“ I. c. 193,

Vēnt-er-j galima kildinti iš ieur šaknies *wen-t-* „lenkti, linkti || sukti, vyti, pinti“, kurią randame germanų kalbos žodžiuose : s. angl *windel* „pintinė, Korb“ (plg. г. вятель), got. *wandus* „vytis“, s. v. a. *wintan*, *windan* „drehen, winden, wickeln, fortbewegen, sich wenden“, want, pl. *wanti*, „siena“ : ieur. *wen-dh-*, skr. *vandhūra-h* „ratų pintinė“, umbr. *aha-vendu* „avertito“ : *wen-gh-*, s. v. a. *wanga* „Wange“, *holz-*

wangd „campi nemorei“, lie. *vingis* „linkis“, alb. *vangu* „Radfelge“ : *wen-k-*, skr. *vanka-* „linkis, lankstas“, ž. *vinklūs* „zwinny, ловкий, проворный“ Mos., SInt.

169. *vievesa* „Ganslaus“ K, *vievesà* (ōs, *vievesq*) M II 208 „paukščių utėlė“ RFV 67,247 arba *vievasa* „t. p.“ SN. yra reduplikuotinis žodis iš ieur. šaknies *wes-* „ėsti“ (skr. *vas-* „essen“, s. v. a. *wist* „Speise“) arba (KZ 46, 132) „durti, stechen“, iš kurios slavėnai turi pasidare utėlei vardą * *usjos* > sl. *vъšъ* „wesz, вошь“ || lie. *usnis* „бодякъ, cirsium, carduus“. Tokie pat reduplikuotiniai žodžiai yra ir : 1) *lieleša* „Milzstich“ K, *lielešà* (ōs, *lielešq*) „vehemens intestinorum dolor“ Kv., SInt., M, 2) *vieversys, vieversio* „Lerche“, 3) *piepala* „Wachtel“, 4) *Siesartis* (iēs, *Siesarti*) – upės vardas : *ser-* „tekėti“, 5) la. *Cie-cere* – upės vardas.

Kalbininkų * *vėvesos* IF 26, 295, KZ 46, 132, Izv. XX 3, 94, Mikkoła Ursl. Gr. I 41, * *lėlešos* ir * *vėversio* lietuvių kalba nepažįsta.

170. *vilagai* „fur“ Bais., OP 12 neturi nieko bendra su *vilais* „Borstenhaare“ (Petersson Heterokl. 98), nes jis yra skolytinis žodis iš I. *wylóg, ogu* „Latz, Rabatte“.

171. *vỹlyčia* „Pfeil, стрѣла“ R, K, SInt., DPo 365, 8, PS I 10, 80, Dauk., Val. drauge su la. *vĩlčia* „Pfeil“ turi būti rusiškos kilmės žodis; plg. s. r. *вилица* „mėsinės šakės“ = s. bulg. *vilice* pl. „kréagra, fuscina“ : I. *widly*, r. *вилы* „šakės“.

172. *vỹlius* „apgaulė“, *apvĩsti* „täuschen“, *vĩlioti* „verlocken“ neturi nieko bendra su r. *вилять* (Petersson Zur slav. u. vgl. Wortf. 17, Mladenov Stud. 33) ir ieur. šaknim *wel-* „drehen, biegen, winden“ (*vejũ, vỹti*), nes *vỹliaus* pamatinė šaknis yra *wel-* : *vėl'ui* „dykai“.

173. *vilkātas* „оборотень, волколакъ, wilkołek, versipelles, lykánthrōpos, Werwolf“ Dus., KosL. 168 a, Sz 399 arba *vilkatà, ātos* Вольтеръ, Лит. Кат. Н. Даукиш 172,1 = la. *vilkata* BW. 19392,2 iš aistiškos prolytės * *vilka-tākas*, * *vilka-takā* „žmogus, kuris vilkų teka“ Būga RFV 71, 466. Šiaurės vakariečiai žemaičiai *vilkatą* vadina vardu *vĩlk-trasa* SInt. „wilkołek“ DŽo, DB 99, t. y. „žmogus, kuris vilkų trėsia“ : *trėsiaũ, trėsiaũ, trėsĩti* „bėgti“.

174. *vingerỹkštis* „spiraea“ Dus., Vadokliai (in gali būti kilimo ir iš *en*), *vingirỹkštis* Vel., „Metkraut, Schlangenkraut“ M I 330, *vingeriūkštis* „spiraea“ Bais. : *vengrỹkštis* „spiraea“ – auga lėnkėse, žydi geltonai, žiedas smulkus, kekė skarota Erž. : *vangarỹkšė* „spiraea“ Jon., Šakyna. Žolės vardo *vingr-* esama bendro ir latviams : *vīgrīēze* Rkr. 15, 101, *vīgrieznis* (Endzelīns 1911 m. IV. 11 dienos laiške)

«spiraea ulmaria, Spierstaude», *vīgriezis* BW. 13921, 15142, 8; 21871, 1 var., 2290, 3; 35240, *vīgrieznis* 21871, 1; 35282.

Žem. *vendrykštis* «таволга, spiraea» Als., Kv., Mos., Slnt. (wiedriksztey «tawufa» L, wendriksztej, nie węgriksztej «spiraea», «kwiat do piwa dodany poprawia smak KosL. 126 a) turi sau atātikmenj ir latvių kalboje : *vīdriksne* BW. 21871, 3, *vīdriksņa* 2290, 2, *vīderksnis* 32393, 1, *vīdirkšņi* «spiraea» U iš aist. *vindr-*.

175. *vinšņa* ir sl. *vězъ* «вѣзъ, wiqz» nėra giminaičiai germanų kalbos žodžiui *wikōn-* (s. angl. *wice*, v. ž. *wieke* «Ulme» Petersson Heterokl. 57), kilusiam iš ieur. prolytės **wēig-*, nes aiščių ir slavėnų žodis nieku būdu negali būti atskirtas nuo žodžių sl. *vězati* «вѣзати, wiqzac», *vozъkъ* «узкий, wqzki», lie. *vyžà*, la. *vīze* «Bastschuh», ž. *výženas* *výžti* «vyžas pinti, плести, t. y. вѣзати» Kv., Slnt. iš aist. *vinž-* : kurš. *Venzava* — miestelio vardas. *Vinšņa* kilusi yra iš aist. prolytės **vinž-knā*.

176. *wissene* (prūs) «Porsch». Gailius (la. *vāverāji*) «ledum palustre» rusai vadina багон, багно, багун, t. y. išvestiniu vardu nuo balos vardo багно „низкое, топкое мѣсто, вязкое болото, грязь“, I. *bagno* iš sl. *bagъno*. Ir prūsiškasis gailio vardas *wissene* vestinas yra iš raštuosio nebeišlikusio «balos» vardo pr. **wisso*, kuriam pritaria giminaičių kalbų žodžiai : s. v. a. *wisa* «Wiese, pieva» || s. angl. *wāse* (iš **valsōn*) «dumblas, purvas», kimr. *gwy* (iš kelt. **waiso-s*) «skystimas» Fick III⁴ 413. Balų žolė sl. *višъ* (ieur. **waisjos* «balinis, pievinis» : I. *wisz* «Schilf», slov. *viš* «Schilf, Riedgras» KZ 44, 334) nėra atskirtina nuo prūsiškojo gailio vardo *wissene*. Gali būti, kad čia pridera dar ir šios balų žolės : *viksvā* (kilm. *viksvos*) «minkšta žolė panaši į saidrius, tetirvinių maistas» Kv., «aštri balų, liūnų žolė, ocoka p̄bzynъ» Dus. iš **wis-q-wā* : *vikšris, rio* «ocoka, carex» iš ieur. **wis-k'-r-* : *vizgā* «minkšta, į saidrį panaši, tetirvinių mėgiama žolė» Kv. RFV 65, 324, Izv. XVII 4, 121.

177. *vištos* «Huhn» (la. *vista*) drauge su Peterssonų (Balt. u. Slav. 78) negalima vesti iš ieur. prolytės **wis-tā* (lot. *avis*, skr. *vi-* «paukštis»), nes lietuvių kalboje s net ir po i niekuomet nepavirsta garsu š; plg. *visas, misà, įvisti...*

178. *vogōnas* (Kačtena) arba *vagōnas* Kv., KosL. 38 a. Aist. st. I 58, 113 «hölzerne runde Butterbüchse» iš gud. баганъ «Schüssel, Büchse», kurį Petersson'as Heterokl. 54 veltui veda iš ieur. prokalbės žodžio **wāgh-ā-nos*, nes jis yra skolinys iš viduramžio graikų kalbos lyties *varāni* „lovys“ M. Фасмеръ, Греко-слав. этюды III 41.

179. *žėginis, io* «toks trikampis, kiaulei dedamas ant kaklo, kad nelįstų pro tvorą = kriogis» Als. || *žāgaras, žagrė* : vok. žem. (mnd.) *kāk m.* «Schandpfahl, Pranger» iš ieur. * *g'ēgo-s* Fick III⁴ 33.

180. *žiaudūs* Daukanto šnektoje atstoja būdvardį *šiurūs*, *šiurkštūs*, *суровый* : *žiaudūs*, *žiaurus* „chropawy“ DŽo, *žáudūs* „acerbus“ DŽ 2, *ōr's* yra... *žiaudūs* ir nepatogus DS 80, *sūfa...* tūr wissadōs skomq gižj ir *žiaudj* 160, *sziaures* ar *kittī žiaudī* wiejēj 19, *žiaudī* žijmos spejgaj 24 : *žiaudrus* „hirtus“ Pabrėžos Botan. 48, *žiaudrūmas* „chropowatość“, *žiaudrėti* „chropowacieć“ KosL. 39 a. Žem. *žiaud(r)ūs* „суровый, rauh“ galima sugretinti su rusų kalbos žodžiu жу́да „ужась, тоска, бѣда, напасть“ Preobr. I 236.

181. *dėjala* (la.) „дуплистое дерево съ ульемъ“ Šm., *dėjele* „draviai tinkąs medis“ U neturi nieko bendra su s. v. a. *zidal-weida* „girios aikštė bitėms laikyti“ (Fick III⁴ 151, Schrader RL.² 141), nes jos nieku būdu negalima atskirti nuo *dėti*, la. *dēt* „legen, setzen; anrichten, machen“, kurio būta vartojamo ir draviės darymui, dūrimui : Bišu *dēt* nevarėju artu iet tūrumā : mana paša vaina bija, zemu *dēju* uozuoliņus BW. 30273 „del bičių negalėjau artų eiti laukan : mano paties kaštybė buvo, kad žemai dėjau (=dravi dūriau : la. dravi *dūra* BW. 30329, 1, 3) qžuolēlius“.

182. *gebenė* „hedera helix“ (be gali būti ir žem. *bę*, t.y. *bi*; Matul. Žol. II 31) nėra atskirtina nuo žem. žodžio *gėbinė* SInt. (instr. s. *gėbine*, acc. pl. *gėbines*) „rodzaj białych wyrzutów skórnych“ KosL. 255 b, „pryszcz“ J 420, 701. *Gebenė* rodo, kad ir slavėnų augmuo *pljuščь* „hedera helix“ (A. Šachmatov Festschrift V. Thomsen 192-7) gali būti vienos kilmės su žodžiais sirb. *pljuske* „gebinė, Ausschlag, Ekzem“ ir la. *plauskas* „pleiskanos, Schinn“. Sl. *bljuščь* „bluszcz“ irgi pridera prie vienos draugės su *blūzganomis* ir la. *blauzgas* „Schinn“. — Lietuvoje „hedera helix“ Pabrėžos liudijimu auganti Serėdžiaus ir Rietavo apylinkės giriose.

183. *Vadaksnis, ies* — 1) Ventos deš. intakas Laižuvos par., 2) Indrióniškių (Anykščių apylinkėje) par. upelis KosL. 135 b = *vādaksnis, nio* (ne *-ies f.! R S. VI 13) „upių įlanka, kuri potvyniais susijungia su upe ir tankiausiai turi sausą gerklę vandeniui nubėgti, kuomet vādaksnyje nebetelpa, upės gi vanduo yra žemiau už vādaksnį“ SInt. (kun. P. Sragys)—Brandi pieva prie upelių, *vādaksnių*, kur daug žolės J 229.

184. *Vegerė* — Papilės par. upė, la. *Vedzere* — Kurmenės apylinkės upė Rkr. 4, 110 = la. *vedzere* „schmaler, in den Wald sich hineinziehender Bachheuschlag“.

R o d y k l ė s.

Straipsniai.

	Pusl.
1. Kaip sena latvių kalba?	1
2. Vėliažolė ir lėgersa	1
3. Zarasai ir jų įkūrėjai sėliai	1—4
4. Gonys, gonė	4—5
5. Bjaurus ar bjaurus?	5—6
6. Autoris, sekretoris ir gaspadoris	6—7
7. Alkerius, poperius ir popežius	7
8. Visiem vyram ir visom mergom	8
9. Darbuotė, manifestuotė, okupuotė ir kitos -uotės	8—9
10. Bačka, bosas ir vėrpelė	9—10
11. Pragumas, proguma ir proga	10—11
12. Skriauda ir škriausti	11—13
3—12. Prierasai	13—14
13. Romuva	14
14. Žinčius	15
— Dažniau vartojami sutrumpinimai	15—16
15. Viesulas ir vėsulas	16—17
16. Pakurti ar įkurti?	17
17. Brėžti ar briežti?	17—18
18. Kėsausi ir kėsinausi	18
19. Kamienas ar kamėnas?	18—19
20. Del Vaižganto „Pragiedrulių“ kalbos kri- tikos	19—24, 25—41, 42—59
21. Patrimpas su giminaičiais	24
22. Priesaga -eil- ir -il-	24
23. Dievai Pikulas ir Patulas	25
24. Prūsų dievas Kurka	41
25. Piktas	41
26. Krivė	59
27. Paniabudė	59
28. Visusenieji lietuvių santykiai su germanais	60—76
29. Prūsų dievas Aušautas	76
30. Neikom	76
31. Prūsų dievas Gardaitas	77
32. Juodelkis ir juodikis	77
33. Festschrift Ad. Bezzenberger	77—83
34. Filologu biedrības raksti	83—88

35. Mūsų žodžių giminaičiai	88—89
36. Nieku būdu	89—90
37. Bartinas	90—91
38. Tekinas ir vedinas	91—92
39. Mirtinai sirgti	93
40. Noriuos, laukiuos prašomas	93—94
41. Esamojo laiko neveikiamieji dalyviai	94—95
42. Būtojo laiko neveikiamieji dalyviai	96
43. Popiežininkas	96—97
44. Darbų darbai ir vienu vieną	97
45. Į	97—98
46. Pro	98—99
47. Nesakyti mes nieko nedarom	99
48. Būtinąs	99
49. Tariuosį pražuvęs	100
50. Kiek galys, ką galys, kol(ei) galys	100
51. Nėr kas padedąs	100
52. Tiekti	100—102
53. Leisti	102—104
54. Kurti	104—107
55. Tverti	107—109
56. Atkrikštytės, atsekminės...	109—110
57. Santykis, pokylis, atosūkis	110—113
58. Gatvė	113—116
59. „Waidelotte“	116
60. Ketūs	116
61. Jurgio Šlapelio Liet. kalbos žodynas	117—127
62. Roderick Mc Kenzie	127—128
63. Herbert Petersson	128—130
64. Max Vasmer	130—131
65. Lietuvių kalbos žodynas	131—132
66. Prūsų dievai Pilvytas ir Zvaigstikas	132
67. Panikas ir Ukapirmas	133
68. Labs ryts, labs vakarėlis	133—136
69. Krėslas ir kedė	136—142
70. Prašyti ir melsti	142—144
71. Vilna ir gauras	144—149
72. Mūsų žodžių giminaičiai	149—150
73. Ievads valuodniecība	150—151
74. M. Skujeneeks. Latwija	151—152
75. Litauische Mundarten	152—153
76. Litauisches Lesebuch	154—167
77. Bajoras ir smirdas	167—168
78. Mūsų žodžių giminaičiai	168
79. Grabas, karstas ir rakštis	168—171
80. Štovyla	172—173

81. Krasa	173—174
82. Abelnas	174—175
83. Vyšnia ir žem. viešnė	175—177
84. Pečius ir krosnis	177—187
85. Pielā ir peilis	187
86. Mūsų žodžių giminaičiai	187—188
87. Priesagos ūnas ir dvibalsio uo kilmė	188—190
88. Zur baltoslawischen Lautgeschichte	190—199
89. Latviešu valodas mācība	199
90. Izrunas un rakstības vadonis	199—200
91. Mūsų žodžių giminaičiai	200—201
92. Pataisos	201
93. Vokia, mikšai ir Kuršas	202—210
94. H. Hirt Indogerm. Grammatik	211—230
	258—268
95. Galūnė ysta arba ystė	230
96. Vyskūpija ir vyskūpystė	230—231
97. Marios ir jūrės	231—241
98. Keli fonėtikos ir senovės dalykėliai	241—257
99. Gabija	258
100. Priedėlis etimologijos žodynui	268—302

Šis tas iš knygų turinio.

Aistiškoji kalbų giminė: aīščiai 75, 122, 237, 241, 255, galindai 74, jotvingai 3, 13¹⁰, 78, 133 arba sūdaī, sūdūviai 74/8, 134 (ei nevirsta dvibalsiu ie 78, s ir z iš senėlesnių s ir z 78, ōm iš senėlesnio ām 78, šnektose ī iš ē 80), kuřšiai 2, 207/9, sėliai 1—4, 13² (kalba 85, žemė 86—8), žiemgāliai 2, 84 (kalba 85).

Balsiai (vocalės): ieur. a abejotinas garsas 267; a- iš e- (ryt.) 118, 199; ai- iš ei- (ryt.) 222; au iš ū (la. ryt.) 189¹; garso ē ištarmė šnektose 242; -ē (saulė, pelė) ne iš -jā 221; ieur. b (e) yra balsio e silpnasis laipsnis 218; lie. ir la. dvibalsis ie iš ieur. ei 68, 127, 217, 241/2; in iš en (žem.) 124; num ir mun junginys iš nam ir man (žem.) 247; ieur. o tėra tiktaī balsio e draugas 217/8; slavėnai yra turėję ō iš dvibalsio au 249; ou iš ū (la. ryt.) 189; ra iš re (ryt.) 46, 200; sa iš se (ryt.) 280; ui yra ieur. dvibalsio oi silpnasis laipsnis 266; lie. ir la. uo 127, 217; la. uob iš aist. anb 88; ur, ul, um, un dvibalsiu kilmė 264.

Balsių kaīta: a || o 282, la. au || uo 189, e || a 281, ē || y 257, i || e 257, ie || ai (=ieur. ei || oi) 281, slav. b || e 219, uo || ē 217.

Džūkai: *č, d'ž* iš *t', d'* (prieš *i, y, ie*), bet *di* iš *den* 160.

Priebalsiai (consonantes): *č-* iš *šč-* 252; *gn* iš *bn* 181; suom. *h* iš *š* 208; germ. *hn* || *gn* 183; la. *k'-* || *šk'-* 170; prūs. *-kl-* iš *-tl-* 74; *kr, gr* iš ieur. *k'r, g'(h)r* 194/9; „*ks*+priebalsis“ iš ieur. *sq* 251, 161; *kš* iš ieur. *qs* 161, 251; *kš* iš *šk+s* 253; *-ln-* iš *-lkn-* 196; *m* iš *dm* 213; pr. *mn* || *mpn* iš *bn* 181; slav. *nc* iš *mc* 80; lyb. *r* iš *rh* 203; *rš* iš *rs* 191; suom. *rv* iš *ur* 238; „*sk, zg, šk*+priebasis“ virsta „*ks, gz, kš*+prieb.“ 161; *sk* iš ieur. *sq* 199, 251; la. *š, ž* iš *stj, zdj* 244; *šč* iš ieur. *sk'j* 252/3; *šk* iš ieur. *sk'* 192¹, 199, 250-1; la. *šn* iš *snj* 244; *šr-* ir *žr-* lietuvių kalbai svetimas 193; *štj* iš ieur. *sk'j* 199; *štr* ne iš *šr* 194; žem. *te, de* iš *tja, dja* 118; lot. *tr* iš *dr* 239.

Priebalsių kaita: *k-* || *sk-* 81, *k-* || *g-* 81, 216, *k* || *š* ir *g* || *ž* 197, 253, *-sk* arba *-šk* || *-zg* 192¹, ieur. *sq-* || *qs-* || *q-* 283, *t-* || *d-* 216.

Priegaidė (intonatio) ir kirtis (ictus): *-ýbė* ir *-ýbė* 162; latvių tęsiamajai (gedehnt: māte, dūmi) priegaidei lietuvių kalboje atliepia tvirtapradė (mótė, dūmai) nekilnojamoji 43; 3 cond., fut. ir būdvardžių su galūne *-ingas* kirtis 120; tvirtapradės priegaidės kilmė dvibalsiuose 222; priegaidės kitimas (Metatonie) 222, 223.

Priesagos (suffixa): *-anas* 19, *-asas* 3, *-aunė* 189, *-čius* 15, *-das* 72², slav. *-dlo* 172, *-eika* 77, *-eikis* 77, *-eil-* 24, *-ena* 51, *-ėnas* 19, *-enė* 19, *-ėnė* 19, *-ėsas* 279, *-ýba* 122, *-ýbė* || *-ýbė* 122, 162, *-ienas* 18, *-ienė* 19, *-ietis* 19, *-tja-* (praesens) 135, *-ikis* 27, 77, *-if-* 24, *-imas* 9, *-ystà* || *-ýstė* 40, 230, *-iščias* 204, *-iškas* 251, *-ytis* 19, *-klas* 172, *-las* 273, *-nas* 247, *odas* 79, *-onas* 190, *-sas* 194, *-slas* 140, *-snis* (ies || io) 179, *-so-* (verba) 253, *-sta* 40, 230, *-stas* || *stus* 56/7, *-sta-* (verba) 222, *-štas* || *-štus* 57, *-tė* 224, *-tojas* || *-a* 9, *-tuvas* || *is* 9, *-tva* 38, *-uika* 185, *-ulas* 17, *-ūnas* 48, 188/9, *-ūnis(ies)* 188, *-uojas* 270/1, *-uolis* 48, *-uonas* 188, *-uonia* 188, *-uonis(ies)* 188, *-uras* 17, *-uškas* 251, slav. *-z/b* 141, 188, *-vas* 132, 228.

Rimažodžiai (Reimwörter) 82, 216.

Veiksmazodis: verba activa || neutra (media) 90; participia necessitatis 91; partic. fut. *-siqs* 155; infinitivus || *-te* iš aist. * *-tén* 224; praesens *-n-* (aŋka: àkti...) 155-6.

Lietuvos vietų vardai.

„Kalbos ir senovės“ knygoms medžiagos yra davę šios lietuvių gyvenamos vietos.

Adutiškis 118	Gervėčiai 52, 171	Lėnas 8, 184
Akmėnė 124	Gižai 12	Lygumai 12
Aknysta 1	Griškabūdis 18, 280	Linkmenes (-ys) 9, 246
Alytus 16	Gryvą 3, 229, 280	Linkuvą 203
Alsėdžiai 10		Liubartai 52
Aluntą 9	Ylakiai 192	Liudvinavas 52
Antazavė 2, 3	Ilguvą 11	Luokė 11
Apsas (āp-) 229	Indrióniškis 302	
Ariogala 47		Marcinkónys 115
Aviliai 3	Jėznas 118	Marijampolė 47, 237
	Jóniškis 10	Merkinė 52, 194
Baisogala 84, 184	Jūžintai 3	Mósėdis 10
Balkūnai 52		
Baři(i)ninkai 11	Kaĩtanėnai 10, 247	Narkūnai 258
Batakiai 51	Kaĩtinėnai 51	Naujāmiestis 4
Betýgala 84	Kamajai 119	Naūmiestis (Suval- kų žemėje) 1, 16
Bileišiai 54	Kaniūkai 13 ¹¹	
Bilviečiai 134	Kantaūčiai 79	
Biržai 12, 119, 150	Katýčiai 2	Obėliai 181
	Kaūnas 9	Opšrútai 266
Ciskodas 200, 254	Kėdāiniai 4	Ožkabaliai 11
	Klaĩpėda 2	
Dauškiai 31	Krāžiai 289	Pajūrālis 240 ²
Debeĩkiai 16, 184	Kretingą 11	Pajūris 240 ²
Didžiadvaris 18	Krókalaukis 49	Pakaĩnė 2
Dievėniškis 83	Kuliai 52	Palėvenė 150
Dūkštas 181	Kūpiškis 9	Palūšė 181
Dusetos 2	Kūrtuvėnai 107	Panemūnė 111
Ėriškiai (ėr-) 7	Kvėdaina Kvėdar- na 2	Panemunėlis 9
Eržvilkas 18	Kviėtiškis 12	Panemūnis (Roki- škio apskr.)
		Panevėžys 237
Gaidė 229, 280	Laižuvą 302	Pasvalys 7
Galbrasčiai 52	Laukuvą 21	Pašvitinys 1, 192
Galšiškiai 119	Laūkžemė 42/7	Pažėrai 9
Gargždai 114	Lėipalingis 31	Pikeliai 13
Garliavą 52, 162	Lekėčiai 39 ⁴	Pilviškiai 47, 193
Geĩgaudiškis 1		

Plóksčiai 1	Skiřsnemunė 1	Uřpāliai 13 ¹¹ , 86
Priekulė 11	Skriaudžiai 12	Utenā 16, 86, 190
Prīenai 47	Skuōdas 18, 204	
Pūmpėnai 7	Smėlynė 13 ⁷	Vabalniņkas 7
Puniā 162	Smiľgiai 47	Vadaktėliai 5
Pūřalotas 123	Svėdasai 3, 52	Valkiniņkas 45
Ragainė 240		Vařkaĩ 2
Ramýgala 7, 47, 84, 201	řakýna 48	Veiveriai 12
Rasėiniai 10	ředuvā 107	Veliuonā 52, 157, 193
Raudondvaris 10, 258	řėtįjai 39 ⁴	Vėřuva 82
Rietāvas 9	řiauliaĩ 47, 202	Vidūklė 280
Rōkiřkis 184	řvėkřna 26, 137	Vieřintos 88
	řvenčionys 41	Vilkāmiestis 13 ⁷
	řveņtažeris 47	Vilkaviřkis 18, 140
		Virbālius 2, 121
Sālakas 2, 140	Tauragė 139	Výžuonos 140
Salantaĩ 9	Taurāgnai 86	
Sālos 87, 119, 195	Telřiai 10	Zarasaĩ 1, 2
Seinaĩ 16	Tiľžė 18	Zasėčiai 199.
Seirįjai 59, 78, 291	Tryřkiai 16	Zietela 23
Serėdžius 302	Tvėrai 11, 237	
Sintautai 11	Tverėčius 9	Žagariřkiai 9
Skāpiřkis 12, 179		Žydkiemis 134
Skaudvilė 139	Ukmergė (ū?) 41	Žviņgiai 42, 184.

Zodžių rodyklės.

Lietuvių kalba.

Po žodžio stovinėjos raidės reiškia : ž — žemalčių tarmės žodį esant, o r — rytiečių patarmės žodį.

ābaras 125	ābrozas 117	agnūs 274
ābazas 117, 126	ābrozdas 125	agrāstas 173
abeji 163	abrūsas 117, 125	aguonieną 122
abejingas 119, 120	abuōjas 126	aguřkas 125
abeľnas 117, 125, 174	adėjai 126	āibė 117, 126
ablia 125	adynā 117	aidas 122
abligas 120	adistar 117, 126	aidėti 122
āblikas 120, 126	advėrija 125	āikřtė 122
abľikas 120	adveľnas 117	ainis 126
abrākas 125, 126	ādžgaras 132	airė 126
ābrė 126	āglė (a- iš e-) 13 ³	Aismarės (āis-) 66,
ābrenčia 126	agľū 125	233, 237, 256
ābriedėlis 123	agnasas 125	āiřkumą 132

aiškus 122, 199, 252
 āitas 77
 akčyžē 122
 akētas ž. 17
 akēti (a- iš e-) 13³
 akijū 36., 55
 akyna 126
 akingas 119
 akis 218, 262, 268
 ākis ž. 42
 akýtas 17
 akivaras 126, 183
 akivýstas 125
 āklas 268
 aklāsis mēdžias r.
 260
 Akmenā 246
 Akmēnē 246
 akmeniņas 120
 akmuō 212
 akmuvā 47
 Aknystā 40
 ākrūtas 121, 215
 akrūtas 121
 ākselis 125
 āktainis 117
 āktendēlis 117, 126
 ākti 119, 156, 159,
 216, 268
 āktīsis 123
 aktyvas 50
 aktyvūs 50
 āktorius 7
 akuliōrai 125
 akūotas 71, 196
 akvatā 125
 aladžios 126
 Alantas (āl-) 270
 Alaušas (āl-) 3
 aldiņā 118, 119
 alēti 132
 algā 225
 Algirdas 168
 alidē 126
 aliksnis 12, 72⁴, 126,
 251

aliū 123
 alkā 126
 alkas 126, 195
 ālkēti 119
 alķierius 7
 ālķinti 123
 alkinti 123
 alksnis 251, 267
 alkūnē 123
 ālpēti 119
 alpti 226
 alsuoti 123
 altōrius 6
 alūdē 181¹
 alūs 64, 66, 70, 116
 āmalas 124
 āmatai 121
 āmatninkas 121
 āmžinas 124
 anañdiej 123
 anañdien 123
 anč- ž. 122, 126
 ānčkrytis 26, 122
 ānčvožas 122
 andāinykštis 122,
 297
 andarōkas 198
 angis 85, 265, 267
 angliēs | aņgliēs 121
 angliniņkas 121
 aņglininkas 121
 anglis 121, 186, 201
 aņglis 121, 201 (†
 ānglio Kup. ne-
 sako!)
 angūs 265
 aņkaras 125
 ānkrytis 26
 ānkštara 194, 267
 ankū 125, 216
 aņt 97, 267
 antai 30
 Antājeriai 87
 Antākalnis 267
 āntiena 132
 āntkrytis 26

aņtras 134
 antris 268
 aņtruonys 132
 antisikrēsti 26
 āntvožas 122
 apalūs 175
 apartinai 93
 āpbangos 123
 āpdas 72
 apeñti žygiūs 29
 apgrabomis 24
 apibeñti 159
 apibrēžti 132
 apydzia 132
 apýguvis 132
 apipilti 159
 apipuñliju 277
 apiskritas 44
 apivaras 298
 apývardē 21
 apývarpstē 21
 apjākti 159
 āpjuokiamas 94
 apkākti 29
 apkēbēs 219
 apkiaūtēlis 229
 aplōtas 33
 āplamu 258
 aplēkiai 39¹
 aplikas 120
 aplūokas 163
 āpmaudas 273
 apsiaūstas 33
 apsieñti 29
 apsiejimas 29
 apsikrēsti 54
 apsivirti 108
 apsivilkaī 163
 āpskritas 44
 apspūrgēlis 106
 Apšerdē 1
 aptiēkorius 6
 aptvaras 107
 aptvirsti 108
 Apuōlē 204
 apušis, ies 226

apušotas 132
 apušrótas 132
 apvalūs 175
 ? aras 55
 ardaĩ 129
 ardakilē 129
 ardkilā 129
 arēlis (a- iš e-) 13³,
 55
 ariamas 91, 95
 arielkā 163
 arimas 259¹
 arkilaĩ 129
 arklaĩ 129
 árklas 172
 arklýs 263
 arškētis (a- iš e-) 13³
 ártas 91, 95
 árti 259
 arúodas 72
 asētras 193
 asilas 68, 70, 71
 asilyčia 68
 āslos g. s. 16
 asmenavimas 9
 asmenuōtē 9
 asmōkas 132
 qšōčius 17
 āšaka 143, 166, 269
 āšara 121
 āšarotas 121, 132
 āšaroti 156
 ašis 143
 ašóklis 13⁶
 aštras 194
 aštrūs 194
 āšutas 143, 268, 269
 ašvā 13⁶
 ašvienis 13⁶
 ašvóklē 13⁶, ašvók-
 lis 281
 ašvókšlēs 2
 atajuonis 36, 124
 atākratas 110
 atāsaja 163, 213
 atāsēja 213

atāspietis 110
 atatikmuō 274
 atātūpstas 57
 atāžala 226
 atējūnas 48
 ātgaišas, (-šis) 250,
 273
 atgaĩ 161
 ātgūlis 110
 atidē 132
 atidžiq 132
 atitiñkamas 10
 atjáurē 238
 ātjomarkis 110
 atjuōduoti 132
 ātkākšnis ž. 132
 ātkalēdēs 110
 ātkalēdis 110
 atkaltē 132
 atkaĩtis 132
 ātkaras 228
 atkēpti 125
 atkilas 44
 ātkrikštynēs 110
 ātkrytis 110
 atleidimas 132
 atléisti 132
 ātlydis 112
 atliēkamas 95
 atlieptinaĩ 93
 ātlykis 110
 atmestinas 91
 ātmētis 132
 atmiñti 29, 220
 atmintinaĩ 93
 atmintinas 91
 atmintū 220
 atmitaũ 220
 ātmugis 110
 ātmūšis 110
 atókrytis 110, 111
 atósūkis 110, 111
 atóšolis 111
 atpētuoti 82
 ātpuolis 22
 ātsaĩlē ž. 213

ātsaja 163
 ātsaĩa 279
 atsēja 110
 ātsekminēs 110
 ātsekminis 110
 atsēļs 110
 atsidyrēti 227²
 atsidúomi 213
 atsigōsti 195
 ātsija 163
 atsikalbētinaĩ 93
 atsikartótinaĩ 93
 atsikąstinaĩ 93
 atsiminimas 29
 atsiprašýti 142
 atsiskustinaĩ 93
 atskalūnās 188
 atskalūnis 188
 ātskiras 44
 ātskyris 110
 atspėjamas 33
 atspētinaĩ 93
 ātspyris 110
 atsiōvas 220
 ātsvodbē 110
 ātsvodbis 110
 atšáiža 123
 ātsankē 216
 ātšylis 110
 atšlaja 195
 atšleĩmas 79
 ātšolis 111
 atšventē 109
 ātšventis 109
 attienis 132
 atúodiena 132
 atúodogiai 156
 atúoriečiai 132, 156
 ātvejais (-ju) 18
 ātvejų ātvejais 97
 ātvelykis 110
 atviras 44
 atžala 226
 atžela 226
 audimas 122
 áudžiu 223

āugalotas 125
 augēsnis 125
 āugštas 57, 125
 āugti 125
 āugumas 10
 āuklē 130
 āuklēti 163
 aukšlīs 182
 aukūnē 123
 aulīs 23
 * āumi „audžiu“ 213
 āusti „audžia“ 213
 aušrā 194
 aūšrinē 163
 aūšros g. s. 163
 aūšti 250
 autorius 6
 āžuolas 166
 avidē 181¹
 aviētē 13⁶
 avinas 68, 148
 avis 13⁶ 148
 avižā 68
 ažeras (a-iš e-) 3, 13³
 ažmūšti 23
 ažiēpēti 23
 ažumušu 23
 qžuolýtē 11
 ažútēkis 25, 111

 bačkā 9
 badas 138
 badýti 217
 baidyklas 172
 baidýti 172
 baiginti 57
 baigštis 57
 baigštūs 57, 125
 baigus 57
 báimē 223
 baisogālis 84, 203
 baisū 163
 bajōras 168
 baladōti 149
 balañdis 166
 bālas 246

balbatuoti 190
 Balčikonis 7
 Balčiukas 7
 balđas 224
 bāldyti 224
 balēsas 192
 balsū kalbēti 55
 balsūs 55
 baltikis 27
 Baļtruškēs 251
 baļtuoti 121
 bqlū 125
 balžēnas ž. 18
 balžiēna 18
 bandýkštis 297
 bangā 215
 bātai 117
 barāgas 263
 baras 268
 barkšōti 253
 bārti 227
 bārtinas 90, 91, 92
 bartininkas 46
 bartis, ies 45, 46
 barū 158
 Baūskē 14
 baūžas 19, 196-7
 bāži juosi 35
 bē ne metas 56
 bē nesipeša 56
 bēdā 138, 144, 156,
 166
 bedējas 212
 bedū 212, 217
 bēdžius 156
 bēgas 224
 bēgsmas 125
 bēgštā 161
 bēgštūs 57, 125
 bēgtē 9, 224
 bēgtē bēgu 224
 bēgti 216
 bēgtinaī 93
 bēgtynēs 125
 bēgtyniū eīna 44
 beīgti 73

bejē 30
 hendrinis 96
 beīgti 73
 bengtinaī 93
 Berčiūnai 7
 bēregint 163
 bereiktinaī 93
 bergždinē 114
 beīti 268
 bērzas 150
 bēsti 128, 212, 216
 bētariant 119
 betygālis 84
 bevēliju 35
 bevēlyk 34
 bezdū 219
 bezdžiankā 2
 bezdžionkā 2
 biēdnas 138, 144
 biēliju 28, 35, 138
 bīesas 138
 bingūs 196
 birēti r. 41
 byrēti 41, 228
 bīrū 155-6
 biruōlis 48
 birvē 269
 biržēnas 19
 biržis, ies 150
 Biržulis 149
 bīt(i) 40
 bīzdžius 219
 bīzdū (su-), subist
 219
 bjaurenybē 51
 bjaurybē 125, 162
 bjaurūs 5, 125, 154
 bjūrti 5
 blaikštýtis 227, 251
 blaīvas 297
 blakā 269
 blāk(ut)ē 269, 275
 blakstēnas ž 18
 blakstīēna 18, 269
 blaškiū 112
 blaūzdu g. pl. 163

bliáuti 212	brūškúoti 253	čiáupti 198
bliovimas 163	brūtālis 55	čiēlas 4
blióžė 27	brūzdū(su-), subrūsti 125	čiēpiju 35, 252 ²
blyškau 192 ¹	budavóti 109	čýras 252 ²
bliuškū 125	budis 27, 190	čýstiju 35
bliūvis 112	bugštūs 57	čiu čiu! 269
bliūzniju 35	būgti(pa-) 57	čiuk čiuk! 269
blizgėti 192 ¹ , 226	buik 39 ⁶	čiūkà 269
blōgas 41	buiklas 39 ³	čiumpū, čiūpti 125
blūzgana 302	buišà 39 ⁴	čiūopti 132
bōba 22, 142	bušena 39 ⁵	čiūžinýs 38, 201
boginti 216	buītis, ies r. 39, 40, 53	dagà 226
bōsas 9	būkčius 15	dagilis 24
bōvijasi, bovijasi 35	būklas 39, ³ 40, 172	dagýs 216
bradà 217, 226	būlbė 119	dagūs 295
brāgas 263	bulià 126	? dagūtas 159
brandis 184	bulvienójai 18	daigis 184
branduolýs 210	bumbólas 277	dáigoti(nu-) 23
brangenybė 51	bumbulas 17	dáiktas 227
brangūs, brángu 161	bunkū 125	dailidė 166, 292
brāngus 161	buolas 19	dailýti 23
brastvā 38	búožė 221	dainà 222
brāškė 294	burbuolė 17	dainė 115, 222
braūkti 227	būrė 17	dálba 116
bredū 217	burgėsas 279	dalelytė 29
brėkšti 212	būrýs, būrio 166	dalià 220
brėžis 166	būrnà 162	dalių 36, 55, 157
brėžti 17, 166, 217	būrta's 227	dalingas 120
bridinti 219	būrti 227	dalis 216
brýdis 111	bútas dáiktas 96	dalystà 230
briedėlis 123	búti 30, 120, pa- 172	dalmōnas 27
brindū 219	būtinaĩ 99	dañgštis 161
bringstu 163	būtinas 92, 99	dantių 36, 55
bristi 219	buvaũ 40, 212	dantýsna 160
brólėnas 19, 166	būvis 112	* Dara 80
brólėnė ž. 19		dārqs 163
brólienė 18	cibulė 156	darbas 228
brólis 41	cýrulis 254	darbāvimos 9
brūknė 221	čėdiju 35, 252 ²	darbýmetis 241/2
bruknià 221	čerėslas 27	darbštūs 57
brūksóti 253	čeipė 248	darbū darbaĩ 97
brūkti 227	čėstis 252 ²	darbuotė 8
brúožas 217	čià 155	dargà 150
brūškinti 253	člāudėti 252/3	dařtes 43
		dařzas 208

daržovē 163
 daugybē 122, 197
 Dauguvā 3, 128
 dausiōti 263
 dašsos 216
 davōdiju 35
 dažniausia(i) 53
 dēdē 163
 dēgis 113
 degsnis 179
 degtē dēga 224
 dēgti 26, 212
 dēgtinas 92
 degūtas 141
 degūtīnē 180
 deivāitis 23
 deivē 69
 deivystē 69
 deīviškas 95
 deivotas 69
 dejā 18
 deļbti 264
 dēlē 145
 delmōnas 27
 deļsti 269
 deltō 29
 delū ž. 220, 223,
 269
 demī 158, 213
 deņgti 278
 deriūgā 227
 dērti, padēres 227
 derū ž. 13¹¹, 223, 228
 dervā 47, 226
 dēšera 166
 dešimtis 115
 dešinē 212
 dēri 120
 didē 221
 dideī 121
 didēļai 121
 didēsni 119
 didēti 90
 didīnsis ž. 42
 didinti 90
 didis 42

diduomis 190
 didziatuftis 48
 diēdas 138
 diegas 166
 diegti 216, 227
 diēmantas 156
 dienā 127, 134
 diēnq 159
 dienī 227
 dieninga 227
 diēniju 35
 dienosē 227
 dienōti 21
 dievaitis 23
 Diēvas 69
 dieveri 161
 dieveris 217
 Dieviepi 82
 dievystē 69
 Dievōpi 82
 dýgsnis 179
 diľba 264
 diľstu 222
 diľti 223, 269
 diľti ž. 223
 diľū 125, 155, 156, 223
 dyluoti 269
 dirbamā dienā 95
 dirbu 119, 164
 dirēktorius 6
 dyrēti 44 227
 dirgau 150
 dirginu 150
 dirgti 150
 diriū 223
 dirstelēti 44
 diŗti ž. 223, 228
 * diŗti 80, 223
 dyrūnas 227
 dirvā 132, 228, 260
 dirvonas 162, 166,
 190, 247
 diŗvos g. s. 228
 dývijuosi 35
 dōbti 23
 dōklas 166

dōlekis ž. 13⁶
 domesys 18
 donis 166
 dovenā 51, 124
 dovenotas 96
 dōviju 35
 drabānkubilis 272
 drabūzis 228
 Drāgas 150
 drāgēs 70, 71
 draĩkčius 15
 draĩkiotis 15
 drānga 150
 drāpana 228
 draskýti 228
 drāsuōlis 48
 draugas 146, 169
 draugē 114
 drauguōlis, -lē 48
 dravē 45
 draviniņkas 45 46
 dravis, iēs 45
 drežēti 219
 drēksti 251
 drengti 168
 dreskiū 199, 219,
 228, 251
 drēvē, drevē 46
 drēvē 46
 drēvis, ies 46
 dribinti 219
 drybsōti 253
 griŗti 319, 220
 driēkti 90
 drigaĩtas 128
 drignē 221
 drigōntas 128
 driŗsti 219
 driŗti 90
 drimbū 219
 drinkū 90
 driskana 218
 driŗkū 125, 219
 driŗtū 219
 drōbē 114, 228
 drognēs 196

drognys, - nių 196, 228	dvasià 212/3, 220, 237	eketys 118, 218
drovė 46	dveigys 293	ėknos (e- iš je-) 149
dróžti 196	dvėsena 51	eldijà 119, 166
drūčgalys 19	dvesių 216, 220, 223	elga 225
drūžė 11	dvi 115	elgauti 225
dù 115	dvigubas 278	elgeta 226
dūgnas 181	dvoлектis 269	elgimasis 30
dujà 166	dvōlikis 13 ⁶ , 269	elgimos 30
dulbis 264	džiàuti 212	eġtis 30, 225
dulėti 131	džiūgti(nu-) 155	eġksnis 267
dúlia 131	džiūslà 251	ėlnis 118
dūlinti 156	džiūsna 161	ėme 213
dúlis 131	ž 28	ėmi 158, 213
dūmai 43, 187	ėdu 115, 217	ėmiaū 149, 220
Dumblitūnai 7	ėduonia 188	ėngti 118, 265
dumbù 125	ėduonis 188	ėpušis,ies 226
dūmiju 35	ėgėrė 149	? eras 55
dumšlė 224	ėgi 28	ėras 149
Dūnava (ū iš uo) 87	ėglė 114, 118 172, 221	eġdvas 132
duoba 46	ėglėсна 160	erėlis 13 ³ , 55, 118, 132
duobė 221	eglėšakė 118	ėriščas 204
duodąs 163	egžlys 126	ėrkė 132
duolas 19, 196	eġgastis 118	erškėtas 132, 193, 199
dúomi 213	eiklūs 118	erškėtis 118, 192
dúona 43, 127	eikvóti 118	erškėtis 192 199
dúotas 96	eilà 69, 116, 222	? erškėtras 193
dúoti 120, 216	eilė 221	erzėti 132
duotin(ai) iñti 224	eilià 118, 221	ėrzinti 132
dúotinas 91	eimė 118	ėsame 220
dùres 141 ³ , 212	eità pėdà 96	ėsi 213
dūris 112	eīti 69, 113	ėste 213
dùrys 141 ³ , 212	eīti žygiūs 29	ėsti 118
duřnės 221	eītina 91	ėsti 120, 138, „ėda“ 213
durtinaī 93	eivà 118	ėšerys 118, 192, 199, 269
dùrų 212	ėižėti 119, 123	ėšketras 192
dusetiškis 25	ėjaū 220	ežegys 78, 13 ³ , 193
dūšėl, dūšel! 161	ekėčios 118	ėžeras 2
dūzginti 163	ekėčvirbalis 118	Ežerė 1
dūžis 112	ekējà 118	ėžgė 193
dūžtù 125	eketė 118, 218	ežgys 132
dvailaī 35	ekėti 118, 218	ežià 13 ³ , 118
dvaīliju 35	ėketis, ies 218	ėžis 193
dvakiù 112	ėkėtis ž. 218	ežys 118, 193
dvāras 147		
dvāsė 213, 237		

gābana 82	garšvā gāršva 191	gēriamas šaukštas
gabijā 258	gasā 115 ¹	94
gādiņu 35	gāšas 115 ¹	gerybēs 162
gadynē 168	gaspadōrius 6	gērynē 17
gadinti 90	gatāviju 35, 70, 71	gēriōkas 149
gaīdrijasi 35	gātvē 64, 68, 76,	gēriōti 45
gaīli 56	113-7, 206	gēris 113, 166
Gailimantas 79	gaūbtī 278	gēriūkas 149
Gailiminas 79	gaūgaras 81, 216	gerklē 106
gāilysta 230	gaūras 148, 231,	gērti 106
gaimaruoti 250	238	geruokštas 82
gaimurys 124, 250	gauruotinė 148	gērvē 114, 134, 221,
gaimuroti 124	gāuti (pasi-) 9	222.
gāirinti 250	gaužē 168	gēsti 90
gāistas 250	gaūžtis 229	gēštū 125, 155, 213,
gaīštās 273	-ge 30	218
gaīšti 250	gebenē 302	gēšū 155
gajūs 196	gēbīnē ž. 302	gi 28, 29
-gala(vietų varduo-	gēda 21	giedōtinēs mišios
se) 84	gedulingas 18	96
galābiju 23	gegužē 134	giedra 162
gālas 134	geībtī 81, 250	giemi 158, 213
galējis 155	geinys 39, 166	giesmē 217
gālimas 95	geīsti 26	gijū 155-6
Galmantas 79	gēlā 138	gilti 264
Galminas 79	gēležaunēs 189	gilūs 134
galvā 23, 138, 146	gēležūnes 189	gimiaū 220
gālvana 51	gēležuones 189	gymis 111
galvenā 51	gēlti 264	gimstu 222
galvōsūkis 110	gelumā 10	giṁti 222
galvōti 55, 216	geluō gēluō 47	gimtōji diena 96
ganā 70, 71	geluonis 47	ginas 100
ganyti 111, 264	gēmbē 81	giñčijuosi 35
gārbana 106	gemū 220	gynēti 43
gārbinaamas 93	geīdas 214 ¹	giniaū 220
gārbintinas 91	gendū 90, 125	giñti 44, 264
gārdas 70, 71, 231	genesys 114	ginti 23
?gārdas 77	gēninas 91	gintinaī 93
Gaīrdinas 241	genū 220, 242, 264	girā 106
gardis 130, 231	gēr 161	giṛdas 264
gardū 163	gēra 161	girē 237
gardziaī 163	gēras 133, 168	giriā 237
garēti 186	gerāšias 155	giriamas 93
gargolas 106	gerbenētas 106	giriū 157
garnys 82	gerbēnis 106	girkšnys 82
gāšas 191	gērguolē 106	girkšnōti 45

girtas 96, 106
 girtáujas 166
 girti 168
 gýsla 251
 gyslōnas 190
 gýti 196, 229
 gyvastà 40, 230,
 251
 gyvenà 51
 gyvėnamas 95
 gyvėnti 30
 gyvýba 242
 gývolis 156
 gyvuonis 166
 glėbýs 81
 glėžtù 125
 glibýs 219
 glūdėti 44
 glūmas 150
 gluodenà || gluo-
 denas 124
 ? gluosà 257
 glúosis 257
 glúosna 257
 glúosnis 257
 glūpaš 20
 gnaĩbis 184
 gnaĩbyti 197
 gniūžis 112
 gniūžtù, gniūžti 125
 gobštùs 57
 gōdas 166
 godýti 195
 gōjus 159
 gomurýs 210
 gonė 4, 5
 góngalvis 5, 14
 góniju 5
 gonýs 4, 5, 14
 goruoti 186
 grābas 168
 grabštùs 57
 graizdėti 126
 Graĩzdas 200
 gramzdė 264
 grānzts ž. 42

grazoti 193
 grėbti 169
 greĩbti 69
 greičiau 22
 greĩmas 150
 greità 50
 greĩtai 22
 grėjimas 150
 grejù 150
 greñžù ž. 42
 gresù 219
 grėžti 50
 griautinis 96
 grištėlėti || grýbšte-
 lėti 44
 gryčia 163
 gridaũ 219
 gridiju 219
 griėbti 69
 griėkas 138, 144
 griėšiju 35
 griėšninkas 163
 griėti 150
 griežtai 194, 211
 griĩsti 264
 grýnas 266
 grinčia 163
 grindà 55, 232
 grynũ grýnas 97
 grĩnžti ž. 42
 grĩsti 219, į- 125, 257
 grįstù 125, 219
 griuvenos 51
 grįžtė 9
 grýžtė || -is ž. 42
 grįžti 50
 gróbas 166
 grobuonis 188
 grōžė 55
 grožėtis 136
 grožýbės 162*
 gróžinti 136
 grōžis 136
 grucė || -čė 156
 gruinýs 266
 grumzdis 264

Gruobýnas 200
 grúodas 213, 215
 grūtė 252, 281
 gubà 270
 -gubas 278
 gūbiju 187
 gūbrýs 88
 gūdas 67, 75
 gudrėiva 216
 gūdumas 10
 gudúoti 67¹
 gujù 157, 242
 guĩbė 81
 guĩbinas 166
 guĩbis 134, 216, 270
 guldýti 163
 gultė 224
 guĩti 264
 gultinaĩ 93
 gum̃bas 82, 232
 gumulas 17
 gumuras 17
 gūndyti 241
 gūnglė 197
 gūnkla 82, -las 106
 guobà 82
 guostis 122
 guĩbti 106
 gūrgulas 106
 gūrguolė 106
 gurklýs 106
 gūrksčioti 163
 gúsras 10
 ? gūžas 166
 gūžýs 82, 228
 gužutis 166
 gvaĩnis 264
 gvaĩsčias 264
 gvōltiju 35
 ĩ 97, 98
 ĩdėgti 26
 ĩdėtuvė 95
 ĩdiėniju 35
 ĩduoti 38
 ĩelekštis || -ktis 168

ieškas 163	irū 155, 225	izti 125
ieškoti 70, 71, 176, 199, 251/2	isakytas 99	iztū 125
ietis, ies 166	isčios 71 ¹	izul(s)nūs 264
igaidas 26	islikis(is-) 1	izvilnas 264
* igāunis 170, 189	isnaigas 144	
igēidis 26	isnauja isnauja 71 ¹	jāmui 162
igyti 229	isodas 296	jāudrinti 27
igrāztis 9	ispūdis 110	jāunas 169
ikaitas 23	istuba 68	jauneika 77
ikqstinaī 93	iš 28, 218	Jauneīkis 77
iklonē 114	iszcias 122, 199, 252	jaunīkis 27, 77
īkurēs 17	iščinto 20	jaunystē 230
īkurtuvēs 17	išdas 72	Jaūniuvēnē ž. 19
ilgas 134	išdirbtinaī 93	jāura 210, 237, 239
ilsētis 223	išgqstis 155	jauras 238
ilsiuos ilsiuos 223	išgi 28	jautēna ž. 19
ilsti 223	išimtas 96	jautiena 18, 163
iltis 168	iškādiju 35	-je 30
ilžē 1	iškyla 44	jēgērē 149
iļčius 15	iškilmē 114	jēknos 149
īmygis 10, 110	iškilūs 44	jēmiaū 149
iñti 220	išklaūsomas 94	jēmū 220
imtyn eiti 44	iszkus (yš-?) 122, 199	* jēntē 214
iñdas 72	išlaidy r. (ne: /oi-l) 158	jēras 149
iñdēvē 263	išmanginis 27	Jogāila 17*, 156
iñgas 265	išmanýtinai 93	Jogēla 156
iñgérklis 106	išmiñčius 15	judrā 128
iñgis 265	išmīntingas 120	judrūs 27
iñgzti 265	išolis 111	Juñdālas 79
inkštiras 194, 199, 267	išrutula 66	Juñdilas 79
inkštiras 194, 267	išskyra 97	Júodeikis 77
īnoris 26	išsvýsti 115, 260	Júodikis (veikiau: juodikis) 77
īnpēktorius 6	išvora 44	juoduoti 121
īnstrūktorius 6	ižirgas 263	Júosta 216
iñt 267	ītapas 220	Jūra 235-7
iñtē r. (in iš jen) 213	ītumpas 264	Jūra -ē 240
īntiktinaī 93	īvilktinaī 93	Jūrēs 235-7
īñtras 268	īvoda 44	Jūrgis 119
īñtris 268	iž 218	Jūrios 235-7
īnzgiū 265	iženā 51	
īžiniērius 7	ižyti 51	kā dāras 100
īpilamas 93	ižnešu „ūž-“ r. 218	kā galis 100
īpuolis 22		kabinūkas 120
		kačērga 192
		kadariai 141 ¹

káima 166	kárdas 117	káušas 197, 208, 250
káimas 71, 166, 229	kargyti 130	káuti 23
kaimynas 134	kaĩgoti 130	kečiũ 81
kaipag 29	Kaĩkažiškės 80	kedė 137, 231, 271
káišena 51	kaĩklai 130 ¹ , 270	kėdė 137, 139
káišenos pl. t. 51	Karklėnai 270	kedelys 271
káišti 51	kárklės 111, 130, 166	kedėnti 141 ¹ , 271
kaĩštis 184	Karklúoja 270	kedėti 141 ¹
kaità 1	karmõnas 27	kėikiamas 94
kakalys 180, 185	karõsas 168	kėikti 26
kakaĩlis 192	kaĩstas 170	keimarys 215
kãklas 220	karšiĩčius 15	keĩpti 81
kãkti 29	kãrštas 179, 229	keĩsti 69, 90
kalatõti 149	kãršti 229	kėkė 195
kalavijas 70, 71	karštymetis 242	kėkšė 221
kalbiniũkas 97	kaĩtais 163	kėkštas 18
kalėdos 164	kartýji 156	keleĩvis 49
kalendõrius 6	kãrtinas 92	kėliaklupstas 57
kãlnai kalnai 121	kãrtis 41	keliãuniũkas 49
kaltenybė 51	kartõti 156	keliãutojas 49
kãlti 71, 264	kartũs 220	keliũ 220
kãltiniai bãtai 96	kãrvė 106, 115, 222, 237	kėlmišcias 204
kaĩtis, kaliũos 132	kàs 30, 90	Kėlmuonas 188
kalvã 132, 228	kàs mėtai 160	kėlnės 221
kalvystà 230	kàs padedãs 100	kėlnios 181, 221
kãmanos 270	kàs rýtas 160	kėlti 120
kãmas 192	kasà 147, 232	kembė 81
kamėnas ž. 18, 270	kasmėts 160	keĩpa (pri-), kėpti 125
kamiėna 18	kãsnis 179	kėmpa 271
kamiėnas 18, 270	kàsulà 232	kėmpė 271
kamiėnis 18	katėnà 51	kėmpėti 271
kamiėšiai 126	kãtilas 68, 70/1	keĩpti 271
kaĩpas 215, 264	kaũbrė 272	kėmuras 196, 215
kamunė 247	kãquburys 272	kėpis 113, 166, 223
kãmunos 247	kãugė 71	kėpšt kėpšt! 45
kamuolys 19, 196	kaugurė 70/1	kėp- kėpštelėti 44
kanka 212	kaũkaras 81, 216	kėpti 119, 178
kãpčius 4, 20	kãukė 197, 250	kepuonià 188
kapõnė 9	kaukėlė 197, 250	kepurė 221
kapõtė 9	kãulas 134, 166	kėras 105
kapšiũkas 27	kaũliju 157	kėravoti 17
karalėnė ž. 19	kaũpas 70/1, 184, 189	keĩrdzius 70/1
Karaliãučius 200	kaurai „gaurai“ 148	keĩrdziuvienė 163
karalėnė 18		Kerėsupis 13 ¹¹
karalystà 162		kerėti 105
kaĩbija 68		

keġti 130	kilaū 220	klebōnas 117
keġkti 223	kilepas (ar /e?) 271	kleīvas 195, 197
keġnoti 213, 229	kylēti 228	klestēti 14
kērpē 114, 237	kiliōpas 271	klezdēti 14
keġslas 140	kilōti 213	klibēti 218
keġšiju 35	kilpa 43	kliēpas 64, 68/9, 76, 205
kērti 196, 228	kilti 257	kljštū 125
kertū 220	kijū 90, 155, 225	klōdas 166
keṛū 125	kimbū 125, 219	klojēti 52 ¹
kēsaūsi 18	kimp 271	klōnis klonys 272
kēsēti(užsi-) 18	kinis 229	klūikis 266
kēsintis 18, 140	kintū 90	klūonas 156, 166, 213
Kēsysis, -sū 271	kyrēti 228	klūpēti 44, 278
keskā 27	Kiriena 14	klūpti 229
kēslas 18, 140	kirkālis 266	klūsas 71
kēslauti 18	kirkšēti, kirkšiu 223	klūsti 212
kēsnotis 18	kirkšnys 82	knaibyti 218
kēsōti 18	kiṛkti 223	knibti 218
kēsti(užsi-) 18	kirmijū 36, 55, 70, 71, 157	kniēbti 218
Kēstūtis 168	kirmis 71	kniūpsčia 163
kēsulas 232	kiṛsti 158	knōpti(at-) 132
kešēnius 27	kiṛtis 117	ko geriausias 112
keterā 81	kisti 90	kója 237
kefinis 116	kišēnius 27	kojūkas 266
kētōtis 18, 107	kyšis 111	kol kās 54
ketūs 116	kiškā 251	kol numirštas 100
kēvē 292	kišti(pri-) 212	kōlei 155
kiāugē 71	kita 161	kōlei galis 100
kiaulēna ž. 19	kitas 134	koliaūs 132
kiauliena 163 -liena 18	kitōniškas 166	kolytā 27
kiaulystā 230	kiunksōti 163	korijū 36
kiāunē 222	kiurū 125	kosulys 210
kiāuras 258	kiusti 131	kotas 215
kiaūsti 131, 229	kiūtōnas 166, 190	kóvas 166
kiāutas 230	kiūtoti 230	kōzniju 35
kibýklas 172	klaidā 166	krākē 222
kibiras 10	klaikti 266	krālikas 163
kibis 126	Klaipēda 206 ¹	krāmas 194
kibyti 172	klānas 272	krāmē 114
kibti 219	klapātiju 35	krōpšas 27 ²
kiek galis 100	klaūpti 229	krapšē -šis 27 ²
kiēkis 212	klausyti 70/1	krasā 117-8, 173
kiemañ 163	klaūsomas 94	krāsē 139
kiēmas 70-1, 229	klāusti 71	krāsininkas 118, 173
kiēsti 69	klēbys 71, 81,	krāstis 140

kraūģera 272	kript krýpt! 56	kuļķštymas 196
krau(ja)gerys 156	krip- krýptelēti 56	kuļķštinas 196
kraūkti 197	krýpti 90	kuļnas kuļnis 196
kraupūs 12, 200	kristi 156, 218, 257	kūlti 119, 120, 212, 264
kraūsurba 272	krýtis, ies 41	kumēlē 221, 246
krāuti 179, pa- 171	krýtis 111	kūmpa 82, 168
krečiū 218	krit(n)ūs 44	ķum̃pas 254
kreīpti 90, 194	krivāitis 59	ķum̃pis 197
krēisa 194	Krivē 59	kumuliotis 17
krēitēti 119, 123	krivida 13	kungas 69 ¹ , 72
kreīvas 13, 194, 266	krividiju 13, 35	kūnigas 69, 70/1, 116/7
krēkē 46, 168	krivis 59	kunigystā 40
krekenā 51	krivūlē 263	kuntū 131
kreķēti 197	krópti 10	kuo būdū (vardū) 90
kremblīs 215	krósnis 178, 186, 229	kuo geriausias 112
kremslē 264	krōšes 229	kūoka 188
kremzdēti 12	krošēti 229	kūokštas 189
krēpšas -šē 27 ²	krōtai -tos 201	kūolinga 201
krēpšys 27	krūmijuosi 35	kuoliņgē 201
krēslas 140	kruopā 156	kūopa 189, 213
krēslas 136-142, 231	kruoslaī 140	kūpčius 4, 7
kresnā 140	krūpis 24	kāpelē 184, 270
krēsnas 46, 140	krūpti, nukrūpes 198	kūpena 270
krestas 139	krūsnsis, ies 179	kūpeta 71, 184, 189
krēsterēti 46	krūviju 35	kupīškēnas 25
krēsti 223, užsi- 26, 54	kūbilas 10, 272	kuprā 70/1, 184
krēstis 11	kūdas 27	kuprōnas 190
krešēti 197	kūdikis 26	kūpsōti 71
krētalas 263	kudlā 163	kur gi 28
kriaunosā 13	kūgis 71	kurapkā 2?
kribždēti 218	kūika 266	kūrēlis 128
kričiōti (išsi-) 45	kūikis 266	kūriju 35
krydva 13	kūila 39	Kurka 41
krydviju 13	kūilys 70/1	kurpālis 134
krienas 213	kuīnas subst. adj. 292	kūrpē 43, 134, 198
krijys 220 ¹	kūjagaļvis 192	kursti (atsi-) 29
krijos 220 ¹	kūjis 214	Kuřšas 1, 207
krikščionis 163	kūkštas 189	kuřšininkas 209
krikštas 117	kūlē 113	kūrti 17, 41, 54, 104-7, 187
krikštijamas 94	kūliamōji mašinā 94	kūsti 131, 229
krikštiju 35	kūlimas kūlymas 121	kūsti 130, 229
krintū 218	kūlis 145	kuštēti 14
kriōgis 302	kūlys 272	kūtē 116
kriōšti 229	kulķšnis 196	
krypstū 90		

- kutēti (atsi-) 229
 kūfinti 270
 kūtis, kūties 166
 kuzdēti 14
 kvaīkšti 197
 kvāpas 220
 kvepiū 220
 kvietaiņis 166
 kvietys 64, 68-70, 76, 117, 206
 kvōšti (atsi-) 29
 kūvētis 71

 lāb 135
 lābas 133-6
 labdiēn 134
 lābiju 135
 lābinti(s) 135
 labūmas 135
 laī 48, 272
 lāibas 266
 laidā 226
 laīdaras || laidarys 166
 lāidyti 103, 158
 lāidoiti 104, 272
 lāidžiū (ne: lōt-! lāi- is lei-) r. 158
 lāiguonas 166, 199
 laīkomas 94
 lāimē 114
 laimingas 120
 lāipsnis 179
 lāiptai 214, 226, -tos 214
 laīsvas 161
 lāisvē 161
 laīškas || lāiškas 251 252
 laītas 266
 laīvas 299
 lakiōti 156
 lakštā 161, 251
 laminti 258
 lāmstyts || lamstytis 122
 lāmstyti 264
 lāngas 141⁵
 lankā 73, 245
 laīnkas 264
 lānkuonys 188
 lāpas 207, 216
 lāpē 114, 237
 lapōtas 207
 lāskana 12, 251
 lqstva 38
 lāšas 193
 laszis 299
 lašišā 146, 299
 Lātgala 200
 lātvis 2, 95
 laukaī 160
 laūkas 134, 183, 246, 259
 Laukesā 2, 3, 248, 272
 Laūkesas 3, 13⁷
 laūkymē 11, 260¹
 laukiuos prāšomas 93
 laupyti 143, 169
 laūžu 197
 lavōnas 190, 273
 lazda 115, 222
 lēgersa 1
 leidimasis || -mos 31
 lēidžiū 272
 leīnas 266
 lēisti 30/1, 102-4, 158
 leistūvas 9
 leītas 266
 lejā 220
 lēkēs 39
 lekinē 39
 lekiōti 156
 lektorius 6
 lēlē 18
 leliōti 89
 lementōrius 2
 lēmlau 217
 lēmīti 258, 264
 lengvapēdis 167
 Lēnkai 248
 lēnkē 73, 114, 223
 Lēnkmenas 246
 lenkmuō 246
 leīkti 73, 223, 264
 leīntas || lēntas 83
 lēpti 226
 lepūs 226
 lēsti 212
 lestie 153
 lētena 51
 letvēža 273
 lēveris 273
 Lēvuō 88, 272
 liāudis 39, 142
 liaunas 194
 liaupsē 114
 liāuti 120, 272
 lībīs 170
 lydēti 44, 104, 272/8
 lūdis 112
 liebas 266
 liēčiū 138
 liegti(pa-) 166
 liēkas || laīkas 278
 liekmi 213
 lieknas 238, 245
 liēkorius 138
 liēkti 213
 lieleša || lielešā 300
 liemuō 18
 liepa 16, 115, 207, 221
 Liepalotai 78
 liepas 207, 221
 liepē 115, 221/2
 Liepōja 200
 liēptas 214, 226
 liēсныkas 138, 164
 liēstvos 38
 liesva 38¹
 liēsvos 38, 138
 liesvoti 38¹
 Lietuvā 128
 Lietuvq 162
 lietūvis 95
 liēti 17, 242

lŷgmenas 246
 lygmuō 246
 ligōnas 190, 247
 lygtinaī 93
 līja 155
 lījo 220
 lŷkīju 35, 111
 lŷkis 111
 lykstē 254
 likštis, ies r. 201
 likti 212
 liktinaī 93
 liktōrius 7
 limpū 125
 limti 258, 264
 liņgē 114, 166
 lingē 166
 linienā, -ienā 122
 linkēti 34
 linksētī, linksiu 223
 linksniāvimas 9
 linksniūōtē 8
 liņkti 223, 264
 linkūvis 203
 lipštūs 57
 līptas 214
 liūbiju 35, 187
 liūdas 39
 liūdiju 30, 35
 liūgas 258
 liūika 28
 liulēti 212
 liulŷnas 212
 liūvis 112
 lyžma 275
 lōbdinti (pra-) 136
 lobēti 136
 lōbis 135
 lōbinti 136
 lōbti 136
 lobūs 136
 lōju 23
 lokŷs, lōkio 40, 134
 Lokystā 40
 lomā 258
 lōpa 147

lōpas 224
 lōpyti 224
 lōva 138, 147
 lubā 134, 189
 lūbena 189
 lūbnios 181
 lūbos 141⁶
 lūgas 258
 lūgnas 194, 197, 258
 lūgnios 181, 221
 lūiba 266
 lūina 266
 luītas 266
 lūkas 68
 lūkštas 161
 lūnkas 134
 lūnkausis 264
 lūnšis ž. 42
 lūobas 189
 lūomas 217
 lūošas 166
 lūpa 31
 lūpenos 51
 lūskatai 161
 lūskos 251
 lūšis, ies 41, 43
 lūzis 112

mādaras 144
 magēti 31
 māginti 31
 maikstē 126
 mainŷti 143-4, 217
 maistyti 266
 maīšas 249
 maišŷti 143-4, 194
 maītā 266
 maītojimas 133
 māiva 238
 Maksvā 74, 161
 makšnā 27
 mālas 226, 281
 maldā 143
 maldā „scirpus“ 143
 maldas 143, 188
 maldingas 54

maldŷti 143
 maldūs 54
 māliti 140
 mālītvē 115
 Mandēika 79
 Mandeīkiai 79
 māndrauti 162
 manē 155
 manifestuotē 8
 manŷti 55, nusi- 100
 mánkyti 57, 143
 māno 119
 Marā 233
 māras 101¹
 mārē 235-7
 marēlēs 233
 mārğa n. s. f. 161
 maīguoti 121
 mariā 235/7
 mārios 142, 146, 231,
 233-5
 markstŷti (susi-) 106
 mārškonas 247
 maīkti (ap-) 106, 265
 marti 62, 134
 marvā 83
 māsā 251
 mašnā 27
 mātas 226, 281
 matŷtojas 30
 maūdžia, maūsti 273
 mazgas 287
 mazgōlis 9
 mazgōtē 9
 mazgōtuvis 9
 mažēti 90
 mājinti 90
 mažŷtis 19
 mažtū, mažtt 125
 mažuolēlis || -lē 48
 mēčioti 45
 Medēnai 86
 mēdis 216, 258
 meduōlis 48
 medūs 218
 mēdžiaga 45

mēdžias 134, 259³,
260
mēgzti 119
mēilē 114
meīliju 34/5
meītēlis 266
mēknē 273
mēlas 226, 281
mēldas 143, 188
mēldžiamas 94
mēlynuoti 121
mēlsti 143
mēnasienā r. 3
mēnasio r. 3
mēnesētas 19
mēnesiena 19
meņkas 223
mēnkē 114, 223
menū 220, 274
mēnuo 138
mērdēti 119
mergā 134, 222
meṛgē 115, 222
mergystā 230
Merkys 248, 272
mērkti 106
mēsiēdas 138
mēsti (atsi-) 220
mēškos g. s. 163
mēšlas 140, 158
mētas 226, 281
mētinās 91
mētis 113
mezgū 161
mēžinys 210
midus 65, 70, 116/7,
218
miegā 72, 166
miēla n. s. f. 163
miēlas 16
miēlēs 18
mierā 138
mieriju 35
miešiū 194
miētas 166, 213, 216,
258

miglā 147
mikēnti 218
mỹkti 218
mylēti 44
mylētinās 91
mýlimas 94
miļžinas 197
milžti 212
mýnē 111-3
minētinās 56, 91
miniā 166
Minija 270
minkštas 57
Mintaujā 1
miñti (atsi-) 29
mintijū 55
mintyniū eīti 44
mintū 125
mirēsis 124
mirēsiuoti 124, 132
mýris 111
mirksēti 265
mirkslas 140
mirksnis 179
mirksoti 106, 253
mirštamas 95
mirštgyvis 119
mirštu 222
miřti 222
mirtinaī 93
mirtis, iēs 224, miř-
ti 222
miřtis, ies 201, 224
mirtóji diēnā 95
misliju 35, 55
misti 266
mišyti 194
mišlūmas 194
mišras 194
mįštū, mišti 125,
155
mįzgū(su-) 125
mobilizuoťē 8
mokētinās 91
mókslas 140
móku 258

mōlē 113
mōniju 35
mōstiju 35
mōtais 166
mōtē 214
mōteris, ies 22
mōtyna 124, 164
možēti 136
mōžis 113, 136, 223
mūčiju 35
mūdrauti 162
Mugāpilis 110¹
mūgē 110
muīlas 39
muīliju 35
mūistyti 266
muitā 266
muītas 39, 68
mūkti 218
mūlkis 212
muīviju 35
Munas 190
mundras 70/1
mūn(ie) 247
murksoti 106, 265
mūsaī 156
musiju 35
Mušā 1, 88
mūšis 112, 223
mūšti 23
mūturas 206
mūvēti 278
Nadruvā 14
nagā 147
nāgutē 188
nakoti 13⁶
naktigonē 111/3
naktiguītas 116
nāktj < nākti 159
naktis 178
nakvoti 13⁶
namañ 160
nāmas 141²
namiegaīs 273
namiepi 275

namō 156, 160
 namōn 160
 namōpi 160, 275
 namūdē 141
 namúosna 160
 nāras 273
 nārtas 273
 nartinti 158
 nāščiai 184
 našystā 143, 230
 našlē 273
 náuda 162
 naujādaras 257
 Naujārygis 4
 Naujinis 271
 naujovē 8
 naujovininkas 8
 naujovinti 20
 nebgrižtinaī 93
 nēdegamas stōgas 94
 nēdera 119
 nedomūmas 158
 negaīla || -li 56
 negrižtinaī 93
 nēi 164
 neī vienas 69
 neišeitinaī 93
 neišvaliōtinai 37
 nemiūt 12
 nemokēla 218
 Nemunāitis 248
 Nēmunas 190, 244-9
 nemūnē 190, 245/6
 nemunē 190
 nēmuogē 190, 245
 nepēršlampamas
 apsiaūstas 95
 neplyštamas dra-
 būzis 94
 nēprietelius 163
 neprityrēlis 197
 nērti 220, 273
 nesāmonē 218, 259
 nesugrižtinaī 93
 nēšē 163

nēšiai 113
 nēšinas 92
 nešiōtē 9
 nešiōti 45
 nēšti 23, 143, 212
 netaikā 52
 netikētai 49
 neūžauga 273
 neužgesamā ugnis 95
 nēvala 36
 nevāliju 35
 nevaliōtinai 37
 nevēkšla || -lis 273
 nežinēlis 225
 ničniekas 217¹
 nīdēti 273
 niēkas 69, 90
 niekiāusias 97
 niekōčia 9
 niekotē 9
 niekū (niēkuo 89)
 būdū 89, 90
 niēkū niēkai 97
 nirti (nu-) 220
 nýtys 62
 niūksōti 253
 niurnēti, niurnu 157
 nižti (pra-) 125
 nō „nuo“ 112
 nodiejā 138
 nogētis 31
 nōglas 166
 nomētas 163
 nopielnykas 187
 norētis 93-4
 nōriuos prāšomas 93
 nōterē 213, 274
 notrē, nōtrēlē 274
 nōviju 213
 nū „nuo“ ž. 112
 nudēti 23
 nūgara 259
 nu - jam - pūolusia-
 mui 28

nu-jie-vaigē 28
 nuliēkamas 33
 nuliekmi 32
 numaī 247
 nuō 28
 nuōdas 72
 nuogālis 157
 núogi 28
 nuolaikūmas 33
 núoma 166
 núomonē 113
 núopuolis 22
 núoskauda 12
 nuveiktinaī 93
 nuzurdoti 23

 ō 28, 123
 obelis 123, 163
 obeīs g. s. || óbels n.
 pl. 163
 óbuolas 123
 óbuolmušas 123
 óda 167, 243
 ógi 28
 ogūs 274
 okulys, ōkulio 167
 okupuōtē 8
 opšrūs 164
 orañ 259
 óras 259
 ōrē 113, 163, 259,
 || orē 259
 organizuōtē 8
 óriau, árti 259
 oriē 259
 ōtas 274
 ožys 208, 243
 óžkq 162
 óžragis 277
 Ožputē(ōž-) 1

 pabaigā || pabangā 73
 pabrēžimas 29
 pabūklas 167, 172
 pāčtas 116

padallónys 67¹
 padaraī 105
 padarýtinās 100
 padējimas 54
 padriēzas 138
 paduomi 213
 padvylēk 52
 pāēmē 119
 pagāīra 250
 pagaī 161
 pagālvīs 163
 pagaūtē 9
 pagaūtīs, ies r. 9,
 201
 pagēlbamas 94
 pagēlbētas 99
 pageluō 10
 pagelūs óras 10
 pageñdamas kūnas
 95
 pāgyna 43-4
 pagynēti 43-4
 pagynētuvēs 43
 paglóstomas 93
 pagonijā 231
 pagunikis 242
 paikas 25
 paikenā 266
 paikýstē 230
 paisýti 218
 páisyti 120
 paīšos 266
 pajaī 89
 pajāuta 213
 pa-jo-prāsto 28
 pajūodēlis 122
 pa-juos-duōtus 28
 pajūoti 89
 pakañkamas 95
 pakapeiki 52
 pakaraīlis 167
 pakitimas 63
 paklaidūnas 53
 paklōdas 166
 paklōtē 9
 pakōjui 162

pakorē 161
 pakravā || pakrāvai
 171
 palā 88
 palaīdūnas 53, 188
 || -duōnas 188
 palēpē || -pis 166
 Palēvenē 272
 pāliegis 166
 pālikinas 91
 pāliktas 119
 pālios 274
 pāltis 141, 188
 palūgnas 156
 palugnūs 156/7
 palūtē 88
 pamakslē 161
 pamaldūs 55
 pamalži karvē 55
 pamāudomas 94
 pamēnai 274
 pāmetinas 91
 paniabūdē 59
 pāntis 274
 pāpauškas 192¹, 199,
 252¹, 253
 pāprastas 88
 paproga 11
 paramīstis 161
 pardōsas 274
 pardostē 274
 parduotinaī 93
 parejōs 21
 pārskyra ž. 44
 paršinga 120
 pašalūnas 53, 188
 pasēdas 166
 pasēlūs 110
 pasēstas 33
 pasigidējau 28
 pasigiziūrējau 28
 pasimēgimas 163
 pasirōdē 164
 pasývas || pasyvūs
 50
 paskāiba 264

paslāidy r. 158
 pāslauga 284
 pasmēļs 284
 pāstapas 286
 pāstiras 44, 228, 261
 pastōl(i)ai 162
 pastōvai 166
 pastrāipa 241
 pāšaras 195
 pāšinas 274
 pāšiupos 199
 pāšlitas 44
 pāštas 118
 pašvaīstē 274
 pataīkinti 101³
 pataikūnas 188
 pātalas 262, 293
 pateptē 224
 patiekā 138, 144
 Pātrimpas 24
 Pātulas 25
 paūdrē 239
 paugzļūs 192
 paūnksnē 17
 pauškulē 253
 pāvainikis 27
 pavāišinamas 93
 pavārā 98
 pavēnis 17
 pāvōjus 7
 pavēlmi 36
 pavēlt(i) 36, 220
 pavežamas 93
 pavēžinamas 93
 pavýdas 51
 pavydēti 44
 pavyduōlis 48
 pavyduōnas 188
 pavydūs 51
 pavyjēti 44
 pāvīrpa 24
 Pāzaduojē 3, 271
 pažinti 120
 pažīstamas 94
 pečininkas 39
 pēčius 7, 177

pēdēlis 256
 peikenā 266
 peīkiamas 93
 peīkti 25
 peīlis 41, 187
 pēkus 64, 196/9
 pelavīnos 187
 pelenai 124, 186
 pēlenas 186
 pelijū 36
 pēlkē 274
 pelūdē 181
 pēlūs 72, 214
 penýba 122
 peñktas 222
 pēntis 214¹
 pērdoris 111
 pēreiva 20
 pērējūnas 48
 peřkasas 167
 pērkolas 274
 perkūnas 23, 134
 pērnykštis 297
 persēda 274
 pērskyra 44
 peřšti, peřšēti 131
 pēščia n. s. f. 163
 pēslas 140
 pēšt || pēšt! 45
 pēš- || pēštelēti 44
 pētmē, pētma, pēt-
 nas 274
 -pi 82, 275
 piēpilnis 217¹
 pielā 68, 128, 187
 pielavýnos 187
 pielavóti 187
 pielyčiā 187
 piēliju 187
 piemēnē 124, 246
 piemeniškas 217
 piemuođ, piemeni
 217
 pienas 127
 pienpuodē 185
 piēpaļa 297, 300

piesas 33
 piēškos 138
 piestā 218
 piēšos 266
 piēšti 16
 piētūs 218
 pikčiūrna 26
 pikta 161
 piktas 25, 41, 212
 piktēiva 26
 piktenybē 51
 piktgrybis 42
 pýkti 25
 piktýbē 162
 pýktis 223
 pikūlas 25
 pilē 114
 pýlē 162, 275
 pýliava 166
 pýlimas || pylýmas
 121
 pýlinas 166
 pilis, ies r. 163
 pilkis || piľkis 162
 piľkuoti 121
 pilnas 119, 147
 pilnavidūris 163
 pilstyti 119
 Piltenē 14
 piľvas 132, 228
 Pilvē 132, 240
 pilvišķinis 254
 Pilvýtas 132
 pynē 221
 pinigas 70, 116-7
 pinklas 161
 pipiras 117
 pýpkē || pýpkis 28
 pirmamē-jime 160
 pirmas 277
 pirmenybē 51
 pirmūnis, ies 132,
 188
 pirmuonis, ies 132,
 156, 166
 piršlybos 122

piřštas 166
 pirtis 89
 Pyvesā 88
 pjaulaī 5, 125, 212
 pjāustau 125
 pjāuti 5, 125, 154, 212
 pjūkļas 212
 pjūvenos 51
 pjūvis 5, 112
 plaktē 224
 plankumas 11
 plāskana 275
 plaskānēs ||-niai 275
 plāskata 275
 plastēti 14
 platmē 114
 platūs 220
 plauckā 276
 Plaučiūnas 162
 plaukyti 276
 plauskā 276
 plāuti 276
 plaūtkepēnēs ž. 158
 plazdēti 14
 plečiū 220, 276
 pleiksti 69
 plēiskana 188, 199,
 251, 275
 pleiskānē 188, 275
 pleīskē 192¹, 251
 plēišēti 119, 123
 pleīzgē 192¹
 plēkštē 275
 plēsnas 275
 plēsti 90, 223
 plēšti 217
 plēšti 276
 plēvē 276
 plevēsūoti 132
 pliauskā 251, 276
 pliauškā 276
 plieksti 69
 pliekti 156, 213
 plýnia 238
 plinkū, plikti 125
 plintū, plisti 90

- Pliskuvà 110¹
 plýšti 257
 plytā 215
 pliùskē 276
 pliùškū, pliùkšti 125
 plōkis 113
 plōkščias 275
 plōkštis 275
 plōtis 136
 plovētas || -otas 31¹
 plūktinis 185
 plūoštai 163, 217
 plūskos 251
 plūšija 36
 plūšos 36
 plutā 276
 po kām 52, po sa-
 vām, senām 52,
 po tām, po vi-
 sām 52/3
 po giltinių, po vel-
 nių 24
 pókaršis 274
 pókylis 110, 113
 pópiera 7 || -rius 7,
 117, 124
 pópiežininkas 97
 pópiežius 7, 117
 pópūkšlė 253
 pósakis 32
 pótroskis 26
 pótvynis 110, 113
 prādedu 119
 iš prādžių 121
 pragà 11
 prāgaras 106
 pragišóksta 28
 pragyvena 30, 51
 pragžiūrėjau 28
 prāgumas 10, 20
 pra-jas-šókusias 28
 pra-ję-šókusioj 28
 prajėvai 153
 pra-jis-púošes 28
 pra-jos-šókusios 28
 pra-jų-šókusių 28
 prakūrējas 198
 prakūrti 105¹, 198
 prāmonė 113, 213
 prāmanioti 212,
 prānašas 220
 prāpuolis 22
 prāstas 88
 prāsti 88, 212
 prastirbēlis 286
 prašyti 143, 146, 197
 prāšomas 94
 praūsiamas vanduo
 96
 praūstas vanduo 95
 prāvīras 44
 pražiuraū 44
 preikālas 52, 69, 166
 preimenė 52, 69, 276
 prēskas 277
 priē 28
 priēdas 72
 priegaidė 117, 212
 priegi 28
 priekaištas 221
 priekālas 52, 69, 166
 prieklētis 53¹
 priemarės 233
 priemenė 52, 69, 276
 priemētis 22, 111
 priemnė 52
 priemonė 113
 prienė 52
 priepuola || -lis 22
 priesakis 277
 priesvylos 44
 priēš || priēš 122
 priešgynis 110, 113
 priešijusi 35
 priešinė || -nis adj. 32
 priešingas 78
 prietaras 69
 prietēmā || -mė 47
 prietėmis || prietė-
 mės 47
 prietyris 110
 prietvaras 107
 pri-jie-liesti 28
 primenamas 94
 primiñti 29
 pringis 291
 pripōtkas 22
 priprastas 88
 pristójamas 94
 prýšinykė ž. 32 ||
 -inkė 291
 pritiñkamas 95
 privādomas 95
 privalomýbė 90
 pro 98/9
 próanūkis 156
 profesorius 6
 próga 11
 prógymė 11
 progumà 11
 prógumas 11
 prómūša 44
 prósenolis 277
 prošvaikštė 260
 prōtas 70/1, 134
 prōvą 162
 prōvijų 35
 Prúsa 207
 prúсай 3, 207
 prústū, prústí 125
 pūdymas || pūdýmas
 121
 pūgžlys 126
 puikenà 266
 puīšos 266
 puknė 221
 pūkšlė 253
 pūliai 194
 pūlianagis 194
 puīkas 70/1
 pūlti 22, 119, nu- 31
 pumputys 106, 197
 pūnė 197
 púodai 163
 puodaziedys 185
 puolenà 51
 puōlis 111
 púoselėti 132

- puotà 213
 pùrenos 51
 purienà 277
 pùrkštauti 88
 puflēs 277
 pufliju 277
 purlotis 277
 puřsti, išpuřtes 88
 purškiù 88
 pùrti, papùres 277
 puřvas 277
 pusañtro 155
 pusiausvyra 44
 pusiausviras 44
 pùsnis, ies 201
 pùstas 252¹
 pùsti žiburį 277
 pùstiju 35
 puřis 226
 pùřkas 11, 192¹/9, 252¹
 pùřkas 192¹
 puřkù, papùkšti 125
 pùřkuoti 156
 pùti 120
 puvėklis 131
 pùvenos 44, 51
 puvėsis 2, 3
 puvù 155/6
 pužas 126, 192/7
 pužù, pužti 192
 pužungalvis 192
 radāstas 173
 ragaĩsis 164
 rāgana 260
 rāgas 147, 232, 277
 ragauti 278
 Ragėnas 19
 rāgēs 232, 240, 270
 raguolė 48
 raguolis 48, 192
 raibas 21
 raĩbti 21
 raidà 241
 raĩnas || raĩnas 266
 raĩstas 162, raĩstai 238
 raĩsas 265-6
 raĩsis 266
 raĩstis 184
 raityti 218, 261
 rakin(ė)ti 261
 rakrūtas 121
 rakštis 171
 rāktas 171¹, 261
 rākti 171, 261
 raktùs atĩmĩti 278
 raktūvas 261
 Raktuvė 85
 rambùs 88, 264, 279
 rāmdas 279
 rameñtas 163
 ramstýti 222
 rañtas 279
 ramtýti 279
 ramùs 51, 79¹, 264
 rāndas 31²
 randù, rāsti 125
 rangčiomis 125
 rangýti 265
 rāngštus 57, 125
 rangtýnės 125
 rāngtis, -giuos 57, 125
 rangùs 220
 rankà 23, 146
 rankenà 51
 rañkosna 160
 rañtis 184
 rantýti 265
 rasà 147, 232
 rasakilys 126
 raskilà || rāskilas 126
 rařytė 8
 rařytinis sūnùs 96
 rařkýti 252
 rāřomoji kalba 94
 ratifikuotė 8
 raudonikis 27
 raũdonuoti 121
 rāugas 56
 rāugė 278
 rāugėju 163
 rāugiu 163
 rāumi „raudu“ 158, 213
 raupaĩ, rauplės 278
 raupyti 278
 rāžytis 197/9, 213
 rėbas 278
 rėčkà 10
 rėdai 164
 redaktorius 6
 regėtinās 56
 registruotė 8
 reikālė 39
 reĩkiamas 95
 reĩkiamybė 90
 reĩškėjas 30
 reĩškiu 252
 rėkšti 252
 rėmbėti 88
 remėsas 278
 reñti 222, 264, 279
 rėmuo 47
 renčiu 265
 rengiu 220, 265
 rėplioti 157
 rėpti (ap-) 132
 reřkiu 252
 rėtis 166
 rezgù 219
 Rėzýtė 200, 254
 rėžis 162
 rėžti 144, 217
 riāugiu 212
 ribà 20, 142
 ribėti 21
 ridikas 117
 riebus 18, riebu 164
 riečiu 261
 riedù 90
 rieklės 98, 166, 213
 riėkti 64
 riemuo || -muvà 47
 riėsti 218

rieša 166
rieškūčios 18
riešutas 249
riētenos 51
rietēti 90, 218, 261
rietī 213
rietū 90
riēznykas 138
rigzti 219
rýkas 65
rykáuti 65
rýkauti 163
rikē 66
rikia 66
rikiuōtē 8
rikiuōti 66
riktā 66
rikteletī|rýkteletī 44
riktis 66
rikur 30
rimba 88
rimbas 88, 264
rimstu 222
rimtas 222
rimti 257, 264
rinda 66
ringa 265
Ringā 1
riņgartas 198, 263
riņtis 265
risti 90, 218, 261
rytietybē 8
ritinas 92¹
rytój 122
ritū 261
rytmetýs 210
rizginýs 242/7
rjzgu 125, 219
rýžti (pa-) 257
rōčiju 35
ródau 159
rōdiju 35
rōdziu 159
rōgēs 232, 270
rōmiju 35
rōmus 14, 51

Romuvā 14
rónas 123
rōpē 115, 222
rōti 32/4
rōžē 117
rubēžius 20
Rubinaī 87
rūčijuos 35
rūdas 212
rūdenj (>yj) 159
rūdijū 36, 55, 157,
162
ruduolēlis 48
rugienā, -ienā 122
rugys 212
rūgster(l)ēti 125
rūgštis 56, 125
rūgštūs 56 125, 251
rūgti 125
Ruigēnē ž. 19
rūikis 279
rūinis 266, 279
rūišis 265/6
Rūkiava 1, 200
rukšlā 251
rumbas 264
rumbēti 88
Rumbonys 88
rumbuotinas 264
rūmtas 264
rumžlētās 106
rungintis 265
runguōti 265
rūntinti 265
rūonis 279
rūoplis 122
rūožas 217
rūpēti 278
rūpinti 278
rupūs 278
rupūžē 278
rūškanas 252
rūtulas 17
sā 279
sadulā 280

sagā 39
sagātē 39
sāgē 114
sagōčius 39
sagótas 39
saīdris 301
saikinti 55
saītas 226, 261, 281
sājūdis 110, 156
sakaī 216, 232
sakiōti 45
sakýti 217, 277
saklyčā (iš sek-)
32
sakminēs (iš sek-)
13⁴
salā „Insel“ 279
salā „Dorf“ 229, 280
saldýbžolē 242
saldýji 156
saldýmetis 242
saldinis 96
sāldyti (at-) 279
salpa, sālpas 280
sālti „tekēti“ 279
sāmonē 113
sāmoningas 211
sāmploika 5
sāmprotis 111
sānas (iš sen-) 13⁴
sānkrytos 44
sānkrūtis 110
santakýs 209
sāntēmis 111
santýji 156
sāntykis 110/3
sāntūrlis 110
sariōti 280
Sārkānis ž. 281
sarmatā 21
sarmótis 21, 281
saītas 21, 281
sqrū, sārti 280
sarvalaī 280
sāspyris 110
saudūs „saldus“ 123

sáulē 221, 237
 saulēlydis 31, 112
 saulēpuolis 31
 saulōlydis 31
 saulōpuolis 31
 saulósēdžiai 31
 saūsas 169
 sausvidūris 48
 sausviedys 48
 saváimē 157
 saváiminis 90
 savalià 54
 savāliju 54
 saválnas 54
 saválninkas || -kē 54
 savavalia 54
 savaválnas 54
 savaválninkas 54
 savē 155
 sávo 119
 sávkoka 115
 sēbinti 280
 sēbrà 231
 sēbrija 231
 sēdēti 131
 sēdimas 31
 sēdimas laūkas 95
 sēdýnē 140
 sēdu 217, sēda sáulē
 31
 sedulà 280
 sēdžiu 115
 seilē 221
 sējà 110
 sejū, sējaū, siēti 129
 sēju 261
 sekioti 45
 sēklā 162
 seklyčià 18, 32
 sekretōrius 6
 sēkti 212/7
 Sēlē 4, 86
 sēlenos 51
 selēti 279
 selpinēti 280
 sēmbai 281

sēmens 138, 144
 * sēmi „sēdžiu“ 213
 senōlis 166
 serbentà 21, 281 ||
 serbēnta 281
 serbeñtas 21
 sērgēti 131
 sērgti „sērgi“ 131
 sēsti 3 praes. 131,
 nusēst 213
 sesuvà 47
 sēti 120, 243
 sēñiniai 18
 siaūsti 157
 sidōklis 288
 siekdinti 55
 siēla 16
 siēna 242
 Siesartis 300
 sietas 16, 213, 261
 siētas 226, 261, 281
 siēti 129, 261
 sijà 21
 sijoti 261
 sýkis 111, 218
 siļkas 117
 siřbti 21, 281
 siřpti 21
 sirti 280
 siūbūoti 157
 siūliju 35
 siūtiniai bātai 96
 siūtis 112
 siūvana || -ena 51
 siuvū 157, 281
 sývas 153
 škabýti 281
 skabiū 281
 skabūklas 281
 skabrūs 281
 skabūs 282
 skaičiuotē 9
 skáidrus 57
 skáinioti 132
 skáistas 57 || skái-
 stus 56

skaitýti 81
 skaitýtinēs mišios
 96
 skalà 226
 skaļbti 157
 skalūs 220
 skapiū 282
 skarà 226/8
 skařdas 122, 296
 skardýti 265
 skqrū 125, 156
 skarulýs 13
 skauduōlis 12
 skaudūs 12
 skaūsti 12
 skebérda 289
 skečiū 81
 skederlā || -vā 282
 skēldēti 119
 skēlti 220
 skēndēti 119, 123,
 164
 skēpeta 282, 290
 skēpsnē 282/9
 sketēlis 129
 sketerà 81, 129
 skētrōnas 190
 skevéina 282
 skevėld(r)a 282
 skiaūbras 252
 skiaudēti 253
 skiaūrē 252
 skiaūsčias 252
 skiāutis, ies 252
 skýdas 158, 282
 skiēbti 219
 skiedrā 162
 skiēpas 291
 skiepti 291
 skiētas 282
 skilbti (pa-) 264
 skilti ūgnī 282
 skiltuvas 282
 skjū 125, 225
 skýnimas 121
 skirbti 282

skīrdo (nu-) 265
skirti 157, 226
skirtumas 233
skýstas 81
skivýtas 283
sklāstis 122, 166, 232, 261
sklēsti 122
sklidinas 92
skóbas 282
skōbti 281
skóbti 282
skolā 258
skōliju 35
Skomantaī 78
skōnis 136
skopinýs 282
skōpti 282
skránda 283
skraūbis 283
skraubstýtis 283
Skraudupiai 12
skraudus 12
Skraudūtis 12
*Skraudžiupis 12
skrausmē 12
skrēbinti 219
skrentū, skrēsti 125
skrēsti, apskreñdes 283
skriaudā 11, 20, 54, 142
skriaudūs 12
skriausnis 12
skriaūsti 11, 12
skriaūznas 12
skrimbū, skribti 219
skrindū, skristi 125, 156
skroblā 81
skrōblas 81
skroblūs 157
skroblūs 81
skrudēti 12
skrudinti 12
skruoblas 82

skrupsēti 12
skrūsti 12
skubā 50
skūbinas 92
skubinomis 92
skudainus 12
skūduras 13
skuduflis 13
skujā 289
skuñda (su-), suskūs-
ti 125
skūndžiamas 94
skūndžiu 162
skūrā 128
skurbē 106
skuřbti 106
skuřlis 13
skurū 125
skūsti 38, 162
skūtenos 51
skūtulas, skutulē 283
skvarliai 283
skvarmai 283
skveřnas 283
skverneliai 283
slambū, slābti 125
slankýtis 264
slaugýti 23, 138, 143, 284
slaugýtis 284
slaugstýti 284
slaugūnas 284
slēgiu 217
slēnýs, slēnio 163
slenkū 264
sliaūgti 196/7, 284
slibinas, Slibinaī 283
sliēdas 138
slimpū, paslipti 219, 220
sliņkti 265
slistis, ies r. 201
slūgti 284
sluņkius 264
slúogas 217

slúogsnis 179
slūžiju 35
slūžmā 275
smageninė 90
smagyti 112
smagiū, smōgti 112
smagūs 112
smaigas 126
smākas 283
smakra || smākras 194
smalā 284
smaliūgas 56, 166, 220
smalstūs 56, 220, 251
smelā 284
smēlēti 284
smēlýs, smēlio 163
smēlti 284
smengū, smēgti 125, 216
smilti 56, 220
smiřdas 168
smiřdu || -džiu 213
smōgis 112
smōgti 112
smūgis 112
smuřkas 39
smūřkus 264
smūrgas || -glis 284
smūrglaiža 284
smūrgti 284
snaigýti 143/4
snārglos 106
snērglēs 106
sniēga 3 praes. 144
sniēgas 144/5, 217
sniēgena 51
sniīga 155
snigt 155
sodā 229
sodinti 119
sōkai 27
sōpa, sopēti 162
sopāgas 20

- sóra 151, 243 || sorā
243
sostas 140
sótis, ies 243
sótus || sotūs 243
spaļģena 264
spangaloti 285
spaņģas 285
spaņģis 284
spaņģuolē 285
sparginti 106
spargintuvē 106
spāslai 140
spāstai 166
spaudinģys 77
spēģas 10, 128
speģsti 69
spēķas 33
spēmē 33
spērus 33, 145
spēsti 166
spētas 33
spēti 32
spiēsti 69
spinduģlis 48
spiņģdzģus 21
spiņģis 285
spģrgas 106, 166
spģrginti 106
spģrys || spyrys 111
spģriģ 157
spģaudalaģ 5
spģāju 212
? spģāumi 213
spģāuti 5, 125, 154
spģģvis 5
spģēčiģ 219
splendģiu 216
splintģ, splisti 219
sprāģē || -is 285
spragēti 285
sprēndģiu, sprēsti
166
sprģēgti 219
sprģē || -is 219
sprogēlē 285
sprģgti 106, 285
sprģklē 106
spģdēti 44, 278
spģrgana 247
spģrgas 106
spurgģoti 106
srāģē || -is 166
sraģjas 6
srijā 285
sritēģis 285
sritģs 285
sruģbsnis 179
srustģs 288
stāģaras 285
stāģas 173, 216, 285
stabģti 285
stabilē 281/5
stāģģas 216
stāģaras 216
stāģģis 83, 166
staģģā 49, 50
staģģģs 50
stāģģģs 71, 221
stāģģas 141/7
staģģti 285
stalģģģtis 264, 285
staliģģģs 7
stamaģģas 286
stamanģģs 286
stāģģģs 265
stapģnti 286
staras 192
starģnti 228, 261
statģti 216
statģģkas 172
statģģģ || stāģģģas 173
statģģs 216
staunģā 159
stavāģģs (ģr Leip. sta-
vāģģs) 145, 286
stebeģģģģ (ģģģ-) 24
stebēģģģas 56
stebēģģis 285
stebģģģas 285
stebģģlē 281/5
Stegģģģģģs 79
Stegģģģas 79
steģģģģģ 50
steģģģti 286, 264
stemģģrai 139
stembģģ (ģģ-), ģģ-
stēģģti 125
stēģģģģ(s) 57, 265
stēģģģ (ģģ-) 286
sterģģģģ 286
stereģģģģģģ 261
stēģģģ, pastēģģģ 228,
261
stģģģģģģģģ 83, 84,
242 || stģģģģģģģģ
84, 242
stģģģģģģģģ 242
stģģģģas 83, 166, 216,
219
stģģģģģģģ 156
stģģģģģģ 166, 216
stģģģģģģ 166, 198, 213
stģģģģ || stģģģģģ 222
stģģģģas 68, 117
stģģģģģģģģ 7
stģģģģģģ 265
stģģģģģ 51
stģģģģģģ 44, 228
stģģģģ 286
stģģģģģ 261
stģģģģģģģģģģ 261, 286
stodas 70/1
stogģas 10, 141⁴
stogģas 262
stogģģģ 23, 120, 138
stovģģģ || ģģģas 172
stģģģģģ 166
stģģģģģģģģ 162, 179,
212
straģģģas 198
straģģģģas 198
straģģģģģģģģģģ 198
stģģģģ 138, 144
stģģģģģ 138
stģģģģģģ 198¹
stģģģģģģ 198, 287
stģģģģģģ 138

striēlčius 138, 144	susiedijā 40	šalimā 10
strīgtas 51, 287	sūsinimas 20	šālmās 68, 70/1, 116/7
strīgti 125, 287	sūskis 199, 251	šalnā 208
strūgas 287	sūstū, sūsti 125	szalnis 289
strustis 287	sutartinai 93	šālt(a) 161
stubėrgalis 288	sutektė 224	šaltymetis 242
stūburas 83, 172, 216	sutiktė 224	šqlū 125, 156
stūgstu 222	sutvėrėjas 109	šalvėti 289
stūguras 216, 222	suūžti, suūža 125	šalvis 289
stūika 118	suvėdiau 153	šāmas 143/6
stūlbas 285	sužiūro 44	šāpai 289
stulbis 264, 285	svāinis 166	šārka 23, 115, 146, 222
stumbras 191	svarbā 118	šarkai 289
stūmti 120	svavalidā 54	šarmā 208
stūngis 265	svaválnas 54	šarpus 195
stuobrỹs 163	svaválnykė 54	šarvas, šarvai 64 70, 116/7
stuomuō 156	sveikas 162	šqštū 125
stupėrgalis 288	svelū 223	šašuika 185
Subāčius 87	svėrė 221	šatrā 21, 198, 289
sudābras 288	svetýba 122	Šaūkas 1
sūdijamas 95	svetimybė 9	šauti 176
sūdiju 35	svetimtyka 119	šė 159
sudōklis 288	svetỹs 166	šėberkštis, ies 106, 289
sugrāžtai 162	sviedžiu „tepu“ 288	šedūvis 203
su-jie-spausti 28	sviegti 288	šeimā 208, 226
sūkčius 15	sviestas 288	šeimýna 226
sūkę(s) 163	svietas 20, 138	šeimýnykštis 297
sūkinti 163	svilti 222 ž. svilti 223	šeivā 195, 226, 283
sukiōti 45	sviltos 44	šėkas 256
sūkis 112	svilū 222	šėkštis 289
sūkti 288	svirū 225	šelmystā 162
sūktinas 92	svist! svýst! 56	šėmas šėmas 166
sunkā 232	svis- svýstelėti 56	šėnai 159
sunkenybė 51	svōris 136	šėpti 289
sunkýbė 162	šakā 215, 279	šerkšnas 36, 290
sunkos 27	šākė 246, 279	šerkšnijū 36
sūnūs 145, 231	šaknijū 36, 55	šėrmenos 51
sūodys 217	šaknis 215, 279, 297	šėrna(s) 162
sūolas 127, 142, 229, 280	šāknis, ies 201	šėrpetā, -toti 290
sūplauklės 20	šakōti 21	šėrpėti 290
suprantū 71, 111, 125	šakumā šākumas 11	šerti 195
sūpuoklės 20	šafčias 192	šesėlis 217
sūrýmas 121	šaliā 159, 224	šesiāuninkė 290
susiėdas 138	šalim, šalimis 159	

šēšios 290
 šēškas 208, 290
 šēšnýtas || -ýtis 122
 šēšúolis 217
 šēšuras 166
 Šešuva 1
 ševeliaĩs 291
 šēvelis, šēvulis 291
 šiaĩp 195
 šiaĩnakt 155
 šiaĩdien 155
 šiaũdas 157
 šiauliētis 19, 202
 šiaulỹs 291
 šiaulýtis 19, 202
 šiautuvus 291
 šičia 155
 šýdas 117, 162/6
 šýdras 166
 šiečkà 125
 šiēnas 127, 146, 208, 281
 šienauītė 9
 šiēnykas 39
 šiēpti (pa-) 291
 šiēti 274
 šikšnà 208
 šykštuōlis 48
 šiĩkas 117
 šiĩtas 223
 šiltàsis 167
 šilũ || šilstu 222
 šilumà 10
 šiĩndiej 123
 šiĩnkorius 7
 šiōlei 155
 šipinti 291
 šypsóti 163
 šipti 291
 šipulỹs 291
 širdaĩ 246
 širdiĩ 158
 širdis 115, 143, 193¹
 širšniũ 290
 širšuo 191, 224
 širšuoas 191

širtas 158
 Širvintà 291
 Širvintas 291
 šis 143
 šiškà 20
 šištũ, nušišęs 219
 šitap 163
 šiũbà 157
 šiũkštu 157
 šiupinỹs 157
 šiũpti, sušiũpęs 199
 šiurkštũs 199
 šiurpa 79
 šiurpas 290
 šiurpotas 79
 šiũrpti, pašiũrpes 79, 290
 šiurpũs 290
 šiũrũoti 157
 šlaistýtis 266
 šlaĩtas 73, 266
 šlājos 270
 šlājus 291
 šlampũ 125
 šlāpia 161
 šlaukýti 276
 šlavũ 276
 šleĩvas 195/7
 šliaũžti 196/7
 šliēdas 138
 šliēti 73, 266, 291
 šlyti 73
 šliũžē 111
 šlówē 162
 šlũbas 197
 šlũina 266
 šluĩtai 266
 šluóju 276
 šluostyti 276
 šmũkšt || šmũkšt! 45
 šmũlas 19, 196/9
 šnibždēti 218
 šókti 291
 šóktýniũ vēda 44
 šónais 159
 šóris 296

šovà „velkē“ 261
 šovd „sprógymė“ 291
 šovóti 291
 štaĩ 30
 sztrėplės 198
 šiũkis 113
 šiũksnis 179
 šiũkteletĩ || šiũkteletĩ 44/5
 šũlas, šulaĩ 10, 292
 šulē 10, 292
 šulinỹs 292
 šum̃pis 197
 šunēnas 196
 šunes 158
 šuntũ, šusti 125
 šuō 145, 190¹/6⁺
 šũsnis || šũtis, ies 179
 šiũtiju 35
 šiũvis 113
 švaĩkšti 197
 švaĩkai 289
 šveicorius 6
 šveĩsti 69
 švelpēsas 279
 švėndrē 167
 šveĩtas 23
 šventenybē 51
 šventikas 292
 Šveĩtmuižē 4
 Šventója 87
 šventórius 6
 šventóvē 15
 šventuōlis 48
 Švētē 85¹
 šviēsti 69
 šviesuōlis 77
 šviesuomēnē 77
 švinas 262
 švintũ, švisti 155
 švókšlēs 2
 tabaĩu! 158
 tabaluoti 158
 tačiaũ 29

tāčiju 35
 taigoti 102
 tāikau 101, 163
 tāikinti 101
 taikmē 101²
 tāikstytis 101²
 taikūmas 51
 taikūs 51
 taipag 29
 taipaja 11, 197
 taipogi 29
 taisyti 109
 tākas 217, 220/6,
 232
 takišys 274
 takšoti 253
 tāldyti 44
 talpinti 264
 tamējag 160
 tampyti 264
 tamsā 264
 tānas 293
 tānkus 293
 tārbas 27, 263
 tariūosi pradžūves
 100
 tārpas 159, 292
 Tārpata 130
 tarpūkiškis 11
 tārtis 94, 100
 tās 30
 tāsā 226
 tāskas 129
 taškuoti 167
 tašlā 57, 129²
 taukaī || tāukas 223,
 246, 292/5
 tāupti 198
 taurā 292
 tāūras 238
 tāūras žmogūs 8, 292
 taurē 114
 tausytis 143, 216, 252
 tautā 134, 295
 Tautā „Deutsch-
 land“ 203

tautiniškas „Deu-
 tsche“ 203
 tautóvardis 205
 tavē 155
 téigti 102
 teikinas 92
 teikti 69, 101 (nusi-)
 téikti 102
 téisē 114, 223
 teisýbē 122
 teīsti 69, 223
 teīsu 223
 tekēstos 40, 230
 tekēti 25/6
 tēkinas 91/2
 tekinōms 92
 tēkšti 253
 tekū, tekēti 217, 220
 tēlias 128, 293
 telmōnas 27
 teīžti 264, 295
 tēmījuosi 35
 teīpti 223, 264, 293
 tenēti 293
 teniūgoti 293
 tenkū, tēkti 125, 225
 tēpti 119, 220
 terbā 27
 térpē 159, 292
 térti (i-) 292
 terpū 159
 tešiū 293
 tēšia, tēšti 129
 tēšimas 129
 teškēti 129
 teškiū 252
 tešlā 57, 129²
 tešmuō 129
 tētel! 162
 tetēnas 19
 tėvai 43, 121, 164,
 || tėvai 121
 tėvainis, ies 167
 tėvas 156, 293
 tē(va)vardis 131⁰
 tėvonis, ies 163

težtū, tēžti 125
 tiēkti 69, 100/1, 105
 tiēsti 69, 109, 223
 tiēšiju 35, 138
 tik kq 29
 tikēti 101
 tikras 101
 tikrenybē 20
 tiksas 140
 tiksnūs 51
 tikšti 219
 tikti 101, 155, 216
 tilē 262
 tylēti 44
 tiltas 62, 262
 tiīžti 264, 295
 tīmpa 264
 tīmpsiu, -sēti 223
 tīmpti 223
 tīmsras 213
 tīngēti 293
 tīnginys 210, tīnglinē
 162
 tiīnkamas 95
 tiīnkas 293
 tinkū 216
 tinti 293
 tīyras 246
 tiriū, tirti 157
 tīrpsī, tīrpsēti 223
 tiīrti 223
 tīrtas 294
 tiīškū, tiīkšti 125, 219
 tiīštas 293
 tižtū, tižti 125
 tōlei 155
 tolydžio 112
 tōlimas 162
 torā ž. 13⁶
 toriēlius 156
 tōšis 243
 trācias „trečias“ 46
 trāknys 297
 trakšoti 253
 trankytis 223
 trašā 155

trašā 155
 trašai 155, 167
 trāškana 167, 252, 294
 traukšl̥s 294
 traūšiai 288
 traūšti 288
 treigys 293
 trēkšti 167
 Trempai 24
 trempti 24
 trenėti 294
 treñkti 223
 trēpsi (sen. trēpsī 3 praes.), trepsēti 131
 tresiū, trēsti 300
 trēškē 294
 trēškiu 167, 252, 294
 trēšti(trēšta 3 praes.) 155, 167, 294
 trēšti 155, 213/8
 triauškiū 294
 trydā 167
 trigubas 278
 trikōjē || -jis 122
 trykšti 257
 trilinkas 278
 trimītas 47
 Trimpa 24
 trinýtas || ýtis 122
 trinka 142
 trinkiu, trinkėti 223
 trīns ž. „trys“ 42
 trinti 294
 trypsėti 213/8
 trīškū, trikšti 125
 tr(i)ūbā 47
 triūsas 167
 trivagā 107
 trivóti 107
 tróba 162
 trobesys, tróbesi 109, 181
 trōpiju 35
 troškulys 210

trōtiju 35
 trūbiju 35, 187
 trūkinas 91
 trūkis 113
 trūkt || trūkt! 56
 trūk- || trūktelėti 56
 trūnā 169
 trúotas 294
 trúšiai 288
 tūbas 294
 Tūbausiai 294
 tūčtuojau 217¹
 tuīnas 39, 68
 tūkti 216, 223, 295
 tūla n. s. f. 163, tūlas 295
 tūlyd ž. 112
 tūlpinti 264
 tulžis 295
 tužti 264, 295
 tumėti 295
 tūmtas 295
 tūmulas 295
 tūnoti 223
 tuojaū 29
 tuōkti 259
 tūpt || tūpt! 56
 tūp- || tūptelėti 56
 turėti 107/8, 123, 134
 tuřsinti 107
 tursuoti 107
 tuřtas 107/8
 turtuōlis 48
 tūščias 199, 252
 tuštėti 252
 tūštinti 252
 tūtinās 187
 tūzē 27
 tūžijuos 35
 tvānas 295
 tvankýti(s) 132
 tvarsýtis 107
 tvárslēs 107
 tvárstyti 108
 tvarstýtis 107
 tvártas 107

tveñkti 295
 tvērē 108
 tverēčinis 25, 254
 tvērējas 109
 tvermē 107
 tvérti 107-9
 tversti(atsi-) 107
 tvértis 107
 tviēskia, tviēksti 219, 251
 tviñkti 295
 tvinti 295
 tviraīnastis 108¹
 tvir(i)óti 108
 tviřslinti 107
 tvirsóti 107
 tvirsti 108
 tvirtas 107/8
 tvirtē 108
 tvirti 108
 tviskėti 199, 219, 251
 tvorā 258

 * ūbas 181
 ūbařlaitē 127, 181
 ūblādē ž. 180
 ūblas 180
 ūdiju 35
 ūdis 113, 223
 ūdra 231
 ūdróti 239
 ūgis 113
 ugnis 186 || ūgnis, ies 201
 ūkanas 247
 Ukapirmas 133
 ūkas 247
 ūlyčia || ūlyčia 113
 ūmaī, ūmais 49, 295
 ūmaras 50
 umařnas 50
 umar(n)ūs 50
 ūmas 49, 295
 umēdē (ūm- abejo- tina!) 50, 259
 ūmus 49

ūnginas 265
 uņgsti 265
 ungurys 265/7,
 299
 ūodas 127, 217
 ūodžiu 262
 ūoksas 45
 ūoksauti 262
 uoksvuoti 132
 uolektis 156
 uolus 295
 ūosis 134
 ūostyti 262
 ūošvis 296
 ūpas 296
 ūpas 296
 ūpē 114, 221, 296
 upókšnis 129
 uřbti 167
 urēdas 156
 ūrvas 119
 usnē 211, usnē 114,
 -nis 300
 uš-: ušeina, ūšlpa
 100
 ušiauninkē, ušinin-
 kē 290
 ušios 290
 ūšpalas r. 124
 ušpalēnas 19
 ūšpūtis r. 110
 ūždas 72
 ūždoris 111
 ūžgaida(s) || ūžgai-
 da(s) 26
 užgimiršta 28
 užklōdas 166/7
 ūžkolis 111
 užkrečiamā ligā 26
 ūžkuriomis eiti 296
 ūžkurys 296
 užmokētas 96
 ūžpelēnē ž. 124
 ūžpuolis || ūžpuolis
 22
 ūžtakas 232

ūžtēmis 111
 ūžtvaras 107
 vā; va rēkui 30
 vadā 226
 vādaksnis 302
 Vadakstis 302
 vadyti 143
 vadus 44, 220
 vadžiōti 45
 vāge 30
 vagilis 24
 vāgis 297
 vagōnas 301
 vagōti 21
 vāidai 164
 vāidijuos 35
 vaidilā || vāidilas
 116
 vaidilūtis 116
 vaidinti 260
 Vaiguvā 73
 vāikas 27, 206
 vāike! 164
 vaikinas 157
 vāikis 184
 vāikiščias 204
 vaikū vaikaī 97
 vainikas 144
 vāisius 7
 vāiskas 162
 vaivōras 297
 vaivorykštē, vaivō-
 rykštis 297
 vaizduōtē 8
 vajē 30
 vākar 160
 vākaras 2042
 vāks, vāks 206
 vākur 30
 valaū 36
 vālē 237
 valēt r. 3
 vālgomas šaukštas
 94
 valiā 36/7, 220, 237

vāliju 36
 valiōti 36/7
 valkā 129, 272
 vālkšna 161
 vālkštis 161
 valkūnas 188
 vanga 70
 vangarýkštē 297,
 300
 vangus 73
 vanōti 132
 vānta 132
 vapsvā 297
 vāras 298
 varāžiju 35
 vārdiju 32/5
 varduōti 32
 vārganas 247
 vargu vargai 97
 varguōli(u)s,-lē 48
 vārias 134
 varyklā 114
 vārinās 91
 varyti 298
 vāfmas 83
 vārna 23, 138, 146
 varpyti 223
 varsa 193
 varsnā 161, vāfsnas
 167
 varškē 298
 vāftai 146
 vartyti 143
 varus 44, 220
 varvorykštē 297
 vārza[s] 278
 vāsara 159, 164
 vāšas 132
 vāškas 176, 199, 252
 vavōras 297
 važiātē 39
 važiōvē 9
 vāžis 184
 važiūojamas, va-
 žiūotas arklis 95
 važiūōtē 8, 9

vē 30	vēlt(i) „velija, vult“	vienū vienas 97
vēdaras 134, 239	36	vienūjogalē 127
vedýbos 230 ²	veltinēti 37	vierā 138, 144
vēdinās 91	veltikleidýs 37	viēriju 35
vedū 220	vēltui 37, 300 ž.	viesula 16 -las 16,
vedžiōti 45	vēltuo 37	167
Vegerē 302	vēmalaī 156	Viešintā 88
vēi 30	vendrykštis 301	Viešintas 88
vēidas 15/6, 69, 260	vengrykštis 300	viēšnē „Kirsche“
vēikiai 22	vēngti 73	175/6, 201
vēikti 27	vēngtinās 91	viešni 201 viešniā
vēikus 22/7, 73 ²	vēnios 33, 145	221
vēislē 164	vēntaris 298, -teris	viešniā „Kirsche“
vēistis 69	298-300	176
vējas 164	vēpt vēpt! 56	vievasa 300
vejū 218, 220	vēp- vēptelēti 56	vieversýs, vieversī
vēlažolē 1	vēras 149	14, 156, 297, 300
velbēsas 279	vērdū 220	vievesa vievesā
veldēmē 187	verēnas 220	300
veldēti 266	vērpelē 10	viēžlyvas 138
vēlē 156	vēřpti 223	vīglas 73
velēna 19	verptinaī 93	vigrūs 73
vēlenas 167, 175	veršena 51	vijaū 220
vely 34	vēřsis 41	vikrūs 27, 73 ²
vēliažolē 1	vērtēti 119, 123	viksnōti 161
velyg 34	vēsti 230 ²	vikst! 74, 161, 251
velij 34	vēsti 167	viksvā 301
vēliju 35	vēsulas 16, 167	vikšris 301
vēlijuos pamētes	vēsus 17	výkti 27
100	vētra 17, 127	vilagai 128, 300
vēlyk 34	vetušis 167	výlyčia 300
velionis 9, 25	vēzdas 167	viliōti 38, 43/5, 300
velyt 34	vēžti 119, 193 ¹	výlius 38, 300
vēlyti(s) 34/5	vežtinaī 93	vilkas 231
vēlytinās 35	vičveīnelis 217	vilkātas -atā 300
vēliū 157	vidurýs 260	vilkenā 51
veliuk 34	vidūs 260	vilkti 164
veliūoka 25, 167	viēdras 10, 138, 156	vilktresa 300
velkē 232, 261	vieduōšis 48	vilna 142/7, 222, 231/2
velķinas 91	viēkas 167, 281	vilnis 231
vēlmi 36/7/8	viēliju 35	vilnonas 167, 247
vēlnias 25, 164	vīenas 217	vilntas 37
veltaujis 37	viengūngis 217	vilntavylys 38
vēltēdýs 37	viēniju 35	vilkti(s) 37
vēlti 38, 179	vieniņtelis 164	vilntinykas 38
vēlti „velyti“ 36	vienódas 79	vilkti (ap-) 300

viltis || viltis 38, 41
 vīnas 117
 vingerykštis 297, 300
 vingeriūkštis 300
 vingirykštis 300
 vingis 73, 300
 vinklūs 73², 300
 vinkrus 73²
 vinkšna 301
 vypsoti 253
 vīrai 43
 virdis, ies 21
 virdyti 21
 viriaū 220
 virkščià 298
 virkšti 298
 virpi, virpėti 223
 virstū 90
 iš viršaus 121, 191
 Viršilas 24
 virškinti 298
 viršūs 121, 191
 virtinē 258
 virvagalyš (išspausdinta: dīr-l) 9
 viržės 199
 viržiai 199
 viržti 191
 vis 29, 161
 vis deltō 28/9
 visa 161
 visgi 28/9
 visgī deltō 29
 viskėti 161, 192¹/9, 251
 viskinti 74
 vyskūpijā 230
 vyskūpystē 231
 Vysla 74
 vislab 135
 vīstū, vīsti 90, 125
 vīstyklas 172
 vīstyti 172
 visū • visas 97
 visuomēt 56
 Višakis 240

vyšnià 175 || vỹšnia
 175, 201
 vištà 301
 vištýtis 19
 vytis, výtj 167
 vytúlas 9
 vivirsýs 14
 vizgà 301
 vizgėti 192¹
 vyžà 301
 výženos 51, 301
 Vyžpiniaī 43
 vỹžpinis || vỹžpinýs
 43
 výžti 301
 vóbuolas 127
 vogōnas 301
 vogtē 224
 vogtē vāgia 224
 vókas 204²
 vokena 17
 Vókia 202
 vókietē 202
 vókietis 19, 202, 210
 vokis 203
 vókiškai 164, -kas
 203
 vokýtē ž. 202
 vókytis ž. 19, 202, 210
 volē 175
 vōlioti 162
 vólungē 265
 vorà 258
 vóras 167
 vōs 29
 vōs „vèl“ 30
 vos tik 29
 voverýkštis 297
 voveřsis 297
 vovóras 297
 zarkolas (iš zer-) 13⁴
 zařliatoti (iš zer-) 13⁴
 zaūniju 36
 zoslānas 142

zūbai || zūbos 31
 zuikenà 51
 zujū 157
 Zvaigstikas 132
 zvāliju 35
 zvāniju 35
 žabà 270
 žabāngai 270
 žābas 270
 žabóti 270
 Žādikē 3
 žāgaras 302
 žāgrē 302
 žāgti 156
 žaīdas 184
 žāidas 281
 žaīdis 184
 žāislas 140, 162
 žaīstis 184
 žaīzdq 162
 žaīzdē 184
 žaīzdras 184
 žaīzdrē 184
 žākas 27
 žaīgà 21, 231
 žālia 161
 žālias 208, 220
 žaltvykslė 19
 Žalva 3
 žaīmbas 88, 208
 žaīmbis 167
 žangū, žāgti 125
 žarà 274
 žārdas 23
 žārdiena 19
 žārdau || žārdžiu || žār-
 diju 36
 žarnà 214
 žqsidē 181¹
 žqsiēna 163
 žqsytis 19
 žqslai 140
 žēbēti 124, 199
 žēbikē 124/7
 žēbiu 124, 199

žēbras 78	žýdras 297	žiūpōnē 156
Žebrys 78	židuika 185	žiupsnēlis 128
žēginis 302	žyduōlis 48	žiūpsnis 179
Želmys 84	žiedas 195, 281, žie-	žiūrēti 44
žēlēk 156	do 153	žiūrķē 119
želiū 220	žiedēti 44	žiūrōnas 190
žēlūnas 53	žiedimas 184	žyviyu 35
Želva 3	žiemā 16, 84, 193 ¹ ,	žliaūgtai 126
žemaītis 162	232	žlungū, žlūgti 125
žēmas 246	žiēmā 159	žmōnā 162
žēmbēti 88, 119	Žiemigala 84	žmonystā 40, 230
žēmē 114	žiemys 84	žmūne, žmūnī 190,
Žemtygala (ne :	žiemōspirgis 106,	191 ¹
Žiem-!) 84	291	žmuō 190
ženātvē 40	žiēsti 184	žnāibyti 197
ženystos 40, 230	žiēzdras 184	žodelytis (ne -dē-!) 31
žēnytis 230 ²	žygininkas 94	žodingēsnis 20
žēntas 222	žymē 221	žodingūmas 20
žērgti 130, 262	žymū, žymu 162	žōdis 113, 127
žertūvē 184	žiņčius 15	žōdžialytē 118
žiaudrēti 302	žindu 262	žubērklas 167
žiaudrūs 302	žiņgsnis 179	žūti „žvejoti“ 3
žiaudūs 10, 302	žiniuonis 163, -uōnī 190 ¹	žuvū 155
žiaukčioti 213	žinōti(s) 100, 193 ¹	žvaizdē 114
žiaurūs 302	žiobris 256	žvarbūs 10
žibikas 124	žiogris 167	žvejōtē 9
žibiņčius 15	žirgas 119, 134, 167, 263	žvelgti 223
žibinȳkas 124	žirgēs 130	žvygulys 133
žibiņtas 33, 167	žirgti(īs-) 262	žvilgsiu, žvilgsēti 223
žibt žybt! 45	žirklēs 130, 262	žvynai 79
žyčiju 35	Žirnajaī 3	Žvynys 79
žydēti 44, 195, 278	žirnis 119, 208	
židine 184		
židinys 184		

Lātvīu kalba.

Kuršiškossios kilmēs žodžiai pažymēti raide *k*. Raide *r* žymiu rytiečių tarne.

adata 149	alksnis 267	Ang'i 85
Aglyuna <i>r.</i> 87	alkšu 179, 244 (g. pl.)	aplenkt <i>k.</i> 4
aīris 126	alpa 226	apse 226
āiz 218	Alūksne * Alūksta 86	Apsērde 1
aka 149	alus 64, 257	ārā 259
akls 149	Ancinieki <i>k.</i> 79	āre 259
aknys <i>r.</i> 149		ārs 259

aft 259
 aruods 72
 asars 269
 ass 143
 āte 274
 atsvēte 109
 Aūce 85
 aumakām 50, 295
 āuns 68, 148
 aupēties 296
 Aura 240
 aūšāt 244
 āuza 68
 avins 148
 avs 148
 Azpute (āz-) 1

 baigi 57
 baiglis 57
 bajārs 168
 bauga 197
 baūgurs 197
 bauzis 197
 bedre 217
 Bērze 149
 biju 40
 blaiskums 227, 251
 blakām 269
 blāksns 269
 blakstes 269
 blakts 275
 blāndities 269
 blankstīties 269
 blāūt 163
 blaugzna 161 || blau-
 zga 161, 302
 bridināt 219
 bridis 111
 bruņas 70/1
 buga 197
 bujums 40
 bumburs 17
 burš(k)i 254
 burta 227
 bužīt 191
 būt 120

caūrs 203, 258
 cecers 192
 celmuojs 271
 ceļt 120
 cemurs 215
 ceplis 178
 Ceraukste 13¹¹
 ceruokslis 82
 Cēsis 271
 Ciecere 13¹¹, 300
 ciems 71
 ciēts 203
 ciļpa 43
 ciņa 229
 cinata 229¹
 cinis 229¹
 cirkšnis 82
 cīrulis 254
 cits 134, 203
 cū cū! 269
 cūka 269

 čumurs 215

 daiceklis 227
 daīks, daiki 227
 daīga k. 278
 dārgs 80
 dařva 226
 dārs 208
 dēdēt 144
 deguns 190
 dējala || -ele 302
 dēls 145
 dēt 120, 302
 Dybnāja r. 181
 diena 127, 134
 dievuojis 270
 Dignāja 181
 dragāt 196
 dragulis 150
 drāna 228
 drasāt 228
 drāugs 146
 drava || drāva 46
 drave 46

dravinieks 46
 dravs 46
 drāžu 196
 drēbe 228
 drebināt 219
 dreve 46
 dribināt 219
 dubens 181
 Dubnāja 181
 duļburs 264
 dūmi 43, 187
 dūmuojis 270
 Dūnava r. 87
 duōna 127
 duōt 120
 duotin 224
 dūrvīs 141³
 dvālektis 269
 dveš 216

 dzedrs 85
 dzedzieda 85
 dzeguzē 134
 dzeft 106
 dzerta diena 96
 dzeruokslis || -snis 82
 dzērve 85, 134
 dzēsnis 256
 dziēstu 218
 dziļna 23
 dziļš 134
 dzimstu 222
 dzimtā diena 96
 Dzintara zeme k.
 256
 dziņtars k. 4
 Dzintere k. 209
 dzirkšnis 82
 dzist 219
 dzītars 4, 209
 dzitin 93

 ecēt 218
 eknas 149
 elgties 225
 ēlksnis r. 267

elpe 226	guza 82, 168, 228	kaļpuōne 189
ēlpēt 226	guzma 228	kamanas 19, 270
ēlst 223	guzna 82, 228	kamāns 19, 270
ēmu 213		kāmis 192
ērkuļis 130	lecava 85	kamuōls 196
ēst 120	iedzērklis iedzirkļis	kapana 81
ēsta diena 96	106	karaūte 189
ēzere 1	lek'ava lek'eve 85	kārklis 130
ēzelis 68	iekšas 71 ¹	kārnis 82
	īela 69, 115	kašts 179
gabana 82, -ns 19	īēnaids 273	kar'uōte 189
gaiba 250, 266	īešņavas 71 ¹	kašnāt 244
gals 134	īēt 69	katls 68, 71
gaļva 146	īētafa -ra ietere	kaūls 134
gānīt 5	214	kāuns 70/1
gaļds 163	īētin 91	kaūss 208
gaļme 186	ievaļāt 37	kautrētis 230
gārnis 82		kažaūks 189, 244
gaška r. 250/3	īgaūnis īguonis 189	kažuōks 189
gate 114/5	īļgs 134	klāips 64, 70, 206
gatva -ve 64, 114	īlins 257	klajš 195
gatuve 64, 114/5	īlkni 168	kleinis 266
Gaūja 249	īlkss 168	klēpis 71
gauri 148	īlze 1	klimerši 215
glāums 150	īstenieks 192	kluburs 197
glīse 255, -sis 255-7	īsts 122	kluinis 266
glūms 150	īstuba 68	kolpyune r. 189
gluodena -ns 124	īz 218	krams 194
Gramzda 200	īzpūris 277	krasnys r. 140
grebt 169	īzturēšanās 30	krāsns 179, 186
grēizs 194		krāšu g. pl. 179, 244
grēks 145	jaunuve 115	krāt 179
Grendze 4	jēmu 149	kraūpis 184, 198
griesti 141 ⁶	jertere k. 214	kraūt 179
Gruobīna 200	jērs 149	krava 263
gruōdi 262	jierkļys r. 208	kreīlis 194, 266
gubene 270	jūr'a 232 ² , 236	krēiss 194, 266
gūibt 250, 266	jūr'as pl. t. 236	kremeles 215
gūlbis 134	jūre(s) 236	krems 194
gumba 82, 232		krēsls 138, 208
gundīt 241	kaīmīns 134	krievs 128, 177
guōba 82	kakalis 192	krimel(d)es 215
gurklis 106	kakaža 192	krimuldes 215
gūrste 195/6	ka/k'is 206	kruilis 266
gūstīt 242	kaļns 121	krupis 184
gūt 242	kalpaune 189	kruvesis 212

kuce(ns) 196
 kûdīt 27
 kuīka 266
 kuīlis 70/1
 kûlis 272
 kuīt 120
 kumurs 17
 kuīa 196
 kûngs 69
 kuomeš||kuopš 84
 kupene 270
 kûrls 265
 kurns 168, 265
 kuīpe 43, 134
 Kursā 1, 207
 kûrss 207
 kursls 265
 kuīt 105, 187
 kûtrs 230
 kuz(n)a 82
 kvieši 64

 k'ed(r)a 137
 k'ēde 170, 206
 K'erkliņu ezers 85
 k'ērnāt 229
 k'ērši 170
 k'esteris 170
 k'ets 116
 k'ute 170

 Iabs 133
 Lācene 19
 Iācis 40, 134
 Iai 272
 Iai mīgs 120
 Iai st 102
 Iai va 299
 Iāma 258
 Iamata 258
 Iai ņka -k. 4
 Iapa 207
 Iāse 193
 Iasis 146, 299
 Iai ņs 134||Iai ņs 260

Iauska(s) 161, 232,
 251
 Iāva 147
 Ieduojs 271
 Ieītis 128
 Iepns 226
 Iēvars (ir Iēvars
 Krumb.) 272
 Iēvens, Iēveris 272
 Iiēkna||-ns||ne 245
 Iiekt 4
 Iiēlu Iiēls 97
 Liēpāja 200
 Iiksts 254
 Iitauniks r. 271
 Iuba 134, 141⁶, 181
 Ludza 258
 Iūks 134
 Iumsti 264
 Iumstīties 264
 Iuobans 247
 Iuōbs 247
 Luode||-di 86
 Luodeniete, -ieši 86
 Iuōgs 141⁵, 209
 Iuōks 4
 Iuōks „Lauch“ 68
 Iuoss 193
 Iūsa||-is 43

 Iaudis 39
 Iai ņs 194
 Iai ņt 120

 mācu 258
 mai ņit 144
 mai sīt 143/4
 mākt 258
 māldīt 264
 mai ņtuve 115
 mane g. s. 155
 mar'a, mare k. 232
 Mara 233
 mārsa 134
 meduojs 271
 me/d(r)i 143

mērga 134
 mesls 140
 mežs 134, 260³
 mieguojs 271
 *miešk'ānis 253
 miet 259
 miets 259
 mīētus 217
 milgs 197
 mīltuojs 271
 mī/zis 197
 mīne||-is 111
 mīrstu 222
 mīstrs 194
 m'īškōnīs r. 253
 *Mītava 1
 mudīt 71
 mudrs 71
 mūita 68
 mūldēt 264
 Mūsa 1

 nai dus 273
 nai zuojs 271
 nakts 178
 nātens 274
 nātre 274
 nespējnieks 33
 nest 143
 nēši 113
 nevēklis 273
 nīst 273
 nora r. 273
 norty r. 273
 nūora ņdāta diena
 96
 nuoskrendis k. 283
 nuotaf || nuotuf 25

 N'emna ņdi 145

 olpa r. 226
 orklys r. 208

 pa 52/3
 pa visam 52

paga/ms 79	plaskains plāsk-	rēmens 47
paīpala 297	275	remesis 279
paļas 274	plauksta 276	Rēsne 254
palēvene 272	plauskas 251, 302	Rēzekne 200, 254
pāmpst 264	pledināt 219	Rēzna 255
paragana 260	pleksna 275	Rīga 1
paraguone pare-	plēksne 275	riks 66
guone 260	plekste 275	riks(k'u g. pl. 244
paredzēt 260	pleša 275	rikuoties 65
pārkiuns r. 189	plēve 276	rimba 88, 264
paseknis 279	plevināt(ies) 219,	riņda 66
paskaņi -ņas 188	276	rōvs r. 278
paspēt 33	plidināt 219	Rucava 200
pašuorpi r. 79	Pliskava 200	ruība 88
patam 52	plivināt 219	rumbulis 88, 264
pauga(s) 200	ploskons r. 275	rūobeža 88
paugurs 197, 200	pluošīt 217	rūobs 88
pazīt 120	pluošīt 276	Ruoja 81
pečberik'is 178	pluskas 192 ¹	rūoka 146
peilis 187	pluts 276	ruome 14
peļce 274	pluzšanas 192 ¹	ruōnis(uō) 279
pēlni 186	prasīt 143/6	ruotīt 4
pēlns 187	prāts 134	
pelude pelūde pe-	priekš 122	sacerēt 105
luode 72	prūsis 207	sāime 226
pelus 214, pelūm	pubulis 197	saīte 226
72	puduris 197	saiva 226
pelvas 72	pugažiņa 200	sakas 279
pempt 264	pugulis 197, 200	sakrecēt 197
pērkauns 189, 244	puīpa 264	sakums 11, -mi 215
pērkūns 134	puns 197	saīdāns 149
pērkuōns 134, 189	puōsts 252 ¹	Saldus 85
pērsla 188, 265	puīns 277	saīnis, saīns 289
peska 188	pušvirs 44	sams 143/6
Pēteriene 19	pūt 120	sarikt 219
pie 275		sarkans 21, 281
piēns 127	ragavas 232	sārni 280
pīle 275	rags 232	sāts 243
pīlns 147	ragus 232	Sauka 1
plācenis 275	rāja 81	sausviedis 48
plāces 275	rakt 171, 261	sāva 291
plakans 275	ramava 14	savaļa 54
plāksta 275	rāms 14, 79 ¹	savaļnieks 54
plakts 275	rantīt k. 4	sedli 280
plankaiņš k. 11	rauduve 115	sedlināji, sedlini 280
plankums k. 11	rāva 278	sednine 280

seduole || -is 280
 segli, seglu kuoks
 280
 sekums 11, -mi 215
 Sēlpils 4
 sērsns 290
 Sesava 1
 sešas 290
 sešiniece 290
 sesks 290
 sēt 120
 sēta 129
 siabrys r. 208
 siens 127, 146, 208
 siet 129
 silts 223
 sipsna 291
 sirt 280
 skābarde 82
 skabaŕga 282
 skābs 282
 skarbe 82
 skaŕbs 282
 skārbt 106
 skraņda 283
 skraustēt 12/4
 skribināt 219
 skriņslis || skruņslis
 264
 skulbēt 264
 skuŕbt 106
 skutuls 283
 slāists 266
 slāucīt 276
 sluinis, slūins 266
 sluvēt 296
 smag(r)s 112
 smaŕks 264
 smaŕsts 284
 smeli 284
 smīdrs 266
 smilks 264
 smirds 168
 smola r. 284
 smudrs 266
 smuīdrs 266

smulks 264
 smuŕga 284
 smuŕguli 284
 snauja || -is 284
 snieg 144
 sniegs 144
 snirguot 106
 snurgalas 106
 sola r. 229, 280
 spaīnis 284
 spangafi 285
 spaīnis 284
 spēji 33¹
 spēks 33
 spengals 285
 spēt 33
 spīgan(i)s 19, 285
 spilgans 264
 spirguļs 106
 spradzenes 285
 spradzis || -e 285
 spruōga 106
 spulgans 264
 spuoguo 285
 spurdze 106
 spurguls 107
 stabule 281
 stapars 286
 stara 286
 stāt 120
 stēigt 50
 stērbele 286
 stiba 219
 stikls 68
 stīlbs 285
 styprys r. 208
 stirta 286
 straignis 287
 striegt 287
 strieguons 287
 strigt 287
 strigts 287
 stringt 287
 strums 198
 studzināt 222
 stuļbs 264, 286

stūlbs 285/6
 stumdīt 242
 stuņt 120, 242
 stuōmities 286
 stuperklis 288
 stūplis 288
 stūris || stūrs 288
 sudeksis 288
 suluojs 271
 suns 145
 suōls 127
 sūra 151, 242-4
 svaīdīt 289
 svaīnis 166
 svaļbs 288
 svārki 289
 Svents 4
 sviēsts 288
 svieta 128, 177
 svins 262
 šava 291
 šk'aūdēt 253
 šk'ēde 170
 šk'ēpele 282
 šk'ēps 282
 šk'erbs 282
 šk'ērla 226
 šk'ērpele 290
 šk'ērpēt 290
 šk'ērši 170
 šk'este, šk'estra 289
 šk'esteris 170
 šk'eters 289
 šk'ēvināt 282
 šk'ibīt 219
 šk'iets 282
 šk'ieva 283
 šk'īlt uguni 282
 šk'īltavas 282
 šk'ipsnis 291
 šk'īŕba 282
 šk'īŕsts 170
 šk'īsts 81
 šk'ute 170
 šmaudrs 266

šnākt 244
 šnāukt 244
 šnukstēt 244
 šūni, šūni 281
 šurpāts (r. šuor-
 puots) 79

taks 281
 tanis 293
 tārps 292
 tāuki 223
 tāuks 223, 246
 tāuta 134
 tēikt 102
 teka 226, teks 226,
 281

telinat 293
 tēls 292
 tēš 293
 tērpinat 292
 tērpt 292
 tēvi 43, tēvs 122
 tiepties 293
 tiēvs 293
 tik kuo 29
 tilandi 262
 til(in)āt 262, 293
 tilts 262

tīmsa 264
 tīnu, tīt 293
 tirināt 219
 trass 294
 tresēt 167, 294
 trimitale 47
 trumete 47

truōts 294
 truši 288
 tūba 294
 tukšs 252
 tūkt. 295
 tulzis 264, [tūlzna 295

tumīgs 295
 tūmsa 264
 tuoba 294
 tuoju 29
 *Tuosecis 233

Tuosmare 233
 turēt 108, 134
 tutenpīlis 187
 tvaštīt 108
 tveft 108
 tveš 216
 tvirts 108

ūdze 267
 uguns 186
 umaka 50
 upe 296
 ūpis 296
 ušņa 221
 uzkuris 296
 uzvaļāt 37

uōds 127
 ūodze 85, 267
 ūogle 186
 ūoksts 262
 uokšk'eris 262
 uose 296
 uōsis 134
 uōšk'eris 262
 uošnāt 262
 ūotrs 134

* Vāca 202
 vāciētis 202, 210
 vācis 203
 vācisks 203
 * vācītis 203
 Vāczeme 204
 vadzis 297
 vaīgs 73
 vaīna 281
 vaiņags 144
 vaša 36
 vašāt 36/7
 vāle 175
 vaīgs 258
 valks 129
 vāluōdze 265
 vāravīksne 297
 vārdes||-di 21

vare 72
 vārna 146
 var's 134
 vārti 146
 vāte 14
 vēdars 134, 239
 vedības 230²
 vedzere 302
 vēklis 73²
 vēsuōls 16
 vēft 175
 vēlti, velts 37
 Venterī k. 298
 venteris 298
 Venzava k. 301
 vert 298
 vēss 17
 vests kumeliņš 96
 vēteris 299
 vīderksnis,-kšni 301
 vīdriksne,-kšņa 301
 vīgrieze||-znis 300
 viegls 73
 viēnāds 79
 viesties 69
 viēsuls 16
 vīkšņa 176
 višt 38, 43
 vīlča 300
 vilināt 175
 vilkata 300
 vīlņa 147
 višt 37
 viltiniēks 38
 vingrs k. 73
 vinkafāt k. 73²
 vinkfuoties k. 73²
 viņš 217
 vīri 43
 vīrsaune 189, 244
 vīrsūne||-uone 189
 vīšņa r. (ī īš te) 175
 vīze 301
 vizināt 219
 Vāca r. 202

vōceits r. 203
vōlyudze r. 265

Zadiņš, Zads 271
zārks 169
zaŋna 214
zebenīca 124
zebeniēks 124
Zentelis k. 13⁸

ziema 84
ziemafe 84
ziēmelis 84
Ziem(i)gala 84
ziemgaliēsi 84
ziest 185
zintenieks k. 15
zintēt k. 15
ziŋgs 134, 167, 263

zist 262
znuōts 222
zūobs 88
zvaīgala 133
zvāigžu g. pl. 244
zvīnas 79
žērbīns 1
žibnīca 124

Prūsų kalba.

abse 226
ackons 70/1
Alexwange 72⁴
al(i)skande 251
alu 64, 70
anglis 186
angurgis 265, 299
anctan 70/1
antars-ers 134
ape 296
apus 296
arelis 55
arrien 72¹
assanis 70/1
asilis 68, 70/1/2
a//aran 13⁹
a//legis 78
attolis 256
auklipts 70/1
aumūsnan 24
Aura 240
auskiēndlai 48
Ausschauts 76
āuschautins 76
Autrympus 24
awins 148

baīgnan 194
ber/e 78
Ber/nicken 78
boūlai 48
brunys 70/1
buccareisis 70/1
bucus 70/1
*burta- 227

buttitāwas 241
dagis 141
dauris 141³
deinan 134
Deywis 141, 256
Dernen 79
Dom(p)nikaym 181
dragios 70/1
draugiwaldūnen
146
druwīt 24
dumis 187
dum(p)na- „dugnas“
181

ēilai 48
*Elbingis 67
eristian 149², 204
esketres 193

gaylis 78
gallan 134
gallū, galwo 146
garbis 106
Gardoayts 77
gattawint 70/1
gegu/e 134
gennāmans 79¹
gerwe 134
geasnis 256
gidan 241
gillin 134
*glīsis 257
glossis 257
gorme 186

goro 186
-grabis 81
grēiwakaulin 194
greanste 9
grobis 256
gulbis 134
gulsenin 264
guntwei 242, 264
gun/ix 197
gurcle 106

ilga 134
ilmis 65/6/9, 72
ylo 257
intran 70/1
iuriay, iūrin 233

-caican 266
kailūstiskun 70/1
kaimānan 134
caymis 70, 256
kalabian 70/1
kalopeilis 187
carbīo 68
Karkarnis 80
Karke 80
catils 68, 70-2
caulan 134
kāupiskan 70/2
keckers 195
kelmis 64/6, 70
kērdan 70/1
kirsnan 78
kittans 134
klāusiton 70

clokis 134
 knapios 70
 konagis 70/2
 craysi 198
 kracco 222
 creslan 138
 Criwe 59
 crupeyle 24
 cuylis 70/1
 kūra 105
 * Kurkō 41
 kurpe 134
 curpelis 134
 Curwedumpne 181
 curwis 106, 195
 queke 187

labs 133
 ladis 141, 256
 -lai 48
 laxde 115, 222
 lanxto 141⁵
 lapinis 65, 72
 lasasso 146, 274
 laucks 134
 lauxnos 260
 lubbo 134, 141⁶
 lunkan 134
 lunkis 264

maddla 144¹
 madlit 144¹
 -maltan 70
 malunis 256
 Mandio 78
 mary 232/8
 märtin 134
 median 134, 260³
 mergo || -u 134
 * miksis „vókietis“
 204
 mixkai 204
 myn/is 273
 Muntileytis dump-
 nis 181

nadruwīsnan 24
 nagutis 188
 naktin 178
 Natrimpe 24
 nautin 70/1
 nomaytis 24
 noatis 274

palasassis 274
 pannean 59
 panno 70/1, 133, 186
 panustaclan 70
 papimpis 264
 parstian 204
 Patollus, Potols 25
 pausto 252¹
 paustocaican 266
 peadey 256
 peile 187
 pecku 64, 70
 pelanne 186
 pelanno 187
 pelky 274
 pelkis 89
 pelwo 72
 perdāsai 274
 percunis 134
 pickūls, Pecols 25
 pickullien || pekollin
 116

pilnan 147
 Pilvitus 132
 pirmas 133
 piuelan 74
 piwamaltan 71
 plasmeno 275
 po tenesmu 52
 pokūntuns 230
 poquelbton 229
 Pomanda 78
 po/wāigstīnai 133
 Potrympus 24
 powīrps 24
 prassan 243
 prātin 134

ragis 232
 rāms 79¹
 rānkan 146
 -reisis 249
 rāki, rijks 64, 70
 rikijs 64, 70/2
 * Rōmavō 14
 romestue 279

saxsto 289
 salmis 68, 70/1
 saltan 70/1
 salus 280
 sarke 115, 146, 222
 satwis 64, 70
 sebbei 280
 semba- 281
 sirwis 195
 scaytan 282
 scoberwis 82
 Scobrow 82
 scolwo 228
 scurdis 265
 slayan, pl. slayo-
 270

snaygis 144, 256
 soūns 145
 sperglawanag(is)
 106

spurglis 107
 stabino tilte 180
 stabis 180
 stabni 180
 -staclan 70/1
 sticlo 68, 70
 stogis 256
 strigeno 287
 subs 280
 sulis 292
 sunis 145
 swais 280
 swintian 79

/ansy 13⁹
 /eabre 256
 /eydis 185

lemmien 72	tuckoris 212	warne 146
femo(=zeimō) 84	* tula- „žemė“ 25	warnis 141, 256
fiduko 185	tuldāsnan 70/1	warto 146
firgis 134, 263	tulissones 71	weders 134, 239
fwaigstan 133	turīt 108, 134	werstian 204
Suaixstix 132		werwirsis 297
	učka-: Occopirmus	Vikslā 74
schokis 256	133	wilks 256
	umnōde 180	wilnis -na „Rock“
taykowuns 101	Umpna, Umne 180	147
tafus 25, 262, 293	uschts 290	wilnis „vėgėlė“ 129
tauto 134		wingriskan 73
teickut 101/5	wagnis 297	wissambris 191
tickint 101	waidelotte 116	wissene 301
tickrōmai 79, 190	waidimai 115/6, 260	wisnaytos 175
tilta- 262	waidleimai 116	woasis 134
-tinklo 74	wangan 73	wo/igrabis 81
Tlokumpelk 134	wangus 70-2	wumbaris 285
Trimpow 24	wargien 134	vumpnis 180
tubo 294	warrien 72	wurs 240

Jotvingų, arba sūdū (sūdūvių), kalba.

Tetisingiau būtu buvę jotvingų kalbos žodžius surašius prūsų kalbos skyriuje. Raidė *z*, stovinti po jotvingiško žodžio, reiškia, kad jis iki šiai dienai tebėra vartojamas dabartinių Sūdūvos (Jotvingų žemės) gyven-tojų lietuvių.

Ankādas 79	Kymenow 80	Покѣнцѣ 80
Azāgis I. 78	Kirsnā „juoda“ I. 78	Preisinges 78
Bėrznukas I. 78	Lėipalingis I. 78	Preiviska- 80
Dėrna- 79	Lukas 79	Rogarda- 81
dum(p)na- „dug- nas“ 181	maj(e) 133	Rōja-(Paй) 81
Gaila „Biala“ 78	Mandeikas 79	Skōmandas 78
Gāiliekas I. 78	Maro 233	Solomedye 78
Galms 79	median „giria“ 78	Steguta(i)s 78/9
	Meruniska (Миру- нишки) 80	Stekintas 79
Helledompne 181	Mete (Мита) 80	svente 133
	mile 133	Šurpā 79
Jundilas 79	pan/a- „bala“ I. 59	Šur(pa)-pilė 79
Kamātas 79	panikan „ugnelė“	
Kark- (Корковичи)	133	Zebras 13 ¹⁰ , 78
80	Pōkēmā (Pokima,	Zilīmā 13 ¹⁰
		Zwinienen 79

Kuršių kalba.

Dalį kuršių kalbos liekanų, išlikusių latvių kalboje, skaitytojas gali lengvai surasti latvių kalbos žodžių rodyklėse, nes jose kuršiškosios kilmės žodžiai pažymėti raide *k*.

Alšvanga 72 ⁴	Cersangure 209	Sentatze 209
Aluoksne 86	levanga 72 ⁴	-vanga „laukas“ 72
Aluokste 86	Karkele 80	Zerwe 209
Ānces 79	Lan(d)ze 209	Sintere 209
Cerende 14		

Ziemgālių kalba.

Autzis 85	Mertzpoše 85	Zedrevēš 85
Batsenen 85	Rakte(ne) 85	Zetsedua 85
Iecava 85	Satcigalen 85	Zervinas 85

Sėlių kalba.

Sėliškosios kilmės Lietuvos vietų vardus pažymime raide *L*.

Alliciten 86	Latzedzen 87	Sattaxen (Šetiekšnā) 87
Allecten 86	Lelen-heide 87	Selen (Sėlė) 4, 86,
Alze, Alsen 86	Lensen 86	Zelonia 86/7
Alūkštā (ne -kštāf) I. 4, 86	Lettow (Latuvā) 87	Sessytēn 86
Čedasaī I. 3, 86	Leuene (Lēvuō) 87	Thauraxe 86, Touw-
Čičirāitis I. 3	Lūodykštis I. 86, 297	raxe 87 (Taurāg-
Čičirys I. 3, 13 ¹¹ , 86	Lūodis I. 86	nai)
Dūsetos(-sa-) I. 3	Mallaysen (Malaī-	Tracken 87
Eglona (šiandie: Agluonā) 87	šiai) 86	Waresen 87
Gabaya 87	Maleyzine 87	Vesyten -es 86/7
Gandennen 86	Medene 86, Medde-	(Viešintā)
Gerre (Jerā) 87	ne 87	Zaduoja I. 3
Calve (Kālviai) 86	Nertze 87	Zaduojas I. 3, 86,
		271
		Zālvās f. 3, 86
		Zārasas I. 3
		Zarasaī I. 2, 86
		Zirnejaī I. 3, 86
		Zirnejas I. 3

Slavėnų kalbos.

Kalboms žymėti vartojami šie sutrumpinimai: *b* = bulgarų kalba, *č* = čekų k., *g* = gudų k. (weissrussisch), *k* = kašubų k., *s* = sirbų (serbokroatisch) k., *sl* = slovenų k., *u* = ukrainiečių k.

agrest 173	дойлидъ 292	jar 149
anderak 198	dołoman 27 ¹	jaž 193
baba 22, 142	доръ 80, 228	jazgarz, jaždž 132,
багонъ багунъ 189,	drag 150	193
301	дрягва 168	jemiofa 124
baré 227	дрога, дроги 150	jeniec 80
barszcz 254	Drohiczyn 80	jes(en) č. 193
bar(d)zo 191	drygant 128	jesiory 269
bielić 28, 138	dviz s. 293	jesiotr 192/3, 269
błqdzic 269	dziad 144	
błahi g. 41	dziegieć 141	kapszuk 27
błqkać 269	dzielić 23	karaš 168
blask 192 ¹ , 226, 252	dziergnąć 150	karcz 41
błoščyća u. 269	Dżwina 128, 249	karšlak (kors u.)
bluszcz 302		209
*boładać 149	gab 82	karw 106
brwi 269	gadać 195	келепъ 271
bydło 172	gaj 195	кепа 82, 168
	ganić 5	Кѣсь 271
cewka 283	garnek 186	kij 214
ciało 293	geba 82, 232	килунъ 71
ciecierzyca 195	geś 63	klęć 272
ciele 293	gidlić 270	kłonić 195, 272
cuch 252	гилекъ 270	клыпать 229
	glibiel 219	kmen č. 270
charpaty 290	гнаć 242, 264/5	кочера 192
chomik 192	гну 278	koczerga 192
chomq̃t 270	grab 81	кокора 192
хрядѣть 283	grīć s. 194	kołatać 149
chropaty 290	groza 193	колпъ 81, 216, 270
хрустѣть 12	Grudziądz 67, 75	комолый 19, 196
хвоя 289	grzech 194	kór, коръ 196, 228
	grzęda 232	корно-ухій 168, 265
czepieć 271	Guja (upé) 249	koróp u. 64
чересло 140		корста керста 171
чухъ, чушка 269	haplik g. 120	korzkiew 189 ²
чуръ, чурка 258	hlek, hofka u. 270	kos(m)a 147, 232
		krchý č. 210
dąga, dęga 278	Ильбязь 67 ²	kres 174, kresa 116,
дяга 278	истый 122	173
		кривичи 128, 177

'krobia 68
 krosna 139, 140
 крошня 139
 krupa 198, 200
 krušnia 179
 kryvaľupy *g.* 32
 kryvůl'a *g.* 263
 krzemień 194
 krzesło 138
 kubeľ 272
 kůče *b.* 196
 kul 272
 kupra 189
 kuna „kalé“ 196
 кусть 189
 кълка 196
 кърѣји 41
 кърсь 207
 kvaka *s.* 187

 łara 147
 ласина, *u.* ласий 193
 le 272
 lenty 83
 лѣства 138
 литовникъ 271
 Litwa 128
 łodź 119
 łom 258
 лоскутокъ 251
 Łuczosa 248, 272
 ludzie 30/9, 142
 ług 258
 Луга (upé) 249¹
 łuczek 63, 68
 лупаты *g.* 31
 лупы *g.* 31
 łupić 143, 169
 łuska 232, 251/2
 луста 252

 marchew 64
 markotać 265
 мѣчыć 143
 Меречь 248, 272
 miedza 260

mjaz *u.* 273
 mľody 188
 mľoto „Malz“ 71
 модѣть 144
 modľa 144
 морковь 64, 75¹
 morze 142, 231
 Moskwa 74
 mózg 287
 mrok 106, 265
 mrówka 83
 muden *b.*, mūd *sl.*
 273

nać 274
 ĩeret *g.* 273
 Niemen 247
 нора 273
 нута 63

обельный 174/5
 odra 196, 228
 okret 121, 215
 olcha 267
 Олегъ, Ольга (upé)
 80
 Олыста 86
 orędzie 66
 oset 142, 268/9
 oskard 265
 осока 142, 269
 Осса, Осида 3
 oszczerzyć 291
 осва 298

parcieć 88
 parch 188, 265
 parskać 88
 пелена 89
 пельми 72², 214
 перепель 297
 перхъ, перхоть 188,
 265
 piasek 188
 пихать 218
 pierwszy 277

piľa 63/8, 128, 187
 pile *s.* 275
 pkieľ, *g. s.* piekła 25
 pląsać 276
 płaski 275
 pľet 276
 plewa 276
 Пльсковъ 200
 pljuske *s.* 302
 pfokać 274
 płoskoń 275
 плоскуша 275
 płoszczyca 275
 plótno 88
 плюска 251, 276
 pluskać 276
 pluskwa 269, 276
 плющъ 302
 повора 298
 pól 188
 пола 88
 poľeć 141, 188
 помѣнь 274
 посконь 188
 pra-dziad 277
 praszczur 198
 prľjat *s.* 277
 proch, próchno 188,
 265
 prosty 88
 проворъ 298
 przasny 277
 puchnąć 192¹, 252¹
 pyra 200
 pusty 252¹
 пузо, пузырь 191
 пырить 277
 pucha 192¹, 252¹
 pysk 192¹, 199, 252¹

 rąbić 88, 279
 Радигость 248
 Райгородъ 81
 rąja *k.* 81
 раздражити 196
 rdest 174

ребро 278
 рябой 88
 róg 147, 232
 роша 195
 rovina *b.* 278
 роздёрть 228
 ruda 61
 rupić 278
 Русь 67, 203
 rųngort 198, 263
 rzqdzіć 66
 rzemiosło 279

 sadza 244
 sak 27
 ścierń 262
 ścirta *g.* 286
 ścierw 228, 262, 286
 sębrz, сябрь 281
 sęk 215/6
 Срежарь 248
 сертать 280
 сѣжа 274
 siodło 280
 sioło 229
 siła 16
 скаба 282
 skakać 291
 скалить 291
 skaradność 289
 скать 288
 скирта *u.* 286
 skopić 282, 290
 скорбнуть 106
 skródlіć 265
 skútam *b.* 230
 слaпъ 280
 слѣпати 280
 słoń 291
 slug(a) *s/.* 196, 284
 sluga 283
 slůz *s/.* 196
 służyć 23, 138, 143
 смердъ 168
 smoła 284
 сморгать 284

śnieżyć 143/4
 snuć, snować 284
 собить, собь 280
 сочити 277
 соловой 289
 sóm 143/6
 соръ 280
 сорока 289
 сотъ 281
 spajać, spoić 89
 спудъ 284
 srać 280
 sraż(oga) 290
 srom 21
 stabar *s.* 83
 stary 262
 stawidło 172
 степень 286
 стербнуть 286
 sterta 286
 стоборъ 285
 стѣпица 288
 стырить 288
 стрежъ 287
 strolic 285
 strop 198
 строптивый 198
 strugać 287
 strzała 138
 strzecha 198, 287
 сую 176
 sukać 288
 свигать 288
 свинець 262
 Świślina 74
 Świsłocz 74

 szaradność 289
 szarpać 290
 шерена *u.* 290
 шесть 289
 шипъ 291
 szufo 292
 шапъ 282
 szczepa 282, 290
 szczecina 129, 289

szczyt 282
 шупать 198
 szłom 63/8, 71

 tchórz 290
 тенето 293
 tło 25, 293
 тоното 293
 тохлый 252
 трапъ 292
 trata 294
 тресочникъ 294
 тризь 294
 trocha 294
 troska 294
 троскотать 294
 трость 288
 truskawka 294
 trwać 107/8
 trzaska 294
 trzeć 294
 tuszyć 143, 216, 252
 tyć 295
 twarz 108

 usered'żь 64, 296

 vahan *g.* 301
 wagr, węgier 194
 wazki 301
 вентель 299
 верзила 191
 wesz 300
 wiadro 239
 wiaz 301
 wiązać 301
 wicher 16, 128, 177
 więcierz 299
 вилица 300
 wyłóg 300
 Wisła 74/6
 wiśnia 175
 Wisłoka 74
 wisz 301
 wnęter 268
 вопить 296

ворса 193
воръ 298
ṽrtogordъ 64
wymię 239
выпь 296
вятьель 299

zqbrъ 191
zastrzqgł 287
zdun 185/9
zdraby Ź 228
ziębnqć 88
знобить 88

zobać 124
зобенька 124
зородъ 23
żerdź 231
жуда 302

Atataisymai.

1. § 32 (77 p.) antrojoje eilutėje reikia skaityti *BrPI.*
2. 307 p. reikia ištarti *Kvietiškis.*

Kitas korektūros klaidas palieku netaisęs, nes jos ir nepataisytos žinovo nesuklaidins.
